నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స.

సుబోధాలఙ్కారటీకా

గన్థారమ్భకథా

యో పాదనీరజవరోదరరాధితేన [...రాదికేన (క.)],

లోకత్తయేన'వికలేన నిరాకులేన;

విఞ్ఞాపయీ నిరుపమేయ్యతమత్తనో తం,

వన్దే మునిన్దమభివన్దియ వన్దనీయం.

పత్తో సపత్తవిజయో జయబోధిమూలే,

సద్ధమ్మరాజపదవిం యదనుగ్గహేన;

సత్తాపసత్త [సత్తప్పసత్థ (క.)] విపులామలసగ్గుణస్స,

సద్ధమ్మసారరతనస్స నమత్థు తస్స.

యో భాజనత్తమభిసమ్భుణి సగ్గుణస్స,

తస్సాపి ధమ్మరతనస్స మహారహస్స;

సమ్భావితం ససిరసాహితసన్నతేహి,

సమ్భావయామి సిరసా గణముత్తమం తం.

యే'నన్తతన్తరతనాకరమన్థనేన,

మన్థా'చలోల్లసితఞాణవరేన లద్ధా;

సారా మతాతి సుఖితా సుఖయన్తి చఞ్ఞే,

తే మే జయన్తి గురవో గురవో గుణేహి.

౧. దోసావబోధ పఠమపరిచ్ఛేద

రతనత్తయప్పణామవణ్ణనా

౧. **మునిన్దవదనమ్బోజ-గబ్భసమ్భవసున్దరీ;**

సరణం పాణినం వాణీ, మయ్హం పీణయతం మనం.

౧. అథాయం గన్థకారో గన్థారమ్భే పుబ్బపయోగానుబన్ధసభావసిద్ధికవిగుణోపేతానం యతిపోతానం తదుపాయన్తరవిరతా కమన్తరాపేతపరక్కమసమ్భవేనాధిగతబ్యసనసతముపలబ్భ దయాసఞ్జాతరసరసహదయతాయ

తదుపాయభూతం బన్ధలక్ఖణం విరచయితుకామోభిమతసిద్ధినిమిత్తమత్తనోధిగతసద్ధమ్మదేవతానుస్సరణం తావ దస్సేతుమాహ "**మునిన్దే**"చ్చాది. నను "బన్ధలక్ఖణం విరచయితుకామో"తి వుత్తం, కిమేత్థ లక్ఖణకరణేన అదిట్ఠలక్ఖణాపి దిస్సన్తి బన్ధన్తాతి? సచ్చం, తథాపి తే ఘుణక్ఖరప్పకాసా తబ్బిదూనం పయోగానుసారినో వా సియుం, పుబ్బే కతసత్థపరిచయా వా సియున్తి విఞ్ఞేయ్యం. వాణీ మయ్హం మనం పీణయతన్తి సమ్బన్ధో. **వాణీ**తి వా సరస్సత్యపరనామధేయ్యా కాచి దేవతా, సా సబ్బావదాతా యథిచ్ఛితత్థసాధనపుణ్డరీకగబ్భే నిసీదతీతి లోకవాదో. **వాణీ**తి పన పచ్చూహవిరహేనాభిమతసిద్ధినిబన్ధనేకతాణో సమ్మాసమ్బుద్ధభాసితో సద్ధమ్మో, తతోయేవాయం దేవతా రుప్పతే. తత్థ సరస్సతియా యథా'సత్తా జాతాయ మనోసమ్పీణనన్తి లోకో, సద్ధమ్మదేవతాయ తు మనోపీణనం, తస్సా సబ్బవజ్జరహితాయచ్చన్తనిమ్మలాయ నిరన్తరత్థనేకతాణప్పవత్తియా మనసో సమ్పీణనం. తేన చ పస్సద్ధి, తాయ పన సుఖం, తేనాపి సమాధి, సమాధిసమ్భవేన యథాభూతావబోధసమ్భవతో విచిత్తానేకసద్దత్థవిసేసా పటిభన్త్యనాయాసేన, తతో చ యథిచ్ఛితసిద్ధినిప్ఫత్తీతి వక్కవుత్తియా తప్పసాదమాసీసతి.

కింవిసిట్ఠోచ్చాహ "**మునిన్దే**"చ్చాది. ఉభో లోకే మునాతి జానాతీతి ముని, ఇన్దతి పరమిస్సరియం పవత్తేతి సబ్బత్థాతి ఇన్దో, ముని చ సో ఇన్దో చ, మునీనం ఇన్దోతి వా **మునిన్దో,** సమ్మాసమ్బుద్ధో. తతోయం తస్స నిమిత్తకసఞ్ఞా. విజ్జమానేసుపి పరియాయసద్దేస్వఞ్ఞేసు కవికామితసత్థస్సేకన్తవాచకత్తేనో' చిత్యసమ్భావకోయం **మునిన్ద**సద్దో, తథా హి యో ఉభయలోకజాననేన మునీనం పరమిస్సరియపుగ్గలానమ్పి పరమిస్సరియం వత్తేతి, సో పరం పీణేతి హేతుభావేన'త్రే'త్యు'చితమేవ, తథా పదన్తరానమ్పి ఓచిత్యం పోసేతి. తథా హి తాదిసస్స వదనారవిన్దోదరే సమ్భవా సున్దరీ, తతోయేవ పటిసరణం, తస్మా చ మనో పీణేతీతి. తస్స వదనం, తమివ **మునిన్దవదనం,** అమ్బోజం. తమేవ వా లక్ఖిసంయోగితాదిసధమ్మేన'మ్బోజం, పదుమం. తస్స గబ్భో. తత్థ **సమ్భవేన** పవత్తియా, ఉప్పత్తియా వా **సున్దరీ** నిరవజ్జా దేవతా. వాచా పన దోసలేసేనాప'సమ్ఫుట్ఠావ నిరవజ్జా, తథా చ వక్ఖతి "గుణాలఙ్కారసంయుత్తా" [సుబోధాలఙ్కార ౧౪ గాథా] ఇచ్చాది. తతోవాయం **సరణం పాణినం** సత్తానం పటిభానాదిగుణవిసేసావహత్తమత్తేన పటిసరణభూతా దేవతా. వాచా పన సబ్బుపద్దవనివారణేన సబ్బహితసుఖసమ్పదాసమ్పాదనేనచ్చన్తపటిసరణభూతా. సభావనపుంసకత్తా చేత్థ న లిఙ్గపరివత్తనం. మయ్హన్తి ఏకవచనేనత్తనో నిరభిమానత'మాసేతి సజ్జనమాచారం. అభిన్నపదసిలేసో చాయం, సబ్బత్థేవావీకతసద్దప్పయోగతో. సిలేసో చాయం వక్కవుత్తియా సబ్బత్థ సిరిం పోసేతి. తథా చ వక్ఖతి "వక్కవుత్తీసు పోసేతి, సిలేసో తు సిరిం పర"న్తి [సుబోధాలఙ్కార ౧౭౩ గాథా]. అయమేత్థ సఙ్ఖేపేన నయేన అత్థవణ్ణనా. విత్థారనయేన పన నానప్పకారేనత్థో సంవణ్ణేతుం సక్కా. తథా సతి గన్థగారవోపి సియాతి పకారోయమేవబ్భుపగతో.

౧. సుపరిసుద్ధబుద్ధిగోచరపరమవిచిత్తగన్థకారకోయమాచరియ- సఙ్ఘరక్ఖితమహాసామిపాదో సపిటకత్తయసబ్బసత్థపారావతరణేన సఞ్జాతానప్పకపీతిసుఖమనుభవం పటిపత్తిపటివేధసాసనద్వయస్స పరియత్తిమూలకత్తా యేన కేనచి పరియాయేన తస్సా పరియత్తియా అత్థావబోధేన "అప్పేవ నామ సాధుజనం పరితోసేయ్య"మితి తదధిగమోపాయభూతమిదం పకరణమారభన్తో గన్థారమ్భే ఇట్ఠదేవతాయ పణామకరణం సతాచారానురక్ఖణత్థం [సదాచారానురక్ఖణత్థం (క.)], విసేసతో అభిమతగన్థస్సానన్తరాయేన పరిసమత్తియా చ కారణమితి ఇట్ఠదేవతానుస్సరణం, గన్థన్తరారమ్భపటిక్ఖేపకజనపటిబాహనపుబ్బకాని అభిధానాభిధేయ్యకరణప్పకారపయోజనాని చ దస్సేన్తో "**మునిన్దవదనమ్బోజ...పే.... పరిస్సమో**"తి గాథత్తయమాహ. ఏత్థ పఠమగాథాయ ఇట్ఠదేవతాసఙ్ఖాతరతనత్తయప్పణామో దస్సితో, దుతియగాథాయ ఆరమ్భపటిక్ఖేపకజనా నిసేధితా, తతియగాథాయ

అభిధానాదికం దస్సితం. తథా హి లోకుత్తరధమ్మనిస్సితపరియత్తిసఙ్ఖాతసబ్బఞ్ఞుభారతియా మనోసమ్పీణనాసీసనాపదేసేన అత్తనో నిస్సేసధమ్మరతనే పసాదో పకాసితో. సో పన ధమ్మప్పసాదో తదవినాభావతో బుద్ధసఙ్ఘేసుపి సిద్ధోతి రతనత్తయవిసయం పణామం వఙ్కవుత్తియా దస్సేతి. సో హి అత్థతో పణామక్రియాభినిప్ఫాదికా కుసలచేతనా. ఏత్థ ఫలం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

పున సన్తేసు రామసమ్మాద్యలఙ్కారేసు పిట్ఠపిసనం వియ హోతీదం అలఙ్కారకరణన్తి వదన్తా విరుద్ధవాదినో రామసమ్మాదీనమత్థిభావం ఉబ్భావేత్వా [అబ్భుపగమేత్వా (క.)] తే సుద్ధమాగధికా న వళఞ్జేన్తీతి ఇమినా పటిసిద్ధా. నిరాకరణఫలఞ్హి గన్థస్స నిద్దేసభావోవ. అపిచ సద్దాలఙ్కారఅత్థాలఙ్కారదీపకేన **అలఙ్కార**సద్దేన గన్థసరీరసఙ్ఖాతసఞ్ఞినో సఞ్ఞాసఙ్ఖాతఅభిధానఞ్చ **అలఙ్కార**సద్దస్స సద్దాలఙ్కారాద్యభిధేయ్యఞ్చ సుద్ధమాగధికత్తం వత్వా **అలఙ్కార**సద్దస్స విసేసనభూతఅనురూపసద్దోపాదానేన బుద్ధవచనస్స ఉపయోగత్తం మాగధికవోహారేన భవతీతి గమ్యమానత్తా కరణప్పకారఞ్చ అలఙ్కారగన్థప్పవత్తియా అత్థాలఙ్కారాదినిస్సితత్తా ఇమినా **అలఙ్కార**సద్దేనేవ అలఙ్కారసఙ్ఖరణసఙ్ఖాతప్పయోజనఞ్చ దస్సేతి.

సత్థప్పయోజనానం సాధ్యసాధనలక్ఖణో సమ్బన్ధో పన సమ్బన్ధస్స నిస్సయభూతసత్థప్పయోజనానం దస్సనేనేవ తన్నిస్సితత్తా సయమ్పి వుత్తో హోతి. వుత్తం హి–

"సత్థం పయోజనఞ్చేవ, ఉభో సమ్బన్ధనిస్సయా;
వుత్తా తంవుత్తియాయేవ, వుత్తో తన్నిస్సితోపి సో"తి.

తస్సత్థో– **సమ్బన్ధనిస్సయా** సమ్బన్ధస్స ఆధారభూతా **సత్థం, పయోజనఞ్చ ఉభో వుత్తా, తంవుత్తియాయేవ** తేసం ఉభిన్నం కథనేనేవ **తన్నిస్సితో** తే నిస్సాయ పవత్తో **సోపి** సమ్బన్ధో **వుత్తో** భవతీతి.

ఏత్థ అభిధానకథనం వోహారసుఖత్థం, అభిధేయ్యాదికథనం పన తేహి యుత్తానంయేవ గన్థానం సుబుద్ధిపుబ్బకాదీనం ఉపాదేయ్యత్తఞ్చ తబ్బిపరీతానం ఉమ్మత్తకవచనాదీనమివఅనుపాదేయ్యత్తఞ్చ పకాసనత్థన్తి వేదితబ్బం. వుత్తఞ్హి –

"సమ్బన్ధానుగుణోపాయం [సమ్బన్ధ్యనుగుణోపాయం (క.)], పురిసత్థాభిధాయకం;
వీమంసాధిగతం [వీమంసాధికతం (సీ.)] వాక్య-మతోనధిగతం [...నధికతం (సీ.)] పర"న్తి.

తస్సత్థో– **సమ్బన్ధానుగుణోపాయం** సాధియసాధనలక్ఖణసమ్బన్ధస్స నిస్సయభూతవాచ్చవాచకానం సమ్బన్ధిభూతానం అఞ్ఞమఞ్ఞానురూపగుణపరిజాననే కారణభూతం **పురిసత్థాభిధాయకం** చతుబ్బిధధమ్మఅత్థకామమోక్ఖసఙ్ఖాతానం పురిసత్థానం వాచకభూతం **వాక్యం** "ఏకాఖ్యాతో పదచ్చయో, సియా వాక్యం సకారకో"తి [అభిధానప్పదీపికా ౧౦౬ గాథా] వుత్తలక్ఖణమజ్ఝపతితవాక్యసముదాయోపేతం మహావాక్యసరూపసత్థం **వీమంసాధిగతం** ఞాణగతిలక్ఖణఉపపరిక్ఖాయ అధిగతం అధిప్పేతం, **అతో పరం** వుత్తలక్ఖణసత్థతో అఞ్ఞం **అనధిగతం** నాధిప్పేతన్తి. ఇదం పనేత్థ గాథానం నిక్ఖేపప్పయోజనం.

లోకే పదుమగబ్భే వసన్తియా సబ్బఙ్గధవలాయ యథిచ్ఛితత్థసాధికాయ సరస్సతీనామికాయ దేవతాయ "వాణీ"తి వోహారతో ఇమినా అత్థేన యోజేత్వా అభిన్నపదసిలేసాలఙ్కారవసేన వుత్తత్తా పదత్థో ఏవం వేదితబ్బో – మునిన్దస్స సోభాసుగన్ధాదిగుణయోగతో ముఖసదిసస్స, నో చే ముఖసఙ్ఖాతఅమ్బోజస్స **గబ్భే** ఉదరే **సమ్భవేన** పవత్తియా ఉప్పత్తియా వా **సున్దరీ** నిద్దోసా, సోభనా వా **పాణినం సరణం** అతోయేవ అహితాపనయనహితావహత్థేన సబ్బసత్తానం పటిస్సరణభూతా **వాణీ** యథావుత్తగుణోపేతా సరస్సతీదేవతా, నో చే సబ్బఞ్ఞుభారతీతి వుత్తసద్ధమ్మరతనం **మయ్హం మనం** గన్థవిరచనే బ్యావటస్స మే చిత్తం **పీణయతం** అభిమతత్థసమ్పాదనేన పీణయతూతి.

ఉభయలోకజాననతో ముని చ సో ఇన్దభావపవత్తనతో ఇన్దో చేతి కమ్మధారయేన వా, అగారియమునిఅనగారియమునిసేఖమునిఅసేఖమునీనం చతున్నం పఞ్చమో హుత్వా ఇన్దోతి ఛట్ఠీతప్పురిసేన వా **మునిన్దో**. దేవతాపక్ఖే వదనమివ **వదనన్తి** అమ్బోజే, సద్ధమ్మపక్ఖే అమ్బోజమివ **అమ్బోజన్తి** వదనే చ ఉపచారేన గహితే కమ్మధారయో. మునిన్దస్స వదనమ్బోజమితి చ, తస్స గబ్భోతి చ, తస్మిం సమ్భవోతి చ, తేన సున్దరీతి చ వాక్యం. వాణియా విసేసనత్తేపి ఏకన్తనపుంసకత్తా **సరణ**సద్దస్స న లిఙ్గపరివత్తనభావో. **పాణినన్తి** రస్సత్తం, దీఘస్స బ్యభిచారత్తా. మయ్హన్తి ఏకవచనేన అత్తనో సాధుగుణోదయకారణం నిరతిమానతం దీపేతి. సన్తేసుపి అఞ్ఞేసు జినపరియాయేసు **మునిన్ద**సద్దో ఇట్ఠమనోసమ్పీణనఅమ్బోజతుల్యతాసున్దరిత్తసరణత్తసఙ్ఖాతానం అత్థన్తరానం ఓచిత్యం పోసేతీతి పయుత్తో. తథా హి తాదిసస్స ముఖం అమ్బోజతుల్యం, తస్మిం ముఖోదరే సమ్భవా సున్దరీ, తతోయేవ పాణినం సరణం. తస్మాయేవ మనోసమ్పీణనే పటుత్తం సుబ్యత్తమితి ఓచిత్యం హోతి. లోకే పత్థటమిదమోచిత్యమాదరణీయం హోతి. తస్మిఞ్హి ఉత్తమకవయోయేవ ఉపదేసకాతి. వుత్తఞ్హి –

> "ఓచిత్యం నామ విఞ్ఞేయ్యం, లోకే విఖ్యాతమాదరా;
> తత్థోపదేసప్పభవా, సుజనా కవిపుఙ్గవా"తి [సుబోధాలఙ్కార ౧౦౪ గాథా].

నిమిత్తవణ్ణనా

> ౨. **రామసమ్మాద్యలఙ్కారా, సన్తి సన్తో పురాతనా;**
> **తథాపి తు వళఞ్జేన్తి, సుద్ధమాగధికా న తే.**

౨. అథేవమభిగతామితసిద్ధిసమ్పదాపాదనేకచతురపరమిట్ఠదేవతా- భావరూపితసద్ధమ్మరతనస్సో' పదస్సితనిపచ్చకారేన ఇట్ఠదేవతాపూజం దస్సేత్వా "నను బన్ధలక్ఖణమత్థియేవ పుబ్బకం, తస్మా కిమనేన పిట్ఠపిసనేనే"తి లక్ఖణన్తరారమ్భపటిక్ఖేపకజనపటిబాహనపుబ్బకమభిధేయ్యప్పయోజన- సమ్బన్ధే దస్సేతుమాహ **"రామసమ్మే"**చ్చాది. రామసమ్మాదీనం రామసమ్మపభుతీనం పుబ్బాచరియానం, రామసమ్మాదయో వా తంసమ్బన్ధతో. భవతి హి తంసమ్బన్ధతో తబ్బోహారో యథా కిఞ్చిపి వేజ్జసత్థం "బిమ్బిసారో"తి. **అలఙ్కారా** భూసావిసేసా, బన్ధాలఙ్కారపటిపాదకత్థేన అలఙ్కారఖ్యా గన్థవిసేసా వా. **సన్తో** సోభనా. ద్వేపి పురా పుబ్బకాలే భవా **పురాతనా,** పోరాణికా. ఉభోపి సన్తి. యజ్జపి సంవిజ్జన్తి. **తథాపి తూ**తి నిపాతసముదాయోయం విసేసాభిధానారమ్భే. ఏవం సన్తేపీతి అత్థో. **సుద్ధమాగధికా**తి మగధేసు భవా, తత్థ విదితా వా మగధా, సద్దా. తే ఏతేసం సన్తి, తేసు వా నియుత్తాతి మాగధికా. సుద్ధా చ సక్కటాదిభాసితకాలుసియాభావేన విసుద్ధా, అసమ్మిస్సా వా అపరిచితత్తా తే మాగధికా చాతి **సుద్ధమాగధికా,** యతిపోతా.

తే యథావుత్తే అలఙ్కారే ఆభరణవిసేసే న వళఞ్జేన్తి, పసాధనవిసేసే నానుభవన్తి. గన్థవిసేసే పన ఉగ్గహణధారణాదివసేన అత్తనో సుద్ధమాగధికత్తా, రామసమ్మాదీనఞ్చ సక్కటాదిభావతోతి అయమేత్థ సద్దత్థో. భావత్థలేసోపేత్థ పరిపూరతి, తథావిధపతీతియోగతో. సుద్ధమాగధికా అత్తనో పరిసుద్ధభావేన పుబ్బే సోభనాపి తే అలఙ్కారా ఇదాని మలగ్గహితభావప్పత్తా "కిం తేహి మలగ్గహితేహి అమ్హాదిసానం సుద్ధసత్తాన"న్తి న వళఞ్జేన్తీతి.

"పతీయమానం పన కిఞ్చి వత్థు,
అత్థేవ వాణీసు మహాకవీనం;
యం తం పసిద్ధావయవాతిరిత్త-
మాభాతి లావణ్యమివఙ్గనాసూ"తి.

హి వుత్తం.

౨. సన్తో విఞ్ఞూహి పసత్థత్తా సోభనా **పురాతనా** పుబ్బకాలసమ్భూతా **రామసమ్మాద్యలఙ్కారా** రామసమ్మాదీహి ఆచరియేహి విరచితత్తా, తేసం తంసమ్బన్ధతో తబ్బోహారసదిసనామత్తా వా రామసమ్మాదయో నామ అలఙ్కారా కిస్మిఞ్చి పేజ్జసత్థే "బిమ్బిసారో"తి వోహారో వియ. అలఙ్కారా భూసావిసేసా, అలఙ్కారత్తపటిపాదనతో అలఙ్కారనామికా గన్థవిసేసా వా **సన్తి** కిఞ్చాపి విజ్జన్తి, **తథాపి తు** ఏవం సన్తేపి **సుద్ధమాగధికా** సక్కటపాకతాదీసు అఞ్ఞభాసాసు పరిచయాభావతో కేవలమాగధికా **తే** రామసమ్మాదికే అలఙ్కారే **న వళఞ్జేన్తి** పసాధనవసేన, ఉగ్గహణధారణాదివసేన న సేవన్తి. మగధేసు భవా, తేసు వా విదితా మగధా, సద్దా. తే ఏతేసం అత్థి, తేసు నియుత్తాతి వా **మాగధికా. సు**ద్ధసద్దో మగధవిసేసనో, మాగధికవిసేసనో వా హోతి. సద్దానం తాదిసపతీతివిసేసయోగతో భావత్థలేసోపి ఇధ దిప్పతి. తథా హి సుద్ధమాగధికా అత్తనో సుద్ధత్తా తేసం విన్యాసేన సోభనత్తే సతిపి భాసాయ పురాతనత్తా అపరిసుద్ధోతి అవమఞ్ఞమానా న వళఞ్జేన్తీతి. వత్తిచ్ఛితస్సత్థస్స ఉపత్థమ్భకభూతో భావత్థలేసోపి మహాకవీనం వచనేసుయేవ లబ్భతీతి దట్ఠబ్బో. వుత్తం హి–

"పతీయమానం పన కిఞ్చి వత్థు,
అత్థేవ వాణీసు మహాకవీనం;
యం తం పసిద్ధావయవాతిరిత్త-
మాభాతి లావణ్యమివఙ్గనాసూ"తి.

తస్సత్థో – **మహాకవీనం** పూజితకవీనం **వాణీసు** వచనవిసేసేసు **పతీయమానం** గమ్మమానం **యం కిఞ్చి వత్థు** యో కోచి అత్థలేసో **అత్థేవ** అత్థి ఏవ, **తం** వత్థు **అఙ్గనాసు** వనితాసు **పసిద్ధావయవాతిరిత్తం** హత్థపాదాదిపాకటసరీరావయవతో అధికం **లావణ్యమివ** మనోగోచరీభూతసున్దరత్తం వియ **పసిద్ధావయవాతిరిత్తం** పకాససద్దావయవతో అధికం హుత్వా **ఆభాతి** దిప్పతీతి.

అభిధానాదివణ్ణనా

౩. తేనాపి నామ తోసేయ్య-మేతే'లఙ్కారవజ్జితే;
అనురూపేనా'లఙ్కారే-నే'సమేసో పరిస్సమో.

౩. **తేనే**చ్చాది. యేన తే అలఙ్కారే న వళఞ్జేన్తి, **తేన** కారణేన **అలఙ్కారవజ్జితే** ఆభరణేహి, గన్ధవిసేసేహి వా రహితే, అలఙ్కారా వా యథావుత్తవజ్జితా యేహి తే, **ఏతే** యతిపోతే **ఏసం** యతిపోతానం **అనురూపేన** ఇదాని విరచియమానత్తాభినవభావతో, దసబలవదనకమలమఙ్జువాసితభాసితవిరచితభావతో చ అనుచ్ఛవికేన **అలఙ్కారేన** ఆభరణేన, అలఙ్కారసద్దేన వా **తోసేయ్యం అపినామ** యథిచ్ఛితపసాధనవసేన, సవనధారణాదివసేన వా వళఞ్జనేన సన్తుట్ఠే కరేయ్యం అప్పేవ నామ యన్నూనాతి **ఏసో పరిస్సమో** అయం అమ్హాకం తాదిససన్తుట్ఠిజనకాలఙ్కారపకరణప్పయోగో.

అలఙ్కరోన్తి అత్తభావమనేనాతి **అలఙ్కారో,** ఆభరణం హారకేయూరాది. అలఙ్కరోన్తి బన్ధసరీరమనేనాతి **అలఙ్కారో**తిమినా పన **అలఙ్కార**సద్దేన పసాదాదయో సద్దాలఙ్కారా, సభావవుత్యాదయో చ అత్థాలఙ్కారా నానప్పకారా సఙ్గహితా, యేహి సద్దత్థసఙ్ఘాతం బన్ధసరీరం సోభతే, యథా హి పురిససరీరే హారకేయూరాద్యలఙ్కారో న్యస్యతే, యేన సోభతే, తథా బన్ధసరీరేపి సద్దాలఙ్కారా, అత్థాలఙ్కారా చ నిక్ఖిపీయన్తి, యతో సోభతే. తేనేవ వక్ఖతి "తం తు పాపేన్తులఙ్కారా, విన్దనీయతరత్తన"న్తి [సుబోధాలఙ్కార ౯ గాథా] చ, "అత్థాలఙ్కారసహితే"చ్చాదికఞ్చ [సుబోధాలఙ్కార ౧౬౪ గాథా].

అలఙ్కారవిధానభావేన తు బన్ధసరీరమ్హి తదత్థియా అలఙ్కారో, తథా తప్పటిపాదకం సుబోధాలఙ్కారనామధేయ్యసత్థం అలఙ్కతపటిపాదకత్తేన మఙ్గలసుత్తన్తి వియ. వక్ఖతి హి "గన్థోపి కవివాచాన-మలఙ్కారప్పకాసకో" [సుబోధాలఙ్కార ౧౨ గాథా] చ్చాది. అత్ర ఉచ్చతే –

"ముఖ్యోలఙ్కారసద్దోయం, సద్దత్థాలఙ్కతిస్సితో;
సామత్థియా త్వధిట్ఠానే, తథా సత్థేపి తబ్బుతీ"తి.

అనేనస్సాభిధేయ్యాదీని వుచ్చన్తి. అభిధీయతే ఇతి అభిధేయ్యం, సముదితేన సత్థేన వచనీయత్థో. సో చ సరీరాలఙ్కారవిభాగకప్పనాయ తేసం పటిపాదనం. సుబోధాలఙ్కారేన హి తే పటిపాదీయన్తి. యేన చ యో పటిపాదీయతి, తస్సాయమత్థో భవతీతి అభిధేయ్యసత్థోపి. దస్సితమేవ తు సరీరాలఙ్కారసఙ్ఖరణం పయోజనం, తం నిస్సాయ సుబోధాలఙ్కారప్పవత్తితో. యస్స హి యముద్దిస్స పవత్తి హోతి, తం తస్స పయోజనం, తం పన కవిత్తకిత్తిపసిద్ధాదిలక్ఖణం, పరమ్పరాయ తదత్థతాయ సుబోధాలఙ్కారసఙ్ఖరణస్స. సత్థపయోజనానం, సాధియసాధనలక్ఖణో సమ్బన్ధో తు నిస్సయపదస్సినా దస్సితోయేవ. యథాహ –

"సత్థం పయోజనఞ్చేవ, ఉభో సమ్బన్ధనిస్సయా;
వుత్తాతంవుత్తియాయేవ, వుత్తో తన్నిస్సితోపి సో"తి.

అభిధేయ్యాదికథనఞ్చ తంసమఙ్గిస్సేవ చ వీమంసావిసేససమఙ్గీనముపాదీయమానత్తా, అఙ్గాదిసస్స పన ఉమ్మత్తకవచనాదినో వియ హేయ్యత్తా. వుత్తఞ్హేతం –

"సమ్బన్ధానుగుణోపాయం, పురిసత్థాభిధాయకం;
వీమంసాధిగతం వాక్య-మతోనధిగతం పర"న్తి.

వాక్యన్తి చేత్థ వాక్యలక్ఖణోపేతమన్తరవాక్యసన్నిచయం మహావాక్యసరూపం సత్థమేవాధిప్పేతం.

౩. యేన తే తే అలఙ్కారేన వళఞ్జేన్తి, **తేన** కారణేన **అలఙ్కారవజ్జితే** ఆభరణవిసేసేహి, గన్ధవిసేసేహి వా వజ్జితే, తే విరహితే యేహి **ఏతే** సుద్ధమాగధికే **ఏసం** సుద్ధమాగధికానం **అనురూపేన** అభినవభావతో మాగధికసరూపం అనుగతరూపేన, దసబలభాసితవిరచితత్తా వా అనుకూలేన **అలఙ్కారేన** ఆభరణవిసేసేన, గన్ధవిసేసేన వా **తోసేయ్యం** అలఙ్కారవళఞ్జాపనేన, గన్ధవిసేసే [గన్ధవిసయే (క.)] ఉగ్గహణధారణాదికారాపనేన వా సన్తుట్ఠే కరేయ్యం **అపినామ** యంనూన సున్దరమితి, **ఏసో పరిస్సమో** అయం మమ అలఙ్కారపకరణప్పయోగో. **అపినామాతి** ఏత్థ **ఇతిసద్దో** గమ్యమానో.

అలఙ్కారేహి వజ్జితా, అలఙ్కారా వజ్జితా యేహి వాతి చ. రూపస్స అను **అనురూపం,** రూపం అనుగతం అనురూపం వా, తేన అనురూపేన. అలఙ్కరోన్తి అత్తభావమనేనేతి **అలఙ్కారో,** హారకేయూరాది ఆభరణపక్ఖే, గన్ధపక్ఖే తు అలఙ్కరోన్తి బన్ధసరీరమనేనేతి **అలఙ్కారో**. ఇమినా ముఖ్యభావేన పసాదాదిసద్దాలఙ్కారా చ సభావవుత్యాదిఅత్థాలఙ్కారా చ పవుచ్చన్తి. అముఖ్యతో పన ఇమేసం ద్విన్నం అలఙ్కారానమధిట్ఠానభూతబన్ధసరీరమ్పి, తథా మఙ్గలసుత్తరతనసుత్తాదివోహారో వియ అలఙ్కారపకాసకం "సమ్మా బుజ్ఝన్తి ద్విప్పకారా అలఙ్కారా అనేనే"తి ఇమినా అత్థేన లద్ధసుబోధాలఙ్కారవరనామధేయ్యసత్థమ్పి వుచ్చతి. వుత్తమిదమేవ –

"ముఖ్యోలఙ్కారసద్దోయం, సద్దత్థాలఙ్కతిస్సితో;
సామత్థియా త్వధిట్ఠానే, తథా సత్థేపి తబ్బతీ"తి.

ఏత్థ **సామత్థియం** నామ తదాధారతప్పటిపాదకత్తవోహారతో తదాధేయ్యతప్పటిపాదనీయం న భవతి చే, అఞ్ఞం కిం భవతీతి అఞ్ఞథానుపపత్తిలక్ఖణమేవాతి.

౪. యేసం న సఙ్ఖతా పఞ్ఞా-నేకసత్థన్తరోచితా;
సమ్మోహబ్యాహతావే'తే, నావబుజ్ఝన్తి కిఞ్చిపి.

౫. కిం తేహి పాదసుస్సూసా, యేసం నత్థి గురూనీ'హ [గరూనిహ (క.)]**;**
యే తప్పాదరజోకిణ్ణా, తే'వ సాధూవివేకినో.

౪-౫. ఏవం లక్ఖణారమ్భపటిక్ఖేపకజనపటిబాహనపుబ్బకమభిధేయ్యాదికం దస్సేత్వా ఇదాని సత్థతోవ సబ్బత్థ గుణదోసవివేచనం. అతోయేవ వుచ్చతి –

"సబ్బత్థ సత్థతోయేవ, గుణదోసవివేచనం;
యం కరోతి వినా సత్థం, సాహసం కిమతోధిక"న్తి.

తస్మా గుణదోసవిభాగవిచారణం నామ తబ్బిదూనంయేవ, నాసత్థఞ్ఞూనం పురిసపసూనం. తథా చాహ –

"గుణదోసమసత్థఞ్ఞూ, జనో విభజతే కథం;
అధికారో కిమన్ధస్స, రూపభేదోపలద్ధియ"న్తి [కావ్యాదాస ౧.౮].

యేనేవం, తేనేత్థ గుణదోసదస్సనే పసన్నానేకసత్థచక్ఖుయేవాధిగతో, నఞ్ఞో తబ్బిపరీతోత్యన్వయబ్యతిరేకవసేన దస్సేన్తో "**యేస**"న్తిఆదిగాథాద్వయమాహ. తత్థ **యేసన్తి** అనియముద్దేసో, యేహీతి అత్థో. యేహి న సఞ్చితా న రాసికతా, నానాసన్తానవుత్తినీపి ఏకత్తనయేన ఏకస్మిం సన్తానే న వాసితా నపరిభావితాతి వుత్తం హోతి. కా సా? పఞ్ఞా హేయ్యోపాదేయ్యవివేకరూపా. కీదిసీతి ఆహ "**అనేకసత్థన్తరోచితా**"తి. **అనేకస్మిం** తిపిటకతక్కబ్యాకరణాలఙ్కారసత్థాదికే సత్థన్తరే **ఉచితా** సవనధారణాదివసేన పరిచితా సాయం పఞ్ఞా యేసం న సఞ్చితాతి పకతం. **ఏతేతి** యథాఉద్దిట్ఠానం నియమవచనం. **సమ్మోహబ్భాహతాతి** యథావుత్తాయాతిసయవతియా పఞ్ఞాయాభావతో బలప్పత్తేన మోహేన అబ్భాహతా విసేసేన పహతా, ఏవసద్దితా హోన్తీతి అధిప్పాయో. యతో ఏవం, తస్మాపి **కిఞ్చిపి** హేయ్యోపాదేయ్యరూపం యం కిఞ్చిదేవ అట్ఠానానియోజకతాదిసగురుపాదసుస్సూసానిస్సయపటిలద్ధవివేకపఞ్ఞాతి- సయాలాభేన **నావబుజ్ఝన్తి,** న జానన్తీత్యత్థో. యతో ఆలసియాదిదోసలేసపరిగ్గహోపి సతతాచరియసేవనవసేన సిరోవికిణ్ణతాదిసగురుపాదపఙ్కజమ్బుజపరాయనో చిరేనపి కాలేన నానావిధసత్థన్తరకతపరిచయబలేన పప్పోతి తాదిసం పఞ్ఞాపేయత్తియం. తేనేవాహ భగవా –

> "నిహీయతి పురిసో నిహీనసేవీ,
> న చ హాయేథ కదాచి తుల్యసేవీ;
> సేట్ఠముపనమం ఉదేతి ఖిప్పం,
> తస్మా'త్తనో ఉత్తరితరం భజేథా"తి [అం. నిం. ౩.౨౬].

తతో ఏతాదిసో పఞ్ఞవాయేవేత్థ గుణదోసవిభాగవివేచనే అధికారీ, నఞ్ఞో తబ్బిపరీతో పురిసపసూతి అయమేత్థాధిప్పాయో. రుళ్హో అత్థవిసేసో. తేనాహ "**కిం తేహి పాదసుస్సూసా, యేసం నత్థి గురూనిహా**"తి. **ఇహాతి** ఇమస్మిం లోకే **యేసం** జనానం గురూనం కాతబ్బా **పాదసుస్సూసా** పాదపరిచరియా **నత్థి, తేహి** జనేహి యథావుత్తనయేన పఞ్ఞాపేయత్తియరసానభిఞ్ఞేహి **కిం** పయోజనం, లేసమత్తమ్పి నత్థి, అనధిగతాయేవేత్థ ఏతేతి అధిప్పాయో. ఇదాని బ్యతిరేకముఖేన ఆహ "**యే**"తిఆది. **యే** పుబ్బే కతపుఞ్ఞతాదిసమ్పత్తిసమ్పన్నా **తప్పాదరజేహి** తేసం గురూనం పాదధూలీహి **ఓకిణ్ణా** ఓనద్ధా గవచ్ఛితా, **తేవ సాధూ** యథావుత్తనయేన పఞ్ఞాపేయత్తియేన అభిఞ్ఞాతా సజ్జనా ఏవ **వివేకినో** హేయ్యోపాదేయ్యగుణదోసవిభాగనియమనపఞ్ఞాసమ్పత్తిసమఙ్గినో హోన్తి, తేయేవేత్థ గుణదోసవివేచనే అధిగతాతి అధిప్పాయో. సా చాయం గురుపాదసుస్సూసా విసిట్ఠాదరేన కరణీయాతి వక్కవుత్తియా తదబ్యాసే సాధుజనే నియోజేతి.

౪-౫. యే సకలసత్థపరిచితఞ్ఞాణపాటవా యది దోసమారోపయన్తి, తేసం తద్దోసనిరాకరణం వినా పదేసావబోధనమత్తేన పణ్డితమానీనం వచనస్సాగురుకరణం వక్కవుత్తియా దస్సేన్తో చ తంద్వారేనేవ అత్తనో అనఞ్ఞసాధారణగురుగారవతం సాధుజనేహి పరమాదరేన సమ్పాదేతబ్బమితి దస్సేతుం "**యేసం…పే… కినో**"తి గాథాద్వయమాహ. **అనేకసత్థానం** తిపిటకతక్కబ్యాకరణాదీనం అనేకేసం గన్థానం **అన్తరే** తత్వత్థసఙ్ఖాతఅబ్భన్తరే **ఉచితా** సవనఉగ్గహణధారణాదివసేన పరిచితా **పఞ్ఞా** సుతమయా పఞ్ఞా **యేసం** యేహి **న సఞ్చితా,** ద్విన్నమేకక్ఖణే పవత్తియాభావేపి ఉపచితసమూహభావతో, పుబ్బకాలికపఞ్ఞాయ అపరకాలికపఞ్ఞాయ అనన్తరఆసేవనాదిపచ్చయలాభతో అవత్థబాహుల్లపవత్తితో వా సఞ్చితబ్బాపి న రాసికతా. **ఏతే** ఈదిసపఞ్ఞాపాటవరహితా ఇమే **సమ్మోహబ్భాహతా** పఞ్ఞాపాటవాభావతో బలప్పత్తేన మోహేన విసేసేన పహతా ఏవ **కిఞ్చిపి** హేయ్యోపాదేయ్యం నావబుజ్ఝన్తి. న ఏకే అనేకేతి చ, తే చ తే సత్థా చేతి చ, తేసమన్తరమితి చ, తస్మిం ఉచితాతి చ సమ్మోహేన అబ్భాహతాతి చ విగ్గహో. తేన వుత్తం–

“గుణదోసమసత్థఞ్ఞూ, జనో విభజతే కథం;

అధికారో కిమన్ధస్స, రూపభేదోపలద్ధియ”న్తి [కావ్యాదాస ౧.౮].

తస్సత్థో – అసత్థఞ్ఞూ జనో గుణదోసం కథం విభజతే. తథా హి **రూపభేదోపలద్ధియం** నీలపీతాదిరూపవిసేసావబోధనే **అన్ధస్స అధికారో** అభిముఖకరణం **కిం** హోతి, న భవత్యేవ, తస్మా అనేకసత్థన్తరగతసుప్పసన్నపఞ్ఞాచక్ఖునా ఏవ గుణదోసవివేచనం భవతి, తదభావే న భవత్యేవ. ఇదమేవ వుచ్చతే–

“సబ్బత్థ సత్థతోయేవ, గుణదోసవివేచనం;

యం కరోతి వినా సత్థం, సాహసం కిమతోధిక”న్తి.

తస్సత్థో – సబ్బత్థ గుణదోసవివేచనం సత్థతోయేవ హోతి, **సత్థం వినా** సత్థోచితతాదిసపఞ్ఞం వినా **యం కరోతి** గుణాగుణవిభాగం కరోతి, యం కరణం అత్థి, **అతోధికం సాహసం కిం** ఆసుం కిరియా అనుపపరిక్ఖనకిరియా నత్థేవ.

ఇహ ఇమస్మిం లోకే **యేసం** అకతపుఞ్ఞానం జనానం **గురూనం**

“పియో గరు భావనీయో,

వత్తా చ వచనక్ఖమో;

గమ్భీరఞ్చ కథం కత్తా,

నో చా’ట్ఠానే నియోజకో”తి [అ॰ ని॰ ౭.౩౭].

నిద్దిట్ఠగుణోపేతానం ఆచరియానం కాతబ్బా **పాదసుస్సూసా** పాదపరిచరియా నత్థి, **తేహి కిం** పయోజనం. **యే** కతపుఞ్ఞా జనా **తప్పాదరజోకిణ్ణా** తేసం గురూనం పాదరజేహి గవచ్ఛితా, **తేవ సాధూ** జనా ఏవ **వివేకినో** కల్యాణమిత్తగురుపాసనాహి అధిగతవిసిట్ఠవివేకబుద్ధినో భవన్తి, తే ఏవ వివేకం జానన్తీతి భావో. సోతుమిచ్ఛా సుస్సూసా, తం నిస్సాయ కత్తబ్బపాదపరిచరియాపి తదత్థియా సుస్సూసా నామ హోతి. పాదేసు సుస్సూసాతి చ, తేసం పాదాతి చ, తేసు రజానీతి చ, తేహి ఓకిణ్ణాతి చ విగ్గహో. సిస్సానం సకలాభిబుద్ధియా గురుపటిబద్ధత్తా అత్తనో గుణతో అధికతరాయేవ సేవితబ్బా. వుత్తఞ్హి భగవతా –

“నిహీయతి పురిసో నిహీనసేవీ,

న చ హాయేథ కదాచి తుల్యసేవీ;

సేట్ఠముపనమం ఉదేతి ఖిప్పం,

తస్మా’త్తనో ఉత్తరితరం భజేథా”తి [అ॰ ని॰ ౩.౨౬].

౬. **కబ్బనాటకనిక్ఖిత్త-నేత్తచిత్తా కవిజ్జనా;**

యంకిఞ్చి రచయన్తే’తం, న విమ్హయకరం పరం.

౭. **తేయే’వ పటిభావన్తో, సో’వ బన్ధో సవిమ్హయో;**

యేన తోసేన్తి విఞ్ఞూయే, తత్థాప్య'విహితాదరా.

౬-౭. ఏవమేత్థాన్వయబ్యతిరేకవసేనాధిగతే దస్సేత్వా ఇదాని "కిం అమ్హాకం కబ్బనాటకపరిచయాభావేరచనావిసేసాభియోగోపజనితపరిస్సమేనా"తి ఓలీనవుత్తినో సోతుజనే సముస్సాహేతి **''కబ్బనాటకా''**తిఆదినా. కవిప్పయోగసఙ్ఖాతో బన్ధోవ కవినో ఇదన్తి **కబ్బం**. ముత్తకాదివాక్యస్సముత్తికాద్యవయవసభావా అన్తరవాక్యసముదాయసమ్పన్నం వుత్తజాతిభేదభిన్నం పజ్జమయం గజ్జమయం పజ్జగజ్జమయం చమ్పూనామకఞ్చ, మహావాక్యరూపం మహాకబ్బఞ్చ, తం పన మహాకబ్బం సగ్గేహి సగ్గనామకేహి పరిచ్ఛేదవిసేసేహి బన్ధతే కరీయతీతి సగ్గబన్ధోతి పవుచ్చతి. తస్స తు లక్ఖణం "సగ్గబన్ధస్స ముఖం ఇట్ఠాసీసనం సియా పణామో వా బన్ధసమ్బన్ధినో కస్సచి అత్థస్స నిద్దేసో వా"తిఆదినా అనేకధా వణ్ణేన్తి. తం యథా?

"సగ్గబన్ధో మహాకబ్బ-ముచ్చతే త్వస్స లక్ఖణం;
పణామో వత్థునిద్దేసో, ఆసీసాపి చ తమ్ముఖం.

ఇతిహాసకథుబ్భూతం, సన్తసన్నిస్సయమ్పి వా;
చతువగ్గఫలాయత్తం, చతురోదాత్తనాయకం.

పురణ్ణవుతుసేలిన్దు-సవితూదయవణ్ణనం;
ఉయ్యానసలిలక్కీళా, మధుపానరతుస్సవం.

విప్పలమ్భవివాహేహి, కుమారోదయవడ్ఢిహి;
మన్తదూతప్పయానాజి-నాయకాభ్యుదయేహిపి.

అలఙ్కతమసంఖిత్త-రసభావనిరన్తరం;
నాతివిత్థిణ్ణసగ్గేహి, పియవుత్తసుసన్ధిభి.

సబ్బత్థ భిన్నసగ్గన్తే-హుపేతం లోకరఞ్జకం;
కబ్బం కప్పన్తరట్ఠాయి, జాయతే సాధ్వలఙ్కతీ"తి [కావ్యాదాస ౧.౧౪ – ౧౯ గాథా].

తత్థ **ఇతిహాసకథుబ్భూతన్తి** పురావుత్తకథాసన్నిస్సయం. **సన్తసన్నిస్సయన్తి** ఇతరసోభనాధికరణగుణరాజచరితాదినిస్సయం వా. **చతువగ్గఫలాయత్తన్తి** ధమ్మాదిచతువగ్గఫలాయత్తం. **ధమ్మో** నామ అబ్భుదయనిబ్బానహేతుకో. **అత్థో** నామ విజ్జాభుమ్యాదీనం యథాఞ్ఞాయమజ్జనం, అజ్జితానఞ్చ రక్ఖణం. **కామో** నామ నిరయో విసయో పయోగో. **మోక్ఖో** నామ సబ్బసంసారదుక్ఖనివత్తి. **చతురోదాత్తనాయకన్తి** ఉస్సాహసత్తిమన్తసత్తిపభూసత్తియోగేన చతురో కుసలో చాగాతిసయాదియోగేన ఉదాత్తో ఉదారో నాయకో విపక్ఖో, పటిపక్ఖో చ యత్థ, తం. **మధు** నామ సురా. **విప్పలమ్భో** విరహో. **మన్తో** నీతిపేదీహి సహ కారీయనిచ్ఛయో. **దూతో** సన్ధానప్పవత్తో పురిసో. **పయానం** సఙ్గామాదినిమిత్తగమనం. **ఆజి** సన్ధ్యాభావే విగ్గహో. **అసఙ్ఖిత్తరసభావనిరన్తరన్తి** అసంఖిత్తా బహుత్తా **రసా**

సిఙ్గారవీరాదయో, **భావా** రతిఉస్సాహాదయో, తేహి **నిరన్తరం** పత్థటం. **పియవుత్తసుసన్ధిభీ**తి పియాని సుతిసుభగాని వుత్తాని ఇన్దవజిరాదీని అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్బన్ధసంసగ్గతాయ సోభనో సన్ధి అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్గహో యేసం సగ్గానం, తేహీతి.

పునపి యథావుత్తేసు అఙ్గేసు నగరవణ్ణనాదీసు కిఞ్చి యథాసమ్భవం మధుపానాదిరహితమ్పి తఞ్ఞూనం మనో రఞ్జేతి ఉపాదియతేవ సబ్భీతి దస్సేతుమాహ–

“కబ్బం న దుస్సతఙ్గేహి, న్యూనమప్యత్ర కేహిచి;
బన్ధఙ్గసమ్పదా తఞ్ఞూ, కామమారాధయన్తి చే”తి [కాబ్యాదాస ౧.౨౦].

పునపి –

“గుణతో పఠమం వత్వా, నాయకం తేన సత్తునో;
నిరాకరణమిచ్చేస, మగ్గో పకతిసున్దరో.

వంసవీరసుతాదీని, వణ్ణయిత్వా రిపుస్సపి;
తజ్జయా నాయకుక్కంస-కథనఞ్చ సుఖేతి నో”తి [కాబ్యాదాస ౧.౨౧ ౨౨ గాథా] ఆహు.

సబ్బమ్పేతం సద్ధమ్మామతరసపానసరసహదయానం సమ్పప్పలాపవిపులవిసప్పవేసోపద్దుతకబ్బనాటకపరమ్ముఖానం సతతచరితసఞ్చరితరతనభాజనానం సప్పురిసానం కిం హదయఖేదోపజనితపరిస్సమేనేతి తదనురూపమేవోపదస్సితన్తి.

నాటకం నామ భరతాదినాట్యసత్థే నానప్పకారనిరూపితరూపం కప్పం, తంలక్ఖణేకదేసభూతలక్ఖణాని పకరణాదీని నవ రూపకాని. నాటికా చ ఏత్థేవావరుజ్ఝన్తి. కబ్బఞ్చ నాటకఞ్చ, తేసు నిక్ఖిత్తం ఠపితం నేత్తఞ్చ చిత్తఞ్చ యేహీతి విగ్గహో. కే తే? కవినో. తత్థ **నిక్ఖిత్తనేత్తచిత్త**వచనేన సుతస్స చిన్తనఞ్చ ఊహాపోహముఖేన యథుగ్గహితనియామం, అవిపరీతత్థనిచ్ఛయనం, నిచ్ఛితస్స భావనా, నిరన్తరాభియోగో చ దస్సితో. **కబ్బనాటక**వచనేన సుతం, చిన్తితం, భావితఞ్చ దస్సితం. సుతే దస్సితే తన్నిస్సయం సుతమయఞాణమ్పి దస్సితమేవ సియాతి. “కబ్బనాటకనిక్ఖిత్తనేత్తచిత్తా”తి ఇమినా సుతచిన్తాభావనానుక్కమేన సమ్పాదితపఞ్ఞాపాటవానం కబ్బరచనాయ సామత్థియం దస్సేతి. హోతి హి తాదిసానం తంసుతాది బన్ధనకారణం. వుత్తఞ్హి –

“సాభావికీ చ పటిభా,
సుతఞ్చ బహు నిమ్మలం;
అమన్దో చాభియోగోయం,
హేతు హోతిహ బన్ధనే”తి [కాబ్యాదాస ౧.౧౦౩ గాథా].

యంకిఞ్చీతి అత్తనో చిత్తారుళ్హం యంకిఞ్చి బన్ధజాతం. ఇమినా పన అనియమవచనేన అత్తనో తత్థ ఆదరాభావం దీపేతి. **రచయన్తి** కరోన్తి. **ఏతం** తేహి రచితం బన్ధజాతం **పరం** అచ్చన్తమేవ విమ్హయకరం న హోతి, తాదిసోపాయసమ్పత్తిసమ్పన్నస్స ఉపేయ్యసమ్పత్తిసబ్భావతో అనచ్ఛరియమేవాతి అధిప్పాయో. **తత్థ** తేసు కబ్బనాటకేసు

రచనావిసేసఏకన్తోపాయభూతేసు **అవిహితాదరాఅపి** సుతాదివసేన అకతాదరాపి **యే** సప్పురిసా పఞ్ఞవన్తో **యేన** బన్ధవిసేసేన **విఞ్ఞూ** గుణదోసవిదునో సత్థఞ్ఞునో పణ్డితజనే **తోసేన్తి** పీణేన్తి. తోసేన్తియేవ హి తే తాదిసే సాభావికిపటిభావిరహేపి ఏతాదిసేసు అత్థేసు సుతచిన్తాభావనావసేన వాయమన్తా. వుత్తఞ్హి –

> "న విజ్జతీ యజ్జపి పుబ్బవాసనా-
> గుణానుబన్ధి పటిభానమబ్భుతం;
> సుతేన వాచు'స్సహనేనుపాసితా,
> ధువం కరోత్యేవ కమప్యనుగ్గహ"న్తి [కాబ్యాదాస ౧.౧౦౪ గాథా].

పటిభావన్తో హేయ్యోపాదేయ్యపరిచ్ఛేదలక్ఖణపఞ్ఞాయ పఞ్ఞవన్తో నామ, **తేయేవ** సప్పురిసా. **సవిమ్హయో** "కీదిసాయం, తాదిసోపాయన్తరరహితానమ్పి ఏతాదిసో బన్ధో సియా"తి విమ్హయేన సహ వత్తమానోపి. **సోవ బన్ధో** తమేవ బన్ధనం తాదిసోపాయసమ్పత్తివిరహేనోపేయ్యసమ్పత్తియా సబ్భావతో, నాఞ్ఞోతి.

౬-౭. ఇదాని కబ్బనాటకేసు అపరిచితానమమ్హాకం గన్థరచనాసభావావబోధోవ కుతోతి ఓసక్కన్తే **''కబ్బనాటకా''**దిగాథాద్వయేన సముస్సాహేతి. **కబ్బనాటకనిక్ఖిత్తనేత్తచిత్తా** కబ్బనాటకేసు సుతానులోకనచిన్తాభావనావసేన ఠపితనేత్తచిత్తా **కవిజ్జనా** కబ్బకారకా **యం కిఞ్చి** అత్తనో అభిమతం **రచయన్తి** కరోన్తి, **ఏతం** బన్ధనం **పరం** అతిసయేన **న విమ్హయకరం** అచ్ఛరియకరం న హోతి, నిరన్తరాభియోగతో సిద్ధోపాయమూలపఞ్ఞాసమ్పదాయ ఉపేయ్యభూతగన్థసఙ్ఖరణం భవత్యేవాతి అధిప్పాయో. కవినో ఇదం **కబ్బన్తి** చ, నటకస్స ఇదం **నాటకం,** నచ్చగీతాది. ఇధ పన తప్పటిపాదకకథాపకాసకగన్థో **నాటకం** నామ. కబ్బఞ్చ నాటకఞ్చాతి చ, కబ్బనాటకేసు నిక్ఖిత్తం నేత్తచిత్తం యేహీతి చ విగ్గహో. **యే** జనా **తత్థ** తేసు కబ్బనాటకేసు **అవిహితాదరాపి** సవనధారణాదివసేన అకతసమ్భమా ఏవ **విఞ్ఞూ యేన** గన్థరచనావిసేసేన **తోసేన్తి** పీణేన్తి, **తేయేవ పటిభావన్తో** పటిభానసఞ్జాతపఞ్ఞవన్తో భవన్తి. **సోవ బన్ధో సవిమ్హయో** అఞ్ఞేసం ఉప్పజ్జమానవిమ్హయేన సహితో. పటిభా ఏతేసం అత్థీతి చ, సహ విమ్హయేన వత్తతీతి చ, అవిహితో ఆదరో యేహీతి చ విగ్గహో. బాహిరసత్థాభియోగాభావేపి పుబ్బవాసనాభావేపి ఇహ నిరన్తరాభియోగం కరోన్తో తాదిససామత్థియం సాధేతీతి వుత్తం హోతి. వుత్తఞ్హి –

> "న విజ్జతీ యజ్జపి పుబ్బవాసనా-
> గుణానుబన్ధి పటిభానమబ్భుతం;
> సుతేన వాచు'స్సహనేనుపాసితా,
> ధువం కరోత్యేవ కమప్యనుగ్గహ"న్తి [కాబ్యాదాస ౧.౧౦౪ గాథా].

తస్సత్థో – యది **పుబ్బవాసనాగుణానుబన్ధీ** అతీతజాతియా పరిచయవాసనాగుణస్స అనుబలప్పదానవసేన అనుబన్ధో యస్సత్థి, తాదిసం **అబ్భుతం పటిభానం** న విజ్జతిపి, తథాపి **సుతేన** సవనేన **ఉస్సహనేన** పగుణకరణాదివాచుస్సహనేన వా **ఉపాసితా** కతగురుపాసనా **వాచా కమపి అనుగ్గహం** కిఞ్చిపి పఞ్ఞాపాటవం **ధువం** ఏకన్తేన కరోతి ఏవాతి.

ఏత్థ **కబ్బం** నామ ముత్తకకులకాదివాక్యవసేన చ అవయవసభావేహి తేసంయేవ అన్తరవాక్యావయవసమూహేహి పరిపుణ్ణం వుత్తవిసేసేహి పభేదగతం కేవలం పజ్జమయం వా గజ్జమయం వా చమ్పూతిఖ్యాతపజ్జగజ్జమయం వాతి

మహావాక్యసభావేన చ తిట్ఠతి. **నాటకం** నామ భరతాదినటసత్థగతనానప్పకారదస్సితసభావం. కబ్బఞ్చ ఇధేవ దస్సితలక్ఖణతో ఏకదేసయుత్తప్పకరణాదినవరూపకాని చ నాటికా చ భవన్తి. కబ్బలక్ఖణం పన ఏవం దట్ఠబ్బం–

“సగ్గబన్ధో మహాకబ్బ-ముచ్చతే త్వస్స లక్ఖణం;
పణామో వత్థునిద్దేసో, ఆసీసాపి చ తమ్ముఖం.

ఇతిహాసకథుబ్భూతం, సన్తసన్నిస్సయమ్పి వా;
చతువగ్గఫలాయత్తం, చతురోదాత్తనాయకం.

పురణ్ణవుతుసేలిన్దు-సవితూదయవణ్ణనం;
ఉయ్యానసలిలక్కీళా, మధుపానరతుస్సవం.

విప్పలమ్భవివాహేహి, కుమారోదయవడ్ఢిహి;
మన్తదూతప్పయానాజి-నాయకాభ్యుదయేహిపి.

అలఙ్కతమసంఖిత్త-రసభావనిరన్తరం;
నాతివిత్థిణ్ణసగ్గేహి, పియవుత్తసుసన్ధిభి.

సబ్బత్థ భిన్నసగ్గన్తే-హుపేతం లోకరఞ్జకం;
కబ్బం కప్పన్తరట్ఠాయి, జాయతే సాధ్వలఙ్కతీ”తి [కాబ్యాదాస ౧.౧౪ – ౧౯ గాథా].

తస్సత్థో – **సగ్గబన్ధో** సగ్గసఙ్ఖాతేహి పరిచ్ఛేదవిసేసేహి బన్ధో ‘‘**మహాకబ్బ**’’న్తి ఉచ్చతే. **అస్స లక్ఖణం తు** వుచ్చతేతి సమ్బన్ధో **కాకక్ఖిగోళకనయేన తమ్ముఖం** తస్స కబ్బస్స ఆది పన **పణామో** దేవతానమస్సనం వా, **వత్థునిద్దేసో** –

“అస్త్యుత్తరస్యాం దిగి దేవతాత్మ,
హిమాలయో నామ నగాధిరాజ?;
పూవాపరేజ వారినిధీ విగాహ్య,
స్థిత? పథిరుూ ఇవ మానదణ్డ?” [కుమారసమ్భవ ౧.౧.].

ఇచ్చాదిబన్ధసమ్బన్ధినో కస్సచి వత్థునో దస్సనం, **ఆసీసాపి** “మయ్హం పీణయతం మన” మిచ్చాదిఇట్ఠాసీసనం వా భవతి.

ఇతిహాసకథుబ్భూతం పురావుత్తకథాసన్నిస్సయం వా **సన్తసన్నిస్సయమ్పి** సోభనానమ్పి రాజచరియాదినిస్సయం వా **చతువగ్గఫలాయత్తం** లోకియలోకుత్తరసుఖకారణం **ధమ్మో,** విజ్జాభూమిఆదీనం సఞ్చయో, సఞ్చితానం రక్ఖా చ **అత్థో,** అపాయసంవత్తనికపఞ్చకామగుణసఙ్ఖాతో **కామో,** సబ్బదుక్ఖా నివత్తిహేతు **మోక్ఖో** చాతి చతువగ్గఫలాధీనం **చతురోదాత్తనాయకం** ఉస్సాహసత్తిమన్తసత్తిపభూసత్తియోగతో చతురో దక్ఖో చాగాతిసయాదియోగేన ఉదాత్తో ఉళారో సపక్ఖో, విపక్ఖో వా నాయకో యత్థ, తం యథావుత్తం **పురణ్ణవుతుసేలిన్దు-సవితూదయవణ్ణనం పురం** నగరం, **అణ్ణవం** సాగరం, **ఉతు**

హేమన్తవసన్తాదిఉతు, **సేలం** పబ్బతో, **ఇన్దుసవితూదయో** చన్దసూరియానం ఉదయో చాతి ఇమేసం వణ్ణనం యత్థ, తం. **సవితాతి** ఏత్థ **తు**పచ్చయన్తో. **ఉయ్యానసలిలక్కీళామధుపానరతుస్సవం** ఉయ్యానకీళాసురాపానరతికీళాసఙ్ఖాతో ఉస్సవో యత్థ, తం **విప్పలమ్భవివాహేహి** దారావియోగదారపరిగ్గహేహి చ **కుమారోదయవడ్ఢిహి** కుమారుప్పత్తికుమారవడ్ఢీహి చ **మన్తదూతప్పయానాజినాయకాభ్యుదయేహి** నీతిజాననపఞ్ఞా **మన్తో**, సన్దానకారకో **దూతో**, యుద్ధాభిగమనం **పయానం**, యుద్ధసఙ్ఖాతో **ఆజి**, సపక్ఖనాయకస్స అభివడ్ఢిసఙ్ఖాతో **అభ్యుదయో** చాతి ఇమేహి **అలఙ్కతం** సజ్జితం **అసంఖిత్త...పే.... న్తరం** అసంఖిత్తా విత్థారా **రసా** సిఙ్గారాదయో అట్ఠ **భావా** రతిఉస్సాహాదయో చాతి ఇమేహి **నిరన్తరం** విత్థిణ్ణం **పియవుత్తసుసన్ధిభి** సుతిసుభగేహి ఇన్దవజిరాదీహి వుత్తేహి పుబ్బాపరసమ్బన్ధపరిచ్ఛేదతాయ సోభనా సన్ధి యేసం సగ్గానం, తేహి **సబ్బత్థ** సబ్బస్మిం పరిచ్ఛేదే **భిన్నసగ్గన్తేహి** భిన్నసగ్గా పరియోసానా యేసం, తేహి **నాతివిత్థిణ్ణసగ్గేహి** నాతివిత్థారసగ్గసఙ్ఖాతేహి పరిచ్ఛేదేహి **ఉపేతం** యుత్తం **సాధ్వలఙ్కతి** సోభనాలఙ్కారవన్తం **కబ్బం లోకరఞ్జకం** తం సమానం **కప్పన్తరట్ఠాయి** కప్పనిరన్తరట్ఠాయి కప్పన్తరే ఠాయి వా **జాయతే**. ఏత్థ మధుపానాదిరహితపురవణ్ణనాదయోపి తఞ్ఞూనం చిత్తం ఆరాధేతి చే, తంప్యదుట్ఠం. వుత్తఞ్హి –

> “కబ్బం న దుస్సతఙ్గేహి, న్యూనమప్యత్ర కేహిచి;
> బన్ధఙ్గసమ్పదా తఞ్ఞూ, కామమారాధయన్తి చే”తి.

తస్సత్థో – **అత్ర** ఇమేసు కబ్బఙ్గేసు మజ్ఝే **కేహిచి అఙ్గేహి** కేహిచి అవయవేహి **న్యూనమపి** ఊనమపి, నిసద్దోత్రతబ్భావే. కబ్బం న దుస్సతి, తం పన అదుస్సనం **బన్ధఙ్గసమ్పదా** రచితపురవణ్ణనాదిఅఙ్గసమ్పదా **తఞ్ఞూ** కబ్బఞ్ఞూ జనే **కామం** ఇచ్ఛానురూపం **చే ఆరాధయన్తి**, ఏవం సన్తే భవతి. పునపి నాయకవణ్ణనాసు సపక్ఖనాయకం వణ్ణేత్వా తేన నిరాకరణభావమ్పి. నో చే, పచ్చత్థికం వణ్ణేత్వా అత్తనో నాయకేన తస్సాభిభవనమ్పి వణ్ణేతుం వట్టతి. వుత్తఞ్హి –

> “గుణతో పఠమం వత్వా, నాయకం తేన సత్తునో;
> నిరాకరణమిచ్ఛేస, మగ్గో పకతిసున్దరో.
>
> వంసవీరసుతాదీని, వణ్ణయిత్వా రిపుస్సపి;
> తజ్జయా నాయకుక్కంస-కథనఞ్చ సుఖేతి నో”తి.

౮. **బన్ధో చ నామ సద్దత్థా, సహితా దోసవజ్జితా;**
పజ్జగజ్జవిమిస్సానం, భేదేనా’యం తిధా భవే.

౮. ఏవమేతేహి సోతుజనసముస్సాహనం దస్సేత్వా ఇదాని కత్తుమిచ్ఛితబన్ధోతి వుత్తం బన్ధస్స లక్ఖణం కత్తుమారభతే **‘‘బన్ధో చా’’**తిఆది. **దోసవజ్జితా** దోసేహి సద్దనిస్సితేహి, అత్థనిస్సితేహి చ విరోధేహి వజ్జితా పరిచ్చత్తా, తే వా వజ్జితా యేహి, సద్దత్థా **సహితా** ఏకీభూతా. వుత్తలక్ఖణా యేహి తే పుబ్బాచరియేహి సహితా వుచ్చన్తి. సహితానం భావో సహదయహిలాదకారణం సాధ్యం సాహిచ్చం. ఇతి దోసవజ్జితే సహితే సద్దత్థే పసిద్ధభావేన అనువదిత్వా **బన్ధో నామ** సభావవుత్తివఙ్కవుత్తిఅలఙ్కారవుత్తివసేన తివిధోపీతి అప్పసిద్ధం బన్ధసరీరం విధీయతే యథా “యో కుణ్డలీ, సో దేవదత్తో”తి. **చ**సద్దోవత్తబ్బన్తరస్స సముచ్చయో, కిఞ్చేతి అత్థో.

తత్థ జాతిగుణక్రియాదబ్బలక్ఖణో సద్దానమత్థో ముఖ్యో చతుబ్బిధో హోతి. ముఖ్యస్సత్థస్స చతుబ్బిధత్తా తివిధేసు సద్దేసు తబ్బాచకో చతుబ్బిధో హోతి జాతిసద్దో గుణసద్దో క్రియాసద్దో దబ్బసద్దోతి. తివిధో హి సద్దో వాచకో లక్ఖణికో బ్యఞ్జకోతి బ్యాపారభేదేన. బ్యాపారో చ నామ సద్దస్స'త్థప్పతీతికారిత్తమేవ. సో హి తివిధో ముఖ్యో లక్ఖణో బ్యఞ్జనసభావో చేతి. తత్థ జాత్యాదినిరన్తరత్థవిసయో సద్దబ్యాపారో ముఖ్యో. సోయేవ అభిధాతి ఉచ్చతే. తంబ్యాపారవా అబ్యవహితజాత్యాదిసకేహి తమత్థం ముఖ్యభావేన యో వదతి గోఆదికో, సో వాచకో. సద్దన్తరత్థవిసయనిద్దిట్ఠో సద్దబ్యాపారో లక్ఖణో. సా దువిధా సుద్ధా, ఉపచారమిస్సా చేతి. తత్థ సుద్ధా యథా "గో ముచ్చతు, మఞ్చా ఉగ్ఘోసేన్తి, గఙ్గాయం ఘోసో"తి. ఏత్థ **గో**సద్దేన విసేసనం గోత్తసామఞ్ఞమేవోచ్చతే, న తు గోబ్యత్తి. వుత్తఞ్హి –

"విసేస్యంనాభిధా గచ్ఛే, ఖీణసత్తి విసేసనే"తి [కాబ్యప్పకాసే దుతియఉల్లాసే ఆగతన్యాయో'యం].

సామఞ్ఞస్స బ్యాపకత్తా, అసరీరత్తా చ. తత్థ బన్ధనమోచనాని న సమ్భవన్తీతి అత్తనో నిస్సయభూతా గోబ్యత్తి ఆకడ్ఢీయతే, తథా మఞ్చానముగ్ఘోసనం న సమ్భవతీతి అత్తనో ఉగ్ఘోసనక్రియాసిద్ధ్యత్థం మఞ్చసమఙ్గినో పురిసా ఆకడ్ఢీయన్తి. తథా గఙ్గాసద్దవాచ్చస్స జలప్పవాహస్స ఘోసప్పత్యాకరతా న సమ్భవతీతి **గఙ్గా**సద్దో అత్తనోభిధేయ్యస్సోదకప్పవాహస్స నికటం తటం లక్ఖేతి. ఉపచారస్సానేకప్పకారత్తా ఉపచారమిస్సా లక్ఖణాప్యనేకధా సియా. యథా కత్థచి కారణే కారియముపచరియతే, యథా "ఆయు ఘత"న్తి. కత్థచి కారణకారియానమభేదో యథా "ఆయుయేవేద"న్తి. కత్థచి ఉపమానే ఉపమేయ్యముపచరీయతే, యథా "గో బాహికో"తి. కత్థచి అభేదో తేసం, యథా "గోయేవాయ"న్తి. కత్థచి తదాధారతాయ [తదత్థతాయ (క॰)] తంబ్యపదేసో, యథా "పదీపట్ఠా కపల్లికా పదీపో"తి. కత్థచి తంకమ్మసమ్బన్ధా తంబ్యపదేసో, యథా "అవడ్ఢకీపి వడ్ఢకీ అయ"న్తి. కత్థచి సంసామిసమ్బన్ధా, యథా "రాజసమ్బన్ధీ పురిసో రాజాయ"న్తి. కత్థచి అవయవే సముదాయబ్యపదేసో, యథా "పటేకదేసే పటసద్దో" ఇచ్చాది.

లక్ఖణాయ నిస్సయో సద్దో లక్ఖణికో. బ్యఞ్జనసభావో పన పరపరియాయో సద్దస్స తతియో బ్యాపారో. తస్స నిస్సయో సద్దో బ్యఞ్జనకో. ఇచ్చేతం తిణ్ణం సద్దానం వసేన అత్థోపి తివిధో హోతి వాచ్చో లక్ఖణియో బ్యఙ్గ్యోతి. తత్థ బ్యఙ్గ్యోయేవత్థో బన్ధసత్థా వుచ్చతే. తేనేవ పధానబ్యఙ్గ్యో బన్ధో ఉత్తమో, అపధానబ్యఙ్గ్యో మజ్ఝిమో, అబ్యఙ్గ్యో అధమో, బ్యఙ్గ్యేన వినా బన్ధో నిజ్జీవో సియాతి పుబ్బాచరియానం పవత్తి, సభావవుత్తి బన్ధోపి తు నిజ్జీవోతి నాసఙ్కనీయో. యస్మా కవీనం లోకవోహారకోసల్లం సభావవుత్తియేవ గమేతి. యో హి సకలలోకట్ఠితిం న జానాతి, సో కవియేవ న హోతీతి.

అథేత్థ తివిధమ్పి అత్థం తాదిసజనావబోధత్థం సముదాహరిస్సామ "**మునిన్దవదనమ్భోజే**"త్యాది. ఏత్థ **వాణీ**సద్దస్స సద్దమ్మసఙ్ఖాతో అత్థో వాచ్చత్థో. వాణీ నామ చేతనా, తస్సం యావ దేవతత్థం నారోప్యతే, తావ తప్పతీ అత్తనో మనోసమ్పీణనఆసీసనా న సంగచ్ఛతీతి వాక్యసామత్థియాయేవ వాణియం సాయమోచిత్యభేదేన **దేవతా**సద్దస్స ఆరోపితోత్థో లక్ఖణియో. తథా **వదన**సద్దస్సాపి ముఖం వాచ్చత్థో. **అమ్భోజ**సద్దస్స సమారోపితోత్థో లక్ఖణియో. మనోసమ్పీణనస్స తు అఞ్ఞథా అనుపపత్తియా పస్సద్ధాదిక్కమేన యథాభూతావబోధసమ్భవా అనాయాసేన విచిత్తానేకసద్దత్థపటిభానేన గన్థపరిసమత్తిసఙ్ఖాతా యథిచ్ఛితత్థనిప్ఫత్తి హోతేవ, అయం బ్యఙ్గ్యత్థో. తబ్బాచకా సద్దా వాచకలక్ఖణికబ్యఞ్జకా హోన్తీతి ఏవం సబ్బత్థ సద్దత్థవిచారో గన్తబ్బో.

తమేవం యథావుత్తబన్ధసరీరం కతివిధమిచ్చాహ ''**పజ్జే**''చ్చాది. **అయం** యథావుత్తో **బన్ధో** బన్ధసరీరం **తిధా భవే** తిప్పకారేన సియా, నాధికం నాప్యూనం. కథం? **పజ్జగజ్జవిమిస్సానం భేదేన** పజ్జసభావాదీనం విసేసేన తిధా భవేతి పకతం. తత్థ **పజ్జం** నామ అమ్హేహియేవ విరచితవుత్తోదయాఖ్యే ఛన్దసి నిరూపితా వుత్తజాతిప్పభేదా చతుప్పదికత్థా నిరూపితో ముత్తకాదిపి వుత్తజాతిప్పకారోయేవ. తేనేవేత్థ తేసమదస్సనం. తేసు ఏకగాథా నిట్ఠితత్థా సప్పధానా గాథన్తరానిరపేక్ఖా **ముత్తకం,** ఏకక్రియాదానేన అఞ్ఞమఞ్ఞసాపేక్ఖా నిట్ఠితత్థా పచ్చేకం అనిట్ఠితత్థా గాథా **కులకం,** నానాభిత్తియో భిన్నకిరియో సప్పధానా గాథా కోసో వియ ఠపితా **కోసో,** ఏకభిత్తిపదోసాదికం వణ్ణేతుం సముదాయేన పవత్తా భిన్నక్రియా గాథా **సఙ్ఘాతో,** సోపి చతుబ్బిధో పజ్జప్పకారో యథావుత్తసగ్గబన్ధోవాతి విఞ్ఞాతబ్బం. **గజ్జం** నామ పాదసన్నిట్ఠానరహితో స్యాద్యన్తత్యాద్యన్తప్పబన్ధో. తస్స తు ద్వే పకారా ఆఖ్యాయికా, కథాతి. **విమిస్సం** పజ్జగజ్జమయం నాటకప్పకరణాది, చమ్పూ జాతకమాలాదికా చ.

౮. ఇదాని సఞ్ఞానాభిలాసీనం అలఙ్కారనిస్సితం బన్ధసరీరం, సోవ బన్ధోతి అధికతం, "యో కుణ్డలీ, సో దేవదత్తో"తి పసిద్ధకుణ్డలిత్తానువాదేన అప్పసిద్ధస్స దేవదత్తత్తవిధానం వియ దస్సేన్తో ''**బన్ధో**''చ్చాదిమాహ. తత్థ **బన్ధో నామ చ** బన్ధనం పన. **దోసవజ్జితా** సద్దత్థనిస్సితదోసేహి పరిచ్చత్తా, తే వా వజ్జితా ఏతేహి తాదిసా. **సహితా** అఞ్ఞమఞ్ఞానురూపత్థేన సహభావం గతా. **సద్దత్థా** సద్దో, అత్థో చ. ఏవంపకారేహి తు ఈదిససద్దత్థానం విఞ్ఞూనం తుట్ఠిజనకఅఞ్ఞమఞ్ఞానురూపగుణసహితానం భావోతి వచనత్థేన "సాహిచ్చ"మితి వదన్తి. **సద్దత్థా**తి ఏత్థ సద్దత్థానం కిం నానాకరణన్తి? సద్దో పన అత్థప్పతీతియం అత్తనో ముఖ్యబ్యాపారం లక్ఖణబ్యాపారం బ్యఞ్జనసభావబ్యాపారఞ్చేతి తివిధం బ్యాపారభేదేన. కమతో వాచకో లక్ఖణికో బ్యఞ్జనకో చేతి తివిధో. తథా అత్థోపి వాచ్చో లక్ఖణియో బ్యఙ్గ్యో చేభి తివిధో. అత్ర తు వాచకో సద్దో అత్తనా దీపేతబ్బముఖ్యత్థస్స జాతిగుణక్రియాదబ్బభేదేన చతుబ్బిధత్తా సయమ్పి జాతిగుణక్రియాదబ్బసద్దవసేన చతుబ్బిధో. వాచకసద్దస్స ముఖ్యబ్యాపారో "అభిధా"తి చ వోహరీయతి. సో ముఖ్యబ్యాపారో జాత్యాదీహి అబ్యవహితత్థేవ వత్తతే. తథా హి "గో నీలం పాచకో విసాణీ"చ్చాదో గోఆదిసద్దానం ముఖ్యబ్యాపారో గోపిణ్డనీలపటపాచకకత్తుసిఙ్గీతి దబ్బానం విసేసనభూతజాతిగుణక్రియాదబ్బేస్వేవ పవత్తతి, న పన జాత్యాదీనం నిస్సయభూతగోపిణ్డాదీసూతి. వుత్తం హి–

"విసేస్యం నాభిధా గచ్ఛే, ఖీణసత్తి విసేసనే"తి [కాబ్యప్పకాసే దుతియఉల్లాసే ఆగతన్యాయో'యం].

తస్సత్థో – **విసేసనే** విసేసనభూతజాత్యాదిమ్హి **ఖీణసత్తి** ఖీణబ్యాపారవతీ **అభిధా** ముఖ్యబ్యాపారోవ **విసేస్యం** దబ్బం **న గచ్ఛే** న పాపుణాతీతి.

జాత్యాదీనం నిస్సయగోపిణ్డాదికం అభిధా న వదతి చే, ఏవఞ్చ సతి "గో గచ్ఛతి, నీలం నివాసేతి, పాచకో ఆగచ్ఛతి, సిఙ్గీ ధావతి"చ్చాదీసు జాత్యాదివిసిట్ఠగోపిణ్డాదీనం గోఆదిసద్దస్స కథం వాచకత్తం యుజ్జతీతి? దబ్బాధీనజాతిగుణాదీసు వుత్తేసు తబ్బిసిట్ఠస్స దబ్బస్స పరియాయతో వాచకత్తా. నిప్పరియాయతో పన సుద్ధలక్ఖణబ్యాపారస్సేవ విసయో. లక్ఖణబ్యాపారోపి సుద్ధో ఉపచారమిస్సోతి దువిధో. తత్థ సుద్ధో లక్ఖణబ్యాపారో జాత్యాదివజ్జితత్థవిసయో. తథా హి "గో గచ్ఛతి, నీలం నివాసేతి, పాచకో ఆగచ్ఛతి, సిఙ్గీ ధావతి, మఞ్చా ఉక్కోసేన్తి, గఙ్గాయం ఘోసో"త్యాదీసు జాతిగుణక్రియాసిఙ్గదబ్బమఞ్చగఙ్గాదీనం గమనాదీహి యోగాసమ్భవతో జాతిగుణాదయో అతిక్కమ్మ యథాక్కమం గమననివాసనఆగమనధావనఉక్కోసనఘోసాదీనం నిస్సయభూతగోపిణ్డాదయో పరామసతి.

మిస్సో తు ఉపచారభేదేన బహువిధో. తథా హి కత్థచి కారణే కారియముపచరీయతే, యథా “ఆయుఘత”న్తి, ఏత్థ ఆయువడ్ఢనకారణభూతే ఘతే కారియభూతఆయునో వోహారో ఆరోపితో హోతి. ఉపరిపి ఉపచారో యథాయోగం యోజేతబ్బో. అతంసభావే హి తంసభావారోపనం ఉపచారో. కత్థచి కారణకారియానమభేదో, యథా “ఆయుయేవ ఘత”న్తి. కత్థచి ఉపమేయ్యఉపమానోపచారో, యథా “గో బాహికో”తి. కత్థచి ఉపమానఉపమేయ్యానమభేదో, యథా “గోయేవాయం బాహికో”తి. కత్థచి తదాధారతాయ తదూపచారో, యథా “పదీపట్టా కపల్లికా పదీపో”తి. కత్థచి క్రియాసమ్బన్ధేన తంబ్యపదేసో, యథా “అవడ్ఢకీపి వడ్ఢకీ అయ”న్తి. కత్థచి సంసామిసమ్బన్ధేన తంబ్యపదేసో, యథా “రాజవల్లభోపి రాజా అయ”న్తి. కత్థచి అవయవే సముదాయబ్యపదేసో, యథా “పటో దడ్ఢో”తి. ఇమినా ముఖేన ఉపచారభేదో దట్ఠబ్బో. బ్యఞ్జనసభావబ్యాపారో ఏవ “ధన”న్తి చ వుచ్చతి, తస్స తతియబ్యాపారస్స విసయో తాదిసవాక్యమేవ వాతి దట్ఠబ్బో.

ఏత్థ బ్యఙ్గ్యత్థం బన్ధస్స జీవితమితి చ, బ్యఙ్గ్యత్థపధానం బన్ధముత్తమన్తి చ, బ్యఙ్గ్యత్థపధానరహితం మజ్ఝిమన్తి చ, అబ్యఙ్గ్యబన్ధం అధమమితి చ వదన్తి. హోన్తి చేత్థ –

అత్థప్పతీతియం సద్ద-బ్యాపారో తివిధో భవే;
ముఖ్యో లక్ఖణబ్యఞ్జన-సభావో చాతి ఏత్థ తు.

అభిధాపరపరియాయో, బ్యాపారో పఠమో భవే;
ధనన్తాపరపరియాయో, బ్యాపారో తతియో పున.

ముఖ్యో నిరన్తరత్థేసు, లక్ఖణా తు తిరోహితే;
అత్థే’తరో తు వాక్యస్స, అత్థేయేవ పవత్తతి.

బ్యాపారస్స పభేదేన, తిధా సద్దోపి వాచకో;
లక్ఖణికో బ్యఞ్జకోతి, తదత్థోపి తిధా మతో.

వాచ్చో లక్ఖణియో బ్యఙ్గ్యో-చ్చేవం సద్దేసు వాచకో;
జాతిగుణక్రియాదబ్బ-భేదేన సో చతుబ్బిధో.

వాచ్చత్థస్స చతుద్ధావ, భిన్నత్తా జాతిఆదితో;
జాత్యాదీనం పభేదేన, తథా లక్ఖణికో మతో.

ఉపచారబహుత్తేన, భేదే సతిపి తస్స తు;
బ్యఞ్జకో తు అనఞ్ఞత్తా, విసుం తేహి న వుచ్చతీతి.

లక్ఖణతో ఏవం వేదితబ్బం – “మునిన్దవదనమ్బోజే” త్యాదిగాథాయం **వదన**సద్దస్స ముఖత్థో వాచ్చత్థో, ఆరోపితఅమ్బోజత్థో లక్ఖణియత్థో. **అమ్బోజ**సద్దస్స పదుమత్థో వాచ్చత్థో, ఉపచరితముఖత్థో లక్ఖణియత్థో. **వాణి**సద్దస్స సద్ధమ్మసఙ్ఖాతో అత్థో వాచ్చత్థో, ఆరోపితదేవతాఅత్థో లక్ఖణియత్థో. ఏత్థ ఆసీసనా నామ యథావుత్తనయేన పుఞ్ఞాతిసయతా, తతో ఇధ అభిమతత్థబాధకాకుసలనివారణఞ్చ కుసలానమనుబలప్పదానఞ్చ తతో కాయచిత్తపీళావిగమో చ తతో

సుఖప్పటిలాభో చ తతో చిత్తసమాధానఞ్చ తతోయేవ అనేకవిధత్థావబోధో చ తతో అభిమతగన్థపరిసమత్తి చ భవతీత్యయం వాక్యసామత్థియతో లద్ధత్థో బ్యఙ్గ్యత్థో. తంతంఅత్థప్పకాసకా సద్దా వాచకలక్ఖణికబ్యఞ్జనకా నామ భవన్తి. ఏవం సద్దసద్దత్థవిచారో వేదితబ్బో.

ఇదాని పకాసితబన్ధస్స భేదం వదతి "**పజ్జా**"దినా. **అయం** వుత్తలక్ఖణో బన్ధో **పజ్జగజ్జవిమిస్సానం భేదేన** గాథాచుణ్ణియతదుభయమిస్సానం వసేన తిధా భవే. సద్దో చ అత్థో చేతి చ, సహభావం ఇతా పత్తాతి చ, దోసేహి వజ్జితా, దోసే వా వజ్జితా యేహీతి చ, పజ్జఞ్చ గజ్జఞ్చ విమిస్సఞ్చేతి చ విగ్గహో. ఇహ **పజ్జం** నామ ముత్తకకులకకోసకసఙ్ఘాతవసేన చతుప్పభేదం ఛన్దసి నిద్దిట్ఠవుత్తివిసేసవిరచితం చతుప్పదికగాథాబన్ధం. తత్థ **ముత్తకం** నామ నిట్ఠితత్థా సప్పధానా ఏకా గాథా, **కులకం** నామ పచ్చేకమనిట్ఠితత్థా అఞ్ఞమఞ్ఞసాపేక్ఖా ఏకక్రియాద్వారికా నానాగాథా, **కోసకో** నామ నానావిధవణ్ణనాభూమికా భిన్నక్రియాద్వారప్పవత్తా సప్పధానా గాథారాసి, **సఙ్ఘాతో** నామ సఞ్ఝాకాలాదిఏకవణ్ణనాభూమినిస్సితా భిన్నక్రియాసముదాయేన పవత్తా గాథా. **గజ్జం** నామ అనియతపదో ఆఖ్యాయికాకథావసేన ద్విప్పభేదో స్యాద్యన్తత్యాద్యన్తో వచనప్పబన్ధో. **మిస్సో** పన ఇమేహి ద్వీహి సంమిస్సో నాటకపకరణాది చ జాతకమాలాదిచమ్పూ చ.

౯. **నిబన్ధో చా'నిబన్ధో చ, పున ద్విధా నిరుప్పతే;**
తం తు పాపేన్త్య'లఙ్కారా, విన్దనీయతరత్తనం.

౯. ఏవం తిప్పకారం బన్ధసరీరం వత్వా ఇదాని అఞ్ఞథాపి దస్సేతుమాహ "**నిబన్ధోచా'నిబన్ధో చ, పున ద్విధా నిరుప్పతే**" ఇతి. **పున** భియ్యో యథావుత్తో పజ్జమయబన్ధో ద్విధా ద్విప్పకారేన **నిరుప్పతే** నిచ్ఛీయతే. కథం? **నిబన్ధో చ** తదేకదేసభూతేహి ముత్తకాదీహి చతూహి సగ్గబన్ధాదివసేన బన్ధో చ **అనిబన్ధో చ** కేవలం ముత్తకవసేనాతి ఏవం **ద్విధా నిరుప్పతే** ఇతి పకతం. నను తస్సేతస్స యథావుత్తవాతిమయస్స సక్కటం పాకతం అపబ్భంసో పేసాచికం మిస్సఞ్చేతి పఞ్చవిధత్తం వత్వా "**సక్కటం** నామ దేవతాభాసా. **పాకతం** చతుబ్బిధం సక్కటేహి వణ్ణఞ్ఞత్తమత్తేన ఉప్పన్నత్తా మహిన్దసిన్ధవాది తబ్భవం, తస్సమం హిరిహారకమలాది, మహారట్ఠాదిదేసపసిద్ధం దేసీయం, తబ్భవాదీహి సమ్మిస్సం మిస్సం. ఆభీరాదీనం వాచా **అపబ్భంసో**, సో చ పాకతం వియ చతుబ్బిధో, తివిధో చ నాగరఉపనాగరవుద్ధభేదేన. పిసాచానం వచనం **పేసాచికం**. సబ్బేసం వసేన మిస్స"న్తి సక్కటాదీనం లక్ఖణం వుత్తం. తథా "సిఙ్గారప్పధాననచ్చసఙ్ఘాతలాస్యాదీనం పటిపాదకత్థేన లాస్యాదికమభినయప్పధానత్తా **దస్సనీయం,** ఇతరం కబ్బం **సవనీయ**"న్తి దువిధం వుత్తం, ఏవం పుబ్బాచరియేహి భాసాభేదేన వుత్తం పఞ్చవిధత్తం, వినియోగభేదేన వుత్తం దువిధత్తఞ్చ ఇధ కస్మా న వుత్తన్తి? సచ్చం, తథాపి తదేవమిధానుపయోగితాయ న వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఏవమలఙ్కారాధిట్ఠానభావేన పరమం బన్ధసరీరం దస్సేత్వా ఇదాని హారకేయూరాదినా పురిససరీరమివ బన్ధసరీరం సద్దాలఙ్కారఅత్థాలఙ్కారేహి విన్దనీయతరం హోతీతి దస్సేతుమాహ "**తం తు**" ఇచ్చాది. **తు**సద్దో విసేసవచనిచ్ఛాయం. **తం** బన్ధసరీరం **తు అలఙ్కారా** అలఙ్కరియతి తం బన్ధసరీరమేతేహీతి పసాదాదయో సద్దాలఙ్కారా, సభావవుత్యాదయో అత్థాలఙ్కారా చ **విన్దనీయతరత్తనం** అతిసయేన విన్దనీయభావం అస్సాదనీయభావం **పాపేన్తి** నయన్తి. సబ్బథా నిద్దోసభూతానం సద్దత్థానం అఞ్ఞమఞ్ఞానురూపతో సహితభావేన పరమాయ వణ్ణపోక్ఖరతాయ సమన్నాగతం తాదిసపురిససరీరమివ విన్దనీయమ్పి సమానం అలఙ్కారేహి పసాధితే సతి అచ్చన్తమేవ విన్దనీయం సియాతి అధిప్పాయో.

౯. పునపి తస్సేవ బన్ధస్స భేదం కథేతుం "**నిబన్ధో చా**"దిమాహ. పున **నిబన్ధో చ** ముత్తకాదీహి చతూహి అవినాభావతో మహాకబ్బాదిసభావేన నిరన్తరం కత్వా బన్ధో చ **అనిబన్ధో చ** కేవలం మహాకబ్బాదిసభావేన ముత్తకత్తా అనిరన్తరం కత్వా బన్ధో చాతి సోవ బన్ధో ద్విధా **నిరుప్పతే** నిచ్ఛీయతే. పునపి సో బన్ధో సక్కటపాకతఅపబ్భం సపేసాచికమిస్సభాసాభేదేన పఞ్చవిధో. సిఙ్గారపధానసచ్చసఙ్ఖాతలాస్యాదీనం దస్సనప్పధానత్తా తాదిసం నచ్చందస్సనీయం, తదఞ్ఞం కబ్బం సవనీయమితి వళఞ్జనభేదతో దువిధో చ హోతి. సో సబ్బోపి పయోజనాభావతో ఇహ న గహితో. తత్థ **సక్కటం** నామ దేవతాభాసా. తతో కేహిచి అక్ఖరేహి భిన్నం **పాకతం** నామ. తం పన తబ్భవతస్సమదేసియమిస్సవసేన చతుబ్బిధం హోతి. తత్థ సక్కటతో వణ్ణఞ్ఞత్తమత్తేన నిబ్బత్తం **తబ్భవం** నామ, తం మహిన్దసిన్ధవాది. **తస్సమం** హిరిహారకమలాది. దేసే పసిద్ధం **దేసియం. మిస్సం** నామ తబ్భవాదీహి సమ్మిస్సం. **అపబ్భంసో** నామ గోపాలకాదీనం వాచా, సో చ తబ్భవాదీహి చతుబ్బిధో, నాగరఉపనాగరవుద్ధభేదేన తివిధో చ హోతి. పిసాచానం వచనం **పేసాచికం**. తేహి సక్కటాదీహి సమ్మిస్సం **మిస్సం** నామ హోతి. ఇదాని ఈదిసప్పభేదవన్తబన్ధస్స అలఙ్కారేన సోభనత్తం వత్తుం "**తం తు**"చ్చాదిమాహ. **తం తు** తం పన వుత్తప్పకారం బన్ధసరీరం **అలఙ్కారా** పసాదాదిసద్దాలఙ్కారా, సభావవుత్యాదిఅత్థాలఙ్కారా చ **విన్దనీయతరత్తనం** అతిసయపసాదనీయత్తం పాపేన్తి. నిరన్తరం బన్ధో **నిబన్ధో**తి చ, న నిబన్ధో **అనిబన్ధో**తి చ, అతిసయేన విన్దనీయో విన్దనీయతరో, తస్స భావో **విన్దనీయతరత్తన**న్తి చ విగ్గహో.

౧౦. అనవజ్జం ముఖమ్భోజ-మనవజ్జా చ భారతీ;
అలఙ్కతావ సోభన్తే, కిం ను'తే నిరలఙ్కతా?

౧౦. తమేవ సమత్థేతి "**అనవజ్జ**" మిచ్చాదినా. **అనవజ్జం** అఙ్గమఙ్గానురూపాధికతనేత్తకణ్ణాదిఅవయవేన పిళకతిలకకాళకాద్యనాహతాయ చ సున్దరభావతో అగరహితం **ముఖమ్భోజం** వదనారవిన్దఞ్చ తథా **అనవజ్జా** పదాదిదోసానభిభూతాయ సున్దరభావేన అగరహితా **భారతీ** చ వాణీ ఉపచారతో తప్పటిపాదనీయో అత్థో చాతి **ఏతే అలఙ్కతావ** ముఖం తిలకతాడఙ్కాదినాలఙ్కారేన, సద్దత్థా సద్దాలఙ్కారఅత్థాలఙ్కారేహి పసాధితా సజ్జితా ఏవ, **నిరలఙ్కతా** తథా అపసాధితా అసజ్జితా **సోభన్తే కిం ను,** న సోభన్తేవాతి వితక్కేమీతి అత్థో. **ను**ఇతి వితక్కే.

౧౦. తమేవ "**అనవజ్జ**" మిచ్చాదినా సమత్థేతి. వణ్ణసణ్ఠానాదిఅవయవసమ్పత్తియా చ పిళకతిలకకాళకాదిదోసరహితత్తా చ అనిన్దితం **ముఖమ్భోజఞ్చ అనవజ్జా** పదదోసవాక్యదోసఅత్థదోసేహి అమిస్సత్తా అగరహితా **భారతీ** వాణీ చ అభేదోపచారేన తప్పటిపాదనీయత్థో చాతి ఇమే **అలఙ్కతావ** కుణ్డలతిలకాదిఆభరణేహి చ సద్దాలఙ్కారఅత్థాలఙ్కారేహి చ సజ్జితా ఏవ, **నిరలఙ్కతా** తేహి అవిభూసితా **సోభన్తే కిం ను,** న సోభన్తేతి మఞ్ఞే. నత్థి అవజ్జమస్సాతి చ, ముఖమేవ అమ్భోజమితి చ విగ్గహో. **కి**మితి పటిసేధే, **ను**ఇతి వితక్కేతి.

౧౧. వినా గురూపదేసం తం, బాలో'లఙ్కత్తుమిచ్ఛతి;
సమ్పాపుణే న విఞ్ఞూహి, హస్సభావం కథం ను సో?

౧౧. అలఙ్కరణఞ్చ తేసం వినా గురూపదేసేన కరోన్తో వినా పహాసం నాపరం విసేసమధిగచ్ఛతీతి దస్సేతుం సిలేసాలఙ్కారమాహ "**వినా**"తిఆది. **గురూనం** పసాధనోపాయోపదేసకానం, అలఙ్కారకారణోపాయోపదేసకానం వా **ఉపదేసం** "ఏత్థ ఏవం కతే సోభేయ్యా"తి ఉపదిసనం **వినా** పరిచ్ఛజ్జ ముఖస్స, బన్ధస్స చ అలఙ్కరణానభిఞ్ఞతాయ **బాలో**

అఞ్ఞాణకో యో కోచి పుగ్గలో **తం** ముఖం, బన్ధం వా **అలఙ్కత్తుం** అనురూపవసేన సజ్జేతుం **ఇచ్ఛతి** అధిప్పేతి, **సో** తాదిసో అఞ్ఞాణపుగ్గలో **విఞ్ఞూహి** తబ్బిదూహి పణ్డితజనేహి **హస్సభావం** అవహాసం **కథం** కేన పకారేన **న సమ్పాపుణేయ్య**. "కిమిదం అఞ్ఞాణపురిసేన కరియతీ"తి హసన్తేవాతి అధిప్పాయో. **ను**ఇతి వితక్కే.

౧౧. ఇదాని పదాదిదోసరహితబన్ధసరీరస్స అలఙ్కారేహి భూసనమపి గురూపదేససహితమేవ సేట్ఠన్తి దస్సేతుం "**వినా గురూపదేస**" మిచ్చాదిసిలేసాలఙ్కారమాహ. **బాలో** ముఖాదిసరీరాలఙ్కారే, బన్ధాలఙ్కారే వా అసమత్థో యో కోచి **గురూపదేసం వినా** సరీరాలఙ్కారకరణస్స, బన్ధాలఙ్కారకరణస్స వా అనురూపోపదేసమన్తరేన **తం** సరీరం, బన్ధం వా **అలఙ్కత్తుం** తిలకతాడఙ్కాదీహి, సద్దాలఙ్కారఅత్థాలఙ్కారేహి వా సజ్జేతుం ఇచ్ఛతి చే, **సో విఞ్ఞూహి** తదుభయఞ్ఞూహి **హస్సభావం** అవహసితబ్బతం **కథం న సమ్పాపుణే**, పాపుణాత్యేవ, తస్మా గురూహి సాదరతో ఉగ్గణ్హిత్వా కత్తబ్బన్తి భావో.

౧౨. **గన్థోపి కవివాచాన-మలఙ్కారప్పకాసకో;**
యాతి తబ్బచనీయత్తం, తబ్బోహారూపచారతో.

౧౨. నను సద్దగమ్మా, అత్థగమ్మా చ అలఙ్కారాతి గన్థో కథన్తి ఆహ "**గన్థోపీ**"తిఆది. **కవివాచానం** కవిప్పయోగానం సముదాయరూపానం, పటిపాదనీయతాయ తబ్బచనీయానఞ్చ అత్థానం **అలఙ్కారప్పకాసకో** అలఙ్కారానం యథావుత్తానం విభావితో **గన్థోపి** కిరియాకప్పసఙ్ఖాతం సత్థమ్పి **తబ్బచనీయత్తం** తేన **అలఙ్కార**సద్దేన వాచ్చతం **యాతి** ఉపగచ్ఛతి. కిన్తి ఆహ "**తబ్బోహారూపచారతో**"తి. తస్స కతవోహారస్స **అలఙ్కార**సద్దస్స, తస్మిం వా మణ్డనవిసేసే పవత్తస్స అలఙ్కారవోహారస్స ఉపచరణం సోయమిత్యభేదేన పరికప్పనం ఉపచారో. కస్మా? పటిపాదనీయపటిపాదకానం అభేదవసేన కారణే కారియస్స ఉపచరియతోతి అధిప్పాయో.

౧౨. ఇదాని సద్దాలఙ్కారఅత్థాలఙ్కారగన్థో కథమలఙ్కారోతి ఆహ "**గన్థో**"చ్చాది. **కవివాచానం** కవీహి వుత్తవాక్యసఙ్ఖాతానం, ఉపచారతో తప్పటిపాదనీయఅత్థసఙ్ఖాతానఞ్చ కవిప్పయోగానం **అలఙ్కారప్పకాసకో** సద్దత్థాలఙ్కారప్పకాసకో **గన్థోఅపి** కిరియాకప్పసఙ్ఖాతం సత్థమ్పి **తబ్బోహారూపచారతో** తస్స అలఙ్కారోతి కతవోహారస్స **అలఙ్కార**సద్దస్స కారణే కారియూపచారేన **తబ్బచనీయత్తం** తేన **అలఙ్కార**సద్దేన వత్తబ్బతం యాతి. **అపి**సద్దో అలఙ్కారమపేక్ఖతి. అలఙ్కారే పకాసేతి, అలఙ్కారానం వా పకాసకోతి చ, తేన వచనీయో, తస్స భావోతి చ విగ్గహో. ఏత్థ భావోతి వాచ్చవాచకసమ్బన్ధో. తస్స సద్దాదిఅలఙ్కారస్స వోహారోతి చ, తబ్బోహారస్స **అలఙ్కార**సద్దస్స ఉపచారోతి చ వాక్యన్తి.

౧౩. **ద్విప్పకారా అలఙ్కారా, తత్థ సద్దత్థభేదతో;**
సద్దత్థా బన్ధనామావ, తంసజ్జితతదావలి.

౧౩. ఇదాని యథావుత్తఅలఙ్కారానం పభేదం, తప్పసఙ్గఞ్చ తంబన్ధసరీరఞ్చ హేట్ఠా వుత్తమ్పి ఏకతో సమ్బన్ధేత్వా దస్సేతుం "**ద్విప్పకారా**"ది ఆరద్ధం. **తత్థ** తస్మిం కిరియాకప్పసఙ్ఖాతే గన్థే, తస్మిం వా బన్ధాలఙ్కారాధికారే **అలఙ్కారా** యథావుత్తా **ద్విప్పకారా** హోన్తి. కథం? సద్దభేదతో, అత్థభేదతో చ, సద్దాలఙ్కారా అత్థాలఙ్కారాతి అలఙ్కారా ద్విప్పకారా హోన్తీతి అత్థో. యేసం భేదేన తే ద్విప్పకారా, తే సద్దా, అత్థా చ. "బన్ధో" ఇతి వుత్తం నామం యస్సా ఆవలియా సా **బన్ధనామా**

ఏవ. తంసజ్జితతదావలి తేహి అలఙ్కారేహి సజ్జితా పకాసితా తంసజ్జితా, తేసం సద్దత్థానం ఆవలి సముదాయా, మహావాక్యం, అన్తరవాక్యం వా. పరిపుణ్ణో బన్ధో మహావాక్యం, ముత్తకాదయోవయవా అన్తరవాక్యాని, తంసజ్జితతదావలికం పసిద్ధభావేన అనువదిత్వా అప్పసిద్ధా సద్దత్థా విధీయన్తే.

౧౩. ఇదాని యథావుత్తఅలఙ్కారానం అవుత్తభేదఞ్చ తదాధారాధికతం యథావుత్తబన్ధసరీరఞ్చ ఏకతో దస్సేతుం "**ద్విప్పకారే**"చ్చాదిమాహ. **తత్థ** తస్మిం కిరియాకప్పసఙ్ఖాతే అలఙ్కారగన్థే, నో చే, అలఙ్కారాధికారే వా **అలఙ్కారా** వక్ఖమానాలఙ్కారా **సద్దత్థభేదతో** సద్దాలఙ్కారఅత్థాలఙ్కారభేదేన ద్విప్పకారా హోన్తి, యేసం భేదేన అలఙ్కారా భిన్నా, తే సద్దత్థా బన్ధనామావ. **తంసజ్జితతదావలి** తేహి సద్దత్థాలఙ్కారేహి అలఙ్కతా, తేసం సద్దత్థానం మహాకబ్బాదిసముదాయరూపా పటిపాటిబన్ధోతి వుత్తం హోతి. "బన్ధో" ఇతి నామం యస్సేతి చ, తేహి సద్దత్థాలఙ్కారేహి సజ్జితాతి చ, తేసం సద్దత్థానం ఆవలీతి చ సమాసో.

౧౪. **గుణాలఙ్కారసంయుత్తా, అపి దోసలవఙ్కితా;**
పసంసియా న విఞ్ఞూహి, సా కఞ్ఞా వియ తాదిసీ.

౧౪. ఏవం గుణేన అలఙ్కారేన సజ్జితాపి సా సద్దత్థావలి అప్పకేనపి దోసేన సంయుత్తా సతీ అసమ్భావితబ్బావ విఞ్ఞూహి సియాతి దస్సేతుమాహ "**గుణ**" ఇచ్చాది. సద్దాలఙ్కారాఖ్యేన గుణేన, అత్థాలఙ్కారేన చ **సంయుత్తాపి** విసేసేన సజ్జితాపి సద్దత్థావలి **దోసలవేన** దోసలేసేనాపి **అఙ్కితా** అభిలఞ్ఛితా సతీ **విఞ్ఞూహి** గుణదోసవిభాగవిదూహి పణ్డితపురిసేహి **న పసంసియా** నేవ పసంసితబ్బా. కావియాతి ఆహ "**కఞ్ఞా వియతాదిసీ**"తి. యథా హి **కఞ్ఞా** దసవస్సికా సన్నద్ధయోబ్బనాభిముఖభావేన జననయనమనోవిలుబ్భినీగుణేన, ఆభరణవిసేసేన చాలఙ్కతా కేనచి కుట్ఠదోసలేసేన అఙ్కితా విఞ్ఞూనం అసమ్భుసనీయా సియా, పగేవాపరా, ఏవమేవ సద్దత్థావలిపి అప్పకేనపి సద్దరూపేన, అత్థలక్ఖణేన చ దోసేన కుట్ఠకప్పేన వజ్జనీయా ఏవ విఞ్ఞూనం, పగేవ బహూనాతి వుత్తం హోతి.

౧౪. ఏవం సద్దత్థానం గుణీభూతేహి అలఙ్కారేహి సజ్జితా సద్దత్థావలి కేనచి పదాదిదోసేన అభిలక్ఖితా చే, అప్పసత్థాతి దస్సేన్తో "**గుణాలఙ్కారి**"చ్చాదిమాహ. **గుణాలఙ్కారసంయుత్తా అపి** సద్దాలఙ్కారసఙ్ఖాతగుణేన, అత్థాలఙ్కారేన చ విసేసేన యుత్తాపి **సా** సద్దత్థావలి **దోసలవఙ్కితా** పదదోసాదినా అణుమత్తేనపి దోసేన అఙ్కితా యుత్తా సహితా **తాదిసీ** గుణాలఙ్కారసంయుత్తాపి దోసలవఙ్కితా **కఞ్ఞా వియ** దసవస్సికా యోబ్బనప్పత్తా వనితావ **విఞ్ఞూహి** గుణదోసపరిక్ఖకేహి **న పసంసియా** న పసంసితబ్బా. యథా హి దసవస్సికా ఇత్థీ పియసభావసణ్ఠితా మనుఞ్ఞేహి గుణేహి, సోభనానురూపగీవేయ్యాదిఆభరణవిసేసేహి యుత్తాపి దిస్సమానేన కేనచి సేతకుట్ఠలవేన యుత్తా సమానా గుణదోసపరిక్ఖకేహి దస్సనీయా న హోతి, ఏవం వుత్తప్పకారాపి బన్ధపద్ధతి కుట్ఠతుల్యేన కేనచి పదాదిదోసేన యుత్తా విఞ్ఞూహి అస్సాదనీయాతి అధిప్పాయో. దోసానం లవో, తేన అఙ్కితాతి చ, సా వియ దిస్సతీతి **తాదిసీ**తి చ విగ్గహో.

౧౫. **తేన దోసనిరాసేవ, మహుస్సాహేన సాధియో;**
నిద్దోసా సబ్బథా సా'యం, సగుణా న భవేయ్య కిం.

౧౩. యతో ఏవం, **తేన** తస్మా కారణా **మహుస్సాహేన** మహతా వాయామేన **దోసానం** పదదోసాదీనమనత్థనిమిత్తానం **నిరాసోవ** సత్థదిట్ఠియా సత్థప్పభావతో పరిచ్చాగోయేవ **సాధియో** సాధేతబ్బో, "విఞ్ఞూహీ"తి సేసో. ఏవం దోసనిరాసే కో గుణో ఉపలబ్భతీతి చే. **సబ్బథా** సబ్బప్పకారేన **నిద్దోసా** దోసేహి నిగ్గతా **సాయం** సద్దత్థావలి **సగుణా** సద్దాలఙ్కారసఙ్ఖాతేహి గుణేహి సహితా **న భవేయ్య కిం,** భవత్యేవ, గుణరహితం తంఅలఙ్కతమనుపాదేయ్యం సియాతి అధిప్పాయో.

౧౩. తేన యతో దోసయుత్తా విఞ్ఞూహి అనుపాదేయ్యా, తస్మా **మహుస్సాహేన** అధికవాయామేన **దోసనిరాసోవ** పదదోసాదీనం నిరాకరణమేవ **సాధియో** అనేకసత్థవిసయాయ పఞ్ఞాయ విఞ్ఞూహి సాధేతబ్బో, ఏవం సతి **సబ్బథా** సబ్బాకారేన **నిద్దోసా** దోసరహితా **సా అయం** సద్దత్థావలి **సగుణా** సద్దాలఙ్కారసఙ్ఖాతేహి గుణేహి యుత్తా **న భవేయ్య కిం,** గుణయుత్తా భవేయ్యాతి అధిప్పాయో. దోసానం నిరాసోతి చ, నత్థి దోసా ఏతిస్సా, నిగ్గతా దోసేహి వాతి చ, సహ గుణేహి వత్తమానాతి చ విగ్గహో.

౧౬. **సా'లఙ్కారవియుత్తాపి, గుణయుత్తా మనోహరా;**
నిద్దోసా దోసరహితా, గుణయుత్తా వధూ వియ.

౧౬. కింకారణమేవంభూతో దోసపరిచ్చాగేన గుణాదానేన బన్ధోతి ఆహ ''**సా'లఙ్కారే**''చ్చాది. **సా** సద్దత్థావలి అలఙ్కారేహి వియుత్తాపి సతీ **నిద్దోసా** సబ్బప్పకారేన దోసేహి నిగ్గతా గుణేహి సద్దాలఙ్కారసఙ్ఖాతేహి సంయుత్తా జనానమానన్దసన్దోహాభిసన్దనేకహేతుతాయ మనో హరతి అత్తనో సన్తికమాకడ్ఢతీతి **మనోహరా** హోతీతి. తత్థోదాహరణమాహ ''**దోసరహితా గుణయుత్తా వధూ వియా**''తి. యథా యేన కేనచిపి దోసేన విరహితా వధూ మనాపచారితాదీహి గుణవిసేసేహి సంయుత్తా సతీ కేనచి ఆభరణేన అమణ్డితా అపసాధితాపి కిన్నామ మధురా కవీనం పసాధనం కిన్నామ మనోహరా హోతి, ఏవమయం సద్దత్థావలిపి మనోహరా హోతీతి అత్థో.

౧౬. ఇదాని దోసపరిచ్చాగేన గుణాదానే పయోజనం దస్సేతి ''**సా'లఙ్కారవియుత్తే**''చ్చాదినా. **సా** సద్దత్థావలి అలఙ్కారేహి వియుత్తా సతీపి నిద్దోసా సబ్బప్పకారేన దోసరహితా **గుణయుత్తా** తతోయేవ గుణీభూతా సద్దాలఙ్కారేన యుత్తా **దోసరహితా** దుబ్బణ్ణదుస్సణ్ఠానాదిదోసేహి పరిచ్చత్తా **గుణయుత్తా** హదయఙ్గమగుణయుత్తా **వధూ వియ** అఙ్గనా వియ **మనోహరా** సాధుజనే ఆరాధేతి.

౧౭. **పదే వాక్యే తదత్థే చ, దోసా యే వివిధా మతా;**
సోదాహరణమేతేసం, లక్ఖణం కథయామ్య'హం.

౧౭. యతో ఏవం గుణాలఙ్కారసంయుత్తాయపి దోసలవఙ్కితాయ విఞ్ఞూనమనాదరణీయతా, అలఙ్కారవియుత్తాపి దోసాభావేన గుణయుత్తాయ మనోహరతా, ఏవమనత్థావహస్సాపి దోసస్స పరిహారితబ్బతా సత్థదిట్ఠియా, తస్మా తే దోసే దస్సేతుం పటిజానాతి ''**పదే**''తిఆదినా. తేసం పదానం వాక్యానం అత్థో **తదత్థో,** తస్మిం. ఉదాహరీయతి లక్ఖ్యభావేనాతి ఉదాహరణం, సహ ఉదాహరణేహీతి **సోదాహరణం.** లక్ఖియతి లక్ఖియమనేనాతి **లక్ఖణం.**

౧౭. ఏవం అలఙ్కారయుత్తాపి అప్పకేన దోసేన యుత్తబన్ధస్స అనుపాదేయ్యత్తా, అలఙ్కారఅలఙ్కరణే అసతిపి దోసరహితే విఞ్ఞూహి ఉపాదేయ్యత్తా చ ముఖ్యస్స దోసపరిహారస్స అవస్సం కత్తబ్బత్తా ఇదాని అధిగతదోసే దస్సేతుం

పటిజానాతి ‘‘**పదే వాక్యే**’’చ్చాదినా. **పదే** నామాదిచతుబ్బిధపదే చ, **వాక్యే** “స్యాద్యన్తత్యాద్యన్తానం చయో వాక్యం సకారకకిరియా”తి వుత్తలక్ఖణే వాక్యే చ, **తదత్థే చ** తేసం పదవాక్యానం అత్థే చ **వివిధా** అనేకప్పకారా **యే దోసా** విఞ్ఞూహి దోసభావేన **మతా** ఞేయ్యా, ఏతేసం పదాదిదోసానం **సోదాహరణం** ఉదాహరణసహితం లక్ఖణం అహం కథయామి. ఏత్థ చ–

“పదం చతుబ్బిధం వుత్తం, నామాఖ్యాతోపసగ్గికం;
నిపాతకఞ్చ తఞ్ఞూహి, అఞ్ఞో ఖల్వాభిధావతీ”తి [రూపభిద్ధిటీకాయం నామకణ్డే].

వుత్తనియామేన పదం తావ దట్ఠబ్బం. ఉదాహరీయన్తి లక్ఖియభావేనాతి **ఉదాహరణానీ**తి చ, సహ ఉదాహరణేనాతి **సోదాహరణ**న్తి చ, లక్ఖీయతి లక్ఖియమనేనాతి చ విగ్గహో.

పదదోసఉద్దేస

౧౮. **విరుద్ధత్థన్తరాఝుత్థ-కిలిట్ఠాని విరోధి చ;**
నేయ్యం విసేసనాపేక్ఖం, హీనత్థకమనత్థకం.

వాక్యదోసఉద్దేస

౧౯. **దోసా పదాన, వాక్యాన-మేకత్థం భగ్గరీతికం;**
తథా బ్యాకిణ్ణగామ్మాని, యతిహీనం కమచ్చుతం;
అతివుత్తమపేతత్థం, సబన్ధఫరుసం తథా

వాక్యత్థదోసఉద్దేస

౨౦. **అపక్కమో’చిత్యహీనం, భగ్గరీతి ససంసయం;**
గామ్మం దుట్ఠాలఙ్కతీతి, దోసా వాక్యత్థనిస్సితా.

పదదోసాదిఉద్దేసవణ్ణనా

౧౮-౧౯-౨౦. ఇదాని యథాపటిఞ్ఞాతే దోసే ఉద్దిసతి ‘‘**విరుద్ధత్థన్తర**’’ ఇచ్చాదినా. విరుద్ధం అత్థన్తరం యస్స తం **విరుద్ధత్థన్తరం**. కిం తం? పదం. ఏవముపరిపి యథాయోగం. అధికో అత్థో విసేస్యస్స యేన తం **అధ్యత్థం**. నీయతి అవుత్తో హేతు ఏత్థ ఆనీయతీతి **నేయ్యం. దోసా పదాన**న్తి యేహి దోసేహి పదాని దుట్ఠాని, తే విరుద్ధత్థన్తరతాదయో పదానం దోసాతి అత్థో. ఏవముపరిపి యథాయోగం. వాక్యానం దోసాతి సమ్బన్ధో. భగ్గా రీతి కమో యస్మిం తం **భగ్గరీతికం,** వాక్యం. అపక్కమతాదయో వాక్యత్థదోసా, వాక్యత్థానం దోసతో. వాక్యం దుట్ఠం సియాతి వాక్యమేవ విసేస్యతే. తేన సబ్బత్థ నపుంసకలిఙ్గేన నిద్దేసో.

౧౮-౧౯-౨౦. ఇదాని కథేతబ్బభావేన పటిఞ్ఞాతే దోసే ఉద్దిసన్తో ‘‘**విరుద్ధ...పే.... నిస్సితా**’’తి ఆహ. కవీహి ఇచ్ఛితత్థతో విరుద్ధో అఞ్ఞత్థో యస్స పదస్సాతి తం **విరుద్ధత్థన్తరం** నామ. విసేస్యస్స అధికత్థభావకరణతో **అఝుత్థం** నామ. కవీహి

ఇచ్ఛితత్థస్సావీకరణే అవిసదత్తా **కిలిట్ఠం** నామ. దేసకాలకలాదీనం విరుద్ధత్తా **విరోధి** నామ. అఞ్ఞమాహరిత్వా వత్తబ్బతో **నేయ్యం** నామ. విసేసనం పత్వావ సాత్థకభావప్పత్తితో **విసేసనాపేక్ఖం** నామ. విసేస్యస్స హీనతాపాదనతో **హీనత్థకం** నామ. అత్థరహితత్తా **అనత్థకం** నామాతి ఇమే అట్ఠ పదనిస్సితత్తా **పదదోసా** నామ.

వుత్తత్థస్సేవ పున వచనతో **ఏకత్థం** నామ. భిన్నక్కమత్తా **భగ్గరీతికం** నామ. తథా సమ్మోహకారణత్తా **బ్యాకిణ్ణం** నామ. విసిట్ఠవచనవిరహతో **గామ్మం** నామ. యతిసమ్పత్తివిరహతో **యతిహీనం** నామ. పదత్థక్కమతో చుతత్తా **కమచ్చుతం** నామ. లోకియం వోహారమతిక్కమ్మ వుత్తత్తా **అతివుత్తం** నామ. సముదాయత్థతో అపగతత్తా **అపేతత్థం** నామ. బన్ధఫరుసయుత్తత్తా **బన్ధఫరుసం** నామ, తేన సహితం సబన్ధఫరుసన్తి ఇమే నవ **వాక్యానం తథా** దోసా నామ. ఏత్థ **తథా**సద్దో "దోసా"తి పదం ఉపసంహరతి.

అపగతక్కమత్తా **అపక్కమం** నామ. ఉచితభావస్స పరిహీనత్తా **ఓచిత్యహీనం** నామ. భిన్నవిభత్తిక్కమత్తా **భగ్గరీతి** నామ. సంసయజననతో **ససంసయం** నామ. దుప్పతీతికరత్తా **గామ్మం** నామ. దూసితాలఙ్కారత్తా **దుట్ఠాలఙ్కతి** నామాతిమే చ వాక్యత్థనిస్సితత్తా **వాక్యత్థదోసా** నామ.

అఞ్ఞో అత్థో అత్థన్తరో. విరుద్ధో అత్థన్తరో యస్సాతి విగ్గహో. దోసపకాసకపదమ్పి దోసతో అబ్యతిరిత్తత్తా దోసో నామ. ఏవం సన్తేపి సమాసేన పదస్స గహితత్తా నపుంసకం హోతి. ఏసేవనయో ఇతో పరేసుపి. విసేస్యస్స అధికో అత్థో యస్స తం, కిలిట్ఠం వియ **కిలిట్ఠం**. యథా హి మలగ్గహితో ఆదాసో అత్తనో కిలిట్ఠత్తా ముఖాదీనం పకాసనే అవిసదో హోతి, ఏవమధిప్పేతత్థప్పకాసనే అసమత్థం పదం **కిలిట్ఠం** నామ. విరోధో అస్స అత్థీతి **విరోధి**. నీయతి అవుత్తో హేతు ఏత్థాతి **నేయ్యం**. విసేసనే అపేక్ఖా యస్స తం. హీనో విసేస్యస్స అత్థో యేన తం. నత్థి అత్థో యస్స తన్తి విగ్గహో.

పదదోసానం అనఞ్ఞత్తేపి వికప్పనాభేదతో "**పదానం దోసా**"తి వుత్తం, యథా "సిలాపుత్తకస్స సరీర"న్తి. **వాక్యానం దోసా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ఏకో అత్థో యస్స తం. భగ్గారీతి కమో యస్స తం. విసుం విసుం ఆకిణ్ణం **బ్యాకిణ్ణం**. గామే భవో **గామ్మో**, అబ్యత్తానం వోహారో. తప్పకాసకపదమ్పి ఉపచారతో **గామ్మం** నామ. యతి హీనా ఏత్థాతి **యతిహీనం**. కమతో చుతం **కమచ్చుతం**. అతిక్కమ్మ వుత్తం **అతివుత్తం**. అత్థతో అపేతం **అపేతత్థం**. బన్ధే ఫరుసం ఫరుసతా యత్థ తం. అపగతో కమో యస్మా తం. ఓచిత్యం హీనం యత్థ తం. భగ్గా రీతి యత్థ తం. సహ సంసయేన వత్తతీతి తం. **గామ్మం** వుత్తనయమేవ. దుట్ఠా దూసితా అలఙ్కతి అలఙ్కారో యత్థ తం. వాక్యానం అత్థో, తన్నిస్సితా **వాక్యత్థనిస్సితా**తి విగ్గహో. ఏత్థ అనత్థకాపేతత్థదోసద్వయం పదవాక్యతో భిన్నం, అఞ్ఞం భగ్గరీతిదోసద్వయం, గామ్మద్వయం, కమచ్చుతఅపక్కమద్వయఞ్చ వాక్యవాక్యత్థతో భిన్నం.

పదదోసనిద్దేసవణ్ణనా

౨౧. **విరుద్ధత్థన్తరం తఞ్ఞే, యస్స'ఞ్ఞత్థో విరుజ్ఝతి;**
అధిప్పేతే యథా మేఘో, విసదో సుఖయే జనం.

౨౧. అథోద్దేసక్కమేన పదాదిదోసే ఉదాహరతి "**విరుద్ధ**" చ్చాదినా. **హి** యస్మా కారణా, పసిద్ధియం వా **హి**సద్దో. **యస్స** పదస్స **అఞ్ఞో** అధిప్పేతతో అపరో **అత్థో అధిప్పేతే** వత్థుమిచ్ఛితే అత్థే విరుజ్ఝతీతి అనువదిత్వా తస్మా **తం** "**విరుద్ధత్థన్తర**"న్తి

విధీయతే. ''**యథే**''త్యుదాహరతి. యథా ఇదం విరుద్ధత్థన్తరం, తథా అఞ్ఞమ్పి తాదిసం దట్ఠబ్బం. **న** త్విదమేవేతి **యథా**సద్దస్స అత్థో. మేఘో విసదో సుఖయే జనన్తి. విసం ఉదకం, తం దదాతీతి **విసదో మేఘో** వారివహో **జనం** లోకం **సుఖయే** సుఖయతీతి కవిచ్ఛితత్థో. **విస**సద్దో గరళస్స చ వాచకో సియాతి గరళదో మేఘో మారయతి, న పన సుఖయతీతి "విసదో"తి విసేసనపదస్స విరుద్ధతా.

౨౧. ఇదాని ఉద్దిట్ఠానుక్కమేన విరుద్ధత్థన్తరాదీనం సలక్ఖణలక్ఖియం దస్సేన్తో ''**విరుద్ధ**''చ్చాదిమాహ. **యస్స** పదస్స **అఞ్ఞత్థో** కవిచ్ఛితత్థతో అఞ్ఞో అత్థో **అధిప్పేతే** ఇచ్ఛితత్థే **హి** యస్మా విరుజ్ఝతి, తస్మా **తం** పదం **విరుద్ధత్థన్తరం** నామ. పసిద్ధియం వా **హి**సద్దో. తథా హేస అప్పసిద్ధం విరుద్ధత్థన్తరం "యస్స అఞ్ఞత్థో అధిప్పేతే విరుజ్ఝతీ"తి పకాసేత్వా తస్మిం పకాసితత్థవిసయే వత్తతి. "తం హీ"తి యోజితత్తా "యస్స అఞ్ఞత్థో అధిప్పేతే విరుజ్ఝతీ"తి లక్ఖణం పసిద్ధభావేన అనువదిత్వా **తం విరుద్ధత్థన్తర**న్తి అనువదితబ్బఅప్పసిద్ధవిరుద్ధత్థన్తరం విధీయతే, యథా "యో కుణ్డలీ, సో దేవదత్తో"తి. ఉపరి పసిద్ధానువాదేన అప్పసిద్ధవిధానమేవ దట్ఠబ్బం. "యథా...పే.... జన"న్తి ఉదాహరణం లక్ఖియం దస్సేతి. **యథా** "మేఘో విసదో"చ్చాది విరుద్ధత్థన్తరస్స ఉదాహరణం, ఏవమీదిసమఞ్ఞమ్పి ఇమస్సుదాహరణం, న కేవలం "మేఘో"చ్చాదిమేవ భవతీతి వుత్తం హోతి. **యథా**సద్దో చేత్థ **ఇవ**సద్దపరియాయత్థేపి ఉదాహరణత్థో దట్ఠబ్బో, ఉపరిప్యేవం. **మేఘో** అమ్బుధరో **విసదో** విససఙ్ఖాతం జలం దదన్తో జనం **సుఖయే** సుఖయతీతి కవీహి అధిప్పేతత్థో. ఏత్థ **విస**సద్దస్స గరళసఙ్ఖాతసప్పవిసవాచకత్తా, "విసం దదాతీతి విసదో"తి ఏత్థ విసస్స ఉదకవిసానం సాధారణత్తా విసదాయకో మేఘో నాసేతియేవ, న సుఖయతీతి కవినా అధిప్పేతస్స సుఖకారణస్స మేఘవిసేసన**విస**సద్దస్స విరుద్ధఅఞ్ఞత్థతాతి **విస**పదం విరుద్ధత్థన్తరదోసేన దుట్ఠన్తి.

౨౨. విసేస్యమధికం యేనా'-
ధ్యత్థమేతం భవే యథా;
ఓభాసితాసేసదిసో,
ఖజ్జోతో'యం విరాజతే.

౨౨. యేన పదేన **విసేస్యం** విసేసితబ్బం అపరం పదం అత్థవసేన **అధికం** భవతీత్యనువదిత్వా **ఏతం** అఝుత్థం భవేతి విధీయతే. "యథే"త్యుదాహరతి ''**ఓభాసితే**''చ్చాది. ఏవముపరిపి సువిఞ్ఞేయ్యం. **ఓభాసితా** దీపితా **అసేసా** నిఖిలా దిసాయేన **సోయం** ఖజ్జోతో **విరాజతే** దిప్పతి. ఏత్థ ఖజ్జోతస్సాఖిలదిసాభాగావభాసనమతివుత్తీతి అధికత్థం.

౨౨. యేన విసేసనపదేన **విసేస్యం** విసేసితబ్బం పదం అత్థవసేన **అధికం** హోతి, **ఏతం** యథావుత్తలక్ఖణోపేతం పదం **అఝుత్థం భవే** అఝుత్థం నామ పదదోసో భవే. **యథా** తస్సుదాహరణమేవం. **ఓభాసితాసేసదిసో** జోతితసబ్బదిసో **అయం ఖజ్జోతో** అయం జోతిరిఙ్గణో **విరాజతే** దిప్పతి. ఏత్థ విసేస్యస్స ఖజ్జోతస్స సకలదిసోభాసనస్స అఝుత్థత్తా [అత్యుత్తత్తా (క.)] "ఓభాసితాసేసదిసో"తి విసేసనపదం అఝుత్థపదదోసో నామ. ఓభాసితా అసేసదిసా యేనాతి విగ్గహో.

౨౩. యస్స'త్థావగమో దుక్ఖో,
పకత్యాదివిభాగతో;
కిలిట్ఠం తం యథా తాయ,

సో'యమాలిఙ్గ్యతే పియా.

౨౩. **పకత్యాదివిభాగతో**తి పచ్చయా పఠమం కరీయతీతి **పకతి. ఆది**సద్దేన పచ్చయాదీనం పరిగ్గహో. పకత్యాదీనంవిభాగతో విభజనతో, "అయం పకతి, అయం పచ్చయో, అయమాదేసో"తిఆదినా పకతిపచ్చయవిభాగకప్పనతోతి వుత్తం హోతి. పీణేతీతి **పీ, తాయ పియా** వల్లభాయ **సోయం** సామీ **ఆలిఙ్గ్యతే** సిలిస్సతే. ఏత్థ "పియా"తి కిలిట్ఠం.

౨౩. **యస్స** పదస్స **అత్థావగమో** అత్థావబోధో **పకత్యాదివిభాగతో** "అయం పకతి, అయం పచ్చయో, అయమాదేసో"తిఆదినా పకత్యాదీనం విభజనజాననేన, "పకత్యాది నామ కి"న్తి గవేసనతో వా **దుక్ఖో, తం కిలిట్ఠం** నామ. **యథా** తస్సుదాహరణమేవం. **తాయ పియా** వనితాయ **సో అయం** వల్లభో **ఆలిఙ్గ్యతే** సిలిస్సతే. పచ్చయా పఠమం కరీయతీతి **పకతి**. సా ఆది యేసం పచ్చయానం, తేసం విభాగోతి వాక్యం. పీణేతీతి **పీ,** నారీ. తాయ **పియా** ఏత్థ పియాసఙ్ఖాతాయ వల్లభాయ కథనే **పీ**సద్దస్స అవిసదత్తా "పియా"తి పదం కిలిట్ఠం.

౨౪. **యం కిలిట్ఠపదం మన్దా-భిధేయ్యం యమకాదికం;**
కిలిట్ఠపదదోసేవ, తమ్పి అన్తో కరీయతి.

౨౪. ఇదాని యమకాదికమనధిప్పేతమ్పి కిలిట్ఠేయేవ అన్తోగధం దస్సేతుమాహ "**య**"న్తిఆది. తత్థ **య**న్తి అనియమవచనం, తస్స నియమవచనం యమకాదికన్తి. యమకమాది యస్స పహేళికాజాతస్స తం **యమకాదికం.** కీదిసన్తి ఆహ "**కిలిట్ఠపద**"న్తిఆది. కిలిట్ఠాని అప్పతీతదోససభావే రితతాయ మలితాన్యవిసదాని పదాని యస్స తం **కిలిట్ఠపదం.** మన్దో అప్పకో అభిధేయ్యో అత్థో యస్స తం **మన్దాభిధేయ్యం,** తాదిసం **తమ్పి** యమకాదికం కిలిట్ఠపదదోసేయేవ యథావుత్తే **అన్తో** అబ్భన్తరే **కరీయతి** విధీయతి తత్థేవ పక్ఖిపీయతి, కిలిట్ఠపదదోసతో న బ్యతిరిచ్చతీతి అధిప్పాయో.

౨౪. ఇదాని అనధిప్పేతమపి యమకాదిం కిలిట్ఠదోసేయేవ అన్తోకరణబ్యాజేన ఆవీకరోన్తో ఆహ "**యం కిలిట్ఠే**"చ్చాది. **కిలిట్ఠపదం** అప్పతీతదోసేన మిస్సకత్తా అవిసదపదం **మన్దాభిధేయ్యం** అప్పకాభిధేయ్యం **యం యమకాదికం** యం యమకప్పహేళికాజాతమత్థి, **తమ్పి కిలిట్ఠపదదోసేయేవ** యథావుత్తకిలిట్ఠపదదోసేయేవ **అన్తో కరీయతి** అబ్భన్తరే కరీయతి, కిలిట్ఠపదదోసతో అబ్యతిరిత్తన్తి అధిప్పాయో. కిలిట్ఠాని పదాని యస్స, మన్దో అభిధేయ్యో యస్స, యమకం ఆది యస్స పహేళికాజాతస్స, కిలిట్ఠపదానం దోసోతి విగ్గహో.

౨౫. **పతీతసద్దరచితం, సిలిట్ఠపదసన్ధికం;**
పసాదగుణసంయుత్తం, యమకం మత'మేదిసం.

౨౫. హోతు కామమనభిమతమేదిసం యమకాదికం, కిఞ్చరహి అభిమతన్తి ఆహ "**పతీతి**"చ్చాది. అత్తనో వచనీయత్థప్పతీతవసేన వాచకాపి సద్దా పతీతాయేవ నామాతి పతీతేహి పసిద్ధేహి సద్దేహి పాటిపదికేహి రచితం కతం **పతీతసద్దరచితం.** సిలిట్ఠా అఞ్ఞమఞ్ఞాలిఙ్గనేన మట్ఠా పదానం స్యాద్యన్తాదీనం సన్ధయో సన్ధనా యస్స తం **సిలిట్ఠపదసన్ధికం.** పతీతసద్దరచితత్తాయేవ **పసాద**సఙ్ఖాతేన **గుణేన** సద్దాలఙ్కారేన **సంయుత్తం** సమ్మదేవోపేతం **ఏదిసం** యథావుత్తగుణాసయం రమణీయం యమకం **మతం** అభిమతన్తి అత్థో.

౨౩. ఇదాని అధిగతేసు యమకేసు ఈదిసం యమకమిట్ఠమితి సిస్సానం ఉపదిసన్తో ఆహ "**పతీతే**"చ్చాది. **పతీతసద్దరచితం** "ఇమస్సత్థస్సాయం వాచకో"తి పతీతేహి పసిద్ధేహి సద్దేహి రచితం పాటిపదికేహి కతం **సిలిట్ఠపదసన్ధికం** సిలిట్ఠా స్యాద్యన్తాదిపదానం సన్ధయో యస్స తం **పసాదగుణసంయుత్తం** పతీతసద్దరచితత్తాయేవ పసాదసఙ్ఖాతేన సద్దాలఙ్కారగుణేన సంయుత్తం **ఈదిసం** ఏవంభూతం గుణాధికతో రమణీయం ఉపరి వక్ఖమానయమకసదిసం యమకం **మతం** విఞ్ఞూహి అభిమతం. పతీతా చ తే సద్దా చ, తేహి రచితం, సిలిట్ఠా పదానం సన్ధయో యస్స, పసాదోతి గుణో సద్దాలఙ్కారో, తేన సంయుత్తన్తి విగ్గహో.

౨౬. **అబ్యపేతం బ్యపేత’ఞ్చ-మావుత్తానేకవణ్ణజం;**
యమకం తఞ్చ పాదాన-మాదిమజ్ఝన్తగోచరం.

౨౬. ఇదాని తం యథావుత్తమభిమతం దస్సేతుముపక్కమతే "**అబ్యపేతే**"చ్చాదినా. **ఆవుత్తా** అధివుత్తా పునప్పునుచ్చారణపేతా అనేకేసం పతిరూపత్తా, బహువణ్ణా సరబ్యఞ్జనరూపా, న ఏకో వణ్ణో తస్సానుప్పాసత్తా, తథా చ వక్ఖతి "వణ్ణావుత్తి పరో యథా"తి [సుబోధాలఙ్కార ౧౨౭ గాథా], తేహి జాతం యమకన్తి విఞ్ఞాయతే. కతివిధం తం వికప్పీయతీతి ఆహ "**అబ్యపేతం బ్యపేతఞ్చ**"న్తి. తత్థ యం వణ్ణన్తరాబ్యవహితం వణ్ణసముదాయేన వుత్తం. **తదబ్యపేతం** యమకం. యం తు బ్యవహితం, తం **బ్యపేతం**. యం పన ఉభయమిస్సం, తం **అఞ్ఞం** అపరం **అబ్యపేతబ్యపేత**న్తి తిధా యమకం తావ వికప్పీయతే. తమేతం తివిధం **యమకం** విసయవిభాగనిరూపనాయం ఆది చ మజ్ఝో చ అన్తో చ గోచరో విసయో యస్సేతి **ఆదిమజ్ఝన్తగోచరం** విఞ్ఞేయ్యం. కేసం పాదానం? పచ్చేకం చతున్నంగాథావయవానం. సాపేక్ఖత్తేపి సమాసో గమ్మకత్తా.

తత్థ పాదచతుక్కస్స ఆదిమజ్ఝన్తభావీనం యమకానం యావన్తో పకారా సమ్భవన్తి, తే మూలా సత్త. కథం? ఏకస్మింయేవ పాదే క్వచి ఆదియమకం, క్వచి మజ్ఝయమకం, క్వచి అన్తయమకం, క్వచి మజ్ఝన్తయమకం, క్వచి మజ్ఝాదియమకం, క్వచి ఆద్యన్తయమకం, క్వచి సబ్బయమకన్తి. ఏవం పచ్చేకం మూలభూతా సత్తాతి చతూసు అట్ఠవీసతి హోన్తి. పాదాదియమకఞ్చ పఠమపాదాదియమకమబ్యపేతం తథా దుతియతతియచతుత్థపాదాదియమకమబ్యపేతం పఠమదుతియపాదాదియమకమబ్యపేతం పఠమతతియపాదాదియమకమబ్యపేతం పఠమచతుత్థపాదాదియమకమబ్యపేతన్తిఆదినా అనేకధా పసంసన్తి. యదా చ సబ్బతోయమకం, తదా మహాయమకాదయో వికప్పా జాయన్తీతి వేదితబ్బం.

౨౬. ఇదాని అభిమతయమకం దీపేతి "**అబ్యపేతే**"చ్చాదినా. ఆవుత్తేహి పునప్పునం వుత్తేహి అనేకవణ్ణేహి సముదాయరూపత్తా అనేకేహి సరబ్యఞ్జనసరీరేహి వణ్ణేహి జాతం **యమకం** అఞ్ఞేహి వణ్ణేహి అబ్యవహితత్తా **అబ్యపేతం,** వణ్ణన్తరేహి బ్యవహితత్తా **బ్యపేతం,** ఉభయమిస్సకత్తా తేహి **అఞ్ఞం అబ్యపేతబ్యపేతఞ్చా**తి తివిధం హోతి. **తఞ్చ** యమకం విసయవిభాగనియమేన గాథాపాదానం ఆదిగోచరం మజ్ఝగోచరం అన్తగోచరమితి తివిధం హోతి. ఏత్థ **చ**సద్దో వత్తబ్బన్తరే పవత్తతి, వత్తబ్బన్తరం నామ యథావుత్తఅబ్యపేతాదిభేదతో అఞ్ఞం వత్తబ్బతాయ సముఖీభూతం పాదానం ఆదిమజ్ఝావసానన్తరం, ఉపన్యాసో వాక్యారమ్భోతి చ ఏతస్సేవ నామం. విసదిసేన వణ్ణేన అపేతం **బ్యపేతం**. తబ్బిపరీతమ**బ్యపేతం.** అబ్యపేతఞ్చ బ్యపేతఞ్చ అఞ్ఞఞ్చాతి సమాహారద్వన్దో. అనేకే చ తే వణ్ణా చ, ఆవుత్తాయేవ అనేకవణ్ణా, తేహి జాతం, ఆది చ మజ్ఝో చ అన్తో చ, తే గోచరా యస్సాతి విగ్గహో.

తత్థ పాదచతుక్కస్స ఆదిమజ్ఝావసానేసు లబ్భమానయమకభేదా ఏకేకస్మిం పాదే సత్త సత్త భవన్తి. కథం? పాదాదియమకం పాదమజ్ఝయమకం పాదన్తయమకం మజ్ఝన్తయమకం మజ్ఝాదియమకం ఆద్యన్తయమకం సబ్బతోయమకన్తి ఏవం పచ్చేకం సత్త సత్త కత్వా చతూసు మూలభూతయమకా అట్ఠవీస భవన్తి. ఏత్థ పాదాదియమకాదికమ్పి అబ్యపేతపఠమపాదాదియమకం తథా దుతియతతియచతుత్థపాదాదియమకమితి చ అబ్యపేతపఠమదుతియపాదాదియమకం తథా పఠమతతియపాదాదియమకం పఠమచతుత్థపాదాదియమకమితి చ అబ్యపేతదుతియతతియపాదాదియమకం తథా దుతియచతుత్థపాదాదియమకమితి చ అబ్యపేతతతియచతుత్థపాదాదియమకమితి చ ఏవమబ్యపేతపాదాదియమకా దస హోన్తి. తథా బ్యపేతాపి దసాతి వీసతి, అబ్యపేతపఠమపాదమజ్ఝయమకం తథా దుతియపాదమజ్ఝయమకమిచ్చాదినా మజ్ఝయమకమ్పి వీసతివిధం హోతి. అబ్యపేతపఠమపాదన్తయమకం తథా దుతియపాదన్తయమకమిచ్చాదినా అన్తయమకమ్పి వీసతివిధం. సంసగ్గభేదతో పన అనేకవిధం హోతి.

అబ్యపేతపఠమపాదాదియమకవణ్ణనా

౨౭. సుజనా’సుజనా సబ్బే, గుణేనాపి వివేకినో;
వివేకం న సమాయన్తి, అవివేకిజనన్తికే.

౨౭. ‘‘**సుజనా**’’ఇచ్చాది. **సుజనా** సజ్జనా, **అసుజనా** అసజ్జనాతి ఏతే **సబ్బే** ఉభయపక్ఖపాతినో విసేసా జనా **గుణేన** సీలాదినా కరణభూతేన, హేతుభూతేన వా **వివేకినోపి** సాధూసు లబ్భమానానమసాధూస్వనుపలబ్భనతో పుథుభూతాపి అవివేకీనం జనానం అన్తికే సమీపే తేసం సన్నిధానే **వివేకం** విభాగం **న సమాయన్తి** నపాపుణన్తి, విభాగవిజాననపఞ్ఞాపేకల్లేన చ వివేకినోపి జనా తే ఏకతో కత్వా పస్సన్తీతి. ఇదం పఠమపాదాదియమకమబ్యపేతం.

౨౭. ఇదాని అబ్యపేతపఠమపాదాదియమకస్స ముఖమత్తం దస్సేతుమాహ ‘‘**సుజని**’’చ్చాది. **సుజనా** సాధుజనా, **అసుజనా** అసాధుజనా చేతి **సబ్బే** ఉభయపక్ఖికా సీలాదినా, పాణాతిపాతాదినా **గుణేన** హేతునా **వివేకినో అపి** సాధూసు పాణాతిపాతాదీనం, అసాధూసు సీలాదీనం అప్పవత్తితో గుణేన పుథుభూతాపి **అవివేకిజనన్తికే** వివేకఞాణరహితానం జనానం సన్తికే **వివేకం** విభాగం **న సమాయన్తి** న పాపుణన్తి. వివేకో వినాభవనమేతేసమత్థీతి **వివేకినో**. ఏత్థ విసయోపచారేన **వివేకో**తి పఞ్ఞా, న వివేకినోతి అవివేకినో, తేయేవ జనా, తేసం అన్తికమితి చ విగ్గహో. ఇదం అబ్యపేతపఠమపాదాదియమకం.

అబ్యపేతపఠమదుతియపాదాదియమకవణ్ణనా

౨౮. కుసలా’కుసలా సబ్బే, పబలా’పబలా’థవా;
నో యాతా యావ’హోసిత్తం, సుఖదుక్ఖప్పదా సియుం.

౨౮. ‘‘**కుసలా**’’ఇచ్చాది. **పబలా** ఆసేవనప్పటిలాభవసేన బలవన్తో చ. **అథా**తి అనన్తరత్థే నిపాతో. **అపబలా** తదభావతో దుబ్బలా చ **సబ్బే కుసలాకుసలా** ధమ్మా **యావ** యత్తకం కాలం **అహోసిత్తం** వినా ఉప్పత్తిమత్తం ఫలదానాసమ్భవతో కేవలం “అహోసీ”తి వచనీయత్థనిమిత్తమత్తకమ్మభావేన అహోసికమ్మత్తం **నో యాతా** న సమ్పత్తా, తావ తత్తకం కాలం

సుఖఞ్చ దుక్ఖఞ్చ తం పదన్తీతి **సుఖదుక్ఖప్పదా సియుం**. యావ సంసారపవత్తి, తావ సుఖదుక్ఖదాయకా హోన్తీతి. ఇదం పఠమదుతియపాదాదియమకమబ్యపేతం.

౨౦. పబలా ఆసేవనాదిపచ్చయలాభేన బలవన్తో వా **అథ అపబలా** తదభావేన దుబ్బలా వా సబ్బే కుసలాకుసలా **అహోసిత్తం** ఫలదానాభావతో పవత్తిమత్తతం **యావ** యత్తకం కాలం **నో యాతా** అప్పత్తా, తావ తత్తకం **సుఖదుక్ఖప్పదా** యథాక్కమం సుఖదుక్ఖపదాయినో **సియుం** భవన్తి. ఇదం అబ్యపేతపఠమదుతియపాదాదియమకం. కుసలపటిపక్ఖా **అకుసలా**. "అహోసీ"తి వత్తబ్బస్స భావో **అహోసిత్తం**. "ఏహిపస్సికో"తిఆదీసు వియ క్రియాపదతోపి **ణా**దిపచ్చయా హోన్తి.

అబ్యపేతపఠమదుతియతతియపాదాదియమకవణ్ణనా

౨౯. సాదరం సా దరం హన్తు, విహితా విహితా మయా;

వన్దనా వన్దనామాన-భాజనే రతనత్తయే.

౨౯. "**సాదర**"మిచ్చాది. **వన్దనా** ద్వారత్తయోపదస్సియమానా **మానో** చ పూజా, తేసం **భాజనే** ఆధారభూతే రతిజననాదినా అత్థేన రతనసఙ్ఖాతానం బుద్ధాదీనం తయే సమూహభూతే **రతనత్తయే సాదరం** ఆదరసహితం కత్వా **మయా విహితా** కతా, **విహితా** అలంసంసారదుక్ఖవిసటనిరాకరణతో విసేసేన హితా పథ్యా **సా వన్దనా** సో పణామో **దరం** దరథం కాయచిత్తపరిళాహం **హన్తు** హింసతు. **మయా**తి వుత్తత్తా **మే**తి అత్థతో విఞ్ఞాయతి. ఇదం పన పఠమదుతియతతియపాదాదియమకమబ్యపేతం.

౨౯. వన్దనామానభాజనే ద్వారత్తయేన విధియమానపణామపూజానం ఆధారభూతే **రతనత్తయే** రతిజననాదిఅత్థేన రతనసఙ్ఖాతానం బుద్ధాదీనం తయే **మయా** యా వన్దనా **సాదరం** ఆదరసహితం **విహితా** కతా, **విహితా** లోకియ లోకుత్తర సమ్పత్తిసాధనతో విసేసేన హితా **సా వన్దనా దరం** మయ్హం కాయచిత్తదరథం **హన్తు** వినాసేతు. ఇదం అబ్యపేతపఠమదుతియతతియపాదాదియమకం. సహ ఆదరేన వత్తమానం **సాదరం,** క్రియావిసేసనం. ఏత్థ క్రియా నామ **విహితా**సద్దేన నిద్దిట్ఠకరణం. కరణఞ్హి **విహితా**సద్దస్స వుత్తకమ్మత్తేపి అఞ్ఞథానుపపత్తిలక్ఖణసామత్థియతో భిజ్జిత్వా విజ్జమానం "అకాసి"న్తి క్రియాయ సమ్బన్ధముపేన్తం కమ్మఞ్చ హోతి, భావే విహితస్స **యు**పచ్చయన్తస్స నపుంసకత్తా నపుంసకఞ్చ, సత్తాయ ఏకత్తా ఏకవచనఞ్చ తబ్బిసేసనత్తా **సాదర**సద్దోపి నపుంసకదుతియేకవచనో హోతి.

"విసేస్సే దిస్సమానా యా,

లిఙ్గసఙ్ఖ్యావిభత్తియో;

తుల్యాధికరణే భియ్యో,

కాతబ్బా తా విసేసనే"తి [సమ్బన్ధచిన్తో ౧౩। గాథా భేదచిన్తా ౧౯౪ గాథా].

హి వుత్తం. ఏవం క్రియావిసేసనే గహితే సామత్థియతో "మయా"తి తతియన్తస్స పఠమన్తత్తం, "వన్దనా"తి పఠమన్తస్స ఛట్ఠున్తఞ్చ హోతి. వన్దనా చ మానో చ, తేసం భాజనం. తిణ్ణం సమూహో **తయం,** రతనానం తయన్తి చ విగ్గహో.

అబ్యపేతచతుక్కపాదాదియమకవణ్ణనా

౩౦. **కమలం క’మలం కత్తుం-వనదో వనదో’మ్బరం;**

సుగతో సుగతో లోకం, సహితం సహితం కరం.

౩౦. ‘‘**కమల**’’మిచ్చాది. **కమలం** అరవిన్దం **కం** జలం **అలఙ్కత్తుం** సజ్జనత్థాయ హోతి, వికసితారవిన్దసన్దోహసమ్భావితోదకస్స వాపాదీసు తాదిసరమణీయత్తసమ్పత్తిసమ్భవతో, అవనం రక్ఖం దదాతి సస్ససమ్పత్యాదికారణభావేనాతి **అవనదో**. వనం జలం దదాతి న తుచ్ఛోతి **వనదో** మేఘో **అమ్బరం** ఆకాసం జలధారభారభరితమ్బరకుహరస్స దస్సనీయతాగుణయోగతో అలంకత్తున్తి అధికతం. **సహితం** సమ్పుణ్ణం **హితం** అభివుద్ధిం **కరం** కరోన్తో సుట్ఠు గదతీతి **సుగతో** మఞ్జుభాణీ పుబ్బబుద్ధా వియ నేక్ఖమ్మాదినా కామచ్ఛన్దాదికే పజహన్తో గన్త్వా అరహత్తమగ్గేన సవాసనసకలకిలేసే సముచ్ఛిన్దిత్వా సోభనం నిబ్బానపురం గతోతి వా **సుగతో**తి వుత్తో సో మహాముని అత్తనో అపరిమితపారమితాసిమ్పకచగలితతిలకభావేన **లోకం** లోకత్తయం, సహితం లోకన్తి వా యోజనీయం **అలఙ్కత్తుం** అలంకరణాయాతి. ఇదం పాదచతుక్కాదియమకమబ్యపేతం.

౩౦. **కమలం** పదుమం **కం** జలం **అలఙ్కత్తుం** పఞ్చవిధపదుమసఞ్ఛన్నస్స ఉదకస్స రమణీయత్తా సజ్జేతుం హోతి. **అవనదో** కాలే వుట్ఠిసమ్పదాయ సస్ససమ్పదాదీనం కారణత్తా ఆరక్ఖం దేన్తో **వనదో** మేఘో **అమ్బరం** ఆకాసం **అలఙ్కత్తుం** జలధారభారభరితమ్బరకుచ్ఛియా దస్సనీయత్తా సజ్జేతుం హోతి, **సహితం** సమ్పుణ్ణం **హితం** అభివుడ్ఢిం **కరం** కరోన్తో **సుగతో** చిత్రకథీ సున్దరం నిబ్బానం గతో వా **సో సుగతో** సో తథాగతో **లోకం** లోకత్తయం, **సహితం** లోకం వా **అలఙ్కత్తుం** చిత్రకథాదికారణేహి తాదిసస్స అఞ్ఞస్స చ లోకరామణేయ్యస్సాభావా సజ్జేతుం హోతి. సబ్బపదత్థానం సత్తాబ్యభిచారిత్తా హోతీతి గమ్మం. తతోయేవ సబ్బే పఠమన్తభవనక్రియాయ యుజ్జన్తీతి వదన్తి. ఇదం అబ్యపేతచతుక్కపాదాదియమకం.

౩౧. **అబ్యపేతాదియమక-స్సేసో లేసో నిదస్సితో;**

ఞేయ్యాని’మాయేవ దిసా-య’ఞ్ఞాని యమకానిపి.

౩౧. ఇచ్చేవమభిమతయమకే అబ్యపేతపాదాదియమకస్స దిసామత్తం దస్సేత్వా ఉపసంహరతి ‘‘**అబ్యపేతే**’’చ్చాదినా. **అబ్యపేతస్స** అబ్యవహితస్స చతున్నం పాదానం **ఆదో**, ఆదిభూతస్స వా యమకస్స **ఏసో** యథావుత్తో **లేసో** కోచిదేవ భేదో **నిదస్సితో** వికప్పితో. అపరానిపి కిం న వికప్పియన్తీతిచేతి ఆహ ‘‘**ఞేయ్యాని**’’చ్చాది. **ఇమాయ దిసాయ** ఇమినా ఉపాయేన మగ్గేనేవ **అఞ్ఞాని** వుత్తతో అపరాని దుతియపాదాదియమకతతియపాదాదియమకచతుత్థపాదాదియమకాదీని అబ్యపేతానిపి పఠమదుతియపాదాదియమకపఠమతతియపాదాదియమకానిపి బ్యపేతాని, పఠమచతుత్థదుతియతతియపాదాదియమకాదీనిపి అబ్యపేతబ్యపేతాని, తథా మజ్ఝన్తపాదయమకాని **ఞేయ్యాని** జానితబ్బాని, విఞ్ఞానం తాదిసాయ దిసాయ దస్సితత్తాతి. తత్థ చ –

“గుణాగుణేన సహ తే, సాధవో’సాధవో జనా;

విగాహన్తే సమం నాథ, చిత్తం చిత్తే కథం ను తే”.

ఇచ్చాదినా దుతియపాదాదియమకాదీని అబ్యపేతాని,

“పియేన వచసా సబ్బే,

పియేనప్పియభాణినో;
పాదానతే జినోకాసి,
నో ధమ్మో హన్తు వోప్పియం".

ఇచ్చాదినా పఠమదుతియపాదాదియమకాదీని అబ్యపేతాని,

"సమలం సమలం కత్తుం, సుచిరంసుచి రంజయే;
సుచిరం సుచిరంగం తం, సమలం సమలంభి యో".

ఇచ్చాదినా పఠమచతుత్థదుతియతతియపాదాదియమకాదీని అబ్యపేతబ్యపేతాని,

"మనోహర హర క్లేసం, జిన చేతోభవం మమ;
ననుత్వం పారమీసారా-మతభావితమోసధం".

ఇచ్చాదినా మజ్ఝపాదయమకాని,

"సాధునా రంజయ జయ-ద్ధనినాపూరయి మహిం;
యో తం జినవరం ధీర-మత్థకామోసి చే తువం".

ఇచ్చాదినా అన్తపాదయమకాని జానితబ్బాని.

౩౧. ఏవం అభిమతయమకేన అబ్యపేతయమకానముపాయాదీని నిగమేన్తో ఆహ "**అబ్యపేతి**"చ్చాది. **అబ్యపేతాదియమకస్స** విసదిసవణ్ణేహి అబ్యవహితాదియమకస్స, అబ్యపేతపాదాదియమకస్స వా **ఏసో లేసో** "సుజని"చ్చాదికో అప్పకోదాహరణనయో **నిదస్సితో** నిద్దిట్ఠో. **అఞ్ఞాని యమకానిపి ఇమాయేవ దిసాయ** ఇమినా నయేనేవ **ఞేయ్యాని** విఞ్ఞూహి ఞాతబ్బాని. ఆదో యమకం, ఆదిభూతం వా యమకం, అబ్యపేతఞ్చ తం ఆదియమకఞ్చాతి వాక్యం. ఏవం దస్సితేన ఇమినా కమేన అబ్యపేతదుతియపాదాదియమకాదయో ఞాతబ్బాతి అధిప్పాయో.

తత్థ అబ్యపేతదుతియపాదాదియమకమేవం వేదితబ్బం –

గుణాగుణేన సహ తే, సాధవోసాధవో జనా;
విగాహన్తే సమం నాథ, చిత్తం చిత్తే కథం ను తే.

భో **నాథ తే** తుయ్హం **చిత్తే సాధవో అసాధవో తే జనా గుణాగుణేన** సకసకగుణేన అగుణేన చ **సహ సమం** ఏకజ్ఝం **కథం ను విగాహన్తే**, చిత్తం అచ్ఛరియం సుజనదుజ్జనేసు సమమేత్తా అచ్ఛరియాతి అధిప్పాయో.

అబ్యపేతపఠమదుతియపాదాదియమకమేవం దట్ఠబ్బం –

పియేన వచసా సబ్బే, పియేనప్పియభాణినో;

పాదానతే జినోకాసి, సో ధమ్మో హన్తు వోప్పియం.

జినో అప్పియభాణినోపి సబ్బే జనే పియేన యేన వచసా పాదానతే అకాసి, సో ధమ్మో వో అప్పియం హన్తు. ఏత్థ **అపి**సద్దపరియాయస్స **పి**సద్దస్స గహితత్తా యతిభఙ్గో నత్థి.

పఠమచతుత్థదుతియతతియపాదాదిఅబ్యపేతబ్యపేతయమకమేవం దట్ఠబ్బం –

స’మలం సమలం కత్తుం, సుచిరంసుచి రంజయే;

సుచిరం సుచిరంగం తం, స’మలం సమలంభి యోతి.

ఏత్థ “సమలం సమలం, సుచిరం సుచిర”న్తి విసదిసవణ్ణేహి అబ్యవహితత్తా అబ్యపేతం, “సమలం సమల”న్తి పుబ్బపరయుగళం [పుబ్బపరయుగళద్వయం (క.)] “కత్తు”మితి భిన్నవణ్ణేహి, “సుచిరం సుచిర”న్తి పుబ్బపరయుగళం [పుబ్బపరయుగళద్వయం (క.)] “జయే”తి భిన్నవణ్ణేహి చ బ్యవహితత్తా బ్యపేతఞ్చ హోతి. **సుచిరంసుచి** సోభనరంసినా ఉచి యుత్తో **యో** జినో **సం** సన్తిం నిబ్బానం **సమలంభి** అలభి, **అలం** అచ్చన్తం అతిసయేన **సుచిరంగం** విసుద్ధదేహం **తం** జినం **సమలం** జల్లికాసఙ్ఖాతేన, రాగాదికుచ్ఛితసఙ్ఖాతేన వా మలేన సహితం **సం** అత్తానం **అలంకత్తుం** నిమ్మలం కత్వా సజ్జేతుం **సుచిరం** సుచిరకాలం **రంజయే** అత్తని అభిరమాపేయ్య.

పాదమజ్ఝయమకమేవం దట్ఠబ్బం –

మనోహర హర క్లేసం, జిన చేతోభవం మమ;

నను త్వం పారమీసారా-మతభావితమోసధన్తి.

మనోహర జిన మమ చేతోభవం **క్లేసం** సన్తాపం **హర** అపనయ, త్వం పారమీసారామతభావితం **ఓసధం** దిబ్బోసధం నను.

పాదన్తయమకమేవం దట్ఠబ్బం –

సాధునా రంజయ జయ-ద్ధనినా’పూరయి మహిం;

యో తం జినవరం ధీర-మత్థకామోసి చే తువన్తి.

యో జినవరో సాధునా **జయద్ధనినా** వేనేయ్యజయఘోసేన మహిం ఆపూరయి, ధీరం తం జినవరం తువం సప్పురిస చే అత్థకామో అసి, **రంజయ** అభిరమాపేహి. ఇమినా నిద్దిట్ఠయమకేహేవ అవసేసా తతియపాదాదియమకాదయో విఞ్ఞేయ్యా.

౩౨. అచ్చన్తబహవో తేసం,

భేదా సమ్భేదయోనియో;

తత్థాపి కేచి సుకరా,

కేచి అచ్చన్తదుక్కరా.

౩౨. కిం పన సాకల్లేన న వికప్పితానీతి ఆహ ‘‘**అచ్చన్తి**’’చ్చాది. **తేసం** వికప్పానం సమ్భేదో సఙ్కరో మిస్సత్తముచ్చారణప్పకారో యోని పభవో యేసం తే **సమ్భేదయోనియో**, **భేదా** పకారా **అచ్చన్తబహవో** అతిసయేన బహులా యథావుత్తనయేన సమ్భవన్తి, **తత్థాపి** తేసు వికప్పేసుపి **కేచి** వికప్పా సుఖేన కరీయన్తి పయుజ్జన్తీతి **సుకరా**, తబ్బిపరీతో చ **కేచి** వికప్పా అచ్చన్తదుక్కరా. ఇతి ద్విధా సఙ్గయ్హన్తి, తేసు సుకరానం కేసఞ్చి అభిమతయమకానం ముఖమత్తం దస్సితం. ఇదాని దుక్కరానం కేసఞ్చి ముఖమత్తం న సబ్బమేవం వేదితబ్బం.

సమున్నతేన తే సతా,
కథం న తే న తే సియుం;
యతో నతేనతేపి’తో,
సియుం న తే నతే సుభా.

ఇదం పాదచతుక్కమజ్ఝయమకమబ్యపేతబ్యపేతమేకరూపం దుక్కరం.

న భాసురా తేపి సురా విభూసితా,
తథాసురా భూరి సురాపరాజితా;
సభాసు రాజాపి తథా సురాజితో,
యథా సురాజన్తి సురావినిస్సటా.

ఇదం చతుక్కపాదమజ్ఝయమకమేకరూపబ్యపేతం.

౩౨. సబ్బమిదమనుద్దిసిత్వా లక్ఖణాతిదేసేన నిగమనం కిమత్థమిచ్చాసఙ్కాయమాహ ‘‘**అచ్చన్తే**’’చ్చాది. **తేసం** యమకానం **సమ్భేదయోనియో** పభేదుప్పత్తికారణభూతా **భేదా** ఉచ్చావచపకారా **అచ్చన్తబహవో**, **తత్థాపి** తేసుపి **కేచి** యమకా **సుకరా** సుసాధియా, **కేచి అచ్చన్తదుక్కరా** అతిసయేన దుస్సాధియా. సమ్భేదో యోని యేసన్తి విగ్గహో.

ఇహ సుకరస్స ఉపదిసితత్తా దుక్కరయమకపవేసోపాయమత్తముపదిసీయతే –

‘‘మనం మనం సత్థు దదేయ్య చే యో,
మనం మనం పీణయత’స్స సత్థు;
మనం మనం తేన దదేయ్య చే న,
మనం మనంప’స్స న సాధుపుజ్జ’’న్తి.

ఇదం పాదచతుక్కాదియమకమేకరూపం అబ్యపేతబ్యపేతం.

యో పుగ్గలో **మనం** అత్తనో చిత్తం **సత్థు** జినస్స **మనం** ఖణమత్తమ్పి దదేయ్య చే, **సత్థు** మునిన్దస్స **మనం** చిత్తం **అస్స** పుగ్గలస్స **మనం** చిత్తం **పీణయతి** సమ్పీణేతి, **తేన** తస్మా **మనం మనం** చిత్తం చిత్తం **దదేయ్య చే న** యది నో దదేయ్య,

అస్స పుగ్గలస్స **మనం** చిత్తం **మనంపి** ముహుత్తమ్పి **సాధుపుజ్జం** సాధూహి పూజితబ్బం **న** భవతి.

“సమున్నతేన తే సతా,
కథం న తే న తే సియుం;
యతో నతే’నతేపి’తో,
సియుం న తే నతే సుభా”తి.

ఇదం పాదచతుక్కమజ్ఝయమకమేకరూపమబ్యపేతబ్యపేతం.

యతో యేన కారణేన **తే** తుయ్హం **సతా** సోభనేన **సమున్నతేన** సమ్మా ఉన్నతేన హేతునా **నతేపి** అవనతేపి **అనతేపి** అనవనతేపి **తే తే సుభా** తే తే సోభనా **న న సియుం,** భవన్తేవ, **అతో** తేన కారణేన **తే సుభా** తే సోభనా **నతే** అవనతే **కథం న సియుం,** భవన్తేవ.

“జినం పణామోనతసజ్జనం జనం,
గుణే నివేసేన్తమసజ్జనం’జనం;
వేనేయ్యనేత్తే గుణభాజనం జనం,
నమే మమేన్తం ఖలు సజ్జనంజన”న్తి.

ఇదం పాదచతుక్కన్తయమకమేకరూపమబ్యపేతబ్యపేతయమకం దుక్కరం.

పణామోనతసజ్జనం పణామితుకామోనతసాధుజనవన్తం **జనం** వేనేయ్యజనం **అసజ్జ** పమాదమకత్వా **గుణే** సీలాదిగుణే **నివేసేన్తం** నియోజేన్తం వేనేయ్యనేత్తే **అఞ్జనం** అఞ్జనభూతం **గుణభాజనం** గుణానమాధారభూతం **సజ్జనంజనం** ఇమినా కారణేన సాధుజనానం అఞ్జనభూతం **జనం** సాధుజనం **ఖలు** ఏకన్తేన **మమేన్తం** మమాయన్తం **నం** జినం **నమే** నమామి.

“సాభాసు సాభా భువనే జినస్స,
సాభాయ సా భాసతియేవ జాతు;
సాభాయ సా భాతి న చే కథం న,
సాభా ససాభానమతిచ్చ భాతీ”తి.

ఇదం పాదచతుక్కాదియమకేకరూపబ్యపేతం.

భువనే సత్తలోకే **సాభాసు** విజ్జమానాభాసు **జినస్స సాభా** సోభనా ఆభా **సాభాయ** విజ్జమానాయ, సోభనాయ వా ఆభాయ ఆభాతో **జాతు** ఏకన్తేన **భాసతియేవ** దిప్పతేవ, **సా** జినాభా **సాభాయ** విజ్జమానాభాతో అధికా హుత్వా **చే న భాతి** యది న భాసతి, **ససాభానం** విజ్జమానసోభనాభానం బ్రహ్మాదీనం **సాభా** సోభనాభాయో **అతిచ్చ** అతిక్కమ్మ **కథం న భాతి,** భాసతియేవ.

“న భాసురా తేపి సురా విభూసితా,

తథాసురా భూరి సురాపరాజితా;

సభాసు రాజాపి తథా సురాజితో,

యథా సురాజన్తి సురావినిస్సటా”తి.

ఇదం పాదచతుక్కమజ్ఝయమకేకరూపబ్యపేతం.

సురావినిస్సటా సురాపానతో అపగతా జనా **యథా సురాజన్తి**, తథా **విభూసితా** విసేసేన అలఙ్కతా **తేపి సురా** తే దేవా అపి **న భాసురా** సోభమానా న హోన్తి, **తథా** ఏవం **సురాపరాజితా** సురాపానహేతు పరాజితభావం పత్తా **భూరి అసురా** బహవో వేపచిత్తిఆదయో అసురాపి **న భాసురా** న సోభన్తి, **తథా** ఏవం **సురాజితో** సుట్ఠు అలఙ్కతో **రాజాపి సభాసు న భాసురో**.

“జినాణత్తియం యోహితాసా సితాసా,

అవస్సంవ తే హోన్త్యతాసా హతాసా;

అతో సబ్బపాపే సతాసా వతాసా,

కరోన్తేవ సన్తిస్సితా సామితాసా”తి.

ఇదం పాదచతుక్కన్తయమకమేకరూపబ్యపేతం.

యే సప్పురిసా **జినాణత్తియం** బుద్ధస్స వినయపఞ్ఞత్తిసఙ్ఖాతాణత్తియం **ఓహితాసా** అవీతిక్కమవసేన పతిట్ఠితఆసా హోన్తి **సితాసా** పరిసుద్ధాసా, **తే** సాధవో **హతాసా** అనుక్కమేన హతతణ్హా **అవస్సంవ** ఏకన్తేనేవ **అతాసా** భయరహితా యతో హోన్తి, **అతో** తస్మా **సబ్బపాపే** సబ్బాకుసలే **సతాసా** భయసహితా **వతాసావ** నిరవజ్జవతాభిలాసవన్తో సాధుజనా **సన్తిస్సితా** సన్తినిస్సితాయో **సామితాసా** సామిభావాసాయో కరోన్తేవ.

33. **యమకం తం పహేళీ చ, నేకన్తమధురాని’తి;**

ఉపేక్ఖియన్తి సబ్బాని, సిస్సఖేదభయా మయా.

33. నను యమకం నామ కవీనం సామత్థియవిసేససూచకన్తి తత్థ తం సోపయోగం, పహేళికా చ సోపయోగా కీళావినోదనే సమ్మూళ్హఘట్టానమన్తనే పరబ్యామోహనే [పరమబ్యామోహనే (క.), కావ్యాదాస ౩.౯౭] చ, తస్మా తత్థ కథముపేక్ఖా భవతీతి ఆహ ‘‘**యమక**’’న్తిఆది. **తం** యథావుత్తం **యమకఞ్చ** సుకరదుక్కరప్పభేదం. **పహేళికా** పన పుబ్బాచరియేహి సోళస నిద్దిట్ఠా సమాగతావఞ్చితాదికా. తత్థిదం లక్ఖణం –

సమాగతా నామ సియా, గుళ్హత్థా పదసన్ధినా;

వఞ్చితాఞ్ఞత్థ రుళ్హేన, యత్థ సద్దేన వఞ్చనా.

ఉక్కన్తాతిబ్యవహిత-ప్పయోగా మోహకారినీ;

సియా **పముస్సితా** యస్సా, దుబ్బోధత్థా పదావలీ.

సమానరూపా'ముఖ్యత్థా-రోపాహితపదా సియా;
ఫరుసా పచ్చయాదీహి, జాతసద్దా కథఞ్చిపి.

సఙ్ఖ్యాతా నామ సఙ్ఖ్యానం, యత్థ బ్యామోహకారణం;
అఞ్ఞథా'భాసతే యత్థ, వాక్యత్థో సా **పకప్పితా**.

సా **నామన్తరికా** యస్సా, నామే నానత్థకప్పనా;
నిభూతా'వట్ఠితఞ్ఞత్థా, తుల్యత్థసుతిహేతుతో.

సమానసద్దా సా ఇట్ఠ-సద్దపరియాయసాధితా;
సమ్ముళ్హా మూళ్హతాయేవ, నిద్దిట్ఠత్థాపి సాధుకం.

యస్సా సమ్బన్ధబాహుల్యా, నామం సా **పారిహారికీ**;
ఏకచ్ఛన్నా భవే బ్యఞ్జా-ధేయ్యం నిస్సయగోపనా.

సా భవే **ఉభయచ్ఛన్నా**, యస్సా ఉభయగోపనా;
సంకిణ్ణా నామ సా యస్సా, నానాలక్ఖణసఙ్కరోతి.

దోసత్తేపి చేసం సబ్బేసం ఉక్కన్తాదీసు దోసభావే నారోపితబ్బా. ఏసా హి [మననోతి (క.)] "బహుగుణే పణమతి"చ్చాదినా [సుబోధాలఙ్కార ౪౪ గాథా] వాక్యసంకిణ్ణనామేన న వుత్తా, పకప్పితా చ సంసయదోసపరిహారేన "యాతే దుతియం నిలయ"న్తి [సుబోధాలఙ్కార ౧౧౨ గాథా] ఆదినా నిద్దిట్ఠా.

"పభవా'నతవిత్థిణ్ణా, తవా'ణా మహతీ సతి;
చిరాయ జయతం నాథ, పహూతఫలసాధనీ"తి.

అయం **సమాగతా**.

"భద్దమేవో'పసేవేయ్య, విధూతమదకిబ్బిసం;
సమ్పాపయే పురం ఖేమం, స దన్తో'త్తనిసేవిన"న్తి.

అయం **వఞ్చితా**.

పముస్సితాదయో తు లక్ఖణానుసారేన, తత్థోదాహరణానుసారేన చ వేదితబ్బా.

ఏవం పుబ్బాచరియేహి పరికప్పితా పహేళికా చేతి ఏతాని **సబ్బాని ఏకన్తేన** నియమేన **న మధురాని** అత్థరసస్స వా సద్దరసస్స వా కస్సచి అభావేన అస్సాదితబ్బాని న హోన్తీతి ఇమినా కారణేన **సిస్సానముప్పన్నో ఖేదో**యేవ **భయం** తతో తేసం ఖేదతో వా ఉప్పన్నభయతో మయా ఉపేక్ఖియన్తీతి సమ్బన్ధనీయం.

౩౩. ఏవం సుకరదుక్కరవసేన దువిధత్తం వత్వా కవీనం సామత్థియప్పకాసనే సప్పయోజనయమకానఞ్చ, కీళావినోదనే సమ్బాధట్ఠానసమ్మన్తనే పరబ్యామోహనే చాతి ఇమేసు సప్పయోజనానఞ్చ పహేళికానమవచనే కారణం నిద్దిసతి "**యమక**"మిచ్చాదినా. **తం యమకం** యథావుత్తం సుకరదుక్కరాదిభేదం యమకజాతఞ్చ **పహేళి** చ పుబ్బాచరియేహి నిద్దిట్ఠా సమాగభాదికా పహేళికా చ **ఇతి** ఇమాని **సబ్బాని ఏకన్తమధురాని** న ఇతి అస్సాదేతబ్బస్స అత్థరసస్స, సద్దరసస్స వా నియమతో అభావా ఏకన్తేన అమధురాని, **ఇతి** ఇమినా కారణేన చ **సిస్సఖేదభయా** సిస్సానం అసహనసఙ్ఖాతాయ అసహనేన జాతాయ వా భీతియా చ మయా ఉపేక్ఖీయన్తి. సిస్సానం ఖేదోయేవ భయం, సిస్సఖేదతో ఉప్పన్నం వా భయం, తతోతి విగ్గహో.

ఏత్థ పహేళికా ఏవం దట్ఠబ్బా –

సమాగతా చ వఞ్చితు-క్కన్తా పముస్సితాపి చ;
సమానరూపా ఫరుసా, సఙ్ఖ్యాతా చ పకప్పితా.

అథోపి నామన్తరికా, నిభూతా చ పహేళికా;
అథో సమానసద్దా చ, సమ్మూళ్హా పారిహారికీ;
ఏకచ్ఛన్నోభయచ్ఛన్నా, సంకిణ్ణాతి చ సోళసాతి.

తత్రిదం లక్ఖణం –

సమాగతా నామ సియా, గుళ్హత్థా పదసన్ధినా;
వఞ్చితాఞ్ఞత్థ రుళ్హేన, యత్థ సద్దేన వఞ్చనా.

ఉక్కన్తాతిబ్యవహిత-ప్పయోగా మోహకారినీ;
సియా **పముస్సితా** యస్సా, దుబ్బోధత్థా పదావలి.

సమానరూపా'ముఖ్యత్థా-రోపాహితపదా సియా;
ఫరుసా పచ్చయాదీహి, జాతసద్దా కథఞ్చిపి.

సఙ్ఖ్యాతా నామ సఙ్ఖ్యానం, యత్థ బ్యామోహకారణం;
అఞ్ఞథా'భాసతే యత్థ, వాక్యత్థో సా **పకప్పితా**.

సా **నామన్తరికా** యస్సా, నామే నానత్థకప్పనా;
నిభూతా'వట్ఠితఞ్ఞత్థా, తుల్యత్థసుతిహేతుతో.

సమానసద్దా సా ఇట్ఠ-సద్దపరియాయసాధితా;
సమ్మూళ్హా మూళ్హతాయేవ, నిద్దిట్ఠత్థాపి సాధుకం.

యస్సా సమ్బన్ధబాహుల్యా, నామం సా **పారిహారికీ**;

ఏకచ్ఛన్నా భవే బ్యఞ్జా-ధేయ్యం నిస్సయగోపనా.

సా భవే **ఉభయచ్ఛన్నా**, యస్సా ఉభయగోపనా;
సంకిణ్ణా నామ సా యస్సా, నానాలక్ఖణసఙ్కరోతి.

అయం పనేత్థ అత్థో – **పదసన్ధినా** పదానం సన్ధానతో **గుళ్హత్థా** అపాకటత్థా **సమాగతా** నామ సియా. **గుళ్హత్థాతి** పసిద్ధానువాదేన అపసిద్ధా సమాగతా విధీయతే. ఇతో పరమ్పి అనువాదానువాద్యభావో ఏవం వేదితబ్బో. **యత్థ** పహేళికాయం **అఞ్ఞత్థ రుళ్హేన సద్దేన** అఞ్ఞస్మిం అత్థే పసిద్ధేన రుళ్హిసద్దేన వఞ్చనా **వఞ్చితా** నామ సియా.

అతిబ్యవహితప్పయోగా అతిసయేన అన్తరితపయుజ్జమానపదయుత్తా తతోయేవ **మోహకారినీ** సమ్మోహకారికా పహేళికా **ఉక్కన్తా** నామ. **యస్సా** పహేళికాయ **పదావలి** పదపన్తి **దుబ్బోధత్థా** దురనుబోధాభిధేయ్యా, సా **పముస్సితా** నామ.

అముఖ్యత్థారోపాహితపదా అప్పధానత్థే ముఖ్యత్థపకాసకసద్దానం కిఞ్చి సధమ్మం నిస్సాయ ఆరోపనతో ఉపట్ఠితపదయుత్తా **సమానరూపా** నామ సియా. **పచ్చయాదీహి** పచ్చయాదేసాదీహి **కథఞ్చిపి** యేన కేనచి పకారేన **జాతసద్దా** నిప్ఫన్నసద్దా **ఫరుసా** నామ.

యత్థ యస్సం పహేళికాయం **సఙ్ఖ్యానం** గణనం వుత్తమపి బ్యామోహకారణం హోతి, సా పహేళికా **సఙ్ఖ్యాతా నామ** సియా. **యత్థ** యస్సం పహేళికాయం **వాక్యత్థో** సముదాయత్థో **అఞ్ఞథా** అఞ్ఞేన పకారేన **ఆభాసతే** విఞ్ఞాయతే, **సా పకప్పితా** నామ.

యస్సా పహేళికాయ **నామే** పయుత్తాభిధానే **నానత్థకప్పనా** వివిధాభిధేయ్యకప్పనా సమ్భవతి, **సా** పహేళికా **నామన్తరికా** నామ. **తుల్యత్థసుతిహేతుతో** సమానత్థసద్దానం పయోగహేతుయా **అవట్ఠితఞ్ఞత్థా** పతిట్ఠితఅఞ్ఞత్థా హోతి, సా **నిభూతా** నామ.

యా పహేళికా **ఇట్ఠసద్దపరియాయసాధితా** ఇచ్ఛితత్థసద్దస్స వేవచనేహి నిప్ఫాదితా హోతి, **సా సమానసద్దా** నామ. సాధుకం **నిద్దిట్ఠత్థాపి** దస్సితఅత్థయుత్తాపియా **మూళ్హతాయేవ** సమ్మోహభావత్థం ఏవ భవతి, సా **సమ్మూళ్హా** నామ.

యస్సా పహేళికాయ విరచనే **నామం** దస్సియమానం నామం **సమ్బన్ధబాహుల్యా** సమ్బన్ధస్స బహులభావతో భవతి, **సా పారిహారికీ** నామ. **యస్సా ఆధేయ్యం బ్యఞ్జ** అభిబ్యఞ్జియ పకాసేత్వా **నిస్సయగోపనా** ఆధారగుత్తి భవతి, సా **ఏకచ్ఛన్నా** నామ.

యస్సా పయోగే **ఉభయగోపనా** ఉభిన్నమాధారాధేయ్యానం గోపనా భవతి, సా **ఉభయచ్ఛన్నా** నామ. **యస్సా నానాలక్ఖణసఙ్కరో** సమాగతాదినానావిధలక్ఖణానం సఙ్కరో హోతి, సా **సంకిణ్ణా** నామ సియా.

ఇదాని సమాగతాదీనం లక్ఖియం కమేన ఏవం ఞాతబ్బం –

“పభవా’నతవిత్తిణ్ణా, తవా’ణా మహతీ సతీ;

చిరాయ జయతం నాథ, పహూతఫలసాధినీ”తి.

అయం **సమాగతా**.

నాథ తవ పభవతో పట్ఠాయ **నతవిత్తిణ్ణా** ఓణతవసేన పత్థటా, ఏవం సతి నదీ వియ దిస్సతి. **పభవ** పకట్ఠత్త సోభావన్త. భో **నాథ తవ** తుయ్హం **మహతీ సతీ** మహన్తీ సమానా **ఆణా ఆనతవిత్తిణ్ణా** అత్తని నతేసు జనేసు పత్థటా **పహూతఫలసాధినీ** బహులత్థనిప్ఫాదనీ **చిరాయ** చిరకాలం **జయతం** ఉక్కంసభావేన పవత్తతు. ఏత్థ పభవఆనతఇతిసన్ధినా అత్థో గుళ్హో.

“భద్దమేవో’పసేవేయ్య, విధూతమదకిబ్బిసం;
సమ్పాపయే పురం ఖేమం, స దన్తో’త్తనిసేవిత”న్తి.

అయం **వఞ్చితా**.

విధూతమదకిబ్బిసం వినాసితమదదోసం **భద్దమేవ** మన్దపియ [పిన్దపిస్స (క.)] – భద్దజాతికేసు హత్థీసు భద్దజాతికహత్థిమేవ ఉపసేవేయ్యాతి వుత్తం వియ దిస్సతి. **భద్దమేవ** ఉత్తమపురిసమేవ సేవేయ్యాతి అత్థో. సేవనం కిమత్థన్తి చే? హత్థిపక్ఖే **దన్తో** సిక్ఖితో **సో** హత్థి **అత్తనిసేవితం** అత్తానం భజితం జనం **ఖేమం** నిబ్భయం **పురం** నగరం సమ్పాపేతి. పురిసపక్ఖే పన **దన్తో** దమితో **సో** అరియపుగ్గలో **అత్తనిసేవితం** అత్తానముపసేవితం జనం **ఖేమం** నిద్దుక్ఖం **పురం** నిబ్బానపురం పాపేతి. ఏత్థ కవిచ్ఛితఉత్తమత్థతో అఞ్ఞేన హత్థిఅత్థే రుళ్హేన సద్దేన వఞ్చనా నామ.

“బహుగుణే పణమతి, దుజ్జనానంప్యయం జనో;
హితం పముదితో నిచ్చం, సుగతం సమనుస్సర”న్తి.

అయం **ఉక్కన్తా**. ఇమస్సత్థో ఉపరి ఆగమిస్సతి.

బ్యాకిణ్ణదోసత్తే సతిపి పహేళికారుళ్హత్తా ఏసా ఇట్ఠా. వుత్తఞ్హి “పహేళికాయమారుళ్హా, న హి దుట్ఠా కిలిట్ఠతా”తి. ఇహ సమ్బన్ధీపదానం అట్ఠానట్ఠాపనేన బ్యవహితత్తం హోతి.

“ముఖఫుల్లం గిజ్ఝమకం, నియురుగ్గత్థనున్నతం;
పటచ్చరీ వరం పోసో, భీరుయా ధారయన్తియా”తి.

అయం **పముస్సితా**.

ముఖఫుల్లం తిలకాదిం **గిజ్ఝమకం** ఏవంనామకం పసాధనం **నియురుగ్గత్థనున్నతం** నియురం వలయం, ఉగ్గత్థనం పయోధరపటం, ఉన్నతం నలాటపటాదికం, ముఖతో ఉన్నతాభరణఞ్చ **ధారయన్తియా భీరుయా** ఇత్థియా **పటచ్చరీ** జిణ్ణవత్థనివాసీ **పోసో** పురిసో **వరం** ఉత్తమో. ఏత్థ బహుపయోగరహితేహి సద్దేహి రచితత్తా అత్థస్స దురవబోధతా.

“నవ’గ్గరతనాన’స్మిం, దిస్సన్తి రతనాకరే;
పురిసానేత్థ అట్ఠన్నం, అట్ఠా’సాధారణా’పర”న్తి.

అయం **సమానరూపా**.

అస్మిం రతనాకరే అగ్గరతనాని నవ దిస్సన్తి, **ఏత్థ** ఇమేసు రతనేసు **అట్ఠ** రతనాని అట్ఠన్నం పురిసానం అసాధారణాని, **అపరం** రతనం సాధారణం. ఇమాని నవ లోకుత్తరాని చిత్తీకతాదిఅత్థేన “రతనానీ”తి చ తప్పభవో సమ్మాసమ్బుద్ధో “ఆకరో”తి చ కప్పితోతి అముఖ్యత్థేసు రతనాదిసద్దానమారోపనం హోతి.

“విన్దన్తి దేవగన్ధబ్బా, హిమవన్తమహాతలే;
రసవన్తే సరే సత్త, న నాగాపి ఉపోసథా”తి.

అయం **ఫరుసా**.

హిమవన్తమహాతలే హిమాలయస్స మత్థకే **రసవన్తే** సోదకే **సత్త సరే** అనోతత్తాదికే దేవగన్ధబ్బా **విన్దన్తి** సేవన్తి, ఉపోసథా నాగాపి న విన్దన్తి. అయమపరత్థో. హిమవన్తమహాతలే చన్దరంసియుత్తే మహాపాసాదతలే **దేవగన్ధబ్బా** కీళమానా గన్ధబ్బా **రసవన్తే** మధురగుణయుత్తే **సత్త సరే** వీణాయ ఛజ్జాదికే సత్త సరే విన్దన్తి, **నాగాపి** అరియాపి **ఉపోసథాపి** ఉపవుత్థాపి **న విన్దన్తి** నానుభవన్తి. ఏత్థ దిబ్బన్తీతి **దేవా**. ఉపోసథో ఏతేసమత్థీతి **ఉపోసథా**తి విగ్గహో. లక్ఖణక్కమతో పసిద్ధపచురపయోగతో అఞ్ఞదత్థా యేన కేనచి లేసేన పచ్చయాదీనం జాతసద్దస్స అత్థితా.

“గీతసద్దే సరా ద్వే ద్వే, ద్వే ఛజ్జఞ్ఞత్ర ఛస్సరా;
పఞ్చవణ్ణం యథా చక్ఖు, ఛబ్బణ్ణా నాసికా తథా”తి.

అయం **సఙ్ఖ్యాతా**.

గీతసద్దే సరా ద్వే హోన్తి, **ఛజ్జ’ఞ్ఞత్ర** ఛజ్జతో అఞ్ఞత్ర ఛజ్జం వజ్జేత్వా ఉసభో గన్ధారో మజ్ఝిమో పఞ్చమో ధేవతో నిసాదోతి. ఏత్థ యుగళతో ద్వే ద్వే **ఛస్సరా** ఛసరవన్తో. యథా చక్ఖు పఞ్చవణ్ణం హోతి, **తథా** ఏవం నాసికా ఛబ్బణ్ణా హోతి, గీతసద్దే ఈకారఅకారసరద్వయసబ్భావతో చ ఛజ్జం ఠపేత్వా ఉసభాదీసు సరానం తివిధత్తా చ “చక్ఖూ”తి సరబ్యఞ్జనవసేన పఞ్చవణ్ణానం సబ్భావతో చ “నాసికా”తి ఛన్నం సబ్భావతో చ ఏవం వుత్తం. ఏత్థ వుత్తసఙ్ఖ్యాగీతాదిసద్దసన్నిట్ఠానతో సమ్మోహకారినీ హోతి.

“పాతు వో ఉదితో రాజా, సిరిమా రత్తమణ్డలో;
సకన్తిగహనక్ఖత్త-సఙ్ఘయుత్తో సులక్ఖణో”తి.

అయం **పకప్పితా**.

సిరిమా సిరిమన్తో **రత్తమణ్డలో** అనురత్తజనపదమణ్డలో, అనురత్తఅమచ్చమణ్డలో వా **సకన్తిగహనక్ఖత్తసఙ్ఘయుత్తో** సకస్స అత్తనో అన్తే సమీపే గహనేహి అవిరళేహి ఖత్తసఙ్ఘేహి ఖత్తియసమూహేహి యుత్తో సంయుత్తో **సులక్ఖణో** పసత్థపురిసలక్ఖణో **ఉదితో** పసిద్ధో **రాజా** నరిన్దో **వో** తుమ్హే **పాతు** రక్ఖతూతి అయం అనధిప్పేతత్థో. **సిరిమా** “లక్ఖియా వాసట్ఠానత్తా”తి వుత్తత్తా సిరిమన్తో **రత్తమణ్డలో** ఉగ్గమనే రత్తమణ్డలో **సకన్తిగహనక్ఖత్తసఙ్ఘయుత్తో** కన్తిసహితేహి గహనక్ఖత్తతారగణేహి యుత్తో **సులక్ఖణో**

సుట్ఠు ససలక్ఖణో **ఉదితో** ఉగ్గతో **రాజా** చన్దో **వో** తుమ్హే **పాతూ**తి ఉభయపక్ఖస్స సాధారణగుణగుణీపదపరిగ్గహేన ఇధ వాక్యత్థస్స అఞ్ఞథా దిస్సమానతా హోతి.

> “వుచ్చతా’దో ఇసిత్యే’కో, సుమహన్తోపకారవా;
> సనాతనో చ న ఇసి, న సఖా న సనాతనో”తి.

అయం **నామన్తరికా**.

ఏకో **ఆదో** పుబ్బే “ఇసీ”తి వుచ్చతి, **సుమహన్తోపకారవా** అతిమహన్తోపకారసమన్నాగతో **సనాతనో చ** సస్సతో చ హోతి, తథాపి **న ఇసి** ఇసి నామ న హోతి, **న సఖా** మిత్తోపి న హోతి, **న సనాతనో** సస్సతోపి న హోతి, అయం గమ్యమానత్థో. **సుమహా** అతిమహన్తో ఏకో **ఆదో** నామాదిమ్హి ఇసీతి వుచ్చతి, **అన్తో** మజ్ఝే **పకారవా ప**-కారేన సమన్నాగతో, **సనాతనో చ** సస్సతో చ హోతి, ఇసిపి నామ న హోతి, మిత్తోపి న హోతి, నో **నాతనో** తనఇతి అక్ఖరద్వయరహితో **న** హోతి. ఆదిమజ్ఝానం వుత్తత్తా **అన్తే**తి ఞాయతి, “**ఇసిపతనవిహారో**”తి గహేతబ్బం. తత్థ ఇసిపతననామేన ఇసిఆదీనం గమ్యమానత్థత్తా నానత్థకప్పనా హోతి.

> “ధావన్తం ఉదయా అత్థం, ముహుత్తం న నివత్తతి;
> న చన్దమణ్డలం ఏతం, నాపి ఆదిచ్చమణ్డల”న్తి.

అయం **నిభూతా**.

ఉదయా ఉదయతో పభుతి **అత్థం** యావ అత్థం **ధావన్తం** జవన్తం **ముహుత్తం** ముహుత్తకాలం **న నివత్తతి** న పునావత్తతి. ఏతం చన్దమణ్డలమ్పి న హోతి, ఆదిచ్చమణ్డలమ్పి న హోతి. **ఉదయా** పటిసన్ధితో **అత్థం** యావచుతి. **ధావన్త**న్తి ఆయుకిచ్చతో ఆయుచన్దాదీనమత్థానం, తప్పకాసకసద్దానఞ్చ తుల్యత్తా ఏత్థ పతిట్ఠితచన్దాదిఅత్థన్తరానం సమ్భవో.

> “దేవిం కిత్తిమహీనామం, కళారత్థవ్హయం పురిం;
> హిత్వా న సరి నో ధీరో, కరోన్తోప్యు’య్యమవ్హయ”న్తి [కరోన్తోముత్తమవ్హయన్తి (క.)].

అయం **సమానసద్దా**.

కిత్తిమహీనామం కిత్తిమహీనం ద్విన్నం నామేన సమన్నాగతం **దేవిం** అగ్గమహేసిం **కళారత్థవ్హయం పురిం** కళారఅత్థానం ద్విన్నం నామేన సమన్నాగతం పురిం నగరఞ్చ నో ధీరో **హిత్వా** పరిచ్చజిత్వా **ఉయ్యమవ్హయం** ఉయ్యమనామేన సమన్నాగతం కరోన్తో అపి **న సరి** సమ్పత్తిం నానుసరి, యసోధరాదేవిఞ్చ కపిలవత్థుపురిఞ్చ హిత్వా వీరియసఙ్ఖాతపధానం కరోన్తో మహాసత్తో సమ్పత్తిం న సరి, ఏత్థాభిమత**యసోధరా**దిసద్దానం పరియాయేహి **కిత్తిమహీ**సద్దాదీహి రచితతా.

> “చతుద్దిసాముఖా బన్ధా, చత్తారో సిన్ధవా సయం;
> పరిభుఞ్జన్తి నిక్ఖిత్తం, తిణం మజ్ఝే యథాసుఖ”న్తి.

అయం **సమ్ముళ్హా**.

సిన్ధవా చత్తారో అస్సా **చతుద్దిసాముఖా** యథా చతుద్దిసాసమ్ముఖా హోన్తి, తథా **బన్ధా** మజ్ఝే నిక్ఖిత్తం తిణం సయం యథాసుఖం పరిభుఞ్జన్తి, అఞ్ఞమఞ్ఞం పిట్ఠిం కత్వా బన్ధా వియ ఖాయతి, తే పన సమ్ముఖం కత్వా బన్ధా హోన్తి. ఏత్థ “చతుద్దిసాముఖాబన్ధా”తి నిద్దిట్ఠత్తా పిట్ఠిం కత్వా బన్ధాతి సమ్ముళ్హతా హోతి.

“జనో జీవనజానన్ద-కరబన్ధుస్స భాసితం;
సక్కరోన్తోవ పప్పోతి, పుఞ్ఞారిక్ఖయగోచరే”తి.

అయం **పారిహారికీ**.

జీవనజానన్దకరబన్ధుస్స జీవనతో ఉదకతో జాతానం పదుమానం ఆనన్దకరస్స సూరియస్స బన్ధుస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స **భాసితం** వచనం **సక్కరోన్తో** పూజేన్తో జనో **పుఞ్ఞారిక్ఖయగోచరే** పుఞ్ఞానం పటిపక్ఖత్తా పుఞ్ఞారిసఙ్ఖాతానం అకుసలానం ఖయస్స నిమిత్తభూతం నిబ్బానమారమ్మణం కత్వా ఉప్పన్నే మగ్గఫలే **పప్పోతి** పాపుణాతి. ఏత్థ జీవనజానం ఆనన్దకరస్స బన్ధుస్సేతి చ, పుఞ్ఞారీనం ఖయనిమిత్తం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తేతి చ ఇమినా బుద్ధో మగ్గఫలా చ పారమ్పరియేన సమ్బన్ధేన వుత్తాతి సమ్బన్ధానం బాహుల్లభావో.

“న గణ్హాతి మహన్తమ్పి, సద్దం న చ విభూసనం;
చతుప్పదస్స కస్సాపి, కణ్ణోయం న కిలాఫలో”తి.

అయం **ఏకచ్ఛన్నా**.

కస్సాపి చతుప్పదస్స కణ్ణో మహన్తమ్పి సద్దం న గణ్హాతి, ఆరమ్మణం న కరోతి, విభూసనమ్పి న గణ్హాతి. తథాపి అయం కణ్ణో అఫలో న కిల, సఫలతో నిప్ఫలో న హోతి కిర. అస్సకణ్ణో రుక్ఖో. ఏత్థ కణ్ణోతి ఆధేయ్యం కత్వా తదాధారస్స అవచనతో నిస్సయగుత్తి.

“అలఙ్కరోన్తో భువనం, సస్సిరికో సదేవకం;
కస్మిం సఞ్జాతసంవద్ధో, కో కేన నుపలిమ్పతీ”తి.

అయం **ఉభయచ్ఛన్నా**.

సస్సిరికో సదేవకం భువనం అలఙ్కరోన్తోతి బుద్ధో వియ ఖాయతి. **భువనం** భువనసఙ్ఖాతం **కం** జలం సదా ఏవ అలఙ్కరోన్తో **సస్సిరికో** లక్ఖియసమన్నాగతో **కస్మిం** జలే సఞ్జాతసంవద్ధో **కో** కతరో **కేన** జలేన **న ఉపలిమ్పతి** న లిమ్పతి. పదుమోతి విసజ్జనం. పదుమో హి పుంనపుంసకలిఙ్గో. ఇహ జలపదుమానం ద్విన్నమ్పి ఛాదితత్తా ఉభయచ్ఛన్నా నామ.

“ఆదో సోయేవ యో అన్తే, మజ్ఝిమస్సాది మజ్ఝిమో;
సిద్ధన్తాదీసు వత్తన్తం, అసఙ్ఖతపదం వదా”తి.

అయం **సంకిణ్ణా**.

అన్తే అవసానే యో హోతి, ఆదోపి సోయేవ హోతి, మజ్ఝిమస్స ఆదిభూతో మజ్ఝిమో ఏవ హోతి, **సిద్ధం** నిప్ఫన్నం **తాదీసు** అరియేసు వత్తన్తం అసఙ్ఖతపదం **వద** కథేహీతి అయమపరత్థో. **ఆదో** ఆదిమ్హి **సోయేవ** సకారో ఏవ **అన్తే** పరియోసానే **యో** యకారోయేవ, **మజ్ఝిమో** మజ్ఝిమవణ్ణో **మజ్ఝిమస్స** సద్దస్స **ఆది** మకారో, **సిద్ధన్తాదీసు** మతసమయకాలాదీసు వత్తన్తం వాచకభావేన పవత్తన్తం **అసఙ్ఖతపదం** సఙ్ఖతతో అఞ్ఞత్తా అసఙ్ఖతభూతం పఞ్ఞత్తిం **వద** కథేహీతి. సమయసద్దో హి నామపణ్ణత్తి. ఏత్థ **సిద్ధన్త**సద్దేన **ఆది**సద్దస్స సఙ్గహితత్తా తాదిఅత్థో లబ్భతీతి అత్థస్స గుళ్హతాయ సమాగతాలక్ఖణేన చ "సో"తి "యో"తి "అసఙ్ఖతపద"న్తి అఞ్ఞత్థరుళ్హసద్దేన వఞ్చితత్తా వఞ్చితాలక్ఖణేన చ **సమయ**సద్దే నానత్థకప్పనతో నామన్తరికాలక్ఖణేన చాతి తీహిపి లక్ఖణేహి మిస్సితోతి. సేసేసుపి సంకిణ్ణత్తం ఏవమేవ వేదితబ్బం. తత్థ తత్థ వుత్తలక్ఖణానుసారేనేవ సమాగతాదీనం అన్వత్థసఞ్ఞతా వేదితబ్బా.

౩౪. దేసకాలకలాలోక-ఞాయాగమవిరోధి యం;

తం విరోధిపదం చే'త-ముదాహరణతో ఫుటం.

౩౪. ''**దేసి**''చ్చాది. **దేసో** థలజలదేసాది. **కాలో** రత్తిన్దివో. **కలా** నచ్చగీతాదయో. **లోకో** చరాచరభూతప్పవత్తి. **ఞాయో** యుత్తి. **ఆగమో** ఇధ బుద్ధవచనం. అఞ్ఞత్థ తు సుతిధమ్మసంహితా, తే చ. తేహి విరోధో అస్స అత్థీతి **దేస...పే.... విరోధి**. యన్తి అనువదిత్వా. **తం విరోధిపద**న్తి విధీయతే. **ఏతఞ్చ** పదం **ఉదాహరణతో** లక్ఖియతో **ఫుటం** పాకటం. యతో జలజాదీనం థలాదీసు పాతుభావాది, రత్యాదీసు సమ్భవన్తానం కుసుమాదీనం దివాదీసు సమ్భవో చ, "నచ్చగీతాదిచతుసట్ఠియా కలాసు భిన్నఛజ్జో నామ సత్తసరో"తిఆదినా కలాసత్థాభిహితలక్ఖణాతిక్కమవిరోధో చ, "అగ్గిసీతలో, నిస్సారో ఖదిరో"తిఆదినా లోకసీమాతిక్కమో చ, వుత్తాయపా'నరుప్పత్తసముప్పత్తియా మిద్ధస్స రూపభావాపాదనాదిఞాయవిరోధో చ, యథాసకమాగమేన విరోధో చ సుఖేన చ సక్కా పాకటత్తా విఞ్ఞాతుం, తతో సబ్బమేతం నోదాహటన్తి అధిప్పాయో.

౩౪. ఏవం యమకపహేళికానమదస్సనే కారణం వత్వా ఇదాని ఉద్దేసక్కమేన సమ్పత్తవిరోధిదోసం ''**దేసకాలి**''చ్చాదినా వదతి. **యం** పదం **దేసో** థలజలపబ్బతాది. **కాలో** రత్తిన్దివో హేమన్తాదివసేన తివిధో, వసన్తాదివసేన ఛబ్బిధో. **కలా** నచ్చగీతాదిచతుసట్ఠి. **లోకో** థావరజఙ్గమభూతపవత్తిసఙ్ఖాతో. **ఞాయో** యుత్తి. **ఆగమో** ఇహ బుద్ధవచనం, అఞ్ఞత్థ పన సుతిధమ్మసంహితో చ. తేహి విరోధో అస్స అత్థీతి **దేస...పే.... విరోధి. తం విరోధిపదం** నామ. **ఏతం** విరోధిపదం **ఉదాహరణతో** లక్ఖియతో **ఫుటం** పరిబ్యత్తం. వస్సికజాతిసుమనాదీనం జలజాదిభావో చ, పదుమకుముదాదీనం థలజాదిభావో చ, రత్తిఆదీసు లబ్భమానానం కుముదాదీనం దివాదీసు సమ్భవో చ, నచ్చగీతాదిచతుసట్ఠియా కలాసు "ఛజ్జో ఉసభో గన్ధారో మజ్ఝిమో పఞ్చమో ధేవతో నిసాదో"తి దస్సితసత్తసరానమేకదేసస్స ఛజ్జస్స భిన్నసత్తసరో ఛజ్జో నామాతి సముదాయవసేన వోహారకరణాదీహి సత్థాగతతం, లక్ఖణాతిక్కమఞ్చ, "అగ్గి సీతలో, చన్దనం ఉణ్హం, ఖదిరరుక్ఖో నిస్సారో, ఏరణ్డో ససారో" ఇచ్చాదినా లోకమరియాదాతిక్కమో చ, మిద్ధస్స అరూపభావుపపత్తియా వుత్తాయపి రూపభావసాధనసదిసయుత్తివిరోధికథనఞ్చ, యథాసకమాగమమతిక్కమ్మ కథనఞ్చాతి సబ్బేసం విరుద్ధసభావస్స పాకటత్తా ఉదాహరణం న దస్సయిస్సామాతి అధిప్పాయో. ఇమేసమేవ దేసాదివిరోధీనమవిరుద్ధత్తం ఏత్థేవ

విరోధిపదదోసపరిహారే “బోధిసత్తప్పభావేనా”తిచ్చాదినా దిస్సతి. దేస...పే.... గమేహి విరోధో, నో అస్స అత్థీతి దేస...పే.... విరోధి. నిద్దాయం అయమస్సత్థీతి వివచ్ఛితా.

౩౭. య’దప్పతీత’మానీయ, వత్తబ్బం నేయ్యమాహు తం;
యథా సబ్బాపి ధవలా, దిసా రోచన్తి రత్తియం.

౩౭. “**య**”మిచ్చాది. **అప్పతీతం** సద్దతో, అత్థతో వా అనధిగతం నహ్యాఙ్ఖధావగమో గన్థన్తరాభావతో. వక్ఖతి హి “దుల్లభావగతీ సద్ద-సామత్థియవిలఙ్ఘినీ”తి. యం కిఞ్చి పదం సమానీయ ఆనేత్వా వత్తబ్బం, తం నేయ్యమాహు. **యథే**త్యుదాహరతి. **సబ్బాపి** సకలాపి **దిసా** పుబ్బదిసాదయో దస దిసా **రత్తియం** రజన్యం **ధవలా** ఉజ్జలా **రోచన్తి** దిప్పన్తీతి ఏత్తకే నిద్దిట్ఠే చన్దమరీచినో ఏత్థ నేయ్యత్తం.

౩౭. ఇదాని నేయ్యదోసముదాహరతి “**య**”మిచ్చాదినా. **యం** పదం **అప్పతీతం** పదన్తరేన, తేనాభిహితత్థేన వా “ఇమస్సత్థోయ”మితి అవిఞ్ఞాతం ఆనీయ వత్తబ్బం, తతోయేవ పదన్తరమానీయ వత్తబ్బం హోతి, **తం నేయ్యమాహు** “నేయ్యదోసో”తి పోరాణా ఆహు. **యథా** తత్థోదాహరణమీదిసం “సబ్బాపి ధవలా దిసా రోచన్తి రత్తియ”న్తి. **సబ్బాపి దిసా** పుబ్బదక్ఖిణాదయో దస దిసా **ధవలా** సేతా **రత్తియం** రజన్యం **రోచన్తి** దిప్పన్తి. ఏత్థ దిసాయ విసేసనం ధవలగుణం కేలాసకూటసుధాభిత్తిచన్దరంసిఆదీసు కుతో సఞ్జాతమితి అనిచ్ఛితత్తా అఞ్ఞనివత్తనత్థం చన్దకిరణాదివాచకపదం ఆనేత్వా ధవలతా ఇమినేతి వత్తబ్బత్తా **ధవల** పదం నేయ్యదోసేన దుట్ఠం హోతి. పతీతం విఞ్ఞాతం, న పతీతం **అప్పతీతం**. ఏత్థ అకారో పసజ్జపటిసేధే.

౩౮. నేదిసం బహు మఞ్ఞన్తి, సబ్బే సబ్బత్థ విఞ్ఞునో;
దుల్లభా’వగతీ సద్ద-సామత్థియవిలఙ్ఘినీ.

౩౮. అప్పతీతం నిచ్ఛన్తి విఞ్ఞూతి దస్సేతుమాహ “**నే**”తిఆది. **ఈదిసం** అనన్తరే వుత్తప్పకారం నేయ్యం సబ్బేపి **విఞ్ఞునో** ఞేయ్యవిదూ **సబ్బత్థ** గజ్జాదికే **న బహు మఞ్ఞన్తి** న సమ్భావేన్తి నప్పయుఞ్జన్తి. కిం న బహుమఞ్ఞన్తీతి చే ఆహ “**దుల్లభా**”తిఆది. తథా హి **అవగతీ** అత్థావగమో **సద్దం** వాచకం, **సామత్థియఞ్చ** ఞాయం **విలఙ్ఘయతి** చజతి అనుపదస్సనతోతి **సద్దసామత్థియవిలఙ్ఘినీ దుల్లభా న** లబ్భతే. ఞాయోపత్థో వా సద్దోపత్థో వా యోత్థో న హోతి. సో నప్పతీయతే యథా మనసి అవట్ఠితమత్తేనాతి అత్థో. తస్మా సద్దతో, అత్థతో వా పతీతబ్బమనేయ్యం, తబ్బిపరీతం నేయ్యన్తి విఞ్ఞేయ్యం.

౩౮. ఇమం అప్పతీతపదం విఞ్ఞూహి నాభిమతన్తి దస్సేన్తో ఆహ “**నేదిస**”మిచ్చాది. **ఈదిసం** యథావుత్తప్పకారం నేయ్యం **సబ్బే విఞ్ఞునో సబ్బత్థ** గజ్జపజ్జాదికే **న బహు మఞ్ఞన్తి** న సమ్భావేన్తి నప్పయోజేన్తి. **అవగతీ** అత్థావబోధో **సద్దసామత్థియవిలఙ్ఘినీ** సద్దసఙ్ఖాతవాచకఞ్చ సామత్థియసఙ్ఖాతఞాయఞ్చ అతిక్కమ్మ పవత్తినీ **దుల్లభా** తాదిసపయోగాభావతో దుల్లభా హోతి. యో అత్థో సద్దాగతో, ఞాయాగతో వా న హోతి, సో కత్తునో మనసి పతిట్ఠితమత్తేన పతీతో న హోతీతి తం పదం నేయ్యదోసమితి సబ్బే కవినో పరిహరన్తీతి అధిప్పాయో. బహుమానం కరోన్తీతి వాక్యే బహుమఞ్ఞన్తీతి నామధాతు. సద్దసామత్థియం విలఙ్ఘయతి సీలేనాతి **సద్దసామత్థియవిలఙ్ఘినీ**.

౩౭. సియా విసేసనాపేక్ఖం,

యం తం పత్వా విసేసనం;

సాత్థకం తం యథా తం నో,

భియ్యో పస్సతి చక్ఖునా.

౩౭. ''**సియా**''ఇచ్చాది. **యం** పదం విసేసనం పత్వా అత్థేన సహ వత్తతీతి **సాత్థకం**. నిబ్బిసేసనన్తు వుత్తత్థమేవ హోతి. **తం విసేసనాపేక్ఖం** సియా. ''**తం యథే**''త్యాదినా ఉదాహరతి. "పస్సతీ"తి వుత్తే "చక్ఖునా"తి లబ్భతేవ.

౩౭. ''**సియా**''మిచ్చాది. **యం** పదం విసేసనం పత్వా **సాత్థకం** అత్థసహితం, తదభావే నిరత్థకం హోతి, **తం విసేసనాపేక్ఖం** నామ సియా. **తం యథా** తస్సోదాహరణమేవం "తం నో భియ్యో పస్సతి చక్ఖునా"తి. **నో** పురిసో **తం** పురిసం **భియ్యో** యేభుయ్యసా చక్ఖునా పస్సతి. ఏత్థ "పస్సతీ"తి వుత్తేయేవ "చక్ఖునా"తి ఞాయతి. **చక్ఖునా**తి విసేస్యపదం విసేసనం లద్ధావ సాత్థకం హోతి. విసేసనే అపేక్ఖా అస్సాతి చ, సహ అత్థేన వత్తమానం సాత్థకమితి చ సమాసో.

౩౮. హీనం కరే విసేస్యం యం, తం హీనత్థం భవే యథా;

నిప్పభీకతఖజ్జోతో, సముదేతి దివాకరో.

౩౮. ''**హీన**''మిచ్చాది . **యం** విసేసనపదం **విసేస్యం** విసేసితబ్బం **హీనం** లామకం **కరే** కరేయ్య, **తం** విసేసనపదం **హీనత్థం** హీనో అత్థో యస్స తం హీనత్థం నామ భవేయ్య. ''**యథా**''ఇత్యాదినా ఉదాహరతి. నిప్పభీకతో ఖజ్జోతో యేన సో **దివాకరో** పభాకరో **సముదేతి** ఉపగచ్ఛతీతి. ఏత్థ ఖజ్జోతప్పభాపహరణే న ధుతి దివాకరస్సాతి.

౩౮. ''**హీనం కరే**''చ్చాది. **యం** పదం విసేస్యం హీనం కరోతి, తం హీనత్థం భవే. యథా తత్థోదాహరణమేవం "నిప్పభీకతఖజ్జోతో, సముదేతి దివాకరో"తి. పభారహితకతా ఖజ్జోతా యేన సో **దివాకరో** సూరియో **సముదేతి** ఉగ్గచ్ఛతి. "నిప్పభీకతఖజ్జోతో"తి ఇమినా విసేసనేన లామకాలోకలద్ధయుత్తస్స ఖజ్జోపనకస్స అభిభవనప్పకాసనం సహస్సరంసినో నిన్దాయేవ, న ధుతీతి విసేస్యం హీనత్థం హోతి. హీనో అత్థో యస్సేతి చ, నత్థి పభా ఏతేసన్తి చ, నిప్పభా కతాతి చ, నిప్పభీకతా ఖజ్జోతా యేనాతి చ విగ్గహో.

౩౯. పాదపూరణమత్తం యం, అనత్థమితి తం మతం;

యథా హి వన్దే బుద్ధస్స, పాదపఙ్కేరుహమ్పిచ.

౩౯. **హి అపి చ**సద్దానం పాదపూరణమత్తత్తా అనత్థకత్తం. విసేసనవిసేస్యపదదోసో.

౩౯. ''**పాదపూరణి**''చ్చాది. **యం** పదం **పాదపూరణమత్తం** చతుత్థంససఙ్ఖాతస్స పాదస్స పూరణమత్తమేవ హోతి, **తం అనత్థమితి మతం** ఞాతం. **యథా**సద్దో వుత్తత్థో. బుద్ధస్స **పాదపఙ్కేరుహం** పాదమ్బుజం వన్దేతి. ఏత్థ **హి అపిచా**తి ఇమేసం సమత్తనాదిఅత్థేసు అప్పవత్తితో కేవలం పాదపూరణమత్తతో అనత్థకత్తం. **మత్త**సద్దో అవధారణే. విసేసనవిసేస్యపదదోసో.

పదదోసనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వాక్యదోసనిద్దేసవణ్ణనా

౪౦. **సద్దతో అత్థతో వుత్తం, యత్థ భియ్యోపి వుచ్చతి;**

తమేకత్థం యథా'భాతి, వారిదోవారిదో అయం.

౪౦. ''**సద్దతో**''ఇచ్చాది. **సద్దతో** వాచకేన తస్మింయేవత్థే తస్సేవ సద్దస్స పున పయోగతో **అత్థతో** అభిధేయ్యేన పుబ్బపటిపాదికస్సేవ వత్థుస్సావిసేసేన పున పటిపాదనతో **వుత్తం** పయుత్తం యం పదత్థరూపం **యత్థ** యస్మిం వాక్యే **భియ్యోపి వుచ్చతి** పునపి పయుజ్జతే, తమేకత్థన్తి అనువదిత్వా ''**యథే**''చ్చాదినా విధీయతే. వారిం దదాతీతి **వారిదో**. అయం **వారిదో** మేఘో **ఆభాతి** దిప్పతీతి. జలదానమత్తాపేక్ఖాయ ఇదం సద్దతో ఏకత్థం.

౪౦. ఇదాని ఉద్దిట్ఠక్కమేన వాక్యదోసం నిద్దిసతి ''**సద్దతో**''చ్చాదినా. **సద్దతో** వాచకేన **అత్థతో** అభిధేయ్యేన **వుత్తం** పయుత్తం యం పదత్థరూపం **యత్థ** యస్మిం వాక్యే **భియ్యోపి** పునపి **వుచ్చతి** యుజ్జతే, **తం** వాక్యం **ఏకత్థం** నామ దోసో. ఉదాహరణం ''**యథి**''చ్చాది. **వారిదో** జలదాయకో **అయం వారిదో** మేఘో **ఆభాతి** దిప్పతి. సమ్పత్తిసాధకం "జలదాయకో"చ్చాదివిసేసనం వినా జలదానమత్తస్స వుత్తత్తా సద్దతో ఏకత్థం నామ హోతి.

యథా చ

౪౧. **తిత్థియఙ్కురబీజాని, జహం దిట్ఠిగతాని'హ;**

పసాదేతి పసన్నే నో, మహాముని మహాజనే.

౪౧. తిత్థియసఙ్ఖాతానం అఙ్కురానం **బీజాని** ఉప్పత్తిహేతుభూతాని **దిట్ఠిగతాని** ద్వాసట్ఠి దిట్ఠియో **జహం** జహన్తో దూరీకరోన్తో **నో మహాముని** సమ్మాసమ్బుద్ధో **ఇహ** లోకే అత్తని **పసన్నే** పసాదబహులే మహాజనే పసాదేతీతి అపరముదాహరణం. పసాదసఙ్ఖాతస్స అత్థస్స ''**పసన్నే పసాదేతీ**''తి వుత్తత్తా ఇదమత్థతో ఏకత్థం.

౪౧. ''**తిత్థియి**''చ్చాది. నో మహాముని **తిత్థియఙ్కురబీజాని** తిత్థియసఙ్ఖాతానం అఙ్కురానం ఉప్పత్తికారణభూతాని **దిట్ఠిగతాని** సస్సతాదిభేదభిన్నా ద్వాసట్ఠిదిట్ఠియో **జహం** జహన్తో అపనేన్తో **ఇహ** లోకే **పసన్నే** అత్తని పసన్నే **మహాజనే** పసాదేతి. **పసన్న**సద్దేన వుత్తప్పసాదసఙ్ఖాతస్స అత్థస్స **పసాదేతీ**తి క్రియాపదేనపి వుత్తత్తా సద్దే భిన్నేపి అత్థతో ఏకన్తి అత్థతో ఏకత్థస్సుదాహరణం. తిత్థియా ఏవ అఙ్కురాని, తేసం బీజాని, దిట్ఠీసు గతాని, దిట్ఠియో ఏవ గతానీతి వా విగ్గహో.

౪౨. **ఆరద్ధక్కమవిచ్ఛేదా, భగ్గరీతి భవే యథా;**

కాపి పఞ్ఞా, కోపి గుణో, పకతీపి అహో తవ.

౪౨. ఆరద్ధో వత్తుముపక్కమన్తో, **కమో** వచనపటిపాటి. తస్స **విచ్ఛేదో** భఙ్గో, తతో. ''**యథే**''తిఆదినా ఉదాహరతి. అవుత్తస్సపి పసాదవసా అజ్ఝాహారోతి. మహాముని **తవ తే పఞ్ఞా కాపి** సాతిసయత్తా అనిద్ధారితం సభావవిసేసా కాచియేవ, అహో పవత్తమానాయపి వసభావస్సానిద్ధారితత్తా అచ్ఛరియన్తి అత్థో. ఏత్థ **కాపి కోపీ**తి సబ్బనామపదక్కమస్స **పకతీ**తి ఏత్థ విచ్ఛిన్నత్తా భగ్గరీతి.

౪౨. ''**ఆరద్ధక్కమి**''చ్చాది. **ఆరద్ధక్కమవిచ్ఛేదా** వత్థుమారద్ధపదక్కమస్స విచ్ఛేదహేతు **భగ్గరీతి భవే** భగ్గరీతివాక్యదోసో భవతి. ఉదాహరతి ''**యథి**''చ్చాది. మహాముని **తవ** తుయ్హం **పఞ్ఞా** సాతిసయభూతా పఞ్ఞా **కాపి** వచనవిసయాతిక్కన్తత్తా కాపియేవ. **గుణో** సీలసమాధిఆదిఅనఞ్ఞసాధారణగుణసమూహో **కోపి** పమాణపరిగ్గహస్స కేనచి లేసేనపి కత్తుమసక్కుణేయ్యత్తా కోపియేవ. **పకతీపి** అచిన్తేయ్యభూతా పకతీపి ఏవమేవ **అహో** విజ్జమానానంయేవ పఞ్ఞాదీనం సభావావబోధస్స దుక్కరతా అచ్ఛరియా. **కాపి కోపీ**తి పదక్కమస్స ''**పకతీ**''తి ఏత్థ సుఞ్ఞత్తా రీతిభఙ్గో. ఆరద్ధోయేవ కమో, తస్స విచ్ఛేదో, భగ్గా రీతి అస్స, ఏత్థ వాతి విగ్గహో.

౪౩. **పదానం దుబ్బినిక్ఖేపా, బ్యామోహో యత్థ జాయతి;**
తం బ్యాకిణ్ణన్తి విఞ్ఞేయ్యం, తదుదాహరణం యథా.

౪౩. ''**పదాన**''మిచ్చాది. **యత్థ** యస్మిం వాక్యే **పదానం** స్యాద్యన్తాఖ్యాతికానం **దుబ్బినిక్ఖేపా** దుట్ఠపనతో **బ్యామోహో** సంముళ్హతా **జాయతి** ఉప్పజ్జతి, **తం** వాక్యం బ్యాకిణ్ణన్తి **విఞ్ఞేయ్యం** ఞాతబ్బం. **తస్స** బ్యాకిణ్ణస్స **ఉదాహరణం** లక్ఖియం ''**యథే**''తి దస్సేతి. యథా ఇదం, తథా అఞ్ఞమ్పీతి అత్థో.

౪౩. ''**పదాని**''చ్చాది. **పదానం** స్యాద్యన్తత్యాద్యన్తపదానం **దుబ్బినిక్ఖేపా** దుట్ఠపనతో **యత్థ** వాక్యే **బ్యామోహో** సంమోహో జాయతి, **తం** బ్యాకిణ్ణదోసోతి విఞ్ఞేయ్యం. **తదుదాహరణం** తస్స బ్యాకిణ్ణదోసస్స లక్ఖియం **యథా** ఇమినా వక్ఖమాననయేన.

౪౪. **బహుగుణే పణమతి, దుజ్జనానం ప్యయం జనో;**
హితం పముదితో నిచ్చం, సుగతం సమనుస్సరం.

౪౪. బహుఅనన్తత్తా బహుభూతే గుణే సీలాదికే **సమనుస్సరం** సమ్మదేవ ఉట్ఠాయ సముట్ఠాయ అనుస్సరన్తో గుణవిసయసతిం పచ్చుపట్ఠాపేన్తో తేనేవ కారణేన **పముదితో** హట్ఠపహట్ఠో **అయం జనో** సబ్బోపి లోకో **దుజ్జనానం** సుజనేతరానమ్పి దేవదత్తాదీనం **నిచ్చం** కాలం హితం **సుగతం** సమ్మాసమ్బుద్ధం **పణమతి** నమస్సతీతి అయం అత్థో కవివఞ్ఛితో. తత్థ "బహుగుణే పణమతీ"త్యాది బ్యవహితపదప్పయోగా మోహో జాయతీతి బ్యాకిణ్ణం.

౪౪. ''**బహుగుణే**''చ్చాది. **బహుగుణే** అనన్తత్తా బహుభూతే సీలసమాధిఆదిగుణే **సమనుస్సరం** విసేసతో అనుస్సరన్తో **పముదితో** తతోయేవ పహట్ఠో అయం జనో సత్తనికాయో **దుజ్జనానమ్పి** అసప్పురిసానమ్పి **నిచ్చం** సతతం **హితం** మిత్తభూతం **సుగతం** సబ్బఞ్ఞుం **పణమతి** వన్దతి. ఏత్థ పదానం అట్ఠానపయోగతో బ్యాకిణ్ణత్తం పదత్థానుసారేనేవ గమ్యతే.

౪౫. **విసిట్ఠవచనా'పేతం, గామ్మం'త్య'భిమతం యథా;**
కఞ్ఞే కామయమానం మం, న కామయసి కిం న్వి'దం.

౪౫. విసిట్ఠస్స కస్సచి అత్థస్స వచనతో కథనతో **అపేతం** పరిచ్చత్తం. **కఞ్ఞే**ఇత్యామన్తనం. అహం తం ఇచ్ఛామి, తాదిసం మం త్వం కస్మా నిచ్ఛసి, ఇదం కిం ను ఇతి గామికజనవచనత్తా ''**కఞ్ఞే**''చ్చాదికం గామ్మం.

౪౫. ''**విసిట్ఠే**''చ్చాది. **విసిట్ఠవచనాపేతం** పియభూతేన ఉత్తివిసేసేన విసేసితబ్బస్స కథనతో పరిహీనం వాక్యం "గామ్మదోస"న్తి కవీహి అభిమతం. ఉదాహరతి ''**యథి**''చ్చాది. **కఞ్ఞే** హే కఞ్ఞే **కామయమానం మం** తువం ఇచ్ఛయమానం

మం **న కామయసి** త్వం న ఇచ్ఛసి, ఇదం కిం ను. ఈదిసే ఇచ్ఛావిఘాతే వుచ్చమానే ఏవం–

"యాచనా మదీయా తవ కారణాయం,

దినే దినే నిప్ఫలతం ఉపేతి;

దక్ఖో సదా మానినిమానభఙ్గే,

స మన్మథోఽన్యత్ర గతో మతో ను"ఇతి వియ.

పియత్థస్స కథనాభావతో "కణ్హో"త్యాదికం వచనం మిలక్ఖుకానం వచనత్తా **గామ్మం**. ఏత్థ **కణ్హో**సద్దో దసవస్సికాయ వత్తతీతి నియమో నత్థి. విసిట్ఠస్స అత్థస్స వచనతో అపేతన్తి వాక్యం.

౪౬. **పదసన్ధానతో కిఞ్చి, దుప్పతీతికరం భవే;**
తమ్పి గామ్మంత్య'భిమతం, యథా యాభవతో పియా.

౪౬. ''**పదే**''చ్చాది. **పదసన్ధానతో** పుబ్బాపరానం పదానం సన్ధివసేన యం **కిఞ్చి** వాక్యం దుట్ఠు అసుతిసుభగం పతీతిమవబోధం కరోతీతి కరం భవే, **తమ్పి** యథావుత్తం గామ్మన్త్యభిమతం. **యథా**త్యుదాహరతి. భవతో **యా** కాచి వనితా **పియా** హోతీతి ఏకోత్థో. **యభ** మేథునే. యభనం యాభో. సో విజ్జతే యస్స సో **యాభవా**. తస్స **యాభవతో పియా**ఇత్యపి భవతి.

౪౬. ''**పదసన్ధాని**''చ్చాది. **కిఞ్చి** వాక్యం **పదసన్ధానతో** పుబ్బాపరపదానం ఘటనతో **దుప్పతీతికరం భవే** అసబ్భభూతదుట్ఠత్థస్స పకాసకో హోతి, **తమ్పి గామ్మన్తి** యథావుత్తగామ్మదోసేన దూసితన్తి [దుప్పసితన్తి (క.)] సబ్బేహి కవీహి **అభిమతం** ఞాతం. **యథా**తి ఉదాహరతి. **భవతో** భవన్తస్స **యా** కాచి ఇత్థీ **పియా** భవతీతి అయం కవినా ఇచ్ఛితత్థో. **యాభవతో** మేథునవన్తస్స పియాతిపి అత్థో. ''**యభ** మేథునే"తి హి ధాతు. యభనం యాభో, సో అస్స అత్థీతి **యాభవా,** తస్స యాభవతోతి గహితే అసోతబ్బత్తా దుప్పతీతికరతా. దుట్ఠాయేవ పతీతి అవబోధో, తం కరోతీతి విగ్గహో.

౪౭. **వుత్తేసు సూచితే ఠానే, పదచ్ఛేదో భవే యతి;**
యం తాయ హీనం తం వుత్తం, యతిహీనన్తి సా పన.

౪౭. ''**వుత్తేస్వి**''చ్చాది. **వుత్తేసు** ఛన్దోసత్థపరినిద్దిట్ఠేసు అనుట్ఠుభాదీసు **సూచితే** ఠానే "ఏత్థయతీ"తి ఛన్దోవిచితియా పకాసితట్ఠానే పదానం స్యాద్యన్తానం ఛేదో విచ్ఛితి విభాగో అనువాదో యం యతి భవేతి విధీయతి. **తాయ** యతియా **హీనం** పరిహీనం విరుద్ధం **యం** వాక్యం, తం **యతిహీనన్తి** వుత్తం, "యమనం విరామో **యతి,** సా హీనా ఏత్థా"తి కత్వా. **పనాతి** విసేసే, **సా** యతి పనాతి సమ్బన్ధో.

౪౭. ''**వుత్తేస్వ**''చ్చాది. **వుత్తేసు** ఛన్దోసత్థే నిద్దిట్ఠఅనుట్ఠుభాదీసు **సూచితే ఠానే** "అయమేత్థ యతీ"తి పకాసితే ఠానే **పదచ్ఛేదో** స్యాద్యన్తత్యాద్యన్తాదీనం పదానం విచ్ఛేదో యతి నామ భవే, **తాయ** యతియా **యం** వాక్యం **హీనం** అభిమతట్ఠానే వణ్ణవిచ్ఛేదేన పరిహీనం, **తం** వాక్యం **యతిహీనన్తి** యతిహీనదోసేన దుట్ఠన్తి విఞ్ఞూహి వుత్తం.

౪౮. యతి సబ్బత్థ పాదన్తే, వుత్తడ్ఢే చ విసేసతో;

పుబ్బాపరానేకవణ్ణ-పదమజ్ఝేపి కత్థచి.

౪౮. ''**యతి**''చ్చాది. **సబ్బత్థ పాదన్తే** సబ్బస్మిం చతుత్థంససఙ్ఖాతానం గాథాపాదానం అన్తే అవసానే చ **విసేసతో** విసేసేన ఏకన్తేన **వుత్తడ్ఢే చ** వుత్తానం పాదద్వయసఙ్ఖాతే అడ్ఢే చ, తదవసానే చాతి అధిప్పాయో. "సియా"తి సేసో. నను "పదచ్ఛేదో"తి వుత్తత్తా పదమజ్ఝే యతి న హోతేవాతి చేతి ఆహ ''**పుబ్బ**''ఇచ్చాది. **కత్థచి** కిస్మిఞ్చి ఠానే, న సబ్బత్థ. పుబ్బాపరానేకవణ్ణపదమజ్ఝేపి యతీతి సమ్బన్ధో. పుబ్బే చ అపరే చ **పుబ్బాపరే**. అనేకే వణ్ణా **అనేకవణ్ణా**. పుబ్బాపరే అనేకవణ్ణా యస్స తం తథా. తఞ్చ తం పదఞ్చ, తస్స మజ్ఝేపి.

౪౮. ఇదాని యతిమ్హి లబ్భమానం సబ్బవిసయం దస్సేతి ''**యతి**''చ్చాదినా. సా పన యతి **సబ్బత్థ పాదన్తే** చతుత్థంససఙ్ఖాతగాథాపాదానం అన్తే చ **విసేసతో** నియమతో **వుత్తడ్ఢే** చ వుత్తానం పాదద్వయసఙ్ఖాతే అడ్ఢే చ, తదవసానే చాతి అధిప్పాయో. **కత్థచి** కిస్మిఞ్చి ఠానే **పుబ్బాపరానేకవణ్ణపదమజ్ఝేపి** పుబ్బాపరభూతఅనేకవణ్ణసమన్నాగతపదానం మజ్ఝే చ సియా. పదచ్ఛేదస్స "యతీ"తి వుత్తత్తా పదమజ్ఝే న హోతీతి సఙ్కాపరిహరణత్థం "పుబ్బాపరానేకవణ్ణపదమజ్ఝే"తి వుత్తం. ఏత్థ పాదన్తో, వుత్తడ్ఢో, పదమజ్ఝఞ్చ యతిట్ఠానన్తి. పదమజ్ఝేయేవ లబ్భమానా యతి కత్థచి హోతి, ద్వక్ఖరత్యక్ఖరపదమజ్ఝే పన న హోతి.

తత్థోదాహరణపచ్చుదాహరణాని యథా –

౪౯. తం నమే సిరసా చామీ-కరవణ్ణం తథాగతం;

సకలాపి దిసా సిఞ్చ-తీవ సోణ్ణరసేహియో.

౪౯. ఉదాహరీయతీతి **ఉదాహరణం**. పటిపక్ఖముదాహరణం **పచ్చుదాహరణం**. చామీకరస్సేవ సువణ్ణస్స వియ వణ్ణో యస్స తం తథాగతం సిరసా నమామి. కీదిసం? **యో** తథాగతో **సకలాపి దిసా** సబ్బాయేవ దస దిసా **సోణ్ణరసేహి** చామీకరవణ్ణత్తా రసేహి సువణ్ణరసేహి **సిఞ్చతీవ** సిఞ్చతీతి మఞ్ఞే, **తం** తథాగతన్తి అపేక్ఖతే. ఏత్థ పుబ్బపాదన్తే వుత్తడ్ఢే చ నియతా యతి. **చామీకరసద్దో** చేత్థ చతురక్ఖరో. తత్థ **చామీ**ఇతి పుబ్బభాగో, **కర**ఇతి పరో. ఏత్థ పుబ్బాపరానేకవణ్ణపదమజ్ఝే యతి. **సిఞ్చతీ**తి ఏత్థ పన పుబ్బాపరానేకవణ్ణపదమజ్ఝత్తాభావా **సిఞ్చ**ఇత్యత్ర యతి దుట్ఠాతి. ఇదం పచ్చుదాహరణం.

౪౯. తత్థ పాదన్తవుత్తడ్ఢేసు యతియా పాకటత్తా **తస్మిం** పదమజ్ఝే యతియా **ఉదాహరణపచ్చుదాహరణాని** ఇట్ఠోదాహరణపటిపక్ఖోదాహరణాని యథా. ''**తం నమే**''చ్చాది. **యో** తథాగతో సకలాపి దిసా **సోణ్ణరసేహి** సువణ్ణరసధారాహి **సిఞ్చతీవ** సిఞ్చతి మఞ్ఞే, **ఇవ**సద్దో వితక్కే. **చామీకరవణ్ణం** సువణ్ణవణ్ణసదిసఛవివణ్ణం **తం** తథాగతం సిరసా నమే. ఏత్థ "చామీకరవణ్ణ"న్తి యతియా **చామీ**తి అక్ఖరద్వయమతిక్కమ్మ ఠితత్తా అన్తేపి **కర**ఇతి అక్ఖరద్వయేనానూనత్తా పదచ్ఛేదస్స పుబ్బాపరవణ్ణానమనేకత్తమితిట్ఠోదాహరణం. **సిఞ్చతీ**తి పదే **సిఞ్చా**తి వణ్ణద్వయమతిక్కమ్మ యతియా దిస్సమానత్తేపి **తి**ఇతి పరభాగే ఏకవణ్ణత్తా అనేకవణ్ణాభావోతి పచ్చుదాహరణం. ఏత్థ అనేకవణ్ణత్తం పదవసేనేవ ఞాతబ్బం. చామీకరస్స వణ్ణో వియ వణ్ణో యస్స సోతి విగ్గహో.

౫౦. సరో సన్ధిమ్హి పుబ్బన్తో, వియ లోపే విభత్తియా;

అఞ్ఞథా త్వ'ఞ్ఞథా తత్థ, యాదేసాది పరాది'వ.

౨౦. ''**సరో**''చ్చాది. విభత్తియా **లోపే** సతి **సన్ధిమ్హి** సంహితాయం కతాయం **సరో** పరపదాదిభూతో **పుబ్బన్తో వియ** పుబ్బపదస్స అన్తభూతో యో సరో, సో వియ హోతి, అనేకవణ్ణత్తాభావేపి తతో విహితయతియా నేవత్థి భఙ్గోతి అధిప్పాయో. **అఞ్ఞథా తు** విభత్తియా అలోపే తు సతి సంహితాయం కతాయం పుబ్బపదన్తభూతో సరో చే, **అఞ్ఞథా** అఞ్ఞేన పకారేన హోతి, పరపదస్సాదిసరో వియ హోతీతి అత్థో. తం విభత్తియా సద్ధిం విహాయ కతయతియా నత్థి భఙ్గోతి అధిప్పాయో. **తత్థ** తస్సం యతియం **యాదేసాది** ఇవణ్ణాదీనం కాతబ్బో **యకారాదేసాది పరాదివ** పరపదస్స ఆదిసరో వియ హోతి. కత**యా**దేసాదిసహితం బ్యఞ్జనం విహాయ కతాయ యతియా నత్థి భఙ్గోతి అధిప్పాయో.

౨౦. ఇదాని హేట్ఠా వుత్తస్స విరుద్ధత్తేపి యతిభఙ్గాభావం దస్సేన్తో ఆహ ''**సరో**''చ్చాది. విభత్తియా లోపే సన్ధిమ్హి సతి **సరో** సన్ధిసరో **పుబ్బన్తో వియ** పుబ్బపదస్స అన్తో వియ హోతి, **అఞ్ఞథా తు** విభత్తియా అలోపే సంహితాయం కతాయం అఞ్ఞథా హోతి, పుబ్బపదన్తభూతో సరో పరపదస్స ఆదిసరో వియ హోతి. **తత్థ** యతియం **యాదేసాది** ఇవణ్ణాదీనం కత్తబ్బ**య**కారాదేసాది **పరాదివ** పరపదస్స ఆదిసరో వియ హోతి, పుబ్బన్తసదిససరమతిక్కమిత్వాపి పరపదాదిసరసదిసవణ్ణమాగమ్మ తం అనతిక్కమిత్వాపి పరపదాదిసరసదిసయాదేసాదిమతిక్కమిత్వాపి యతియా పయుత్తాయ సతి అనేకవణ్ణత్తాభావేపి యతిభఙ్గో న హోతీతి అధిప్పాయో. పుబ్బస్స అన్తోతి చ, యో చ సో ఆదేసో చ, సో ఆది యస్స మకారాదినోతి చ, పరస్స ఆదీతి చ వాక్యం.

౨౧. **చాదీ పుబ్బపదన్తావ, నిచ్చం పుబ్బపదస్సితా;**
పాదయో నిచ్చసమ్బన్ధా, పరాదీవ పరేన తు.

౨౧. **నిచ్చం** అనవరతం పుబ్బపదం సితా నిస్సితా **చాదీ** **చ**కారాదయో నిపాతా పుబ్బస్స పదస్స అన్తా అవయవా వియ హోన్తి, తే అన్తే కత్వా యతి కాతబ్బాతి అధిప్పాయో. **పరేన** పరపదేన **నిచ్చసమ్బన్ధా** సతతయోగినో, **తు**సద్దో అట్ఠానప్పయుత్తో, **పాదయో తు పరాదీవ** పరపదస్స ఆదీ అవయవా వియ హోన్తి, తం విహాయ పుబ్బపదన్తే యతి కాతబ్బాతి అధిప్పాయో.

౨౧. ''**చాది**''చ్చాది. **నిచ్చం** సతతం **పుబ్బపదస్సితా** పుబ్బపదం నిస్సాయ పవత్తా **చాదీ చ**కారాదినిపాతా **పుబ్బపదన్తావ** పుబ్బపదస్స అన్తా అవయవా వియ హోన్తి, **పరేన** పరపదేన **నిచ్చసమ్బన్ధా** నిరన్తరయోగినో **పాదయో తు** **పా**దిఉపసగ్గా పన **పరాదీవ** పరపదస్స ఆదీ అవయవావియ హోన్తి. **చా**దయో ఆగమ్మ తే బహి కత్వాపి **పా**దయో ఆగమ్మ తే అన్తో కత్వాపి పవత్తో విరామో యతిభఙ్గోతి అధిప్పాయో. చోఆది యేసన్తి చ, పుబ్బపదం సితాతి చ, పో ఆది యేసన్తి చ, నిచ్చం సమ్బన్ధాతి చ విగ్గహో. ఏత్థ చ తగ్గుణసంవిఞ్ఞాణత్తా చకారపకారాదీనమ్పి పరిగ్గహో.

సబ్బత్థోదాహరణాని యథా

౨౨. **నమే తం సిరసా సబ్బో-పమాతీతం తథాగతం;**
యస్స లోకగ్గతం పత్త-స్సో'పమా న హి యుజ్జతి.

౨౩. **మునిన్దం తం సదా వన్దా-మ్య’నన్తమతి’ముత్తమం;**

యస్స పఞ్ఞా చ మేత్తా చ, నిస్సీమాతి విజమ్భతి.

౨౨-౨౩. సబ్బత్థాతి పుబ్బన్తసదిసాదీసు. ‘‘**నమేత**’’న్తిఆదిగాథాద్వయే పదత్థో పాకటో, అధిప్పాయో తు యతో లోకగ్గతం పత్తో, తతో సబ్బోపమాతీతో, యతో పఞ్ఞామేత్తా లోకే నిరన్తరమివ వత్తన్తి, తతో అనన్తమతి, ఉత్తమో చాతి. ఏత్థ “సబ్బా ఉపమా”తి సమాసం కత్వా విభత్తిలోపే సంహితాయఞ్చ కతాయం పరపదాదిఉకారో పుబ్బపదన్తబ్బకారట్ఠఅకారో వియ హోతీతి **సబ్బో** ఇచ్చత్ర పాదన్తయతి. **పత్తస్సోపమా** ఇచ్చత్ర యకారాదేసస్స పరాదిసదిసభావో వియ హోతి, విభత్తియా అలోపే సంహితాయం కతాయం **సవిభత్తియా అకారో** పరపదాది **ఉకారో** వియ హోతీతి తంవిభత్తియా పసిద్ధం విహాయ **పత్త**ఇచ్చత్ర పాదన్తయతి. తథా **వన్దామ్యనన్త**ఇచ్చత్ర **య**కారాదేసస్స పరాదిసదిసభావో విహితోతి **మ్య**సద్దం వజ్జేత్వా **వన్దా**ఇచ్చత్ర పాదన్తయతి. పుబ్బపదస్సితానం **చాదీనం** పుబ్బపదన్తసదిసతా వుత్తాతి **మేత్తా చాతి చ**సద్దతో యతి, అపరపదసమ్బన్ధా **పాద**యో పరపదాదిసదిసా హోన్తీతి **నిస్సీమాతి** ఏత్థ **ని**సద్దం విహాయ తతో ఆదిమ్హి యతి.

౨౨-౨౩. సబ్బత్థ యథావుత్తపుబ్బన్తసదిససరాదీసు పఞ్చసు ఉదాహరణానియథా. ‘‘**నమే త**’’మిచ్చాది, లోకగ్గతం పత్తస్స **యస్స** బుద్ధస్స **ఉపమా న హి యుజ్జతి** సకలపదత్థానం అతిక్కమ్మ ఠితత్తా న హి యుజ్జతి. సబ్బోపమాతీతం తం తథాగతం సిరసా **నమే** నమామి. **సబ్బో**తి ఏత్థ ఓకారస్స పుబ్బపదన్తసరసదిసత్తా తతో పరాయ యతియా చ **స్సోపమాతి** పరపదాదిసదిసం వణ్ణమనతిక్కమ్మ ఠితాయ యతియా చ ఉదాహరణం.

‘‘**మునిన్దే**’’చ్చాది. **యస్స** సమ్బుద్ధస్స పఞ్ఞా చ మేత్తా **చనిస్సీమా** అనన్తసత్తఅనన్తఞేయ్యవిసయకరణతో సీమారహితా అతివిజమ్భతి. **అనన్తమతిం** ఉదయబ్బయసమ్భవేపి ఞేయ్యస్సానన్తత్తా విసయిమ్హి విసయవోహారేన అనన్తపఞ్ఞాయ సమన్నాగతం **ఉత్తమం** తతో ఏవ పవరం తం మునిన్దం సదా వన్దామి, **యా**దేసస్స పరాదిసదిసత్తా తమనాగమ్మ యతి భవతి. **మేత్తాచనిస్సీమాతి** ఏత్థ చాదీనం పుబ్బపదన్తసదిసత్తాచ **పా**దీనం పరపదాదిసదిసత్తా చ ‘‘**చా**’’తి “నీ”తి ఇమేసమ్పి యతి భవతి.

చాదిపాదీసు పచ్చుదాహరణాని యథా

౨౪. **మహామేత్తా మహాపఞ్ఞా, చ యత్థ పరమోదయా;**

పణమామి జినం తం ప-వరం వరగుణాలయం.

౨౪. ‘‘**మహా**’’ఇచ్చాది. **యత్థాతి** యస్మిం జినే. **పరమోదయాతి** మహామేత్తాదయో ఉక్కట్ఠాభివుడ్ఢియో. తతోయేవ వరగుణాలయం, తేనేవ **పవరం** ఉత్తమం తం జినన్తి సమ్బన్ధో. ఏత్థ పుబ్బపదనిస్సితం చకారం పరపదాదిభూతం కత్వా తతో పుబ్బే కతా యతి చ, పరపదాదిసమ్బన్ధపకారం పుబ్బపదన్తభూతం కత్వా పకారతో పరం కతా యతి చ విరుద్ధాతి ఉభయత్థ పచ్చుదాహరణం.

౨౪. చాదిపాదీసు విసయభూతేసు పచ్చుదాహరణం యథా. ‘‘**మహామేత్తి**’’చ్చాది. **యత్థ** యస్మిం జినే మహామేత్తా చ మహాపఞ్ఞా చ ఇమా **పరమోదయా** ఉక్కట్ఠాభివుడ్ఢియో హోన్తి. **వరగుణాలయం** ఉత్తమగుణాకరం **పవరం** తతోయేవ ఉత్తమం

తం జినం పణమామి. ఏత్థ చకారం పరపదాదిం కత్వా పకారం పుబ్బపదన్తం కత్వా యతియా పవత్తత్తా "చ యత్థ, తం పా"తిద్వయమపి పచ్చుదాహరణం.

౨౨౨. **పదత్థక్కమతో ముత్తం, కమచ్చుతమిదం యథా;**
ఖేత్తం వా దేహి గామం వా, దేసం వా మమ సోభనం.

౨౨౨. ''**పద**''ఇచ్చాది. పదానం అత్థక్కమతో **ముత్తం** గళితం కమచ్చుతమిదన్తి విధీయతే. **ఖేత్తం వా** ఇచ్చాదినా అరుచితోయం యాచనక్కమో వత్తునో అవిఞ్ఞాతం గమేతి. యో హి ఖేత్తమ్పి దాతుం నిచ్ఛతి, కథం సో గామాదికం దస్సతీతి.

౨౨౨. ''**పదత్థి**''చ్చాది. **పదత్థక్కమతో** పదానం అత్థక్కమతో **ముత్తం** గళితం **ఇదం** వాక్యం కమచ్చుతం నామ. ఉదాహరతి ''**యథి**''చ్చాది. మమ సోభనం ఖేత్తం వా గామం వా దేసం వా జనపదం వా దేహి. ఏత్థ **ఖేత్త**మిచ్చాది యాచనక్కమో వత్తునో అవిఞ్ఞాభావం వినా ఉచితపదత్థక్కమం నప్పకాసేతి, తథా హి ఖేత్తమపి దాతుమనిచ్ఛన్తో గామనిగమజనపదాదిం కథం దస్సతీతి కమహాని.

౨౨౬. **లోకియత్థ'మతిక్కన్తం, అతివుత్తం మతం యథా;**
అతిసమ్బాధ'మాకాస-మేతిస్సా థనజమ్భనే [థనజుమ్భనే (సీ.)].

౨౨౬. ''**లోకి**''చ్చాది. లోకే విదితో లోకియో, తం **లోకియత్థ**మభిధేయ్యం **అతిక్కన్తం** అననువుత్తం యం తం అతివుత్తం మతన్తి విధీయతే. **యథే**త్యాదినా ఉదాహరతి. **ఏతిస్సా** వనితాయ **థనానం** పయోధరానం **జమ్భనే** బ్యాపనే **ఆకాసం** గగనం **అతిసమ్బాధం** అచ్చన్తప్పకం.

౨౨౬. ''**లోకియత్థి**''చ్చాది. **లోకియత్థం** లోకే పసిద్ధమభిధేయ్యం **అతిక్కన్తం** కథనాకారేన అతిక్కమితం వాక్యం అతివుత్తమితి మతం. ఉదాహరతి ''**యథి**''చ్చాది. **ఏతిస్సా థనజమ్భనే** థనానం విజమ్భనే ఆకాసం **అతిసమ్బాధం** అనోకాసం. ఏత్థ పయోధరానం మహన్తత్తం వదామాతి లోకే మహన్తన్తి పసిద్ధం గగనమపి అతిక్కన్తత్తా వాక్యమతివుత్తదోసేన దూసితం.

౨౨౭. **సముదాయత్థతో'పేతం, తం అపేతత్థకం యథా;**
గావిపుత్తో బలీబద్దో, తిణం ఖాదీ పివీ జలం.

౨౨౭. ''**సముదాయి**''చ్చాది. **సముదాయస్స** పకరణతో పదసన్ధినో వాక్యస్స **అత్థో** అభిధేయ్యం అఙ్గఙ్గిభూతం క్రియాకారకసమ్బన్ధివిసేసలక్ఖణం సంవోహారికం, తతో **అపేతం** అపగతం సుఞ్ఞం, వినా [న (క.)] పదత్థమత్తేన తస్స కత్థచి బ్యభిచారాభావతో ఏతాదిసం యం తమపేతత్థకన్తి విధి. న హి "గావిపుత్తో"చ్చాదీసు సముదాయత్థో సమ్భవతి.

౨౨౭. ''**సముదాయి**''చ్చాది. **సముదాయత్థతో** విసేసనవిసేస్యభూతక్రియాకారకసమ్బన్ధేహి యుత్తవాక్యసఙ్ఖాతపదసముదాయస్స సమ్బన్ధపదత్తా వోహారానురూపఅత్థతో **అపేతం** అపగతం, అవయవత్థమత్తస్స వా

సబ్బత్థ లబ్భమానత్తా సముదాయత్థతో సుఞ్ఞం, **తం** వాక్యం **అపేతత్థకం** నామ. **యథి**చ్చాదినా ఉదాహరతి "గావిపుత్తో బలీబద్ధో ఉసభో తిణం ఖాది, జలం పివీ"తి. ఏత్థ అవయవత్థమత్తేన వినా సముదాయేన గమ్యమానస్స కస్సచి విసేసత్థస్స అభావా సముదాయత్థతో అపగతం నామ హోతి.

౫౮. **బన్ధే ఫరుసతా యత్థ, తం బన్ధఫరుసం యథా;**
ఖరా ఖిలా పరిక్ఖీణా, ఖేత్తే ఖిత్తం ఫలత్య'లం.

౫౮. ''**బన్ధే**''చ్చాది. **ఖరా**ఇచ్చాదికం బన్ధఫరుసం సుతిసుభగత్తాభావతో **ఖరా** కక్కసా **ఖిలా** ఖాణుకాదయో **పరిక్ఖీణా** ఖయం పత్తా యతో, తస్మా **ఖేత్తే** కేదారే **ఖిత్తం** వుత్తం **అల**మచ్చన్తం **ఫలతి** నిప్ఫజ్జతి. వాక్యదోసో.

౫౮. ''**బన్ధే**''చ్చాది. **బన్ధే** బన్ధసరీరే **ఫరుసతా** సుతిసుఖతాభావతో ఫరుసభావో **యత్థ** వాక్యే భవతి, **తం** వాక్యం **బన్ధఫరుసం** నామ హోతి. **యథా**తి ఉదాహరతి. **ఖరా** కక్కసా **ఖిలా** ఖాణుకాదయో **పరిక్ఖీణా** యస్మా ఖీణా హోన్తి, తస్మా ఖేత్తే **ఖిత్తం** వుత్తం బీజం **అలం** అతిసయేన **ఫలతి** నిప్ఫజ్జతి.

వాక్యదోసనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వాక్యత్థదోసనిద్దేసవణ్ణనా

౫౯. **ఞేయ్యం లక్ఖణమన్వత్థ-వసేనా'పక్కమాదినం;**
ఉదాహరణమేతేసం, దాని సన్దస్సయామ్య'హం.

౫౯. ''**ఞేయ్య**''మిచ్చాది. అపక్కమాదీనం యథాఉద్దిట్ఠానం లక్ఖీయతి ఉదాహరణమనేనాతి అత్థేన **లక్ఖణం అన్వత్థవసేన** అపగతో కమో యత్థ తం అపక్కమన్తిఆదినా అత్థానుగమనవసేన **ఞేయ్యం** విఞ్ఞాతబ్బం. **ఇదాని** వాక్యదోసే నిద్దిసిత్వా అవసరప్పత్తే ఇమస్మిం కాలే **ఏతేసం** అపక్కమాదీనం **ఉదాహరణం** లక్ఖియం అహం **సన్దస్సయామి** పకాసేస్సామి.

౫౯. ఇదాని ఉద్దిట్ఠానుక్కమేన అపక్కమాదిఅత్థదోసాని విభావేతి ''**ఞేయ్య**''మిచ్చాదినా. **అపక్కమాదీనం** అపక్కమోచిత్యహీనాదీనం **లక్ఖణం** అపక్కమాదివిసయబుద్ధియా అవిపరీతవుత్తియా పవత్తికారణం **అన్వత్థవసేన** అపగతో కమో యత్థిచ్చాదివచనత్థానుగతఞాణవసేన **ఞేయ్యం** ఞాతబ్బం, విసుం లక్ఖణం న వదామాతి వుత్తం హోతి. ఇదాని అహం **ఏతేసం** అపక్కమాదీనం **ఉదాహరణం** లక్ఖియం సన్దస్సయామి. అత్థానుగతమన్వత్థం అన్వత్థస్స ఞాణస్స వసోతి విగ్గహో.

తత్థాపక్కమం యథా

౬౦. **భావనాదానసీలాని, సమ్మా సమ్పాదితాని'హ;**
భోగసగ్గాదినిబ్బాన-సాధనాని న సంసయో.

౬౦. ''**భావనా**''ఇచ్చాది. **సమ్మా** అలోభాదిహేతుసమ్పత్తియా సక్కచ్చం **సమ్పాదితాని** నిప్ఫాదితాని. ఏత్థ భోగసగ్గాదినిబ్బానానం హేతవో యథాక్కమం దానసీలభావనాయో, న తు భావనాదానసీలాని.

౬౦. తత్థ తేసు అపక్కమాదీసు **అపక్కమం యథా** అపక్కమస్సోదాహరణమేవం. **ఓచిత్యహీనం యథా**త్యాదీసుపి ఏవమత్థో వేదితబ్బో. ‘‘**భావని**’’చ్చాది. **ఇహ** ఇమస్మిం అత్థభావే **సమ్మా సమ్పాదితాని** అలోభాదిహేతుసమ్పత్తియా సక్కచ్చం సమ్పాదితాని రాసికతాని భావనాదానసీలాని **భోగసగ్గాదినిబ్బానసాధనాని** ఉపభోగపరిభోగాని, సగ్గుప్పత్తిఆయుఆరోగ్యాదీని, నిబ్బానఞ్చేతి ఏతేసం సాధకాని. **న సంసయో** సదిసవిసదిసవిపాకదానే సంసయో నామ నత్థి. ఏత్థ భోగసగ్గనిబ్బానానం హేతుభూతా పన కమతో దానసీలభావనాయో భవన్తీతి ఫలక్కమస్స హేతుక్కమం విరుద్ధమితి కమాపేతం నామ హోతి.

ఓచిత్యహీనం యథా

౬౧. పూజనీయతరో లోకే, అహ’మేకో నిరన్తరం.
మయేకస్మిం గుణా సబ్బే, యతో సముదితా అహుం.

౬౧. ‘‘**పూజనీయి**’’చ్చాది. **యతో** యస్మా కారణా **సబ్బే గుణా** సీలాదయో **ఏకస్మిం** కేవలే **మయి** ఏవ **సముదితా** రాసిభూతా **అహుం** అహేసుం, తస్మా కారణా ఇమస్మిం సత్తలోకే **ఏకో** కేవలో అహమేవ **నిరన్తరం** సతతం **పూజనీయతరో** అతిసయేన పుజ్జోతి. ఏవమత్తపసంసనమరుచితం సప్పురిసస్స.

౬౧. ‘‘**పూజనీయతరే**’’చ్చాది. **యతో** యస్మా **సబ్బే గుణా** సీలాదయో **ఏకస్మిం మయి** అదుతియే మయి ఏవ **సముదితా** రాసిభూతా **అహుం** అహేసుం, తస్మా **లోకే** సత్తలోకే **ఏకో** అదుతియో అహమేవ **నిరన్తరం** సతతం **పూజనీయతరో** అతిసయేన పూజనీయో. ఏవం అత్తప్పసంసనతో ఉచితతాయ పరిహానీతి **ఓచిత్యహీనం** నామ.

యథా చ

౬౨. యాచితోహం కథం నామ, న దజ్జామ్యపి జీవితం;
తథాపి పుత్తదానేన, వేధతే హదయం మమ.

౬౨. ‘‘**యాచితో**’’ఇచ్చాది. ఏత్థ “యది యాచింసు, జీవితమ్పి యాచకానం దజ్జామీ”తి దస్సితోదారతాయానుచితం పుత్తదానే హదయపవేధనకథనం వేస్సన్తరస్స యజ్జేవమవోచ.

౬౨. యథా చ, ఏవమ్పి ఓచిత్యహీనస్స ఉదాహరణం దట్ఠబ్బం ‘‘**యాచితో**’’చ్చాది. **యాచితో** యాచకేహి యాచితో అహం జీవితమపి కథం నామ న దజ్జామి, **తథాపి** ఏవం దానజ్ఝాసయే సతిపి పుత్తదానేన మమ హదయం **వేధతే** కమ్పతే. ఏత్థ వేస్సన్తరస్స “యది యాచేయ్యుం, జీవితమపి యాచకానం దజ్జామీ”తి కతపటిఞ్ఞాయ పుత్తదానేన హదయకమ్పనస్స కథనం చాగాతిసయయోగసఞ్జాతఉదారగుణస్స అననుచ్ఛవికన్తి ఓచిత్యహీనం.

భగ్గరీతి యథా

౬౩. ఇత్థీనం దుజ్జనానఞ్చ, విస్సాసో నోపపజ్జతే;
విసే సిఙ్గిమ్హి నదియం, రోగే రాజకులమ్హి చ.

౬౩. ''**ఇత్థీన**''మిచ్చాది. **నోపపజ్జతే** న యుజ్జతి. ఏత్థ సమ్బన్ధే ఛట్ఠియా పరిచ్చాగేన **విసే**ఇచ్చాదినా ఆధారే సత్తమీనిద్దేసో అత్థరీతియా భఙ్గో. ఆదో మజ్ఝే చ **చ**కారపరిచ్చాగా సద్దరీతియా భఙ్గో, రీతీనం అనన్తత్తా భఙ్గాప్యనన్తా. ఉదాహరణం తు దిసామత్తం.

౬౩. ''**ఇత్థీన**''మిచ్చాది. ఇత్థీనఞ్చ దుజ్జనానఞ్చ **విస్సాసో** సహవాసాదీహి విస్సాసో **నోపపజ్జతే** అనత్థసంసయానివత్తికారణత్తా న యుజ్జతి. **విసే** గరళే చ **సిఙ్గిమ్హి** సిఙ్గవతి మహింసాదో చ నదియఞ్చ **రోగే** వడ్ఢమానకే రోగే చ **రాజకులమ్హి** చ వధబన్ధనాదికారకే రాజకులే చ విస్సాసో నోపపజ్జతే. ఏత్థ ఆదో సమ్బన్ధే ఛట్ఠియా ఆరభిత్వా తం పహాయ సత్తమియా వుత్తత్తా అత్థరీతి చ, ఆదిమజ్ఝేసు **చ**సద్దపరిచ్చాగతో సద్దరీతి చ భిన్నా. **చ**సద్దం పయుఞ్జన్తేన ఆదో ఏవ వా అన్తే ఏవ వా పచ్చేకం వా యోజేతబ్బం హోతి. ఈదిసో పయోగో రీతిభఙ్గో నామ హోతి. రీతీనం బహుత్తా రీతిభఙ్గదోసాపి బహువిధా. ఇదం పన ముఖమత్తనిదస్సనం.

ససంసయం యథా

౬౪. మునిన్దచన్దిమాలోక-రసలోలవిలోచనో;
జనో'వక్కన్తపన్థో'వ, గోపదస్సనపీణితో.

౬౪. ''**మునిన్ది**''చ్చాది. చన్దిమా వియ చన్దిమా, మునిన్దోయేవ చన్దిమా, తస్స ఆలోకనం దస్సనం, ఆలోకో పకాసో వా, తస్మిం **రసో** అనురాగో, తేన **లోలాని** చపలాని **లోచనాని** అక్ఖీని యస్స సో జనో **అవక్కన్తో** ఓక్కన్తో పవిట్ఠో **పన్థో** మగ్గో యేన అవక్కన్తపన్థో ఏవ **గున్నం** రంసీనం, ఇట్ఠత్థనిప్ఫత్తిసూచకభావేన **గో**పదత్థస్స వా పదస్సనేన **పీణితో** ముదితోతి ఏత్థ గోరూపస్స పదస్సనేనాతిపి విఞ్ఞాయతీతి సన్దేహో.

౬౪. ''**మునిన్ది**''చ్చాది. **మునిన్దచన్దిమాలోకరసలోలవిలోచనో** మునిన్దసఙ్ఖాతస్స చన్దిమస్స ఆలోకే దస్సనే పాతుభావే వా రసేన ఆలయేన చఞ్చలనేత్తో జనో **అవక్కన్తపన్థోవ** ఓతిణ్ణమగ్గోవ బుద్ధస్స దస్సనత్థాయ మగ్గమోతిణ్ణోతి అధిప్పాయో. **గోపదస్సనపీణితో** గోసఙ్ఖాతరంసిపదస్సనేన, అభిమఙ్గలసమ్మతగోపదస్సనేన వా సన్తుట్ఠో హోతి. ఏత్థ గోపదస్సనేనాతి చ అత్థస్స గమ్యమానత్తా విఞ్ఞాతుం సంసయో ఉప్పజ్జతీతి **ససంసయం** నామ. అవక్కన్తో పన్థో యేనాతి చ, గున్నం రంసీనం, గావస్స వా పదస్సనన్తి చ, గోపదస్సనేన పీణితోతి చ విగ్గహో.

౬౫. వాక్యత్థతో దుప్పతీతి-కరం గామ్మం మతం యథా;
పోసో వీరియవాసో'యం, పరం హన్త్వాన విస్సమి.

౬౫. ''**వాక్య**''ఇచ్చాది. **పరం** సత్తుం **హన్త్వాన** పహరిత్వా **వీరియవా** సూరో **సోయం పోసో** పురిసో **విస్సమి** విస్సత్థో. అయమత్థో తావ న దుప్పతీతో. **పరం** అచ్చన్తం హన్త్వాన **వీరియవా** ఉచితసమ్భవో సోయం పోసో విస్సమీతి దుప్పతీతోయమత్థో.

౬౫. అన్వత్థవసేన లక్ఖణస్స అపాకటత్తా సలక్ఖణం లక్ఖియముదాహరతి ''**వాక్యత్థతో**''చ్చాదినా. వాక్యత్థతో దుప్పతీతికరం విరుద్ధప్పకాసకం గామ్మన్తి మతం. **యథా**తి ఉదాహరతి. **పరం** సత్తుం **హన్త్వాన** మారేత్వాన **వీరియవా** సూరో

సో అయం పోసో **విస్సమి** విగతపరిస్సమో అహోసి, అయమత్థో ఇట్ఠో. **పరం** అతిసయేన **హన్త్వాన** వీతిక్కమం కత్వా **వీరియవా** ఉపచితసమ్భవో ఉపచితసుక్కో సో అయం పురిసో వాయామేన **విస్సమి** విగతవాయామో అహోసీతి. ఇమస్సత్థస్స అసబ్భారహత్తా గామ్మత్తం. వీరియం ఉస్సాహో సమ్భవో వా అస్స అత్థీతి విగ్గహో.

౬౬. దుట్ఠాలఙ్కరణం తేతం, యత్థాలఙ్కారదూసనం;

తస్సాలఙ్కారనిద్దేసే, రూపమావీభవిస్సతి.

౬౬. ‘‘**దుట్ఠా**’’ఇచ్చాది. **యత్థ** యస్మిం వాక్యే అలఙ్కారానం **దూసనం** వికటతా, ఏతన్తు **దుట్ఠాలఙ్కరణం** దుట్ఠాలఙ్కరణం నామ, **తస్స** దుట్ఠాలఙ్కారస్స **రూపం** సరూపం **అలఙ్కారనిద్దేసే** తంనామకే పరిచ్ఛేదే **ఆవీభవిస్సతి** పకాసిస్సతి, తత్థేవ తం దస్సయిస్సామీతి అధిప్పాయో.

౬౬. ‘‘**దుట్ఠాలఙ్కరి**’’చ్చాది. **యత్థ** వాక్యే **అలఙ్కారదూసనం** అలఙ్కారానం విరోధో హోతి, **ఏతం** వాక్యత్థనిస్సితం **ఏతం** వాక్యం **దుట్ఠాలఙ్కరణం** దుట్ఠాలఙ్కారో నామ, **తస్స** దుట్ఠాలఙ్కరణదోసోపలక్ఖితవాక్యస్స **రూపం** సరూపం లక్ఖియం **అలఙ్కారనిద్దేసే** అలఙ్కారానం నిదస్సనట్ఠానభూతే పరిచ్ఛేదే ఆవీభవిస్సతి. ఏత్థ వుత్తేపి పున తత్థాపి వత్తబ్బం సియాతి న వుత్తన్తి అధిప్పాయో. ఉద్దేసే “దుట్ఠాలఙ్కతీ”తి వత్వా ఇదాని “దుట్ఠాలఙ్కరణ”న్తి వచనం **అలఙ్కతి అలఙ్కరణఅలఙ్కార**సద్దానం తుల్యత్థత్తా న విరుజ్ఝతి.

౬౭. కతో’త్ర సఙ్ఖేపనయా మయా’యం,

దోసానమేసం పవరో విభాగో;

ఏసో’వ’లం బోధయితుం కవీనం,

తమత్థి చే ఖేదకరం పరమ్పి.

ఇతి సఙ్ఘరక్ఖితమహాసామిపాదవిరచితే సుబోధాలఙ్కారే

దోసావబోధో నామ

పఠమో పరిచ్ఛేదో.

౬౭. ఏవం “సోదాహరణమేతేసం, లక్ఖణం కథయామ్యహ”న్తి కతపటిఞ్ఞానురూపం పటిపజ్జ దాని ‘‘**కతోత్రి**’’చ్చాదినా నిక్ఖిపననయం సఙ్ఖిపతి. **అత్ర** ఇమస్మిం అధికారే, పరిచ్ఛేదే వా **ఏసం** యథావుత్తానం **దోసానం** పదదోసాదీనం **పవరో** ఉత్తమో **విభాగో** విభజనం **సఙ్ఖేపనయా** సఙ్ఖేపక్కమేన, న విత్థారతో, యతో అపరిసఙ్ఖ్యేయ్యానం నత్థి పరియన్తో మయా **కతో** నిట్ఠాపితో. నను “సఙ్ఖేపనయా”తి వుత్తత్తా పురాతనేహి [పురాతరేహి (క.)] దీపితా సన్తి బహూ దోసా, తే పరిచ్చత్తా సియున్తి? ఏత్థ వుచ్చతే, విత్థారక్కమస్స అనధిప్పేతత్తా “సఙ్ఖేపనయా”తి వుత్తం, న పన సబ్బథా పరిచ్చాగేన. తథా హి–

“నిహన్తు సోయం జలితం, పతఙ్గో అరిపావక”న్తిఆదీనం

అక్ఖమత్థన్తరాదికం విరుద్ధత్థన్తరానుగతన్తి చ. ఏత్థ హి **పతఙ్గ**సద్దేన జోతిరిఙ్గణసఙ్ఖాతమత్థన్తరమసమత్థమిచ్ఛితత్థే "వచన్తి గణ్డా"త్యేవమాదికం అమఙ్గలఅపయుత్తపదాదికం కిలిట్ఠే అన్తోగధన్తి చ.

గజహేసాది సమ్బన్ధదూసితం లోకవిరోధి, సోగతాగమాదీసు పసిద్ధం రూపక్ఖన్ధాదికమఞ్ఞత్ర వుత్తం అప్పతీతం నామ. ఇదం ఆగమవిరోధిఇతి, సమ్బన్ధదూసితప్పతీతాదికం విరోధిమ్హి పవిట్ఠన్తి చ, ఆసేతబ్బహేతుత్తా హేత్వపేక్ఖం నేయ్యతో న బ్యతిరిచ్చతీతి చ.

"దేవో వోహరతు క్లేసం, రాహుఖిన్నో దివాకరో"

ఇచ్చాదికం అసామత్థ్యాభిధేయ్యాదికం ఓచిత్యహీనే సఙ్గహితన్తి చ. జిగుచ్ఛఅసబ్భసంసూచకఅత్థన్తరకఞ్చ గామ్మం దుప్పతీతికరే సఙ్గయ్హతీతి చ. ( ) [(దురుచ్చారణం)?] సబన్ధఫరుసమేవేతి చ.

ఏత్థ పన ఓచిత్యహీనదుప్పతీతికరానం వాక్యత్థదోసత్తేపి ఫన్ధఫరుసస్స చ వాక్యదోసత్తే పదపదత్థానం దోసతో వాక్యమేవ దుట్ఠం సియా, వాక్యఞ్చ పదేహి విరిచ్చతే, పదే దుట్ఠే వాక్యత్థో చ దుట్ఠో సియా. పదదోసతో వాక్యవాక్యత్థానం నానాభావాభావఞాపనత్థం అసామత్థియాభిధేయ్యాదికం పదం ఓచిత్యహీనాదివాక్యత్థదోసాదీసు అన్తో కథితం. తథా హి పురాతనేహి విరుద్ధత్థన్తరాదీహి పదేహి విరచితం వాక్యం విరుద్ధన్తిఆదినా బహూని దుట్ఠాని వాక్యాని దస్సితాని. "హరిసమానయా"తి ఏత్థ **హ**పుబ్బం రిస'మానయాతి ఇచ్ఛితత్థా పరి భట్ఠం **భట్ఠం**. నానత్థమప్పసిద్ధేహి యుత్తం **గుళ్హం,** యథా "సక్కో సహస్సగూ"తి. ఇతి భట్ఠగుళ్హత్థాదయో పసాదాలఙ్కారవిరుద్ధాతి చ.

వాక్యేపి **విసన్ధిక**మిహానుపయోగీతి చ, వాక్యన్తరోపగతం వాక్యం **వాక్యగబ్భం,** వాక్యన్తరపదసమ్మిస్సం "అపాథ్యమేసో దిస్సతి, వేజ్జం ఖాదత్యనారత"మిచ్చాదికం **వాక్యసంకిణ్ణఞ్చ** బ్యాకిణ్ణే సమోహితన్తి చ.

"కాచుయ్యానే మయా దిట్ఠా, వల్లరీ పఞ్చపల్లవా;
పల్లవే పల్లవే ముధా, యస్సా కుసుమమఞ్జరీ"తి.

ఇద**మవాచకం** పహేళికాయ పముస్సితాసన్నిస్సితన్తి చ, తత్థ చ కవినా **ఉయ్యాన**సద్దేన గేహం, లతావాచినా **వల్లరీ**సద్దేన అఙ్గనా, **పల్లవ**సద్దేన కరచరణదసనచ్ఛదా, **మఞ్జరీ**సద్దేన నఖసోభా దన్తకన్తియో చ వత్తుమిచ్ఛితా, వాక్యత్థేపి పదుమినీనం రత్తియమున్నిద్దతాదికం **విరుద్ధం** విరోధినిలీనన్తి చ నాత్యనుఞ్ఞాతా, న తు సబ్బథా పరిచ్చాగేన. **ఏసోవ** ఏవం యథావుత్తనయేన నిట్ఠాపితో అయం సఙ్ఖేపనయో ఏవ **కవీనం** పణ్డితజనానం **ఖేదకరం** "కథం నామ బన్ధేపీదిసం సతి సన్తీ"తి ఏవమాసుహనోపజనం పరం పదదోసే అసాధుసన్దిద్ధపరియాయ ఞేయ్యఅప్పతీతత్థఅప్పయోజక దుబ్బోధదేసియాదికం, వాక్యదోసే అధికఊనభగ్గచ్ఛన్దాదికం, వాక్యత్థదోసే ఉపక్కమోపసంహారవిసమఞ్చేతి ఇచ్చేవమాదికమపరమ్పి దూసనం **అత్థి చే** యది భవేయ్య, **తమ్పి బోధయితు**మవగమేతుం **అలం** సమత్థం యథావుత్తదోసానుసారేన బుద్ధిమన్తేహి సక్కా ఊహితున్తి.

ఏవం వదతో చ గన్థకారస్సాయమధిప్పాయో – యే దోసా విభాగసో న వుత్తా, తే మయా గన్థగారవభయా సఙ్ఖేపితా, లక్ఖణతో తు సఙ్గహితా. న హి తేసమన్తం కో జహాపేతి.

తత్థ సద్దసత్థవిరుద్ధ**మసాధు**. యం క్రియాదినిమిత్తముపాదాయ అత్థన్తరేపి వత్తతే, తం సఞ్ఞాభావేనేవ పయుత్తం సన్దిద్ధం, యథా "రవిమ్హిహిమహా"తి, ఇదం పన విసేసనత్థే సాధు హోతి. పసిద్ధసఞ్ఞాసద్దస్స పరియాయన్తరేన పరికప్పితపదం **పరియాయఞేయ్యం,** యథా "వళవాముఖేనే"తి ఏత్థ "అస్సవనితాననేన" ఇతి. యం అచ్చన్తాబ్యభిచారీభావేన విసేస్యస్స గుణం వదతి, తం అప్పతీతత్థం, యథా "కణ్హమసీ"తి. అధిగతత్థానుపయోగం **అప్పయోజకం,** యథా "అతిఫేనిలం సాగరమలఙ్ఘీ"తి. "మనుఞ్ఞద్ధనయో పాదే, ఖాదయో కని భన్తి తే" ఇచ్చాదికో **దుట్ఠోధో,** కని కఞ్ఞే ఖాదయో గగ్ఘరికా. "ఇమే లావణ్యతల్లా తే, గల్లా లోలవిలోచనే"ఇచ్చాదికో **దేసియో,** తల్లో జలాసయవిసేసో, గల్లో కపోలో. "సగ్గసేవీనం రిపూనమిత్థీనమకఙ్కణో పాణి. నేత్తమనఞ్జన"న్తిఆదికం **అధికం**. "అకఙ్కణో పాణీ"తిఆదినా వేధబ్యస్స గమ్మమానత్తా "సగ్గసేవీన"న్తి అధికన్తి. యత్థ వత్తబ్బస్స ఊనతా, తం **ఊనం,** యథా "తిలోకతిలకం ముని"న్తిఆది. ఏత్థ "వన్దామీ"తి ఊనం, ఛన్దోభఙ్గాన్వితం వచో **భగ్గచ్ఛన్దం** పాకటం. ఆరమ్భావసానేన విసమం **ఉపక్కమోపసంహారవిసమం,** తం పన ఆరద్ధక్కమపరిచ్చాగేనాపరేన నిక్ఖిపనం వేదితబ్బం.

ఇతి సుబోధాలఙ్కారే మహాసామినామికాటీకాయం

దోసావబోధపరిచ్ఛేదో.

౬౭. ఏవం "సోదాహరణమేతేసం, లక్ఖణం కథయామ్యహ"న్తి కతపటిఞ్ఞానురూపం సమ్పాదేత్వా ఇదాని "**కతోత్ర**"చ్చాదినా నిగమేన్తో దోసే సఙ్ఖిపతి. **అత్ర** ఇమస్మిం అధికారే, పరిచ్ఛేదే వా **ఏసం దోసానం** యథావుత్తపదదోసాదీనం **పవరో** లక్ఖణావిరోధలక్ఖియతో ఉత్తమో **విభాగో** అసఙ్కరతో విభజనం **సఙ్ఖేపనయా** విత్థారాపనియసఙ్ఖేపక్కమేన మయా **కతో** వుత్తో **ఏసోవ** యథావుత్తో ఏసో సఙ్ఖేపక్కమో ఏవ **కవీనం** విరచయన్తానం **ఖేదకరం** బన్ధసరీరే **ఈదిసం** ఈదిసప్పయోగం కథం నామ కరోమీతి ఏవం పవత్తఖేదముప్పాదయన్తం **పరమ్పి** అసాధుసన్దిద్ధాది అఞ్ఞమ్పి దూసనమత్థి చే, **తం** సబ్బం **బోధయితుం** బోధేతుం **అలం** సమత్థో హోతి. నియతి అవుత్తోపి అత్థో ఏతేనాతి చ, సఙ్ఖేపో చ సో నయో చాతి విగ్గహో.

ఇహానిద్దిట్ఠం

"నిహన్తు సోయం జలితం, పతఙ్గో అరిపావక"న్తిఆదికం

అక్ఖమత్థన్తరాదికం విరుద్ధత్థన్తరే అనుపతత్తా న వుత్తం, ఏత్థ సూరియవాచకో **పతఙ్గ**సద్దో జోతిరిఙ్గణవాచకోపి హోతీతి వత్తుమిచ్ఛితఅమిత్తగ్గివినాసే అసమత్థఞ్ఞత్థో హోతి.

"వచన్తి గణ్డి"చ్చాదికం ఆగమే అప్పసిద్ధం లక్ఖణమత్తేన సాధియం. **అప్పయుత్తపదాది**దోసో కిలిట్ఠపదదోసే అన్తోగధో హోతీతి న వుత్తో.

గజహేసాతురఙ్గకోఞ్చనాదాది**సమ్బన్ధదూసిత**ఞ్చ. జినాగమాదీసు పసిద్ధరూపక్ఖన్ధాదికమఞ్ఞత్ర పయుత్త**మప్పతీత**న్నామాతీదం ద్వయం యథాక్కమం లోకవిరోధమాగమవిరోధఞ్చ హోతీతి విరోధిపదే అన్తోగధం హోతి. **హేత్వపేక్ఖం** ఆనేతబ్బహేతుత్తా నేయ్యే అన్తోగధన్తి న వుత్తం.

"దేవో వోహరతు క్లేసం, రాహుభిన్నో దివాకరో"

ఇచ్చాదికం **అసమత్థాభిధాయి**చ్చాది ఓచిత్యహీనే అన్తోగధన్తి న వుత్తం. ఏత్థ దివాకరో సయం రాహుగహితో అఞ్ఞేసం కిలేసాపనయనే అసమత్థోతి తమసామత్థియం విసేసనభూతేన "రాహుఖిన్నో"తి పదేన ఞాయతి.

జిగుచ్ఛావమఙ్గలఅసబ్భానం తిణ్ణమఞ్ఞత్రస్స జోతకం వాచకం వా అత్థన్తరం వా గామ్మం దుప్పతీతికరత్తా వాక్యత్థగామ్మదోసేయేవ అన్తోగధన్తి న వుత్తం. **దురుచ్చారణభూతలక్ఖణం కట్ఠం** బన్ధఫరుసతో అబ్యతిరిత్తన్తి న వుత్తన్తి. "హరిసమానయా"తి వత్తబ్బే హపుబ్బం రిస'మానయిఇచ్చాదికం ఇచ్ఛితత్థతో పరిభట్ఠత్తా **భట్ఠ**ఞ్చ "సక్కో సహస్సగూ"ఇచ్చాదికం అపసిద్ధవిసయే పరియుత్తగుళ్హఞ్చేతి ఇమే అత్థగుళ్హాదయో పసాదాలఙ్కారవిరుద్ధత్తా పసాదగుణాదానేనేవ పరిచ్చత్తాతి న వుత్తం. ఏత్థ హి సహస్సం గావో చక్ఖూని అస్సాతి సహస్సగూతి సక్కస్స నామం గుళ్హం నామ హోతి.

వాక్యదోసేపి **విసన్ధివాక్యం** ఇధ అనుపయోగిత్తా న వుత్తం. వాక్యమజ్ఝపతితవాక్యయుత్తం వాక్యగబ్భఞ్చ, వాక్యన్తరపదసమ్మిస్సం.

"అపాథ్యమేసో దిస్సతి, వేజ్జం ఖాదత్యనారతం"

ఇచ్చాదికం **వాక్యసంకిణ్ణ**ఞ్చ బ్యాకిణ్ణే అన్తోగధన్తి న వుత్తం. ఏత్థ **ఏసో** భిసక్కో **అనారతం** నిచ్చం **అపాథ్యం** రోగస్స అహితం **దిస్సతి** వదతి. **ఏసో** రోగీ **అనారతం** సతతం **అపాథ్యం** అహితం ఖాదతి. **వేజ్జం** భిసక్కం **దిస్సతి** కుజ్ఝతి. ఏవం అనేకవాక్యేహిపి సన్ధివాక్యం సంకిణ్ణం నామ.

> "కాచుయ్యానే మయా దిట్ఠా, వల్లరీ పఞ్చపల్లవా;
> పల్లవే పల్లవే ముధా, యస్సా కుసుమమఞ్చరీ"తి.

ఇద**మవాచకం** పహేళికాసు పముస్సితాసన్నిస్సితమితి న వుత్తం. నను చేత్థ అత్తనా పహేళికాయ అదస్సితత్తా అవాచకస్స పముస్సితాయ అన్తోగధకరణం అసిద్ధేన అసిద్ధసాధనన్తి? నయిదమేవం, "ఉపేక్ఖియన్తి సబ్బాని, సిస్సఖేదభయా మయా"తి చ ఉపరి కిలిట్ఠపదదోసపరిహారే "పహేళికాయమారుళ్హా, న హి దుట్ఠా కిలిట్ఠతా"తి చేతి ఇమినా పురాతనేహి నిద్దిట్ఠసోళసపహేళికాయోపి దస్సితాతి సిద్ధేన అసిద్ధసాధనం హోతి. తత్థ కవినా **ఉయ్యాన**సద్దేన గేహఞ్చ లతాపరియాయ**వల్లరీ**సద్దేన అఙ్గనా **చ పల్లవ**సద్దేన కరచరణాధరా చ **మఞ్చరీ**సద్దేన నఖదన్తకన్తియో చ వత్తుమిచ్ఛితా.

వాక్యత్థదోసేపి పదుమినీనం రత్తియం పబుజ్ఝనాదికం **విరుద్ధం** విరోధిపదేయేవ అన్తోగధత్తా న వుత్తన్తి దస్సేతుం **"కతోత్ర సఙ్ఖేపనయా"**తి వుత్తం, న పన తేసం సబ్బథా పరిచ్చత్తత్తాతి. ఏత్థ ఓచిత్యహీనదుప్పతీతికరానం ద్విన్నం వాక్యత్థదోసత్తే సతి బన్ధఫరుసస్స వాక్యదోసత్తే సతి విరోధినో పదదోసత్తే **సతి** "అసమత్థాభిధాయి"ఆదిపదం, "జిగుచ్ఛాదిత్తయపకాసకా"దిపదం, కట్ఠపదం, పదుమినీనం రత్తియం ఫుల్లతాది [దున్నిద్ధతాది (క.)] వాక్యత్థఞ్చేతి ఇమే చత్తారో దోసా భిన్నజాతికేసు ఓచిత్యాదీసు కథం సఙ్గహితాతి? సచ్చం, తథాపి పదానం దుట్ఠత్తే సతి వాక్యవాక్యత్థానమదుట్ఠతా నామ నత్థీతి పదదోసేన సన్ధివాక్యవాక్యత్థదోసానమనఞ్ఞత్తం సిస్సానం ఞాపనత్థం పదదోసాదికం వాక్యత్థదోసాదీసు సఙ్గహితన్తి వేదితబ్బం. ఇమినాయేవ పురాతనేహి విరుద్ధత్థన్తరాదిపదేహి విచరితం వాక్యం విరుద్ధన్తిఆదినా దుట్ఠాని బహూని వాక్యాని దస్సితానీతి దట్ఠబ్బం.

ఇమాయేవ [ఇమిస్సాయేవ (క.)] గాథాయ “తమత్థి చే ఖేదకరం పరమ్పీ”తి ఏత్థ **పర**సద్దేనఅసాధుసన్దిద్ధపరియాయఞేయ్యాప్పతీతత్థఅప్పయోజక- దుబ్బోధదేసియాదిపదదోసే చ అధికఊనభగ్గచ్ఛన్దాదివాక్యదోసే చ ఉపక్కమోపసంహారవిసమసఙ్ఖాతే వాక్యత్థదోసే చ పరిగ్గణ్హాతి. ఏత్థ సద్దసత్థవిరుద్ధ**మసాధు** నామ. క్రియానిప్ఫత్తికారణముపాదాయ అత్థన్తరే పవత్తనామం విసేసనత్థేన వినా సఞ్ఞాభాజనే పయుత్తం **సన్దిద్ధం** నామ, యథా “రవిమ్హి హిమహా”తి. ఏత్థ హిమహా రవీతి విసేసనే కతే దోసో నత్థి. పసిద్ధసఞ్ఞాసద్దస్స పరియాయనామేన కప్పితపదం **పరియాయఞేయ్యం** నామ, యథా “వళవాముఖస్స అస్సవనితానన”న్తి. అతిసయా వినా భావితత్థేన విసేస్యస్స గుణవాచకం పదం **అప్పతీతత్థం** నామ, యథా “కణ్హమసీ”తి. అధిగతత్థానుపయోగిపదం **అప్పయోజకం** నామ, యథా “అతిఫేనిలం సాగరమలఙ్ఘీ”తి. అప్పసిద్ధవచనం **దుబ్బోధం** నామ, యథా–

“మనుఞ్ఞద్ధనయో పాదే, ఖాదయో కని భన్తి తే”తి.

కని హే కఞ్ఞే **తే** తవపాదే **మనుఞ్ఞద్ధనయో** మనోహరసద్దసమన్నాగతా **ఖాదయో** గగ్ఘరికా **భన్తి** దిబ్బన్తీతి. కిస్మిఞ్చి దేసేయేవ సిద్ధనామం **దేసియం** నామ. యథా–

“ఇమే లావణ్యతల్లా తే, గల్లా లోలవిలోచనే”తి.

హే లోలవిలోచనే **తే** తవ ఇమే **గల్లా** కపోలా **లావణ్యతల్లా** మనుఞ్ఞతల్లా జలాసయవిసేసా భవన్తి. కేనచి లేసేన పకాసితమత్థముపాదాయ పయుత్త**మధికం** నామ. యథా–

“త్వయి రాజతి రాజిన్ద, రిపూనం సగ్గసేవినం;
ధీనం అకణ్ణో పాణి, సియా నేత్తమనఞ్జన”న్తి.

ఏత్థ “అకణ్ణో పాణి, నేత్తమనఞ్జన”న్తి ఇమినాయేవధీనం విధవత్తం గమ్యమానం హోతీతి తప్పకాసనత్థం పయుత్తం “సగ్గసేవిన”న్తి ఇదం అధికం నామ. వత్తబ్బయుత్తతో ఊనం వాక్యం **ఊనం** నామ. “తిలోకతిలకం ముని”న్తి ఏత్థ “వన్దామీ”తి వత్తబ్బస్స అవుత్తత్తా ఊనం. ఛన్దోహానిసంయుత్తం **భగ్గచ్ఛన్దం** నామ. ఇదం తేసం తేసం ఛన్దానం అక్ఖరగణనతో ఊనాధికవసేన పాకటం హోతి. ఆద్యన్తతో విసమం **ఉపక్కమోపసంహారవిసమం** నామ. ఇదం ఆరద్ధక్కమం పరిచ్చజిత్వా కమన్తరేన నియమన్తి వేదితబ్బం.

ఇతి సుబోధాలఙ్కారనిస్సయే

పఠమో పరిచ్ఛేదో.

౨. దోసపరిహారావబోధపరిచ్ఛేదవణ్ణనా

౬౮. కదాచి కవికోసల్లా, విరోధో సకలోప్య’యం;

దోససఙ్ఖ్యమతిక్కమ్మ, గుణవీథిం విగాహతే.

౬౯. తేన వుత్తవిరోధాన-మవిరోధో యథా సియా;

తథా దోసపరిహారా-వబోధో దాని నీయతే.

౬౮-౬౯. ఇచ్చేవం దోసవిభాగం పరిచ్ఛిజ్జ ఇదాని యథావుత్తదోసపరిహారక్కమముపదిసితుమాహ ‘‘**కదాచీ**’’త్యాది. సకలోపి అయం **విరోధో** విరుద్ధత్థన్తరాదికతో న కోచి ఏకో ఏవ దోసేసు, దోసానం వా **సఙ్ఖ్యం** గణనం దోసభావం **అతిక్కమ్మ** పరిచ్ఛిజ్జ **గుణానం వీథిం** పదవిం గుణసభావతం **విగాహతే** అబ్భుపగచ్ఛతి **కదాచి,** న సబ్బదా. కవినో పయుజ్జకస్స కోసల్లా తాదిసవిసయపరిగ్గహలక్ఖణనేపుఞ్ఞకారణా, న తు యథా తథా చేతి. ‘‘**తేనే**’’చ్చాది. యేనేవం, **తేన** కారణేన వుత్తానం విరుద్ధత్థన్తరాదీనం విరోధానం **యథా** యేన పకారేన **అవిరోధో** నిద్దోసతా **సియా** భవేయ్య, **తథా** తేన పకారేన దోసానం **పరిహారో** దూరీకరణం అవబుజ్ఝతి ఞాయతి ఏతేనాతి అవబోధో, తస్స అవబోధో, తన్నామికో పరిచ్ఛేదో ఇదాని **నీయతే** ఆనీయతే వుచ్చతేతి అత్థో.

౬౮-౬౯. ఏవం దోసవిభాగం పరిచ్ఛిన్దిత్వా ఇదాని యథావుత్తదోసానం పరిహారత్థమారభన్తో ‘‘**కదాచీ**’’త్యాదిమాహ. సకలోపి అయం **విరోధో** పదదోసాదికో **దోససఙ్ఖ్యం** దోసానం, దోసేసు వా గణనం దోసభావం అతిక్కమ్మ కదాచి **కవికోసల్లా** కవినో బ్యాకరణాభిధానఛన్దోఅలఙ్కతిఆదీసు పరిచయలక్ఖణేన పఞ్ఞాపాటవేన యతో **గుణవీథిం** గుణపదవిం కేవలం గుణసభావం **విగాహతే** అబ్భుపగచ్ఛతి, **తేన** కారణేన **వుత్తవిరోధానం** యథావుత్తపదదోసాదివిరోధానం **అవిరోధో** అవిరుద్ధతా **యథా సియా** యేన పకారేన భవేయ్య, **తథా** తేన పకారేన **దోసపరిహారావబోధో** యథావుత్తపదదోసాదిసమ్బన్ధినో పరిహరణక్కమస్స అవబోధకారణత్తా తన్నామికపరిచ్ఛేదో **ఇదాని** లద్ధావసరే **నీయతే** వుచ్చతే. యథావుత్తదోసా కవిసామత్థియేన నిద్దోసత్తం భజన్తి, తస్స సామత్థియస్స ఉపదేసం దస్సామాతి అధిప్పాయో.

పదదోసపరిహారవణ్ణనా

తత్థ విరుద్ధత్థన్తరస్స పరిహారో యథా –

౭౦. విన్దన్తం పాకసాలీనం, సాలీనం దస్సనా సుఖం;

తం కథం నామ మేఘో’యం, విసదో సుఖయే జనం.

౭౦. ‘‘**విన్దన్త**’’మిచ్చాది. **పాకేన** పరిణతభావేన **సాలీనం** యుత్తానం, మనుఞ్ఞానం వా **సాలీనం** రత్తసాలిఆదీనం సాలిజాతీనం దస్సనా **సుఖం** చేతసికం సోమనస్సం విన్దన్తం తం జనం **విసదో** అయం మేఘో అమ్బుదో కథం నామ సుఖయేతి. ఏత్థ తాదిసస్స జనస్స అసుఖప్పదానం గరళస్స మేఘస్సానురూపన్తి విరుద్ధత్థన్తరతా పరిహటా.

౭౦. తత్థ విరుద్ధత్థన్తరస్స పరిహారో యథా ఏవం. “**విన్దన్తి**”చ్చాది. **పాకసాలీనం** పరిణామేన యుత్తానం, మనుఞ్ఞానం వా **సాలీనం** రత్తసాలిఆదీనం **దస్సనా** దస్సనహేతు **సుఖం** చేతసికసోమనస్సం **విన్దన్తం** అనుభోన్తం **తం జనం** తం కస్సకజనం **విసదో** జలదాయకో అయం మేఘో కథం నామ సుఖయే, న సుఖయతేవ. తాదిసస్స జనస్స దుక్ఖదానం గరళదాయకస్స మేఘస్సాపి అనురూపమితి విరుద్ధఞ్ఞత్థో అపనీతో హోతి. పాకేన సాలినోతి విగ్గహో. సుఖం కరోతీతి సుఖయేతి నామధాతు.

యథా వా –

౭౧. వినాయకోపి నాగోసి,

గోతమోపి మహామతి;

పణీతోపి రసాపేతో,

చిత్తా మే సామి తే గతి.

౭౧. “**వినాయకోపి**”చ్చాది. **వీనం** పక్ఖీనం నాయకో, గరుళో, సత్తే వినేతీతి **వినాయకో,** వుద్ధో, భగవా చ. తత్థ యదా వినాయకో గరుళో, తదా తు నాగో పన్నగోసీతి విరుద్ధం, పక్ఖన్తరే త్వవిరుద్ధం భగవతో ఆగుస్స రాగాదినో అభావతో. ఇమేసం గున్నం అతిసయేన గో **గోతమో** హీనపసు, గోతమవంసావతిణ్ణత్తా **గోతమో** భగవా చ. హీనపసు చ త్వం మహామతి అసీతి విరుద్ధం అచ్చన్తహీనపసునో మహతియా పఞ్ఞాయ అభావతో. పక్ఖన్తరే తు న బ్యాఘాతో. పణీతో మధురో రసో, ఉత్తమో చ సుగతో. తత్థ మధురరసతో అపేతో అపగతోసీతి విరుజ్ఝతి, భగవతో తు రసేహి సిఙ్గారాదీహి అపేతోతి యుజ్జతి. **మే** మమ. **సామీ**తి ఆమన్తనం. **తే** తవ **గతి** పవత్తి **చిత్తా** అబ్భుతాతి. ఏత్థ విరుద్ధత్థన్తరం విరోధాలఙ్కారం సిలాఘనీయన్తి తేన తం పరిహటం.

౭౧. యథా వా ఉత్తదోసస్స పరిహారో ఈదిసో వా. “**వినాయకో**”చ్చాది. హే **సామి** త్వం **వినాయకోపి** గరుళోపి **నాగోసి** పన్నగో అసి. నో చే, **వినాయకోపి** సత్తే వినేన్తో ఏవ **నాగోసి** నిక్కిలేసో అసి. **గోతమోపి** పసుతమోపి **మహామతి** మహాపఞ్ఞవాసి. నో చే, **గోతమోపి** గోత్తతో గోతమోయేవ **మహామతి** మహాపఞ్ఞవాసి. **పణీతోపి** మధురోపి **రసాపేతో** మధురరసతో అపగతోసి. నో చే, **పణీతోపి** ఉత్తమో ఏవ **రసాపేతో** సిఙ్గారాదిరసతో అపగతోసి. **తే** తుయ్హం **గతి** పవత్తి **మే** మయ్హం **చిత్తా** అచ్ఛరియా. ఏత్థ గరుళస్స నాగత్తఞ్చ పసుతమస్స పఞ్ఞవన్తత్తఞ్చ పణీతస్స నిరసత్తఞ్చ విరుద్ధం, తథాపి అఞ్ఞపక్ఖస్స అవిరుద్ధత్తా విరుద్ధత్థన్తరదోసో పసత్థేన విరుద్ధాలఙ్కారేన నిరాకతో. వీనం పక్ఖీనం నాయకో, గరుళో. సత్తే వినేతీతి **వినాయకో,** బుద్ధో. నత్థి ఆగు [అగో (క.)] ఏతస్సాతి **నాగో,** బుద్ధో. గున్నమతిసయేన గోతమో, పసు. మహతీ మతి అస్సాతి **మహామతి,** బుద్ధో. పధానత్తం నీతో **పణీతో,** మధురో రసో. రసతో అపేతోతి **రసాపేతో,** బుద్ధోతి విగ్గహో.

అయుత్థస్స యథా –

౭౨. కథం తాదిగుణాభావే,

లోకం తోసేతి దుజ్జనో;

ఓభాసితాసేసదిసో,

ఖజ్జోతో నామ కిం భవే.

౭౨. ''**కథ**''మిచ్చాది. దుజ్జనే తాదినో గుణా లోకం తోసేన్తి, తాదీనం గుణానం అత్తని అభావే సతి **లోకం** సత్తలోకం కథం తోసేతి, న తోసేతీతి అత్థో. వుత్తమేవత్థన్తరేన సాధేతి "ఖజ్జోతో నామ ఓభాసితా దీపితా అసేసదిసా యేన తథావిధో కిం భవే, న భవేయ్య తాదినో గుణస్స అభావతో"తి. ఏత్థ ఖజ్జోతస్స అధికత్థభావేన సితో ఓభాసితాసేసదిసత్తదోసో "కథం తాదిగుణాభావే"తిఆదివచోభఙ్గియా పరిహటో.

౭౨. అయుత్థస్స యథాతి ఏత్థ పరిహారో అజ్ఝాహారో, ఏవముపరిపి. ''**కథ**''చ్చాది. **దుజ్జనో** గుణహీనజనో **తాదిగుణాభావే** సన్తోసజననకారణానం తాదిసానం సీలాదిగుణానం అత్తని అవిజ్జమానత్తే సతి **లోకం** సత్తలోకం కథం తోసేతి, న తోసేతియేవ, తథా హి ఖజ్జోతో నామ ఓభాసితాసేసదిసో కిం భవే, న భవత్యేవ. ఏత్థ ఖజ్జోతస్స సకలదిసోభాసనసఙ్ఖాతమధికత్థదోసో "కథం తాదిగుణాభావే"చ్చాదివాక్యలీలాయ నిరాకతో. తాదీ చ తే గుణా చేతి విగ్గహో.

౭౩. పహేళికాయమారుళ్హా, న హి దుట్ఠా కిలిట్ఠతా;

పియా సుఖా'లిఙ్గితం క-మాలిఙ్గతి ను నో ఇతి.

౭౩. ''**పహేళికాయం**''ఇచ్చాది. **కిలిట్ఠతా** కిలిట్ఠపదదోసో పహేళికాయ విసయే ఆరుళ్హా సహీ **న హి** నో దుట్ఠో సియా. కీదిసీతి ఆహ ''**పియే**''చ్చాది. **ఇతీ**తి నిదస్సనే. **పియా** వల్లభాయ **ఆలిఙ్గితం కం** జనం **సుఖం** కాయికం చేతసికఞ్చ **నో ఆలిఙ్గతి** న సంయుజ్జతి ను. **ను**ఇతి పరివితక్కే నిపాతో. ఏత్థ **పియాతి** కిలిట్ఠం పహేళికాయ సమారోపేన పరిహటం.

౭౩. ''**పహేళికే**''చ్చాది. **కిలిట్ఠతా** కిలిట్ఠపదదోససఙ్ఖాతా పహేళికాయం విసయే ఆరుళ్హా చే, **న హి దుట్ఠా** దుట్ఠా న హోతి. కిముదాహరణం? పియా సుఖాలిఙ్గితం కమాలిఙ్గతి ను నో ఇతి, **ఇతి**సద్దస్స నిదస్సనత్థత్తా సేసఉదాహరణానమేతముపలక్ఖణన్తి ఞాతబ్బం. నో చే, ఏవంపకారానముదాహరణానమపరిగ్గహేతబ్బత్తా **ఇతి**సద్దో పకారత్థోతి. **పియా** వల్లభాయ **ఆలిఙ్గితం** ఉపగుహితం **కం** నామ జనం **సుఖం** కాయికమానసికం **నో ఆలిఙ్గతి ను**, ఆలిఙ్గతేవాతి. ఏత్థ **పియాతి** కిలిట్ఠపదం పహేళికాయమారోపనేన నిరాకతం హోతి.

౭౪. యమకే నో పయోజేయ్య, కిలిట్ఠపద'మిచ్ఛితే;

తతో యమక'మఞ్ఞం తు, సబ్బమేతంమయం వియ.

౭౪. ''**యమకే**''చ్చాది. **తతో అఞ్ఞన్తి** ఇచ్ఛితయమకతో అఞ్ఞం. **తు**ఇతి విసేసజోతకో. **ఏతంమయం వియాతి** ఏతేన కిలిట్ఠపదేన నిబ్బత్తం వియ.

౭౪. ''**యమకే**''చ్చాది. కిలిట్ఠపదం ఇచ్ఛితే యమకే ఇట్ఠయమకే నో పయోజేయ్య నప్పయుఞ్జేయ్య, **తతో** ఇట్ఠయమకతో అఞ్ఞం సబ్బం యమకం పన **ఏతంమయం వియ** ఇమినా కిలిట్ఠపదదోసేన కతం వియ హోతి. ఏత్థ ఇట్ఠయమకం వుత్తనయేన ఞాతబ్బం, ఏతేన నిబ్బత్తం ఏతంమయన్తి విగ్గహో.

దేసవిరోధినో యథా –

౨౫. బోధిసత్తప్పభావేన, థలేపి జలజాన్య’హుం;
నుదన్తాని’వ సుచిరా-వాసక్లేసం తహిం జలే.

౨౫. ‘‘**బోధిసత్తే**’’చ్చాది. **బోధిసత్తస్స** మాయాదేవియా సుతస్స వక్ఖమానస్స విసేసస్స తదుప్పన్నదినే సమ్భవా **పభావేన** పుఞ్ఞప్పభావతో **జలజాని** అమ్బుజాని థలేపి **అహుం** అహేసుం అచిన్తనీయత్తా పుఞ్ఞప్పభావస్స. కిం పన వాప్యాదీసు కిం కరోన్తావ **తహిం** తస్మిఞ్చ జలే **సుచిరం** సబ్బదావ ఆవసన**మావానో** తేన జాతో క్లేసో తం **నుదన్తానివ** దూరతో జహన్తానివేతి. అచిన్తనీయత్తా పుఞ్ఞప్పభావస్స ఈదిసమ్పి అచ్ఛరియమహోసీతి న దేసవిరోధో.

౨౫. **బోధిసత్తప్పభావేన** బోధిసత్తస్స అచిన్తేయ్యానుభావేన **జలజాని** జలజసదిసత్తా తన్నామకాని పదుమకేరవాదీని **తహిం జలే** విసయత్తేన పసిద్ధే తస్మిం ఉదకే **సుచిరావాసక్లేసం** అతిచిరం నివాసతో జాతఆయాసం **నుదన్తాని ఇవ** చజన్తాని ఇవ థలేపి **అహుం** అహేసుం, వాపిఆదీసు కా కథా. ఏత్థ జలజానం థలుప్పత్తికథనసఙ్ఖాతం దేసవిరోధం అచిన్తేయ్యపుఞ్ఞప్పభావేన ఈదిసానం అచ్ఛరియానం పాతుభావతో “బోధిసత్తప్పభావేనా”తి ఇమినా నిరాకరోతి. బోధియం చతుమగ్గపఞ్ఞాయం సత్తోతి చ, తస్స పభావోతి చ, సుచిరం ఆవాసోతి చ, తేన భూతో క్లేసోతి చ వాక్యం.

కాలవిరోధినో యథా –

౨౬. మహానుభావపిసునో, మునినో మన్దమారుతో;
సబ్బోతుకమయం వాయి, ధునన్తో కుసుమం సమం.

౨౬. ‘‘**మహా**’’ఇచ్చాది. **మన్దో** ముదుభూతో మారుతో అయం **సబ్బోతుకం** సబ్బేసు ఉతూసు పుప్ఫనకం **కుసుమం** పుప్ఫం **సమం** ఏకతో కత్వా **ధునన్తో** వికిరన్తో **మునినో** మునిసదిసత్తా భవిస్సన్తమునిభావేన చ బోధిసత్తస్స, మునినోయేవ వా సమ్మాసమ్బోధిసమధిగమసమయే మహానుభావస్స **పిసునో** సూచకో **వాయి** పవాయతీతి. ఏత్థ యద్యపేకదా సబ్బోతుకాసమ్భవో నానాఉతూసు నానాకుసుమస్స సమ్భవా, తథాపి భగవతో మహానుభావపిసునమీదిసమేకపదికం సమ్భవతీతి కాలవిరోధో ఇమినా పరిహటో.

౨౬. ‘‘**మహానుభావే**’’చ్చాది. అయం **మన్దమారుతో** అచణ్డసమీరణో **సబ్బోతుకం** వసన్తాదీసు సబ్బఉతూసు వికసన్తం **కుసుమం** పుప్ఫజాతం **సమం** ఏకతో కత్వా **ధునన్తో** కమ్పేన్తో **మునినో** ఏకన్తభావిత్తా మునిసఙ్ఖాతస్స బోధిసత్తస్స, సమ్మాసమ్బోధిసమధిగమసమయే భూతత్తా మునినో సబ్బఞ్ఞునో వా **మహానుభావపిసునో** మహన్తం పుఞ్ఞప్పభావం పకాసేన్తో **వాయి** సమ్పవాయీతి. ఏత్థ నానాకాలే సమ్భవన్తానమ్పి కుసుమానం ఏకకాలే సమ్భవస్స కాలవిరోధత్తేపి భగవతో పుఞ్ఞానుభావో తాదిసమచ్ఛరియమేకక్ఖణే జనేతుం సమత్థోతి కాలవిరోధం “మహానుభావపిసునో”తి ఇమినా నిరాకరోతి. మహానుభావస్స, మహానుభావం వా పిసునోతి వాక్యం.

కలావిరోధినో యథా –

౨౭. నిముగ్గమనసో బుద్ధ-గుణే పఞ్చసిఖస్సపి;
తన్తిస్సరవిరోధో సో, న సమ్పీణేతి కం జనం.

౭౭. ''**నిముగ్గి**''చ్చాది. బుద్ధస్స **గుణే** సీలాదికే అపరిమాణే నిముగ్గం ఓగాళ్హం మనం చిత్తం యస్స తస్స **పఞ్చసిఖస్స** గన్ధబ్బదేవపుత్తస్సపి వీణాయ తన్తియా సరో కిరియాకాలమానలక్ఖణవిలమ్బితదుతమజ్ఝభేదభిన్నో ఛజ్జాదికో తస్స విరోధో కలాసత్థపరినిద్దిట్ఠకమవేసమం కం జనం న సమ్పీణేతి, పీణేతియేవ. సమ్మాసమ్బుద్ధస్స లోకియగుణానుబన్ధబుద్ధీనం విక్ఖేపప్పవత్తిపి తథావిధం పీణేతీతి. "బుద్ధగుణే నిముగ్గమనసో"తి ఇమినా కలావిరోధో పరిహటో.

౭౭. ''**నిముగ్గి**''చ్చాది. **బుద్ధగుణే** సబ్బఞ్ఞునో విమ్హయజనకసీలాదిగుణసమ్భారే **నిముగ్గమనసో** ఓతిణ్ణచిత్తస్స **పఞ్చసిఖస్సపి** గన్ధబ్బదేవపుత్తస్సాపి సో **తన్తిస్సరవిరోధో** వీణాయ తన్తియా ఘట్టనకిరియా, అద్ధమత్తికాదికాలో, హత్థాదీనం సన్నివేసలక్ఖణో మానోతి ఇమేహి తీహి లక్ఖణేహి యుత్తస్స మన్దసీఘమజ్ఝిమప్పమాణేహి భిన్నస్స ఛజ్జాదిసత్తసరస్స కలాసత్థాగతక్కమస్స వినాససఙ్ఖాతో విరోధో **కం జనం న సమ్పీణేతి**, సమ్పీణేతి ఏవ. ఏత్థ అకన్తియా కారణభూతో కలాసత్థాగతక్కమభఙ్గో లోకుత్తరబుద్ధగుణానుగతబుద్ధియా జాతోతి సో భఙ్గో "నిముగ్గమనసో బుద్ధగుణే"తి వుత్తత్తా పీతియా కారణమేవేతి న విరోధో. నిముగ్గో మనో అస్సాతి చ, తన్తియా సరోతి చ, తేసం విరోధోతి చ వాక్యం.

లోకవిరోధినో యథా –

౭౮. **గణయే చక్కవాళం నో, చన్దనాయపి సీతలం;**
సమ్బోధిసత్తహదయో, పదిత్తఙ్గారపూరితం.

౭౮. ''**గణయే**''చ్చాది. చన్దనాయ అపి సీతలం **గణయే** చిన్తేసి. కిన్తం? పదిత్తఙ్గారపూరితం చక్కవాళం. కో సో? **సమ్బోధియం** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణే **సత్తం** పరిబద్ధం **హదయం** చిత్తం యస్స సో. సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణానుబన్ధబుద్ధినో హి తాదినో మనోబన్ధోతి న లోకవిరోధో.

౭౮. ''**గణయే**''చ్చాది. **సమ్బోధిసత్తహదయో** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణే ఆసత్తచిత్తో **నో** బోధిసత్తో **పదిత్తఙ్గారపూరితం** ఆదిత్తఙ్గారేహి పరిపుణ్ణం **చక్కవాళం** చక్కవాళగబ్భం **చన్దనాయపి** చన్దనతో అపి **సీతలం** అతిసీతలం కత్వా **గణయే** చిన్తేయ్యాతి. ఇట్ఠత్థలుద్ధస్స చిత్తప్పవత్తియా ఈదిసత్తా అగ్గినో చన్దనతోపి అధికసీతత్తకప్పనా "చన్దనం సీతలం, అగ్గి ఉణ్హో"తి పవత్తలోకసీమాయ విరుద్ధా న హోతి. సమ్బోధియం సత్తహదయం యస్సేతి చ, పదిత్తాని అఙ్గారానీతి చ, తేహి పూరితన్తి చ విగ్గహో.

ఞాయవిరోధినో యథా –

౭౯. **పరిచ్చత్తభవోపి త్వ-ముపనీతభవో అసి;**
అచిన్త్యగుణసారాయ, నమో తే మునిపుఙ్గవ.

౭౯. ''**పరిచ్చత్తే**''చ్చాది. **మునిపుఙ్గవ** మునీనం ఉత్తమ పరిచ్చత్తో విసట్ఠో భవో సుగతిదుగ్గతిసఙ్ఖాతో యేనాతి **పరిచ్చత్తభవోపి** త్వం ఉపనీతో ఆనీతో పవత్తితో భవో వుడ్ఢి యేనాతి **ఉపనీతభవో** అసి. తస్మా కారణా అచిన్త్యగుణసారాయ తే నమో అత్థూతి సేసో. ఈదిసం న ఞాయవిరుద్ధమేవంవిధత్తా మునిపుఙ్గవస్స.

౭౯. ''**పరిచ్ఛత్తే**''చ్చాది. **మునిపుఙ్గవ** మునిసేట్ఠ త్వం **పరిచ్ఛత్తభవోపి** అపనీతసుగతిదుగ్గతిభవోపి **ఉపనీతభవో** లోకస్సానీతఅభివుద్ధికో **అసి** భవసి, **అచిన్త్యగుణసారాయ** తతో ఏవ చిన్తావిసయాతిక్కన్తసారగుణస్స **తే** తుయ్హం నమో అత్థూతి సబ్బాకారతో భవస్స పరిచ్ఛత్తత్తా అత్తని అవిజ్జమానం సుగతిభవం లోకస్స దేతీతి ఏతం ఞాయాగతం న హోతీతి పటిభాతి, తథాపి చ సబ్బఞ్ఞునా పవత్తి ఈదిసాయేవాతి ఞాయవిరోధో నిరాకతో. అచిన్త్యా గుణసారా యస్మిన్తి విగ్గహో.

ఆగమవిరోధినో యథా –

౮౦. **నేవాలపతి కేనాపి, వచీవిఞ్ఞత్తితో యతి;**

సమ్పజానముసావాదా, ఫుసేయ్యాపత్తిదుక్కటం.

౮౦. ''**నేవే**''తిఆది. **యతీ**తి భిక్ఖు **కేనాపి** సహ **నేవాలపతి** న వదత్యేవ, తథాపి **వచీవిఞ్ఞత్తితో** చోపనవాచాసఙ్ఖాతేన వచీవిఞ్ఞత్తిహేతునా పవత్తితో సమ్పజానన్తస్స ముసావాదతో కారణా **ఆపత్తిదుక్కటం** "సమ్పజానముసావాదస్స హోతీ"తి వుత్తదుక్కటాపత్తి **ఫుసేయ్య** ఆపజ్జతీతి. ఏత్థ అనాలపతో వచీవిఞ్ఞత్తియా కథం ముసావాదోతి అభిధమ్మాపన్నవిరోధో నత్థి, అపరవచనత్థే త్వీదిసో విరుజ్ఝతీతి.

౮౦. ''**నేవి**''చ్చాది. **యతి** సమణో **కేనాపి** కేనచి సద్ధిం **నేవాలపతి** నో భాసతి, తథాపి **వచీవిఞ్ఞత్తితో** చోపనవాచాసఙ్ఖాతవిఞ్ఞత్తికారణా పవత్తనతో **సమ్పజానముసావాదా** సమ్పజానన్తస్స ముసాభణనతో **ఆపత్తిదుక్కటం** దుక్కటాపత్తిం **ఫుసేయ్య** ఆపజ్జేయ్యాతి. ఏత్థ అనాలపన్తస్స వచీవిఞ్ఞత్తితో ముసావాదో కథం సమ్భవతీతి అభిధమ్మాపన్నవిరోధో, "సన్తిం ఆపత్తిం నావికరేయ్య, సమ్పజానముసావాద'స్స హోతీ"తి నిదానుద్దేసే నిద్దిట్ఠవచీద్వారే అకిరియసముట్ఠానా దుక్కటాపత్తి హోతీతి ఆగమవిరోధో నిరాకతో. ముసాభణనం వినా ఆపత్తి కథం భవతీతి? యథా కాలే అవస్సమానమేఘతో సఞ్జాతదుబ్భిక్ఖం "మేఘకతం దుబ్భిక్ఖ"న్తి వత్తబ్బం హోతి, ఏవం కథేతబ్బకాలే అకథనతో సఞ్జాతా వచీద్వారే అకిరియసముట్ఠానా దుక్కటాపత్తిపి తతో సఞ్జాతాతి వత్తబ్బా హోతి. సమ్పజానన్తస్స ముసావాదోతి చ, ఆపత్తియేవ దుక్కటన్తి చ వాక్యం.

నేయ్యస్స యథా –

౮౧. **మరీచిచన్దనాలేప-లాభా సీతమరీచినో** [సితమరీచినో (సీ.)];

ఇమా సబ్బాపి ధవలా, దిసా రోచన్తి నిబ్భరం.

౮౧. ''**మరీచీ**''త్యాది. **సీతమరీచినో** చన్దస్స **మరీచియో** దీధితియో ఏవ చన్దనం, తస్స **ఆలేపో** ఉపదేహో, తస్స లాభేన ఇమా సబ్బాపి దిసా **నిబ్భర**మతిసయం **ధవలా** సేతా రోచన్తీతి నత్థేత్థ నేయ్యతా మరీచియా సద్దోపాత్తత్థాయ తు.

౮౧. ''**మరీచి**''చ్చాది. **సీతమరీచినో** చన్దస్స **మరీచిచన్దనాలేపలాభా** మరీచిసఙ్ఖాతచన్దనాలేపస్స పటిలాభతో ఇమా సబ్బాపి దిసా **నిబ్భర**మతిసయం **ధవలా** సేతా **రోచన్తి** దిబ్బన్తీతి. దిసానం ధవలకారణస్స "మరీచిచన్దనాలేపలాభా సీతమరీచినో"తి వుత్తత్తా నేయ్యదోసో న పతిట్ఠాతి, చన్దనమివ చన్దనం, మరీచియోయేవ చన్దనమితి చ, తస్స ఆలేపోతి చ, తస్స లాభోతి చ విగ్గహో.

యథా వా –

౮౧. **మనోనురఞ్జనో మార-ఙ్గనాసిఙ్గారవిబ్భమో;**
జినేనా’సమనుఞ్ఞాతో, మారస్స హదయానలో.

౮౨. ‘‘**మనో**’’చ్చాది. మనం పస్సన్తానమనుస్సరన్తానఞ్చ చిత్తం అనురఞ్జేతీతి **మనోనురఞ్జనో**, మారఙ్గనానం సిఙ్గారకతో **విబ్భమో** విలాసో జినేన **అసమనుఞ్ఞాతో** అబ్భుపగతో **మారస్స** వసవత్తినో **హదయానలో** హదయగ్గి జాతో. సోకో చేత్థ అనలత్థే నిరుప్పితో తస్స తాదిసత్థానతివత్తనతో, కారణన్తుపచారేనాతి. ఏత్థ యజ్జపి మారఙ్గనాపరాజయో న సద్దోపాత్తత్థో, తథాపి “సిఙ్గారవిబ్భమో మారస్స హదయగ్గీ”తి వుత్తే సామత్థియా మారఙ్గనాపరాజయో గమ్యతే, తథావిధస్స మారసోకస్స మారఙ్గనాపరాజయాబ్యభిచారతో. నేపేదిసస్స నేయ్యతా, వఙ్కవుత్తీదిసీ గుణోయేవ బన్ధస్స.

౮౨. వత్తబ్బస్స ఞాయోపాత్తత్తా నేయ్యదోసపరిహారత్థముదాహరతి ‘‘**మనో**’’చ్చాది. **మనోనురఞ్జనో** దస్సనసవనానుస్సరణం కరోన్తానం జనానం చిత్తమత్తని అనురఞ్జన్తో **మారఙ్గనాసిఙ్గారవిబ్భమో** మారవధూనం రతికీళాహేతుభూతకామపత్థనాసఙ్ఖాతసిఙ్గారేన కతలీలా **జినేన** జితపఞ్చమారేన సత్థునా **అసమనుఞ్ఞాతో** అనబ్భుపగతో అసమ్పటిచ్ఛితో **మారస్స** వసవత్తినో **హదయానలో** హదయగ్గి అహోసీతి. అనలత్తేన కప్పితకారియభూతో సోకో మారఙ్గనాసిఙ్గారవిబ్భమసఙ్ఖాతకారణేన సద్ధిం అభేదకప్పనాయ [అనలత్తకప్పనాయ (క.)] “గుళో సేమ్హం, తిపుసం జరో”తిఆదీసు వియ తుల్యాధికరణభావేన వుత్తో హోతి. ఏత్థ కిఞ్చాపి మారఙ్గనానం పరాజయవాచకో సద్దో నత్థి, తథాపి “సిఙ్గారవిబ్భమో మారస్స హదయానలో”తి వుత్తే మారఙ్గనాపరాజయం వినా తాదిససోకుప్పత్తికారణస్స అనధిగతత్తా అఞ్ఞథానుపపత్తిలక్ఖణసామత్థియేన తాసం పరాజయో పకాసితో హోతీతి ఈదిసవఙ్కవుత్తియా బన్ధగుణత్తా నేయ్యదోసో నిరాకతో హోతీతి. మనో అనురఞ్జేతీతి చ, మారఙ్గనానం సిఙ్గారోతి చ, తేన కతో విబ్భమోతి చ వాక్యం.

విసేసనాపేక్ఖస్స యథా –

౮౩. **అపయాతాపరాధమ్పి, అయం వేరీ జనం జనో;**
కోధపాటలభూతేన, భియ్యో పస్సతి చక్ఖునా.

౮౩. ‘‘**అపయాతే**’’చ్చాది. అయం వేరీ జనో అపయాతాపరాధమ్పి జనన్తి సమ్బన్ధో. అపయాతో అపగతో అపరాధో యస్స తం, కోధేన పాటలభూతేన సేతరత్తేన. ఇమినా విసేసనాపేక్ఖదోసో పరిహటో.

౮౩. ‘‘**అపయాతి**’’చ్చాది. అయం వేరీ జనో **అపయాతాపరాధమ్పి** అపగతాపరాధమ్పి జనం **కోధపాటలభూతేన** కోధేన భూతసేతలోహితవణ్ణయుత్తేన చక్ఖునా **భియ్యో** యేభుయ్యేన పస్సతీతి. “పస్సతీ”తి వచనస్స విజ్జమానత్తేపి “చక్ఖునా”తి విసేస్యవచనం “కోధపాటలభూతేనా”తి విసేసనస్స లబ్భమానత్తా సాత్థకం హోతీతి విసేసనాపేక్ఖదోసో నిరాకతోతి. అపయాతో అపగతో అపరాధో అస్మాతి చ, కోధేన పాటలభూతన్తి చ విగ్గహో.

హీనత్థస్స యథా –

౮౪. అప్పకానమ్పి పాపానం,

పభావం నాసయే బుధో;

అపి నిప్పభతానీత-

ఖజ్జోతో హోతి భాణుమా.

౮౪. ''**అప్పకాన**''మిచ్చాది. **బుధో** పణ్డితపోసో అప్పకానం పాపానమ్పి కిముతమధికానం **పభావం** ఆనుభావం **నాసయే** అప్పవత్తిం పాపేయ్య. తం అత్థన్తరన్యాసేన సాధేతి. **భాణుమా** సూరియో నిప్పభతం ఆనీతో ఖజ్జోతో యేన తథావిధో అపి హోతి. "మన్దప్పభో అయ"న్తి జోతిరిఙ్గణమ్పి నోపేక్ఖతి చక్కవాళకుహరానుచరితమహానుభావోపీతి. ఏత్థ **అపీ**త్యాదినా వచోభఙ్గియా హీనత్థదోసో పరిహటో.

౮౪. ''**అప్పకాని**''చ్చాది. **బుధో** పఞ్ఞవా **అప్పకానమ్పి** అతిమన్దానమ్పి **పాపానం** అకుసలానం **పభావం** విపాకదానసామత్థియసఙ్ఖాతానుభావం **నాసయే** అహోసికమ్మతాపాదనేన నాసేయ్య, బహూనం పాపానం వత్తబ్బమేవ నత్థి. తమత్థమత్థన్తరన్యాసాలఙ్కారేన సమత్థేతి **అపి**చ్చాది. **భాణుమా** సూరియో **నిప్పభతానీతఖజ్జోతో అపి** నిప్పభతమాపాదితజోతిరిఙ్గణేహి సమన్నాగతోపి హోతీతి. హీనపభావో హోతి ఖజ్జోపనకే పహాయ అత్తనో ఆలోకం కరోన్తో న హోతీతి అధిప్పాయో. ఏత్థ **అపి నిప్పభతి**చ్చాదివచనవిలాసవసేన హీనపక్ఖం గహేత్వాపి సూరియఉదారత్తస్సేవ పోసితత్తా "నిప్పభతానీతఖజ్జోతో"తి విసేసనపదం హీనత్థదోసం న నిస్సయతి. నత్థి పభా యేసన్తి చ, తేసం భావోతి చ, తం ఆనీతా ఖజ్జోతా యేనేతి చ విగ్గహో.

అనత్థస్స యథా –

౮౫. న పాదపూరణత్థాయ, పదం యోజేయ్య కత్థచి;

యథా వన్దే మునిన్దస్స, పాదపఙ్కేరుహం వరం.

౮౫. ''**న పాదే**''చ్చాది. ఏత్థ **వన్దే**ఇచ్చాదో హేట్ఠా వియ పాదపూరణస్స కస్సచి అభావేన అనత్థాభావో.

౮౫. ''**న పాది**''చ్చాది. పాదపూరణత్థాయ గాథాపాదానం పూరణసఙ్ఖాతపయోజనత్థాయ **పదం** నామాదికం కత్థచి న యోజేయ్య విఞ్ఞూతి, **యథా** నిరత్థకపదాయోజనే ఉదాహరణమేవం "మునిన్దస్స వరం పాదపఙ్కేరుహం వన్దే"తి. హేట్ఠా దుట్ఠోదాహరణే వియ పాదపూరణత్థం కస్సచి పదస్స అయోజితత్తా సాత్థకపదేహి నిరత్థకదోసో నిరాకతోతి. ముదునిమ్మలసోభాదిసాధారణగుణయోగతో పఙ్కేరుహసదిసం ఉపచారతో పఙ్కేరుహం నామ. పాదమేవ పఙ్కేరుహన్తి విగ్గహో. విసేసనవిసేస్యపదదోసపరిహారో.

౮౬. భయకోధపసంసాది-

విసేసో తాదిసో యది;

వత్తుం కామీయతే దోసో,

న తత్థే'కత్థతాకతో.

౮౬. ''**భయే**''చ్చాది. **భయఞ్చ** చిత్తుత్రాసో **కోధో** చ దోసో **పసంసా** చ థుతి, తా ఆది యస్స తురితాదినో సో తాదిసో విసేసో యది వత్తుం **కామీయతే** ఇచ్ఛీయతే, **తత్థ** తస్మిం భయాదివిసేసే విసయే ఏకత్థతాయ ఏకత్థభావేన కతో దోసో నత్థి.

౮౬. ఇదాని వాక్యదోసపరిహారత్థమారభతి ''**భయకోధే**''చ్చాది. భయకోధపసంసాది చిత్తుత్రాసపటిఘథుతిఆదీహి సమన్నాగతో తాదిసో విసేసో వత్తుం **యది కామీయతే** చే విఞ్ఞూహి ఇచ్ఛీయతే, **తత్థ** భయకోధాదికే విసేసే **ఏకత్థతాకతో** ఏకత్థభావేన కతో **దోసో** వాక్యదోసో న భవతి. భయాదివిసేసే వత్తుమిచ్ఛితే పుబ్బుచ్చారితపదస్స పునుచ్చారణే ఏకత్థదోసో న హోతీతి అధిప్పాయో. భయఞ్చ కోధో చ పసంసా చాతి చ, తా ఆది యస్స తురితకోతూహలఅచ్ఛరాహాససోకపసాదసఙ్ఖాతస్స అత్థవిసేసస్సేతి చ విగ్గహో. తగ్గుణసంవిఞ్ఞాణఅఞ్ఞపదత్థసమాసత్తా భయాదీసు కథితమపి గహేత్వా పునప్పునం కథనమవిరోధం. ఏకో అత్థో యేసం పదాదీనం తే ఏకత్థా, తేసం భావో ఏకత్థతా, తాయ కతోతి విగ్గహో.

యథా –

౮౭. **సప్పో సప్పో అయం హన్ద, నివత్తతు భవం తతో;**
యది జీవితుకామోऽసి, కథం తముపసప్పసి.

౮౭. ''**యథే**''త్యుదాహరతి ''**సప్పో**''ఇచ్చాది. "అయం సప్పో సప్పో"తి భయేనామేడితం **హన్దాతి** ఖేదే **తతో** తస్మా ఠానా, సప్పతో వా **భవం** భవన్తో **నివత్తతు** గతమగ్గాభిముఖో ఆవత్తతు. **తం** ఠానం, సప్పం వా. నత్థేత్థ ఏకత్థతాదోసో భయేనామేడితప్పయోగతో.

౮౭. ''**సప్పో**''చ్చాది. **హన్ద** నట్ఠో వత, అయం సప్పో సప్పో భవం **తతో** ఠానతో, సప్పతో వా **నివత్తతు** ఆవత్తతు యది జీవితుకామో అసి, **తం** ఠానం, సప్పం వా **కథముపసప్పసి** కథముపగచ్ఛసీతి. భయే ఆమేడితవచనత్తా ఏకత్థతాదోసో నత్థి, జీవితుకామోసీతి ఏత్థ బిన్దులోపో.

పదదోసపరిహారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వాక్యదోసపరిహారవణ్ణనా

భగ్గరీతినో యథా –

౮౮. **యో కోచి రూపాతిసయో,**
కన్తి కాపి మనోహరా;
విలాసాతిసయో కోపి,
అహో బుద్ధమహోదయో.

౮౮. ''**యో**''ఇచ్చాది. **రూపస్స** అనుబ్యఞ్జనేహి అనుబ్యఞ్జితబాత్తింసవరపురిసలక్ఖణోపసోభితస్స బ్యామప్పభాకేతుమాలావిరాజితస్స **అతిసయో** ఆధిక్కం వాచాగోచరభావాతిక్కమేన అవచనీయత్తా యో కోచియేవ. మనో

అనేకలోకస్స చిత్తం హరతీతి **మనోహరా** చిత్తమవహరన్తీ **కన్తి** సోభా **కాపి** అవచనపథా కాపియేవ. **విలాసస్స** గత్యాదినో **అతిసయో** వచనపథాతిక్కన్తో కోపియేవ, తస్మా బుద్ధస్స మహన్తో ఉదయో అభివుడ్ఢి అహో అబ్భుతోతి. ఏత్థ కింసద్దేనారద్ధా రీతి న కత్థచి భగ్గా.

౮౮. ‘‘**యో కోచి**’’చ్చాది. **రూపాతిసయో** సుప్పతిట్ఠితపాదతాదిద్వత్తింసపురిసలక్ఖణేహి సోభితస్స చిత్తఙ్గులితాదిఅసీతిఅనుబ్యఞ్జనేహి అలఙ్కతస్స బ్యామప్పభాకేతుమాలాహి ఉజ్జలస్స రూపకాయస్స ఆధిక్యం **యో కోచి**యేవ మనోగోచరభావం వినా వచనవిసయాతిక్కన్తత్తా యో కోచియేవ. **మనోహరా** లోకస్స చిత్తం హరన్తీ **కన్తి** సోభా **కాపి**యేవ వచీవిసయాతిక్కన్తత్తా కాపియేవ. **విలాసాతిసయో** విసయభూతపియభావసఞ్జాతస్స గమనాదివిలాసస్స ఆధిక్యమ్పి **కోపి**యేవ వుత్తకారణేనేవకోపియేవ. తతో **బుద్ధమహోదయో** బుద్ధస్స మహాభివుద్ధిసఙ్ఖాతో ఉదయో **అహో** అచ్ఛరియోతి. ఏత్థ సబ్బనామికేన **కిం** సద్దేన వత్తుమారద్ధక్కమో న కత్థచి భిన్నోతి భగ్గరీతిదోసో నత్థీతి.

౮౯. **అబ్యామోహకరం బన్ధం, అబ్యాకిణ్ణం మనోహరం;**
అదూరపదవిన్యాసం, పసంసన్తి కవిస్సరా.

౮౯. ‘‘**అబ్యామోహ**’’ఇచ్చాది. నత్థి దూరమేసన్తి అదూరాని, తానియేవ పదాని, తేసం **విన్యాసో** యాథావతో ఠపనం యస్స తం. తతోయేవ అబ్యాకిణ్ణో అసమ్మిస్సో చ. సో అబ్యాకిణ్ణతాయ ఏవ మనోహరో చాతి **అబ్యాకిణ్ణం మనోహరం**. తేనేవ “అయమేత్థ అత్థో అయం వా”తి ఏవం బ్యామోహం న కరోతీతి **అబ్యామోహకరో**, తం. పసాదాలఙ్కారాలఙ్కతం **బన్ధం**. కవీనం ఇస్సరా పధానా. యే కనిట్ఠఙ్గులిగణనానిట్ఠా, తే **పసంసన్తి** థువన్తి తాదిసబన్ధగుణస్సాతిసయపసంసారహభావేన.

౮౯. ‘‘**అబ్యామోహ**’’చ్చాది. **అదూరపదవిన్యాసం** నామాదిపదానం వోహారకాలే అదూరసమ్బన్ధో యథా సియా, తథా పటిపాటియా పదట్ఠపనేన సమన్నాగతం **అబ్యాకిణ్ణం,** తతోయేవ అఞ్ఞసమ్బన్ధీపదేహి అసమ్మిస్సం **మనోహరం,** తతోయేవ విఞ్ఞూనం చిత్తమారాధేన్తం **అబ్యామోహకరం** “ఇమస్సత్థో ఇమస్సత్థో ఏసో ఏసో వా”తి సంసయమనుప్పాదేన్తం **బన్ధం** పసాదాలఙ్కారసంయుత్తం బన్ధనం **కవిస్సరా** కవీనం పధానా పణ్డితజనా, కనిట్ఠఙ్గులియా గణితబ్బా అగ్గకవినోతి అధిప్పాయో. **పసంసన్తి** థోమేన్తి. బ్యామోహం న కరోతీతి అబ్యామోహకరో. వి ఆకిణ్ణో బ్యాకిణ్ణో, న బ్యాకిణ్ణో **అబ్యాకిణ్ణో**. నత్థి దూరం యేసం, తానియేవ పదాని, తేసం **విన్యాసో** ఠపనం యస్స బన్ధస్సాతి విగ్గహో.

యథా –

౯౦. **నీలుప్పలాభం నయనం,**
బన్ధుకరుచిరో’ధరో;
నాసా హేమఙ్కసో తేన,
జినోయం పియదస్సనో.

౯౦. ‘‘**యథే**’’త్యుదాహరతి ‘‘**నీలుప్పలాభ**’’మిచ్చాది. యస్స జినస్స **నయనం** నేత్తం **నీలుప్పలాభం** ఇన్దీవరద్వయనిభం, **అధరో** అధరోట్ఠో **బన్ధుకమివ** బన్ధుకకుసుమమివ **రుచిరో** కన్తో, **నాసా** నాసికా సయం **హేమఙ్కసో**

సువణ్ణజ్కనోయేవ, **తేన** కారణేన అయం జినో పియం మధురం దస్సనమస్సాతి **పియదస్సనో**. ఈదిసో న బ్యాకిణ్ణదోసో, అబ్యాకిణ్ణో పసాదోయేవాతి.

౯౦. ఇదాని బ్యాకిణ్ణదోసపరిహారం పరిహరతి ''**నీలుప్పలి**''చ్చాదినా. **నయనం** యస్స నేత్తయుగళం **నీలుప్పలాభం** నీలుప్పలదలసదిసం, **అధరో** అధరోట్ఠో **బన్ధుకరుచిరో** బన్ధుకపుప్ఫమివ మనుఞ్ఞో, **నాసా** నాసికా **హేమజ్కనో** సువణ్ణజ్కనోయేవ, **తేన** కారణేన అయం జినో **పియదస్సనో** మనుఞ్ఞదస్సనో హోతీతి. ఏత్థ పసాదాలఙ్కారేన యుత్తత్తా న బ్యాకిణ్ణదోసో. **ఆభాసద్దో నిభాసద్దో** వియ ఇవత్థో. నో చే, **పభాపరియాయో** వా హోతి. బన్ధుకమివ రుచిరోతి చ, పియం దస్సనం యస్సేతి చ విగ్గహో. ఇహ దస్సనస్స కత్తుభూతసాధుజనసమ్బన్ధత్తేపి విసయత్తేనేవ జినసమ్బన్ధో హోతీతి అఞ్ఞపదత్థేన తథాగతో గహితోతి.

౯౧. **సమతిక్కన్తగామ్మత్త-కన్తవాచాభిసఙ్ఖతం;**
బన్ధనం రసహేతుత్తా, గామ్మత్తం అతివత్తతి.

౯౧. ''**సమతిక్కన్తి**''చ్చాది. సమ్మా అతిక్కన్తం నిగ్గతం. గామ్మస్స భావో **గామ్మత్తం**. యాసం **కన్తానం** మధురానం వాచానం తాహి అభిసఙ్ఖతం రచితం బన్ధనం **రసస్స** మాధురియస్స **హేతుత్తా** కారణభావేన **గామ్మత్తం** యథావుత్తం **అతివత్తతి** అతిక్కమతి.

౯౧. ''**సమతి**''చ్చాది. **సమతిక్కన్తగామ్మత్తకన్తవాచాభిసఙ్ఖతం** విసేసతో అతిక్కన్తగామ్మభావాహి కన్తవాచాహి రచితం **బన్ధనం** ముత్తకాదిబన్ధనం **రసహేతుత్తా** పణ్డితానం పీతిరసస్స కారణత్తా యథావుత్తగామ్మదోసం **అతివత్తతి** అతిక్కమ్మ పవత్తతీతి. సమ్మా అతిక్కన్తం గామ్మత్తం యాసం, తాహియేవ కన్తవాచాహి అభిసఙ్ఖతన్తి చ, రసస్స హేతు, తస్స భావోతి చ విగ్గహో.

యథా –

౯౨. **దునోతి కామచణ్డాలో,**
నో మం సదయ నిద్దయో;
ఈదిసం బ్యసనాపన్నం,
సుఖీపి కిముపేక్ఖసే.

౯౨. ''**యథే**''త్యుదాహరతి. కామాతురా కాచి వనితా అత్తనో పియం పతిం విరవతి ''**దునోతి**''చ్చాదినా. దయాయ సహ పవత్తీతి **సదయ**ఇతి అనునయవసేన పియస్స ఆమన్తనం, సానునయామన్తనఞ్హి తతోనుగ్గహాభికఙ్ఖాయమచ్చన్తముచితం, నో కామో కన్దప్పో ఏవ చణ్డాలో అకణ్డో వా అసయ్హోపతాపావహత్తా. కామే చణ్డాలత్తారోపనఞ్చ ఉచితమేవ యతోనేన కయిరమానమసహనముపతాపమసహమానా తం పరిభవన్తం విప్పలపతి, **నిద్దయో** నిక్కరుణో, ఇదమపి ఉచితముపతాపే నిక్కరుణానం తాదిసీ గతీతి. **మం దునోతి** అధికముపతాపేతి నిద్దయత్తా, న భవన్తం, తేనేవ భవం సుఖీ. ఇమినా అఞ్ఞాసత్తతం తస్స దీపేతి. యది నాఞ్ఞాసత్తోసి, నాహమేకాకినీ భవామి. అసహాయానఞ్హి పటిసత్తవో హోన్తి. ఏకాకిత్తాయేవాహమప్పటిసరణత్తానేన దుసామీతి [దుఞ్ఞామీతి (?)] తవ కామం త్వం

సుఖీ హోసి. సనాథానం తాదిసీ వుత్తీతి ఏవం సుఖీపి త్వం ఈదిసం బ్యసనమాపన్నం **కిం** కస్మా ఉపేక్ఖసేతి. ఏవమయం వఙ్కవుత్తియా అత్తనో, తం విసయమనుభవన్తస్స చ విముఖత్తం నిదస్సేతీతీదిసం న గామ్మం.

౬౨. గామ్మదోసపరిహారే లక్ఖియం దస్సేతి ‘‘**దునోతి**’’చ్చాది. కామతణ్హాభిభూతా అఙ్గనా అత్తనో వల్లభం నిస్సాయ ఏవం విలపతి ‘‘**సదయ** హే కారుణిక **సో కామచణ్డాలో** సో అనఙ్గనీచో **నిద్దయో** నిక్కారుణికో **మం దునోతి** పీళేతి, **సుఖీపి** మమ వియ అనాథభావాభావతో సుఖితోపి త్వం ఈదిసం **బ్యసనాపన్నం** ఏవం కామచణ్డాలేన అకారుణేన కతఅసయ్హసన్తాపసఙ్ఖాతబ్యసనమనుప్పత్తం **మం కిముపేక్ఖసే** కస్మా ఉదాసీనోసీ”తి. అత్తనో దుక్ఖాతురత్తా దుక్ఖదూరీకరణం కారుణికానంయేవ విసయన్తి “సదయే”తి అనునయవసేన ఆమన్తనుచితం అత్తనో దుక్ఖాతురతం పోసేతుం పీళాకారకే కామే చణ్డాలత్తారోపనఞ్చ నిద్దయత్తకథనఞ్చ ఉచితమేవ అత్తని ఉపేక్ఖకత్తా. **సుఖీపీతి** ఇమినా తస్స పరవిసయాసత్తతాయ అతిచారం అబ్భుపగమేతి. ఏవం వఙ్కవుత్తియా అత్తనో వల్లభే సానురాగత్తఞ్చ అత్తని తస్స తదభావత్తఞ్చ దస్సేతీతి. “కఞ్ఞే కామయమానం మం, న కామయసి కిఞ్చిద”న్తి ఏత్థ వియ ఇహ గామ్మదోసో నత్థీతి గామ్మదోసపరిహారమిదం. కామోయేవ చణ్డాలో కామచణ్డాలో, సహ దయాయ యో వత్తతీతి చ, నత్థి దయా అస్సేతి చ, సుఖమస్స అత్థీతి చ విగ్గహో. **అపిసద్దో** అక్ఖమే.

౬౩. **యతిహీనపరిహారో, న పునే’దాని నీయతే;**
యతో న సవనుబ్బేగం, హేట్ఠా యేతం విచారితం.

౬౩. ‘‘**యతి**’’చ్చాది. **విచారితన్తి** “తం నమే సిరసా చామీ-కరవణ్ణం తథాగత”న్తిఆదినా హేట్ఠా పకాసితన్తి అత్థో.

౬౩. ‘‘**యతిహీని**’’చ్చాది. **యతో** యస్మా **సవనుబ్బేగం** “దోసానముద్దేసక్కమేన దోసపరిహారక్కమో న వుత్తో”తి ఏవం విఞ్ఞానముప్పజ్జమానం ఇమస్స గన్థస్స సవనాసహనం నత్థి, తతో **యతిహీనపరిహారో** యతిహీనదోసస్స పరిహరణవసేన పవత్తముదాహరణం ఇదాని పున **న నీయతే** నాహరీయతేతి. ఇమినాధిగతమాదో వుత్తత్థమేవ సమత్థేతి. **హేట్ఠా యేతం విచారితన్తి** ఏవం యతిహీనదోసపరిహరణం హేట్ఠా అనన్తరపరిచ్ఛేదే విచారితం “తం నమే సిరసా చామీ-కరవణ్ణం తథాగత”న్తిఆదినా పకాసితన్తి. ఆదో యతిహీనదోసపాతుభావేయేవ పరిహారక్కమస్సాపి దస్సితత్తా ఇహాదస్సనేపి గన్థస్స ఊనతా నత్థీతి అధిప్పాయో. యతి హీనా ఏత్థేతి చ, తస్స పరిహారోతి చ, సవనే ఉబ్బేగన్తి చ విగ్గహో.

కమచ్చుతస్స యథా –

౬౪. **ఉదారచరితో’సి త్వం, తేనేవా’రాధనా త్వయి;**
దేసం వా దేహి గామం వా, ఖేత్తం వా మమ సోభనం.

౬౪. ‘‘**ఉదార**’’ఇచ్చాది. ఉదారం ఉదారత్తం చాగాతిసయసమ్బన్ధతో చరితం అతిగుణపవత్తి యస్సాతి విగ్గహో. ఏత్థ ఉచితత్తా దేసాదీనం యాచనక్కమస్స కమచ్చుతస్స పరిహారోయం.

౬౪. ‘‘**ఉదారి**’’చ్చాది. త్వం పుఞ్ఞవన్త **ఉదారచరితోసి** చాగాతిసయయోగతో విసారదపవత్తియుత్తోసి, **తేనేవ** తేన కారణేనేవ **ఆరాధనా** మమ యాచనా త్వయి హోతి. **దేసం** వాజనపదం వా, నో చే, **గామం** వా సంవసథం వా, నో చే,

సోభనం **ఖేత్తం** వా కేదారం వా మమ దేహీతి అనుపుబ్బం హీనపదత్థయాచనా దాయకస్స దానస్సాపి యాచకస్స ఇచ్ఛితత్థపటిలాభస్సాపి అనురూపత్తా కమచ్చుతదోసమపనేతి. ఉదారం చరితం అస్సాతి విగ్గహో.

అతివుత్తస్స యథా –

౬౩. **మునిన్దచన్దసమ్భూత-**
యసోరాసిమరీచినం;
సకలోప్య'యమాకాసో,
నా'వకాసో విజమ్భనే.

౬౩. ''**మునిన్ద**''ఇచ్చాది. మునిన్దోయేవ చన్దో, తతో సమ్భూతా పాతుభూతా, యసోరాసీ ఏవ మరీచియో, తాసం. అయం సకలో ఆకాసోపి గగనమేవ, న తస్సేకో పదేసో. **విజమ్భనే** బ్యాపనే నావకాసో తాదిసత్తా తాసం మరీచినన్తి నాతివుత్తం.

౬౩. ''**మునిన్ది**''చ్చాది. **మునిన్దచన్దసమ్భూతయసోరాసిమరీచినం** మునిన్దసఙ్ఖాతచన్దతో పాతుభూతానం కిత్తిసమూహసఙ్ఖాతకిరణానం **విజమ్భనే** బ్యాపనే అయం సకలోపి ఆకాసో **నావకాసో** న ఓకాసో హోతీతి. హేతుఫలాదిఏకేకకారణేనాపి అప్పమేయ్యానం సబ్బఞ్ఞుగుణానం పవత్తియా అప్పమేయ్యసామఞ్ఞభూతాకాసస్స నిరవకాసస్స ఇవ కథనముచితన్తి అతివుత్తదోసో ఇహ న భవతి. చన్దో ఇవ చన్దో, మునిన్దో ఏవ చన్దో, తతో సమ్భూతానంయేవ యసానం రాసీ చ తా మరీచియో చాతి విగ్గహో.

౬౬. **వాక్యం బ్యాపన్నచిత్తానం, అపేతత్థం అనిన్దితం;**
తేను'మ్మత్తాదికానం తం, వచనా'ఞ్ఞత్ర దుస్సతి.

౬౬. ''**వాక్య**''మిచ్చాది. బ్యాపన్నం నట్ఠం అయథాపవత్తం చిత్తం యేసం, తేసం. **వాక్యం** వాక్యలక్ఖణోపేతం. అపేతో అపగతో సుఞ్ఞో అత్థో అభిధేయ్యం సంవోహారికం యస్స, తం. **అనిన్దితం** అహీళితం. **తేన** యథావుత్తేన కారణేన. **తం** వాక్యం **ఉమ్మత్తో** ధాతుక్ఖోభాదినా ఖిత్తచిత్తో, సో ఆది యేసం బాలాదీనం తేసం **వచనా** అసఙ్గతాయ వాచాయ **అఞ్ఞత్ర** అఞ్ఞస్మిం అబ్యాపన్నచిత్తవిసయే **దుస్సతి** దుట్ఠం జాయతే, ఉమ్మత్తాదీనంయేవ తథావిధాయ వాచాయ ఉచితత్తాతి.

౬౬. ''**వాక్య**''మిచ్చాది. **బ్యాపన్నచిత్తానం** విరుద్ధభావమాపన్నచిత్తానం **వాక్యం** స్యాద్యన్తత్యాద్యన్తపదసముదాయరూపం వాక్యం **అపేతత్థం** అపగతసముదాయత్థం **అనిన్దితం** విఞ్ఞూహి గరహితం న హోతి, **తేన** కారణేన **ఉమ్మత్తాదికానం** ఉమ్మత్తవేదనట్టాదీనం **వచనాఞ్ఞత్ర** వచనం వినా అనుమ్మత్తాదివచనే **తం** సముదాయత్థసమ్బన్ధరహితం వచనం **దుస్సతి** దోసదుట్ఠం హోతి. బ్యాపన్నం చిత్తం యేసన్తి చ, అపేతో అత్థో అస్సాతి చ, ఉమ్మత్తో ఆది యేసన్తి చ విగ్గహో.

యథా –

౬౭. **సముద్దో పీయతే సో'య-మహ'మజ్జ జరాతురో;**

ఇమే గజ్జన్తి జీమూతా, సక్కస్సే’రావణో పియో.

౯౭. ‘‘**యథే**’’త్యుదాహరతి ‘‘**సముద్దో**’’ఇచ్చాది. న హేత్థ “సముద్దో పీయతే”ఇచ్చాదినో పదసముదాయస్స కోచి ఏకో అత్థో గయ్హతి, యో నో బన్ధత్థో సియా. అవయవత్థా ఏవ తు అయోసలాకాకప్పాపటిభన్తీతి ఈదిసమపేతత్థమనిన్దితం విఞ్ఞేయ్యం బ్యాపన్నచిత్తానం.

౯౭. ‘‘**సముద్దో**’’చ్చాది. సో అయం సముద్దో పీయతే యేన కేనచి పీయతే, అహం అజ్జ **జరాతురో** జరరోగాభిభూతో, ఇమే **జీమూతా** మేఘా **గజ్జన్తి** థనయన్తి. సక్కస్స ఏరావణో పియోతి. ఇదం నిన్దితానిన్దితానం ద్విన్నముదాహరణం. ఇదం వాక్యం అవయవత్థమన్తరేన సముదాయతో గమ్యమానత్థస్సాభావా అపేతత్థం నామ హోతి. ఈదిసం వాక్యం ఉమ్మత్తకాదీహి వుత్తమప్పీతికరం న హోతి, అఞ్ఞేహి వుత్తం పన కణ్ణే అయోసలాకా వియ అప్పీతికరం. జరాయ ఆతురోతి వాక్యం.

౯౮. **సుఖుమాలావిరోధిత్త-దిత్తభావప్పభావితం;**
బన్ధనం బన్ధఫరుస-దోసం సందూసయేయ్య తం.

౯౮. ‘‘**సుఖుమాలి**’’చ్చాది. న విరుజ్ఝతి సీలేనాతి అవిరోధీ, తస్స భావో అవిరోధిత్తం. సుఖుమాలస్స అవిరోధిత్తం యస్స సో దిత్తభావో, తేన **పభావితం** వడ్ఢితం సంయుత్తం **తం** బన్ధనం బన్ధఫరుసదోసం **సందూసయేయ్య** నాసయేతి అత్థో.

౯౮. ‘‘**సుఖుమాలి**’’చ్చాది. **సుఖుమాలావిరోధిత్తదిత్తభావప్పభావితం** “అనిట్ఠురక్ఖరప్పాయే”చ్చాదినా వుచ్చమానసుఖుమాలగుణస్స అవిరుద్ధభావసమన్నాగతేన వణ్ణానం అఞ్ఞమఞ్ఞసజ్జభిలక్ఖణేన **దిత్తభావేన** పియభావేన అనుబ్రూహితం **తం** బన్ధనం **బన్ధఫరుసదోసం** బన్ధఫరుససఙ్ఖాతదోసం **సందూసయేయ్య** నాసేయ్య, **తం** బన్ధఫరుసదోసన్తి వా సమ్బన్ధోతి. న విరుజ్ఝతి సీలేనాతి అవిరోధీ, తస్స భావోతి చ, సుఖుమాలస్స అవిరోధిత్తం యస్సాతి చ, సోయేవ దిత్తస్స భావోతి చ, తేన పభావితన్తి చ వాక్యం.

యథా –

౯౯. **పస్సన్తా రూపవిభవం, సుణన్తా మధురం గిరం;**
చరన్తి సాధూ సమ్బుద్ధ-కాలే కేళిపరమ్ముఖా.

౯౯. ‘‘**యథే**’’త్యుదాహరతి ‘‘**పస్సన్తా**’’ఇచ్చాది. కేళియా కీళాయ పరమ్ముఖా విగతచ్ఛన్దా చరన్తీతి సమ్బన్ధో.

౯౯. ‘‘**పస్సన్తే**’’చ్చాది. **సాధూ** సజ్జనా **సమ్బుద్ధకాలే** సమ్బుద్ధస్స ధరమానకాలే **రూపవిభవం** తస్స రూపసమ్పత్తిం **పస్సన్తా** చక్ఖుం సన్తప్పేత్వా ఓలోకేన్తా **మధురం గిరం** తస్సేవ భగవతో అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం మధురవచనం సుణన్తా **కేళిపరమ్ముఖా** కీళాయ విముఖా కీళాభిరతిరహితా **చరన్తి** గచ్ఛన్తి పవత్తన్తీతి. కేవలం ఫరుససిథిలవణ్ణేహి వినా సుఖుచ్చారణీయవణ్ణేహి సమ్భూతసుఖుమాలగుణావిరోధఅఞ్ఞమఞ్ఞసజ్ఝతవణ్ణవిసదప్పవత్తగుణయుత్తత్తా ఏత్థ బన్ధఫరుసదోసో నత్థి. కేళియా పరాని పరివత్తితాని ముఖాని ఏతేసన్తి విగ్గహో. ఏత్థ **కాలో**తి కిరియా. సా చ అత్థతో తదాకారప్పవత్తసమ్బన్ధోయేవ. లోకో పన విసుం ఏకో పదత్థోయేవాతి వోహరతి. వాక్యదోసపరిహారో.

వాక్యదోసపరిహారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

వాక్యత్థదోసపరిహారవణ్ణనా

అపక్కమస్స యథా –

౧౦౦.భావనాదానసీలాని, సమ్మా సమ్పాదితాని’హ;

నిబ్బానభోగసగ్గాది-సాధనాని న సంసయో.

౧౦౦. ‘‘**భావనా**’’ఇచ్చాది. ఏత్థ భావనాదీని నిద్దిసిత్వా యథాక్కమం నిబ్బానాదీనం నిద్దేసేన అపక్కమదోసో పరిహటో.

౧౦౦. ‘‘**భావనే**’’చ్చాది. **ఇహ** మనుస్సలోకే **సమ్మా సమ్పాదితాని** కమ్మఫలం సద్దహిత్వా యథావిధి సమ్పాదితాని అత్తనో సన్తానే పవత్తాపితాని భావనాదానసీలాని **నిబ్బానభోగసగ్గాదిసాధనాని** యథాక్కమం నిబ్బానఉపభోగపరిభోగసమ్పత్తిసగ్గుప్పత్తిఆదీనం హేతుభావేన సాధకాని హోన్తి, ఏత్థ సాధనే న సంసయో హోతీతి. ఇహ భావనాదయో ఉద్దిసిత్వా ఉద్దేసక్కమం అనతిక్కమ్మ నిబ్బానాదీనమనుద్దేసస్స కతత్తా అపక్కమవాక్యత్థదోసస్స ఓకాసో న హోతి.

౧౦౧.ఉద్దిట్ఠవిసయో కోచి [కోపి (క. సీ.)]**, విసేసో తాదిసో యది;**

అనుద్దిట్ఠేసు [అనుదిట్ఠేసు (?)] **నేవ’త్థి, దోసో కమవిలఙ్ఘనే.**

౧౦౧. ‘‘**ఉద్దిట్ఠే**’’చ్చాది. ఉద్దిట్ఠా పఠమం యుత్తా అత్థా విసయో గోచరో యస్స ఉద్దేసానుద్దేససమ్బన్ధవిజాననలక్ఖణస్స విసేసస్స సో తాదిసో కోచి విసేసో **అనుద్దిట్ఠేసు** యథాక్కమముద్దేసకమానమతిక్కమేన పున అత్థన్తరనిస్సయేన పరామట్ఠేసు యది భవేయ్య, **కమస్స** యథోద్దిట్ఠేసు అనుక్కమస్స **విలఙ్ఘనే** అతిక్కమే దోసో నేవత్థి.

౧౦౧. ‘‘**ఉద్దిట్ఠే**’’చ్చాది. **ఉద్దిట్ఠవిసయో** పఠమం పయుత్తత్థవిసయో తాదిసో **కోచి విసేసో** ఉద్దేసానుద్దేసానం “ఇదమస్స పుబ్బకథనం, ఇదమస్స పచ్ఛాకథన”న్తి ఏవం అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖలక్ఖణసమ్బన్ధపరిజాననలక్ఖణో విసేసో **అనుద్దిట్ఠేసు** అత్థన్తరం నిస్సాయ పున వుత్తేసు యది “భవేయ్యా”తి సేసో. **కమవిలఙ్ఘనే** ఉద్దేసానుద్దేసానం కమాతిక్కమే **దోసో** సత్థఞ్ఞూనం సుతికాలే అసహనకారణం నేవత్థీతి. ఉద్దిట్ఠా పఠముచ్చారితా అత్థా విసయో గోచరో అస్సేతి చ, కమస్స విలఙ్ఘనన్తి చ వాక్యం.

యథా –

౧౦౨.కుసలాకుసలం అబ్యా-కత’మిచ్చేసు పచ్ఛిమం;

అబ్యాకతం పాకదం న, పాకదం పఠమద్వయం.

౧౦౨. ‘‘**యథే**’’త్యుదాహరతి ‘‘**కుసలే**’’చ్చాది. **కుసలం** కామావచరాదికమేకవీసతివిధం, **అకుసలఞ్చ** ద్వాదసవిధం, **అబ్యాకతం** విపాకక్రియాసఙ్ఖాతమితి **ఏతేసు** తీసు **పచ్ఛిమం** అబ్యాకతం, పాకం విపాకం దదాతీతి **పాకదం. నేతి** నిపాతపదం.

పఠమద్వయం కుసలాకుసలం పాకం దదాతీతి **పాకదన్తి**. ఏత్థ అపాకదత్తం అబ్యాకతస్సేవ, పాకదత్తం తేసమేవ ద్విన్నన్తి విసేసో దట్ఠబ్బో.

౧౦౨. "**కుసలే**"చ్చాది. **కుసలం** కామావచరాదిఏకవీసతికుసలఞ్చ **అకుసలం** ద్వాదసవిధం అకుసలఞ్చ **అబ్యాకతం** విపాకక్రియారూపనిబ్బానవసేన చతుబ్బిధమబ్యాకతఞ్చ **ఇచ్చేసు** ఏవమేతేసు తీసు **పచ్ఛిమం** ఉద్దేసక్కమేన పచ్ఛిమమబ్యాకతం **పాకదం న** విపాకదాయకం న హోతి, **పఠమద్వయం** కుసలాకుసలం **పాకదం** యథాసకం విపాకదాయకం హోతీతి. "యథాసఙ్ఖ్యమనుదేసో సమాన"న్తి [పాణిని ౧.౩.౧౦ సుత్తమిదం. అనుదిస్సతే ఇతి అనుదేసో, పచ్ఛా ఉచ్చారితో ఇచ్చత్థో "సమానం"ఇతి సమ్బన్ధేఛట్ఠీ (కత్వబోధినీ)] వుత్తత్తా ఉద్దిట్ఠేహి సమానమనుద్దిట్ఠానమేవ సమసఙ్ఖ్యాయ లబ్భమానత్తా సఙ్ఖ్యానతిక్కమో హోతి. ఏత్థ పన కుసలాదిసభావతో తివిధత్తేపి విపాకదానాదానవసేన దువిధకుసలాకుసలాదివిసయభూతవిసేసస్స పవత్తియా వత్తిచ్ఛాతో పఠమం వత్తబ్బతం వినా కమేన నిస్సయనం నామ నత్థీతి అపక్కమదోసో న హోతీతి.

౧౦౩. **సగుణానా'వికరణే, కారణే సతి తాదిసే;**

ఓచిత్యహీనతాపత్తి, నత్థి భూతత్థసంసినో.

౧౦౩. "**సగుణాన**"మిచ్చాది. సోతూనం అత్తత్థనిప్ఫాదనాదికే తాదిసే **కారణే** హేతుమ్హి సతి **భూతం** యథాపవత్తం **అత్థం** అత్తనో చరితలక్ఖణం **సంసినో** వదన్తస్స సస్స అత్తనో, సానం వా గుణానం **ఆవికరణే** అధికారవసేన "పూజనీయతరో లోకే"ఇచ్చాదికథనే ఓచిక్యహీనతాయ **ఆపత్తి** పాపుణనం సమ్భవో నత్థి.

౧౦౩. "**సగుణే**"చ్చాది. **తాదిసే కారణే సతి** సోతూనం అత్తత్థనిప్ఫాదనాదికే తాదిసే హేతుమ్హి విజ్జమానే **భూతత్థసంసినో** అత్తని విజ్జమానకాయాదిసంవరలక్ఖణగుణసఙ్ఖాతమత్థం "పూజనీయతరో లోకే అహమేకో"ఇచ్చాదినా తాదిసావసరే వదన్తస్స **సగుణానం** సస్స అత్తనో, సానం వా సకానం గుణానం **ఆవికరణే** పాకటీకరణే **ఓచిత్యహీనతాపత్తి** ఓచిత్యహీనసఙ్ఖాతదోసస్సాపత్తి నత్థీతి. ససద్దస్స అత్తఅత్తనియవాచకత్తా సస్స అత్తనో గుణా సే చ తే గుణా చేతి వా విగ్గహో. భూతోయేవ అత్థో, తం సంసతి వదతి సీలేనాతి విగ్గహో.

౧౦౪.**ఓచిత్యం నామ విఞ్ఞేయ్యం, లోకే విఖ్యాతమాదరా;**

తత్థో'పదేసపభవా, సుజనా కవిపుఙ్గవా.

౧౦౪. "**ఓచిత్య**"మిచ్చాది. **లోకే** సత్తలోకే **విఖ్యాతం** పసిద్ధం ఆబాలజనం [ఆబాలజనానం (క.)] యథాసకమనురూపం విజాననతో **ఓచిత్యం** ఉచితభావో నామేతి పసిద్ధియం **ఆదరా** ఆదరేన ఉస్సాహేన తతో పరమాదరణీయస్సాభావతో, న హి అనుచితం కిఞ్చి కేనాప్యాదరణీయం సబ్బథా అనస్సాదనీయత్తా, విఞ్ఞేయ్యం "సోతూన"న్తి సేసో. **తత్థ** తస్మిం ఓచిత్యే **ఉపదేసస్స** పఠముచ్చారణస్స ఉగ్గణ్హాపనవసేన పవత్తస్స **పభవా** ఉప్పత్తిట్ఠానభూతా **సుజనా** సుట్ఠుజనా **కవిపుఙ్గవా** ఉత్తమా, [కవిఉత్తమా (?)] కవిసేట్ఠాతి వుత్తం హోతి.

౧౦౪. "**ఓచిత్యే**"చ్చాది. **లోకే** సత్తలోకే **విఖ్యాతం** ఆబాలపసిద్ధం ఓచిత్యం నామ **ఆదరా** గారవేన **విఞ్ఞేయ్యం** విఞ్ఞూహి ఞాతబ్బం హోతి, **తత్థ** ఓచిత్యవిసయే **ఉపదేసపభవా** పఠముచ్చారణస్స ఉప్పత్తిట్ఠానభూతా **సుజనా** సాధుజనభూతా

కవిపుఙ్గవా ఉత్తమకవయో భవన్తీతి, పసిద్ధఓచిత్యపదేన యుత్తత్తా ఏత్థ **నామ**సద్దో పసిద్ధియం. ఉపదేసస్స పభవాతి చ, పుమానో చ తే గావో చేతి చ, కవీనం పుఙ్గవాతి చ వాక్యం.

౧౦౩.**విఞ్ఞాతోచిత్యవిభవో-**
చిత్యహీనం పరిహరే;
తతో'చిత్యస్స సమ్పోసే,
రసపోసో సియా కతే.

౧౦౩. "**విఞ్ఞాత**"మిచ్చాది. విఞ్ఞాతో అవబుద్ధో యథావుత్తకవివరపసాదా ఓచిత్యమేవ **విభవో** సమ్పత్తి యేన సో ఓచిత్యహీనం నామ దూసనం **పరిహరే** పరివజ్జేయ్య. **తతో** తస్మా పరిహారతో హేతుతో ఓచిత్యస్స **సమ్పోసే** సుట్ఠు వడ్ఢిభావే వడ్ఢనే కతే **రసస్స** అస్సాదితబ్బతాసఙ్ఖాతస్స మాధురియస్స సమ్పోసో **సియా** భవేయ్య.

౧౦౩. "**విఞ్ఞాతే**"చ్చాది. **విఞ్ఞాతోచిత్యవిభవో** తాదిసకవీనమనుగ్గహేన విఞ్ఞాతఓచిత్యసఙ్ఖాతసమ్పత్తిసమన్నాగతో కవి **ఓచిత్యహీనం** నామ దూసనం **పరిహరే** నిరాకరేయ్య, **తతో** దోసపరిహారతో ఓచిత్యస్స **సమ్పోసే** ఉపబ్రూహనే కతే సతి **రసపోసో** మాధురియసఙ్ఖతస్స అస్సాదేతబ్బస్స పూరణం **సియా** భవేయ్యాతి. ఓచిత్యమేవ విభవోతి చ, విఞ్ఞాతో ఓచిత్యవిభవో యేనేతి చ, రసస్స పోసో పుట్ఠభావో [వుద్ధభావో (క.)] పోసేతబ్బభావోతి చ వాక్యం.

యథా –

౧౦౬.**యో మారసేనమాసన్న-మాసన్నవిజయుస్సవో;**
తిణాయపి న మఞ్ఞిత్థ, సో వో దేతు జయం జినో.

౧౦౬. "**యథే**"త్యుదాహరతి "**యో**"ఇచ్చాది. **విజయో** పరాభిభవో ఆసన్నో విజయో ఏవ **ఉస్సవో** అబ్భుదయో నిప్పటిపక్ఖా పవత్తి యస్స ఏదిసో యో **ఆసన్నం** అత్తనో సమీపముపగతం మారసేనం **తిణాయపి న మఞ్ఞిత్థ** తిణమ్పి న మఞ్ఞిత్థ, తిణతోపి హీనం మఞ్ఞిత్థ, **సో జినో** మారజి **వో** తుమ్హాకం జయం **దేతూ**తి విదధాతు. ఏత్థ జయాసీసనా "జినో"తి అచ్చన్తముచితం, యో అజిని పఞ్చమారేతి జినో పరాభిభవేకరసో, తస్స పరేసం విజయప్పదానే సామత్థియేకయోగో సియాతి. "మారసేనమాసన్నం తిణాయపి న మఞ్ఞిత్థా"తి ఇదం పనేత్థ అతిసముచితం యతో సమీపముపగతమ్పి తాదిసం మారసేనం తిణతోపి హీనం మఞ్ఞి, తేనస్స పరేసం విజయప్పదానేకరసతా విసేసతో యుత్తాతి.

౧౦౬. ఇహ సత్థే సబ్బత్థ సఙ్ఖేపక్కమమిచ్ఛన్తోపి ఆచరియో ఓచిత్యం నామ ఆదరేన సగ్గరూపిహ ఉగ్గణ్హిత్వా పయుఞ్జితబ్బమిచ్చేవం విత్థారేన సిస్సే అనుసాసిత్వా ఇదాని ఓచిత్యహీనపరిహరణత్థం "**యో మారసేనమాసన్నే**"చ్చాదినా లక్ఖియముదాహరతి. **ఆసన్నవిజయుస్సవో** అదూరసత్తువిజయసఙ్ఖాతఉస్సవో, అథ వా అచ్చాసన్నపటిపక్ఖవిరహప్పవత్తిసఙ్ఖాతఅభివుద్ధియా సమన్నాగతో యో జినో **ఆసన్నం** అనేకప్పకారభింసనకరూపేన అత్తనో సమీపమాగతం **మారసేనం** మారబలం **తిణాయపి** తిణలవం కత్వాపి **న మఞ్ఞిత్థ** సల్లక్ఖణం నాకాసి, **సో జినో** సో జితపఞ్చమారో **వో** తుమ్హాకం జయం దేతూతి. ఏత్థ యో పఞ్చమారే జితత్తా జినో నామ హోతి, సో పరాభిభవనే అసహాయకిచ్చత్తా పరేసం జయదానే సామత్థియయుత్తోతి "జయం దేతూ"తి కతం జయాసీసనమతిఉచితం హోతి,

జయదానే సామత్థియస్సేవ పోసకత్తా. “మారసేనమాసన్నం తిణాయపి న మఞ్ఞిత్థా”తి ఇదం వత్తబ్బమేవ నత్థీతి. ఏవం అచ్చన్తఉచితపయోగేన ఓచిత్యహీనదోసో నిరాకతోతి. విజయో ఏవ ఉస్సవో, ఆసన్నో విజయుస్సవో యస్సేతి విగ్గహో.

౧౦౭. ఆరద్ధకత్తుకమ్మాది-కమాతిక్కమలఙ్ఘనే;

భగ్గరీతివిరోధో’యం, గతిం న క్వాపి విన్దతి.

౧౦౭. ‘‘**ఆరద్ధ**’’ఇచ్చాది. కత్తా చ కమ్మఞ్చ తాని ఆదీని యేసం కరణాదీనం **ఆరద్ధాని** వత్తుం పట్ఠపితాని కత్తుకమ్మాదీని తేసం కమో తస్స **అతిక్కమో** పరిచ్చాగో తస్స లఙ్ఘనే సతి, వత్తుమారద్ధకత్తుకమ్మాదికమానతిక్కమేతి వుత్తం హోతి. అయం యథావుత్తో భగ్గరీతివిరోధో **క్వాపి** కత్థచిపి ఠానే **గతిం న విన్దతి** పతిట్ఠం న లభతే.

౧౦౭. ‘‘**ఆరద్ధి**’’చ్చాది. **ఆరద్ధకత్తుకమ్మాదికమాతిక్కమలఙ్ఘనే** వత్తుమారద్ధకత్తుకమ్మాదీనం కమపరిచ్చాగస్సాతిక్కమే అయం యథావుత్తభగ్గరీతివిరోధో **క్వాపి** కత్థచిపి ఠానే **గతిం** పతిట్ఠం **న విన్దతి** న లభతేతి. ఆరద్ధాని చ తాని కత్తుకమ్మాదీని యేసం కరణాదీనం తేసం కమస్స అతిక్కమో తస్స లఙ్ఘనన్తి విగ్గహో.

యథా –

౧౦౮.సుజనఞ్ఞాన’మిత్థీనం, విస్సాసో నో’పపజ్జతే;

విసస్స సిఙ్గినో రోగ-నదీరాజకులస్స చ.

౧౦౯.భేసజ్జే విహితే సుద్ధ-బుద్ధాదిరతనత్తయే;

పసాద’మాచరే నిచ్చం, సజ్జనే సగుణేపి చ.

౧౦౮-౧౦౯. ఏత్థ చ “సుజన”మిచ్చాదికే “భేసజ్జే”ఇచ్చాదికే చ గాథాద్వయే ఛట్ఠియా, సత్తమియా చ అపరిచ్చాగేన నాత్థరీతియా భఙ్గో, చకారస్సేకస్స కతత్తా న సద్దరీతియా భఙ్గో. బహూనమత్థానఞ్హి సముచ్చయత్థం వాక్యే ఏకో వా చకారో కాతబ్బో పటిపదం వా.

౧౦౮. ‘‘**సుజనే**’’చ్చాది. **సుజనఞ్ఞానం** సజ్జనేహి అఞ్ఞేసం దుజ్జనానఞ్చ ఇత్థీనఞ్చ **విసస్స** జీవితహరణసమత్థస్స **సిఙ్గినో** విసాణవతో చ రోగనదీరాజకులస్స చ **విస్సాసో** సంసగ్గో **న ఉపపజ్జతే** కిఞ్చికాలే విరుజ్ఝనతో న యుజ్జతేతి. ఏత్థ ఆరద్ధస్స ఛట్ఠున్తక్కమస్స సబ్బత్థ అపరిచ్చాగతో అత్థరీతిభఙ్గో చ, యుత్తట్ఠానే ఏకస్సేవ చకారస్స యుత్తత్తా సద్దరీతిభఙ్గో చ నత్థి. **చ**సద్దస్స అనేకత్థసముచ్చయత్తా “సుజనఞ్ఞానఞ్చా”తిఆదిమ్హి వా, ఇహ వుత్తనియామేన అవసానే వా, సబ్బత్థ వా యోజనమరహతి.

౧౦౯. ‘‘**భేసజ్జే**’’చ్చాదిగాథాయమ్పి ఏసేవ నయో సత్తమీమత్తమేవ విసేసో. **విహితే** పథ్యే **భేసజ్జే** ఓసధే చ సుద్ధబుద్ధాదిరతనత్తయే చ **సజ్జనే** సాధుజనే చ **అపి** పునపి **సగుణే** విజ్జమానగుణే చ **పసాదం** అత్తనో చిత్తపసాదం **నిచ్చం** సతతం **ఆచరే** సప్పురిసో కరేయ్య సేవేయ్యాతి.

ససంసయస్స యథా –

౧౧౦.**మునిన్దచన్దిమాలోక-**

రసలోలవిలోచనో;

జనో’వక్కన్తపన్థో’వ,

రంసిదస్సనపీణితో.

౧౧౦. ‘‘**మునిన్దే**’’చ్చాది. ఏత్థ **రంసి**సద్దో ససంసయం పరిహరతి.

౧౧౦. ససంసయపరిహారలక్ఖియభూతా ‘‘**మునిన్ది**’’చ్చాదిగాథా అనన్తరపరిచ్ఛేదే వుత్తత్థావ. **రంసి**సద్దోయేవ హి విసేసో, ఏత్థ **రంసి**సద్దేన సుణన్తానం ఉప్పజ్జమానసంసయేన ససంసయభూతం బన్ధదోసమోహాతీతి.

౧౧౧.**సంసయాయేవ యం కిఞ్చి, యది కీళాదిహేతునా;**

పయుజ్జతే న దోసో’వ, ససంసయసమప్పితో.

౧౧౧. ‘‘**సంసయే**’’చ్చాది. **కీళాదీతి ఆది**సద్దేన ఆకిణ్ణసమ్మన్తనాదిం సఙ్గణ్హాతి, కీళాదిహేతునా యం కిఞ్చి సంసయాయేవ యది పయుజ్జతేతి సమ్బన్ధో.

౧౧౧. ‘‘**సంసయాయేవే**’’చ్చాది. **కీళాదిహేతునా** కీళాసమ్బాధసమ్మన్తనాదికారణేన **యం కిఞ్చి** సంసయుప్పాదనసమత్థం యం కిఞ్చి పదం **సంసయాయ ఏవ** సోతూనం ఉప్పజ్జమానసంసయత్థమేవ **యది పయుజ్జతే** తస్మిం బన్ధనే వత్తారేహి పయుజ్జతే చే, **ససంసయసమప్పితో** ససంసయదోససహితో బన్ధో **న దోసోవ** అదుట్ఠోవాతి. ససంసయేన సమప్పితోతి విగ్గహో.

యథా –

౧౧౨.**యాతే దుతియంనిలయం, గురుమ్హి సకగేహతో;**

పాపుణేయ్యామ నియతం, సుఖ’మజ్ఝయనాదినా.

౧౧౨. ‘‘**యాతే**’’చ్చాది. **గురుమ్హి** అజ్ఝాపకే **సకగేహతో** అత్తనో మూలనిలయతో **దుతియం నిలయం** దుతియం ఘరం యాతే సతి **నియత**మేకన్తమజ్ఝయనాదినా సుఖం పాపుణేయ్యామాతి అయమనిచ్ఛితత్థో. **గురుమ్హి** సురాచరియే [సురచ్చాచరియే (క.)] **సకగేహతో** అత్తనో జాతరాసితో **దుతియం నిలయం** దుతియం రాసిం యాతే సతి నియతమజ్ఝయనాదినా సుఖం పాపుణేయ్యామాతి అయమేత్థ ఇచ్ఛితత్థో.

౧౧౨. ‘‘**యాతే**’’చ్చాది. **గురుమ్హి** ఆచరియే **సకగేహతో** అత్తనో వాసాగారతో **దుతియం నిలయం** దుతియం ఘరంయాతే సతి, అయమనిచ్ఛితత్థో. **గురుమ్హి** సురాచరియే **సకగేహతో** అత్తనో జాతరాసితో **దుతియం నిలయం** దుతియం రాసిం **యాతే** గతే సతి అనుకూలత్తా **నియత**మేకన్తేన **అజ్ఝయనాదినా** ఉగ్గహణాదినా **సుఖం** మానసికసుఖం, నో చే సుఖకారణం గన్థపరిసమత్తిం పాపుణేయ్యామాతి. ఉభయపక్ఖస్సాపి అపరత్థే అత్థో సాధారణో హోతి. ఏత్థ **అజ్ఝయన**సద్దసన్నిధానేన పయుత్త**గురు**సద్దస్స ఆచరియత్థవాచకత్తేపి ఇచ్ఛితత్థగోపనత్థం పయుత్తత్తా అదుట్ఠోతి.

౧౧౩. **సుభగా భగినీ సా’యం, ఏతస్సే’చ్చేవమాదికం;**

న “గామ్మ”మితి నిద్దిట్ఠం, కవీహి సకలేహిపి.

౧౧౩. “**సుభగా**”ఇచ్చాది. **ఇచ్చేవమాదికం** భగినీఇచ్చేవమాదికం.

౧౧౩. “**సుభగే**”చ్చాది. **ఏతస్స** పురిసస్స సా అయం భగినీ **సుభగా** సున్దరాతి ఇచ్చేవమాదికం సకలేహి కవీహి అపి **న గామ్మమితి** గామ్మదోసేన న దుట్ఠమితి నిద్దిట్ఠన్తి. సుభం సున్దరభావం గతాతి “సుభగా”తి అగ్గహేత్వా బహుబ్బీహిసమాసే కతే లబ్భమానత్థస్స అసబ్భభావేపి కవీనం చిత్తఖేదం న జనేతీతి అధిప్పాయో. ఇతి ఏవం అయం పకారో ఆది అస్స ఈదిసస్స వాక్యస్సాతి వాక్యం.

౧౧౪. **దుట్ఠాలఙ్కారవిగమే, సోభనాలఙ్కతిక్కమో;**

అలఙ్కారపరిచ్ఛేదే, ఆవిభావం గమిస్సతి.

౧౧౪. “**దుట్ఠ**”ఇచ్చాది. దుట్ఠాలఙ్కారస్స దోసదూసితస్స అలఙ్కారస్స **విగమే** అపగమే సతి.

౧౧౪. “**దుట్ఠే**”చ్చాది. **దుట్ఠాలఙ్కారవిగమే** దోసదుట్ఠస్స అలఙ్కారస్స అపగమే సతి **సోభనాలఙ్కతిక్కమో** పసత్థానమలఙ్కారానం పవత్తిఆకారో **అలఙ్కారపరిచ్ఛేదే** అలఙ్కారపకాసకత్తా తన్నామకే పరిచ్ఛేదే **ఆవిభావం** పకాసత్తం **గమిస్సతి** పాపుణిస్సతీతి. పరిచ్ఛిజ్జతీతి పరిచ్ఛేదో. అలఙ్కారపకాసకత్తా తదత్థేన అలఙ్కారో చ సో పరిచ్ఛేదో చేతి విగ్గహో.

౧౧౫. **దోసే పరీహరితుమేస వరో’పదేసో,**

సత్థన్తరానుసరణేన కతో మయేవం;

విఞ్ఞాయి’మం గురువరాన’ధికప్పసాదా,

దోసే పరం పరిహరేయ్య యసోభిలాసీ.

ఇతి సఙ్ఘరక్ఖితమహాసామిపాదవిరచితే

సుబోధాలఙ్కారే

దోసపరిహారావబోధో నామ

దుతియో పరిచ్ఛేదో.

౧౧౫. “**దోసే**”ఇచ్చాది. **దోసే** యథావుత్తే పదదోసాదికే **పరిహరితుం** పరిచ్చజితుం ఏసో **వరో** ఉత్తమో ఉపదేసో సత్థన్తరానం బహూనం **అనుసరణేన** అనుగమేన [అనుపగమేన (క.)] మయా ఏవం **కతో** నిప్ఫాదితో, **ఇమం** ఉపదేసం గురువరానం **అధికప్పసాదా** మహతా పసాదేన న అప్పకేన, తథావిధేన తాదిసస్స మహతో అత్థస్స అపసిజ్ఝనతో, **విఞ్ఞాయ** జానిత్వా ఆదరతో కరేయ్య **దోసే** యథావుత్తే దోసే **యసో** పరిసుద్ధబన్ధనం క్రియాలక్ఖణతో ఏకన్తేన కిత్తిహేతుత్తా, తంసబ్బావా కిత్తి వా, తం అభిలసతి సీలేనేతి **యసోభిలాసీ పరం** అచ్చన్తమేవ **పరిహరేయ్య** దూరతో కరేయ్య.

ఇతి సుబోధాలఙ్కారే మహాసామినామికాయం టీకాయం

దోసపరిహారావబోధపరిచ్ఛేదో దుతియో.

౧౧౫. ‘‘**దోసే**’’చ్చాది. **దోసే** యథావుత్తపదదోసాదికే **పరిహరితు**మపనేతుం **వరో** ఉత్తమో **ఏసో** ఉపదేసో **సత్థన్తరానుసరణేన** బహూనం బాహిరసత్థానం అనుస్సతియా మయా ఏవం అనన్తరుద్దిట్ఠక్కమేన **కతో** విరచితో, **ఇమం** ఉపదేసం గురువరానం **అధికప్పసాదా** అధికప్పసాదేన **విఞ్ఞాయ** సభావతో ఞత్వా **యసోభిలాసీ** యసపటిలాభకారణత్తా కారణే కారియోపచారేన దోసాపగమేన పరిసుద్ధబన్ధనం వా తాదిసబన్ధనహేతు ఉప్పజ్జమానకిత్తిం వా ఇచ్ఛన్తో పఞ్ఞవా **దోసే** యథావుత్తదోసే **పరం** అతిసయేన **పరిహరేయ్య** దూరతో కరేయ్యాతి. ఏత్థ పుబ్బద్ధేన దోసపరిహారపరిచ్ఛేదస్స పసత్థభావో దస్సితో, అపరద్ధేన సిస్సజనానుసాసనం దస్సితం హోతి. తథా పుబ్బద్ధేన కరుణాపుబ్బఙ్గమపఞ్ఞాకిచ్చం దస్సితం, అపరద్ధేన పఞ్ఞాపుబ్బఙ్గమకరుణాకిచ్చం దస్సితం. తథా పుబ్బద్ధేన **అత్తహితసమ్పత్తి**, అపరద్ధేన పరహితసమ్పత్తి దస్సితాతి. ఏవమనేకాకారదీపికాయ ఇమాయ గాథాయ పరిచ్ఛేదం నిగమేతి. అఞ్ఞో సత్థా **సత్థన్తరా, అన్తర**సద్దో హి **అఞ్ఞ**సద్దపరియాయో. యథా ‘‘గామన్తరం న గచ్ఛేయ్యా’’తి. యసం అభిలసతి సీలేనాతి వాక్యం.

ఇతి సుబోధాలఙ్కారనిస్సయే

దుతియో పరిచ్ఛేదో.

౩. గుణావబోధపరిచ్ఛేద

అనుసన్ధివణ్ణనా

౧౧౬.సమ్భవన్తి గుణా యస్మా,

దోసానే’వ’మతిక్కమే;

దస్సేస్సం తే తతో దాని,

సద్దే సమ్భూసయన్తి యే.

౧౧౬. ఏవం దోసపరిహారోపదేసం దస్సేత్వా ఇదాని దోసపరిహారా సముపగతగుణం ఉపదస్సితుమధికారం విరచయన్తో ఆహ ‘‘**సమ్భవన్తి**’’ఇచ్చాది. **దోసానం** యథావుత్తానం పదదోసాదీనం **ఏవం** యథావుత్తనయేన అతిక్కమే సతి **గుణా** ధమ్మా సద్దాలఙ్కారసభావా పసాదాదయో **యస్మా** కారణా **సమ్భవన్తి** సిజ్ఝన్తి, తఞ్చ ‘‘పసాదో కిలిట్ఠాదీనం వజ్జనా సమ్భవతీ’’త్యాదినా యథాయోగం విఞ్ఞేయ్యం, **తతో** తస్మా కారణా **యే** గుణా సద్దే **సమ్భూసయన్తి** అలఙ్కరోన్తి, **తే** సద్దాలఙ్కారసఙ్ఖాతే గుణే ఇదాని **దస్సేస్సం** ఉపదిసిస్సామి.

౧౧౬. ఏవం దోసపరిహారపవేసోపాయం దస్సేత్వా ఇదాని యథావుత్తదోసానం పరిహారేన ‘‘బన్ధనిస్సితగుణా ఏతే’’తి దస్సేతుం పుబ్బాపరపరిచ్ఛేదానం సమ్బన్ధం ఘటేన్తో ‘‘**సమ్భవన్తి**’’చ్చాదిగాథమాహ. **దోసానం** నిద్దిట్ఠపదదోసాదీనం **ఏవం** అనన్తరపరిచ్ఛేదే నిద్దిట్ఠక్కమేన అతిక్కమే సతి **గుణా** పసాదాదిసద్దాలఙ్కారసఙ్ఖాతా పసాదాదయో సద్దధమ్మా యస్మా సమ్భవన్తి, తతో **యే** సద్దధమ్మా సద్దే **సమ్భూసయన్తి** సజ్జన్తి, **తే** సద్దధమ్మే **దస్సేస్సం** పకాసిస్సామీతి. ఏత్థ కిలిట్ఠదోసబ్యాకిణ్ణదోసపరిహారేహి పసాదాలఙ్కారో సిజ్ఝతి, సేసాపి యథాలాభతో ఞాతబ్బా.

సద్దాలఙ్కారఉద్దేసవణ్ణనా

౧౧౭.పసాదో’జో మధురతా,

సమతా సుఖుమాలతా;

సిలేసో’దారతా కన్తి,

అత్థబ్యత్తిసమాధయో.

౧౧౭. ఇదాని తే విభజతి ‘‘**పసాదో**’’ఇచ్చాదినా పసత్థి **పసాదో** పకాసత్థతా, **ఓజో** సమాసవుత్తిబాహుల్లం అత్థపారిణత్యఞ్చ, **మధురతా** సద్దానం రసవన్తతా, **సమతా** పజ్జాపేక్ఖాయ చతున్నం పాదానమేకజాతియసమ్బన్ధతా, గజ్జాపేక్ఖాయ తు పదానం, **సుఖుమాలతా** అఫరుసక్ఖరబాహుల్లం, సిలేసనం **సిలేసో** బన్ధగారవం, **ఉదారతా** ఉక్కంసతా కేనచి అత్థేన సనాథతా విసిట్ఠవిసేసనయుత్తతా చ, **కన్తి** సబ్బలోకమనోహరతా, **అత్థబ్యత్తి** సిద్ధేన ఞాయేన వా అభిధేయ్యస్స గహణం, **సమాధి** లోకప్పతీత్యనుసారిఅముఖ్యత్థతా, తేసు ఓజఉదారతా సద్దత్థగుణా, సమాధి అత్థగుణో, అత్థానుగామిత్తా ఏత్థ సద్దానం, అఞ్ఞే తు సద్దగుణావ.

౧౧౭. ఇదాని ''**పసాదోజో**''ఇచ్చాదినా తే సద్దాలఙ్కారే కమేన విభజితుం ఉద్దిసతి. **పసాదో** పసన్నఫలికావలి అత్తని ఆవునితరత్తకమ్బలసుత్తమివ సద్దానం అత్థస్స పసాదనసఙ్ఖాతో పసాదాలఙ్కారో చ, **ఓజో** సమాసవుత్తిబాహుల్యఅత్థపారిణత్యసఙ్ఖతో సద్దత్థానం గుణో చ, **మధురతా** సద్దానం రసవన్తభావసఙ్ఖాతకణ్ణమధురతా చ, **సమతా** పజ్జే పాదస్స సుతితో సదిసతా చ, గజ్జే పదానం తథేవ సదిసతాతి ఏవం పాదానం పదానఞ్చ తుల్యగుణతా చ, **సుఖుమాలతా** వణ్ణానం అతిఫరుసఅతిసిథిలభావం వినా సమప్పమాణముదుగుణో చ, **సిలేసో** ఠానకరణాదిసమ్భూతసభాగవణ్ణసుతీహి అచ్ఛిద్దగురుగుణో చ, **ఉదారతా** ఉక్కట్ఠేన కేనచి అత్థేన బన్ధస్స సజ్జితభావో చ, విసిట్ఠవిసేసనపదేన యుత్తతా చ, **కన్తి** సబ్బేసం పియగుణతా చ, **అత్థబ్యత్తి** ఇచ్ఛితత్థస్స సిద్ధేన వా న్యాయేన వా సుపాకటభావో చ, **సమాధయో** లోకప్పతీతిఅనతిక్కన్తఅఞ్ఞధమ్మారోపనేన అముఖ్యత్థతా చాతి ఇమే సద్దత్థగుణా దస హోన్తి. ''సమాధయో''తి తస్సేవ బహుత్తం దీపేతి, ఇమేసు దససు ఓజోదారతాతి ద్వే సద్దత్థగుణా, సమాధి అత్థగుణో పరియాయేన తదత్థజోతకసద్దగుణోపి, సేసా సత్త సద్దగుణా ఏవ, ఏతే సబ్బేపి అలఙ్కరోన్తి బన్ధమనేనాతి వాక్యేన **అలఙ్కారా** నామ.

సద్దాలఙ్కారపయోజనవణ్ణనా

౧౧౮.**గుణేహ'తేహి సమ్పన్నో, బన్ధో కవిమనోహరో;**

సమ్పాదయతి కత్తూనం, కిత్తిమచ్చన్తనిమ్మలం.

౧౧౮. ''**గుణేహి**''చ్చాది. **ఏతేహి**యేవ వుత్తేహి దసహి **గుణేహి** ధమ్మేహి సద్దాలఙ్కారసబ్భావేహి **సమ్పన్నో** యుత్తో సమిద్ధో వా కవీనం మనో హరతి సవసే వత్తేతీతి **కవిమనోహరో** కవిహదయహిలాదకారీ బన్ధో **కత్తూనం** బన్ధన్తానం కవీనం **అచ్చన్తనిమ్మలం** అతిసయపరిసుద్ధం అగుణలేసేనాప'నాలిమ్పత్తా **కిత్తిం** గుణఘోసం **సమ్పాదయతి** నిప్ఫాదేతి.

౧౧౮. ''**గుణే**''చ్చాది. **ఏతేహి గుణేహి** ఇమేహి సద్దాలఙ్కారసఙ్ఖాతదసవిధసద్దధమ్మేహి **సమ్పన్నో** సమన్నాగతో సమిద్ధో వా **బన్ధో** పజ్జాదిబన్ధో **కవిమనోహరో** అత్తనో నిరవజ్జత్తా కవీనం చిత్తం పీణేన్తో **కత్తూనం** రచయన్తానం **అచ్చన్తనిమ్మలం** అప్పకదోసేనాపి అసమ్మిస్సత్తా అతిపరిసుద్ధం **కిత్తిం** బన్ధనవిసయభూతయసోరాసిం **సమ్పాదయతి** నిప్ఫాదేతీతి. ఇమినా కారణేన బన్ధస్స యథావుత్తదసవిధగుణపరిగ్గహో సఉస్సాహం కాతబ్బోతి అధిప్పాయో. మనో హరతీతి మనోహరో, కవీనం మనోహరో **కవిమనోహరో**తి విగ్గహో.

సద్దాలఙ్కారనిద్దేసవణ్ణనా

౧౧౯.**అదూరాహితసమ్బన్ధ-సుభగా యా పదావలి;**

సుపసిద్ధాభిధేయ్యా'యం, పసాదం జనయే యథా.

౧౧౯. ఇదాని యథోద్దేసానమేసం నిద్దేసం సోదాహరణం కరోన్తో ఆహ ''**అదూర**''ఇచ్చాది. **అదూరే** ఆసన్నే అదూరేన వా అదూరాహితక్రియాకత్తుకమ్మాదిపదవసేన **ఆహితో** ఠపితో కతో **సమ్బన్ధో** అన్వయో, తేన **సుభగా** మనోహరా **సుపసిద్ధో** సుప్పకాసో సుగమ్మో **అభిధేయ్యో** అత్థో యస్సా సాతి తథా, న తు భావత్థో తస్స సభావగమ్భీరత్తా. వుత్తఞ్హి –

''కవీన'ధిప్పాయ'మసద్దగోచరం,

పదే ఘురన్తం ముదుకమ్హి కేవలం;
విసన్తి భావావగమా కతస్సమా,
పకాసయన్త్యా'కతియో తు తాదిసా"తి.

తాదిసా యా **పదావలి** పదపన్తి అయం **పసాదం** తన్నామకం గుణం **జనయే** ఉప్పాదయతి. **యథాతి** తముదాహరతి.

౧౧౯. ఇదాని ఉద్దేసక్కమేన ఏతేసం సద్దాలఙ్కారాదీనం నిద్దేసం సోదాహరణం దస్సేన్తో ఆహ "**అదూరాహితే**"చ్చాది. **అదూరే** ఆసన్నపదేసే తదుపచారేన ఆసన్నే వా **ఆహితో** క్రియాయ, లద్ధక్రియాయోగకత్తుకమ్మాదిపదానం వసేన చ కతో, నో చే విన్యాసవసేన ఠపితో వా **సమ్బన్ధో** ఇచ్ఛితత్థపతీతిక్కమేన అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖలక్ఖణక్రియాకారకయోగో తేన **సుభగా** మనోహరా, **సుపసిద్ధో** పసిద్ధత్థవిసయే సద్దపయోగతో అతిపాకటో **అభిధేయ్యో** సద్దత్థో యస్సా సా అయం **పదావలి** పదపన్తి **పసాదం** పసాదనామకం గుణం **జనయే** ఉప్పాదయతి. **యథాతి** లక్ఖియం దస్సేతి. అదూరే ఆహితోతి వా, ఉపచరితత్తా అదూరో చ నో ఆహితో చాతి వా, నో చ నో సమ్బన్ధో చేతి చ, తేన సుభగాతి చ, **సు** అతిసయేన పసిద్ధోతి చ, నో అభిధేయ్యో అస్సేతి చ వాక్యం. ఏత్థ సుపసిద్ధో నామ సద్దత్థో, అధిప్పాయత్థో పన పకతిగమ్భీరో. వుత్తఞ్హి –

"కవీన'ధిప్పాయ'మసద్దగోచరం,
పదే ఘురన్తం ముదుకమ్హి కేవలం;
విసన్తి భావావగమా కతస్సమా,
పకాసయన్త్యా'కతియో తు తాదిసా"తి.

తస్సత్థో – **అసద్దగోచరం** సద్దస్స అవిసయం హుత్వా ముదుకమ్హి పదే **కేవలం** విసుం **ఘురన్తం** చాపేన్తం **కవీనధిప్పాయం** కవీనమజ్ఝాసయం **కతస్సమా** సద్దత్థవిసయే కతపరిచయా పణ్డితా **భావావగమా** పదత్థావబోధేన **విసన్తి** పవిసన్తి, తాదిసా **ఆకతియో** తు సద్దసద్దత్థానం ఆకారా **పకాసయన్తి** అధిప్పాయత్థం జోతేన్తీతి.

౧౨౦.అలఙ్కరోన్తా వదనం, మునినో'ధరరంసియో;
సోభన్తే'రుణరంసీ'వ, సమ్పతన్తా'మ్బుజోదరే.

౧౨౦. "**అలఙ్కరోన్తా**"ఇచ్చాది. **మునినో** సమ్మాసమ్బుద్ధస్స **వదనం** సభావమధురపకతిముఖం **అలఙ్కరోన్తా** సజ్జన్తా సోభయమానా అధరానం **రంసియో** సుపక్కబిమ్బఫలోపమఓట్ఠయుగళవినిస్సటబహుతరకన్తిచ్ఛితాభా మునినోతి విఞ్ఞాయతి సుతత్తా. **అమ్బుజోదరే** తా కాలోపనతపుప్ఫకాసరమణీయే పదుమబ్భన్తరే **సమ్పతన్తా** పవత్తమానా **అరుణరంసీవ** బాలసూరియరంసియో వియ **సోభన్తే** విరాజన్తి.

౧౨౦. "**అలఙ్కరోన్తే**"చ్చాది. మునినో వదనం పకతిసున్దరముఖం అలఙ్కరోన్తా సజ్జన్తా **అధరరంసియో** తస్సేవ మునినో ఓట్ఠద్వయతో నిక్ఖన్తకన్తిసమూహా **అమ్బుజోదరే** వికసనానురూపకాలాభిముఖే పదుమగబ్భే ఉపడ్ఢవికసితేతి వుత్తం హోతి. **సమ్పతన్తా** పవత్తమానా **అరుణరంసీ ఇవ** బాలసూరియరంసీవ **సోభన్తే** దిబ్బన్తీతి. ఏత్థ అదూరసమ్బన్ధం పసిద్ధత్థఞ్చ నిస్సాయ పసాదగుణో పాకటో. అధరరంసీనం మునిసమ్బన్ధో సుతానుమితసమ్బన్ధేసు సుతసమ్బన్ధస్స బలవత్తా

[సుతానుమితేసు సుతసమ్బన్ధో బలవా (పరిభాసేన్దుసేఖరే ౧౧౨)], కాకక్ఖిగోళకనయేన వా లబ్భతీతి. అధరే రంసీతి చ, అమ్బుజస్స ఉదరన్తి చ వాక్యం.

౧౨౧.ఓజో సమాసబాహుల్య-
మేసో గజ్జస్స జీవితం;
పజ్జేప్య'నాకులో సో'యం,
కన్తో కామీయతే యథా.

౧౨౧. ''**ఓజో**''ఇచ్చాది. **సమాసస్స** ఏకత్థవుత్తియా **బాహుల్యం** భియ్యోభావో ఇత్యనువదిత్వా పున ఓజో విధీయతే, **ఏసో** ఓజో సమాసబాహుల్లలక్ఖణో **గజ్జస్స** వుత్తిరూపస్స **జీవితం** హదయం సారం తప్పధానత్తా గజ్జస్స, న పజ్జస్స, **సోయం** ఓజో **అనాకులో** అగహనో అతోయేవ **కన్తో** హదయఙ్గమో, **పజ్జేపి** న కేవలం గజ్జే **కామీయతే** పయుజ్జతే. **యథే**త్యుదాహరతి.

౧౨౧. ఇదాని ఓజగుణం దస్సేతి ''**ఓజో**''చ్చాదినా. ఓజో నామ **సమాసబాహుల్యం** భిన్నత్థేసు పవత్తసద్దానం ఏకత్థపవత్తిలక్ఖణస్స సమాసస్స బహులతా, **ఏసో** ఓజో **గజ్జస్స** గజ్జబన్ధస్స **జీవితం** హదయం, జీవితసీసేన హదయసఙ్ఖతం చిత్తం వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **సో అయం** ఓజో **అనాకులో** నిబ్యాకులో **కన్తో** తతోయేవ విఞ్ఞూనం పియభూతో **పజ్జేపి** పజ్జబన్ధేపి **కామీయతే** కవీహి పయుజ్జతేతి. బహులస్స భావో బాహుల్యం, సమాసస్స బాహుల్యన్తి విగ్గహో. గజ్జబన్ధాధికారస్సాభావా పజ్జవిసయస్స ఓజగుణస్స లక్ఖియం దస్సేతి ''**యథే**''చ్చాదినా.

౧౨౨.మునిన్దమన్దసఞ్జాత-హాసచన్దనలిమ్పితా;
పల్లవా ధవలా తస్సే-వేకో నా'ధరపల్లవో.

౧౨౨. ''**మునిన్ద**''ఇచ్చాది. మునిన్దస్స **మన్దం** ఈసకం **సఞ్జాతో** పవత్తో తంసభావత్తా భగవతో హాసస్స [యసస్స (క.)] **హాసో** హసితం సోవ చన్దనమివ **చన్దనం** ధవలత్తరూపత్తా, తేన **లిమ్పితా** ఉపదేహితా **పల్లవా** సబ్బాని కిలసయాని "ఇదమేవే"తి నియమాభావతో, **ధవలా** పకతివణ్ణపరిచ్చాగేన సుక్కా అహేసుం గాహాపితత్తా సగుణస్స తాదిసవిసిట్ఠస్స పటిలాభతో, ఏవం సన్తేపి **తస్స** మునిన్దస్సేవ **ఏకో** అఞ్ఞస్స తాదిసస్సాభావా **అధరపల్లవో న ధవలో** ధవలో నాహోసి. అచ్చాసన్నదేసియోపి బహుమన్తబ్బో'య'మస్సానుభావోతి.

"పేమావబన్ధహదయే సదయే జినస్మిం,
తస్మిం ను కిం కుమతయో భవథ'ప్పసన్నా;
కిం తేన వో **న** విహితం హిత'ముగ్గదుగ్గ-
సంసారసాగరసముత్తరణావసానం".

ఇచ్చపరముదాహరణం. ఏవమేతాదిసో అనాకులో కన్తో ఓజో జానితబ్బోతి. నను చ **య-త**సద్దానం నిచ్చో సమ్బన్ధో, తస్మా కథం "తస్సేవేకో నాధరపల్లవో"తి ఏత్థ **య**సద్దాభావోతి? సచ్చం, కిన్తు పక్కన్తవిసయో, తథా పసిద్ధవిసయో, అనుభూతవిసయో చ **త**సద్దో **య**సద్దం నాపేక్ఖతే. యథా –

“సవాసనే కిలేసే నో, ఏకో సబ్బే నిఘాతియ;
అహు సుసుద్ధసన్తానో, పూజానఞ్చ సదారహో”.

ఇచ్చాది. ఏత్థ బుద్ధో “బుద్ధానుస్సతిమాదితో”తి **పక్కన్తో**.

పసిద్ధవిసయో యథా –

“అగ్గిం పక్ఖన్ద’ అథ వా, ‘పబ్బతగ్గా పతే’తి వా;
యది వక్ఖతి కత్తబ్బం, ఞాతకారీహి నో జినో”.

ఇచ్చాది.

అనుభూతవిసయో యథా –

“అతీతం నానుసోచామి, నప్పజప్పామ’నాగతం;
పచ్చుప్పన్నేన యాపేమి, తేన వణ్ణో పసీదతి”.

ఇచ్చాది.

యసద్దో తుత్తరవాక్యట్ఠో పుబ్బవాక్యే **త**సద్దమేవ గమయతి. యథా –

“బోధిం నమామి నతిభాజనముచ్చుళారం,
పుఞ్ఞాకరం భువనమణ్డలసోత్థిభూతం;
యో చక్ఖుసోతసతిగోచరతం సమేతో,
దోసారిదప్పమథనే’కరసో బుధానం”.

ఇచ్చాది.

పుబ్బవాక్యోపాత్తో తు **య**సద్దో ఉత్తరవాక్యే**త**సద్దోపాదానం వినా సాకఙ్ఖే వాక్యస్స ఊనత్తం జనేతి. ఏత్థ పక్కన్తవిసయో **త**సద్దో.

౧౨౨. మునిన్దస్స **మన్దం** ఈసకం **సఞ్జాతో** పవత్తో **హాసో**యేవ సితం చన్దనచుణ్ణమివ తేన **లిమ్పితా** ఆలేపితా **పల్లవా** రుక్ఖలతాదీనం పకతిరత్తాని కిసలయాని **ధవలా** సగుణపరిచ్చాగేన సేతా అహేసుం, తథాపి **తస్సేవ** తథాగతస్స **ఏకో** అతులో అసహాయో వా **అధరపల్లవో** దన్తావరణసఙ్ఖాతపల్లవో **న** రంసిసంసట్ఠోపి సమీపట్ఠోపి **ధవలో** సేతో నాహోసి. ఏవమేత్థ అగహనసమాసబాహుల్యం దీపితం హోతి.

“పేమావబన్ధహదయే సదయే జినస్మిం,
తస్మిం ను కిం కుమతయో భవథ’ప్పసన్నా;

కిం తేన వో న విహితం హిత’ముగ్గదుగ్గ-
సంసారసాగరసముత్తరణావసాన”న్తి.

అపరముదాహరణం. తస్సత్థో – **కుమతయో** హే అఞ్ఞాణా! **పేమావబన్ధహదయే** సబ్బేసు తుమ్హేసు నిచ్చం పవత్తితదళ్హపేమానుబన్ధచిత్తే **సదయే** తతోయేవ దయాసహితే **తస్మిం జినస్మిం** విసయభూతే **కిం ను** కస్మా అప్పసన్నా భవథ, తథా హి **వో** తుమ్హాకం **తేన** జినేన **ఉగ్గో** దారుణో చ, **దుగ్గో** గన్తుమసక్కుణేయ్యో చ, సోయేవ సంసారసాగరో తస్స సముత్తరణం పరియన్తప్పత్తియేవ **అవసానం** యస్స తం **న విహితం** అకతం **హితం** వుద్ధి నామ కిం హోతి, న హోతేవ. ఏత్థాపి సమాసస్స పాకటత్తా ఓజో గుణో కన్తో హోతీతి.

నను **య-త**సద్దానం నిచ్చసమ్బన్ధోతి కథం “తస్సేవేకో”తి చ “తస్మిం ను కిం కుమతయో”తి చ ఇచ్చాదీసు హేట్ఠా వుత్త**య**సద్దో నత్థీతి? సచ్చం, తథాపి పక్కన్తత్థవిసయో, పసిద్ధత్థవిసయో, అనుభూతత్థవిసయో వా **త**సద్దో **య**సద్దం నాపేక్ఖతి. తథా హి –

“సవాసనే కిలేసే సో, ఏకో సబ్బే నిఘాతియ;
అహు సుసుద్ధసన్తానో, పూజానఞ్చ సదారహో”తి.

ఏవమాదీసు “**సో**”తి నిద్దిట్ఠ**త**సద్దో “బుద్ధానుస్సతిమాదితో”తి ఏత్థ అతీతేన బుద్ధసద్దేన వచనీయవిసయో హోతి.

“అగ్గిం పక్ఖన్ద’ అథవా, ‘పబ్బతగ్గా పతే’తి వా;
యది వక్ఖతి కత్తబ్బం, ఞాతకారీహి సో జినో”తి.

ఏవమాదీసు **త**సద్దో ఞాతకారీహి కత్తబ్బత్తా పసిద్ధబుద్ధపదత్థవిసయో.

“అతీతం నానుసోచామి, నప్పజప్పామ’నాగతం;
పచ్చుప్పన్నేన యాపేమి, తేన వణ్ణో పసీదతీ”తి.

ఏవమాదీసు **త**సద్దో అననుసోచనప్పజప్పనయాపనసఙ్ఖాతవిజాననవసేన అనుభూతత్థవిసయో, తస్మా తీసుపి ఠానేసు **త**సద్దో **య**సద్దం నాపేక్ఖతే. ఏత్థ పన పక్కన్తవిసయో **త**సద్దో అధిప్పేతో. అపిచ ఉత్తరవాక్యే ఠితో **య**సద్దో పుబ్బవాక్యే **త**సద్దే అసతిపి తమేవ దీపేతి. తథా హి –

బోధిం నమామి నతిభాజనముచ్చుళారం,
పుఞ్ఞాకరం భువనమణ్డలసోత్థిభూతం;
యో చక్ఖుసోతసతిగోచరతం సమేతో,
దోసారిదప్పమథనే’కరసో బుధానన్తి.

యో బుధానం చక్ఖుసోతసతీనం **గోచరతం** విసయభావం **సమేతో** పత్తో, తేసంయేవ **దోసారీనం** కిలేసపచ్చత్థికానం **దప్పమథనే** దప్పమద్దనే **ఏకరసో** పధానకిచ్చో సమిద్ధివన్తో వా హోతి, తం బోధిం నమామీతి సమ్బన్ధో. పుబ్బవాక్యే

పయోజితో **యసద్దో** ఉత్తరవాక్యే **తసద్దో**పాదానే అసతి సంసయముప్పాదయమానో వాక్యస్స ఊనత్తం కరోతి. ఉదాహరణం పన పాకటం.

౧౨౩.**పదాభిధేయ్యవిసయం,**

సమాసబ్యాససమ్భవం;

యం పారిణత్యం హోతి'హ,

సోపి ఓజోవ తం యథా.

౧౨౩. ''**పది**''చ్చాది. పదస్స **అభిధేయ్యో** అత్థో సో విసయో యస్స. యత్థ పచురసద్దాభిధేయ్యో అత్థో సంఖిత్తపదేహి వుచ్చతే, సో **సమాసో**. యత్థప్పకేహి పదేహి అభిధేయ్యత్థో పచురపదేహి వుచ్చతే, సో **బ్యాసో**. తతో సమాసబ్యాసతో సమ్భవో యస్స. తం తథావిధం యం **పారిణత్యం** పరిణతభావో హోతీతి అనువదిత్వా సోపి **ఇహ** ససత్థే **ఓజోవా**తి విధీయతే. **తం యథే**త్యుభయమ్పి ఉదాహరతి.

౧౨౩. ''**పదే**''చ్చాది. **పదానం** బహూనం అప్పకానం వా పదానం **అభిధేయ్యవిసయం** విత్థారసంఖిత్తత్థవిసయవన్తం **సమాసబ్యాససమ్భవం** యథాక్కమం సఙ్ఖేపవిత్థారద్వయేన నిప్పన్నం నిప్పత్తివన్తం వా **యం పారిణత్యం** కత్తూనం గన్ధవిసయే పరిణతిప్పకాసకో యో సద్దధమ్మో అత్థధమ్మో హోతి, సద్దగుణో అత్థగుణోతి వుత్తం హోతి, సోపి **ఇహ** సుబోధాలఙ్కారే **ఓజో** నామ సద్దగుణో అత్థగుణో. **తం యథా**తి ద్వీసు లక్ఖియం దస్సేతి, పదానం అభిధేయ్యో విసయో యస్స పారిణత్యస్సేతి చ, సమాసో చ బ్యాసో చాతి చ, తతో సమ్భవన్తి చ, తతో సమ్భవో అస్సాతి చ, పరిణతస్స కత్తునో గన్ధస్స ఏవ వా భావోతి చ విగ్గహో. కత్తు పారిణత్యపక్ఖే తప్పకాసకగన్ధస్స తదత్థేన పారిణత్యం సిద్ధం.

౧౨౪**జోతయిత్వాన సద్ధమ్మం,**

సన్తారేత్వా సదేవకే;

జలిత్వా అగ్గిఖన్ధో'వ,

నిబ్బుతో సో ససావకో.

౧౨౪. ''**జోతయిత్వానే**''చ్చాది. ఇమినా హేట్ఠా పచురపదాభిహితో బుద్ధవంసో సఙ్ఖేపరూపేన వుత్తో.

౧౨౪. ''**జోతయి**''చ్చాది. **సో** తథాగతో **సద్ధమ్మం** సపరియత్తికం నవలోకుత్తరసద్ధమ్మం **జోతయిత్వాన** ఞాణాలోకేన ఓభాసేత్వా **సదేవకే** సత్తే **సన్తారేత్వా** సంసారసాగరపరియన్తముపనేత్వా **అగ్గిఖన్ధోవ** మహాతేజేన అగ్గిక్ఖన్ధో వియ **జలిత్వా** అనఞ్ఞసాధారణరూపకాయసమ్పత్తియా పజ్జలిత్వా అన్తే **ససావకో** సావకేహి సహ **నిబ్బుతో** ఖన్ధపరినిబ్బానేన పరినిబ్బుతోతి. ఇమినా సకలబుద్ధవంసే బహూహి పదేహి వుత్తత్థో సఙ్ఖేపక్కమేన వుత్తో. సతం ధమ్మో, సన్తో సంవిజ్జమానో వా ధమ్మోతి చ, సహ దేవేహి వత్తమానాతి చ, సహ సావకేహి వత్తమానోతి చ విగ్గహో.

౧౨౫**మత్థకట్ఠీ మతస్సాపి, రజోభావం వజన్తు మే;**

యతో పుఞ్ఞేన తే సేన్తి [సేన్తు (క.)], జేనపాదమ్బుజద్వయే.

౧౨౫. ''**మత్థకట్ఠీ**''ఇచ్చాది. **మతస్సాపి** మరణమాపన్నస్సాపి మే **మత్థకే** ముద్ధని అట్ఠీ **రజోభావం** ధూలిత్తం **వజన్తు** పాపుణన్తు. కస్మాతి చే? **యతో** యస్మా కారణా **పుఞ్ఞేన** కుసలేన కమ్మేన హేతునా **తే** రజా జినస్స ఇమే **జేనా,** పాదా, తేయేవ అమ్బుజానివ అమ్బుజాని, తేసం ద్వయే **సేన్తి** పవత్తన్తి, తథా హోతు వా మా వా, పణతిగేధేనేవ వదతి. ఏత్థ "కథమహం భగవతో పాదే నిచ్చం సిరసా పణమామీ"త్యధిప్పాయో విత్థారేన వుత్తో.

౧౨౫. ''**మత్థకి**''చ్చాది, మతస్సాపి **మే** మయ్హం **మత్థకట్ఠీ** ముద్ధని అట్ఠీని **రజోభావం** అతిసుఖుమరజత్తం **వజన్తు** పాపుణన్తు. కస్మా ఆసీసనం కరోతీతి చే? **యతో** యస్మా కారణా **పుఞ్ఞేన** మయ్హం తథావిధేన కుసలకమ్మేన హేతునా **తే** రజా **జేనపాదమ్బుజద్వయే** జినపటిబద్ధచరణపదుమయుగళే **సేన్తి** పవత్తన్తి, బుద్ధస్స సిరిపాదే కిఞ్చిపి రజోజల్లం న ఉపలిమ్పతేవ, తథాపి వన్దనాభిలాసేన ఏవం వుత్తం. ఏత్థ "కథమహం భగవతో సిరిపాదే ముద్ధనా నిచ్చం పణమామీ"త్యభిలాసో విత్థారేన వుత్తో. మత్థకే అట్ఠీతి చ, రజసో భావోతి చ, జినస్స ఇమేతి చ, జేనా చ తే పాదా చేతి చ, తేయేవ అమ్బుజానీతి చ, తేసం ద్వయన్తి చ విగ్గహో.

౧౨౬.ఇచ్చత్ర నిచ్చంపణతి-గేధో సాధు పదిస్సతి;
జాయతే'యం గుణో తిక్ఖ-పఞ్ఞాన'మభియోగతో.

౧౨౬. బ్యాసత్తమేవస్స వివరతి ''**ఇచ్చత్రి**''చ్చాదినా. ఇచ్చేవం **అత్ర** గాథాయం **పణతియం** పణామే **గేధో** అధికచ్ఛన్దో **సాధు** సున్దరం **పదిస్సతి** విఞ్ఞాయతే, **అయం** యథావుత్తో ఓజో **గుణో** పరిణతభావసఙ్ఖాతో **తిక్ఖపఞ్ఞానం** సాతిసయమతీనం ఏవం సన్తేపి **అభియోగతో** పునప్పునప్పవత్తితపరిచయబలేన **జాయతే** ఉప్పజ్జతి.

౧౨౬. ఇదాని సంఖిత్తస్సత్థస్స విత్థారేన పకాసితభావం ''**ఇచ్చత్ర**''ఇచ్చాదినా నిద్దిసతి. **ఇతి** ఇమినా అనన్తరగాథాయం వుత్తక్కమేన **అత్ర** ఇమిస్సం గాథాయం **నిచ్చంపణతిగేధో** నిరన్తరపణామే అధికకత్తుకామతాకుసలచ్ఛన్దో **సాధు** విభూతో విభూతం వా **పదిస్సతి** పఞ్ఞాయతి, **అయం గుణో** యథావుత్తో అయం పరిణతభావసఙ్ఖాతో ఓజో నామ సద్దత్థగుణో **తిక్ఖపఞ్ఞానం** సుఖుమబుద్ధిమన్తానం **అభియోగతో** గన్థవిసయభూతేన నిరన్తరాభ్యాసేనేవ **జాయతే** సిజ్ఝతి, వత్తు పారిణత్యేనేవ భవనతో యేసం కేసఞ్చి యేన కేనచి పకారేన న సిజ్ఝతీతి. నిచ్చం పవత్తా పణతీతి చ, తస్సం గేధోతి చ, తిక్ఖా పఞ్ఞా యేసన్తి చ, అభి పునప్పునం యోగో యుఞ్జనన్తి చ విగ్గహో.

౧౨౭.మధురత్తం పదాసత్తి-రనుప్పాసవసా ద్విధా;
సియా సమసుతి పుబ్బా, వణ్ణావుత్తి పరో యథా.

౧౨౭. మాధురియమవధారయమాహ ''**మధురత్త**''మిచ్చాది. సవనీయత్తేన మనోహరత్తం **మధురత్తం**. తం **పదాని** వాక్యాలఙ్కారాని సమానాని ఉత్తరుత్తరేహి, తేసం **ఆసత్తి** ఠానాదినాయథాకథఞ్చి సమసుతీనం ఆసన్నతా **పదాసత్తి,** పరమప్పయుత్తస్సక్ఖరస్స పచ్ఛా పానో పక్ఖేపో **అనుప్పాసో,** పదాసత్తి చ అనుప్పాసో చ, తేసం వసేన ద్విధా హోతి. "కీదిసా తే"తి ఆహ ''**సియా**''తిఆది. **పుబ్బా** పఠమాభిహితా పదాసత్తి **సమా** యేన కేనచి ఠానమత్తాసంయోగాదినా పదన్తరేన **సుతి** వణ్ణో యస్సా సా సియా భవేయ్య, **పరో** పచ్ఛిమో అనుప్పాసో తు **వణ్ణస్స** సరబ్యఞ్జనలక్ఖణస్స **ఆవుత్తి** పునప్పునుచ్చారణం సియాతి. ఏవం కత్థచి బన్ధే సమానపదాసత్తి కత్థచి అనుప్పాసో కత్థచి తదుభయం, ద్వయేన రహితో విరసో బన్ధో

నస్సాదీయతే కవీహి, తాదిసం మధురత్తం దువిధం పటిపజ్జితబ్బం, సిలేససమతాన్వితన్తుచ్చన్తమేవ రమణీయం సియాతి లక్ఖణం దస్సేత్వా ''**యథే**''తి లక్ఖియముభయత్థోదాహరతి "యదే"చ్చాదినా, "మునిన్ది"చ్చాదినా చ.

౧౨౭. ఇదాని మధురగుణం దస్సేతి ''**మధురి**''చ్చాదినా. **మధురత్తం** సవనీయభావతో మనోహరత్తం మధురగుణం, **పదానం** వాక్యావయవసఙ్ఖాతానం స్యాద్యన్తాదీనం ఉపరూపరిపదేహి సమానానం **ఆసత్తి** ఠానకరణాదినా యేన కేనచి పకారేన అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆసన్నతా, **అనుప్పాసో** పుబ్బుచ్చారితవణ్ణానం పున పక్ఖిపనఞ్చాతి ద్విన్నం **వసా** విభాగేన ద్విధా హోతి. తత్థ **పుబ్బా** పదాసత్తి సమసుతి సియా, పుబ్బాపరవణ్ణానం ఠానమత్తాకరణాదీహి ఆసన్నసుతిసఙ్ఖతవణ్ణవుత్తి హోతి, **పరో** అనుప్పాసో పన వణ్ణావుత్తి సరబ్యఞ్జనసభావానం పుబ్బుచ్చారితవణ్ణానం పునప్పునుచ్చారణం సియాతి. **యథాతి** ద్వీసు ఉదాహరణమాదిసతి. ఏవం కత్థచి బన్ధే పదాసత్తి కత్థచి అనుప్పాసో కత్థచి తదుభయం, ద్వీహి వినిముత్తో పన బన్ధో విఞ్ఞూహి అస్సాదనీయో న హోతి. ఉపరి వక్ఖమానాహి సిలేససమతాహి యుత్తం మధురత్తం పన విసేసతో అస్సాదనీయం హోతీతి. మధురస్స బన్ధస్స భావోతి చ, పదానం ఆసత్తీతి చ, అను పచ్ఛా పాసో పక్ఖేపోతి చ, పదాసత్తి చ అనుప్పాసో చాతి చ, తేసం వసో భేదోతి చ, సమా సుతి వణ్ణో యస్సాతి చ, వణ్ణస్స ఆవుత్తీతి చ విగ్గహో.

౧౨౮ యదా ఏసో'భిసమ్బోధిం,
సమ్పత్తో మునిపుఙ్గవో;
తదా పభుతి ధమ్మస్స,
లోకే జాతో మహుస్సవో.

౧౨౮. ఏసో మునిపుఙ్గవో **యదా** యతో పభుతి **అభిసమ్బోధిం** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణం **సమ్పత్తో** సమధిగతో, **తదా పభుతి** తతో ఆరబ్భ **ధమ్మస్స** చతుసతిపట్ఠానాదిభేదస్స సత్తతింసబోధిపక్ఖియసఙ్ఖాతస్స **మహుస్సవో** మహన్తో అబ్భుదయో నిప్పటిపక్ఖా పవత్తి **లోకే** తివిధే **జాతో** అహోసీతి. ఇహ క్వచి దీఘతాకతం సదిసత్తం, క్వచి ఠానకతం, క్వచి సంయోగకతం, క్వచి అఞ్ఞథా, తేనాహ "సియా సమసుతి పుబ్బా"తి.

౧౨౮. ''**యది**''చ్చాది. ఏసో మునిపుఙ్గవో యదా **అభిసమ్బోధిం** సబ్బఞ్ఞుతం **సమ్పత్తో** ససన్తానే ఉప్పాదనవసేన సమ్పాపుణి, **తదా పభుతి** తతో పట్ఠాయ **ధమ్మస్స** కాయానుపస్సనాసతిపట్ఠానాదిపభేదస్స సత్తతింసబోధిపక్ఖియధమ్మస్స **మహుస్సవో** మహాభివుద్ధి **లోకే** కామాదిలోకత్తయే జాతోతి. ఇహ "యదా ఏసో"తి దీఘకాలవసేన ఆసన్నతా, "య ఏ"తి ఠానవసేన ఆసన్నతా, "అభిసమ్బోధిం సమ్పత్తో"తి సంయోగవసేన ఆసన్నతా, "భి ధి"న్తి ధనితతో ఆసన్నతాతి ఇచ్చాదినా పదాసత్తి దట్ఠబ్బా. అభిసమ్బుజ్ఝతి ఏతాయాతి చ, పుమా చ సో గోచేతి చ, మునీనం పుఙ్గవోతి చ, మహన్తో చ సో ఉస్సవో చాతి చ విగ్గహో.

౧౨౯ మునిన్దమన్దహాసా తే, కున్దసన్దోహవిబ్భమా;
దిసన్త'మనుధావన్తి, హసన్తా చన్దకన్తియో.

౧౨౯. **కున్దానం** కుసుమానం **సన్దోహో** సమూహో, తస్స విబ్భమో యేసం తే, మునిన్దస్స **మన్దహాసా** మనుఞ్ఞా హసితాని చన్దస్స **కన్తియో** సోభాయో **హసన్తా** విడమ్బయన్తా దిసన్త**మనుధావన్తి** అనువిచరన్తి. ఇచ్చత్ర **నకారసహితస్స**

దకారస్స, **త**కారస్స చానువత్తనం.

> “ఇన్దనీలదలద్వన్ద-సున్దరం సిరిమన్దిరం;
> మునిన్దనయనద్వన్దం, విన్దతి’న్దీవరజ్జుతిం”.

ఇచ్చపరముదాహరణం.

౧౨౯. ‘‘**మునిన్ది**’’చ్చాది. **కున్దసన్దోహవిబ్భమా** సుపుప్ఫితకున్దకుసుమరాసిసదిసలీలావన్తా తే **మునిన్దమన్దహాసా** బుద్ధస్స మనుఞ్ఞా హసితా **చన్దకన్తియో** నిమ్మలచన్దకిరణే **హసన్తా** నిన్దన్తా **దిసన్తం** తం తం దిసం, దిసాపరియన్తం వా **అనుధావన్తి** విధావన్తీతి. ఏత్థ **న**కారసహిత**ద**కారస్స, **న**కారసహిత**త**కారస్స చ ఆవుత్తి దట్ఠబ్బా. మన్దా చ తే హాసా చేతి చ, మునిన్దస్స మన్దహాసాతి చ, కున్దానం సన్దోహోతి చ, తస్స విబ్భమో యేసన్తి చ, దిసాయేవ దిసన్తం, దిసానం వా అన్తన్తి చ విగ్గహో.

> “ఇన్దనీలదలద్వన్ద-సున్దరం సిరిమన్దిరం;
> మునిన్దనయనద్వన్దం, విన్దతి’న్దీవరజ్జుతి”న్తి.

ఇదమ్పి **న**కారసహిత**ద**కారవణ్ణావుత్తియా అపరముదాహరణం.

తత్థ **ఇన్దనీలదలద్వన్దసున్దరం** ఇన్దనీలమణిసకలికాయుగళమివ మనోహరం **సిరిమన్దిరం** తతోయేవ సోభాయ నివాసట్ఠానభూతం మునిన్దనయనద్వన్దం **ఇన్దీవరజ్జుతిం** నీలుప్పలకన్తిం **విన్దతి** అనుభోతి, ఇన్దీవరజ్జుతిసమానాతి అధిప్పాయో.

> ౧౩౦. **సబ్బకోమలవణ్ణేహి, నా’నుప్పాసో పసంసియో;**
> **యథా’యం మాలతీమాలా, లినలోలాలిమాలినీ.**

౧౩౦. యేహి కేహిచి ఆవుత్తితో అనుప్పాసోతి చే? నేత్యాహ ‘‘**సబ్బ**’’ఇచ్చాది. సబ్బేహి **కోమలేహి** సుకుమారేహి **వణ్ణేహి** అక్ఖరేహి అనుప్పాసో **న పసంసియో** సిలాఘనీయో న హోతి సిలేసవిరోధిత్తా. ‘‘**యథే**’’తి తం ఉదాహరతి. **అయం మాలతీమాలా** జాతికుసుమదామం **లినానం** బ్యాధితానం **లోలానం** కుసుమరసారబ్బ లోలుపానం **అలీనం** భమరానం **మాలా** పన్తి సా అస్సా అత్థీతి లినలోలాలిమాలినీ.

౧౩౦. వుత్తానుప్పాసోపి సబ్బకోమలవణ్ణేహి విరచితో న పసంసియోతి దస్సేతుం ‘‘**సబ్బకోమలవణ్ణేహీ**’’తిఆదిమాహ. **సబ్బకోమలవణ్ణేహి** సబ్బేహి సుకుమారక్ఖరేహి కతో **అనుప్పాసో** వణ్ణావుత్తిలక్ఖణో **న పసంసియో** సిలేసాలఙ్కారవిరుద్ధత్తా పసత్థో న హోతి. ‘‘**యథా**’’తి తముదాహరతి. **అయం మాలతీమాలా** ఏసా జాతిసుమనమాలికా **లినానం** బ్యావటానం పతన్తానం **లోలానం** గన్ధలుద్ధానం **అలీనం** భమరానం **మాలినీ** పన్తియుత్తాతి. ఏత్థ **ల**కారస్సేవ పునప్పునప్పయోగేన కోమలవణ్ణావుత్తి. మాలతీనం మాలాతి చ, లోలా చ తే అలయో చాతి చ, లినా చ తే లోలాలయో చాతి చ, తేసం మాలాతి చ, సా అస్స అత్థీతి చ విగ్గహో.

౧౩౧. **ముదూహి వా కేవలేహి,**

కేవలేహి ఫుటేహి వా;

మిస్సేహి వా తిధా హోతి,

వణ్ణేహి సమతా యథా.

౧౩౧. సమతం సమ్భావేతి ''**ముదూహి**''చ్చాదినా. **కేవలేహి** కేవలఫుటాదిభావాపవత్తేహి సకలేహి **ముదూహి** చతూసుపి పాదేసు సజాతియేహి అసిథిలకోమలేహి వా కకారాదీహి వా సిథిలకోమలస్స సిలేసపటిపక్ఖత్తా **కేవలేహి ఫుటేహి వా** అధిమత్తసుతీహి భకారాదీహి [రాగాదీహి (క.)] వా అకిచ్ఛవచనీయే కిచ్ఛవచనీయస్స సుఖుమాలవిపరియయత్తా **మిస్సేహి** వా మజ్ఝిమసుతీహి ముదుభూతసంసట్ఠేహి వా **వణ్ణేహి** అక్ఖరేహి కరణభూతేహి సమతా తిధా హోతి గజ్జే పజ్జే వా. ''**యథే**''తి తివిధముదాహరతి.

౧౩౧. ఇదాని సమతం విభావేతుం ''**ముదూహి**''చ్చాదిమాహ. **కేవలేహి** ఫుటమిస్సేహి అఞ్ఞత్తా సకలేహి **ముదూహి** సిథిలకోమలేహి వణ్ణేహి కకారాదీహి వా **కేవలేహి ఫుటేహి** కేవలకోమలవణ్ణరహితత్తా సకలేహి అకిచ్ఛుచ్చారణీయేహి అధిమత్తసుతీహి భకారాదీహి వణ్ణేహి వా **మిస్సేహి** యథావుత్తముదుఫుటసమ్మిస్సేహి వణ్ణేహి వా కరణభూతేహి సమతా గజ్జే వా పజ్జే వా తిధా హోతీతి. యది సిథిలకోమలవణ్ణేహి విచరితం సిలేసాలఙ్కారస్స, కిచ్ఛుచ్చారణీయేహి ఫుటవణ్ణేహి కతం సుఖుమాలాలఙ్కారస్స చ విరుజ్ఝతీతి. ''**యథా**''తి తివిధముదాహరతి.

కేవలముదుసమతా

౧౩౨.**కోకిలాలాపసంవాదీ,**

మునిన్దాలాపవిబ్భమో;

హదయఙ్గమతం యాతి,

సతం దేతి చ నిబ్బుతిం.

౧౩౨. ''**కోకిలే**''చ్చాది. **కోకిలానం** కరవీకసకుణానం **ఆలాపో** కూజితం, తం సంవదతి పకాసతి సీలేనాతి **కోకిలాలాపసంవాదీ,** తంసదిసోతి అత్థో, మునిన్దస్స **ఆలాపో** విసట్ఠాదిఅట్ఠఙ్గికో సరో తస్స **విబ్భమో** విలాసో **సతం** సప్పురిసానం **హదయఙ్గమతం** మనోనుసారితం మధురభావం యాతి, **నిబ్బుతిం** నిబ్బానఞ్చ తేసం దేతి.

౧౩౨. ''**కోకిలి**''చ్చాది. **కోకిలానం** కరవీకసకుణానం **ఆలాపం** నాదలీలం **సంవాదీ** పకాసనసీలో, తంసదిసోతి అధిప్పాయో, **మునిన్దస్స** సబ్బఞ్ఞునో **ఆలాపస్స** విసట్ఠాదిఅట్ఠఙ్గికనాదస్స **విబ్భమో** విలాసో **సతం** సప్పురిసానం **హదయఙ్గమతం** చిత్తారాధితభావం **యాతి** చ, **నిబ్బుతిం** సుతసమ్బన్ధేన తేసంయేవ సాధూనం నిబ్బానం **దేతి చ** దేన్తోపి హోతీతి. ఏత్థ **కోకిలాలాపసద్దేన** నిస్సితే నిస్సయవోహారేన లీలా గహితా.

కేవలఫుటసమతా

౧౩౩. **సమ్భావనీయసమ్భావం,**

భగవన్తం భవన్తగుం;

భవన్తసాధనాకఙ్ఖీ,

కో న సమ్భావయే విభుం.

౧౩౩. ''**సమ్భావనీయే**''చ్చాది. **సమ్భావనీయో** ఆదరణీయో. సదేవకే లోకే సన్తో సోభనో భావో అధిప్పాయో యస్స తం. భవన్తం నిబ్బానం గతోతి **భవన్తగు,** తం విభుం. **భగవన్తం** సమ్మాసమ్బుద్ధం. భవస్స సంసారస్స అన్తో అవసానం నిబ్బానం, తస్స సాధనం సమ్పాదనమాకఙ్ఖతి సీలేనాతి **భవన్తసాధనాకఙ్ఖీ, కో** నామ సంసారవత్తిజనో. **న సమ్భావయే** ఆదరం న కరేయ్య, కరోత్యేవాతి అత్థో.

౧౩౩. ''**సమ్భావనీయి**''చ్చాది. **సమ్భావనీయసమ్భావం** సదేవకేన లోకేన ఆదరణీయసోభనాధిప్పాయం **భవన్తగుం** భవస్స అన్తసఙ్ఖాతం నిబ్బానం గతం **విభుం** పభుం **భగవన్తం** సమ్మాసమ్బుద్ధం **భవన్తసాధనాకఙ్ఖీ** నిబ్బానసాధనాభిలాసీ **కో** కతమో సంసారవత్తిజనో **న సమ్భావయే** ఆదరం న కరేయ్య, కరోత్యేవ. సన్తో చ సో భావో చాతి చ, సమ్భావనీయో సమ్భావో యస్సేతి చ, భవస్స అన్తన్తి చ, భవన్తం గతోతి చ, తస్స సాధనన్తి చ, తం ఆకఙ్ఖతి సీలేనాతి చ విగ్గహో.

మిస్సకసమతా

౧౩౪. **లద్ధచన్దనసంసగ్గ-సుగన్ధిమలయానిలో;**

మన్ద'మాయాతి భీతోవ, మునిన్దముఖమారుతా.

౧౩౪. ''**లద్ధి**''చ్చాది. లద్ధో చన్దనతరూనం సంసగ్గో పరిచయో తేన సోభనో గన్ధో అస్సాతి **సుగన్ధీ** సురభి మలయానిలోదక్ఖిణపవమానో మునిన్దస్స ముఖమారుతా భీతోవ తాదిసముదుత్తసీతలత్తసుగన్ధసమ్పత్తియా అత్తనో దూరతరత్తా **ఆయాతి** అనువత్తతి. **మన్ద**న్తి ఆగమనక్రియావిసేసనం.

౧౩౪. ''**లద్ధి**''చ్చాది. **లద్ధచన్దనసంసగ్గసుగన్ధిమలయానిలో** పటిలద్ధచన్దనతరుసారసమవాయేన సోభనగన్ధసమన్నాగతో మలయదేసతో ఆగచ్ఛమానమాలుతో **మునిన్దముఖమారుతా** బుద్ధస్స ముఖసురభివాసితపవనతో **భీతో ఇవ** తాదిసముదుసురభిసీతలత్తస్స అత్తని అసమ్భవతో భీతోవ **మన్దం** సణికం **యాతి** అభిముఖమేతీతి. చన్దనానం సంసగ్గోతి చ, లద్ధో చ సో చన్దనసంసగ్గోతి చ, సోభనో గన్ధో యస్సాతి చ, లద్ధచన్దనసంసగ్గేన సుగన్ధీతి చ, మలయతో ఆగతో అనిలోతి చ, మునిన్దముఖతో నిక్ఖన్తో మారుతోతి చ విగ్గహో. **మన్ద**న్తి క్రియావిసేసనం. ఏత్థ తివిధసమతాయం "కోకిలాలాపసంవాది"చ్చాదితివిధలక్ఖియస్సాపి "ముదూహి వా కేవలేహి"చ్చాదినా దస్సితలక్ఖణత్తయేన తుల్యతా సుపాకటావాతి.

౧౩౫. **అనిట్ఠురక్ఖరప్పాయా, సబ్బకోమలనిస్సటా;**

కిచ్ఛముచ్చారణాపేత-బ్యఞ్జనా సుఖుమాలతా.

౧౩౫. సుఖుమాలతా కథీయతి ''**అనిట్ఠురక్ఖరే**''చ్చాదినా. **అనిట్ఠురాని** అఫరుసాని **అక్ఖరాని** వణ్ణాని **పాయాని** బహూని యస్సా సా తథా, "నిట్ఠురాని అప్పకానీ"తి **పాయ**గ్గహణేన సూచితం, తతోయేవ **సబ్బేహి** కేవలేహి **కోమలేహి** సిథిలేహి

లఘూహి అక్ఖరేహి **నిస్సటా** నిగ్గతా **కిచ్ఛేన** దుక్ఖేన ఉచ్చారణా తతో అపేతాని అపగతాని బ్యఞ్జనాని యస్సా సాతి అనువదిత్వా సుఖుమాలతా విధీయతే.

౧౩౫. ఇదాని సుఖుమాలతం దస్సేతి "**అనిట్ఠురే**"చ్చాదినా. **అనిట్ఠురక్ఖరప్పాయా** అకక్కసవణ్ణబహులా **సబ్బకోమలనిస్సటా** అనిట్ఠురక్ఖరానం యేభుయ్యగ్గహణతోయేవ సకలసిథిలవణ్ణవిరహితా **కిచ్ఛముచ్చారణాపేతబ్యఞ్జనా** దుక్ఖుచ్చారణీయవణ్ణేహి విగతఅక్ఖరసమన్నాగతా సుఖుమాలతా నామాతి. అనిట్ఠురాని అక్ఖరాని పాయాని బహూని యస్సన్తి చ, సబ్బే చ తే కోమలా చేతి చ, తేహి నిస్సటాతి చ, కిచ్ఛేన ఉచ్చారణాతి చ, తేహి అపేతానీతి చ, తాని బ్యఞ్జనాని యస్సాతి చ విగ్గహో. నిగ్గహీతాగమో.

౧౩౬. **పస్సన్తా రూపవిభవం, సుణన్తా మధురం గిరం;**
చరన్తి సాధూ సమ్బుద్ధ-కాలే కేళిపరమ్ముఖా.

౧౩౬. ఉదాహరతి "**పస్సన్తా**"ఇచ్చాది. **రూపవిభవం** రూపసమ్పత్తిం పస్సన్తా మధురం **గిరం** వాచం సుణన్తా సాధవో **కేళిపరమ్ముఖా** కీళాయ నిచ్ఛన్తా చరన్తీతి సమ్బన్ధో. కత్థాతి ఆహ "**సమ్బుద్ధకాలే**"తి.

౧౩౬. "**పస్సన్తి**"చ్చాదినా లక్ఖియముదాహరతి, తం వుత్తత్థమేవ.

౧౩౭. **అలఙ్కారవిహీనాపి, సతం సమ్ముఖతే'దిసీ;**
ఆరోహతి విసేసేన, రమణీయా తదుజ్జలా.

౧౩౭. విసిట్ఠస్సాఞ్ఞధమ్మస్స అభావేపిమినావోపాదేయో బన్ధోతి ఆహ "**అలఙ్కారే**"చ్చాది. అలఙ్కారేహి విహీనాపి ఏదిసీ సుఖుమాలతా **సతం** పణ్డితజనానం **సమ్ముఖతం** అభిముఖభావం వాచాగోచరత్తం **ఆరోహతి** ఉపగచ్ఛతి, కిముతఅత్థాలఙ్కారాలఙ్కితేత్యపిసద్దో. **తేన** సభావవుత్యాదినా అలఙ్కారేన **ఉజ్జలా** దిత్తా పన **విసేసేనా**తిసయేన **రమణీయా** మనుఞ్ఞాతి.

౧౩౭. "**అలఙ్కారే**"చ్చాది. **ఏదిసీ** ఏవంవిధా సుఖుమాలతా **అలఙ్కారవిహీనాపి** అత్థాలఙ్కారవిరహితాపి **సతం** పఞ్ఞవన్తానం **సమ్ముఖతం** అభిముఖభావం తేసం వచనవిసయభావన్తి అత్థో **ఆరోహతి** పాపుణాతి. **తదుజ్జలా** తేన సభావవుత్తివఙ్కవుత్తిసమ్భూతేన అత్థాలఙ్కారేన జోతమానా **విసేసేన** అతిసయేన **రమణీయా** మనుఞ్ఞా హోతి. అలఙ్కారేహి విహీనాతి చ, తేన ఉజ్జలాతి చ విగ్గహో.

౧౩౮. **రోమఞ్చపిఞ్ఛరచనా, సాధువాదాహితద్ధనీ;**
ళళన్తి'మే మునీమేఘు-మ్మదా సాధు సిఖావలా.

౧౩౮. తముదాహరతి "**రోమఞ్చే**"చ్చాదినా. **రోమఞ్చా** లోమహంసా ఇవ రోమఞ్చా ఏవ వా, **పిఞ్ఛాని** బరిహాని [పరిహారాని (క.)] తేసం **రచనా** ఛత్తాకారేన విధానం యేసం తే తథా, "సాధూ"తి **వాదో** వచనం తంసదిసోయేవ వా, ఆహితో

ధని కేకాసఙ్ఖాతో యేసం తే తథా, **మునిమేఘేన** మునిసదిసేన మునిసఙ్ఖాతేన వా వారిదేన **ఉమ్మదా** మత్తా సాధుసదిసా సాధు ఏవ వా **సిఖావలా** మయూరా **లళన్తి** లీలోపేతా విచరన్తి, అఞ్ఞమఞ్ఞం రమన్తీతి అత్థో.

౧౩౮. అత్థాలఙ్కారయుత్తసుఖుమాలతముదాహరతి ''**రోమే**''చ్చాదినా. **రోమఞ్చపిఞ్ఛరచనా** లోమహంససదిసా రోమా ఏవ వా పిఞ్ఛానం బరిహానం రచనా ఛత్తాకారేన విత్థారవన్తా **సాధువాదాహితద్ధనీ** "సాధూ"తి వచనసదిసేహి సాధువాదేహి వా పవత్తకేకానిన్నాదేహి సమన్నాగతా **మునిమేఘుమ్మదా** మునిసదిసేన మునిసఙ్ఖాతేన వా మేఘేన సఞ్జాతమదా **ఇమే సాధుసిఖావలా** సజ్జనసదిసా సాధనో ఏవ వా మయూరా **లళన్తి** లీలోపేతా భవన్తీతి. ఇదం అసేసవత్థువిసయం సమాసరూపకం అముఖ్యపక్ఖే "రోమఞ్చా వియ సాధువాదో వియ ముని వియ సాధవో వియా"తి చ, ముఖ్యపక్ఖే "పిఞ్ఛరచనా వియ ఆహితద్ధనీ వియ మేఘో వియ సిఖావలా వియా"తి ఉపచరితబ్బం. రోమఞ్చా ఏవ పిఞ్ఛానీతి చ, తేసం రచనా యేసన్తి చ, "సాధు"ఇతి వాదోతి చ, ఆహితో చ సో ధని చేతి చ, సాధువాదో ఆహితద్ధని యేసన్తి చ, ముని ఏవ మేఘోతి చ, తేన ఉమ్మదాతి చ, సాధవో ఏవ సిఖావలాతి చ వాక్యం. "మునీమేఘో"తి ఏత్థ దీఘత్తం ఛన్దానురక్ఖణత్థం.

౧౩౯. **సుఖుమాలత్తమత్థేవ, పదత్థవిసయమ్పి చ;**
యథా మతాదిసద్దేసు, కిత్తిసేసాదికిత్తనం.

౧౩౯. న కేవలం సుఖుమాలతా సద్దేవ, అత్థేపీతి దస్సేతుమాహ ''**సుఖుమాలత్త**''మిచ్చాది. **అత్థేవాతి** విఞ్ఞతేవ, తం తు అనోచిత్యగామ్మాదివజ్జనా సమ్భవతి. ''**యథే**''తి తముదాహరతి. **మతాదిసద్దేసు** వత్తబ్బేసు **కిత్తిసేసాదీనం** సద్దానం **కిత్తనం** కథనం.

౧౩౯. అయం సుఖుమాలతా న కేవలం సద్దేవ, అత్థేపీతి దస్సేతుం ఆహ ''**సుఖుమాలత్త**''మిచ్చాది. **సుఖుమాలత్తమత్థేవ పదత్థవిసయమ్పి చ** పదాభిధేయ్యగోచరమ్పి సుఖుమాలత్తం అత్థేవ, తఞ్చ ఓచిత్యహీనగామ్మదోసపరిహారేన సిజ్ఝతి. ''**యథా**''తి తముదాహరతి. **మతాదిసద్దేసు** వత్తబ్బేసు **కిత్తిసేసాదిసద్దానం కిత్తనం** కథనన్తి. మతో ఇతిఆది యేసం "జీవితక్ఖయం పత్తో" ఇచ్చాదీనమితి చ, కిత్తిసేసో ఇతిఆదియేసం "దేవత్తం గతో, సగ్గకాయమలఙ్కరీ"త్యాదీనమితి చ విగ్గహో.

౧౪౦.**సిలిట్ఠపదసంసగ్గ-**
రమణీయగుణాలయో;
సబన్ధగారవో సో'యం,
సిలేసో నామ తం యథా.

౧౪౦. సిలేసం దస్సేతి ''**సిలిట్ఠే**''చ్చాదినా. సిలిట్ఠానం బన్ధలాఘవాభావేన అఞ్ఞమఞ్ఞం సిలిట్ఠానం పదానం సంసగ్గేన **రమణీయో** మనుఞ్ఞో గుణో తస్స **ఆలయో** పవత్తిట్ఠానం. **బన్ధస్స** రచనాయ **గారవో** అసిథిలతా, సహ తేన వత్తతీతి **సబన్ధగారవో**తి అనువదిత్వా సోయం సిలేసో నామాతి విధీయతే. ''**తం యథే**''త్యుదాహరతి. యథా అయం సిలేసో, తథా అఞ్ఞోపి తాదిసో దట్ఠబ్బో, న త్వయమేవేతి ''**తం యథా**'' సద్దస్సత్థో.

౧౪౦. ఇదాని సిలేసం నిద్దిసతి "**సిలిట్ఠే**"చ్చాదినా. **సిలిట్ఠపదసంసగ్గరమణీయగుణాలయో** ఠానకరణాదీహి ఆసన్నవణ్ణానం విన్యాసహేతు అఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సితానం పదానం సమవాయేన మనుఞ్ఞగుణస్స పవత్తిట్ఠానభూతో **సబన్ధగారవో** బన్ధగారవసఙ్ఖాతరచనాయ అసిథిలభావేన సహ పవత్తో **సో అయం** బన్ధో సిలేసో నామాతి. సిలేసో నామ బన్ధగారవో, తప్పటిపాదకబన్ధోప్యేత్థ సిలేసోతి వుచ్చతి. సిలిట్ఠా చ తే పదా చేతి చ, తేసం సంసగ్గోతి చ, తేన రమణీయోతి చ, సో ఏవ గుణోతి చ, తస్స ఆలయోతి చ, బన్ధస్స గురునో భావోతి చ, తేన సహ పవత్తతీతి చ వాక్యం. తం యథా "**బాలిన్దు**"ఇచ్చాది.

౧౪౧.**బాలిన్దువిబ్భమచ్ఛేది-నఖరావలికన్తిభి;**

సా మునిన్దపదమ్భోజ-కన్తి వో వలితా'వతం.

౧౪౧. "**బాలిన్దు**"ఇచ్చాది. బాలిన్దునో పఞ్చమీ [పఞ్చమీచన్దస్స (?)] పఞ్చదసకలస్స విబ్భమో మనోహరత్తం, తం ఛిన్దతి సీలేనాతి **బాలిన్దువిబ్భమచ్ఛేదియో** పఞ్చమీచన్దస్స కలాసన్నిభానం **నఖరానం** నఖానం ఆవలియో తాసం **కన్తిభి** సోభాహి సహ **వలితా** సంయుత్తా సా, మునిన్దస్స పదానియేవ అమ్భోజాని పదుమాని తేసం కన్తి. **వో** తుమ్హే సామఞ్ఞేన వదతి. **అవతం** పాలయతు.

౧౪౧. **బాలిన్దు...పే.... కన్తిభి** తరుణచన్దవిలాసవినాసనసభావసమన్నాగతనఖపన్తిసోభాహి సహ **వలితా** సంయుత్తా **సా మునిన్దపదమ్భోజకన్తి** సా సమ్బుద్ధపాదపదుమసోభా **వో** తుమ్హే **అవతం** రక్ఖతూతి. బాలో చ సో ఇన్దు చాతి చ, తస్స విబ్భమోతి చ, తం ఛిన్దతి సీలేనాతి చ, నఖానం ఆవలియోతి చ, తాసం కన్తీతి చ, బాలిన్దువిబ్భమచ్ఛేదియో చ తా నఖరావలికన్తియో చాతి చ, మునిన్దస్స పదానీతి చ, తానియేవ అమ్భోజానీతి చ, తేసం కన్తీతి చ విగ్గహో.

౧౪౨.**ఉక్కంసవన్తో యో కోచి,**

గుణో యది పతీయతే;

ఉదారో'యం భవే తేన,

సనాథా బన్ధపద్ధతి.

౧౪౨. ఉదారత్తమవధారయమాహ "**ఉక్కంసవన్తో**"ఇచ్చాది. **యో కోచి** "ఇదమేవే"తి నియమాభావా **గుణో** చాగాతిసయాదికో **ఉక్కంసవన్తో** అధిమత్తో యది **పతీయతే** విఞ్ఞాయతే బన్ధేతి విఞ్ఞాయతి "బన్ధపద్ధతీ"తి వక్ఖమానత్తా, అయం ఉదారో భవేతి విధి. ఉదారోయం హోతు, కిం తతో సియాతి ఆహ "**తేని**"చ్చాది. **తేన** ఉక్కంసవతా గుణేన **బన్ధపద్ధతి** రచనక్కమో నాథభూతేన ఉదారగుణేన సహ వత్తతీతి **సనాథా,** సమ్పదావాతి [సమ్పదావతీతి (?)] వుత్తం హోతి.

౧౪౨. ఇదాని ఉదారత్తముద్దిసతి "**ఉక్కంసే**"చ్చాదినా. **ఉక్కంసవన్తో** అతిసయవా **యోకోచి గుణో** చాగాతిసయాదికో సద్దావలియా పటిపాదనీయో ఆనుభావో **యది పతీయతే** సచే కత్థచి బన్ధే విఞ్ఞాయతే, **అయం** యథావుత్తగుణో **ఉదారో** నామ భవే. తేన కిం పయోజనన్తి చే? **బన్ధబన్ధతి** పదావలి **తేన** ఉక్కంసవతా గుణేన **సనాథా** సప్పతిట్ఠా హోతి. ఉక్కంసో అస్స అత్థీతి చ, నాథేన సహ వత్తతీతి చ, బన్ధస్స పద్ధతీతి చ విగ్గహో.

౧౪౩.**పాదమ్భోజరజోలిత్త-గత్తా యేతవ గోతమ;**

అహో తే జన్తవో యన్తి, సబ్బథా నిరజత్తనం.

౧౪౩. తముదాహరతి ''**పాదే**''చ్చాదినా. **గోతమాతి** భగవన్తం గోత్తేన ఆలపతి. **తవ** భగవతో పాదమ్బోజానం రజాని రేణవో, తేహి **లిత్తాని** ఉపదేహితాని గత్తాని యేసన్తి విగ్గహో. **యే** జనా తే జన్తవో సబ్బప్పకారేన రజోలేపేనాప్యనుపలిత్తత్తా రజేహి కిలేససఙ్ఖాతేహి నిగ్గతా నిరజా, తేసం భావో **నిరజత్తనం** నిక్కిలేసభావం **యన్తి** పాపుణన్తి. **అహో** అచ్ఛరియం యతో రజసా లిత్తా నామ సంకిలిట్ఠాయేవ సియుం, భవం పన పాదరజసా విలేపనే జనే నిరజే కరోతి. అచ్ఛరియం భవతో ఇదన్తి అత్థో.

౧౪౩. ఇదాని ఉదాహరతి ''**పాదమ్బోజే**''చ్చాదినా. భో గోతమ **యే** సత్తా **తవ** తుయ్హం **పాదమ్బోజరజోలిత్తగత్తా** పాదపదుమరేణులిత్తమత్థకనలాటాదిసరీరావయవయుత్తా తే **జన్తవో** సత్తా **సబ్బథా** కిలేససఙ్ఖాతరజోజల్లేహి అనుపలిత్తత్తా సబ్బప్పకారేన **నిరజత్తనం** విగతకిలేసరజోభావం **యన్తి** పాపుణన్తి, **అహో** అచ్ఛరియం. రజోలిత్తా నామ సంకిలిట్ఠా సియుం, త్వం పన పాదరజసా ఉపలిత్తేపి సత్తే నిరజే కరోసీతి భావో. ఇహ భగవతో ఉక్కంసగుణో దీపితో హోతి. పాదానియేవ అమ్బోజానీతి చ, తేసం రజానీతి చ, తేహి లిత్తాని గత్తాని యేసన్తి చ, రజేహి కిలేసేహి నిగ్గతాతి చ, తేసం భావోతి చ వాక్యం.

౧౪౪. **ఏవం జినానుభావస్స, సముక్కంసో'త్రదిస్సతి;**

పఞ్ఞవా విధినా'నేన, చిన్తయే పరమీదిసం.

౧౪౪. కో పనేత్థ ఉక్కంసవన్తో గుణో యేన బన్ధో సనాథో సియాతి చే? ఆహ ''**ఏవ**''మిచ్చాది. **ఏవ**మితి **జినానుభావస్స** సమ్మాసమ్బుద్ధపభావస్స **సముక్కంసో** అతిసయో **దిస్సతి** పదిస్సతే **అత్ర** బన్ధే, తస్మా **జినానుభావేన** ఉక్కంసవతా గుణేన బన్ధో సనాథో సియాతి. పకారమిమమఞ్ఞత్రపిఅతిదిసన్తో ఆహ ''**పఞ్ఞవా**''తిఆది. **పఞ్ఞవా** పఞ్ఞాసమ్పన్నో **అనేన విధినా** ఇమినా పకారేన **ఏదిసం** ఏవరూపం **పరం** అఞ్ఞం **చిన్తయే** వితక్కేయ్య.

౧౪౪. ఇదాని యథావుత్తగుణనిదస్సనఞ్చ సిస్సానుసాసనఞ్చ దస్సేతి ''**ఏవ**''మిచ్చాదినా. **అత్ర** ఇమిస్సం అనన్తరగాథాయం **ఏవం** యథావుత్తక్కమేన **జినానుభావస్స** తథాగతప్పభావస్స **సముక్కంసో** ఆధిక్కం **దిస్సతి** పదిస్సతే, తస్మా జినానుభావసఙ్ఖాతేన ఉక్కంసవతా గుణేన బన్ధో సనాథో భవేయ్య. **పఞ్ఞవా** పసత్థఞాణవన్తో **అనేన విధినా** ఇమినా కమేన ఈదిసం **పరం** అఞ్ఞం **చిన్తయే** కప్పేయ్య.

౧౪౫. **ఉదారో సోపి విఞ్ఞేయ్యో,**

యం పసత్థవిసేసనం;

యథా కీళాసరో లీలా-

హంస [హంసో (క.)] **హేమఙ్గదాదయో.**

౧౪౫. అపరముదారప్పకారం దస్సేతుమాహ ''**ఉదారో**''ఇచ్చాది. యం **పసత్థం** సిలాఘనీయం విసేసనం ఉపాదియతి, **సోపి** న పన యథావుత్తోవ ఉదారో విఞ్ఞేయ్యో. ''**యథే**''త్యుదాహరతి. కీళాయ కీళత్థం సరో, లీలాయ యుత్తో హంసో, హేమం హేమమయమఙ్గదన్తి సమాసో, తం ఆది యేసన్తి బాహిరత్థో. **ఆదిసద్దేన** కుసుమదామమణిమేఖలాదీనం సఙ్గహో. అయం తు బన్ధఫరుసగామ్మపరిచ్చాగా సమ్భవతి.

౧౪౫. అఞ్ఞమపి ఉదారం దస్సేతి ‘‘**ఉదారో**’’చ్చాదినా. యం **పసత్థవిసేసనం** పసంసనీయవిసేసనం హోతి, సోపి ఉదారోతి విఞ్ఞేయ్యో. ‘‘**యథా**’’తి తముదాహరతి. **కీళాసరో** కీళాయ కతో సరో. **లీలాహాసో** లీలాయ యుత్తో హాసో. **హేమఙ్గదాదయో** సువణ్ణకేయూరాఇచ్చాదయోతి. కీళత్థాయ సరోతి చ, లీలాయ యుత్తో హాసోతి చ, హేమం హేమమయం అఙ్గదన్తి చ, లీలాహాసో చ హేమఙ్గదఞ్చాతి చ, తాని ఆదీని యేసం కుసుమదామమణిమేఖలాదీనన్తి చ విగ్గహో. అయముదారో బన్ధఫరుసగామ్మాదిదోసపరిచ్చాగేన సిజ్ఝతి.

౧౪౬.**లోకియత్థానతిక్కన్తా,**
కన్తా సబ్బజనానపి;
కన్తి నామా’తివుత్తస్స,
వుత్తా సా పరిహారతో.

యథా ‘‘మునిన్ద’’ఇచ్చాది.

౧౪౬. కన్తిం కథయతి ‘‘**లోకియ**’’చ్చాదినా. లోకే విదితో **లోకియో,** తం లోకియం **అత్థం** అభిధేయ్యం **అనతిక్కన్తా** అనతీతా సబ్బేసం కవీనమితరేసం వా జనానం ఏవ **కన్తా** మనోహరా కన్తి నామాతి వుచ్చతి. అయం పన సద్దగుణో అతివుత్తస్స వాక్యదోసస్స పరిచ్చాగేన సమ్భవతి. తేనాహ ‘‘**అతివుత్తస్సా**’’తిఆది. ఉదాహరణత్థో హేట్ఠా వుత్తోయేవ.

౧౪౬. ఇదాని కన్తిం దస్సేతి ‘‘**లోకియ**’’చ్చాదినా. **లోకియత్థానతిక్కన్తా** లోకే పసిద్ధసద్దత్థమనతిక్కన్తా **సబ్బజనానం** సకలకవీనం **కన్తా** మనుఞ్ఞా **కన్తి నామ** వుచ్చతే, సా **అతివుత్తస్స** అతివుత్తదోసస్స **పరిహారతో వుత్తా** దోసపరిహారపరిచ్ఛేదే కథితా హోతి. అతివుత్తదోసపరిహారతో ఏవ కన్తియా సిద్ధత్తా తస్స లక్ఖియో ఏవ ఏతిస్సా హోతీతి అధిప్పాయో. లోకే విదితోతి చ, సో చ సో అత్థో చేతి చ విగ్గహో. ‘‘**యథా**’’తి కన్తియా ఉదాహరణం దస్సేతి ‘‘**మునిన్ద**’’ఇచ్చాది. తం వుత్తమేవ.

౧౪౭.**అత్థబ్యత్తా’భిధేయ్యస్సా-**
నేయ్యతా సద్దతో’త్థతో;
సా’యం తదుభయా నేయ్య-
పరిహారే పదస్సితా.

యథా ‘‘మరీచి’’చ్చాది చ, ‘‘మనోనురఞ్జనో’’చ్చాది చ.

౧౪౭. అత్థబ్యత్తిం బ్యఞ్జయతి ‘‘**అత్థబ్యత్తాభిధేయ్య**’’చ్చాదినా. **అభిధేయ్యస్స** సమ్బన్ధఅత్థస్స సద్దతో **అత్థతో** వా సామత్థియతో వా **అనేయ్యతా** పతీతి అఞ్ఞథా వగమో గత్యన్తరాభావా, యతో వుత్తం “దుల్లభావగతీ సద్ద-సామత్థియవిలఙ్ఘినీ”తి. తమనువదిత్వా అత్థబ్యత్తి విధీయతే. సా పన బ్యాకిణ్ణనేయ్యాదిదోసవజ్జనాయ జాయతే. తదుభయా జాతా **సాయం** అనేయ్యతా నేయ్యపరిహారే **పదస్సితా** పకాసితా. పఠమదుతియోదాహరణస్సత్థో వుత్తో.

౧౪౭. ఇదాని అత్థబ్యత్తిం దస్సేతి ‘‘**అత్థబ్యత్తి**’’చ్చాదినా. **అభిధేయ్యస్స** అత్థస్స సద్దతో **అత్థతో** అత్థసామత్థియతో చ **అనేయ్యతా** తత్థేవ విజ్జమానత్తా సద్దస్స అత్థస్స వా ఆహరిత్వా వత్తబ్బస్స అభావో **అత్థబ్యత్తి** నామ, **తదుభయా** తేహి ద్వీహి

జాతా **సా అయం** అనేయ్యతాసఙ్ఖతా అత్థబ్యత్తి **నేయ్యపరిహారే** నేయ్యదోసపరిహారపదేసే **పదస్సితా** పకాసితాతి. “దుల్లభావగతీ సద్ద-సామత్థియవిలఙ్ఘినీ”తి వుత్తత్తా అత్థపతీతి పన వినా సద్దఞ్చ సామత్థియఞ్చ అఞ్ఞథానుపలబ్భతీతి ఇహ “సద్దతో అత్థతో”తి వుత్తం. అత్థస్స బ్యత్తి పతీతీతి చ, నత్థి నేయ్యం ఆహరితబ్బం అస్స అభిధేయ్యస్సాతి చ, తస్స భావోతి చ, తే చ తే ఉభో సద్దత్థా చాతి చ, తే అవయవా ఏతిస్సాతి చ, నేయ్యస్స పరిహారోతి చ వాక్యం. ఇదాని ‘‘**యథే**’’చ్చాదినా ద్విప్పకారాయ అత్థబ్యత్తియా యథాక్కమం ఉదాహరణమనుస్సారేతి ‘‘**మరి**’’చ్చాదిగాథాద్వయేన, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

పున అత్థేన యథా –

౧౪౮.**సభావామలతా ధీర,**

ముధా పాదనఖేసు తే;

యతో తే’వనతానన్త-

మోళిచ్ఛాయా జహన్తి నో.

౧౪౮. పున దుతియే తు **ధీరాతి** ఆమన్తనం. **తే** తవ పాదనఖేసు **సభావామలతా** పకతిపరిసుద్ధతా **ముధా** తుచ్ఛా. కస్మాతి చే? **యతో** యస్మా కారణా **తే** పాదనఖా **అవనతస్స** సన్నతస్స **అనన్తస్స** నాగరాజస్స **మోళినో** కిరీటస్స **అవనతానం** వా నరమరానం **అనన్తానం** మోళీనం **ఛాయా** ఛవియో **నో జహన్తి న** పరిచ్చజన్తి, సఞ్ఛవియో పన జహన్తీతి. ఏత్థ నఖేసు సఞ్ఛవిత్తా పాదనఖస్స మోళీనం నిరన్తరప్పణామాబ్యభిచారానరమరాదీనం భగవతో పాదారవిన్దవన్దనం సామత్థియా ఫుటం గమ్యతే.

౧౪౮. ‘‘**పున అత్థేన యథా సభావి**’’చ్చాది. ధీర **తే** తవ పాదనఖేసు **సభావామలతా** పకతిపరిసుద్ధతా **ముధా** తుచ్ఛా. కస్మాతి చే? **యతో** యస్మా **తే** చరణనఖా **అవనతానన్తమోళిచ్ఛాయా** పాదానతస్స అనన్తనాగరాజస్స కిరీటస్స సమ్బన్ధినీ, అవనతానం వా అనన్తానం దేవమనుస్సానం మోళీనం ఛాయా కన్తియో **నో జహన్తి** న విజహన్తి, పకతివణ్ణం పహాయ కిరీటకన్తిసదిసా తే హోన్తి, తస్మా ఏత్థ చన్దకిరణసన్నిభానం నఖరంసీనం సమీపే మోళీనం నఖరంసీహి అమద్దితసకకన్తియుత్తభావమాపజ్జనం తాదిసానం నిరన్తరప్పణామాభావాభావతో ఖత్తియాదీనం మునిన్దపాదారవిన్దద్వన్దే నిరన్తరప్పణామో సామత్థియా విభూతం గమ్యతే. సస్స భావోతి చ, తేన అమలాతి చ, తేసం భావోతి చ, పఠమపక్ఖే అవనతో చ సో అనన్తో చాతి చ, తస్స మోళీతి చ, తస్స ఛాయాయోతి చ, దుతియపక్ఖే అనన్తా చ తే మోళీ చేతి చ, అవనతానం అనన్తమోళీతి చ, తేసం ఛాయాయోతి చ వాక్యం.

౧౪౯.**‘‘బన్ధసారో’’తి మఞ్ఞన్తి, యం సమగ్గాపి విఞ్ఞునో;**

దస్సనావసరం పత్తో, సమాధి నామ’యం గుణో.

౧౪౯. సమాధిఫలం కిచ్చాహ ‘‘**బన్ధే**’’చ్చాది. **యన్తి** యం సమాధిం **బన్ధస్స** గజ్జపజ్జమిస్సభావస్స **సారోతి** సబ్బస్స జీవితం తప్పరాయత్తా బన్ధస్స **సమగ్గాపి విఞ్ఞునో** సబ్బేపి కవినో **మఞ్ఞన్తి** చిన్తేన్తి జానన్తి, అయం **సమాధి నామ** సమాధిఖ్యో గుణో **దస్సనే** పకాసనే **అవసరం** ఓకాసం అనోత్తరత్తా పరస్స సమ్పత్తో ఉద్దిట్ఠానుక్కమేనాతి.

౧౯౯. ఇదాని సమాధయో నిద్దిసతి ‘‘**బన్ధి**’’చ్చాదినా. **సమగ్గా అపి విఞ్ఞూనో** సబ్బేపి కవయో **యం** సమాధిం ‘‘**బన్ధసారో**’’తి పఞ్చగజ్జవిమిస్ససఙ్ఖాతస్స బన్ధస్స జీవితమితి మఞ్ఞన్తి, అయం సమాధి నామ గుణో **దస్సనావసరం పత్తో** ఉద్దిట్ఠానుక్కమేన దస్సనోకాసం పత్తో హోతి. బన్ధస్స సారోతి చ, దస్సనే అవసరన్తి చ, తం పత్తోతి చ విగ్గహో.

౧౨౦. **అఞ్ఞధమ్మో తతో’ఞ్ఞత్థ,**
లోకసీమానురోధతో;
సమ్మా ఆధీయతే’చ్చే’సో,
సమాధీతి నిరుచ్చతి.

౧౨౦. కథమయం సద్దవోహారో బన్ధే “సమాధీ”తి వుచ్చతీత్యాహ ‘‘**అఞ్ఞో**’’చ్చాది. **అఞ్ఞస్స** వత్థునో పకతాపేక్ఖాయ **ధమ్మో** గుణో పసిద్ధో, **తతో** తస్మా ముఖ్యవిసయా **అఞ్ఞత్థ** అముఖ్యే విసయే **లోకసీమానురోధతో** లోకప్పతీత్యనువత్తనేన **సమ్మా** సాధు లోకసీమానువత్తనమేవేహ సాధుత్తం **ఆధీయతే** ఆరోప్యతే, **ఇతి** ఇమినా కారణేన **ఏసో** ఏవంవిధో ధమ్మో ‘‘**సమాధీ**’’**తి నిరుచ్చతీ**తిధ సమ్మా ఆధీయతీతి ఏవం నీహరిత్వా వుచ్చతీతి అత్థో.

౧౨౦. “సమాధీ”తి అయం వోహారో బన్ధవిసయే కథం పవత్తతీతి ఆసఙ్కాయం పఠమం నిబ్బచనం దస్సేతుం ఆహ ‘‘**అఞ్ఞో**’’చ్చాది. యస్మా **అఞ్ఞధమ్మో** సమాధానస్స విసయభూతఅముఖ్యతో అఞ్ఞస్స ముఖ్యవత్థునో పసిద్ధగుణో, **తతో** ముఖ్యవిసయతో **అఞ్ఞత్థ** అముఖ్యవిసయే **లోకసీమానురోధతో** లోకవోహారమరియాదావిరోధభావేన లోకప్పతీత్యనువత్తనేనేవ సమ్మా **ఆధీయతి** ఠపీయతి, **ఇతి** ఇమినా కారణేన **ఏసో** యథావుత్తగుణో ‘‘**సమాధీ**’’**తి నిరుచ్చతి** వుచ్చతీతి. అఞ్ఞస్స ధమ్మోతి చ, లోకస్స సీమాతి చ, తస్సా అనురోధోతి చ విగ్గహో.

సమాధిఉద్దేస

౧౨౧. **అపాణే పాణినం ధమ్మో, సమ్మా ఆధీయతే క్వచి;**
నిరూపే రూపయుత్తస్స, నిరసే సరసస్స చ.

౧౨౨. **అద్రవే ద్రవయుత్తస్స, అకత్తరిపి కత్తుతా;**
కఠినస్సా’సరీరేపి, రూపం తేసం కమా సియా.

౧౨౧-౧౨౨. సమాధానవిసయమాహ ‘‘**అపాణే**’’ఇచ్చాది. **క్వచి** ఠానే **పాణినం** పాణవన్తానం పదత్థానం **ధమ్మో** గుణో **అపాణే** పాణవిరహితే వత్థుని **సమ్మా** లోకపతీత్యనువత్తనేన **ఆధీయతే** ఆరోప్యతే, ఏవముపరిపి యథానురూపం. **నిరూపే**తి రూపవిరహితే వత్థుని, **క్వచీ**తి సబ్బత్థ అనువత్తతి. **అసరీరే** అఘనే అసంహతే వత్థుని **కఠినస్స** దబ్బస్స, **తేసం** యథావుత్తానం సమాధీనం **రూపం** ఉదాహరణం **కమా** ఉద్దిట్ఠానుక్కమేన.

౧౨౧-౧౨౨. ఉద్దేసే “సమాధయో”తి బహువచనేన నిద్దిట్ఠానం సమాధీనం విసయముపదస్సేతి ‘‘**అపాణే**’’చ్చాదినా. **క్వచి** కిస్మిఞ్చి ఠానే **పాణినం ధమ్మో** ఇన్ద్రియబద్ధానం గుణో **అపాణే** పాణరహితవత్థుమ్హి **సమ్మా** లోకపతీతిఅనుసారేన **ఆధీయతే** ఆరోప్యతే, క్వచి **రూపయుత్తస్స** రూపవన్తవత్థునో ధమ్మో **నిరూపే** రూపరహితవత్థుమ్హి, క్వచి **సరసస్స** రసవన్తస్స

వత్థునో ధమ్మో **నిరసే** రసరహితే చ, క్వచి **ద్రవయుత్తస్స** ద్రవవన్తవత్థునో ధమ్మో **అద్రవే** ద్రవరహితే చ, క్వచి **కత్తుతా** కత్తుగుణో **అకత్తరిపి,** క్వచి **కఠినస్స** థద్ధస్స వత్థునో ధమ్మో **అసరీరేపి** సరీరరహితేపి సమ్మా ఆధీయతే. **తేసం** ఛన్నం సమాధీనం **రూపం** ఉదాహరణం **కమా** "అపాణే పాణిన"న్తి ఉద్దిట్ఠానుక్కమేన **సియా** భవేయ్యాతి. న సన్తి పాణా అస్సేతి చ, రూపా నిగ్గతోతి చ, రూపేన యుత్తోతి చ, రసా నిగ్గతోతి చ, రసేన సహ వత్తమానోతి చ, ద్రవాఅఞ్ఞోతి చ, ద్రవేన ద్రవభావేన యుత్తోతి చ, కత్తుతో అఞ్ఞోతి చ, కత్తునో భావోతి చ, నత్థి సరీరం అస్సాతి చ విగ్గహో.

సమాధినిద్దేస

అపాణే పాణినం ధమ్మో

౧౨౩.**ఉణ్ణాపుణ్ణిన్దునా నాథ, దివాపి సహ సఙ్గమా;**

వినిద్దా సమ్పమోదన్తి, మఞ్ఞే కుముదినీ తవ.

౧౨౩. ''**ఉణ్ణా**''ఇచ్చాది. **నాథా**తి లోకత్తయేకపటిసరణభూతతాయ భగవన్తం ఆలపతి. తవ ఉణ్ణారోమధాతుసఙ్ఖాతేన పుణ్ణిన్దునా **సహ సఙ్గమా** సంయోగేన **కుముదినీ** కుముదినియో కుముదాకరా దివాపి **వినిద్దా** విగతసోప్పా **సమ్పమోదన్తి మఞ్ఞే** సుట్ఠుయేవ పమోదన్తీతి పరికప్పేమీతి. ఏత్థ పాణిధమ్మస్స సురతరూపస్స సఙ్గమస్స వినిద్దాయ సమ్పీణనస్స చ అపాణిని ఆరోపితపుమ్భావే ఉణ్ణాపుణ్ణిన్దుమ్హి, తథా ఆరోపితఇత్థిభావాసు కుముదినీసు లోకసీమానురోధేన సమాధానతో సోయం పసిద్ధో ధమ్మో "సమాధీ"తి వుచ్చతి. తదభిధాయీ సద్దో చ ఉపచారతో అత్థానుగామిత్తా సద్దికవోహారం దస్సేతి, ఏవముపరిపి యథాయోగం.

౧౨౩. తేసు పాణిధమ్మసమాధినో ఉదాహరణమాదిసతి ''**ఉణ్ణా**''ఇచ్చాదినా. నాథ **తవ** తుయ్హం **ఉణ్ణాపుణ్ణిన్దునా** ఉణ్ణారోమమణ్డలసఙ్ఖాతపుణ్ణచన్దేన **సహ సఙ్గమా** అఞ్ఞమఞ్ఞసమవాయహేతునా **కుముదినీ** కేరవాకరసఙ్ఖాతా కుముదినియో దివాపి **వినిద్దా** వికసితా **సమ్పమోదన్తి మఞ్ఞే** అతిసన్తుట్ఠా హోన్తీతి కప్పేమీతి ఇన్దుసమ్పమోదో **సహ**సద్దేన ఞాయతే. ఏత్థ పాణిధమ్మసఙ్ఖాతో సురతసఙ్గమో చ నిద్దాపగమో చ సమ్పమోదనఞ్చాతి తిణ్ణం ఉణ్ణాపుణ్ణిన్దుకుముదినీసఙ్ఖాతేసు అపాణేసు లోకవోహారానతిక్కమ్మ బుద్ధియా ఆరోపనేన పాణిధమ్మతో పసిద్ధా తయో అత్థా ఇధ సమాధయో నామ, తప్పటిపాదకగన్థోపి అత్థానుగామిత్తా తదుపచారేన సమాధీతి దట్ఠబ్బో. పుణ్ణో చ సో ఇన్దు చేతి చ, ఉణ్ణా ఏవ పుణ్ణిన్దు చాతి చ, విగతా నిద్దా యేహీతి చ విగ్గహో.

నిరూపే రూపయుత్తస్స

౧౨౪.**దయారసేసు ముజ్జన్తా, జనా'మతరసేస్వి'వ;**

సుఖితా హతదోసా తే, నాథ పాదమ్బుజానతా.

౧౨౪. ''**దయా**''ఇచ్చాది. నాథ తే పాదమ్బుజేసు ఆనతా పణామవసేన **జనా** తిలోకకుహరపవత్తినో సత్తా **అమతరసేస్వివ** పీయూసరసేసు వియ **దయారసేసు** కరుణారసేసు గుణేసు. "సిఙ్గారాదో విసే వీరియే, గుణే రాగే ద్రవే రసో"తి

[అమరకోస ౩.౩.౨౨౬] హి నిఘణ్టు. **ముజ్జన్తా** నిముజ్జమానా **హతా** నట్ఠా **దోసా** వాతాదయో అమతపక్ఖే, అఞ్ఞత్థ తు **హతా** నట్ఠా **దోసా** రాగాదయో యేసన్తి విగ్గహో, తతోయేవ **సుఖితా** సుఖం కాయికచేతసికసుఖం ఇతా పత్తా గతాతి అత్థో.

౧౩౪. ఇదాని రూపధమ్మసమాధినో ఉదాహరణం ఉద్దిసతి ‘‘**దయా**’’ఇచ్చాదినా. నాథ **తే** తవ **పాదమ్బుజానతా** చరణపదుమే పణతా **జనా** దేవమనుస్సా **అమతరసేసు ఇవ** సుధాజలేసు వియ **దయారసేసు** అనఞ్ఞసాధారణకరుణాగుణేసు **ముజ్జన్తా** నిముజ్జమానా **హతదోసా** వినట్ఠవాతపిత్తాదయో వినట్ఠరాగాదిదోసా వా **సుఖితా** తతోయేవ అజరామరసఙ్ఖాతసుఖం ఇతా పత్తాతి. ఏత్థ రూపయుత్తజలే లబ్భమానం ముజ్జనం నిరూపే దయాగుణే ఆరోపితం హోతి. దయా ఏవ రసా గుణాతి చ, అమతా ఏవ రసాతి చ, హతా వాతాదయో రాగాదయో వా దోసా యేసన్తి చ, పాదాని ఏవ అమ్బుజానీతి చ, తేసు ఆనతాతి చ విగ్గహో.

‘‘సిఙ్గారాదో విసే వీరియే, గుణే రాగే ద్రవే రసో’’తి [అమరకోస ౩.౩.౨౨౬] ఏత్థ **రస**సద్దో గుణజలేసు వత్తతి.

నిరసే సరసస్స

౧౩౫మధురేపి గుణే ధీర, నప్పసీదన్తి యే తవ;

కీదిసీమనసో వుత్తి, తేసం ఖారగుణానభో [హే (సీ.)].

౧౩౫. ‘‘**మధురే**’’చ్చాది. ధియా ఈరతీతి **ధీరో**, భో ధీర తవ **మధురేపి** మనోహరేపి **గుణే** కరుణాదికే **యే నప్పసీదన్తి** పసాదం న కరోన్తి, **ఖారగుణానం** అమధురగుణానం **తేసం** జనానం **మనసో వుత్తి** చిత్తప్పవత్తి **కీదిసీ**తి కిమివ దిస్సతి, న విఞ్ఞాయతే ‘‘ఈదిసీ’’తి. యతో తాదిసగుణావబోధపరమ్ముఖా మోహన్ధకారసమ్బన్ధితాతి.

౧౩౫. ఇదాని సరసధమ్మసమాధినో ఉదాహరణముద్దిసతి ‘‘**మధురి**’’చ్చాదినా. భో **ధీర తవ** తే **మధురే అపి గుణే** పకతిసున్దరే కరుణాపఞ్ఞాగుణేపి **యే** హీనాధిముత్తికా జనా నప్పసీదన్తి, **ఖారగుణానం** అమధురగుణానం **తేసం** జనానం **మనసో వుత్తి** చిత్తప్పవత్తి **కీదిసీ** కథం రుహతి. ధియా ఈరతి పవత్తతీతి చ, కా వియ సా దిస్సతీతి చ, ఖారా గుణా యేసన్తి చ విగ్గహో. ఏత్థ సమాధి నామ రసహీనే ఆరోపితరసయుత్తధమ్మభూతం మధురఖారగుణద్వయం.

అద్రవే ద్రవయుత్తస్స

౧౩౬సబ్బత్థసిద్ధ చూళక-పుటపేయ్యా మహాగుణా;

దిసా సమన్తా ధావన్తి, కున్దసోభాసలక్ఖణా.

౧౩౬. ‘‘**సబ్బత్థసిద్ధి**’’చ్చాది. సబ్బత్థసిద్ధస్స మహామునినో చూళకపుటేన **పేయ్యా** పాతబ్బా **కున్దసోభాసలక్ఖణా** కున్దకుసుమస్స సోభాసవన్తా జుతివిజమ్భినో **మహాగుణా సమన్తా** పరితో **దిసా** దిసన్తాని ధావన్తి.

౧౩౬. ఇదాని ద్రవయుత్తసమాధినో ఉదాహరణముద్దిసతి ‘‘**సబ్బత్థి**’’చ్చాదినా. **సబ్బత్థసిద్ధ** సబ్బకిచ్చే పరినిప్పన్న, నిప్పన్నేహి సబ్బత్థేహి వా సమన్నాగత హే తథాగత **తవ చూళకపుటపేయ్యా** చూళకపుటేన పాతబ్బా **కున్దసోభాసలక్ఖణా** కున్దసోభాహి సమానలక్ఖణా కున్దసోభాసదిసా వా **మహాగుణా** సఙ్ఖ్యామహన్తత్తా ఆనుభావమహన్తత్తా వా మహన్తా వా

అరహత్తాదయో గుణా **సమన్తా** సమన్తతో **దిసా** దసదిసాసు ధావన్తీతి. ఏత్థ ద్రవయుత్తగుణభూతో చూళకపుటపేయ్యభావో ద్రవరహితే గుణే ఆరోపితో సమాధి నామ హోతి. సబ్బే చ తే అత్థా చేతి చ, తే సిద్ధా యస్సేతి చ, చూళకమేవ పుటమితి చ, తేన పేయ్యాతి చ, మహన్తా చ తే గుణా చేతి చ, కున్దానం సోభాతి చ, తాహి సమానం లక్ఖణం యేసన్తి చ విగ్గహో.

అకత్తరి కత్తుతా

౧౩౭.మారారిబలవిస్సట్ఠా, కుణ్ఠా నానావిధా'యుధా;

లజ్జమానా'ఙ్గవేసేన, జిన పాదానతా తవ.

౧౩౭. ''**మారా**''ఇచ్చాది. మారోయేవ అరి సత్తూతి **మారారీ,** తేన, **బలేన** అత్తనో సత్తియా, తస్స వా **బలేన** సేనాయ **విస్సట్ఠా** అభిముఖం ఛడ్డితా **నానావిధా** అనేకప్పకారా **ఆయుధా** భిన్దివాళాదయో **కుణ్ఠా** [భేణ్డివాలాదయో (క.)] పరిచ్చత్తతిఖిణభావా తాయేవ కుణ్ఠభావప్పత్తియా **లజ్జమానా** "లోకప్పతీతానుభావానమమ్హాకమ్పి ఏవరూపం జాత"న్తి లజ్జన్తా **అఙ్గవేసేన** "కథం నామ పరే అమ్హే న జానేయ్యు"న్తి అత్తనో ఆవుధవేసం పరివత్తిత్వా కుసుమవేసేన, **జినాతి** ఆమన్తనం, తవ **పాదానతా** పాదేసు సన్నతా.

౧౩౭. ఇదాని కత్తుధమ్మసమాధినో ఉదాహరణముద్దిసతి ''**మారారి**''చ్చాదినా. హే **జిన మారారిబలవిస్సట్ఠా** మారసత్తునా అత్తనో సత్తియా విస్సట్ఠా, మారారినో వా సేనాయ విస్సట్ఠా అభిముఖే పాతితా **నానావిధాయుధా** అనేకప్పకారభిన్దివాళఉసుసత్తితోమరాదయో ఆవుధా **కుణ్ఠా** అతిఖిణా **లజ్జమానా** "కస్మా ఏవం లోకపసిద్ధానుభావానమమ్హాకమ్పి ఈదిసం విప్పకారమహోసీ"తి లజ్జన్తా **అఙ్గవేసేన** "కథమమ్హే పరే న జానేయ్యు"న్తి ఆవుధవేసం హిత్వా తదఙ్గభూతేన పుప్ఫవేసేన తవ **పాదానతా** పాదసమీపే నతా అహేసున్తి. ఏత్థ కత్తుధమ్మభూతం లజ్జనఞ్చ అఙ్గవేసేన పరివత్తనఞ్చ ఆనతఞ్చేతి ఇమే లజ్జనాదీనం అకత్తుభూతేసు విసయేసు ఆరోపితా సమాధయో నామ హోన్తి. మారో ఏవ అరీతి చ, బలేన విస్సట్ఠాతి చ, మారారినా బలవిస్సట్ఠాతి చ మారారినో బలం సేనాతి చ, తేన విస్సట్ఠాతి చ, నానా అనేకవిధా పకారా యేసన్తి చ, అఙ్గోసం వేసోతి చ, అఙ్గో చ సో వేసో చాతి చ, పాదేసు ఆనతాతి చ విగ్గహో.

కఠినస్స అసరీరే

౧౩౮ మునిన్దభాణుమా కాలో-

దితో బోధోదయాచలే;

సద్ధమ్మరంసినా భాతి,

భిన్దమన్ధతమం పరం.

౧౩౮. ''**మునిన్ద**''ఇచ్చాది. **బోధో** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసదిసో సోయేవ వా **ఉదయాచలో** ఉదయపబ్బతో తస్మిం **కాలే** రత్తిపరియన్తే అభినిక్ఖన్తసమయే **ఉదితో** పాతుభూతో **మునిన్దో** మునిన్దసదిసో సోయేవ వా **భాణుమా** సూరియో **అన్ధతమం** అన్ధకారం మోహం వా **పరం** అచ్చన్తమేవ **సద్ధమ్మరంసినా** సద్ధమ్మసదిసేన సద్ధమ్మసఙ్ఖతేన వా రంసినా **భిన్దం** పదాలేన్తో **భాతి** సోభతీతి.

౧౩౮. ఇదాని కఠినధమ్మసమాధినో ఉదాహరణముద్దిసతి ''**మునిన్ది**''చ్చాదినా. **బోధోదయాచలే** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసదిసే సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణసఙ్ఖాతే వా ఉదయపబ్బతే **కాలోదితో** రత్తిక్ఖయే మారపరాజితసమయే వా ఉదితో పాతుభూతో **మునిన్దభానుమా** మునిన్దసదిసో మునిన్దోయేవ వా సూరియో **అన్ధతమం** పకతిఘనన్ధకారం బహలమోహన్ధకారం **సద్ధమ్మరంసినా** సద్ధమ్మసదిసేన సద్ధమ్మభూతేన వా కిరణేన **పరమతిసయేన భిన్దం** పదాలేన్తో **భాతి** సోభతీతి. ఏత్థ థద్ధధమ్మభూతం భేదనం అసరీరభూతే అన్ధకారే బుద్ధియా ఆరోపితం సమాధి నామ హోతి. మునీనం ఇన్దోతి చ, సోయేవ భానుమాతి చ, బోధో ఏవ ఉదయాచలోతి చ, సద్ధమ్మో ఏవ రంసీతి చ విగ్గహో.

౧౩౯.**వమనుగ్గిరనాద్యే'తం, గుణవుత్యపరిచ్చుతం;**

అతిసున్దరమఞ్ఞం తు, కామం విన్దతి గామ్మతం.

౧౩౯. కోచి ధమ్మో అముఖ్యవిసయే బన్ధే సోభతే, న ముఖ్యవిసయేతి దస్సేన్తో ఆహ ''**వమనం**''ఇచ్చాది. వమనఞ్చ ఉగ్గిరనఞ్చ, **ఆది**సద్దేన విరేచనాదిపరిగ్గహో. **ఏతం** యథావుత్తం **గుణా** పధానేతరా పసిద్ధవిసయా విసయన్తరపరిగ్గహలక్ఖణా **వుత్తి** పయోగరూపా, తతో **అపరిచ్చుతం** అపరిగళితం సన్తం అముఖ్యభూతం **అతిసున్దరం** అచ్చన్తమనోహరమలఙ్కారరూపత్తా, **అఞ్ఞం తు** ఇతరం పన ముఖ్యన్తి వుత్తం హోతి. **కామం** ఏకన్తేన **గామ్మతం** అసబ్భసభావం బన్ధే తస్సానుచితభావతో **విన్దతి** పటిలభతి పసవతీతి అత్థో.

౧౩౯. ఇదాని ఇమేసుయేవ పాణిధమ్మాదీసు కోచి ధమ్మో అముఖ్యవిసయే పయుత్తో పసత్థో, ముఖ్యవిసయే పయుత్తో అపసత్థోతి దస్సేన్తో ''**వమనుగ్గి**''చ్చాదిమాహ. **ఏతం వమనుగ్గిరనాది** వమనఉగ్గిరనవిరేచనాదికం **గుణవుత్యపరిచ్చుతం** అముఖ్యపయోగతో అగళితం అముఖ్యభూతం **అతిసున్దరం** సబ్బేసం అతిపియం హోతి, **అఞ్ఞం తు** ఉత్తతో బ్యతిరేకం ముఖ్యవిసయే పయుత్తం వమనుగ్గిరనాదికం పన **కామం** ఏకన్తేన **గామ్మతం** సభావలప్పియగామ్మదోసతం **విన్దతి** సేవతీతి. వమనఞ్చ ఉగ్గిరనఞ్చేతి చ, తాని ఆదీని యస్సేతి చ, గుణా అప్పధానా వుత్తీతి చ, తతో అపరిచ్చుతన్తి చ విగ్గహో.

౧౪౦.**కన్తీనం వమనబ్యాజా, మునిపాదనఖావలీ;**

చన్దకన్తీ పివన్తీవ, నిప్పభం తం కరోన్తియో.

౧౪౦. ఉదాహరతి ''**కన్తీన**''మిచ్చాది. **మునినో** సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పాదనఖానం **ఆవలీ** సేణియో **కన్తీనం** అత్తనో నిరన్తరం నిస్సరన్తీనం సోభావిసేసానం **వమనబ్యాజా** ఉగ్గిరనలేసేన **చన్దకన్తీ** చన్దచ్ఛవియో సబ్బత్థ పత్థటత్తా **పివన్తీవ** పానం కరోన్తీతి తక్కేమి. కీదిసీ వియాతి పరికప్పనాబీజమాహ ''**నిప్పభ**''న్తిఆది. **తం** చన్దం **నిప్పభం** పభావిరహితం **కరోన్తియో** విదహమానా. ఇదఞ్హి కప్పనాబీజం యతో నఖసోభాలిఙ్గనేన చన్దస్స సోభావతో నిప్పభత్తం పస్సిత్వా మహత్తఞ్చ తస్సా నఖావలియా చన్దకన్తీ పివన్తీతి పరికప్పేతి కన్తీనఞ్చ వమనబ్యాజం.

౧౪౦. ఇట్ఠవిసయే పయుత్తవమనుగ్గిరనాదీనముదాహరణముద్దిసతి ''**కన్తీన**''మిచ్చాదినా. **మునిపాదనఖావలీ** మునిపాదనఖసేణియో **కన్తీనం** అత్తనో చన్దమరీచిసదిససోభానం **వమనబ్యాజా** ఉగ్గిరనలేసేన **తం** నిమ్మలచన్దం **నిప్పభం కరోన్తియో** అత్తనో సబ్బత్థ పత్థటత్తా నిప్పభం కరోన్తియో **చన్దకన్తీ** చన్దరంసియో పివన్తి మఞ్ఞే. నఖరంసీనం సబ్బత్థ పత్థటత్తా

సప్పభస్సాపి చన్దస్స నిప్పభత్తఞ్చ నఖరంసీనం అధికత్తఞ్చ దిస్వా చన్దకన్తీ పివన్తి ఇవేతి నఖావలీనం చన్దకన్తిపివనఞ్చ సకకన్తివమనఞ్చ పకతి న హోతి, బ్యాజమితి కవినా పరికప్పితం హోతి. ఏత్థ భత్తసిత్థాదిముఖ్యవిసయతో అఞ్ఞకన్తిసఙ్ఖతఅముఖ్యవిసయే పయుత్తం వమనం గుణవుత్తీతి ఞాతబ్బం. వమనమేవ బ్యాజమితి చ, మునినో పాదాతి చ, తేసు నఖాతి చ, తేసం ఆవలియోతి చ, చన్దస్స కన్తియోతి చ, నిగ్గతో పభాహీతి చ విగ్గహో.

౧౬౧.**అచిత్తకత్తుకం రురు-మిచ్చేవం గుణకమ్మ తం** [గుణకమ్మకం (సీ.)];

సచిత్తకత్తుకం పే’తం, గుణకమ్మం యదు’త్తమం.

౧౬౧. యథావుత్తం నిగమేతి ‘‘**అచిత్త**’’ఇచ్చాదినా. ఇచ్చేవం అచిత్తో కత్తా యస్స తం **అచిత్తకత్తుకం**. గుణో కమ్మం యస్స తం **గుణకమ్మం. తఞ్చ** వమనాది **రురు**మతిమనోహరం భవతి బన్ధోచితత్తా. నఖావలియో హి అచిత్తకత్తారో, కన్తియో గుణకమ్మన్తి వమనమత్తాతిసున్దరం. నేదమేవ రురున్తి ఆహ ‘‘**సచిత్త**’’ఇచ్చాది. **ఏతం** వమనాదికం సచిత్తకత్తుకమ్పియదిగుణకమ్మం, **ఉత్తమం** సేట్ఠం బన్ధోచితత్తా.

౧౬౧. అనన్తరోదాహరణస్స పసత్థత్తఞ్చ కమ్మని గుణే సతి సచిత్తకత్తుకవమనాదికఞ్చ ఇట్ఠమితి దస్సేన్తో ‘‘**అచిత్తకత్తుక**’’మిచ్చాదిమాహ. **ఇచ్చేవం** ఇమినా పకారేన **అచిత్తకత్తుకం** నఖావలిసఙ్ఖాతఅవిఞ్ఞాణకకత్తువన్తం **గుణకమ్మం** నఖకన్తిసఙ్ఖాతఅప్పధానకమ్మవన్తం వమనాదికం **రురుం** రచనాయ ఉచితత్తా రుచిజనకం హోతి, **ఏతం** వమనాదికం **సచిత్తకత్తుకమ్పి** సవిఞ్ఞాణకకత్తువన్తమ్పి **యది గుణకమ్మం** అముఖ్యకమ్మం చే, **ఉత్తమం** విసిట్ఠమేవ, “కన్తీన”న్తి భావసమ్బన్ధే ఛట్ఠియా సతిపి వమనక్రియాయ కమ్మత్తం నాతివత్తతి. నత్థి చిత్తం యేసన్తి చ, అచిత్తా కత్తారో యస్సాతి చ, గుణో కమ్మం యస్సేతి చ, సహ చిత్తేన వత్తమానోతి చ వాక్యం. **ఇతి** నిదస్సనే **ఏవం** పకారే నిపాతో, అథ వా వచనవచనీయానం [వచనవచనీయాదీనం (క.)] నిగమారమ్భే నిపాతసముదాయో.

౧౬౨.**ఉగ్గిరన్తోవ స స్నేహ-రసం జినవరో జనే;**

భాసన్తో మధురం ధమ్మం, కం న సమ్పీణయే జనం.

౧౬౨. తదుదాహరతి ‘‘**ఉగ్గిరన్తోవా**’’తిఆదినా. **సో** జినవరో **జనే** సకలసత్తనికాయే **స్నేహరసం** అత్తనో పేమసఙ్ఖాతం అనురాగం **ఉగ్గిరన్తోవ** వమన్తో వియ **మధురం** అతిపణీతం ధమ్మం భాసన్తో **కం జనం న సమ్పీణయే,** సబ్బమేవ సమ్పీణేతి. ఏత్థ జినవరో కత్తా సచిత్తో, స్నేహరసో గుణకమ్మం.

౧౬౨. ఇదాని సచిత్తకకత్తుపక్ఖే ఉదాహరణముద్దిసతి ‘‘**ఉగ్గిరన్తో**’’చ్చాదినా. **సో** జినవరో **జనే** సకలసత్తనికాయే **స్నేహరసం** అత్తనో పేమసఙ్ఖాతఅనురాగం **ఉగ్గిరన్తో ఇవ** వమన్తో వియ **మధురం** ఆదికల్యాణాదిభావేన పణీతం **ధమ్మం** సద్ధమ్మం **భాసన్తో** దేసేన్తో యథాసయం వదన్తో **కం జనం** కీదిసం పుగ్గలం **న సమ్పీణయే,** పీణేతి ఏవాతి. ఏత్థ ఉగ్గిరనం జినవరసఙ్ఖతసచిత్తకకత్తువన్తమ్పి స్నేహరససఙ్ఖాతఅముఖ్యకమ్మయుత్తత్తా పసత్థం హోతి. స్నేహో ఏవ రసో అనురాగోతి విగ్గహో.

౧౬౩. **యో సద్దసత్థకుసలో కుసలో నిఘణ్టు-**

ఛన్దోఅలఙ్కతిసు నిచ్చకతాభియోగో;
సో'యం కవిత్తవికలోపి కవీసు సఙ్ఖ్య-
మోగయ్హ విన్దతి హి కిత్తి'మమన్దరూపం.

ఇతి సఙ్ఘరక్ఖితమహాసామిపాదవిరచితే

సుబోధాలఙ్కారే

గుణావబోధో నామ తతియో పరిచ్ఛేదో.

౧౬౩. గన్థన్తరాహితవాసనాయ, తదనుబన్ధపటిభానే చావిజ్జమానేపి సుతేన అభియోగబలేన కవితా కిత్తి చ తదనుగతా సముపలబ్భతీతి సమనుసాసతి **''యో''**ఇచ్చాదినా. **సద్దసత్థే** బ్యాకరణే కిస్మిఞ్చి "ఇదమేవే"తి నియమాభావా **కుసలో** ఛేకో **నిఘణ్టుమ్హి** అభిధానసత్థే చ **ఛన్దసి** వుత్తిజాతిప్పపఞ్చపకాసకఛన్దోవిచితిసత్థే చ **అలఙ్కతిసు** అలఙ్కారసత్థే చ కుసలో న కేవలం సద్దసత్థేయేవ, అథ చ పన **నిచ్చ**మనవరతం దివా చ రత్తో చ కతో **అభియోగో** వాయామో రచనావిసయే యస్స సోయం **కవిత్తవికలోపి** బన్ధకరణసఙ్ఖాతకవిగుణపరిహీనోపి **కవీసు** కవిగుణోపేతేసు **సఙ్ఖ్యం** గణనం **ఓగయ్హ** పటిలభిత్వా **అమన్దరూపం** అతిబహుం **కిత్తిం** పరిసుద్ధబన్ధరచనాలక్ఖణం తప్పభవం ఖ్యాతం **విన్దతి** పటిలభతేవాతి.

ఇతి సుబోధాలఙ్కారే మహాసామినామికాయం

సుబోధాలఙ్కారటీకాయం

గుణావబోధపరిచ్ఛేదో తతియో.

౧౬౩. ఇదాని ఉద్దేసక్కమేన సద్దాలఙ్కారే నిద్దిసిత్వా బ్యాకరణనిఘణ్టుఛన్దోపరివారితే ఇమస్మిం నిరన్తరాభియోగో ఇహలోకియాదిమహన్తయసస్స కారణమితి సిస్సానమనుసాసన్తో **''యో సద్దసత్థకుసలో''**చ్చాదిమాహ. **యో** ధీరనవమజ్ఝిమేసు కోచి **సద్దసత్థకుసలో** సద్దానుసాసనబ్యాకరణవిసయే పకతిపచ్చయాదివిభాగకప్పనాయ ఛేకో **నిఘణ్టుఛన్దోఅలఙ్కతీసు** అభిధానఛన్దోఅలఙ్కారసత్థేసుపి **కుసలో** తంతంవిభాగబుద్ధినం పటిపాదనేన ఛేకో **నిచ్చకతాభియోగో** ధారణమనసికారవసేన నిచ్చం కతుస్సాహో హోతి. **సో అయం** అప్పమాదీ **కవిత్తవికలోపి** పకతిసిద్ధకబ్బరచనగుణరహితోపి **కవీసు సఙ్ఖ్యం** కబ్బకత్తూసు గణనం **ఓగయ్హ** కబ్బకరణటీకాకరణాదిపకారేన ఓగాహేత్వా తం గణనం పాపుణిత్వా **అమన్దరూపం** అనప్పకసభావం అతిబహుం **కిత్తిం** నిద్దోసం సత్థరచనలక్ఖణం పుఞ్ఞసఞ్చయం, తప్పభవం పసిద్ధిం వా **విన్దతి** లభతేవాతి. యథావుత్తసత్థేసు అభియోగో బన్ధస్స ఏకన్తకారణమేవ. వుత్తం హి–

"సాభావికీ చ పటిభా,
సుతఞ్చ బహునిమ్మలం;
అమన్దో చాభియోగో'యం,
హేతు హోతి'హ బన్ధనే"తి [కావ్యాదాస ౧.౧౦౩].

తత్థ **సాభావికీ** సభావసిద్ధా **పటిభా చ** పఞ్ఞా చ **బహు నిమ్మలం** అనప్పకం నిజ్జటం **సుతఞ్చ అమన్దో అభియోగో** చ అనప్పకో అబ్భాసో చేతి అయమేసో సబ్బోపి **ఇహ బన్ధనే** ఇమిస్సం కబ్బరచనాయం **హేతు హోతి** కారణం భవతీతి. సద్దే సాసతి ఏత్థ ఏతేనాతి ఇమస్మిం అత్థే తప్పచ్చయఞ్చ **తస్స థా**దేసఞ్చ కత్వా సద్దసత్థన్తి ఞాతబ్బం, సద్దసత్థే కుసలోతి చ, నిఘణ్టు చ ఛన్దో చ అలఙ్కతి అలఙ్కారఞ్చేతి చ విగ్గహో, ఏత్థ **అలఙ్కతి**సద్దో సత్థాపేక్ఖాయ నపుంసకో హోతి, నిచ్చం కతో అభియోగో అస్సేతి చ, కవినో భావోతి చ, తేన వికలోతి చ, అమన్దం రూపం సభావో యస్సేతి చ వాక్యం.

ఇతి సుబోధాలఙ్కారనిస్సయే

తతియో పరిచ్ఛేదో.

४. అత్థాలఙ్కారావబోధపరిచ్ఛేద

౧౬४.**అత్థాలఙ్కారసహితా, సగుణా బన్ధపద్ధతి;**

అచ్చన్తకన్తా కన్తావ [యతోఽచ్చన్తకన్తావ (క.)], **వుచ్చన్తేతే తతో'ధునా.**

౧౬४. ఏవం సద్దాలఙ్కారే పరిచ్ఛిజ్జ సమ్పత్యత్థాలఙ్కారం బోధయితుమాహ "**అత్థాలఙ్కార**"ఇచ్చాది. **సగుణా** యథావుత్తేహి పసాదాదీహి సద్దగుణేహి సహితా **బన్ధపద్ధతి** కబ్బరచనం. అలఙ్కరీయతి కన్తిం నీయతి బన్ధో ఏతేహి సరీరమివ హారాదీహీతి అలఙ్కారా, తేహి అత్థాలఙ్కారేహి జాత్యాదిలక్ఖణేహి **సహితా** సంయుత్తా సతీ **సగుణా** పతిబ్బతాదిగుణోపేతా **అత్థేన** ధనేన **అలఙ్కారేన** ఆభరణేన **సహితా** యుత్తా **కన్తావ** అఙ్గనా వియ. యతో **అచ్చన్తకన్తా** అతిసయరమణీయా సియా, **తతో** తేన కారణేన యే అత్థాలఙ్కారా అవసరం పత్తా, తే **అధునా** ఇదాని **వుచ్చన్తే** కథీయన్తి.

౧౬४. ఏవం సద్దాలఙ్కారవిభాగం దస్సేత్వా ఇదాని తన్నిస్సయంయేవ అత్థాలఙ్కారబన్ధమారభన్తో "**అత్థాలఙ్కారి**"చ్చాదిమాహ. **సగుణా** యథావుత్తపసాదాదిసద్దగుణయుత్తా **బన్ధపద్ధతి** పజ్జగజ్జాదిపభేదా రచనావలి **అత్థాలఙ్కారసహితా** సభావవుత్తివఙ్కవుత్తిసఙ్ఖాతేన అత్థాలఙ్కారేన సంయుత్తా **సగుణా అత్థాలఙ్కారసహితా కన్తా ఇవ** పతిబ్బతాదీహి గుణేహి యుత్తా సువణ్ణరజతమణిముత్తాదిధనేహి గీవేయ్యకటకనూపురాదీహి ఆభరణేహి చ యుత్తా అఙ్గనావ **అచ్చన్తకన్తా** యతో అతిసయేన రమణీయా, **తతో** తస్మా **తే** అత్థాలఙ్కారా **అధునా** దాని వుచ్చన్తే. అలఙ్కరోన్తి బన్ధం సరీరం వా ఏతేహీతి చ, అత్థస్స అలఙ్కారాతి చ, తేహి సహితాతి చ, గుణేహి సహ వత్తతీతి చ, బన్ధస్స పద్ధతీతి చ, అచ్చన్తం అతిసయేన కన్తాతి చ విగ్గహో.

౧౬౫.**సభావవఙ్కవుత్తీనం, భేదా ద్విధా అలంక్రియా;**

పఠమా తత్థ వత్థూనం, నానావత్థావిభావినీ.

౧౬౫. కతిప్పభేదా తే ఇచ్చాహ "సభావ"ఇచ్చాది. సభావవుత్తి వఙ్కవుత్తీతి ఇమేసం **భేదా** పభేదేన **అలంక్రియా** అత్థాలఙ్కారాద్విధాద్విప్పకారా. తేసు సభావవుత్తి కీదిసీతి ఆహ "**పఠమా**"తిఆది. **తత్థ** తాసు **పఠమా** సభావవుత్తి **వత్థూనం** పదత్థానం జాతిగుణక్రియాదబ్బసభావానం **నానా** విచిత్తా, న ద్వేకావ **అవత్థా** అవసరా విభావినీ పకాసికా విఞ్ఞేయ్యా. జాత్యాదీనం పదత్థానం యథాసభావమనేకప్పకారం సమ్మదేవ వివరన్తీ సభావం పదత్థానం విచిత్తం వదతీతి సభావవుత్తి నామాతి అధిప్పాయో, సావ జాతియా పదత్థసరూపస్స తథాతథాపటిపాదకత్తేన వుత్తియా [దత్తియా (క.)] జాతిపి వుచ్చతి.

౧౬౫. పసత్థాలఙ్కారా [పసత్థాదిఅలఙ్కారా (క.)] పభేదతో ఏత్తకాతి దస్సేన్తో "**సభావి**"చ్చాదిమాహ. **అలంక్రియా** అత్థాలఙ్కారా సభావవఙ్కవుత్తీనం **భేదా** పభేదతో **ద్విధా** ద్విప్పకారా హోన్తి. **తత్థ** తాసుద్వీసు **పఠమా** సభావవుత్తి **వత్థూనం** జాతిగుణక్రియాదబ్బలక్ఖణానం పదత్థానం **నానావత్థావిభావినీ** అనేకప్పకారస్స పకాసినీ హోతి. ఏత్థ జాత్యాదీనం పదత్థానం అనేకప్పకారసభావపకాసినీ సభావవుత్తి నామ. ఏసావ జాతి గుణాదిచతుబ్బిధపదత్థానం సరూపసఙ్ఖాతజాతియా తేహి ఆకారేహి పటిపాదనతో ఉపచారతో జాతి నామ హోతి. జాత్యాదిపదత్థానంయేవ యథాసభావం హిత్వా

వత్థుపరికప్పితఅతిసయోపమారూపకాదిసరూపసఙ్ఖాతం వఙ్కసభావం పకాసేన్తీ వఙ్కవుత్తి నామ. యభావో చ వఙ్కో చాతి చ, తేసం వుత్తీతి చ, అలంకరోన్తి ఏతాహీతి చ, నానా అనేకా చ సా అవత్థా చాతి చ వాక్యం.

యథా –

౧౬౬.**లీలావికన్తిసుభగో,**

దిసాథిరవిలోకనో;

బోధిసత్తఙ్కురో భాసం,

విరోచి వాచమాసభిం.

౧౬౬. ''**యథే**''తి తం ఉదాహరతి. **లీలాయ** విలాసేన విహితాయ **వికన్తియా** గమనేన సత్తపదవీతిహారసఙ్ఖాతేన **సుభగో** సున్దరో **దిసాసు** దససు **థిర**మచలం విలోకనం యస్స సో **బోధిసత్తఙ్కురో** తదహుజాతో మహాబోధిసత్తో **ఆసభిం వాచం** "అగ్గోహమస్మీ"తిఆదికముత్తమం నిబ్బయవచనం **భాసం** వదన్తో **విరోచి** విసేసేన రమణీయత్తం పత్తో. అయం సభావవుత్తి. ఏవం జాతిసభావవుత్యాదయోపి పరికప్పనీయా.

౧౬౬. ఇదాని సభావవుత్తియా ఉదాహరణం ఆహ ''**యథా – లీలావికన్తి**''చ్చాది. **లీలావికన్తిసుభగో** విలాసగమనేన సత్తపదవీతిహారేన సున్దరో **దిసాథిరవిలోకనో** దసదిసాసు అచలఓలోకనో **బోధిసత్తఙ్కురో** మహాబోధిసత్తఙ్కురో **ఆసభిం వాచం** "అగ్గోహమస్మీ"తిఆదినా అభీతవచనం **భాసం** వదన్తో **విరోచి** అసోభీతి. ఇహ బోధిసత్తసఙ్ఖాతస్స దబ్బస్స లీలావికన్తిదిసాథిరవిలోకనవచోనిచ్చారణసఙ్ఖతానం అవత్థానం పకాసితత్తా దబ్బసభావవుత్తీతి ఞాతబ్బా. ఏసాయేవ దబ్బగతగత్యాదివిచిత్రసరూపం అలఙ్కరణతో అలఙ్కారో నామ, దబ్బగతగత్యాదయో పన అలంకిరియమానత్తా అలంకిరియా నామ. జాతిగుణక్రియాసభావవుత్తియోపి ఏవమేవ దట్ఠబ్బా. లీలాయ యుత్తా వికన్తీతి చ, తాయ సుభగోతి చ, దిసాసు థిరం విలోకనం యస్సేతి చ, బోధియా పఞ్ఞాయ సత్తోతి చ, సోయేవ అఙ్కురోతి చ, ఉసభస్స భావోతి చ వాక్యం. ఉసభస్స భావసఙ్ఖాతా అకమ్పనీయా ఠితి ఆసభం నామ, అకమ్పభావతో తేన సమాపి వాచా ఉపచారతో ఆసభీ నామ హోతి.

౧౬౭.**వుత్తి వత్థుసభావస్స, యా'ఞ్ఞథా సా పరాభవే;**

తస్సా'నన్తవికప్పత్తా, హోతి బీజోపదస్సనం.

౧౬౭. దుతియమాహ ''**వుత్తి**''చ్చాదినా. **వత్థునో** జాత్యాదిరూపస్స పదత్థస్స **సభావో** యస్సం అవత్థాయం యాదిసం రూపం తస్స అఞ్ఞథాభావేన తస్స రూపస్స తథేతం దబ్బాపనేన **వుత్తి** వచనం. **పరా భవే** అఞ్ఞా వఙ్కవుత్తి నామ సియా. కిం సా సాకల్లేన వత్తుం సక్కాతి ఆహ ''**తస్సా**''ఇచ్చాది. **తస్సా** వఙ్కవుత్తియా **అనన్తవికప్పత్తా** అపరిమితభేదకత్తా **బీజస్స** కారణత్తా సకలబ్యత్తిబ్యాపిసామఞ్ఞరూపస్స యతో పరే విచిత్తాలఙ్కారా పసవన్తి, **ఉపదస్సనం** కథనం హోతి నిరవసేసాభిధానస్స కేనాప్యసక్కుణేయ్యత్తా.

౧౬౭. ఇదాని వఙ్కవుత్తిం దస్సేతి ''**వుత్తి**''చ్చాదినా. **వత్థుసభావస్స** జాత్యాదిపదత్థసమ్బన్ధినో తాసు తాసు అవత్థాసు యో సభావో విజ్జతి, తస్స సభావస్స **అఞ్ఞథా** విజ్జమానాకారం హిత్వా వత్థుపరికప్పితేన అతిసయఉపమారూపకాదిఅఞ్ఞపకారేన **యా వుత్తి** యం కథనం అత్థి, **సా పరాభవే** సభావవుత్తితో అఞ్ఞా వఙ్కవుత్తి నామ

సియా. **తస్సా** వఙ్కవుత్తియా **అనన్తవికప్పత్తా** అప్పమాణపక్ఖత్తా కథనేన పరిసమాపేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా నయతో తస్స అనన్తపక్ఖస్స పరిగ్గహణత్థం **బీజోపదస్సనం** కారణమత్తస్స నిదస్సనం హోతి. వక్ఖమానభేదతో ఏకమేకమ్హి అత్తనా సదిసం అనన్తభేదపరిగ్గహజాననత్థం పహోతీతి అధిప్పాయో. వత్థూనం సభావోతి చ, అనన్తా వికప్పా యస్స సభావస్సేతి చ, తస్స భావోతి చ, బీజస్స ఉపదస్సనన్తి చ విగ్గహో.

వఙ్కవుత్తిఅత్థాలఙ్కారఉద్దేసవణ్ణనా

౧౬౮.**తత్థా'తిసయఉపమా-**
రూపకావుత్తిదీపకం;
అక్ఖేపో'త్థన్తరన్యాసో,
బ్యతిరేకో విభావనా.

౧౬౯.**హేతుక్కమో పియతరం, సమాసపరికప్పనా;**
సమాహితం పరియాయ-వుత్తిబ్యాజోపవణ్ణనం.

౧౭౦. **విసేస రుళ్హాహఙ్కారా,**
సిలేసో తుల్యయోగితా;
నిదస్సనం మహన్తత్తం,
వఞ్చనా'ప్పకతత్థుతి.

౧౭౧.**ఏకావలి అఞ్ఞమఞ్ఞం, సహవుత్తి విరోధితా;**
పరివుత్తిబ్భమోభావో, మిస్స'మాసీ రసీ ఇతి.

౧౭౨.**ఏతే భేదా సముద్దిట్ఠా, భావో జీవితముచ్చతే;**
వఙ్కవుత్తీసు పోసేతి, సిలేసో తు సిరిం పరం.

౧౬౮-౧౭౨. యథోద్దేసం నిద్దిసితుకామో ఉద్దిసతి ‘‘**తత్థే**’’చ్చాది. **తత్థా**తి తస్సం వఙ్కవుత్తియం “ఏతే భేదా సముద్దిట్ఠా”తి ఇమినా సమ్బన్ధో. **సముద్దిట్ఠా**తి సఙ్ఖేపనయేన వుత్తా. అతిసయో ఉపమా రూపకం ఆవుత్తి దీపకఞ్చ, **సమాసో** సమాసవుత్తి పరికప్పనా చ, విసేసో రుళ్హాహఙ్కారో చ, **జీవితముచ్చతే**తి తదభావే బన్ధస్స ఛవస్సేవ హేయ్యత్తా వుత్తం, సిలేసో తు **వఙ్కవుత్తీసు** సభావవుత్తిం హిత్వా వత్థుసభావతో అఞ్ఞథా యథా తథా పరికప్పనరూపాసు అతిసయాదీసు వుత్తీసు **పరం సిరిం** కన్తిం పోసేతి తం పూరేతి ఆవహతీతి.

౧౬౮-౧౭౨. భేదవన్తానం పదత్థానం సభావకథనం ఉద్దేసక్కమేన పాకటం హోతీతి వత్తమానేహి అలఙ్కారేహి ఉద్దిసన్తో ‘‘**తత్థాతిసయ…పే… రసీ**’’తి గాథాచతుక్కమాహ. తత్థ **తత్థా**తి తిస్సం వఙ్కవుత్తియం **ఇతి** ఏవం **ఏతే** పఞ్చతింస **భేదా సముద్దిట్ఠా** సఙ్ఖేపేన వుత్తాతి. ఏతేసం పన పదానం అత్థో నిద్దేసే ఆవిభవిస్సతి. ఇమినా భావో చ సిలేసో చ అతిప్పసత్థోతి దీపేతి. **భావో** భావాలఙ్కారో **జీవితం** బన్ధస్స పాణభూతోతి వుచ్చతే, భావరహితస్స బన్ధస్స ఛవసరీరస్స వియ

అనుపాదేయ్యత్తా, **సిలేసో తు** సిలేసాలఙ్కారో పన **వఙ్కవుత్తీసు** అతిసయోపమాదివఙ్కవుత్తీసు **పరముక్కంసభూతం సిరిం** సోభం **పోసేతి** పూరేతి.

నిద్దేసవణ్ణనా

౧౨౩. పకాసికా విసేసస్స,

సియా'తిసయవుత్తి యా;

లోకాతిక్కన్తవిసయా,

లోకియాతి చ సా ద్విధా.

౧౨౩. తత్థాతిసయవుత్తీనం తావ నిద్దిసన్తో ఆహ ''**పకాసికా**''ఇచ్చాది. **విసేసస్స** వత్థుగతస్సాతిమత్తస్స పకాసికాయాతి అనువదిత్వా సా అతిసయవుత్తి సియాతి విధీయతే, అతిసయస్స వత్థునో ఉక్కంసస్స పటిపాదికా వుత్తి **అతిసయవుత్తి**. సా చ దువిధాతి ఆహ ''**లోక**''ఇచ్చాది. లోకం లోకప్పతీతిం అతిక్కన్తో విసయో గోచరో యస్సా సా **లోకాతిక్కన్తవిసయా** చ లోకే భవా లోకరితిమనతిక్కన్తత్తాతి **లోకియా** చాతి అతిసయవుత్తి **ద్విధా** ద్విప్పకారా భవతి.

౧౨౩. ఇదాని ఉద్దేసక్కమేన అతిసయవుత్తిం దస్సేతి ''**పకాసి**''చ్చాదినా. **విసేసస్స** జాత్యాదిపదత్థగతఅధికవిసేసస్స **యా** వుత్తి పకాసికా, సా అతిసయవుత్తి నామ సియా, **సా** అతిసయవుత్తి **లోకాతిక్కన్తవిసయా** చ జాత్యాదిపదత్థానం యథాసభావసఙ్ఖతలోకరిత్యాతిక్కన్తవిసయత్తా లోకాతిక్కన్త విసయాతి చ **లోకియాతి** చ యథావుత్తలోకమనతిక్కమ్మ పవత్తనతో లోకియాతి చేవం **ద్విధా** ద్విప్పకారా హోన్తి. వదతీతి వుత్తి, అతిసయస్స వుత్తీతి చ, లోకం అతిక్కన్తో విసయో ఏతిస్సాతి చ, లోకే భవాతి చ విగ్గహో. "విసేసస్స పకాసికా"తి పసిద్ధగుణానువాదేన సా అతిసయవుత్తి సియాతి అపసిద్ధం అతిసయవుత్తివిధానం కరోతి, యథా "యో కుణ్డలీ, సో దేవదత్తో"తి. అనువాదకఅనువాదనీయభేదో ఉపరిప్యేవమేవ దట్ఠబ్బో.

౧౨౪.లోకియాతిసయస్సే'తే,

భేదా యే జాతిఆదయో;

పటిపాదీయతే త్వ'జ్జ,

లోకాతిక్కన్తగోచరా.

౧౨౪. అయం ద్విప్పకారా అతిసయవుత్తి సభావవుత్త్యాదీహి భిన్నాతి చే? ఆహ ''**లోక**''ఇచ్చాది. **జాతిఆదయో** యతో పదత్థస్స విచిత్తం సరూపం వదతీతి విచిత్తసరూపపటిపాదికా సభావవుత్తిపి అలఙ్కారో, అలఙ్కారియం తు వత్థుమత్తం, తతో సభావవుత్యాదయో **యే భేదా** విసేసా, **ఏతే** లోకియాతిసయస్స భేదా, యథా సరీరే యం సహజం సున్దరత్తం, తస్స పోసకాపి ముత్తావలిప్పభుతి అలఙ్కారోతి వుచ్చతి, ఏవం బన్ధేప్యలఙ్కారియవత్థునిమిత్తం ధమ్మత్తం యాయ ఉక్కంసీయతి, సా ఉక్కంసోతి వుచ్చతి. సా చ వుత్తి **అలఙ్కార**సద్దేన వుచ్చతే. సా పన అతిసయవుత్తియేవ. తేనేవాహ ''**లోకియాతిసయస్సేతే, భేదా యే జాతిఆదయో**''తి. యతో ఏవం, తతో లోకాతిక్కన్తవిసయా చ విసుం దస్సనీయాతి ఆహ ''**పటీ**''తిఆది. **తు**సద్దో భేదే. **అజ్జ తు** ఇదాని పన లోకాతిక్కన్తగోచరా పటిపాదీయతేతి సమ్బన్ధో.

౧౨౪. ఇదాని ఏసా ద్విప్పకారాపి అతిసయవుత్తిసభావవుత్యాదీహి అనఞ్ఞాతి దస్సేతుం “**లోకియే**”చ్చాదిమాహ. **జాతిఆదయో** జాతిగుణాదిపదత్థగతవిచిత్తసరూపస్స పకాసనతో నిస్సయవోహారేన “జాత్యాదయో”తి నిద్దిట్ఠా జాతిసభావవుత్తిగుణసభావవుత్యాదయో **యే భేదా** విసేసా, **ఏతే లోకియాతిసయస్స** లోకియాతిసయవుత్తియాయేవ **భేదా** అవయవా. తత్థ లోకియాతిసయవుత్తి నామ జాతిసభావవుత్తిగుణసభావవుత్యాదయోయేవాతి. ఏసాయేవ విచిత్రరూపపటిపాదికా ఉక్కంసాతి చ వుచ్చతి. ఏవం లోకియాతిసయవుత్తియా “లీలావికన్తిసుభగో”తి ఉదాహరణస్స గమ్యమానత్తా వక్ఖమానం పటిజానాతి “**పటిపాదీయతే**”చ్చాదినా. **అజ్జ తు** ఇదాని పన **లోకాతిక్కన్తగోచరా** అతిసయవుత్తి **పటిపాదీయతే** ఉదాహరణతో నిప్ఫాదీయతి. లోకే భవోతి చ, తస్స అతిసయో ఆధిక్కమితి చ వాక్యం.

౧౨౫.**పివన్తి దేహకన్తీ యే,**

నేత్తఞ్జలిపుటేన తే;

నా’లం హన్తుం జినే’సం త్వం,

తణ్హం తణ్హాహరోపి కిం.

౧౨౫. తముదాహరతి “**పివన్తి**”చ్చాదినా. జిన తే **దేహకన్తీ** సరీరసోభాయో **యే** జనా **నేత్తఞ్జలిపుటేన** అత్తనో నయనద్వన్దసఙ్ఖాతేన అఞ్జలిపుటేన పివన్తి, **ఏసం** జనానం **తణ్హం** పిపాసం లోభమేవ వా హరతి అనుపతతి [అపనయతి (?)]. **తణ్హాహరోపి** సమానో త్వం **హన్తుం** నివత్తితుం **కిం నాలం** కస్మా అసమత్థోసి. తణ్హాహరా నామ తణ్హమేవ నుదన్తి. అత్ర హనన్తామపిహ సమ్పనుదతి లోకరితిం అతిక్కమ్మ దేహకన్తియా బహుత్తనధమ్మో వుత్తో.

౧౨౫. ఇదాని పటిఞ్ఞాతానుసారేన పటిపాదేతి “**పివన్తి**”చ్చాదినా. భో **జిన తే** తుయ్హం **దేహకన్తీ** సరీరసోభాయో **యే** జనా **నేత్తఞ్జలిపుటేన** నేత్తసఙ్ఖాతేన హత్థపుటేన పివన్తి, **ఏసం** సాధుజనానం **తణ్హం** పిపాసం లోభమేవ వా **తణ్హాహరోపి** త్వం సబ్బేసం తణ్హావినాసకోపి **హన్తుం** నివారేతుం **కిం నాలం** కస్మా అసమత్థోసీతి. ఏత్థ పివనం నామ పిపాసం వినేతీతి లోకసభావో. తణ్హం హన్తుం నాలమితి లోకసభావమతిక్కన్తత్థో. కన్తీనం అధికపియతా అతిసయధమ్మో, తస్స వుత్తి పన తణ్హం హన్తుం నాలమితి లోకాతిక్కన్తఅత్థం విసయం కత్వా పవత్తో హోతి. సా పన కథేతుమిచ్ఛితం కన్తీనం అధికపియతం తణ్హాహననే అసమత్థం వత్వా దీపేతీతి వఙ్కవుత్తి నామ. వుచ్చమానానం ఉపమారూపకాదీనమ్పి వఙ్కవుత్తితా ఇచ్ఛితత్థస్స పకారన్తరేన పకాసనతోయేవ. యథా నామ సరీరసహజం పీనత్తాదిసున్దరత్తం ఉద్దీపనాకారేన ఠితా కటకఉణ్హీసహారాదయో అలఙ్కారా నామ భవన్తి, ఏవం బన్ధసరీరసఙ్ఖాతే అలఙ్కరణీయవత్థుమ్హి విజ్జమానఅతిపియతాదిమేవ ఉద్దీపేత్వా అలఙ్కరుమానా “తణ్హాహరోసి త్వం ఏసం కన్తీ పివన్తానం తణ్హం హన్తుం నాల”మితి వాచాభఙ్గీ అలఙ్కారో నామ. అలఙ్కారియం నామ అలఙ్కాతబ్బకన్తిపియతాయ బహుత్తన్తి. ఉత్తరిపి అలఙ్కారఅలఙ్కారియవిభాగో చ అనురూపతో యోజనక్కమో చ ఏవమేవ దట్ఠబ్బో. దేహే కన్తీతి చ, అఞ్జలీయేవ పుటోతి చ, నేత్తానియేవ అఞ్జలిపుటోతి చ, తణ్హం హరతీతి చ విగ్గహో.

౧౨౬.**ఉపమానోపమేయ్యానం, సధమ్మత్తం సియో’పమా;**

సద్దత్థగమ్మా వాక్యత్థ-విసయాతి చ సా తిధా.

౧౭౬. ఉపమం నిద్దిసతి ''**ఉపమానే**''చ్చాదినా. ఉపమీయతే అనేనాతి ఉపమానం, పదుమాదికవత్థు. పదుమాదికో తు సద్దో ఉపమానవాచకో. ఉపమీయతీతి ఉపమేయ్యం, ముఖాదికవత్థు. ముఖాదికో సద్దో తు ఉపమేయ్యవాచకో. తేసం ఉపమానోపమేయ్యానం పదుమాదిముఖాదివత్థూనఞ్చ. **సధమ్మత్త**న్తి సమానో ధమ్మో కన్తిమన్తతా యస్స సో సధమ్మో, తస్స భావో సధమ్మసద్దస్స పవత్తినిమిత్తసమానేన ధమ్మేన సహ సమ్బన్ధో **సధమ్మత్తం** ఉపమానోపమేయ్యపతిట్ఠితం ఉపమా సియా, ఉపమీయతి యథావుత్తో సమ్బన్ధోతి కత్వా. సా పనాలఙ్కారియస్స ధమ్మస్సాతిసయపటిపాదనప్పకారో. కతివిధా సాతి ఆహ ''**సద్ద**''ఇచ్చాది. సద్దో చ అత్థో చ, తేహి గమ్మా పతీయమానా **సద్దత్థగమ్మా. వాక్యం** పదసముదాయో. తస్స అత్థో విసయో గోచరో యస్సా **వాక్యత్థవిసయా**తి చ **సా** ఉపమా **తివిధా** సద్దగమ్మఅత్థగమ్మవాక్యత్థవిసయాతి తిధా హోతి.

౧౭౬. ఇదాని ఉపమాలఙ్కారం నిద్దిసతి ''**ఉపమానో**''చ్చాదినా. **ఉపమానోపమేయ్యానం** చన్దనీలుప్పలదలాభాదీనం ఆననయనాదీనఞ్చ పదత్థానం **సధమ్మత్తం** కన్తిమన్తతాపీనతాదితుల్యధమ్మసమ్బన్ధో ఉపమా నామ సియా, **సా** అలఙ్కరణీయవత్థునో ఆధిక్కపటిపాదనప్పకారా ఉపమా **సద్దత్థగమ్మా** సద్దగమ్మా చ అత్థగమ్మా చ వాక్యత్థవిసయా చ, **ఇతి** ఏవం **తిధా** తిప్పకారా హోతి. ఏత్థ ఉపమానోపమేయ్యభూతానం చన్దాననాదిపదత్థానం సధమ్మసఙ్ఖాతో అఞ్ఞమఞ్ఞతుల్యకన్తిమన్తతాపీనతాదిధమ్మయోగో పదత్థానం ఉపమత్థస్స పతిట్ఠితత్తా ఉపట్ఠానతాయ ఉపమా నామ హోతి, తన్నిస్సయచన్దాదయో పన నిస్సితవోహారేన ఉపమా నామ హోతి, ఉపమానభూతచన్దాదిఅత్థపటిపాదకో **చన్దిమా**దిసద్దోపి తదత్థేన ఉపమా నామ హోతి, ఉపమేయ్యుపమేయ్యనిస్సయతప్పటిపాదకానమ్పి ఉపమేయ్యభావో ఏవమేవ దట్ఠబ్బో. ఉపమీయతే అనేనాతి ఉపమానన్తి కత్వా చన్దాది ఉపమానం వుచ్చతి, ఉపమీయతీతి ఉపమేయ్యం, ఆననాది, ఉపమానఞ్చ ఉపమేయ్యఞ్చాతి చ, సమానో చ సో ధమ్మో చేతి చ, తస్స భావోతి చ, సద్దో చ అత్థో చాతి చ, తేహి గమ్మాతి చ, వాక్యస్స అత్థోతి చ, సో విసయో యస్సా ఉపమాయాతి చ వాక్యం.

౧౭౭. సమాసపచ్చయేవాదీ, సద్దా తేసం వసా తిధా;
సద్దగమ్మా సమాసేన, మునిన్దో చన్దిమాననో.

౧౭౭. తత్థ సద్దగమ్మాపి తిధా సియాతి దస్సేతుమాహ ''**సమాస**''ఇచ్చాది. సమాసో చ పచ్చయో చ ఇవాది చ, తే సద్దా నామ, **సద్ద**సద్దేన సమాసాదయో వత్తుమధిప్పేతాతి అత్థో. **తేసం** సమాసాదీనం వసా సద్దగమ్మా తిధా హోతి సమాససద్దగమ్మా పచ్చయసద్దగమ్మా ఇవాదిసద్దగమ్మాతి, **సమాసేన** సమాససద్దేన గమ్మా ఉపమా వుచ్చతీతి సేసో. ఉదాహరతి ''**మునిన్దో చన్దిమాననో**''తి, చన్దిమా వియ రుచిరమాననం ముఖం యస్స సో **చన్దిమాననో**. ఏత్థ చ చన్దిమం ఉపమానం, ఆననం ఉపమేయ్యం, రుచిరత్తం ధమ్మో, చన్దిమాననానం సమానధమ్మసమ్బన్ధిజోతకో **వియ**సద్దో, తేసు సాధారణధమ్మవాచకస్స **వియ**సద్దస్స చోపమాజోతకస్సాప్పయోగో సమాసేనేవ వుత్తత్తా, ఏత్థ పన **వియ**సద్దో **చన్దిమా**సద్దేన ఉపమానవాచకేన సమ్బన్ధముపగతో చన్దగతమేవ సదిసత్తం వదతి, ముఖగతం పన సామత్థియా పదీయతే, ఏవమీదిసం దట్ఠబ్బం.

౧౭౭. తేసు యథావుత్తేసు సద్దగమ్మస్స తివిధత్తం దస్సేతుం ఆహ ''**సమాసే**''చ్చాది. **సమాసపచ్చయేవాదీ** సమాసో, ఆయాదిపచ్చయా, ఇవాదయో చ సద్దా నామ, **తేసం** సమాసాదీనం **వసా** భేదేన **సద్దగమ్మా తిధా** సమాససద్దగమ్మా పచ్చయసద్దగమ్మా ఇవాదిసద్దగమ్మాతి తివిధా హోతి. **సమాసేన** సమాససద్దేన గమ్మోపమా వుచ్చతి ''**మునిన్దో**

చన్దిమాననో''తి. **మునిన్దో** సమ్మాసమ్బుద్ధో **చన్దిమాననో** చన్దసమానమనోహరముఖమణ్డలేన యుత్తో హోతి, సమాసో చ పచ్చయో చ ఇవఇతి ఇదం ఆది యేసం వాదీనన్తి చ, సద్దేన గమ్మాతి చ, మునీనం ఇన్దోతి చ, చన్దిమా వియ రుచిరం ఆననం ముఖం యస్సేతి చ విగ్గహో. ఏత్థ "చన్దిమా"తి ఉపమానం, "ఆనన"న్తి ఉపమేయ్యం, రుచిరత్తం ఉపమానోపమేయ్యానం సాధారణధమ్మో, "వియా"తి సద్దో చన్దాననానం ద్విన్నం ఆననగతరుచిరత్తం చన్దే చ, చన్దగతరుచిరత్తం ఆననే చ అత్థీతి సమానధమ్మసమ్బన్ధం జోతేతి, ఇహ సాధారణధమ్మవాచకస్స **రుచిర**సద్దస్స, తుల్యధమ్మసఙ్ఖాతోపమాజోతకస్స **వియ**సద్దస్స చ అప్పయోగో తేసం అత్థానం సమాసేన వుత్తత్తా. ఏత్థ ఉపమానవాచకేన **చన్దిమా**సద్దేన యుత్తో **వియ** సద్దో చన్దగతసదిసత్తం జోతేతి, ముఖగతసదిసత్తం పన సామత్థియా పతీయతే. తథా హి ముఖం చన్దసమానమాగచ్ఛన్తం చన్దస్స ముఖసదిసత్తం వినా న భవతీతి అఞ్ఞథానుపపత్తి సామత్థియన్తి.

౧౭౮.**ఆయాదీ పచ్చయా తేహి, వదనం పఙ్కజాయతే;**

మునిన్దనయనద్వన్దం, నీలుప్పలదలీయతి.

౧౭౮. ఇదాని పచ్చయసద్దగమ్మం దస్సేతి ''**ఆయాది**''చ్చాదినా. **ఆయాదీతి ఆయఈయక**పచ్చయాదయో **పచ్చయా** పచ్చయసద్దా నామ, **తేహి** పచ్చయసద్దేహి గమ్మా ఉపమా వుచ్చతి. ఉదాహరతి ''**వదన**''మిచ్చాది. పఙ్కజమివ రుచిరమాచరతి **పఙ్కజాయతే**. ఏత్థాపి పఙ్కజముపమానం, ఆచరణక్రియాయ కత్తుభూతం ఆననముపమేయ్యం, రుచిరత్తం సధమ్మో, పఙ్కజాననానం సమానధమ్మసమ్బన్ధజోతకో **ఇవ**సద్దో. తత్థ **రుచిర ఇవ**సద్దానం పుబ్బే వియాప్పయోగో పచ్చయేన వుత్తత్తాతి సబ్బత్థ విఞ్ఞేయ్యం. ఏవముపరిపి.

౧౭౮. ఇదాని పచ్చయసద్దగమ్మోపమం నిదస్సేతి ''**ఆయాది**''చ్చాదినా. **ఆయాదీ** "ఆయ ఈయ క"ఇతిఆదయో **పచ్చయా** పచ్చయసద్దా నామ, **తేహి** పచ్చయసద్దేహి గమ్మోపమా వుచ్చతి ''**వదనం...పే.... దలీయతీ**''తి. **వదనం** ముఖం **పఙ్కజాయతే** పదుమమివ రుచిరం ఆచరతి. **మునిన్దనయనద్వన్దం** సబ్బఞ్ఞునో నేత్తయుగళం **నీలుప్పలదలీయతి** నీలుప్పలపత్తమివ రుచిరమాచరతి. ఆయో ఆది యేసం ఈయాదీనన్తి చ, పఙ్కజమివ రుచిరమాచరతి పవత్తతీతి చ, మునిన్దస్స నయనద్వన్దమితి చ, నీలుప్పలస్స దలమితి చ, తమివ రుచిరమాచరతీతి చ వాక్యం. ఏత్థ "పఙ్కజ"మితి చ "నీలుప్పల"మితి చ ఉపమానం, ఆచరణక్రియాయ కత్తుభూతం వదనం నయనద్వన్దఞ్చ ఉపమేయ్యం, రుచిరత్తం ఉపమానోపమేయ్యానం సధమ్మో, ఉపమానోపమేయ్యానం సమానధమ్మజోతకో **ఇవ**సద్దో, తేసం అత్థానం పచ్చయేన వుత్తత్తా తేసమప్పయోగో. ఏవరూపేసు అఞ్ఞేసుపి ఏవమేవ వేదితబ్బో.

౧౭౯.**ఇవాదీ ఇవ వా తుల్య-సమాన నిభ సన్నిభా;**

యథాసఙ్కాస తులిత-ప్పకాస పతిరూపకా.

౧౮౦.**సరీసరిక్ఖ సంవాదీ, విరోధీ సదిసా వియ;**

పటిపక్ఖపచ్చనీక-సపక్ఖో'పమితో'పమా.

౧౮౧.**పటిబిమ్బ పటిచ్ఛన్న-సరూప సమ సమ్మితా;**

సవణ్ణా'భా పటినిధి, సధమ్మాది సలక్ఖణా.

౧౮౨.జయత్య’క్కోసతి హసతి, పతిగజ్జతి దూభతి;

ఉసూయత్య’వజానాతి, నిన్దతి’స్సతి రున్ధతి.

౧౮౩.తస్స చోరేతి సోభగ్గం, తస్స కన్తిం విలుమ్పతి;

తేన సద్ధిం వివదతి, తుల్యం తేనాధిరోహతి.

౧౮౪.కచ్ఛంవిగాహతే తస్స, తమన్వేత్య’నుబన్ధతి;

తంసీలం, తం నిసేధేతి, తస్స చానుకరోతి’మే.

౧౭౯-౧౮౪. ఇవాదీ ఇవాదయో నామ ఇమేతి సమ్బన్ధో. ఇవో చ వా చ తుల్యో చ సమానో చ నిభో చ సన్నిభో చాతి ద్వన్దే **ఇవ...పే.... సన్నిభా**. సద్దమపేక్ఖియ పుల్లిఙ్గతా. ఏవముపరిపి యథాయోగం. “సధమ్మాదీ”తి **ఆది**సద్దేన సాధారణసచ్ఛాయాదీనం పరిగ్గహో. జయతిచ్చాదీసు కమ్మం.

౧౭౯- ౧౮౪. ఇవాదిసద్దగమ్మోపమాధికారే పఠమం తావ “ఇవాదయో నామ ఏతే”తి దస్సేతి **“ఇవాది”**చ్చాదినా. **ఇవాదీ**తి పదస్స ఛట్ఠమగాథాయ **ఇమే**తి ఇమినా సమ్బన్ధో, **తస్స చాతి చ**సద్దం యుజ్జనట్ఠానే యోజేత్వా **సన్నిభా చాతి**ఆదయో యోజేతబ్బా. “సధమ్మాదీ”తి**ఆది**సద్దేన సాధారణసచ్ఛాయాదయో గహితా. **నిన్దతి ఇస్సతీ**తి పదచ్ఛేదో, **ఇమే** ద్వేపఞ్ఞాస ఇవాదయో నామ. “జయతి అక్కోసతి హసతి”ఇచ్చాదికం తంతంక్రియాపదసఙ్ఖతఅనుకారియానం అనుకరణన్తి కత్వా ద్వన్దోయేవ, “సన్ధిసమాసా అద్ధస్సా”తి [సన్ధిసమాసో తదద్ధస్సాతి (క॰)] వుత్తత్తా సన్ధిసమాసానం గాథద్ధస్స వినా ఉభయద్ధమజ్ఝే అలబ్భనతో **దూభతి**పదతో పుబ్బేయేవ సమాసో కాతబ్బో, నో చే, అసమాసోతి గహేతబ్బో. **తస్స చోరేతి సోభగ్గ**మిచ్చాదికమ్పి వాక్యానుకరణన్తి కత్వా తత్థ సమాసో, వాక్యే కేవలపదానీతి వా గహేతబ్బో. ఇమేసం సబ్బేసమ్పి **ఇవ** సద్దపరియాయత్తా సదిసత్థాతి సబ్బత్థ భావత్థో, అవయవత్థో పన పాకటోయేవ.

౧౮౫.ఉపమానోపమేయ్యానం, సధమ్మత్తం విభావిహి;

ఇమేహి ఉపమాభేదా, కేచి నియ్యన్తి సమ్పతి.

౧౮౫. ఇవాదీనం వినియోగవిసయం దస్సేత్వా ఉపమాభేదం దస్సేతుం పటిజానాతి **“ఉపమాన”**ఇచ్చాది. **కేచీ**తి ఇమినా అపరియన్తత్తమేసం [అపరియన్తపభేదం (క॰)] దస్సేతి. తథా చ వక్ఖతి “పరియన్తో వికప్పాన”న్తిఆది. **నియ్యన్తి** ఉదాహరీయన్తి.

౧౮౫. ఇదాని ఇవాదిసద్దగమ్మోపమం దస్సేతుం పటిజానాతి **“ఉపమానో”**చ్చాదినా. ఉపమానోపమేయ్యానం **సధమ్మత్తం** సమానధమ్మసమ్బన్ధో. **విభావిహి** పకాసకేహి. **ఇమేహి** ఇవాదీహి సద్దేహి జానితబ్బా కేచి ఉపమాభేదా అపరియన్తత్తా **సమ్పతి** దాని లద్ధావసరే **నియ్యన్తి** ఉదాహరణమత్తేన పటిపాదీయన్తి.

౧౮౬.వికాసిపదుమం’వా’తి-సున్దరం సుగతాననం;

ఇతి ధమ్మోపమా నామ, తుల్యధమ్మనిదస్సనా.

౧౮౬. ''**వికాసి**''చ్చాది. **సుగతాననం** మునిన్దస్స వదనం **అతిసున్దరం** అచ్చన్తరమణీయం. కిమివ? **వికాసిపదుమంవ** పబుజ్ఝమానపదుమంవియ. **ఇతి** అయమేవంవిధా ధమ్మోపమా నామ హోతి. కస్మా? ఆననపదుమానం సమానస్స ధమ్మస్స గుణస్స సున్దరస్స లక్ఖణస్స నిదస్సనా సున్దరత్తన్తి పటిపాదనతో.

౧౮౬. ఉదాహరణమాహ ''**వికాసి**''చ్చాదినా. **సుగతాననం** భగవతో ముఖం **వికాసిపదుమంవ** బుజ్ఝమానపఙ్కజమివ అతిసున్దరం హోతి. **ఇతి** ఈదిసా ఉపమా **తుల్యధమ్మనిదస్సనా** అతిసున్దరమితి సమానగుణదస్సనేన **ధమ్మోపమా** నామ హోతి. పదుమాననానం సాధారణగుణస్స పకాసనతో అతిసున్దరమితి తుల్యధమ్మో నామ హోతి. ఏత్థ పదుమగతతుల్యధమ్మసమ్బన్ధసఙ్ఖాతాయ ఉపమాయ **ఇవ**సద్దేన జోతియమానత్తేపి అతిసున్దరన్తి వుత్తత్తా యథావుత్తోపమాయ ధమ్మేన యుత్తత్తా ధమ్మోపమా నామ హోతీతి అధిప్పాయో.

౧౮౭.**ధమ్మహీనా ముఖ'మ్బోజ-సదిసం మునినో ఇతి;**

విపరీతోపమా తుల్య-మాననేన'మ్బుజం తవ.

౧౮౭. ''**ధమ్మ**''ఇచ్చాది. **మునినో** సమ్మాసమ్బుద్ధస్స ముఖం **అమ్బోజేన** పదుమేన **సదిసం** సమానం. **ఇతి** అయం ధమ్మహీనోపమా నామ సున్దరసఙ్ఖాతస్స గుణస్స అనిద్దిట్ఠత్తా, సా తు అత్థవసా గమ్యతే. కథమఞ్ఞథా యుజ్జతీతి? ఏత్థ పన **సదిస**సద్దో ఉపమేయ్యస్స ముఖస్స విసేసనన్తి ముఖగతమేవ సదిసత్తం వదతి, అమ్బోజగతం తు సామత్థియా గమ్యతే. ఏవమీదిసం ఞేయ్యం. ''**విపరీతే**''చ్చాది. మునీతి గమ్యతే సుతత్తా, భో ముని తవ **ఆననేన** ముఖేన అమ్బుజం తుల్యన్తి అయం విపరీతోపమా. ధమ్మహీనత్తేపి పసిద్ధివిపరియయేనాభిహితత్తా తన్నామేనేవ వుత్తా. ఏవముపరిపి.

౧౮౭. ''**ధమ్మహీనే**''చ్చాది. "ముఖమ్బోజసదిసం మునినో"త్యయం ఉపమా. **ధమ్మహీనా** తుల్యధమ్మపకాసక**సున్దరా**దిసద్దహీనత్తా ధమ్మహీనా నామ. వాచకాభావే తుల్యధమ్మో కథం పతీయతీతి చే? మునినో **ముఖం** వదనం **అమ్బోజసదిసం** పదుమసదిసమితి. ఏత్థ ముఖస్స అమ్బోజసమానత్తం ముఖమ్బోజానం సాధారణధమ్మే అసతి కథం భవతీతి? అఞ్ఞథానుపపత్తిలక్ఖణసామత్థియాతి, **ఇవ**పరియాయో **సదిస**సద్దో ముఖస్స విసేసనం యస్మా హోతి, తస్మా ముఖగతసదిసత్తం వదతి, అమ్బోజగతసదిసత్తం పన సామత్థియా ఏవ విఞ్ఞాయతే. హే ముని **తవ** తుయ్హం ఆననేన అమ్బోజం **తుల్యం** సమానన్తి అయం విపరీతోపమా. "అమ్బుజేన ఆననం తుల్య"న్తి లోకప్పసిద్ధియా విపరియయేన "ఆననేన అమ్బుజం తుల్య"న్తి వుత్తత్తా ధమ్మహీనత్తే సతిపి విపరీతోపమా నామ హోతి. "సుతానుమితేసు సుతసమ్బన్ధో బలవా"తి [పరిభాసేన్దుసేఖర ౧౧౨] వుత్తత్తా ఏత్థ "మునీ"తి అవిజ్జమానేపి పుబ్బద్ధే "మునినో"తి సుతత్తా లబ్భమానో "తవా"తి **తుమ్హ**సద్దసన్నిధానేన ఆమన్తనత్థో విఞ్ఞాయతి. ఏత్థ **ఇవ**పరియాయో **తుల్య**సద్దో అమ్బుజవిసేసనభూతో అమ్బుజగతసదిసత్తం వదతి, ఆననగతసదిసత్తఞ్చ అమ్బుజాననానం సాధారణధమ్మో చ సామత్థియా ఞాయతిచ్చాదికం వుత్తనయేన ఞాతబ్బం. ఉపరిపి పాకటట్ఠానం యథారహం యోజేతబ్బం.

౧౮౮.**తవానన'మివ'మ్బోజం, అమ్బోజ'మివ తే ముఖం;**

అఞ్ఞమఞ్ఞోపమా సా'యం, అఞ్ఞమఞ్ఞోపమానతో.

౧౮౮. ''**తవ**''ఇచ్చాది. **అఞ్ఞమఞ్ఞోపమానతో**తి అఞ్ఞమఞ్ఞస్స ముఖస్స అమ్బోజస్స చ అఞ్ఞమఞ్ఞేన తంద్వయేన ఉపమానతో.

౧౮౮. ''**తవానని**''చ్చాది. "అమ్బోజం తవాననమివ, తే ముఖం అమ్బోజమివా"తి అయముపమా. **అఞ్ఞమఞ్ఞోపమానతో** అఞ్ఞమఞ్ఞస్స ఉపమానత్తా అఞ్ఞమఞ్ఞోపమా నామ హోతి. అఞ్ఞమఞ్ఞస్స ఉపమాతి చ, అఞ్ఞమఞ్ఞస్స ఉపమానన్తి చ విగ్గహో. విగ్గహద్వయేపి పుబ్బవిభత్తిలోపో. సబ్బాదీనం బ్యతిహారలక్ఖణేన ఉత్తరవిభత్తిలోపో. సమాసలక్ఖణేన అఞ్ఞత్థస్స అపేక్ఖాసిద్ధత్తా ముఖాపేక్ఖాయ అఞ్ఞం అమ్బోజఞ్చ, అమ్బోజాపేక్ఖాయ అఞ్ఞం ముఖఞ్చ కమేన ఉపమేయ్యా నామ. అమ్బోజాపేక్ఖాయ అఞ్ఞం ముఖఞ్చ, ముఖాపేక్ఖాయ అఞ్ఞం అమ్బోజఞ్చ ఉపమానం నామ.

౧౮౯.యది కిఞ్చి భవే'మ్బోజం,

లోచనబ్భమువిబ్భమం;

ధారేతుం ముఖసోభం తం,

తవే'తి అబ్భుతోపమా.

౧౮౯. ''**యది**''చ్చాది. లోచనాని చ భముయో చ, తాసం విబ్భమో యస్మిం, తం, తాదిసమమ్బోజం **కిఞ్చి** కిమపి యది భవే. **త**మీదిసమమ్బోజం తవ **ముఖసోభం** వదనకన్తిం ధారేతుం నిసిజ్ఝతే. కిం న్వచ్ఛరియమీదిసన్తి అబ్భుతత్థవిభావనేన వదనమమ్బుజేనోపమీయతీతి అయమబ్భుతోపమా ఞాతబ్బాతి.

౧౮౯. ''**యది**''చ్చాది. **లోచనబ్భమువిబ్భమం** లోచనభమూనం లీలావన్తం **కిఞ్చి అమ్బోజం** కిఞ్చి అచ్ఛరియం పదుమం **యది భవే** చే సియా, **త**మమ్బోజం తవ **ముఖసోభం** వదనకన్తిం ధారేతుం సమత్థో హోతి. **ఇతి** ఈదిసీ ఉపమా **అబ్భుతోపమా** అబ్భుతధమ్మపకాసకత్తా అబ్భుతోపమా నామ. ఏత్థ అవిజ్జమానోపి విజ్జమానత్తేన పరికప్పితో పదుమగతో లోచనబ్భమువిబ్భమసమ్బన్ధో అమ్బోజవిసేసనేన "లోచనబ్భమువిబ్భమ"న్తి ఇమినా జోతితో. తస్మా అమ్బోజం లోచనబ్భమువిబ్భమసమ్బన్ధసఙ్ఖతఉపమాయ జోతకత్తా నిస్సితవోహారేన ఉపమా, ముఖం ఉపమేయ్యన్తి ముఖగతో లోచనబ్భమువిబ్భమసమ్బన్ధో యది ముఖే న భవేయ్య, తాదిసం ముఖసోభం ధారేతుం కథం సమత్థోతి సామత్థియా ఞాయతి. లోచనబ్భమువిబ్భమసఙ్ఖాతసాధారణధమ్మో పన "లోచనాని చ భముయో చేతి చ, తాసం విబ్భమో యస్మి"న్తి చ విగ్గహే నిప్ఫన్నేన భిన్నాధికరణఅఞ్ఞపదత్థసమాసేన గుణీభూతస్సపి గహితత్తా విఞ్ఞాయతి [గహణస్స విఞ్ఞాయమానత్తా (క.)].

౧౯౦.సుగన్ధి సోభసమ్బన్ధి, సిసిరంసువిరోధి చ;

ముఖం తవ'మ్బుజంవే'తి, సా సిలేసోపమా మతా.

౧౯౦. ''**సుగన్ధి**''చ్చాది. తవ ముఖం అమ్బోజమివ **సిసిరంసునో**చన్దస్స **విరోధి** పచ్చనీకం, ముఖం తంసమానకన్తిత్తా అమ్బుజఞ్చ తదుదయే సఙ్కోచభజనతో. **సోభసమ్బన్ధి** కన్తియుత్తం, ముఖమమ్బుజఞ్చ. సుగన్ధో అస్స అత్థీతి **సుగన్ధి** చ ద్వయమపీతి ఏవం సిలేసపరిగ్గహేన ముఖమ్బుజానం ఉపమాయోగతో **సా** యథావుత్తా సిలేసోపమా మతా.

౧౯౦. ''**సుగన్ధి**''చ్చాది. తవ ముఖం అమ్బోజమివ **సిసిరంసువిరోధి** చన్దస్స విరుద్ధం హోతి తుల్యత్తా. పదుమం పన చన్దోదయేన అత్తనో సఙ్కోచనత్తా తస్స విరుద్ధం హోతి. **సోభసమ్బన్ధి** చ అనఞ్ఞసాధారణముఖగతకన్తిసమ్బన్ధయుత్తఞ్చ హోతి. పదుమం పన పదుమగతకన్తిసమ్బన్ధినా యుత్తం హోతి. **సుగన్ధి** చ చతుజ్జాతిసుగన్ధవహనతో [...వమనతో (క.)] సుగన్ధి చ హోతి. అమ్బుజం పన పదుమసుగన్ధేనేవ యుత్తం హోతి. **ఇతి** ఈదిసీ ఉపమా **సిలేసోపమా** ఏకపదాతిహితఉభయత్థలక్ఖణేన సిలేసవసేన వుత్తత్తా సిలేసోపమా నామ హోతి. సిసిరా సీతలా అంసు కన్తి అస్సేతి చ, తస్స విరుజ్ఝతి సీలేసేతి చ, పచ్చయసామత్థియవసేన ద్విన్నం ద్విన్నం అత్థానం లబ్భనతో సిలిస్సతి అపరోపి అత్థో ఏత్థ అలఙ్కారేతి చ, సిలేసవసేన వుత్తా ఉపమాతి చ విగ్గహో. ఏత్థ సుగన్ధో చ సోతసమ్బన్ధో చ సిసిరంసువిరోధిత్తఞ్చేతి ఇమే ఉపమానోపమేయ్యానమమ్బుజముఖానం తుల్యధమ్మో, తేసు అమ్బుజగతతుల్యధమ్మసమ్బన్ధో సధమ్మత్తా ఉపమా నామ హోతి, సా అమ్బుజసమ్బన్ధినా **ఇవ**సద్దేన జోతితా, ముఖగతతుల్యధమ్మో పన అస్సత్థితస్సీలత్థే కతపచ్చయే సతిపి సామత్థియాయేవ గమ్యతే.

౧౯౧.**సరూపసద్దవాచ్చత్తా, సా సన్తానోపమా యథా;**
బాలా'వు'య్యానమాలా'యం, సాలకాననసోభినీ.

౧౯౧. ''**సరూప**''ఇచ్చాది. అయముయ్యానమాలా **బాలావ** ఇత్థీ వియ. కథం? **సాలకాననసోభినీ** బాలా తావ సహాలకేన కేససన్నివేసవిసేసేన వత్తతే సాలకమాననం తేన సోభతే. **సాలకాననసోభినీ** ఉయ్యానమాలాపి సాలానం రుక్ఖవిసేసానం కాననేన గహనేన సోభతే, ఏవరూపా **సా** తాదిసీ సన్తానోపమా ఆఖ్యాయతే, కస్మా? సిలేసోపమత్తసభావేపి **సరూపేన** సదిసేన **సద్దేన** "సాలకాననసోభినీ"త్వేవంవిధేన సద్దసన్తానేన విసేసభూతేన **వాచ్చత్తా** పకాసియత్తా తస్సాఇతి గమ్యతే. **యథేతి** నిదస్సనే.

౧౯౧. ''**సరూపే**''చ్చాది. **సరూపసద్దవాచ్చత్తా** తుల్యసుతియా అచ్ఛిన్నసమ్బన్ధవచనమాలాయ వుచ్చమానత్తా **సా** ఉపమా సన్తానోపమా నామ హోతి, సిలేసత్తే సతిపి కతసమాసేహి పదసన్తానేహి వుచ్చమానత్తా సన్తానోపమా నామ హోతీతి అధిప్పాయో. ''**యథే**''తి ఉదాహరతి. **అయం ఉయ్యానమాలా** ఏసా ఉయ్యానపన్తి **సాలకాననసోభినీ** అలకసఙ్ఖాతకేససన్నివేససహితేన ముఖేన సోభమానా **బాలావ** అఙ్గనా ఇవ **సాలకాననసోభినీ** సాలవనేహి సోభమానా హోతి. ఉపమానోపమేయ్యానం సమానం రూపం యేసన్తి చ, సరూపా చ తే సద్దా చేతి చ, తేహి వాచ్చా ఉపమాతి చ, తస్సా భావోతి చ, సన్తానేన యుత్తా ఉపమాతి చ, ఉయ్యానానం మాలాతి చ, సహ అలకేన వత్తమానన్తి చ, తఞ్చ తం ఆననఞ్చాతి చ, తేన సోభతి సీలేనాతి చ, సాలానం కాననన్తి చ, తేన సోభతి సీలేనాతి చ వాక్యం.

౧౯౨.**ఖయీ చన్దో బహురజం, పదుమం తేహి తే ముఖం;**
సమానమ్పి సముక్కంసీ-త్య'యం నిన్దోపమా మతా.

౧౯౨. ''**ఖయీ**''ఇచ్చాది. చన్దో **ఖయీ** ఖయో అచ్చయో యస్సేతి, పదుమం **బహురజం** బహూని రజాని పరాగావయవా యస్మిన్తి, **తేహి** ఏవంభూతేహి చన్దపదుమేహి కన్తిఆదినా **సమానమ్పి** సదిసమ్పి సన్తం తవ ముఖం **సముక్కంసి** పరముక్కంసవన్తం, **ఖయ**సద్దస్స చ రజస్స చ దోసేపి వత్తనతో, సద్దచ్ఛలేన ఖయస్స దోసరూపస్స బహురజత్తస్స చ తత్థాభావతోతి. **ఇతి** ఏవరూపా అయం నిన్దోపమా మతా నిన్దితేన చన్దాదినా ఖయస్సోపమితత్తా.

౧౯౨. ''ఖయి''చ్చాది. **చన్దో ఖయీ** పాటిపదతో పట్ఠాయ దినే దినే ఏకమేకాయ కలాయ సూరియస్స ఆసన్నహేతు ఖీయనసభావయుత్తో హోతి, **పదుమం బహురజం** బహురేణుసమన్నాగతం హోతి, **తేహి** చన్దపదుమేహి **సమానమ్హి** కన్తిసుగన్ధాదీహి సదిసమ్హి **తే ముఖం** తవాననం **సముక్కంసి ఖయరజ**సద్దేహి దోసస్సాపి వాచ్చత్తా సద్దచ్ఛలేహి గమ్యమానస్స తాదిసస్స దోసస్స ముఖే అవిజ్జమానత్తా అధికుక్కంసగుణవన్తం హోతి, **ఇతి** ఈదిసీ **అయం** ఉపమా నిన్దోపమా నిన్దితా**నం** చన్దపదుమానం ముఖస్స ఉపమితాతి నిన్దోపమా నామ హోతి, ముఖవిసేసనేన **ఇవ**సద్దపరియాయేన **సమాన**సద్దేన ముఖగతసధమ్మో జోతితో హోతి, ఉపమాసఙ్ఖతచన్దపదుమగతసధమ్మోపి ద్వీసు తుల్యధమ్మోపి సామత్థియా గమ్యతే, **అపి**సద్దో చేత్థ వత్తబ్బన్తరసముచ్చయే, సముక్కంసోతి వత్తబ్బన్తరో.

౧౯౩. **అసమత్థో ముఖేని'న్దు, జిన తే పటిగజ్జితుం;**
జళో కలఙ్కీ'తి అయం, పటిసేధోపమా సియా.

౧౯౩. ''**అసమత్థో**''ఇచ్చాది. జిన తే ముఖేన **జళో** సీతో అకుసలో చ కలఙ్కో మిగలఞ్ఛనలక్ఖణో దోసో అస్స అత్థీతి **కలఙ్కీ**. సద్దచ్ఛలేన దోసకథనం. తాదిసో **ఇన్దు** చన్దో **పటిగజ్జితుం** వివదితుం అసమత్థో, ముఖన్తు విసదం అలఙ్కతఞ్చేతి కథమనేనాయం సదిసోతి నిసేధద్వారేన సధమ్మతావ గమ్మతే, అయం పటిసేధోపమా సియా.

౧౯౩. ''**అసమత్థో**''చ్చాది. హే **జిన తే** తుయ్హం ముఖేన **పటిగజ్జితుం** వివదితుం **జళో** సీతలో అవిసదో **కలఙ్కీ** ససలక్ఖణో వా సదోసో వా **ఇన్దు** చన్దో అసమత్థో హోతీతి, **అయం** ఏదిసీ ఉపమా పటిసేధోపమా నామ. కలఙ్కో అస్స అత్థీతి వాక్యం. ఏత్థ విసదేన కలఙ్కరహితేన ముఖేన సీతలో అవిసదో సదోసో చన్దో సమానో భవితుమసమత్థోతి ఏవం పటిసేధద్వయేన ఇన్దముఖసఙ్ఖాతానం ఉపమానోపమేయ్యానం తుల్యధమ్మసమ్బన్ధస్స పకాసితత్తా సతిపి నిన్దోపమాభావే పటిసేధోపమా నామ హోతీతి అధిప్పాయో. "పటిగజ్జితు"న్తి ఇదం చన్దస్స విసేసనత్తా చన్దగతసధమ్మం జోతేతి.

౧౯౪.**కచ్ఛం చన్దారవిన్దానం, అతిక్కమ్మ ముఖం తవ;**
అత్తనావ సమం జాత-మిత్య'సాధారణోపమా.

౧౯౪. ''**కచ్ఛ**''మిచ్చాది. చన్దస్స అరవిన్దస్స చ **కచ్ఛం** పదవిం అతిక్కమ్మ అవత్థరియ తేస'మవకంసతో [అవత్థుయతేసమణంసతో (క.)], తవ ముఖం అత్తనో సరూపేనేవ సమం జాతమితి ఏవరూపా అసాధారణతాభిధానేన సదిసత్తపతీతియా అసాధారణోపమేతి నిగద్యతే.

౧౯౪. ''**కచ్ఛ**''మిచ్చాది. హే ముని తవ ముఖం **చన్దారవిన్దానం** లోకపూజితానం ససిఅమ్బుజానం **కచ్ఛం** పదవిం అవత్థం వా అతిక్కమ్మ అత్తనో అతుల్యత్తేన అత్తనా ఏవ సమానత్తవత్థునో అభావా సమం జాతం, **ఇతి** ఈదిసా ఉపమా **అసాధారణోపమా** అతుల్యధమ్మభావస్స పకాసనతో అసాధారణోపమా నామ హోతి. ఇహ ఉపమాభూతానం చన్దారవిన్దానం ముఖస్స హీనభావపటిపాదనద్వారేన చన్దారవిన్దేహి ముఖం తుల్యన్తి పఞ్ఞాపనతో చన్దారవిన్దా అసాధారణోపమా నామ హోతి. **సమ**సద్దో ముఖగతస్స సాధారణధమ్మం జోతేతి. సేసం సువిఞ్ఞేయ్యం.

౧౯౫.**సబ్బమ్భోజప్పభాసారో, రాసిభూతోవ కత్థచి;**
తవా'ననం విభాతీతి, హోతా'భూతోపమా అయం.

౧౯౩. ‘‘సబ్బ’’ఇచ్చాది. **కత్థచి** ఏకట్ఠానే రాసిభూతో సబ్బేసమమ్బోజానం పభాసారోవ తవాననం విభాతీతి ఏవంభూతా అయం అభూతోపమా హోతి.

౧౯౩. ‘‘సబ్బ’’మిచ్చాది. **కత్థచి** ఠానే రాసిభూతో **సబ్బమ్బోజప్పభాసారోవ** సకలపదుమానం ఉత్తమకన్తిపుఞ్జో వియ తవాననం **విభాతి** విసేసేన పభాతి, **ఇతి** ఈదిసీ ఉపమా **అభూతోపమా** అవిజ్జమానవత్థునో ఉపమితత్తా అభూతోపమా నామ హోతి. అరాసి రాసిభూతోతి విగ్గహో. ఏత్థ యోజనావిభూతో తాదిసపభాసారాభావతో అవిజ్జమానత్థేన పరికప్పితో.

౧౯౪.**పతీయతే’త్థగమ్మా తు, సద్దసామత్థియా క్వచి;**

సమాసప్పచ్చయేవాది-సద్దయోగం వినా అపి.

౧౯౪. అత్థగమ్మోపమం దస్సేతి ‘‘**పతీయతే**’’ఇచ్చాది. **అత్థగమ్మా** తు’పమా **క్వచి** కిస్మిఞ్చి ఠానే సమాసాదిసద్దానం యోగం వినా అపి సద్దానం పయోగవిసేసాదిగాళ్హేన అఞ్ఞథానుపపత్తిలక్ఖణేన సామత్థియేన పతీయతే.

౧౯౪. తివిధం సద్దగమ్మోపమం దస్సేత్వా ఇదాని అత్థగమ్మోపమం దస్సేతి ‘‘**పతీయతే**’’త్యాదినా. **అత్థగమ్మా తు** అత్థగమ్మోపమా పన **క్వచి** ఠానే సమాసపచ్చయేవాదిసద్దయోగం **వినాపి** తేసం సద్దానం సమ్బన్ధం హిత్వాపి **సద్దసామత్థియా** సమ్బన్ధే పయుత్తావసేససద్దానం అత్థసత్తియా పతీయతే. సద్దానం సామత్థియన్తి విగ్గహో.

౧౯౫.**భిఙ్గానే’మాని చక్ఖూని, నా’మ్బుజం ముఖ’మేవి’దం;**

సుబ్యత్తసదిసత్తేన, సా సరూపోపమా మతా.

౧౯౫. ఉదాహరతి ‘‘**భిఙ్గే**’’చ్చాదినా. న భిఙ్గా ఏతే, కిఞ్చరహి చక్ఖూనిమాని, నమ్బుజమేతం, కిన్తు ముఖమేవిదన్తి ఏవరూపా సా సరూపోపమా మతా భిఙ్గాదీనమవిపరీతసరూపస్స దీపనతో. తేనాహ ‘‘**సుబ్యత్తే**’’త్యాది. **సుబ్యత్తేన** భిఙ్గచక్ఖూనం అమ్బుజముఖానఞ్చ పరిఫుటేన **సదిసత్తేన** చఞ్చలత్తకన్త్యాదిలక్ఖణేన తేసేవాభేదసఙ్కాపుబ్బమేవ వివేచితం అఞ్ఞత్ర చక్ఖాదీసు యం భిఙ్గాదిఞ్ఞాణముప్పన్నం, తస్స పచ్చక్ఖానతో ఉపమాజోతకానమివాదీనమభావేపి భిఙ్గలోచనాదీనం సదిసత్తం పతీయతే సామత్థియతో. ఏవముపరిపి యథాయోగం.

౧౯౫. ఇదాని ఉదాహరణమాహరతి ‘‘**భిఙ్గాని**’’చ్చాదినా. ఇమాని **భిఙ్గాని** భమరా న భవన్తి, కిఞ్చరహి చక్ఖూని. అమ్బుజం న ఇదం పదుమం న హోతి, కిన్తు ముఖమేవాతి. ఈదిసీ సా ఉపమా **సుబ్యత్తసదిసత్తేన** సుపాకటేన భిఙ్గలోచనానం అమ్బుజముఖానఞ్చ తుల్యభావేన సరూపోపమా నామ హోతి. ఏత్థ సమాసపచ్చయఇవాదిసద్దపయోగాభావేపి “భిఙ్గానేమాని చక్ఖూని”చ్చాదినా చక్ఖుముఖేసు భిఙ్గఅమ్బుజన్తి విపరీతపవత్తబుద్ధిం పటిసేధేత్వా చక్ఖుముఖవిధానతో చఞ్చలత్తకన్తిమత్తాదీసు సుబ్యత్తం తుల్యత్తం వినా చక్ఖుముఖేసు భిఙ్గమ్బుజబుద్ధిం కీదిసముప్పజ్జతీతి అఞ్ఞథానుపపత్తిలక్ఖణసామత్థియా ఉపమానభూతానం భిఙ్గమ్బుజానం ఉపమేయ్యభూతానం చక్ఖుముఖానఞ్చ సదిసత్తం ఞాయతి. సుట్ఠు బ్యత్తం పాకటన్తి చ, తఞ్చ తం సదిసత్తఞ్చాతి చ, సమానం రూపం సభావో యస్సా ఉపమాయాతి చ, సా చ సా ఉపమా చాతి చ వాక్యం.

౧౯౬.**మయేవ ముఖసోభా’స్స-త్యల’మిన్దు వికత్థనా;**

యతో'మ్బుజేపిసా'త్థీతి, పరికప్పోపమా అయం.

౧౯౭. "**మయేవి**"చ్చాది. **ఇన్దు** చన్ద, **అస్స** మునినో **ముఖసోభా** వదనజుతి **మయేవ**, నాఞ్ఞత్రాతి ఏవరూపా **వికత్థనా** అత్థపసంసనేన **అల**మితి పటిసేధో. కిమితి? **యతో** యస్మా కారణా సా ముఖసోభా అమ్బుజేపి న కేవలమిన్దుమ్హి **అత్థి**, నో నత్థీతి అసతోపి తథా వికత్థనస్స పరికప్పనతో వదనమిన్దునోపమీయతీతి ఏవరూపా అయం పరికప్పోపమా.

౧౯౭. "**మయే**"చ్చాది. హే ఇన్దు **అస్స** ఇమస్స లోకసామినో **ముఖసోభా** వదనకన్తి ఏకకే మయి ఏవ, ఈదిసీ వికత్థనా అత్తసిలాఘేన **అలం** నిప్పయోజనం. కస్మాతి చే? యతో **సా** ముఖసోభా అమ్బుజేపి అత్థి, తస్మాతి. **ఇతి** ఈదిసా అయం ఉపమా పరికప్పోపమా నామ హోతి. **యతోతి** అనియమనిద్దిట్ఠకారణం పన అమ్బుజేపి సా అత్థీతి దస్సియమానం పదుమేపి తస్స అత్థిత్తమేవ. పరికప్పనాయ వుత్తా ఉపమాతి విగ్గహో. ఇధ చన్దస్స అవిజ్జమానవికత్థనస్స విజ్జమానత్తేన పరికప్పనతో సధమ్మజోతకసద్దన్తరే అసతిపి ఉపమానభూతఇన్దునో చ ఉపమేయ్యభూతముఖస్స చ సదిసత్తం ఇమేసం ద్విన్నం సదిసత్తం వినా వత్థునో తాదిసకప్పనా కథం హోతీతి ఇమాయ అత్థసత్తియా గమ్యతే.

౧౯౯.**కిం వా'మ్బుజ'న్తోభన్తాలి,**
కిం లోలనయనం ముఖం;
మమ దోలాయతే చిత్త-
మిచ్చ'యం సంసయోపమా.

౧౯౯. "**కిం వా**"ఇచ్చాది. అన్తో భన్తా అలీ భమరా యస్మిం, తమీదిసమమ్బుజం కిం వా. లోలాని చపలాని నయనాని యస్మిం, తాదిసం వా. జిన తవేదం ముఖం కిన్తి మమ చిత్తం **దోలాయతే** దోలేవాచరతి. ఏవం పక్ఖద్వయపరిగ్గహేన సంసయతీతి అత్థో. **ఇచ్చయ**మీదిసీ సంసయవేసేన అమ్బుజముఖానమోపమావగమా సంసయోపమా.

౧౯౯. "**కిం వా'మ్బుజే**"చ్చాది. **అన్తోభన్తాలి** అబ్భన్తరే భమమానభమరవన్తం అమ్బుజం కిం వా, తుయ్హం **లోలనయనం** చఞ్చలనేత్తం ముఖం కిం వాతి మమ చిత్తం **దోలాయతే** ఉభయసమ్భమజననతో దోలా వియ హోతి. **ఇతి అయం** ఏవరూపా ఉపమా **సంసయోపమా** ద్విన్నం సదిసత్తస్స సంసయేన పకాసితత్తా సంసయోపమా నామ హోతి. అన్తో భన్తా అలీ యస్మిన్తి చ, లోలాని నయనాని యస్మిన్తి చ, దోలా వియ ఆచరతీతి చ, సంసయేన వుత్తా ఉపమాతి చ విగ్గహో. ఇహాపి సధమ్మపకాసకే సద్దన్తరే అసతిపి యథావుత్తవిసేసనద్వయేన విసిట్ఠానం ద్విన్నం అమ్బుజముఖానం సంసయనిమిత్తే తుల్యత్తే అసతి కథం సంసయో ఉప్పజ్జతీతి ఇమినా సామత్థియేనేవ తుల్యధమ్మసమ్బన్ధో గమ్యతే.

౨౦౦.**కిఞ్చి వత్థుం పదస్సేత్వా,**
సధమ్మస్సా'భిధానతో;
సామ్యప్పతీతిసబ్భావా,
పతివత్థూపమా యథా.

౨౦౦. "**కిఞ్చి**"ఇచ్చాది. **కిఞ్చి వత్థు**మిచ్ఛితం సమ్బుద్ధాదికం ఉపదస్సేత్వా **సధమ్మస్స** తేన వత్థునా కేనచి ఆకారేన సదిసస్స అఞ్ఞస్స వత్థునో అభిధానతో **సామ్యస్స** తేసం ద్విన్నం సదిసత్తస్స **పతీతియా** అవసాయస్స **సబ్భావా**

విజ్జమానత్తేన పతివత్థూపమా వుచ్చతే. పతివత్థునా తథావిధేనాధిగతస్స వత్థునో తుల్యతా పటిపాదితా. **యథే**త్యుదాహరతి.

౨౦౦. ‘‘**కిఞ్చి**’’చ్చాది. **కిఞ్చి వత్థు**మిచ్ఛితం జినాదికిఞ్చిపదత్థం **ఉపదస్సేత్వా** పఠమం నిదస్సేత్వా **సధమ్మస్స** పటిపాదనీయఅత్థేన సహ కిఞ్చి ఆకారేన సదిసభావస్స కస్సచి వత్థునో **అభిధానతో** కథనతో **సామ్యప్పతీతిసబ్భావా** సదిసతాసమ్బన్ధినో పరిజాననస్స విజ్జమానత్తా **పతివత్థూపమా** వత్థునో ఉపట్ఠితస్స జినాదిపదత్థస్స తుల్యత్థపకాసనతో నామేన పతివత్థూపమా నామ. సమానో ధమ్మో యస్స వా పారిజాతాదినో ఇతి చ, సమానానం తుల్యానం ఉపమానోపమేయ్యానం భావోతి చ, సామ్యస్స పతీతి చ, సామ్యప్పతీతియా సబ్భావోతి చ, పతివత్థునా వుత్తా ఉపమాతి చ వాక్యం. **యథా**తి ఉదాహరతి.

౨౦౧.జనేసు జాయమానేసు,
నే’కోపి జినసాదిసో;
దుతియో నను నత్థేవ,
పారిజాతస్స పాదపో.

౨౦౧. ‘‘**జనేసు**’’చ్చాది. జాయమానేసు జనేసు మజ్ఝే ఏకోపి జనో గుణవా **జినసాదిసో** సమ్మాసమ్బుద్ధసమానో న విజ్జతీత్యేకం తావ వత్థు ఉపదస్సితం, **దుతియో** ఇచ్చాది పతివత్థూపమదస్సనం, **నను**త్యనుమతియం, **పారిజాతస్స** దిబ్బరుక్ఖవిసేసస్స **దుతియో** సమానో పాదపో నత్థేవ. పారిజాతోయేవ రుక్ఖజాతీసు ఉత్తమో, తథా జినో జనేసూతి.

౨౦౧. ‘‘**జనేసు**’’చ్చాది. జాయమానేసు జనేసు ఏకోపి **జినసాదిసో** సమ్బుద్ధసదిసో నత్థి, **పారిజాతస్స** రుక్ఖస్స **దుతియో** తేన సమో దుతియో **పాదపో** రుక్ఖో నత్థి ఏవ నను, **నను**తి అనుఞ్ఞాయం. తేన సబ్బఞ్ఞూనో అఞ్ఞేన అతుల్యభావం అనుజానాతి. ఇహ పారిజాతరుక్ఖస్స అఞ్ఞేహి రుక్ఖేహి ఉత్తమత్తఞ్చ బుద్ధస్స అఞ్ఞేసు సత్తేసు ఉత్తమత్తఞ్చాతి ఇదం ద్వయం ఉపమానోపమేయ్యభూతానం ద్విన్నం వత్థూనం సామ్యం నామ, ఏతం సామ్యం వుత్తత్థస్స సమత్థనవసేన పతివత్థుభూతపారిజాతస్స రుక్ఖేహి అసమానత్తకథనేనేవ జోతితం హోతి.

౨౦౨.వాక్యత్థేనేవ వాక్యత్థో,
యది కోచ్యు’పమీయతే;
ఇవయుత్తవియుత్తత్తా,
సా వాక్యత్థోపమా ద్విధా.

౨౦౨. వాక్యత్థవిసయోపమం దస్సేతి ‘‘**వాక్యత్థేనేవి**’’చ్చాదినా. **వాక్యత్థో** క్రియాకారకసమ్బన్ధవిసేసో, తేనేవ, న పదత్థమత్తేన **వాక్యత్థో** వుత్తలక్ఖణో **కోచి** వత్థుమిచ్ఛితో కోచి యది **ఉపమీయతే** సదిసో కథ్యతే, సా వాక్యత్థోపమా ద్విధా భిజ్జతే. కథం? యుత్తా చ వియుత్తా చ **యుత్తవియుత్తా, ఇవేన** అత్థనిద్దేసోయం యుత్తవియుత్తా ఉపమా, తస్సా భావా కారణా ద్విధాతి అధికతం.

౨౦౨. ఇదాని వాక్యత్థవిసయోపమం దస్సేతి ''**వాక్యత్థే**''చ్చాదినా. **వాక్యత్థేనేవ** క్రియాకారకసమ్బన్ధవిసేససఙ్ఖతసముదాయభూతేన వాక్యత్థేన **కోచి** వత్థుమిచ్ఛితో యో కోచి **వాక్యత్థో** వుత్తలక్ఖణో యది **ఉపమీయతే** సదిసభావేన కథీయతే, **సా** ఉపమా **వాక్యత్థోపమా** నామ హోతి. **ఇవయుత్తవియుత్తత్తా** **ఇవ**యుత్తవియుత్తవసేన **ద్విధా** ద్విప్పకారా. ఏత్థ "ఇవా"తి **ఇవా**దీనమత్థస్స గహితత్తా **ఇవ**సద్దోపి తప్పరియాయసద్దాపి గయ్హన్తే.

ఇవయుత్త

౨౦౩.జినో సంక్లేసతత్తానం,

ఆవిభూతో జనాన'యం;

ఘమ్మసన్తాపతత్తానం,

ఘమ్మకాలే'మ్బుదో వియ.

౨౦౩. ఉదాహరతి ''**జినో**''ఇచ్చాది. సంక్లేసేహి దసవిధేహి **తత్తానం** సన్తాపం అనుప్పత్తానం జనానం అయం **జినో** సమ్మాసమ్బుద్ధో **ఆవిభూతో** కతకిచ్చత్తా సమ్మాసమ్బోధాధిగమేన లోకే పాతుభూతో. ఏకం తావ వాక్యముపమేయ్యభూతం. కిమివేత్యాహ ''**ఘమ్మే**''చ్చాది. ఘమ్మసన్తాపేన తత్తానం జనానం **ఘమ్మకాలే** గిమ్హానసమయే **అమ్బుదో** మేఘో వియాతి దుతియవాక్యముపమానభూతమిత్యయమివయుత్తా వాక్యత్థోపమా. ఏత్థ పుబ్బుత్తరవాక్యత్థానం విసేస్యవిసేసనభావో ఏకవాక్యత్థత్తావ వేదితబ్బో. ఏవముపరిపి.

౨౦౩. ఉదాహరతి ''**జినో**''చ్చాదినా. **అయం జినో** ఏసో జితపఞ్చమారో సత్థా **సంక్లేసతత్తానం** అనేకప్పకార కిలేససన్తాపతత్తానం జనానం **ఆవిభూతో** కతకిచ్చో హుత్వా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణాధిగమేన లోకే ఉపట్ఠితో. కేన సన్తత్తస్స కస్సచి కిమివేతి చే? ఘమ్మసన్తాపతత్తానం జనానం **ఘమ్మకాలే** గిమ్హసమయే **అమ్బుదోవియ** మేఘో ఇవ. ఇహ ఉత్తరవాక్యత్థో భేదకత్తా విసేసనం హోతి, పుబ్బవాక్యత్థో పన భేద్యత్తా విసేస్యో హోతి. ఏవం వాక్యభేదే సతిపి వాక్యత్థో ఏకోవేతి దట్ఠబ్బో. ఏవముత్తరత్రాపి. ఉత్తరవాక్యే ఇవసద్దో తస్మింయేవ గుణగుణీపదత్థానం సదిసత్తం దీపేతి, పుబ్బవాక్యే గుణగుణీనం సదిసత్తం పన ఉత్తరవాక్యత్థస్స పుబ్బవాక్యేన సమానత్తం వినా అఞ్ఞథానుపపత్తియా ఞాయతి. సంక్లేసేహి తత్తాతి చ, ఘమ్మో ఏవ సన్తాపోతి చ, తేన తత్తాతి చ, ఘమ్మో ఏవ కాలోతి చ వాక్యం.

ఇవవియుత్త

౨౦౪.మునిన్దానన'మాభాతి, విలాసేకమనోహరం;

ఉద్ధం సముగ్గతస్సాపి, కిం తే చన్ద విజమ్భనా.

౨౦౪. దుతియమాహ ''**మునిన్ద**''ఇచ్చాదినా. విలాసేన **ఏక**మతుల్యం మనోహరం దుతియస్స తాదిసస్సాభావతో మునిన్దాననం **ఆభాతి** అతిసయేన సోభతేతి ఏకం తావ వాక్యముపమేయ్యభూతం. భో **చన్ద ఉద్ధం** గగనతలం **సముగ్గతస్సాపి** అబ్భుట్ఠితస్సాపి **తే** తవ **విజమ్భనా** సాహంకారపరిబ్భమనేన **కిం పయోజనం** న కింపి, తంసదిససోభాసమ్పత్తియాభావతో. అసదిసత్తం మునిన్దాననస్స తస్స తతోపి ఉద్ధముగ్గచ్ఛతో విలాసమత్తమేవ [పియాసమత్తమేవ (క.)] ఫలసమ్భవతోతి

దుతియవాక్యముపమానభూతం. తథా హేత్థ సబ్బథా సదిసతాపతీతియా కరియమానానముగ్గమనవిజమ్భనానం పటిక్ఖేపేన కథఞ్చిపి ముఖచన్దానం సాధమ్మపతీతి ఉపమావగమోతి అయమివవియుత్తవాక్యత్థోపమా.

౨౦౪. ఇదాని ఇవవియుత్తవాక్యత్థోపమంయేవ ఉదాహరతి ''**మునిన్దాననని**''చ్చాదినా. **విలాసేకమనోహరం** లీలాయ అతుల్యం తతోయేవ మనోహరం **మునిన్దాననం** సబ్బఞ్ఞునో వదనం **ఆభాతి** అతిదిబ్బతి, తస్మా హే **చన్ద ఉద్ధం** ఉచ్చం నభం సముగ్గతస్సాపి **తే** తుయ్హం **విజమ్భనా** అహంకారేన పరిబ్భమనేన కిం పయోజనం. ఇహ పుబ్బవాక్యత్థస్స ఉత్తరవాక్యత్థో ఇవవియుత్తోపమా నామ హోతి. తథా హి "సబ్బథా ముఖేన సదిసో భవామీ"తి మానం కరోన్తస్స చన్దస్స గగనతలారోహోపి విజమ్భనఞ్చేతి ఇమేసం ద్విన్నం పటిక్ఖేపేన ముఖచన్దానం విలాసేకమనోహరత్తం కన్తిమత్తసఙ్ఖాతసదిసత్తం ఇవాదీనమభావేపి విఞ్ఞాయతీతి కత్వా ఉత్తరవాక్యత్థో పుబ్బవాక్యత్థస్స ఉపమా చ విసేసనఞ్చ హోతి. విలాసేన ఏకమతుల్యన్తి చ, తఞ్చ తం మనోహరఞ్చాతి చ విగ్గహో. **అపిసద్దో** సమ్భావనత్థో.

౨౦౫.సముబ్బేజేతి ధీమన్తం, భిన్నలిఙ్గాదికం తు యం;

ఉపమాదూసనాయా'ల-మేతం కత్థచి తం యథా.

౨౦౫. దోసపరిచ్ఛేదే దుట్ఠాలఙ్కతీతిముపమాలఙ్కారదూసనం దస్సేతుమాహ ''**సముబ్బేజేతి**''చ్చాది. యం భిన్నలిఙ్గాదికం తు, **ఆదిసద్దేన** భిన్నవచనహీనతాఅధికతాదీనం పరిగ్గహో. **తుసద్దో** అత్థజోతకో, తథాపీతి అత్థో. **ధీమన్తం** మేధావిం **సముబ్బేజేతి** న పీణేతి, **ఏతం** భిన్నలిఙ్గదికం **కత్థచి** న సబ్బత్థ **ఉపమాదూసనాయ** విరోధత్థం **అలం** సమత్థం. ''**తం యథే**''తి ఉదాహరతి.

౨౦౫. దోసపరిచ్ఛేదే దోసానమనుద్దేసావసానే నిద్దిట్ఠాయ దుట్ఠాలఙ్కతియా దస్సేతబ్బఉదాహరణే –

"దుట్ఠాలఙ్కరణం తేతం, యత్థాలఙ్కారదూసనం;
తస్సాలఙ్కారనిద్దేసే, రూపమావిభవిస్సతీ"తి.

కతపటిఞ్ఞానుసారేన ఇదాని దస్సేతుమాహ ''**సముబ్బేజేతి**''చ్చాది. **యం భిన్నలిఙ్గాదికం తు** వక్ఖమానం యం భిన్నలిఙ్గవచనాదికం పన **ధీమన్తం** పఞ్ఞవన్తం కవిం **సముబ్బేజేతి** "ఏవం నామ వత్తబ్బం సియా"తి ఉబ్బేగం జనేతి, **ఏతం** భిన్నలిఙ్గాదికం **ఉపమాదూసనాయ** యథావుత్తఉపమావినాసనత్థం **కత్థచి** "ఇత్థీవాయం జనో యాతి"ఇచ్చాదివత్తబ్బవిసయతో అఞ్ఞత్థ **అలం** సమత్థం. ''**తం యథా**''తి ఉదాహరతి. భిన్నం విసదిసఞ్చ తం లిఙ్గఞ్చేతి చ, తం ఆది యస్స విసదిసవచనాదినోతి చ, ఉపమాయ దూసనమితి చ వాక్యం.

౨౦౬.హంసీవా'యం ససీ భిన్న-

లిఙ్గా'కాసం సరానివ;

విజాతివచనా హీనా,

సా'వ భత్తో భటో'ధిపే.

౨౦౬. ''**హంసీవాయ**''న్తి అయం **ససీ** చన్దో **హంసీవ** హంసీసదిసో. **భిన్నలిఙ్గా** భిన్నలిఙ్గోపమా. "ఆకాసం సరానివా"తి **విజాతివచనా** విసదిసవచనోపమా. "భటో **అధిపే** సామిని సావ భత్తో"తి **హీనా** హీనోపమా కుక్కురస్స హీనేన జాత్యాదినా అధికస్స ఉపమితత్తా.

౨౦౬. ''**హంసి**''చ్చాది. అయం **ససీ** చన్దో **హంసీ ఇవ** హంసిధేనూవ హోతి. ఇచ్చాదికోపమా **భిన్నలిఙ్గా** ఉపమేయ్యతో భిన్నలిఙ్గత్తా భిన్నలిఙ్గోపమా నామ హోతి. **ఆకాసం** నభం సరానివాతి అయం **విజాతివచనా** ఉపమేయ్యేన విసదిసవచనత్తా విజాతివచనోపమా నామ హోతి. **అధిపే** సామిని **భటో** సేవకో **సావ** సునఖో ఇవ భత్తోతి అయం **హీనా** జాతిహీనేన సునఖేన ఉత్తమస్స పురిసస్స ఉపమితత్తా హీనోపమా నామ హోతి. భిన్నం లిఙ్గమేతిస్సాతి చ, వివిధా జాతి సభావో అస్సేతి చ, విజాతి వచనం అస్సా ఉపమాయాతి చ విగ్గహో.

౨౦౭.ఖజ్జోతో భానుమాలీవ,
విభాతీత్యధికోపమా;
అఫుట్ఠత్థా బలమ్భోధి,
సాగరో వియ సంఖుభి.

౨౦౭. ''**ఖజ్జోతో**''ఇచ్చాది. ఖజ్జోతో **భానుమాలీవ** సూరియో వియ విభాతీత్యధి**కోపమా** అధికేన హీనస్స ఉపమితత్తా. **బలమ్భోధి** సేనాసాగరో సాగరో వియ సంఖుభీతి అఫుట్ఠత్థోపమా "బలమ్భోధీ"తి రూపకేన సేనాయ మహన్తత్తావగమతో పున "సాగరో వియా"తి ఉపమాయ కస్సచి విసేసత్థస్స అసంఫుట్ఠత్తా.

౨౦౭. ''**ఖజ్జోతో**''చ్చాది. "ఖజ్జోతో భానుమాలీవ విభాతీ"తి అయం **అధికోపమా** అధికాయ ఉపమాయ ఉపమితత్తా అధికోపమా నామ హోతి. ''**బలమ్భోధి** సేనాసముద్దో సాగరో వియ సంఖుభీ"తి అయం **అఫుట్ఠత్థా** సేనాయ మహత్తం "బలమ్భోధీ"తి తిరోభూతఉపమాయేవ అవగతం, తస్మా పున "సాగరో వియా"తి ఉపమాయ ఫుసితబ్బత్థస్సాభావా అఫుట్ఠత్థోపమా నామ హోతి. అఫుట్ఠో అత్థో ఏతిస్సాతి చ, బలం ఏవ అమ్భోధీతి చ వాక్యం.

౨౦౮ చన్దే కలఙ్కో భిఙ్గోవే-
త్యు'పమాపేక్ఖినీ అయం;
ఖణ్డితా కేరవాకారో,
సకలఙ్కో నిసాకరో.

౨౦౮. ''**చన్దే**''ఇచ్చాది. కలఙ్కో భిఙ్గో వియాత్యయముపమా "చన్దే కుసుమగచ్ఛసదిసే" ఇత్యుపమన్తరమపేక్ఖతేతి యతో చన్దే భిఙ్గో న సమ్భవతి, పుప్ఫగచ్ఛే తు సమ్భవతీతి అయముపమా ఉపమాపేక్ఖినీ. **సకలఙ్కో** ససలక్ఖణో **నిసాకరో** చన్దో **కేరవాకారో** కుముదసన్నిభోతి ఖణ్డితోపమా కేరవస్స అన్తోకణ్హత్తం పటిపాదేతుం "సభిఙ్గకేరవాకారో"తి వత్తబ్బత్తా.

౨౦౮. ''**చన్దే**''చ్చాది. "చన్దే కలఙ్కో భిఙ్గో ఇవా"తి అయం **ఉపమాపేక్ఖినీ** చన్దస్సఉపమాభూతపుప్ఫగచ్ఛకాదిఅపేక్ఖనతో ఉపమాపేక్ఖినీ నామ హోతి. చన్దే భిఙ్గపవత్తియా అభావతో తస్స విసయభూతపుప్ఫగచ్ఛకాది చన్దస్స ఉపమత్తేన గహేత్వా అవుత్తత్తా దుట్ఠాతి అధిప్పాయో. **సకలఙ్కో** కలఙ్కసహితో **నిసాకరో** చన్దో **కేరవాకారో** కుముదసదిసోతి అయం **ఖణ్డితా**

చన్దగతం కణ్హత్తం పకాసేతుం “సభిఙ్గకేరవాకారో”తి వత్తబ్బే భిఙ్గోపమాభావస్స ఖణ్డితత్తా ఖణ్డితోపమా నామ హోతి. ఉపమం అపేక్ఖతీతి చ, ఖణ్డం ఇతా గతాతి చ, ఖణ్డేన ఇతా యుత్తా వాతి చ, కేరవస్సాకారో అస్సేతి చ, సహా కలఙ్కేన వత్తతీతి చ వాక్యం.

౨౦౯. ఇచ్చేవమాదిరూపేసు, భవన్తి విగతాదరా;

కరోన్తి చా'దరం ధీరా, పయోగే క్వచిదేవ తు.

౨౦౯. వుత్తం నిగమేతి “**ఇచ్చేవ**”మాదినా. **రూపేసు** పయోగేసు. విగతో అపగతో ఆదరో సమ్భావనా యేసం తథా భవన్తి. కిం భిన్నలిఙ్గాదికం నియమేనానాదరణీయమేవ, అనియమేనేతి [నియమేనేతి (క.)] చే గయ్హూపగమ్పి అత్థీతి ఆహ “కరోన్తి”చ్చాదిం. క్వచిదేవ తు పయోగే **ధీరా** కవయో ఆదరం కరోన్తి చాతి. **చ**సద్దో వత్తబ్బన్తరత్థం సముచ్చినోతి.

౨౦౯. “**ఇచ్చే**”చ్చాది. **ఇతి** అనన్తరం నిద్దిట్ఠేసు **ఏవమాదిరూపేసు** పయోగేసు ధీరా విగతాదరా భవన్తి. ఇమేయేవ ధీరా క్వచిదేవ తు పయోగే భిన్నలిఙ్గాదికే ఆదరం కరోన్తి చ. ఇతి ఏవం అయం పకారో ఆది యేసమితి చ, తాని చ తాని రూపాని చేతి చ, విగతో ఆదరో యేసమితి చ విగ్గహో. **చ**సద్దో వాక్యన్తరసముచ్చయే. తస్మా విగతాదరత్థేన అఞ్ఞమాదరకరణం వుచ్చమానకథాసన్తతిం ఆకడ్ఢతి.

౨౧౦. ఇత్థీవా'యం జనో యాతి,

వదత్యేసా పుమా వియ;

పియో పాణా ఇవా'యం మే,

విజ్జా ధనమివ'చ్చితా.

౨౧౦. ఉదాహరతి “**ఇత్థి**”చ్చాది. అయం జనో ఇత్థీవ యాతి క్రియానువత్తితో. **ఏసా** ఇత్థీ **పుమావ** పురిసో వియ వదతి తాదిసస్స పాగబ్భియయోగతో. ఏత్థ లిఙ్గనానత్తముపమానోపమేయ్యానం. **అయ**మిచ్ఛితో కోచి మే పాణా ఇవ **పియో** ఇట్ఠో, **విజ్జా** బ్యాకరణాదయో ధనమివ **అచ్చితా** రాసికతాతి వచనభేదో.

౨౧౦. ఇదాని భిన్నలిఙ్గానం గహేతబ్బవిసయం దస్సేతి “**ఇత్థీవా'య**”మిచ్చాదినా. అయం జనో **ఇత్థీవ** అవిసదగమనేన మహిలా వియ యాతి. **ఏసా** ఇత్థీ **పుమా వియ** తాదిసపాగబ్భియయుత్తత్తా పురిసో వియ వదతీతి. ఇహ ద్విన్నం ఉపమానోపమేయ్యానం లిఙ్గభేదే సతిపి కవయో ఆదరం కరోన్తి. **అయం** పురిసో **మే** మమ **పాణా ఇవ** [పాణా ఇవ జీవో ఇవ (క.)] ఆయవోవ పియో. **అచ్చితా** సఞ్చితా **విజ్జా** బ్యాకరణనిఘణ్డుఆదయో ధనమివ హోన్తీతి. ఏత్థ ఉపమానోపమేయ్యానం వచనతో విసేసత్తే సతిపి ఇట్ఠమేవ.

౨౧౧. భవం వియ మహీపాల, దేవరాజా విరాజతే;

అల'మంసుమతో కచ్ఛం, తేజసా రోహితుం అయం.

౨౧౧. హీనాధికముత్తముదాహరణమాహ “**భవం వియ**”చ్చాది. **మహీపాలే**త్యామన్తనం, దేవరాజా భవం వియ విరాజతే. ఇతి హీనేనాపి హోతి. ఏవంవిధే సముచితే విసయే లిఙ్గవచనభేదాదికం నోపమం దూసేతీతి [దస్సేతీతి (క.)].

౨౧౧. ‘‘**భవ**’’మిచ్చాది. **మహీపాల** భో రాజ, **దేవరాజా** సక్కో దేవరాజా భవం వియ విరాజతేతి. ఏత్థ సక్కముపాదాయ “భవం వియా”తి హీనత్తేపి ఇట్ఠమేవ. **అయం** రాజా **అంసుమతో** సూరియస్స **కచ్ఛం** పదవిం తేజసా **ఆరోహితుం** పత్తుం **అలం** సమత్థోతి. ఏత్థ తేజసా అధికోపి సూరియో ఉపమాభూతో ఇట్ఠోవ, “కచ్ఛం ఆరోహితు”న్తి **ఇవ**సద్దపరియాయో. ఈదిసం భిన్నలిఙ్గాదికోపమాదికం ఉపమాదూసనం న కరోతి.

౨౧౨.ఉపమానోపమేయ్యానం, అభేదస్స నిరూపనా;

ఉపమేవ [ఉపమావ (సీ. క.)] **తిరోభూత-భేదా రూపకముచ్చతే.**

౨౧౨. రూపకం నిరూపయతి ‘‘**ఉపమానే**’’చ్చాదినా. ఉపమానోపమేయ్యానం యథావుత్తానం **అభేదస్స** నానత్తాభావస్స **నిరూపనా** ఆరోపనేన ఉపమానోపమేయ్యానమభేదం రూపయతి దస్సేతీతి **రూపక**ముచ్చతే. ఉపమానస్స ఉపమానోపమేయ్యానమభేదారోపనేన **తిరోభూతో** అపాకటో **భేదో** నానత్తం యస్సాతి తాదిసీ **ఉపమేవ** యథావుత్తలక్ఖణా **రూపక**ముచ్చతే “రూపక”న్తి. “పదమ్బుజ”న్తి ఏత్థ పదమేవ అమ్బుజసదిసత్తా అమ్బుజం రుప్యతే. ఇత్యుపమేయ్యోపమానభూతానం పదమ్బుజానమభేదారోపనేన ఉపమానోపమేయ్యగతసాధమ్మసఙ్ఖాతాయపి ఉపమాయ భేదో విజ్జమానోపి తిరోహితో. న తు ఆవిభూతో [అబ్భుతో (క.)] “పదం అమ్బుజమివే”తి. సా చోపమా తథావిధా ఉపమానోపమేయ్యానమభేదమాయాతి నామాతి రూపకముచ్చతేతి అధిప్పాయో.

౨౧౨. ఇదాని ఉద్దిట్ఠక్కమేన రూపకాలఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**ఉపమానో**’’చ్చాదినా. **ఉపమానోపమేయ్యానం** అనన్తరనిద్దిట్ఠఉపమానోపమేయ్యానం **అభేదస్స** సభావతో భేదే సతిపి విభూతసదిసత్తం నిస్సాయ “సో ఏసో, ఏసో సో”తి వత్తారేహి పరికప్పితస్స అభేదస్స **నిరూపనా** ఉపమానోపమేయ్యపదత్థేసు బుద్ధియా ఆరోపనం నిస్సాయ **తిరోభూతభేదా** “పదం అమ్బుజమివా”తి ఏవం పాకటనానత్తం వినా “పదమ్బుజ”న్తి తిరోహితభేదా **ఉపమేవ** పదత్థానం సాధమ్మసఙ్ఖాతా ఉపమా ఏవ **రూపకం** ఇతి వుచ్చతే. విభూతసదిసత్తం నిస్సాయ ఉపమానోపమేయ్యవత్థూని అభేదేన గయ్హన్తి. తేసమభేదగ్గహణేనేవ తే నిస్సాయ పవత్తమానభిన్నసాధమ్మసఙ్ఖాతాయ ఉపమాయపి భేదో తిరోహితో హోతి. ఏవం తిరోభూతనానత్తవన్తసాధమ్మసఙ్ఖాతా ఉపమా ఏవ వత్థూనమభేదం దీపేతీతి రూపకం నామ హోతీతి అధిప్పాయో. తిరోభూతో భేదో యస్సేతి చ, అభేదం రూపయతి పకాసేతీతి చ వాక్యం.

౨౧౩.అసేసవత్థువిసయం, ఏకదేసవివత్తి చ;

తం ద్విధా పున పచ్చేకం, సమాసాదివసా తిధా.

౨౧౩. తస్స భేదం నిద్దిసతి ‘‘**అసేస**’’ఇచ్చాదినా. అసేసవత్థు విసయో యస్స తం తథావిధఞ్చ, **ఏకదేసే** అవయవే వివత్తతీతి ఏకదేసవివత్తి చేతి తం రూపకం ద్విధా, పున **పచ్చేకం** విసుం విసుం **సమాసాదివసా** ఉపమానోపమేయ్యానం కతసమాసత్తా సమాసరూపక అసమాసరూపక సమాసాసమాసరూపకవసేన తిధా సియా.

౨౧౩. ‘‘**అసేసి**’’చ్చాది. **తం** రూపకం అసేసవత్థువిసయం ఏకదేసవివత్తి చాతి ద్విధా హోతి, పున పచ్చేకం తం ద్వయమ్పి **సమాసాదివసా** సమాసరూపకం అసమాసరూపకం సమాసాసమాసరూపకఞ్చేతి ఇమేసం భేదేన తిధా హోతి.

అసేసం వత్థు విసయో అస్సేతి చ, ఏకదేసే వివత్తతీతి చ, ఏకం ఏకం పతీతి చ, సమాసో సమాసరూపకం ఆది యేసమితి చ, తేసం వసో భేదోతి చ, తీహి పకారేహీతి చ విగ్గహో.

అసేసవత్థువిసయసమాస

౨౧౪.అఙ్గులీదలసంసోభిం, నఖదీధితికేసరం;

సిరసా న పిళన్ధన్తి, కే మునిన్దపదమ్బుజం.

౨౧౪. ఉదాహరతి ‘‘**అఙ్గులి**’’చ్చాది. అఙ్గులీహియేవ ఉపమానగమ్మత్తా సినిద్ధతమ్బాహి **దలేహి** పత్తేహి **సంసోభిం** అచ్చన్తం విరోచమానం నఖానం **దీధితియో** కిరణా ఏవ కేసరాని యత్థ తాదిసం మునిన్దస్స పదమేవ అమ్బుజం **సిరసా** ముద్ధనా **కే** నామ జనా **న పిళన్ధన్తి** పసాధనవసేన న ధారేన్తీతి. ఇదమసేసవత్థువిసయం సమాసరూపకం అఙ్గినో పదస్స అఙ్గానమఙ్గుల్యాదీనమసేసానం రూపనతో. ఏవముపరిపి యథాయోగం.

౨౧౪. ఇదాని ఉదాహరతి ‘‘**అఙ్గులి**’’చ్చాది. **అఙ్గులీదలసంసోభిం** అఙ్గులిసఙ్ఖతేహి పత్తేహి సంసోభిం **నఖదీధితికేసరం** నఖరంసిసఙ్ఖతకేసరం మునిన్దపదమ్బుజం సిరసా కే న పిళన్ధన్తి. విసేస్యభూతం చరణం విసేసనభూతా అఙ్గులీ నఖదీధితి చేతి ఇమేసం ఉపమాభూతేహి అమ్బుజదలకేసరేహి అభేదకప్పనాయ ఏకత్తం గహేత్వా సమాసేనేవ నిద్దిట్ఠత్తా ఇదం అసేసవత్థువిసయసమాసరూపకం నామ. అఙ్గులియో ఏవ దలానీతి చ, తేహి సంసోభీతి చ, నఖేసు దీధితియోతి చ, తా ఏవ కేసరాని అస్సేతి చ వాక్యం.

అసేసవత్థువిసయఅసమాస

౨౧౫.రతనాని గుణా భూరీ, కరుణా సీతలం జలం;

గమ్భీరత్తమగాధత్తం, పచ్చక్ఖో’యం జినో’మ్బుధి.

౨౧౫. ‘‘**రతనాని**’’ఇచ్చాది. అయం **జినో** సమ్మాసమ్బుద్ధో, **పచ్చక్ఖో** న పరోక్ఖో అమ్హాకం **అమ్బుధి** సాగరో. కథం? యే తస్స **భూరీ** బహవో **గుణా** మేత్తాదయో, తే **రతనాని** అతుల్యదుల్లభదస్సనాదిసాధమ్మేన. యా తస్స కరుణా, సా సీతలం జలం సకలజనసన్తాపాపహత్తసాధమ్మేన. యం తస్స **గమ్భీరత్త**మనుత్తానతా లాభాదీసు, తం **అగాధత్త**మకలలమ్బనో అమ్బుధిట్ఠతాసాధమ్మేనాతి ఇదమసేసవత్థువిసయం అసమాసరూపకం.

౨౧౫. ‘‘**రతనాని**’’చ్చాది. అయం జినో అమ్హాకం పచ్చక్ఖో **అమ్బుధి** సాగరో, తథా హి తస్స **భూరీ గుణా** సీలసమాధిఆదయో **రతనాని** చిత్తీకతాదిసాధమ్మతో రతనానేవ, **కరుణా** అనఞ్ఞసాధారణకరుణా **సీతలం జలం** సన్తాపవినోదనసాధమ్మేన సీతలజలమేవ హోతి, **గమ్భీరత్తం** లాభాలాభాదీసు ఏకాకారతా **అగాధత్తం** గమ్భీరతా ఏవ హోతి. ఇదం అసేసవత్థువిసయఅసమాసరూపకం. “భూరీ”తి అబ్యయం.

అసేసవత్థువిసయమిస్సక

౨౧౬.చన్దికా మన్దహాసా తే, మునిన్ద వదనిన్దునో;

పబోధయత్య’యం సాధు-మనోకుముదకాననం.

౨౧౬. ‘‘**చన్దికా**’’ఇచ్చాది. ‘‘**మునిన్ద**’’ఇచ్చామన్తనం, తే వదనమేవ ఇన్దు **వదనిన్దునో** ఇతి సమాసరూపకం, అయం మన్దహాసా **చన్దికా** చన్దకన్తియో, అసమాసరూపకం. సాధూనం మనానియేవ **కుముదాని** కేరవాని, సమాసరూపకం. తేసం **కాననం వనం, పబోధయతి** వికాసయతీతి ఇదం సమాసాసమాసరూపకం.

౨౧౬. ‘‘**చన్ది**’’చ్చాది. హే **మునిన్దతే** తుయ్హం **వదనిన్దునో** ముఖచన్దస్స **మన్దహాసా** మన్దమిహితభూతా **చన్దికా** చన్దకన్తియో, “అయ”న్తి జాత్యేకవచనేన మన్దహాసచన్దికా నిద్దిట్ఠా. అథ వా **అయం** వదనిన్దు. **సాధుమనోకుముదకాననం** సప్పురిసానం చిత్తసఙ్ఖాతకేరవకాననం **పబోధయతి** వికాసయతి. “చన్దికా మన్దహాసా”తి అసమాసరూపకం. “వదనిన్దునో”తి చ “మనోకుముదకానన”న్తి చ సమాసరూపకం. తస్మా ఇదం అసేసవత్థువిసయసమాసాసమాసరూపకం. మన్దా చ తే హాసా చాతి చ, వదనమేవ ఇన్దూతి చ, సాధూనం మనానీతి చ, తానియేవ కుముదానీతి చ, తేసం కాననమితి చ విగ్గహో.

౨౧౭.అసేసవత్థువిసయే, పభేదో రూపకే అయం;

ఏకదేసవివత్తిమ్హి, భేదో దాని పవుచ్చతి.

౨౧౭. నిగమయతి ‘‘**అసేసి**’’చ్చాదినా. దుతియస్స పభేదం వత్తుం పటిజానాతి ‘‘**ఏకి**’’చ్చాదినా.

౨౧౭. ‘‘**అసేసే**’’చ్చాది. అసేసవత్థువిసయే రూపకే **అయం** “అఙ్గులీదలసంసోభిం”ఇచ్చాదికం ఉదాహరణత్తయం పభేదో హోతి. ఇదాని ఏకదేసవివత్తిమ్హి రూపకే **భేదో** విసేసో పవుచ్చతి.

ఏకదేసవివత్తిసమాస

౨౧౮.విలాసహాసకుసుమం, రుచిరాధరపల్లవం;

సుఖం కే వా న విన్దన్తి, పస్సన్తా మునినో ముఖం.

౨౧౮. ‘‘**విలాస**’’ఇచ్చాది. విలాసేన యుత్తో హాసోయేవ కుసుమం యస్స. **రుచిరో** మనుఞ్ఞో అధరోయేవ పల్లవో యస్స. తాదిసం మునినో ముఖం పస్సన్తా **కే** నామ జనా సుఖం న విన్దన్తి సబ్బేపీతి. ఇదం అఙ్గాని హాసాదీని రూపయిత్వా ముఖమఙ్గి న రూపితన్తి ఏకదేసవివత్తిసమాసరూపకం. ఏవం ఉపరిపి యథాయోగం.

౨౧౮. ‘‘**విలాసి**’’చ్చాది. **విలాసహాసకుసుమం** లీలాయుత్తహాససఙ్ఖతపుప్ఫం **రుచిరాధరపల్లవం** మనుఞ్ఞఅధరసఙ్ఖాతకిసలయం మునినో ముఖం పస్సన్తా **కే వా** కే నామ జనా **సుఖం న విన్దన్తి** పీతిసుఖం నానుభోన్తి, అనుభవన్తేవ. విసేసనభూతానం హాసఅధరానం ఉపమాభూతకుసుమపల్లవేహి అభేదం దస్సేత్వా విసేస్యభూతస్స ముఖస్స అఞ్ఞతరఉపమావత్థునా అభేదేన అవుత్తత్తా అభేదారోపనం ఏకదేసేయేవ వివత్తీతి ఇదం ఏకదేసవివత్తిసమాసరూపకం. విలాసేన యుత్తో హాసోతి చ, సోయేవ కుసుమం అస్సేతి చ, రుచిరో చ సో అధరో చేతి చ, సోయేవ పల్లవో అస్సేతి చ వాక్యం.

ఏకదేసవివత్తిఅసమాస

౨౧౯.పాదద్వన్ద్వం మునిన్దస్స, దదాతు విజయం తవ;

నఖరంసీ పరం కన్తా, యస్స పాపజయద్ధజా.

౨౧౯. ‘‘**పాద**’’ఇచ్చాది. **మునిన్దస్స** విజయినో పాదద్వన్ద్వం తవ **విజయం** పటిపక్ఖపరాభవం దదాతు. కీదిసం? యస్స **పరమచ్చన్తం కన్తా** మనుఞ్ఞా నఖరంసీ **పాపానం** లోభాదీనం జయే ఉస్సితా **ధజా** కేతవోతి. ఇదమేకదేసవివత్తిఅసమాసరూపకం.

౨౧౯. ‘‘**పాదే**’’చ్చాది. **యస్స** సమ్బుద్ధస్స **పరం** అతిసయేన **కన్తా** మనుఞ్ఞా **నఖరంసీ** చరణనఖకన్తియో **పాపజయద్ధజా** పాపవిజయే ఉస్సాపితధజాయేవ హోన్తి, తస్స మునిన్దస్స **పాదద్వన్దం** చరణయుగళం **తవ** తుయ్హం **విజయం** పటిపక్ఖపరాభవం దదాతూతి. నఖరంసీనం ఉపమాభూతధజేహి అభేదమారోపేత్వా “పాదద్వన్ద”మితి అనిరూపితత్తా ఏకదేసవివత్తిఅసమాసరూపకం నామ. పాపానం జయోతి చ, తస్మిం ధజాతి చ విగ్గహో.

ఏకదేసవివత్తిమిస్సక

౨౨౦.సునిమ్మలకపోలస్స, మునిన్దవదనిన్దునో;

సాధుప్పబుద్ధహదయం, జాతం కేరవకాననం.

౨౨౦. ‘‘**సునిమ్మల**’’ఇచ్చాది. సునిమ్మలో కపోలో యస్స, తస్స మునిన్దవదనిన్దునో సాధూనం **పబుద్ధం** ధమ్మావబోధవసేన వికసితం **హదయం** చిత్తం కేరవకాననం జాతన్తి ఏకదేసవివత్తిసమాసాసమాసరూపకం.

౨౨౦. ‘‘**సునిమ్మలి**’’చ్చాది. సునిమ్మలకపోలస్స మునిన్దవదనిన్దునో **సాధుప్పబుద్ధహదయం** సజ్జనానం చతుసచ్చావబోధేన పసన్నమానసం **కేరవకాననం** కుముదవనం జాతన్తి. వదనహదయానం ఉపమాభూతేహి ఇన్దుకేరవేహి అభేదారోపనం కత్వా కపోలస్స మణ్డలాదీహి ఉపమావిసేసేహి అనిరూపితత్తా ఏకదేసవివత్తిసమాసాసమాసరూపకం. ఏత్థ సమాసో నామ వదనిన్దూనమేవ. అసమాసో నామ హదయకేరవానమేవాతి. తథా హి రూపకవిసయే సమాసాసమాసత్తం ఉపమానోపమేయ్యపదానం ద్విన్నమేవాతి. సుట్ఠు నిమ్మలోతి చ, సో కపోలో అస్సాతి చ, మునిన్దవదనమేవ ఇన్దూతి చ, పబుద్ధఞ్చ తం హదయఞ్చాతి చ, సాధూనం పబుద్ధహదయమితి చ, కేరవానం కాననమితి చ వాక్యం.

౨౨౧.రూపకాని బహూన్యేవ, యుత్తాయుత్తాదిభేదతో;

విసుం న తాని వుత్తాని, ఏత్థే’వ’న్తోగధాని’తి.

౨౨౧.ఏత్తకోయేవ కిం రూపకభేదోతి ఆహ

‘‘**రూపకాని**’’చ్చాది; సుబోధం; తత్థ –

“సితపుప్ఫుజ్జలం లోల-నేత్తభిఙ్గం తవాననం;

కస్స నామ మనో ధీర, నాకడ్ఢతి మనోహర”న్తి.

యుత్తరూపకం యుత్తత్తా పుప్ఫభిఙ్గానం, తదనుసారేన అయుత్తరూపకాదిపి విఞ్ఞేయ్యన్తి.

౨౨౧. రూపకాని పునపి సన్తీతి దస్సేతుమాహ ‘‘**రూపకాని**’’చ్చాది. రూపకాని **యుత్తాయుత్తాదిభేదతో** యుత్తరూపకఅయుత్తరూపకాదిభేదేన బహూని ఏవ హోన్తి, **తాని** రూపకాని **ఏత్థేవ** రూపకే అన్తోగధాని. **ఇతి** తస్మా కారణా తాని విసుం న వుత్తాని. అన్తో మజ్ఝే గధాని పవత్తానీతి విగ్గహో.

> ‘‘సితపుప్ఫుజ్జలం లోల-నేత్తభిఙ్గం తవాననం;
> కస్స నామ మనో ధీర, నాకడ్ఢతి మనోహర’’న్తి.

ఏత్థ పుప్ఫభిఙ్గానం అఞ్ఞమఞ్ఞయుత్తత్తా యుత్తరూపకం నామ.

హే ధీర **సితపుప్ఫుజ్జలం** మన్దహసితసఙ్ఖాతేహి కుసుమేహి విజోతన్తం లోలనేత్తభిఙ్గం మనోహరం తవాననం కస్స నామ మనో నాకడ్ఢతీతి. ఇమస్స పటిపక్ఖతో అయుత్తరూపకం వేదితబ్బం.

౨౨౨చన్దిమా’కాసపదుమ-మిచ్చేతం ఖణ్డరూపకం;
దుట్ఠ’మమ్బోరుహవనం, నేత్తాని’చ్చాది సున్దరం.

౨౨౨. రూపకస్స విరోధావిరోధో ఉపమాయమివోహితుం సక్కాతి ఉపలక్ఖేతి ‘‘**చన్దిమా**’’ఇచ్చాదినా. ఏత్థ ఆకాసస్స తళాకే రూపితే చన్దస్స పదుమత్తం రూపకం యుత్తన్తి ఏతం ఖణ్డరూపకం దుట్ఠం, ‘‘అమ్బోరుహవనం నేత్తాని’’చ్చాది తు వచనభేదేపి సున్దరం.

౨౨౨. రూపకే దోసాదోసం ఉపమాయం వియ పరికప్పేత్వా గహేతబ్బన్తి ఉపదిసన్తో ఆహ ‘‘**చన్దిమి**’’చ్చాది. ‘‘**చన్దిమా** చన్దో ఆకాసపదుమ’’న్తి ఏతం **ఖణ్డరూపకం** ఆకాసస్స తళాకత్తేన అనిరూపితత్తా ఖణ్డరూపకం నామ. **దుట్ఠం** ఖణ్డితోపమా వియ దోసదుట్ఠం నామ. ‘‘**అమ్బోరుహవనం** నీలుప్పలవనం నేత్తానీ’’తిఆదికం ఉపమానోపమేయ్యానం వచననానత్తేపి సున్దరమేవ.

౨౨౩.పరియన్తో వికప్పానం, రూపకస్సో’పమాయ చ;
నత్థి యం తేన విఞ్ఞేయ్యం, అవుత్త’మనుమానతో.

౨౨౩. కిమేత్తకా ఏవోపమారూపకభేదా? నేతి పరిదీపేన్తో అవుత్తం అతిదిసతి ‘‘**పరియన్తో**’’ఇచ్చాదినా. రూపకస్స ఉపమాయ చ **వికప్పానం** పభేదానం **పరియన్తో** అవసానం నత్థి **యం** యస్మా కారణా, **తేన** కారణేన **అవుత్తం** ఇహానుపాతం వికప్పజాతం సబ్బవికప్పబ్యాపకసామఞ్ఞలక్ఖణానుగతరూపకవికప్పానుసారేన విఞ్ఞేయ్యం. కస్మా? **అనుమానతో** యథావుత్తవికప్పసఙ్ఖాతలిఙ్గతో అవుత్తసేసరూపకావగమసఙ్ఖాతేన అనుమానఞాణేనాతి అత్థో.

౨౨౩. ఇదాని ఇమేసమేవ ఉపమారూపకానం అవుత్తానన్తభేదో వుత్తానుసారేనేవ ఞాతబ్బోతి దస్సేతుమాహ ‘‘**పరియన్తో**’’ఇచ్చాది. **రూపకస్స చ** రూపకాలఙ్కారస్స చ **ఉపమాయ చ** ఉపమాలఙ్కారస్స చ **వికప్పానం** వివిధాకారేన కప్పితపక్ఖానం **పరియన్తో** కోటి **యం** యస్మా నత్థి, **తేన** కారణేన **అవుత్తం** ఇమస్మిం సుబోధాలఙ్కారే అవుత్తపక్ఖం సమూహం **అనుమానతో** అనుమానఞాణేన విఞ్ఞేయ్యన్తి. ఉపమారూపకానం సకలమవుత్తపక్ఖం బ్యాపేత్వా ఠితం సామఞ్ఞలక్ఖణం అనతిక్కమిత్వా వుత్తేహి తేహి తేహి పక్ఖసఙ్ఖాతేహి లిఙ్గేహి సిద్ధానుమానఞాణేన సామఞ్ఞలక్ఖణే

అన్తోగధానమనుత్తరూపకసఙ్ఖాతానుమేయ్యానం అవబోధో సక్కాతి అధిప్పాయో. రూపకస్స పన ఉపమన్తోగధత్తా ఉపమాయ నిద్దిట్ఠదోసాదోసం ద్విన్నమపి ఉత్తానుత్తపక్ఖస్స సాధారణం హోతి.

౨౨౪పునప్పునముచ్చారణం, య'మత్థస్స పదస్స చ;

ఉభయేసఞ్చ విఞ్ఞేయ్యా, సా'య'మావుత్తి నామతో.

౨౨౪. ఆవుత్తిమధికిచ్చాహ "**పున**"ఇచ్చాదినా. **అత్థస్స** అభిధేయ్యస్స **పదస్స** సద్దస్స చ **ఉభయేసం** అత్థపదానఞ్చ **పునప్పునం** భియ్యో భియ్యో యం ఉచ్చారణం, **సాయం** తివిధా నామతో ఆవుత్తి విఞ్ఞేయ్యా, ఉచ్చారణవసేన ఆ పునప్పునం వత్తన**మావుత్తీ**తి.

౨౨౪. ఇదాని ఆవుత్తిం దస్సేతి "**పునప్పునే**"చ్చాదినా. **అత్థస్స** సద్దాభిహితఅత్థస్స చ పదస్స చ **ఉభయేసం** అత్థపదానఞ్చ యం పునప్పునుచ్చారణం, **సా అయం** తివిధా నామతో ఆవుత్తి ఇతి విఞ్ఞేయ్యా. **పునప్పునే**తి ఏతదబ్యయం క్రియాబాహుల్యే వత్తతే. ఉచ్చారణవసేన ఆ పునప్పునం వత్తన**మావుత్తి**.

అత్థావుత్తి

౨౨౫మనో హరతి సబ్బేసం, ఆదదాతి దిసా దస;

గణ్హాతి నిమ్మలత్తఞ్చ, యసోరాసి జినస్స'యం.

౨౨౫. ఉదాహరతి "**మనో**"ఇచ్చాది. జినస్స అయం యసోరాసి **సబ్బేసం** జనానం **మనో** చిత్తం హరతి, దస దిసా ఆదదాతి సబ్బదా [సబ్బధా (క.)] తంవిసయత్తా, **నిమ్మలత్తం** నిమ్మలభావం గణ్హాతి, ఏత్థ గహణలక్ఖణస్స [దసగహణలక్ఖణస్స (క.)] అత్థస్స అనేకేహి పరియాయవచనేహి ఆవత్తితత్తా అయం అత్థావుత్తి.

౨౨౫. ఉదాహరతి "**మనో హరతి**"చ్చాదినా. జినస్స అయం యసోరాసి **సబ్బేసం** సత్తానం **మనో** చిత్తం **హరతి** గణ్హాతి, దస దిసా **ఆదదాతి** అవిసయట్ఠానాభావతో గణ్హాతి, **నిమ్మలత్తఞ్చ** భూతపరిసుద్ధగుణేన నిప్ఫన్నత్తా గణ్హాతి. ఏత్థ "గణ్హాతీ"తి ఏకస్సేవత్థస్స "హరతి, ఆదదాతి, గణ్హాతీ"తి అఞ్ఞేహి పరియాయవచనేహి ఆవత్తితత్తా అయమత్థావుత్తి నామ. నిగ్గతో మలేహీతి చ, తస్స భావోతి చ, యససో రాసిఇతి చ విగ్గహో.

పదావుత్తి

౨౨౬విభాసేన్తి దిసా సబ్బా, మునినో దేహకన్తియో;

విభా సేన్తి చ సబ్బాపి, చన్దాదీనం హతా వియ.

౨౨౬. "**విభాసేన్తి**"చ్చాది. మునినో దేహకన్తియో సబ్బా దిసా **విభాసేన్తి** విసేసేన దీపేన్తి, యతో ఏవం తస్మా కారణా చన్దాదీనం సబ్బాపి **విభా** సోభా **హతా** పహతా వియ **సేన్తి** పవత్తన్తీతి పదావుత్తి.

౨౨౬. ‘‘**విభాసేన్తి**’’చ్చాది. మునినో దేహకన్తియో సబ్బా దిసా **విభాసేన్తి** యస్మా విసేసేన పకాసేన్తి, తస్మా చన్దాదీనం సబ్బాపి **విభా** కన్తియో **హతా** పహతా వియ **సేన్తి** పవత్తన్తి చ, “విభాసేన్తీ”తి పదస్సేవ ఆవత్తనతో అయం పదావుత్తి నామ. దేహే కన్తియోతి వాక్యం.

ఉభయావుత్తి

౨౨౭.జిత్వా విహరతి క్లేస-రిపుం లోకే జినో అయం;
విహరత్యా’రివగ్గో’యం, రాసీభూతోవ దుజ్జనే.

౨౨౭. ‘‘**జిత్వా**’’ఇచ్చాది. అయం జినో క్లేసరిపుం జిత్వా లోకే **విహరతి** పవత్తతి, అయం తేన జితో **అరివగ్గో** సత్తుసమూహో దుజ్జనే రాసీభూతో వియ తతో అలద్ధప్పతిట్ఠత్తా. “విహరతీ”తి అత్థస్స పదానఞ్చ ఆవుత్తితో ఉభయావుత్తి.

౨౨౭. ‘‘**జిత్వా**’’ఇచ్చాది. అయం జినో క్లేసరిపుం జిత్వా లోకే విహరతి, అయం **అరివగ్గో** క్లేసరిపుసమూహో దుజ్జనే రాసీభూతోవ విహరతీతి. వాససఙ్ఖతస్స అత్థస్స చ “విహరతీ”తి పదస్స చ పున [పునప్పునం (?)] ఉచ్చారణతో అయం ఉభయావుత్తి నామ హోతి. క్లేసో ఏవ రిపూతి చ, అరీనం వగ్గోతి చ, అరాసి రాసి అభవీతి చ, కుచ్ఛితో జనోతి చ వాక్యం.

౨౨౮ఏకత్థ వత్తమానమ్పి, సబ్బవాక్యోపకారకం;
దీపకం నామ తఞ్చాది-మజ్ఝన్తవిసయం తిధా.

౨౨౮. దీపకం పరిదీపయమాహ ‘‘**ఏకత్థే**’’చ్చాది. **ఏకత్థ** వాక్యస్సాదో మజ్ఝే అన్తే వా **వత్తమానమ్పి** క్రియాజాత్యాదికం **సబ్బస్స** అభిమతస్స కస్సచి **వాక్యస్స** క్రియాకారకసమ్బన్ధాభిధాయినో పదసన్తానస్స ఉపకారకం వాక్యత్థాన్వయవసేన **దీపకం నామ,** దీపో వియ ఏకదేసే వత్తితోపి సకలపదత్థవసేన సబ్బవాక్యం దీపయతి పకాసేతీతి. **తఞ్చ** దీపకం ఆది చ మజ్ఝఞ్చ అన్తఞ్చ విసయో గోచరో యస్స తాదిసం **తిధా** ఆదిదీపకం మజ్ఝదీపకం అన్తదీపకన్తి తివిధం హోతీతి అత్థో, తమ్పి క్రియాదీనం వసేన పచ్చేకం తివిధం హోతి.

౨౨౮. ఇదాని దీపకాలఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**ఏకత్థే**’’చ్చాదినా. **ఏకత్థ** వాక్యస్స ఆదిమజ్ఝావసానేస్వేకస్మిం **వత్తమానమ్పి** క్రియాజాతిగుణత్తయం **సబ్బవాక్యోపకారకం** వత్తుమిచ్ఛితక్రియాకారకసమ్బన్ధప్పకాసకపదసన్తానసఙ్ఖాతవాక్యస్స వాక్యత్థావబోధవసేన పయోజనం **దీపకం నామ** ఏకట్ఠానే ఠత్వా విసయీభూతసబ్బట్ఠానగతదబ్బపకాసకపదీపసమానత్తా దీపకం నామ హోతి. **తఞ్చ** దీపకం **ఆదిమజ్ఝన్తవిసయం** వాక్యస్స ఆదివిసయం మజ్ఝవిసయం అన్తవిసయఞ్చేతి తిధా హోతి. ఏతేసు ఏకేకమపి క్రియాజాతిగుణభేదేన పునపి తివిధం హోతీతి విఞ్ఞేయ్యం. దీపేతీతి దీపో, పదీపో. పటిభాగత్థే కప్పచ్చయేన దీపో వియాతి **దీపకం**. వాక్యస్స ఆది చ మజ్ఝఞ్చ అన్తఞ్చేతి చ, తం విసయో అస్సేతి చ వాక్యం.

ఆదిదీపక

౨౨౯అకాసి బుద్ధో వేనేయ్య-బన్ధూనమమితోదయం;
సబ్బపాపేహి చ సమం-నేకతిత్థియమద్దనం.

౨౨౯. ఉదాహరతి ‘‘**అకాసి**’’చ్చాది. బుద్ధో **వేనేయ్యా** వినేతబ్బాయేవ బన్ధవో తేసం **అమిత**మపరిమితం **ఉదయ**మభివుద్ధిం అకాసి. న కేవలం తమేవ, సబ్బపాపేహి **సమం** ఏకతో అనేకానం తిత్థియానం మద్దనఞ్చ అకాసీతి. ఇహ “అకాసీ”తి క్రియాపదేనాదివత్తినా సబ్బమేవ వాక్యం దీపయతీతి క్రియాదిదీపకమేతం.

౨౨౯. ‘‘**అకాసి**’’చ్చాది. బుద్ధో వేనేయ్యబన్ధూనం **అమితోదయం** పమాణరహితాభివుద్ధిం అకాసి. న కేవలం తమేవ, **సమం** ఏకక్ఖణే సబ్బపాపేహి సహానేకతిత్థియమద్దనఞ్చ అకాసీతి. వాక్యాదిమ్హి క్రియాయ ఠితత్తా ఇదం క్రియాదిదీపకం నామ. అమితో చ సో ఉదయో చేతి చ, అనేకా చ తే తిత్థియా చేతి చ, తేసం మద్దనమితి చ విగ్గహో.

మజ్ఝేదీపక

౨౩౦. దస్సనం మునినో సాధు-జనానం జాయతే’మతం;

తదఞ్ఞేసం తు జన్తూనం, విసం నిచ్చోపతాపనం.

౨౩౦. ‘‘**దస్సన**’’మిచ్చాది. మునినో దస్సనం సాధుజనానం **అమతం** నిబ్బానం నామ జాయతే అమతస్స సాధనతో, **తేహి** సాధుజనేహి అఞ్ఞేసం జన్తూనం నిచ్చముపతాపేతీతి **నిచ్చోపతాపనం** విసం జాయతే, తస్మిం మనోపదోసస్స విససదిసత్తా నిరయాదిదుక్ఖావహభావతోతి. క్రియామజ్ఝదీపకమేతం.

౨౩౦. ‘‘**దస్సన**’’మిచ్చాది. మునినో దస్సనం సాధుజనానం **అమతం** అమతసఙ్ఖాతనిబ్బానస్స ఏకన్తకారణత్తా కారియోపచారేన అమతం భూతం జాయతే, **తదఞ్ఞేసం** తేహి సాధుజనేహి అఞ్ఞేసం జన్తూనం తు **నిచ్చోపతాపనం** సతతముపతాపకరణతో **విసం జాయతే** విసతుల్యపటిఘకారణత్తా కారియోపచారేన విసం భవతీతి. ఇదం క్రియాయ మజ్ఝే ఠితత్తా క్రియామజ్ఝదీపకం. సాధవో చ తే జనా చేతి చ, తేహి అఞ్ఞోతి చ వాక్యం.

అన్తదీపక

౨౩౧. అచ్చన్తకన్తలావణ్య-చన్దాతపమనోహరో;

జినాననిన్దు ఇన్దు చ, కస్స నా’నన్దకో భవే.

౨౩౧. ‘‘**అచ్చన్తే**’’చ్చాది. అచ్చన్తం **కన్తం** మనుఞ్ఞం **లావణ్యం** పియభావో, తమేవ, తమివ వా**చన్దాతపో** చన్దికా, తేన మనోహరో జినాననిన్దు **ఇన్దు** చన్దో చ **కస్స** జనస్స ఆనన్దకో న భవతీతి. క్రియాన్తదీపకం.

౨౩౧. ‘‘**అచ్చన్తి**’’చ్చాది. **అచ్చన్తకన్తలావణ్యచన్దాతపమనోహరో** అతిసయేన మనుఞ్ఞపియభావసఙ్ఖాతవిలాసనామకేన చన్దకిరణేన, నో చే, అతిసయేన మనుఞ్ఞపియతాసఙ్ఖాతవిలాససదిసేన చన్దకిరణేన మనోహరో **జినాననిన్దు** సమ్బుద్ధస్స ముఖచన్దో **చ ఇన్దు** చ పకతిచన్దో చ కస్స ఆనన్దకో న భవే. ఇదం క్రియాయ అన్తే ఠితత్తా క్రియాన్తదీపకం నామ. అన్తం అతిక్కన్తన్తి చ, తఞ్చ తం కన్తఞ్చేతి చ, లవణస్స భావో లావణ్యం, మధురభావో, తంసదిసత్తా అచ్చన్తకన్తఞ్చ తం లావణ్యఞ్చాతి చ, చన్దస్స ఆతపో కిరణోతి చ, అచ్చన్తకన్తలావణ్యమేవ చన్దాతపోతి చ, చన్దపక్ఖే అచ్చన్తకన్తలావణ్యమివ చ సో చన్దాతపో చాతి చ, తేన మనోహరోతి చ, జినాననమేవ ఇన్దూతి చ వాక్యం. ఇమినా క్రియాదీపకత్తయేనేవ అవుత్తజాతిదీపకగుణదీపకానిపి ఞాతబ్బాని.

౨౩౨.హోతా’విప్పటిసారాయ,

సీలం పామోజ్జహేతు నో;

తం పీతిహేతు, సా చా’యం,

పస్సద్ధాదిపసిద్ధియా.

౨౩౨. ఆదిదీపకాదీసుపి తేసు పయోగక్కమేన పకారన్తరమత్థీతి వదతి ‘‘**హోతి**’’చ్చాది. **సీలం** పఞ్చసీలాదికం, **అవిప్పటిసారాయ** పచ్చానుతాపాభావాయ హోతి, **నో** అవిప్పటిసారో **పామోజ్జస్స** ఉప్పన్నమత్తాయ పీతియా హేతు హోతి, **తం** పామోజ్జం **పీతియా** బలవభూతాయ హేతు హోతి, **సా చాయం** పీతి **పస్సద్ధాదీనం** పస్సద్ధిసుఖాదీనం **పసిద్ధియా** నిప్ఫత్తియా హోతీతి యోజనీయం.

౨౩౨. ఇదాని నవసు దీపకేసు పయోగవిసేసేన సాధేతబ్బే అఞ్ఞప్పకారే దస్సేతి ‘‘**హోతి**’’చ్చాదినా. **సీలం** సురక్ఖితం పఞ్చఙ్గదసఙ్గాదిసీలం అవిప్పటిసారాయ హోతి, **నో** అవిప్పటిసారో **పామోజ్జహేతు** హోతి ఉప్పన్నమత్తాయ తరుణపీతియా కారణం భవతి, **తం** పామోజ్జం **పీతిహేతు** బలవపీతికారణం హోతి, **సా అయఞ్చ** పీతి **పస్సద్ధాదిపసిద్ధియా** కాయపస్సద్ధిచిత్తపస్సద్ధిఆదీనం సిద్ధియా హేతు హోతి. న విప్పటిసారో అవిప్పటిసారో, **న**సద్దో పసజ్జపటిసేధే వత్తతే. పముదితస్స భావోతి చ, తస్స హేతూతి చ, పస్సద్ధి ఆది యేసం సుఖాదీనన్తి చ, తేసం పసిద్ధీతి చ విగ్గహో.

౨౩౩. ఇచ్చా’దిదీపకత్తేపి, పుబ్బం పుబ్బమపేక్ఖినీ;

వాక్యమాలా పవత్తాతి, తం మాలాదీపకం మతం.

౨౩౩. కిమిదం తవ పకారన్తరమిచ్చాహ ‘‘**ఇచ్చాది**’’చ్చాది. **ఇచ్చే**వమిమం యం తం మాలాదీపకం మతం. నను క్రియాదిదీపకమేతమిచ్చాహ ‘‘**ఆదిదీపకత్తేపీ**’’తి. యజ్జప్యాదిదీపకమేతం **పుబ్బం పుబ్బం** వాక్యం “హోతావిప్పటిసారాయ సీల”న్తిఆదికం అపేక్ఖినీ అపేక్ఖమానా **వాక్యానం** యథావుత్తానం **మాలా** పరమ్పరా పవత్తాతి. తం యథావుత్తం మాలాదీపకం మతం, నాదిదీపకన్తి.

౨౩౩. ‘‘**ఇచ్చాది**’’చ్చాది. **ఆదిదీపకత్తేపి** క్రియాదిదీపకభావే సతిపి **వాక్యమాలా** అనేకవాక్యేన సమ్బుజ్ఝమానా పరమ్పరా **పుబ్బం పుబ్బం** “హోతావిప్పటిసారాయా”తిఆదికం వాక్యం అపేక్ఖినీ పవత్తా. **ఇతి** ఇదం అనన్తరగతప్పకారం దీపకం “మాలాదీపక”న్తి మతన్తి. ఆదిమ్హి దీపకమితి చ, విసయోపచారేన ఆది చ తం దీపకఞ్చాతి చ, మాలా ఏవ దీపకమితి చ వాక్యం.

౨౩౪.అనేనేవ పకారేన, సేసానమపి దీపకే;

వికప్పానం విధాతబ్బా-నుగతీ సుద్ధబుద్ధిభి.

౨౩౪. అవుత్తే దీపకవికప్పే అతిదిసన్తో నిగమేతి ‘‘**అనేని**’’చ్చాదినా. **అనేనేవ** అనన్తరా వుత్తేన **పకారేన** విధినా **దీపకే** దీపకవిసయే [దీపకవిసేసే (క.)] **సేసాన**మవుత్తానం **వికప్పానం** జాత్యాదిదీపకాదిభేదానం **అనుగతి** అవబోధో **సుద్ధబుద్ధిభి**

పరిసుద్ధమతీహి కవీహి **విధాతబ్బా** కాతబ్బాతి.

౨౩౪. ఇదాని అవుత్తదీపకానిపి అతిదిసతి ‘‘**అనేనేవి**’’చ్చాదినా. **అనేనేవ పకారేన** యథావుత్తదీపకప్పకారేన **దీపకే** దీపకవిసయే **సేసానం అపి** వికప్పానం అవుత్తజాతిదీపకగుణదీపకసఙ్ఖాతానం పక్ఖానం జాత్యాదిదీపకగుణాదిదీపకాదీనం ఛన్నం మాలాదీపకానఞ్చ **అనుగతి** అవబోధో **సుద్ధబుద్ధిభి** కవీహి **విధాతబ్బా** వుత్తానుసారేనేవ కాతబ్బా. విసేసతో అసఙ్కరతో కప్పీయన్తీతి చ, సుద్ధా బుద్ధి యేసన్తి చ వాక్యం.

౨౩౫.విసేసవచనిచ్ఛాయం,

నిసేధవచనం తు యం;

అక్ఖేపో నామ సో’యఞ్చ,

తిధా కాలప్పభేదతో.

౨౩౫. అక్ఖేపముపక్ఖిపతి ‘‘**విసేసి**’’చ్చాదినా. **విసేసస్స** యస్స కస్సచి వచనిచ్ఛాయం యం **నిసేధస్స** పటిసేధస్స **వచనం** వుత్తి, **సో** అక్ఖేపో నామ అక్ఖిపనం పటిసేధోతి కత్వా. **సోయ**మక్ఖేపో చ **కాలప్పభేదతో** అతీతాదితో **తిధా** తిప్పకారో.

౨౩౫. ఇదాని అక్ఖేపం దస్సేతి ‘‘**విసేసే**’’చ్చాదినా. **విసేసవచనిచ్ఛాయం తు** యస్స కస్సచి పదత్థవిసేసస్స కథనిచ్ఛాయ ఏవ యం **నిసేధవచనం** పటిసేధవచనం అత్థి, **సో** పటిసేధో **అక్ఖేపో** నామ అక్ఖేపాలఙ్కారో నామ. **అయఞ్చ** అక్ఖేపో **కాలప్పభేదతో** అతీతాదికాలవిసేసేన తిధా హోతి. విసేసస్స కస్సచి వచనన్తి చ, తస్మిం ఇచ్ఛాతి చ, నిసేధస్స పటిసేధస్స వచనమితి చ, అక్ఖిపనం పటిక్ఖిపనన్తి చ, కాలస్స క్రియాయ వా పభేదోతి చ వాక్యం.

౨౩౬.ఏకాకీ’నేకసేనం తం, మారంసవిజయీజినో;

కథం త’మథ వా తస్స, పారమీబలమీదిసం.

అతీతక్ఖేపో.

౨౩౬. ‘‘**ఏకాకి**’’చ్చాది. సో జినో **ఏకాకీ** ఏకో సమానో అనేకసేనం తం మారం **విజయి** పరాజేసి, తం కథం యుజ్జతే. అథ వా కిం న యుజ్జతే, యతో **తస్స** జినస్స **పారమీ** సమతింసవిధా పారమితా ఏవ బలం **ఈదిసం** యాదిసం తస్స విజయకారణన్తి. ఏత్థ ఏకాకిత్తకారణసామత్థియా మారవిజయాయోగబుద్ధి “ససేనం మారం విజితవాతి కథం యుజ్జతీ”తి ఏవమాకారా అతీతా అక్ఖిత్తాతి అతీతక్ఖేపోయం.

౨౩౬. ఇదాని ఉదాహరతి ‘‘**ఏకాకి**’’చ్చాదినా. **స జినో** సో సబ్బఞ్ఞూ **ఏకాకీ** అసహాయో అదుతియో అనేకసేనం తం మారం **విజయీ** అజినీతి, తం కథం యుజ్జతి. అథ వా యుజ్జతేవ, **తస్స** జినస్స **పారమీబలం** సమతింసపారమీబలం సమతింసపారమీతాసఙ్ఖతసేనా **ఈదిస**మీదిసాతి. బుద్ధస్స అదుతియభావఞ్చ మారస్స సపరివారభావఞ్చ నిస్సాయ కస్సచి ఉప్పన్నా “ఏకాకినా కథమనేకసేనో మారో జితో”తి విపరీతబుద్ధి అతీతమారవిజయవిసయత్తా అతీతా హోతి, “తస్స పారమీబలం ఈదిస”న్తి అత్థవిసేసస్స కథనిచ్ఛాయ “అథ వా”తి నిద్దిట్ఠపటిసేధవచనేన అక్ఖిత్తన్తి అతీతస్స అక్ఖేపనతో అతీతక్ఖేపో నామ.

౨౩౭. కిం చిత్తే’జాసముగ్ఘాతం,

అప్పత్తో’స్మీతి ఖిజ్జసే;

పణామో నను సోయేవ,

సకిమ్పి సుగతే కతో.

వత్తమానక్ఖేపో.

౨౩౭. “**కిం చిత్తే**”చ్చాది. చిత్త **ఏజాయ** తణ్హాయ సముగ్ఘాతం సబ్బథా అప్పవత్తిం అప్పత్తోస్మీతి కిం ఖిజ్జసే, తుచ్ఛో తవ ఖేదో. సుగతే **సకిమ్పి** ఏకవారమ్పి కతో పణామో **సోయేవ** తణ్హాయ సముగ్ఘాతోయేవ నను ఏకన్తకారణత్తా తస్సాతి వత్తమానక్ఖేపోయం వత్తమానస్స ఖేదస్సాక్ఖిత్తత్తా.

౨౩౭. “**కిం చిత్తే**”చ్చాది. హే **చిత్త ఏజాసముగ్ఘాతం** ఏజాసఙ్ఖతాయ తణ్హాయ సముచ్ఛేదపహానం అప్పత్తోస్మీతి కిం ఖిజ్జసే, తుచ్ఛో తవ ఖేదో. తథా హి **సుగతే** బుద్ధవిసయే సకిమ్పి కతో పణామో **సోయేవ నను** తణ్హాసముచ్ఛేదస్స ఏకన్తకారణత్తా కారణకారియానమభేదబుద్ధియా సో ఏజాసముగ్ఘాతోయేవ కిం న భవతి, భవత్యేవ. “పణామో”త్యాదివిసేసకథనాధిప్పాయేన “కిం ఖిజ్జసే”తి చిత్తస్స వత్తమానఖేదస్స పటిసేధితత్తా అయం వత్తమానక్ఖేపో నామ. ఏజాయ సముగ్ఘాతోతి వాక్యం.

౨౩౮. సచ్చం న తే గమిస్సన్తి, సివం సుజనగోచరం;

మిచ్ఛాదిట్ఠిపరిక్కన్త-మానసా యే సుదుజ్జనా.

అనాగతక్ఖేపో.

౨౩౮. “**సచ్చ**”మిచ్చాది. సుజనగోచరం **సివం** సన్తిపదం తే **సచ్చం** నియతం న గమిస్సన్తి. యే **మిచ్ఛాదిట్ఠియా** సస్సతాదికాయ **పరిక్కన్తం** అభిభూతం **మానసం** చిత్తం యేసం తాదిసా సుట్ఠు అతిసయేన దుజ్జనాతి యోజనీయం. అయమనాగతక్ఖేపో భావినో గమనస్సాక్ఖిత్తత్తా.

“జీవితాసా బలవతీ, ధనాసా దుబ్బలా మమ;

గచ్ఛ వా తిట్ఠ వా కన్త, మమావత్థా నివేదితా”తి [కావ్యాదాస ౨.౧౩౫].

అయమనాదరక్ఖేపోతి ఏవమాదయో తు తబ్భేదాయేవాతి ఉపేక్ఖితా.

౨౩౮. “**సచ్చ**”మిచ్చాది. **సుజనగోచరం** సాధూనం విసయగతం **సివం** సన్తిపదం తే **సచ్చ**మేకన్తేన న గమిస్సన్తి. కే? యే మిచ్ఛాదిట్ఠిపరిక్కన్తమానసా సుదుజ్జనా, తేయేవాతి. “మిచ్ఛాదిట్ఠీ”తిఆదివిసేసస్స కథనాధిప్పాయేన “తే న గమిస్సన్తీ”తి తిట్ఠియానం భావినో నిబ్బానగమనస్స బుద్ధియా పటిసిద్ధత్తా అయం అనాగతక్ఖేపో నామ. మిచ్ఛా విపరీతా చ సా దిట్ఠి చాతి చ, తాయ పరిక్కన్తం మానసం యేసన్తి చ వాక్యం.

“జీవితాసా బలవతీ, ధనాసా దుబ్బలా మమ;

గచ్ఛ వా తిట్ఠ వా కన్త, మమావత్థా నివేదితా" –

త్యాదికో అనాదరక్ఖేపోపి దస్సితాతీతక్ఖేపాదీహి అనఞ్ఞత్తా విసుం న వుత్తో. అయం పనేత్థ అత్థో – హే **కన్త** వల్లభ మమ జీవితాసా బలవతీ హోతి, ధనాసా దుబ్బలా, త్వం గచ్ఛ వా తిట్ఠ వా, **మమావత్థా** మమ పకతి **నివేదితా** విఞ్ఞాపితా. "ఏత్థ మమావత్థా నివేదితా"తి విసేసస్స కథనాధిప్పాయేన "గచ్ఛ వా తిట్ఠ వా"తి ఇమినా అనాదరవచనేన అత్తనో వల్లభస్స వత్తమానస్స అనాగతస్స వా గమనస్స పటిసేధితత్తా వత్తమానక్ఖేపో వా అనాగతక్ఖేపో వా హోతి.

౨౩౯. ఞేయ్యో సోత్థన్తరన్యాసో,

యో'ఞ్ఞవాక్యత్థసాధనో;

సబ్బబ్యాపీ విసేసట్ఠో,

హివిసిట్ఠ'స్స భేదతో.

౨౩౯. అత్థన్తరన్యాసం న్యాసయతి "**ఞేయ్య**"చ్చాదినా. **అఞ్ఞవాక్యత్థసాధనో** అఞ్ఞస్స వత్తుమిచ్ఛితస్స కస్సచి వాక్యత్థస్స సాధనో సమత్థకో కస్సచిదేవ అత్థస్స పరస్స న్యాసో యో, సో అత్థన్తరన్యాసో ఞేయ్యో అత్థన్తరస్స కస్సచి వత్థునో న్యాసో పయోగోతి కత్వా. తస్స భేదమాహ "**సబ్బే**"చ్చాదినా. **అస్స** అత్థన్తరన్యాసస్స **భేదతో** వికప్పతో **హివిసిట్ఠా** **హి**సద్దేన విసేసితా సబ్బబ్యాపీ చ విసేసట్ఠో చాతి ఇమే భవన్తి. నను పతివత్థూపమాయ ఇమస్స చ కో భేదోతి? సచ్చం, తథాపి ఉభయత్థ అత్థన్తరన్యాసమత్తేన సదిసత్తేపి యత్థ ముఖ్యతో సామ్యప్పతీతిసబ్భావో, సా పతివత్థూపమా. యత్థ పన సాధనరూపస్సేవత్థన్తరన్యాసో, సో అత్థన్తరన్యాసోతి పాకటోయేవుభిన్నం భేదోతి.

౨౩౯. ఇదాని అత్థన్తరన్యాసం దస్సేతి "**ఞేయ్య**"చ్చాదినా. **యో అఞ్ఞవాక్యత్థసాధనో** అఞ్ఞవాక్యత్థస్స సాధనో హోతి, అఞ్ఞవాక్యత్థం సాధేతి, సో అత్థన్తరన్యాసో సాధియవాక్యత్థతో అఞ్ఞత్థస్స ఠపనం కథనం "అత్థన్తరన్యాసో"తి ఞేయ్యో, **అస్స** అత్థన్తరన్యాసస్స **భేదతో** పభేదేన సబ్బబ్యాపీ విసేసట్ఠో చ, ఏతేయేవ **హి**విసిట్ఠా చాతి చత్తారో భవన్తి. అత్థో చ సో అన్తరో అఞ్ఞో చేతి చ, తస్స న్యాసోతి చ, సబ్బం బ్యాపేతి సీలేనాతి చ, విసేసే పదేసే తిట్ఠతీతి చ, **హి**సద్దేన విసిట్ఠాతి చ వాక్యం.

హి-రహితసబ్బబ్యాపీ

౨౪౦. తేపి లోకహితాసత్తా, సూరియో చన్దిమా అపి [చన్దిమారపి (సీ.)];

అత్థం పస్స గమిస్సన్తి, నియమో కేన లఙ్ఘ్యతే.

౨౪౦. ఉదాహరతి "**తేపి**"చ్చాది. లోకస్స **హితే** అభివుద్ధియం **ఆసత్తా** అభిరత్తా సూరియో చన్దిమా అపీతి తే మహన్తాపి **అత్థం** ఉదయవిపరియాస'మభావం గమిస్సన్తి, న [గమిస్సన్తా పున (క.)] తథేవ తిట్ఠన్తి, "పస్సే"తి తమవబోధయతి. తథా హి నియమో "భావో నామ న పాయిని. సబ్బే సఙ్ఖారా వయధమ్మినో"తి అయం నియతి. **కేన** నామ వత్థునా **లఙ్ఘ్యతే** అతిక్కమితుం సక్కాతి. అయం **హి**సద్దరహితో సబ్బబ్యాపీ అత్థన్తరన్యాసో తాదిసస్స నియమస్స సబ్బగతత్తా.

౨౪౦. "**తేపి**"చ్చాది. **లోకహితాసత్తా** లోకాభివుద్ధియం లగ్గా సూరియో అపి చన్దిమా అపి తేపి మహానుభావా **అత్థం** వినాసం గమిస్సన్తి, **పస్స** ఏతేసం పాకటం వినాసం ఓలోకేహి. తథా హి **నియమో** "సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా"తి

సబ్బపదత్థమనతిక్కమ్మ పవత్తనియమో **కేన లబ్భతే** పచ్చయసముప్పన్నేన కేన పదత్థేన అతిక్కమ్యతేతి. అయం **హి**సద్దరహితో అత్థగమనసఙ్ఖాతో నియమో సబ్బత్థ గతోతి సబ్బబ్యాపీ అత్థన్తరన్యాసో. పతివత్థూపమాయ చ అత్థన్తరన్యాసస్స చ అత్థన్తరన్యాసత్తేన తుల్యత్తేపి తత్థ సాధమ్మపకాసత్తసభావో, ఏత్థ వుత్తత్థస్స సాధనసభావోతి ఏవమిమేసం నానత్తం సుబ్యత్తం. **అపీ**తి సమ్భావనాయం, దుతియో **అపి**సద్దో సముచ్చయే.

హి-సహితసబ్బబ్యాపీ

౨౪౧సత్థా దేవమనుస్సానం, వసీ సోపి మునిస్సరో;
గతోవ నిబ్బుతిం సబ్బే, సఙ్ఖారా న హి సస్సతా.

౨౪౧. ''**సత్థా**''ఇచ్చాది. **దేవమనుస్సానం** దేవానఞ్చ మనుస్సానఞ్చ ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదవసేన **సత్థా** దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికేహి పరమత్థేహి యథారహం అనుసాసతీతి, **వసీ** పఞ్చహి వసితాహి అతిసయవసీహి వసిప్పత్తో సోపి మునిస్సరో **నిబ్బుతిం** ఖన్ధపరినిబ్బానసఙ్ఖాతం **గతో** పత్తోయేవ, **హి**సద్దో సమత్థనే. సబ్బే **సఙ్ఖారా** పచ్చయసముప్పన్నా **న సస్సతా** న నిచ్చా ఉప్పాదవయధమ్మత్తా అనిచ్చా. అయమ్పి **హి**సద్దసహితసబ్బబ్యాపీ అత్థన్తరన్యాసో అనిచ్చతాయ సబ్బగతత్తాతి.

౨౪౧. ''**సత్థా**''ఇచ్చాది. దేవమనుస్సానం ఉక్కట్ఠవసేన **సత్థా** దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికత్థేహి యథారహమనుసాసకో **వసీ** వుట్ఠానఅధిట్ఠానాదీసు పఞ్చసు వసిభావేసు సాతిసయం ఇస్సరియవా సో మునిస్సరో అపి **నిబ్బుతిం** ఖన్ధనిబ్బానం గతో ఏవ. **హి** తథేవ, సబ్బే సఙ్ఖారా సస్సతా న హోన్తీతి. అయం **హి**సద్దసహితో అనిచ్చతాయ సబ్బగతత్తా సబ్బబ్యాపీ అత్థన్తరన్యాసో. వసో అస్స అత్థీతి వాక్యం.

హి-రహితవిసేసట్ఠ

౨౪౨జినో సంసారకన్తారా, జనం పాపేతి నిబ్బుతిం;
నను యుత్తా గతి సా'యం, వేసారజ్జసమఙ్గినం.

౨౪౨. ''**జినో**''ఇచ్చాది. జినో సంసారోయేవ కన్తారో దుగ్గమత్తా, తతో **జనం** సకలమ్పి లోకం నిబ్బుతిం పాపేతి. **నను** పసిద్ధియమనుమతియం వా. సాయం **గతి** నిబ్బుతిపాపనసఙ్ఖాతా పవత్తి, విగతో సారదో భయమస్సాతి విసారదో, తస్స భావో నిబ్భయతా [నిబ్భయతాయ (క.)] **వేసారజ్జం,** తేన **సమఙ్గీనం** యుత్తానం. **యుత్తా**తి అనురూపాతి. అయం **హి**సద్దవిరహితో విసేసట్ఠో అత్థన్తరన్యాసో, వేసారజ్జసమఙ్గీనమేవ తథాభావతో న సబ్బబ్యాపీ.

౨౪౨. ''**జినో**''ఇచ్చాది. జినో **జనం** సత్తలోకం సంసారకన్తారా నిబ్బుతిం పాపేతి, సా అయం **గతి** పవత్తి **వేసారజ్జసమఙ్గీనం** చతువేసారజ్జగుణసమన్నాగతానం తథాగతానం యుత్తా ననూతి. అయం జనానం నిబ్బానం పాపనా వేసారజ్జసమఙ్గీనంయేవ ఆవేణికత్తా విసేసట్ఠో **హి**సద్దరహితో అత్థన్తరన్యాసో. విగతో సారదో భయం అస్సేతి చ, కస్స భావోతి చ, తేన సమఙ్గినోతి చ వాక్యం. **ననూ**తి పసిద్ధియం అనుమతియం వా వత్తతే. ద్విన్నమ్పి అత్థో వుత్తనయేన ఞాతబ్బో.

హి-సహితవిసేసట్ఠ

౨౪౩.సురత్తం తే'ధరపుటం, జిన రఞ్జేతి మానసం;

సయం రాగపరీతా హి, పరే రఞ్జేన్తి సఙ్గతే.

౨౪౩. ''**సురత్త**''మిచ్చాది. జిన **తే** తవ **సురత్తం** బిమ్బఫలసమానవణ్ణత్తా అధరపుటం **మానసం** పస్సతం యేసం కేసఞ్చి **రఞ్జేతి** పీణేతీతి. **హి** సమత్థనే, తథా హీతి అత్థో. సయం యేన కేనచి **రాగేన** రత్తవణ్ణేన అనురాగేన వా **పరీతా** గతా **సఙ్గతే** అత్తనా సంసట్ఠే **పరే** అఞ్ఞే రఞ్జేన్తి రత్తవణ్ణే అనురత్తే వా కరోన్తీతి ససిలేసో సాధనో. అయఞ్చ **హి**సద్దసహితో విసేసట్ఠో అత్థన్తరన్యాసో తథాభావస్స తథావిధానమేవ సమ్భవతో.

౨౪౩. ''**సురత్త**''మిచ్చాది. భో **జిన** తే తవ **సురత్తం** అధరపుటం ఓట్ఠయుగళం **మానసం** పస్సన్తానం [పసన్నచిత్తం (క.)] చిత్తం **రఞ్జేతి** పీణయతి. **హి** తథేవ, సయం **రాగపరీతా** రత్తవణ్ణేన అనురాగేన వా యుత్తా **సఙ్గతే** అత్తనా సంసట్ఠే **పరే** అఞ్ఞే **రఞ్జేన్తి** రత్తవణ్ణే అనురత్తే వా కరోన్తి. ఇదం తేసం సభావమేవేతి. అయం ఈదిసానమేవ ఆవేణికత్తా విసేసట్ఠో **హి**సద్దసహితో అత్థన్తరన్యాసో. పుటసదిసత్తా అధరో ఏవ పుటమితి చ, రాగేన పరీతా యుత్తాతి చ విగ్గహో.

౨౪౪వాచ్చే గమ్మే'థ వత్థూనం,

సదిసత్తే పభేదనం;

బ్యతిరేకో'య'మప్యే'కో-

భయభేదా చతుబ్బిధో.

౨౪౪. బ్యతిరేకవికప్పమాహ ''**వాచ్చే**''ఇచ్చాదినా. **వత్థూనం** వత్థుమిచ్ఛితానం కేసఞ్చి వత్థూనం **సదిసత్తే** కథఞ్చి వత్థూనం తుల్యత్తే **వాచ్చే** సద్దేన వాచకేన పటిపాదితే అథ **గమ్మే** అసద్దపటిపాదితే సబ్యత్థబలేన పకరణాదినా ఞాతే వా, న కేవలం సద్దపటిపాదితే. **పభేదనం** తేసమేవ వత్థూనం విసేసకథనం **బ్యతిరేకో** బ్యతిరేచనం పుథక్కరణన్తి కత్వా. **అయం** బ్యతిరేకోపి **ఏకోభయభేదా** ఏకబ్యతిరేకో ఉభయబ్యతిరేకోతి వాచ్చగమ్మానం పచ్చేకం విసేసేన చతుబ్బిధో.

౨౪౪. ఇదాని బ్యతిరేకం దస్సేతి ''**వాచ్చే**''ఇచ్చాదినా. **వత్థూనం** వత్థుమిచ్ఛితానం కేసఞ్చి పదత్థానం **సదిసత్తే** యేన కేనచి ఆకారేన సమానత్తే **వాచ్చే** వాచకసద్దేన పటిపాదనీయే **అథ** పున **గమ్మే** తస్మింయేవ సదిసత్తే అత్థసత్తిసఙ్ఖాతసామత్థియేన గమ్మమానే **పభేదనం** తేసంయేవ వత్థూనం నానత్తకథనం బ్యతిరేకో నామ. **అయమ్పి** బ్యతిరేకో **ఏకోభయభేదా** బ్యతిరేచనసఙ్ఖాతపుథక్కరణసామఞ్ఞేన అభిన్నోపి వాచ్చగమ్మానం ద్విన్నం పచ్చేకమేవ ఏకబ్యతిరేకో ఉభయబ్యతిరేకోతి విసేసేన చతుబ్బిధో హోతి. సదిసానం భావోతి చ, పకారేన భేదనం కథనమితి చ, బ్యతిరేచనం పుథక్కరణమితి చ, ఏకో చ ఉభయో చాతి చ, తేసం భేదో విసేసనన్తి చ విగ్గహో.

వాచ్చఏకబ్యతిరేక

౨౪౫గమ్భీరత్తమహత్తాది-

గుణా జలధినా జిన;

తుల్యో త్వ’మసి భేదో తు,

సరీరేనే’దిసేన తే.

౨౪౫. ఉదాహరతి ‘‘**గమ్భీర**’’ఇచ్చాది. త్వం **గమ్భీరత్తం** అగాధతా అజ్ఝాసయవిసిట్ఠతా చ **మహత్తం** వేపుల్లం గుణమహన్తతా చ తం ఆది యస్స ఉపకారితాదినో, తస్మా గుణా **జలధినా** సాగరేన తుల్యో. “అసీ”తిసద్దపటిపాదితం సదిసత్తం వుత్తం. భేదం దస్సేతి ‘‘**భేదో తు**’’ఇచ్చాదినా. **భేదో తు** విసేసో పన సాగరేన సహ **ఈదిసేన** దిస్సమానేన కరచరణాదిమతా రుచిరేన తే **సరీరేనేవ** హేతునా, నాఞ్ఞథా, తస్సేదిసం సరీరం నత్థీతి. సదిసత్తే పటిపాదితే ఏకబ్యతిరేకోయం ఏకస్మిం జినే వత్తమానేన ధమ్మేన ఉపమేయ్యోపమానభూతజినసాగరానం తస్స భేదస్స పతీయమానత్తా.

౨౪౫. ఇదాని తముదాహరతి ‘‘**గమ్భీరత్తి**’’చ్చాదినా. హే **జిన** త్వం గమ్భీరత్తమహత్తాదిగుణా జలధినా తుల్యో అసి. ఇమినా వాక్యేన జినసాగరానం ద్విన్నం సద్దేన వాచ్చసదిసత్తం వుత్తం. **భేదో తు** సాగరేన సహ తవ విసేసో పన **తే** తుయ్హం **ఈదిసేన** ఏవరూపేన దిస్సమానహత్థపాదాదిఅవయవయుత్తేన **సరీరేన** సరీరహేతునా హోతి. ద్విన్నం వత్థూనం వత్తబ్బసదిసత్తం వత్వా ఇమినా వాక్యేన “ఈదిసేన సరీరేనా”తి ఏకస్మింయేవ జినపదత్థే విసేసకథనేన జలధితో జినపదత్థస్స విసుం కతత్తా సదిసత్తే సద్దేన వాచ్చే సతి అయమేకబ్యతిరేకో నామ. గమ్భీరస్స గమ్భీరగుణయుత్తస్స సాగరస్స వా గమ్భీరజ్ఝాసయసమఙ్గినో జినస్స వా భావోతి చ, మహతో పకతియా మహతో సాగరస్స వా గుణేహి మహతో జినస్స వా భావోతి చ, గమ్భీరత్తఞ్చ మహత్తఞ్చాతి చ, తం ఆది యస్స ఉపకారితాదినోతి చ, సో చ సో గుణో చేతి చ వాక్యం.

వాచ్చఉభయబ్యతిరేక

౨౪౬మహాసత్తా’తిగమ్భీరా, సాగరో సుగతోపి చ;

సాగరో’ఞ్జనసఙ్కాసో, జినో చామీకరజ్జుతి.

౨౪౬. ‘‘**మహా**’’ఇచ్చాది. సాగరో సుగతోపి చాతి తే ఉభో **మహన్తా సత్తా** మకరాదయో యత్థ సాగరే, **మహన్తం** వా **సత్తం** సమ్మప్పధానం యస్స సుగతస్స, **అతిగమ్భీరా** అతిసయేన అగాధా ఇతి. సదిసతాభేదమాహ ‘‘**సాగరో**’’ఇచ్చాదినా. సాగరో **అఞ్జనసఙ్కాసో** అఞ్జనేన తుల్యో, కణ్హోతి వుత్తం హోతి. జినో తు చామీకరస్స సువణ్ణస్సేవ జుతి సోభా అస్సేతి **చామీకరజ్జుతి**. వాచ్చే సదిసత్తే ఉభయబ్యతిరేకోయం ఉభయత్థ వత్తమానేన గుణేన ఉభిన్నముపమానోపమేయ్యానం భేదస్స పతీయమానత్తా.

౨౪౬. ‘‘**మహా**’’ఇచ్చాది. సాగరో సుగతోపి చాతి ఇమే ద్వే **మహాసత్తా** కమేన తిమితిమిఙ్గలాదిమహాసత్తా చ, లాభాలాభాదీసు అనఞ్ఞసాధారణత్తా మహన్తతాదిభావసఙ్ఖాతసదిసత్తయుత్తా చ, **అతిగమ్భీరా** అవగాహితుమసక్కుణేయ్యత్తా చ, అజ్ఝాసయగమ్భీరత్తా చ ద్వేపి అతిగమ్భీరా హోన్తి. తేసు సాగరో అఞ్జనసఙ్కాసో, జినో **చామీకరజ్జుతి** సువణ్ణసదిసకన్తియుత్తో హోతి. ఏత్థ పుబ్బద్ధేన ద్విన్నం వత్థూనం సదిసత్తం వత్వా అపరద్ధేన తదుభయవత్థుగతవిసేసేన తేసం ద్విన్నమఞ్ఞమఞ్ఞతో విసేసితత్తా సదిసత్తే సద్దేన వత్తబ్బే సతి అయం ఉభయబ్యతిరేకో నామ. మహన్తా సత్తా మచ్ఛకచ్ఛపాదయో యత్థ సాగరేతి వా, మహన్తం సత్తం సమానభావో యస్స సుగతస్సాతి వా, అతిసయేన గమ్భీరాతి చ, అఞ్జనేన సఙ్కాసో సదిసోతి చ, చామీకరస్స ఇవ జుతి అస్సేతి చ వాక్యం.

గమ్మఏకబ్యతిరేక

౨౪౭.న సన్తాపాపహం నేవి-చ్ఛితదం మిగలోచనం;

మునిన్ద నయనద్వన్దం, తవ తగ్గుణభూసితం.

౨౪౭. ‘‘**ని**’’చ్చాది. మిగస్స లోచనం సన్తాపం కిలేసపరిళాహం అపహనతి హింసతీతి **సన్తాపాపహం** న భవతి. నేవ ఇచ్ఛితం సగ్గమోక్ఖసమ్పత్తిం దదాతీతి **నేవిచ్ఛితదం.** మునిన్ద తవ నయనానం ద్వన్దం యుగళం తు **తేహి** యథావుత్తేహి సన్తాపాపహత్తఇచ్ఛితదత్త**గుణేహి భూసిత**మలఙ్కతం. ఏత్థ పన మిగలోచననయనానం దీఘత్తాదినా సదిసత్తం పతీయతే. గమ్మే సదిసత్తే ఏకబ్యతిరేకోయం వుత్తనయేన.

౨౪౭. ‘‘**న సన్తా**’’ఇచ్చాది. **మిగలోచనం** మిగపోతకచక్ఖుయుగళం **సన్తాపాపహం** కిలేససన్తాపాపహం న హోతి. **ఇచ్ఛితదం** లోకేహి పత్థితలోకియలోకుత్తరత్థానం దాయకం న హోతి. హే **మునిన్ద** తవ నయనద్వన్దం పన **తగ్గుణభూసితం** జనసన్తాపాపహానాదియథావుత్తగుణేహి సోభితం హోతి, ఇహ సన్తాపాపహననాదీనం పటిసేధద్వారేన ఉపమానోపమేయ్యభూతఉభయలోచనసఙ్ఖాతవత్థూనం దీఘపుథులతాదిసదిసధమ్మం సామత్థియేన పకాసేత్వా అపరద్ధేన సన్తాపాపహననాదిగుణహేతు జిననయనానం విసుం కతత్తా సదిసత్తే గమ్మమానే అయమేకబ్యతిరేకో నామ. సన్తాపం అపహనతి హిం సతీతి చ, ఇచ్ఛితం దదాతీతి చ, తే చ తే గుణా చాతి చ, తేహి భూసితన్తి చ వాక్యం.

గమ్మఉభయబ్యతిరేక

౨౪౮మునిన్దానన’మమ్భోజ-మేసం నానత్త’మీదిసం;

సువుత్తామతసన్దాయి, వదనం నే’దిస’మ్బుజం.

౨౪౮. ‘‘**మునిన్ద**’’ఇచ్చాది. మునిన్దాననం అమ్భోజఞ్చేతి యాని వత్థూని కన్తాదినా పతీయమానత్తా సదిసత్థాని, ఏసం **నానత్తం** భేదో ఈదిసం. కథం? వదనం సువుత్తామతం సద్ధమ్మామతం సన్దదాతీతి **సువుత్తామతసన్దాయి,** అమ్బుజం తు నేదిసన్తి. ఇమినా భేదేన ఇమేసం విసదిసత్తా “ఏస”న్త్యాదినాహు. పతీయమానేన సదిసానీతి గమ్మే సదిసత్తే ఉభయబ్యతిరేకోయం వుత్తనయేనేతి.

౨౪౮. ‘‘**మునిన్ద**’’ఇచ్చాది. మునిన్దాననం అమ్భోజఞ్చేతి ఇమేసం ద్విన్నం నానత్తం ఈదిసం. కథన్తి చే? **ఏసం** ద్విన్నం వదనం **సువుత్తామతసన్దాయి** సుట్ఠు వుత్తత్తా సువుత్తసఙ్ఖాతస్స సద్ధమ్మామతస్స దాయకం హోతి, అమ్బుజం తు **ఏదిసం న** ఈదిసం న హోతి, తాదిసం ధమ్మామతం న దదాతీతి అధిప్పాయో. “ఏసం నానత్తమీదిస”న్తి వచనేన సుగన్ధకన్తిమత్తాదీహి గుణేహి ద్విన్నమ్పి భేదో నత్థీతి గమ్మమానత్తా తం పకాసేత్వా అపరద్ధేన వదనతో అమ్బుజస్స, అమ్బుజతో వదనస్స విసుం కతత్తా సదిసత్తే గమ్మమానే అయముభయబ్యతిరేకో నామ. నానా అనేకప్పకారానం భావోతి చ, సాధు వుత్తమితి చ, తమేవ అమతన్తి చ, తం సమ్మా దేతి సీలేనాతి చ వాక్యం.

౨౪౯పసిద్ధం కారణం యత్థ, నివత్తేత్వా’ఞ్ఞకారణం;

సాభావికత్త’మథ వా, విభావ్యం సా విభావనా.

౨౪౯. విభావనం సమ్భావేతి “**పసిద్ధ**”మిచ్చాదినా. **యత్థ** అలఙ్కతియం **పసిద్ధం** లోకప్పతీతం **కారణం** కిఞ్చి **నివత్తేత్వా** నిరస్య **అఞ్ఞం కారణం** పసిద్ధకారణతో అఞ్ఞం నిమిత్తం **విభాబ్యం** అవగమ్యతే. యత్థ కారణన్తరం నత్థి, తత్థ కా గతీతి ఆహ “**సాభావికత్త**”న్తిఆది. **అథ వా** పక్ఖన్తరే, సాభావికం [సాభావికత్తం (క.)] ధమ్మతాసిద్ధం, తస్స భావో **సాభావికత్తం** విభాబ్యం, **సా** తాదిసీ **విభావనా** విఞ్ఞేయ్యా, విభావీయతే పకాసీయతే కారణన్తరం సాభావికత్తం వా ఏతాయాతి, ఏతిస్సన్తి వా కత్వా.

౨౪౯. ఇదాని విభావనం దస్సేతి “**పసిద్ధ**”మిచ్చాదినా. **యత్థ** అలఙ్కారే **పసిద్ధం** లోకప్పతీతం **కారణం** తంతంగుణసాధనహేతుం **నివత్తేత్వా** పటిసేధేత్వా **అఞ్ఞకారణం** లోకప్పసిద్ధకారణతో అఞ్ఞం కారణం, **అథ వా** నో చే పసిద్ధకారణతో అఞ్ఞకారణే లబ్భమానే **సాభావికత్తం** ధమ్మతాసిద్ధగుణం **విభాబ్యం** పకాసనీయం హోతి, సా విభావనా నామ హోతి, కారణన్తరవిభావనా సాభావికవిభావనాతి దువిధా హోతీతి అధిప్పాయో. అఞ్ఞఞ్చ తం కారణఞ్చేతి చ, సస్స అత్తనో భావోతి చ, తేన సమ్భూతమితి చ, తస్స భావోతి చ, విభావీయతి అఞ్ఞకారణం సాభావికత్తం వా ఏతాయ విభావనాయ, ఏతిస్సం విభావనాయన్తి చ వాతి విగ్గహో.

కారణన్తరవిభావనా

౨౫౦ అనఞ్జితా’సితం నేత్తం, అధరో రఞ్జితా’రుణో;
సమానతా భము చా’యం, జినా’నావఞ్ఛితా తవ.

౨౫౦. ఉదాహరతి “**అనఞ్జిత**”ఇచ్చాది. జిన తవ నేత్తఞ్చ **అనఞ్జితం** అఞ్జనసలాకాయ యవతట్టీనమఫుట్ఠమేవ **అసితం** కణ్హం, అధరో చ **అనఞ్జితో**యేవ లాఖారాగాదినా **అరుణో** రత్తో, అయం భము చ **అనావఞ్ఛితా** ఉస్సాహేన యేన కేనచి అనామితా సమానా **సమానతా** సుట్ఠు ఆనతా, తతో సబ్బం లోకియం తవేతి. ఏత్థ పసిద్ధకారణమఞ్జనాది, తన్నివత్తనేపి కారణన్తరమత్థాదినావగమ్యతే, తఞ్చ కమ్మం, కారియస్స అకారణత్తాయోగతోతి కారణన్తరవిభావనా’యం.

౨౫౦. ఇదాని ఉదాహరతి “**అనఞ్జి**”చ్చాదినా. హే **జిన** తవ **నేత్తం** పకతిమధురం నయనయుగళఞ్చ **అనఞ్జితం** విలోచనానం కణ్హత్తసాధనత్థం లోకప్పసిద్ధఅఞ్జనేహి అనఞ్జితం సమానం **అసితం** భవన్తరసిద్ధేన కుసలకమ్మేన నీలం హోతి, అధరో **చ అరఞ్జితో** కేనచి రాగేన అరఞ్జితో సమానో **అరుణో** రత్తోహోతి, అయం భము చ **అనావఞ్ఛితా** కేనచి వాయామేన అనామితా సమానా **సమానతా** సుట్ఠు ఆనతా హోతీతి. ఏత్థ నయనఅధరభమూనం కణ్హరత్తకుటిలగుణసాధనే లోకప్పసిద్ధాని అఞ్జనాని కారణాని పటిసేధేత్వా నేత్తాదీనం అసితాదిభావకథనేనేవ కారణవినిముత్తస్స కారియస్స లోకే అవిజ్జమానత్తా అత్థప్పకరణాదినా అసితాదిభావస్స కారణం నామ పుబ్బజాతియం సిద్ధకుసలకమ్మమేవాతి పతీయమానత్తా అయం కారణన్తరవిభావనా నామ. న అఞ్జితన్తి చ, న రఞ్జితోతి చ, న ఆవఞ్ఛితోతి చ వాక్యం. నసద్దో పసజ్జపటిసేధే వత్తతే. సం సమ్మా ఆనతాతి విగ్గహో.

సాభావికవిభావనా

౨౫౧ న హోతి ఖలు దుజ్జన్య-
మపి దుజ్జనసఙ్గమే;

సభావనిమ్మలతరే,

సాధుజన్తూన చేతసి.

౨౨౧. “**న హోతి**”చ్చాది. దుజ్జనేహి సహ **సఙ్గమే** సమాగమే సత్యపి **సాధుజన్తూనం** సప్పురిసానం సభావేన తాదిసేన పయోగేన వినావ **నిమ్మలతరే** అతిసయేన నిమ్మలే చేతసి **దుజ్జన్యం** సుజనేతరభావో న హోతి తాదిసాతిసయసాధుత్తసమాయోగతోతి. ఇహ కిఞ్చాపి **సభావ**సద్దేన సబ్బథా హేతునివత్తనం కతం, తథాపి యోనిసోమనసికారాదితథావిధనిమిత్తమత్థేవ. తథాపి లోకో తమనపేక్ఖమానో, పసిద్ధఞ్చ కారణం తాదిసమపస్సన్తో సాభావికం ఫలం వోహరతి, తదనుసారేన చ సాభావికం ఫలం విభావ్యతేతి, అయం సాభావికఫలవిభావనా.

౨౨౧. “**న హోతి**”చ్చాది. **దుజ్జనసఙ్గమే అపి** దుజ్జనేహి సహ వాసే సతిపి సాధుజన్తూనం **సభావనిమ్మలతరే** కిఞ్చి పయోగం వినా పకతియా ఏవ అతినిమ్మలే చేతసి **దుజ్జన్యం** దుజ్జనగుణం **ఖలు** ఏకన్తేన న హోతీతి. ఇహ చిత్తనిమ్మలహేతుభూతానం యోనిసోమనసికారాదీనం విజ్జమానత్తేపి లోకేన తం కారణం అనపేక్ఖిత్వా అఞ్ఞమ్పి పసిద్ధకారణం చిత్తనిమ్మలకారణమదిస్వా సభావసిద్ధం నిమ్మలన్తి వోహరియమానత్తాతేనేవ లోకవోహారానుసారేన “సభావనిమ్మలతరే”తి సబ్బాకారేన కారణం పటిసేధం కత్వా సభావసిద్ధనిమ్మలత్తసఙ్ఖాతఫలస్స పకాసితత్తా అయం సాభావికఫలవిభావనా నామ. దుజ్జనానం భావోతి చ, సస్స అత్తనో భావోతి చ, తేన నిమ్మలతరన్తి చ వాక్యం.

౨౨౨. **జనకో** [కారకో (సీ.)] **ఞాపకో చేతి,**

దువిధా హేతవో సియుం;

పటిసఙ్ఖరణం తేసం,

అలఙ్కారతయో’దితం.

౨౨౨. హేతుం నిద్దిసతి “**జనకో**”ఇచ్చాదినా. **జనకో** భావాభావరూపస్స నిబ్బత్యాదికారియస్స కారకో **ఞాపకో** విజ్జమానస్సేవ కస్సచి సమ్బన్ధతో కుతోచి పటిబోధకో చాతి హేతవో దువిధా సియుం. నను కిమేత్థ అసనం [భూసనం (?)], కేవలం “అనేనేతం కరీయతీ”తి సరూపకథనమత్త, [న తు (?)] విసేసో తు న [న తు (?)] కోచి విసేసరూపో వాచాలఙ్కారోతి విసేసం యోజయతి “**పటి**”తిఆదినా. **తేసం** కారియుప్పాదయోగీనం హేతూనం **పటిసఙ్ఖరణం** ఉపబ్రూహనం విసిట్ఠభావేన పరిఫుటం కత్వా యాథావతో కథనం **అలఙ్కారతాయ** బన్ధభూసనరూపేన **ఉదితం** అభిహితం విసేసరూపత్తా, న పనేతేనేతం కరీయతీతి.

౨౨౨. ఇదాని హేత్వాలఙ్కారం దస్సేతి “**జనకో**”చ్చాదినా. **జనకో** చ కస్సచి “సత్తా అసత్తా”తి వుత్తస్స భావాభావసఙ్ఖాతకారియస్స జనకహేతు చ **ఞాపకో చ** కస్సచి విజ్జమానత్తం అఞ్ఞేన కేనచి సమ్బన్ధేన అవబోధేన్తో ఞాపకహేతు చాతి ఏవం హేతవో దువిధా సియుం. ఇహ ఫలపకాసకహేతుమ్హి వుచ్చమానే “ఇమినా హేతునా ఇదం ఫలం జాత”న్తి సరూపకథనమత్తం వినా విసేసరూపాలఙ్కారో ఇధ నత్థీతి ఆసఙ్కియ అలఙ్కారసరూపవిసేసో ఏసోతి దస్సేతుమపరద్ధమాహ. **తేసం** ఫలపకాసనఖమానం హేతూనం **పటిసఙ్ఖరణం** విసిట్ఠభావేన పకాసం కత్వా తత్వతో కథనం **అలఙ్కారతాయ** అలఙ్కారసభావేన **ఉదితం** పసిద్ధం హోతి, కవీహి పత్థితం వా హోతి. సాలిఅఙ్కురాదీనం సాలిబీజాదయో

వియ జన్యస్స అచ్చన్తోపకారకో జనకహేతు నామ, విజ్జమానఅగ్గిఆదీనం ధూమాదయో వియ కస్సచి విజ్జమానత్తఞాపకో ఞాపకహేతు నామ. అలఙ్కారస్స భావో అలఙ్కారతా. అలఙ్కారతయాతి ఛన్దం నిస్సాయ మత్తాహాని.

౨౩౩.భావాభావకిచ్చవసా,

చిత్తహేతువసాపి చ;

భేదా'నన్తా ఇదం తేసం,

ముఖమత్తనిదస్సనం.

౨౩౩. ఉదాహరతి ''**భావ**''ఇచ్చాది. **భావో** సత్తా చ, **అభావో** అసత్తా చ, తేయేవ కిచ్చాని తేసం వసేన చ, **చిత్తా** పసిద్ధహేతువిపరీతా అచ్ఛరియారహా హేతవో తేసం వసేనాపి చ **భేదా** హేతువికప్పా **అనన్తా** అనవధియో [అనవధయో (?)], యతో ఏవం తస్మా **తేసం** హేతూనం ఇదం ముఖమత్తనిదస్సనం, తస్మా తమ్ముఖేన సక్కా హేతువిసేసే పవిసితున్తి.

౨౩౩. ''**భావా**''ఇచ్చాది. **భావాభావకిచ్చవసా** భావఅభావసఙ్ఖతసత్తాఅసత్తాక్రియావసేన చ, **చిత్తహేతువసాపి చ** పసిద్ధహేతునో విరుద్ధేన అచ్ఛరియహేతూనం పభేదేన చ, **భేదా** హేతువిసేసా **అనన్తా** యస్మా అపరియన్తా హోన్తి, తస్మా **ఇదం** వక్ఖమానం **తేసం** హేతూనం **ముఖమత్తనిదస్సనం** అవసేసహేతూనం ఓగాహణద్వారమత్తస్స నిదస్సనం హోతి. భావో చ అభావో చాతి చ, తేయేవ కిచ్చానీతి చ, తేసం వసో భేదోతి చ, చిత్తా విచిత్తా చ తే హేతవో చాతి చ, తేసం వసోతి చ, ముఖమేవ ముఖమత్తం, ముఖఞ్చ తం వా మత్తం సామఞ్ఞఞ్చేతి చ, తస్స నిదస్సనమితి చ వాక్యం. **మత్త**సద్దో అవధారణే సామఞ్ఞే వా వత్తతే.

౨౩౪పరమత్థపకాసేక-

రసా సబ్బమనోహరా;

మునినో దేసనా'యం మే,

కామం తోసేతి మానసం.

భావకిచ్చో కారకహేతు.

౨౩౪. ఉదాహరతి ''**పరమత్థ**''ఇచ్చాది. పరమత్థసభావస్స నామరూపాదినో పకాసోయేవ **ఏకరసో** అసహాయకిచ్చం యస్సా సా తాదిసీ. సబ్బేసం మనో హరతీతి **సబ్బమనోహరా** మునినో అయం దేసనా మే **మానసం** చిత్తం **కామ**మేకన్తేన తోసేతీతి అయం భావకిచ్చో కారకహేతు సన్తోససత్తాయ కారణతో.

౨౩౪. ఇదాని ఉదాహరతి ''**పరమత్థ**''ఇచ్చాదినా. **పరమత్థపకాసేకరసా** నామరూపఖన్ధఆయతనాదిఉత్తమత్థానం పకాసనసఙ్ఖాత అసహాయకిచ్చవతీ **సబ్బమనోహరా** వోహారానురూపేన విసయభావూపగమనేన సబ్బేసం మనోహరా మునినో అయం దేసనా **మే** మయ్హం మానసం **కామం** ఏకన్తేన తోసేతీతి. బుద్ధస్స ధమ్మదేసనా పుబ్బే అవిజ్జమానస్స సన్తోసస్స సత్తాసఙ్ఖాతసముప్పాదం కరోతీతి కారకహేతు నామ హోతి. సా చ దేసనా "మానసం తోసేతీ"తి ఏత్తకేన అదస్సేత్వా "పరమత్థపకాసేకరసా"తి సవిసేసనం కత్వా వుత్తత్తా అలఙ్కరోతి అభిమతా. ఏకో చ సో రసో చేతి చ,

పరమత్థపకాసోయేవ ఏకరసో ఏకకిచ్చమస్సేతి చ విగ్గహో. **భావకిచ్చో** భావసఙ్ఖాతం సత్తాకిచ్చం కత్వా పవత్తో **కారకహేతు** జనకహేతు.

౨౩౫.ధీరేహి సహ సంవాసా, సద్ధమ్మస్సా'భియోగతో;

నిగ్గహేని'న్ద్రియానఞ్చ, దుక్ఖస్సు'పసమో సియా.

అభావకిచ్చో కారకహేతు.

౨౩౫. ''**ధీరేహి**''చ్చాది. **ధీరేహి** సప్పఞ్ఞేహి సహ **సంవాసా** సంసగ్గేన చ, **సద్ధమ్మస్స** సమ్బుద్ధదేసితస్స **అభియోగతో** అబ్భాసేన చ, **ఇన్ద్రియానం** చక్ఖాదీనం **నిగ్గహేన** విసయప్పవత్తినిరోధరూపేన విజయేన చ హేతునా **దుక్ఖస్స** పఞ్చక్ఖన్ధసఙ్ఖతస్స అనుప్పాదనిరోధసఙ్ఖాతో **ఉపసమో సియా** భవేయ్యాతి అయం అభావకిచ్చో కారకహేతు అనుప్పాదనిరోధసఙ్ఖాతస్స అభావస్స కారణతో.

౨౩౫. ''**ధీరేహి**''చ్చాది. ధీరేహి సహ **సంవాసా** సమగ్గవాసేన చ, **సద్ధమ్మస్స** బుద్ధదేసితస్స **అభియోగతో** నిరన్తరాభ్యాసేన చ, **ఇన్ద్రియానం** చక్ఖుఆదీనం **నిగ్గహేన** రూపాదిఆరమ్మణేసు సుభాదిగ్గహణస్స నివారణేన చాతి ఇమేహి కారణేహి **దుక్ఖస్స** ఖన్ధాయతనాదికస్స **ఉపసమో** అనుప్పాదనిరోధో ఖన్ధపరినిబ్బానం వా సియాతి. అభిఞ్ఞో యోగోతి విగ్గహో. **అభావకిచ్చో** దుక్ఖస్స ఉపసమసఙ్ఖాతం అసత్తాకిచ్చం కత్వా పవత్తో **కారకహేతు** అవిజ్జమానసఙ్ఖాతాయ అసత్తాయ ఉప్పాదనతో జనకహేతు నామ. అభావో కిచ్చమస్సేతి చ, కారకో చ సో హేతు చాతి చ వాక్యం. భావకిచ్చోపి వుత్తబ్యతిరేకతో ఞాయతి.

౨౩౬.మునిన్ద చన్దసంవాది-కన్తభావోపసోభినా;

ముఖేనేవ సుబోధం తే, మనం పాపాభినిస్సటం.

భావకిచ్చో ఞాపకహేతు.

౨౩౬. ''**మునిన్ది**''చ్చాది. **మునిన్దే**తి ఆమన్తనం. **తే** తవ **చన్దసంవాదినా** చన్దసదిసేన కన్తభావేన **ఉపసోభినా** సోభమానేన ముఖేనేవ **పాపేహి** రాగాదీహి **అభినిస్సటం** బ్యపగతం **మనం** చిత్తం **సుబోధం** సుట్ఠు విఞ్ఞాయతీతి అయం భావకిచ్చో ఞాపకహేతు అవబోధసత్తాయ ఞాపనతో.

౨౩౬. ''**మునిన్ద**''ఇచ్చాది. హే **మునిన్ద తే** తవ **చన్దసంవాదికన్తభావోపసోభినా** చన్దకన్తభావసదిసేన కన్తభావేన సోభమానేన ముఖేన **మనం** తుయ్హం చిత్తం **పాపాభినిస్సటం** రాగాదీహి కిలేసేహి నిక్ఖన్తన్తి **సుబోధం** సుట్ఠు విఞ్ఞాయతీతి. ఇహ ముఖం మనకన్తభావసమ్బన్ధేన సమన్నాగతం సయం విజ్జమానమేవ కిలేసాపగమస్స అవబోధసత్తం ఞాపేతీతి భావకిచ్చో ఞాపకహేతు నామ జాతో. చన్దేన అభేదోపచారతో చన్దలావణ్యేన సంవాదీ సదిసోతి చ, సో చ సో కన్తభావో చేతి చ, తేన ఉపసోభితోతి చ, పాపేహి అభినిస్సటన్తి చ వాక్యం.

౨౩౭.సాధుహత్థారవిన్దాని, సఙ్కోచయతితే కథం;

మునిన్ద చరణద్వన్ద-రాగబాలాతపో ఘుసం.

అయుత్తకారీ చిత్తహేతు.

౨౩౭. ‘‘**సాధు**’’ఇచ్చాది. మునిన్ద తే చరణానం ద్వన్దస్స రాగో బాలో చ సో ఆతపో చేతి **రాగబాలాతపో** తరుణకిరణసమూహో లోహితత్తాదినా సాధూనం హత్థారవిన్దాని కన్తాదినా **ఫుసం** విసారిత్తేనా’మసన్తో కథం **సఙ్కోచయతి** మకులయతి, అఞ్జలిపణామబన్ధేన అయుత్తమేతం. బాలాతపో హి పదుమానముమ్మీలనహేతు, అయం తు అపుబ్బో బాలాతపో యో పదుమాని నిమీలేతీతి అనుచితకారియకారణా అయుత్తకారీ చిత్తహేతు, ఏవంవిధో విఞ్ఞేయ్యో భావకిచ్చత్తేపీతి.

౨౩౭. ‘‘**సాధు**’’ఇచ్చాది. హే **మునిన్ద తే** తవ **చరణద్వన్దరాగబాలాతపో** పాదయుగళస్స అరుణవణ్ణసఙ్ఖతఅభినవసూరియకిరణో **సాధుహత్థారవిన్దాని** సుజనానం కరపదుమాని **ఫుసం** అత్తనో సబ్బబ్యాపిత్తా ఫుసన్తో కథం **సఙ్కోచయతి** కరసమ్పుటరూపేన మకులయతీతి. బాలాతపో నామ పదుమవికసనం వినా సఙ్కోచనం న కరోతి, ఏసో ఆతపో అచ్ఛరియో విచిత్తోతి గమ్యమానత్తా అయుత్తసఙ్కోచసత్తాకరణతో అయం అయుత్తకారీ చిత్తహేతు నామ. అయుత్తం కరోతీతి చ, చిత్తఞ్చ తం హేతు చాతి చ వాక్యం.

౨౩౮సఙ్కోచయన్తి జన్తూనం, పాణిపఙ్కేరుహాని’హ;

మునిన్దచరణద్వన్ద-నఖచన్దాన’మంసవో.

యుత్తకారీ చిత్తహేతు.

౨౩౮. ‘‘**సఙ్కోచయన్తి**’’చ్చాది. మునిన్దస్స పాదానం ద్వన్దే నఖా ఏవ చన్దా కన్తాదినా తేసం **అంసవో** కిరణా **ఇహ** లోకే **జన్తూనం** సత్తానం పాణయో ఏవ పఙ్కేరుహాని కన్తాదినా సఙ్కోచయన్తి పణామకరణసమ్పుటరూపేన మిలీయన్తీతి [మిలాయయన్తీతి (?)] యుత్తకారీ చిత్తహేతు చన్దతో పఙ్కజసఙ్కోచస్స ఉచితత్తా. వుత్తనయేపీతి.

౨౩౮. ‘‘**సఙ్కో**’’ఇచ్చాది. **మునిన్దచరణద్వన్దనఖచన్దానం** సమ్బుద్ధస్స పాదద్వన్దే నఖావలిసఙ్ఖాతానం చన్దానం **అంసవో** రంసయో **ఇహ** లోకే జన్తూనం పాణిపఙ్కేరుహాని **సఙ్కోచయన్తి** కరసమ్పుటాకారేన సఙ్కోచయన్తి మకులం కరోన్తీతి. చన్దకిరణేహి కత్తబ్బాయ ఏవ పదుమసఙ్కోచసత్తాయ కతత్తా చ, పకతిచన్దకిరణకత్తబ్బకిచ్చస్స చన్దమరీచిసమానఅఞ్ఞాదిట్ఠపుబ్బవిచిత్రఅంసూహి కతత్తా చ అయం యుత్తకారీ చిత్తహేతు నామ. పాణయో చ తే పఙ్కేరుహాని చేతి చ, మునిన్దస్స చరణద్వన్దమితి చ, తస్మిం నఖానీతి చ, తేవ చన్దాతి చ వాక్యం.

౨౩౯ఉద్దిట్ఠానం పదత్థానం, అనుద్దేసో [అనుదేసో (?)] **యథాక్కమం;**

సఙ్ఖ్యాన’మితి నిద్దిట్ఠం, యథాసఙ్ఖ్యం కమోపి చ.

౨౩౯. కమం వివరితుముపక్కమతి ‘‘**ఉద్దిట్ఠాన**’’మిచ్చాది. **ఉద్దిట్ఠానం** పుబ్బే వుత్తానం **పదత్థానం** వత్థూనం కేసఞ్చి **యథాక్కమం** ఉద్దేసక్కమానతిక్కమేన **అనుద్దేసో** పున అత్థన్తరనిద్దేసనయేన అనుకథనం [కథనం (?)] “సఙ్ఖ్యాన”మిత్యపి చ, “యథాసఙ్ఖ్య”మిత్యపి చ **నిద్దిట్ఠం** వుత్తం. విధేయ్యత్తా తేసం పధానత్తమితి తదపేక్ఖాయ నపుంసకత్తం, అనువదితబ్బత్తానుద్దేసస్సాప్పధానత్తమితి న పుల్లిఙ్గపరిగ్గహో. “కమో”ఇచ్చపి నిద్దిట్ఠోతి లిఙ్గవిపరిణామో.

౨౫౯. ఇదాని కమాలఙ్కారం ఉద్దిసతి ‘‘**ఉద్దిట్ఠాన**’’మిచ్చాదినా. **ఉద్దిట్ఠానం** పఠమకథితానం పదత్థానం **యథాక్కమం** ఉద్దిట్ఠక్కమమనతిక్కమ్మ **అనుద్దేసో** అత్థన్తరం నిస్సాయ పునకథనం “సఙ్ఖ్యాన”మితి చ, “యథాసఙ్ఖ్య”మితి చ నిద్దిట్ఠం, కమోపి చ నిద్దిట్ఠో. ఏత్థ పసిద్ధం అనుద్దేసం పుబ్బద్ధేన అనువదిత్వా అప్పసిద్ధం కమమ్పి కమపరియాయం సఙ్ఖ్యానయథాసఙ్ఖ్యద్వయమ్పి అపరద్ధేన విదధాతి. ఏత్థ విధాతబ్బం దస్సేతుం అనువాదస్స ఆహరియమానత్తా అనువాదో అప్పధానో, విధాతబ్బో పధానో. యఞ్హి విధాతబ్బం, తం పధానం, ఇతరమప్పధానన్తి ఇమినా కారణేన వుచ్చతి. తస్మా “నిద్దిట్ఠ”న్తి “సఙ్ఖ్యానం, యథాసఙ్ఖ్య”న్తి ద్వయం అపేక్ఖాయ (తస్స అప్పధానత్తా) [ఇదం పదద్వయం సీహళబ్యాఖ్యాయం న దిస్సతి] నపుంసకం హోతి. “కమో”తి అపేక్ఖాయ “నిద్దిట్ఠో”తి పుల్లిఙ్గో హోతి. అప్పధానో అనుద్దేసోతి నాపేక్ఖతి. కమమనతిక్కమ్మాతి చ, సఙ్ఖ్యాయ అనభిక్కమోతి చ వాక్యం.

౨౬౦.ఆలాపహాసలీలాహి, మునిన్ద విజయా తవ;

కోకిలా కుముదాని చో-పసేవన్తే వనం జలం.

౨౬౦. తముదాహరతి ‘‘**ఆలాపి**’’చ్చాదినా. మునిన్ద తవ ఆలాపహాసా చ తేసం లీలాహి, ఉద్దేసోయం. **విజయా** కోకిలకుముదానం పరాభవేన **కోకిలా** కరవీకా కుముదాని చ, యథోద్దేసమనుద్దేసోయం వుత్తాపేక్ఖాయ. వక్ఖమానాపేక్ఖాయ తు అయమ్పి ఉద్దేసోవ, “కోకిలా వనం, కుముదాని జల”మితి యథోద్దేసమనుద్దేసోయం. **ఉపసేవన్తే ఇవ** నిస్సయన్తి మఞ్ఞే. ఇతి వత్థుతో ఏవ సమ్భవో **ఇవే**తి పరికప్పతే. యజ్జేవం పరికప్పనాయ కథం యథాసఙ్ఖ్యన్తి చే? అత్రోచ్చతే – యత్థాలఙ్కారన్తరమపి పతీయతే. తత్థుద్దేసానురూపానుద్దేససమ్భవే సఙ్ఖ్యానమేవాలఙ్కారో వోహరీయతే తస్సేవ ముఖ్యతో వత్తుమిచ్ఛితత్తా. యత్థాలఙ్కారన్తరం న గమ్యతే, తత్థ అచ్చన్తమేవ కమోతి విఞ్ఞేయ్యం.

౨౬౦. ఉదాహరతి ‘‘**ఆలాపి**’’చ్చాదినా. హే **మునిన్ద తే** తవ **ఆలాపహాసలీలాహి** మధురసరలీలాహి సద్ధిం మన్దహసితలీలాహి సఞ్జాతా **విజయా** జయహేతు **కోకిలా** కరవీకా చ **కుముదాని** కేరవాని చ వనం జలఞ్చ కమేన **ఉపసేవన్తే ఇవ** నిస్సయం కరోన్తీతి మఞ్ఞేతి. ఏత్థ “ఆలాపహాసలీలాహీ”తి ఉద్దేసో, “కోకిలా కుముదానీ”తి వుత్తాపేక్ఖాయ అనుద్దేసో, “వనం జల”న్తి వక్ఖమానాపేక్ఖాయ ఉద్దేసోవ హోతి, తత్వతో ఈదిసవిజయేన కోకిలాదీనం వనాదినిస్సయకారణాభావతో **ఇవ**సద్దపయోగేన నిద్దిట్ఠో. ఏవం సతి అయం పరికప్పనా న భవతి. కస్మా? నానాలఙ్కారసన్నిపాతే సతి యో యో అలఙ్కారో వత్తునా ఇచ్ఛితో, తస్సేవ ముఖ్యతో వోహరీయమానత్తా. ఏవం పరికప్పనాలఙ్కారసంసగ్గే సతిపి ఉద్దేసక్కమేన దస్సితస్స అనుద్దేసస్స ముఖ్యత్తా అయం కమాలఙ్కారో నామ. ఈదిసఞ్ఞమ్పి ఏవమేవ దట్ఠబ్బం. ఆలాపో చ హాసో చేతి చ, తేసం లీలాయోతి చ విగ్గహో.

౨౬౧.సియా పియతరం నామ, అత్థరూపస్స కస్సచి;

పియస్సా’తిసయేనే’కం, యం హోతి పటిపాదనం.

౨౬౧. పియతరమాహరతి ‘‘**సియా**’’ఇచ్చాదినా. అతిసయేన పియస్స కస్సచి **అత్థరూపస్స** అభిధేయ్యసభావస్స యం **పటిపాదన**మాఖ్యానం హోతి, ఏతం పియతరం నామ సియా.

౨౬౧. ఇదాని పియతరాలఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**పియా**’’ఇచ్చాదినా, అతిసయేన పియస్స కస్సచి **అత్థరూపస్స** అభిధేయ్యసభావస్స యం **పటిపాదనం** కథనం హోతి, ఏతం పటిపాదనం **పియతరం** నామ పియతరాలఙ్కారో నామ హోతి. అతిసయేన పియన్తి చ, అత్థో ఏవ రూపం సభావోతి చ వాక్యం.

౨౬౨ పీతి యా మే సముప్పన్నా, సన్త సన్దస్సనా తవ;

కాలేనా’యం భవే పీతి, తవేవ పున దస్సనా.

౨౬౨. ఉదాహరతి ‘‘**పీతి**’’చ్చాది. **సన్త** సప్పురిస మహాముని తవ **సన్దస్సనా** చక్ఖుపథాపాథమత్తేన మధురకథాసవనా యా పీతి **మే** మమ సముప్పన్నా, అయం పీతి **కాలేన** ఈదిసేన సుఖేన [సుఖణే (?)] **తవేవ** నాఞ్ఞస్స కస్సచి, కో హి నామామోఞ్ఞో తవాదిసోతి, పున దస్సనా భవేయ్యాతి.

౨౬౨. ‘‘**పీతి**’’చ్చాది. హే **సన్త** సప్పురిస తథాగత తవ **సన్దస్సనా** మమ నేత్తే ఆపాథగమనతో యా పీతి మే సముప్పన్నా, **అయం** పీతి **కాలేన** ఈదిసక్ఖణేన తయా సదిసస్స అఞ్ఞస్సాభావా **తవేవ** పున **దస్సనా** దస్సనతో భవేతి. ఏత్థ పీతియా’తిసయహేతుభూతం అతిఇట్ఠారమ్మణఞ్చ దస్సనే అతిగేధఞ్చ పకాసనేన అతిపీతీతి పదత్థం [అతిపియం పీభిపదత్థం (క.)], పకాసితం హోతి. “అయం పీతి భవే”తి పుబ్బకాలే ఉప్పన్నపీతియా పునాసమ్భవతో తంసదిసాయేవ పీతి గహితా యథా “సోయేవ వట్టకో [వద్ధకో (సీ. బ్యాఖ్యాయం)], తానియేవ ఓసధానీ”తి.

౨౬౩. వణ్ణితేనో’పమానేన, వుత్యా’ధిప్పేతవత్థునో;

సమాసవుత్తి నామా’యం, అత్థసఙ్ఖేపరూపతో.

౨౬౩. సమాసవుత్తింవత్తుమాహ ‘‘**వణ్ణితేని**’’చ్చాది. **వణ్ణితేన** పసంసితేన ఉపమానేన **అధిప్పేతస్స** మనసి నిహితస్స **వత్థునో** అత్థస్స **వుత్యా** కథనేన **అయం** వుత్తలక్ఖణా సమాసవుత్తి నామ. కస్మా? **అత్థస్స** వత్తుమిచ్ఛితస్స **సఙ్ఖేపో** సఙ్ఖిపిత్వా కథనం **రూపం** సభావో, తస్మా తతోయమన్వత్థసఞ్ఞా సఙ్ఖేపవుత్తి సమాసవుత్తీతి కత్వా. కస్మా? అయం గుణీభూతా సకత్థా అత్థన్తరం విదధాతి, న తు సకత్థపధానా.

౨౬౩. ఇదాని సమాసవుత్తిం నిద్దిసతి ‘‘**వణ్ణితే**’’చ్చాదినా. **వణ్ణితేన** పసంసితేన **ఉపమానేన** ఉపమానవత్థునా కరణభూతేన **అధిప్పేతవత్థునో** ఇచ్ఛితత్థస్స **వుత్యా** కథనేన **అత్థసఙ్ఖేపరూపతో** వత్తుమిచ్ఛితత్థస్స సఙ్గహరూపత్తా **అయం** యథావుత్తలక్ఖణా సమాసవుత్తి నామ హోతి. ఏత్థ వత్తుమిచ్ఛితత్థం సఙ్గహేత్వా మనసి కత్వా తస్స ఉపమాభూతత్థస్స వణ్ణనాయ మనసి కతస్స పకాసనతో అయం సమాసవుత్తి నామ. ఏతిస్సా పదాభిహితో సకత్థో అప్పధానో, గమ్మమానత్థో పన పధానో హోతి. అధిప్పేతఞ్చ తం వత్థు చేతి చ, సమాసేన సఙ్ఖేపేన వుత్తి కథనమితి చ, సఙ్ఖేపోయేవ రూపం సరూపన్తి చ, అత్థస్స సఙ్ఖేపరూపన్తి చ విగ్గహో.

౨౬౪ సా’యం విసేస్యమత్తేన, భిన్నా’భిన్నవిసేసనా;

అత్థేవ అపరాప్య’త్థి, భిన్నాభిన్నవిసేసనా.

౨౬౪. తస్సా పభేదం దస్సేతి **''సాయ''**మిచ్చాదినా. **సా అయం** సమాసవుత్తి యంకిఞ్చి వత్థు సామఞ్ఞాకారప్పతీతం "ఈదిసమిదం నాఞ్ఞథా"తి కుతోచి బ్యవచ్ఛిజ్జతే కేనచి గుణాదినా వవత్థాపీయతే, తం **విసేస్యం,** తమేవ **మత్తం** విసేసనభేదబ్యవచ్ఛేదతో, తేన. **భిన్నా** అతుల్యా అవయవధమ్మస్స సముదాయే వత్తనతో. అభిన్నం తుల్యాకారం విసేసనం యస్సం సా **అభిన్నవిసేసనాపి** అత్థేవ. **అపరాప్యత్థి, న** కేవలం సాయేవ. కీదిసీ? భిన్నఞ్చ అభిన్నఞ్చ విసేసనం యస్సన్తి **భిన్నాభిన్నవిసేసనా**. విసేస్యం తు భిన్నన్తి.

౨౬౪. ఇదాని తస్సా సమాసవుత్తియా భేదం దస్సేతి **''సాయ''**మిచ్చాదినా. **సా అయం** సమాసవుత్తి **విసేస్యమత్తేన** గుణాదిసదిసధమ్మేన కరణభూతేన కేనచి ఉపమానవత్థునా మనసి కతం "ఇదం ఉపమేయ్యవత్థు ఈదిస"న్తి సామఞ్ఞావత్థతో విసుం కతవిసేస్యేన **భిన్నా** విసుం జాతా, తత్తకేన అతుల్యా వా, **అభిన్నవిసేసనా** తుల్యవిసేసనయుత్తా అత్థేవ **భిన్నాభిన్నవిసేసనా** అతుల్యతుల్యవిసేసనయుత్తా భిన్నవిసేస్యయుత్తా అపరాపి అత్థి. ఏవం సమాసవుత్తి ద్విధా హోతి. విసేస్యమేవ మత్తమితి చ, అవయవేన సమ్భవభేదసభావస్స సముదాయేపి పవత్తత్తా భిన్నాతి వుత్తా. అభిన్నాని విసేసనాని యస్సమితి చ, భిన్నాని చ అభిన్నాని చేతి చ, తాని విసేసనాని యస్సమితి చ విగ్గహో.

అభిన్నవిసేసన

౨౬౫ **విసుద్ధామతసన్దాయీ,**

పసత్థరతనాలయో;

గమ్భీరో చా'య'మమ్బోధి,

పుఞ్ఞేనా'పాదితో [పుఞ్ఞేనాసాదితో (సీ.)] **మయా.**

౨౬౫. ఉభయముదాహరతి **''విసుద్ధ''**ఇచ్చాదినా. అయ**మమ్బోధి** సాగరో **పుఞ్ఞేన** చిరానుచితకుసలమూలేన హేతునా మయా **ఆపాదితో** పత్తో, కీదిసో? **విసుద్ధం** లోకవోహారతో దేవాసురానం మథనే విసేనాసమ్మిస్సత్తా **అమతం** పీయూసం సన్దదాతీతి **విసుద్ధామతసన్దాయీ,** అమ్బోధి. **విసుద్ధం** దోసలేసేనాప్యసమ్ఫుట్ఠత్తా అచ్చన్తనిమ్మలం **అమతం** మరణాభావేన అమతసఙ్ఖాతం నిబ్బానధాతుం సన్దదాతి ఉపదేసకభావేనాతి **విసుద్ధామతసన్దాయీ,** సద్ధమ్మో. **పసత్థాని** నిరవజ్జత్తా **రతనాని** ముత్తామణిఆదీని, తేసం **ఆలయో** పవత్తిట్ఠానం, అమ్బోధి. **పసత్థాని** బుద్ధాదీహి అనేకధా, వణ్ణితాని **రతనాని** సత్తతింసబోధిపక్ఖియధమ్మసఙ్ఖతాని, తేసం ఆలయో, సద్ధమ్మో. **గమ్భీరో** చ అగాధత్తా సాగరో సద్ధమ్మో చ అయమాపాదితోతి పకతం. అయం విసేస్యమత్తభిన్నా అభిన్నవిసేసనా విసేస్యస్స అమ్బోధినో వివచ్ఛితా సద్ధమ్మా భిన్నత్తా, విసుద్ధామతసన్దాయిత్తాదినో చ విసేసనస్స వుత్తేన పకారేనాభిన్నత్తాతి.

౨౬౫. ఇదాని ఉదాహరతి **''విసుద్ధా''**ఇచ్చాదినా. **విసుద్ధామతసన్దాయీ** లోకవోహారతో దేవాసురానం సముద్దమథనే విసేన అమిస్సత్తా విసుద్ధభూతపీయూసదాయకో, ఉపమాభూతసముద్దవణ్ణనాయ బుద్ధియం వత్తమానస్స సద్ధమ్మస్స పకాసనతో విసుద్ధామతసన్దాయీ కామామిసాదిదోసలవేనాపి అమిస్సితత్తా అతినిమ్మలం జరామరణరహితం నిబ్బానం ఉపదేసదానేన వేనేయ్యానం దాయకో, **పసత్థరతనాలయో** నిద్దోసత్తా పసత్థానం ముత్తామణిఆదీనం రతనానం పవత్తిట్ఠానభూతో సముద్దపక్ఖే, సద్ధమ్మపక్ఖే పన **పసత్థరతనాలయో** బుద్ధాదీహి పసత్థానం సత్తతింసబోధిపక్ఖియధమ్మసఙ్ఖతరతనానం పవత్తిదేసభూతో, **గమ్భీరో** పకతియాయేవ అగాధో,

ఏకత్తనయాదిచతుబ్బిధనయేహి **గమ్భీరో అయం అమ్బోధి చ** ఏసో సముద్దో చ, చిత్తేన గహితసద్ధమ్మో చ **పుఞ్ఞేన** భవన్తరోపచితకుసలకమ్మేన మయా **ఆపాదితో** పత్తోతి విసేస్యభూతస్స అమ్బోధినో వత్థుమిచ్ఛితసద్ధమ్మతో భిన్నత్తా చ, "విసుద్ధామతసన్దాయీ"తి ఇచ్చాదికానం విసేసనానం ఉభయవిసేస్యేపి యథావుత్తనయేన అభిన్నత్తా చ అయం సమాసవుత్తి విసేస్యమత్తేన భిన్నా అభిన్నవిసేసనా హోతి.

భిన్నాభిన్నవిసేసన

౨౬౬.ఇచ్ఛితత్థపదో సారో,
ఫలపుప్ఫోపసోభితో;
సచ్ఛాయో'య'మపుబ్బోవ,
కప్పరుక్ఖో సముట్ఠితో.

౨౬౬. "**ఇచ్ఛితే**"చ్చాది. అయ**మపుబ్బోవ** వుత్తగుణయోగేన అచ్చరియరూపత్తా కప్పరుక్ఖో సముట్ఠితో, కీదిసో? ఇచ్ఛితం లోకియం యం కిఞ్చి అత్థం పదదాతీతి **ఇచ్ఛితత్థపదో,** కప్పరుక్ఖో. ఇచ్ఛితం లోకియలోకుత్తరం యం కిఞ్చి అత్థం పదదాతీతి **ఇచ్ఛితత్థపదో,** జినో. **సారో** సేట్ఠో, కప్పరుక్ఖో జినో చ. ఫలాని పుప్ఫాని, తేహి ఉపసోభితో, కప్పరుక్ఖో. సహ ఛాయాయ చన్దసూరియాలోకవిలోమరూపాయ వత్తతే **సచ్ఛాయో,** కప్పరుక్ఖో. జినో తు పుబ్బే వుత్తాయ కాయకన్తాదిరూపాయ ఛాయాయ యుత్తోతి **సచ్ఛాయో**తి. అయం విసేస్యమత్తభిన్నా భిన్నాభిన్నవిసేసనా జినతో విసేస్యస్స కప్పరుక్ఖస్స భిన్నత్తా, ఫలపుప్ఫోపసోభితత్థస్స కప్పరుక్ఖేయేవ సమ్భవా, ఇచ్ఛితత్థపదత్థస్స సారతాయ సచ్ఛాయతాయ ఉభయత్థేవ భావతో వుత్తవిధినాతి.

౨౬౬. "**ఇచ్ఛితత్థి**"చ్చాది. **ఇచ్ఛితత్థపదో** సత్తేహి ఇచ్ఛితానం లోకియఅవిఞ్ఞాణకవత్థాభరణాదీనం దాయకో కప్పరుక్ఖవణ్ణనాయ చిత్తే పతిట్ఠితస్స జినపదత్థస్స కథేతుకామతాయ **ఇచ్ఛితత్థపదో** సత్తేహి పత్థితానం లోకియలోకుత్తరానం సకలత్థానం అనురూపవసేన తేసం తేసం సత్తానం దాయకో, **సారో** రుక్ఖేసు ఈదిసరుక్ఖస్సాభావతో ఉత్తమో, **సారో** సదేవకాదిసత్తలోకేసు తాదిససత్తవిసేసాభావతో ఉత్తమో, **ఫలపుప్ఫోపసోభితో** కప్పద్దుమానురూపఫలేహి పుప్ఫేహి చ ఉపసోభితో, **సచ్ఛాయో** చన్దసూరియాలోకేహి ఆవరణీయరుక్ఖచ్ఛాయాయ సమన్నాగతో, **సచ్ఛాయో** నీలపీతాదిఛబ్బిధరంసిజాలేహి సమన్నాగతో, **అపుబ్బో** పుబ్బే అసఞ్జాతో **అయం కప్పరుక్ఖో** ఏసో పచ్చక్ఖో కప్పాదపో **సముట్ఠితో** సత్తానం పుఞ్ఞానుభావేన లోకే పాతుభూతోతి. వత్థుమిచ్ఛితత్థజినపదత్థతో విసేస్యస్స కప్పరుక్ఖస్స భిన్నత్తా చ, ఇచ్ఛితత్థదానసారభావసచ్ఛాయసఙ్ఖాతానం విసేసనానం ఉభయసాధారణత్తా చ, ఫలపుప్ఫోపసోభితతాయ రుక్ఖస్సేవ విసేసనత్తా చ అయం సమాసవుత్తి విసేస్యభిన్నావ భిన్నాభిన్నవిసేసనా హోతి. ఇచ్ఛితో చ సో అత్థో చేతి చ, తం పదదాతీతి చ, ఫలపుప్ఫేహి ఉపసోభితోతి చ, సహ ఛాయాయ వత్తమానోతి చ వాక్యం.

౨౬౭.సాగరత్తేన సద్ధమ్మో,
రుక్ఖత్తేనో'దితో జినో;
సబ్బే సాధారణా ధమ్మా,
పుబ్బత్రా'ఞ్ఞత్ర తు'త్తయం.

౨౬౭. తదుభయం వివరతి ‘‘**సాగరత్తేని**’’చ్చాదినా. **సద్ధమ్మో** సమ్బుద్ధభాసితో **సాగరత్తేన** సాగరగుణసదిసత్తా సాగరరూపేన ఉదితోతి సమ్బన్ధో, కిత్తితోతి అత్థో. జినో **రుక్ఖత్తేన** యథావుత్తనయేన **ఉదితో** తం పత్తో అనుపేక్ఖితస్స కక్ఖవుత్తియా అమ్భోధిఆదిసద్దానం. పకరణాదినా తు తథా పతీత్యుదయో, అఞ్ఞథా కథం అమ్భోధిఆదిసద్దానం ధమ్మాదిసచ్చాయకత్తం సియా. భేదో తు అయం **పుబ్బత్ర** ‘‘విసుద్ధామతసన్దాయి’’చ్చాదికే **సబ్బే** యే కేచి తత్రోపాత్తా విసుద్ధామతసన్దాయిత్తాదయో **సాధారణా** తుల్యా **ధమ్మా** విసేసనాని ఉభయత్రాపి సమ్భవా, **అఞ్ఞత్ర తు** అనన్తరవుత్త ‘‘ఇచ్ఛితత్థపదో’’ఇచ్చాదో పన తయం సాధారణం [ద్వయం సాధారణఞ్చ (క.)], అసాధారణఞ్చ విసేసనం వుత్తనయేనేతి.

౨౬౭. ఇదాని తేహి ద్వీహి సమాసవుత్తేహి వుత్తత్థద్వయం పకాసేతి ‘‘**సాగరి**’’చ్చాదినా. **సాగరత్తేన** సాగరరూపేన **సద్ధమ్మో** సమ్మాసమ్బుద్ధేన దేసితపరియత్తిసద్ధమ్మో **ఉదితో** కథితో, రుక్ఖత్తేన జినో ఉదితో. సాగరకప్పరుక్ఖాదిసద్దా అత్తనో అభిధేయ్యభూతసాగరరుక్ఖాదికే అత్థే ముఖ్యభావేన అపవత్తిత్వా బుద్ధియం పవత్తఅత్థస్సాపి సాధారణభూతవిసేసనపరిగ్గహేన గమ్మమానే వత్థుమిచ్ఛితసద్ధమ్మజినపదత్థేయేవ పకరణాదితో తాదిసఅత్థప్పతీతియాసమ్భవతో ముఖ్యభావేన పవత్తన్తీతి అధిప్పాయో. తథా హి యది ఏతే ముఖ్యత్థేన న పవత్తన్తి, అమ్భోధికప్పరుక్ఖసద్దా సద్ధమ్మజినపదత్థే కథం పకాసేన్తీతి తేసు ద్వీసు ఉదాహరణేసు **పుబ్బత్ర** ‘‘విసుద్ధామతసన్దాయీ’’ఇచ్చాదిపుబ్బుదాహరణే **సబ్బే ధమ్మా** ‘‘విసుద్ధామతసన్దాయీ’’తి సబ్బే విసేసనధమ్మా **సాధారణా** అమ్భోధిసద్ధమ్మానం సమానా, **అఞ్ఞత్ర తు** ‘‘ఇచ్ఛితత్థపదో’’తిఆదికే అఞ్ఞస్మిం ఉదాహరణే పన **తయం** ‘‘ఇచ్ఛితత్థపదో, సారో, సచ్ఛాయో’’తి విసేసనత్తయం సాధారణం. ఫలపుప్ఫోపసోభితభావో పన రుక్ఖావేణికో, ‘‘అపుబ్బో’’ఇచ్చాదికం విసేసనమేవ. తథా హి ఇమినా రుక్ఖధమ్మభూతో కోచి విసేసో పకాసితో న హోతీతి విసేసనత్తం అఞ్ఞేసుయేవ వుత్తం.

౨౬౮ వత్థునో’ఞ్ఞప్పకారేన, ఠితా వుత్తి తదఞ్ఞథా;
పరికప్పీయతే యత్థ, సా హోతి పరికప్పనా.

౨౬౮. పరికప్పనం పరికప్పేతి ‘‘**వత్థునో**’’చ్చాదినా. **వత్థునో** సజీవస్స నిజ్జీవస్స వా **వుత్తి** అవత్థా **అఞ్ఞప్పకారేన** వత్థుమిచ్ఛితప్పకారాపేక్ఖాయ అఞ్ఞేనేవ రూపేన ఠితా, తస్సేవ తతో యథావట్ఠితప్పకారతో **అఞ్ఞథా** అఞ్ఞేన పకారేన పరికప్పీయతే **యత్థ** వుత్తియం, సా **పరికప్పనా** హోతి, పరికప్పీయతే అఞ్ఞథా కరీయతే వత్థుట్ఠితి ఏతిస్సన్తి కత్వా.

౨౬౮. ఇదాని పరికప్పనం దస్సేతి ‘‘**వత్థునో**’’ఇచ్చాదినా. **వత్థునో** యస్స కస్సచి సవిఞ్ఞాణకఅవిఞ్ఞాణకపదత్థస్స **వుత్తి** పవత్తి **అఞ్ఞప్పకారేన** కప్పనీయప్పకారతో అఞ్ఞేన విజ్జమానప్పకారేన **ఠితా** పవత్తమానా, **తదఞ్ఞథా** తతో విజ్జమానప్పకారతో అఞ్ఞేనావిజ్జమానప్పకారేన **యత్థ** వుత్తియం పరికప్పీయతే, సా పరికప్పనా నామ హోతి. పరికప్పీయతే అఞ్ఞథా కరీయతే వత్థుట్ఠితి ఏతిస్సమితి విగ్గహో.

౨౬౯. ఉపమాబ్భన్తరత్తేన, కిరియాదివసేన చ;
కమేనో’దాహరిస్సామి, వివిధా పరికప్పనా.

౨౬౯. భేదం తస్సా దస్సేతి ‘‘**ఉపమా**’’ఇచ్చాదినా. ఉపమా అబ్భన్తరే యస్సా, తస్సా భావో, తేన చ, కిరియాదివసేన చ **వివిధా** నానప్పకారా పరికప్పనా ఇదాని కమేన ఉదాహరిస్సామి.

౨౬౯. ఇదాని తస్స భేదం దస్సేతి ‘‘**ఉపమాబ్భన్తరే**’’చ్చాదినా. **ఉపమాబ్భన్తరత్తేన** ఉపమాయ అబ్భన్తరే విజ్జమానత్తా చ కిరియాదివసేన చ వివిధా పరికప్పనా కమేన ఉదాహరిస్సామి. ఉపమా అబ్భన్తరే అస్సా పరికప్పనాయేతి చ, తస్సా భావోతి చ, అనేకే విధా పకారా యాసమితి చ విగ్గహో.

ఉపమాబ్భన్తరపరికప్పనా

౨౭౦.ఇచ్ఛాభఙ్గాతురా’సీనా,

తా’తినిచ్చల’మచ్ఛరా;

వసం నేన్తీవ ధీరం తం,

తదా యోగాభియోగతో.

౨౭౦. ఉదాహరతి ‘‘**ఇచ్ఛా**’’ఇచ్చాది. ఇచ్ఛాభఙ్గేన ‘‘బుద్ధం భగవన్తం వసే వత్తేస్సామా’’తి బోధిమూలే కతాభిలాసవినాసేన **ఆతురా** దుక్ఖితా అతినిచ్చలసభావప్పత్తా **అతినిచ్చలం** నాసికగ్గే నయనే కతానతావసేన అచ్చన్తమక్రియ**మాసీనా** నిసిన్నా **తా అచ్ఛరా** యోగినిసఙ్ఖాసా మారఙ్గనాతి యథావట్ఠితాయ సచేతనానం మారఙ్గనాలక్ఖణానం [మారఙ్గనావలక్ఖణానం (క.)] వత్థూనం వుత్తి వుత్తా, సాయమఞ్ఞథా పరికప్పీయతే. **ధీరం** దేవఙ్గనానమ్పి సిఙ్గారభావోపచరితవిలాసాతిసయేనాపి అకమ్పత్తా. **తం** భగవన్తం. **యోగో** మన్తానుట్ఠానం, తత్థ అభియోగతో యుఞ్జనేన **వస**మత్తనో ఆయత్తభావం తదా **నేన్తీవ** వహన్తి మఞ్ఞేతి. ఏత్థ **ఇవ** సద్దసుతియా ఉపమాసన్దేహో న కాతబ్బో, సవసానయనమకుబ్బన్తియో మారఙ్గనా వసం నేన్తీవాతి పరికప్పీయన్తే. హోతి చ–

“వసం నేన్తీవ ధీర”న్తి, నయనే నోపమానతా;

న హి కత్తుక్రియాయ’త్థి, ఉపమానోపమేయ్యతాతి.

క్రియాపరికప్పత్తేపి అయముపమాబ్భన్తరా పరికప్పనా, న కేవలక్రియాపరికప్పనా మారఙ్గనానమచలోపవేసనస్స యోగాభియోగేన సామ్యసన్దస్సనతో, తథాభూతాయ చోపవేసనక్రియాయ ధీరస్సాపి తాదిసస్స భగవతో అవసానయనత్తన్తి పరికప్పనతోతి.

౨౭౦. ఇదాని ఉదాహరతి ‘‘**ఇచ్ఛా**’’ఇచ్చాదినా. **ఇచ్ఛాభఙ్గాతురా** అజపాలనిగ్రోధమూలే నిసిన్నం భగవన్తం “పలోభేస్సామా”తి మారఙ్గనా అత్తనాయేవ కతాయ ఇచ్ఛాయ అనిబ్బత్తియా పీళితా, అతినిచ్చలం హుత్వా నాసికగ్గే పతితదిట్ఠీహి సమన్నాగతానఞ్ఞవుత్తియా క్రియన్తరవిరహతో. **ఆసీనా** ఝాయమానా నిసిన్నా **తా అచ్ఛరా** యోగినిసదిసా తణ్హారతిరగాసఙ్ఖాతా మారఙ్గనాయో **ధీరం** సిఙ్గారాధిప్పాయేన కతానేకలీలావిలాసేనాపి అకమ్పమానం **తం** భగవన్తం **యోగాభియోగతో** మన్తజప్పనసఙ్ఖాతయోగే యుఞ్జనేన **వసం** అత్తనో వసం **తదా** అత్తనో పరాజితకాలే **నేన్తీవ** పాపేన్తి మఞ్ఞేతి. ఏత్థ పుబ్బద్ధేన మారఙ్గనాసఙ్ఖాతసజీవపదత్థానం విజ్జమానప్పకారం దస్సితం. పున అపరద్ధేన తేసమేవ అవిజ్జమానయోగాభియోగేన వసీకరణం కప్పితం. మారఙ్గనానం నిచ్చలనిసజ్జాయ యోగినీనం మన్తజ్ఝయనసదిసత్తా మారఙ్గనానం యోగినీనం ఉపమానోపమేయ్యత్తం సామత్థియా గమ్యతేతి ఏసా ఉపమాబ్భన్తరపరికప్పనా నామ. “నేన్తి

ఇవా"తి పయోగే కతేపి క్రియాపరికప్పనం న హోతేవ. ఇచ్ఛాయ భఙ్గోతి చ, తేన ఆతురాతి చ, నిగ్గతం చలం చలనం అస్మా ఆసనస్మాతి చ, అతిసయేన నిచ్చలన్తి చ, క్రియావిసేసనం, యోగే అభియోగోతి చ వాక్యం.

"నేన్తి ఇవా"తి ఇధ **ఇవ**సద్దసుతియా ఉపమాజోతనత్థం చేతి సంసయో న కాతబ్బో, సాధమ్మసఙ్ఖాతగుణవిసేసస్స సమ్బన్ధే అసతి క్రియామత్తస్స ఉపమాభావతో. వుత్తం హి–

"వసం నేన్తీవ ధీర"న్తి, నయేన నోపమానతా;

న హి కత్తుక్రియాయ'త్థి, ఉపమానోపమేయ్యతాతి.

''వసం నేన్తీవ ధీర''న్తి ఏత్థ **నయనే** గమ్యమానే పాపనే **ఉపమానతా** ఉపమానభావో నత్థి, **హి** తథేవ, **కత్తుక్రియాయ** కత్తుసమ్బన్ధియా క్రియాయ **ఉపమానోపమేయ్యతా** ఉపమానభావో ఉపమేయ్యభావో నత్థీతి అయం హేత్థత్థో.

క్రియాపరికప్పనా

౨౭౧.గజం మారో సమారుళ్హో, యుద్ధాయ'చ్చన్త'మున్నతం;

మగ్గ'మన్వేసతి నూన, జినభీతో పలాయితుం.

౨౭౧. ''**గజ**''మిచ్చాది. యుద్ధాయ **అచ్చన్త**మతిసయేన **ఉన్నత**ముచ్చం **గజం** హత్థిం సమారుళ్హో **మారో** వసవత్తీ తం జినాతీతి అత్థేన **జినతో** భీతో పలాయితుం కిఞ్చి నిలీయనట్ఠానం **మగ్గం** పథం అన్వేసతి **నూన** మఞ్ఞే. ఇతి క్రియాపరికప్పనా ఆరోహనక్రియాయ మగ్గమన్వేసనత్థన్తి పరికప్పితత్తా.

౨౭౧. ''**గజ**''మిచ్చాది. **యుద్ధాయ** యుద్ధత్థం **అచ్చన్తం** అతిసయేన **ఉన్నతం** దియడ్ఢసతయోజనాయామానురూపఉచ్చగుణసమన్నాగతం **గజం** గిరిమేఖలం సమారుళ్హో మారో జినా భీతో పలాయితుం **మగ్గం** నిబ్భయం పథం **అన్వేసతి నూన** గవేసతి మఞ్ఞే. యుద్ధత్థం కురుమానో గజారోహనం మగ్గాన్వేసనత్థమితి కవినా పరికప్పితత్తా ఏసా క్రియాపరికప్పనా నామ. అచ్చన్తమితి అసఙ్ఖ్య ససఙ్ఖ్యభావేపి పకరణతో ఆధిక్కే ఏవ వత్తతి.

గుణపరికప్పనా

౨౭౨.మునిన్ద పాదద్వన్ద్వే తే, చారురాజీవసున్దరే;

మఞ్ఞే పాపాభిసమ్మద్ద-జాతసోణేన సోణిమా.

౨౭౨. మునిన్ద తే చారు చ తం రాజీవం పదుమఞ్చ తమివ సున్దరం తస్మింతే పాదద్వన్ద్వే **సోణిమా** లోహితత్తగుణో, ఇతి యథావట్ఠితా అచేతనస్స లోహితత్తలక్ఖణస్స వత్థునో వుత్తి వుత్తా, సాయమఞ్ఞథా పరికప్పీయతే. **పాపానం** కిలేసారీనం **అభిసమ్మద్దేన** అతిసయం సమ్పిసనేన జాతం **సోణం** రుధిరం, తేన జాతోతి మఞ్ఞే. ఇతి గుణపరికప్పనా పాదద్వన్దసన్నిహితలోహితత్తగుణస్స "పాపా…పే…. సోణేనే"తి పరికప్పితత్తా.

౨౭౨. ''**మునిన్దే**''చ్చాది. హే **మునిన్ద తే** తవ **చారురాజీవసున్దరే** మనుఞ్ఞపదుమసున్దరే పాదద్వన్ద్వే **సోణిమా** రత్తవణ్ణం **పాపాభిసమ్మద్దజాతసోణేన మఞ్ఞే** సపరసన్తానగతపాపానం సమ్మద్దనేన జాతేన రుధిరేనాతి మఞ్ఞే. సబ్బఞ్ఞునో పాదే భవన్తరసిద్ధపుఞ్ఞకమ్మానుభావేన జాతరత్తవణ్ణం "పాపాభిసమ్మద్దనేనా"తి పరికప్పితత్తా అయం గుణపరికప్పనా నామ. చారు చ తం రాజీవఞ్చాతి చ, పాపానం అభిసమ్మద్దోతి చ, తేన జాతఞ్చాతి చ, తఞ్చ తం సోణఞ్చాతి చ, సోణస్స భావోతి చ విగ్గహో.

౨౭౩. **మఞ్ఞే సఙ్కే ధువం నూన-మివ'మిచ్చేవమాదిహి;**
సా'యం బ్యఞ్జీయతే క్వాపి, క్వాపి వాక్యేన గమ్యతే.

౨౭౩. వోహారత్థం పరికప్పనాసూచకే సద్దే దస్సేన్తో ఆహ ''**మఞ్ఞే**''ఇచ్చాది. **ఇతి** ఏవరూపో సద్దరాసి ఆది యేసం "తక్కేమి, పరికప్పేమి, చిన్తయామి, యథే"త్యేవమాదీనం, తేహి **సాయం** పరికప్పనా **క్వాపి** యథావుత్తే **బ్యఞ్జీయతే** పకాసీయతే, **క్వాపి** కత్థచి పన వాక్యేన గమ్యతే **మఞ్ఞే**ఇచ్చాదీనమభావేపీతి.

౨౭౩. వోహారసుఖత్థం పరికప్పనాపకాసకే సద్దే దస్సేతి ''**మఞ్ఞే**''చ్చాదినా. మఞ్ఞే, సఙ్కే, ధువం, నూన, ఇవ, ఏవమాదీహి సద్దేహి **సాయం** పరికప్పనా **క్వాపి** ఏత్థ వియ కత్థచి **బ్యఞ్జీయతే** పకాసీయతే, **క్వాపి** కత్థచి **వాక్యేన** క్రియాకారకసమ్బన్ధసహితపదసముదాయేన **గమ్యతే ఇవా**దిసద్దయోగాభావేపి కేవలం వాక్యసామత్థియేనేవ ఞాయతే. ''**మఞ్ఞే**''చ్చాదిపదపఞ్చకంద్వన్దసమాసేన నిద్దిట్ఠం. **ఇతి ఏవం** పకారో సద్దసముదాయో ఆది యేసం "తక్కేమి, పరికప్పేమి, చిన్తయామి, యథా"తిఆదీనన్తి విగ్గహో.

గమ్మపరికప్పనా

౨౭౪. **దయాసఞ్చారసరసా** [దయాసఞ్జాతసరసా (క.)], **దేహా నిక్ఖన్తకన్తియో;**
పీణేన్తా జిన తే సాధు-జనం సరసతం నయుం.

౨౭౪. ఉదాహరతి ''**దయా**''ఇచ్చాది. **రసో** సినేహో, తేన సహ వత్తమానో **సరసో**. దేహో. **దయాయ** కరుణాయ **సఞ్చారో** దుక్ఖితసత్తవిసయా నిరన్తరప్పవత్తి, తేన సరసో, తతో. జిన తే **దేహా** సరీరతో నిక్ఖన్తకన్తియో సాధుజనం **పీణేన్తా** తప్పేన్తా తమేవ జనం **సరసతం** సపేమతం **నయుం** పాపేసుం, తాదిసం తథావిధదేహనిక్ఖన్తకన్తీ నం సాధుజనం పీణేన్తి. గమ్మమానపరికప్పనాయం యతో కన్తియో లద్ధసరససరీరసంసగ్గా సయమ్పి సరసా ఇవ అత్తానం సేవమానమ్పి సాధుజనం సరసతం నేన్తీతి గమ్యతే.

౨౭౪. వాక్యగమ్మపరికప్పనముదాహరతి ''**దయే**''చ్చాదినా. హే **జిన తే దయాసఞ్చారసరసా** దుక్ఖితసత్తవిసయాయ కరుణాయ సవిసయే నిరన్తరప్పవత్తియా సఞ్జాతస్నేహతో **దేహా** సరీరతో **నిక్ఖన్తకన్తియో** దసదిసాసు నిగ్గతా నీలాదిఛబ్బణ్ణరంసియో **సాధుజనం** కతపుఞ్ఞం ఉత్తమజనం పీణేన్తా **సరసతం**సస్నేహభావం పేమసహితత్తం **నయుం** తమేవ సాధుజనం పాపేసుం. "సరసతం నయు"న్తి ఏత్థ "సాధుజన"న్తి సుతసమ్బన్ధేన ఞాయతి. కరుణాసినేహసోమ్మదేహసంసగ్గతో కన్తియో సయమ్పి నిస్సయగుణతో సోమ్మభూతా అత్తానం విసయం కత్వా పవత్తజనేపి ముదుం కరోన్తేవాతి **ఇవా**దీనం అభావేపి వాక్యగమ్మపరికప్పనా. ఏత్థ అచేతనానం కన్తివత్థూనం జనపసాదసఙ్ఖాతవత్థుట్ఠితి "దయాసఞ్చారసరసా ఇవా"తి

ఏవమాదిఅఞ్ఞప్పకారేన పరికప్పితో. దయాయ సఞ్చారో పునప్పునం పవత్తీతి చ, సహ రసేన స్నేహేన వత్తమానోతి చ, దయాసఞ్చారేన సరసోతి చ, నిక్కన్తా చ తా కన్తియో చేతి చ, సాధు చ సో జనో చేతి చ, సరసస్స భావోతి చ వాక్యం.

౨౭౫. ఆరభన్తస్స యం కిఞ్చి, కత్తుం పుఞ్ఞవసా పున;

సాధనన్తరలాభో యో, తం వదన్తి సమాహితం.

౨౭౫. సమాహితం సమాహరతి ''**ఆరభన్తస్సే**''చ్చాదినా. **యం కిఞ్చి** కారియం **కత్తుం** సత్తుభఙ్గాదికం **ఆరభన్తస్స** సజ్జీభూతస్స యస్స కస్సచి పుమునో **పుఞ్ఞవసా** కుసలబలేన కారణేన కుసలసామత్థియేన పున సాధ్యతే సాధియమనేనేతి **సాధనం,** తతో తమేవ వా **అన్తరమ**ఞ్ఞం, తస్స లాభో, అఞ్ఞకారణలాభోతి అత్థో. తం సమాహితం వదన్తి, సమాధానం **సమాహితం.**

౨౭౫. ఇదాని సమాహితాలఙ్కారం దస్సేతి ''**ఆరభ**''మిచ్చాదినా. **యం కిఞ్చి** అమిత్తవిజయాదికం కత్తుం ఆరభన్తస్స యస్స **పుఞ్ఞవసా** కుసలబలేన పున **యో సాధనన్తరలాభో** తస్సేవ కారియసిద్ధియా ఉపకారకస్స అఞ్ఞసాధనస్స యో లాభో అత్థి, తం కారణలాభం **సమాహితం వదన్తి** తస్సేవ కారియస్స సమాధానత్తా పతిట్ఠితత్తా సమాహితం ఇతి కవినో కథేన్తి. సాధ్యతే సాధియమనేనేతి చ, తఞ్చ తం అన్తరమఞ్ఞఞ్చేతి చ, తస్స లాభోతి చ, సమాధానమితి చ వాక్యం.

౨౭౬. మారారిభఙ్గాభిముఖ-మనసో తస్స సత్థునో;

మహామహీ మహారావం, రవీ'య'ముపకారికా.

౨౭౬. ఉదాహరతి ''**మార**''ఇచ్చాది. **మారారినో** మారసత్తునో **భఙ్గే** అభిభవే **అభిముఖం** న పరమ్ముఖం మనం యస్స తస్స సత్థునో **ఉపకారికా** ఆరద్ధమారభఙ్గక్రియానుగ్గాహికా మహామహీ అయం **మహారావం** మారారిదుస్సహం మహానాదం **రవీ** అకాసి. ఇధ మారారిభఞ్జనం కారియమారద్ధం, తస్స పుఞ్ఞవసేనేవ మహీరావో అపరం సాధనం సమాపన్నన్తి లక్ఖణం యోజనీయం.

౨౭౬. ''**మారారి**''చ్చాది. **మారారిభఙ్గాభిముఖమనసో** మారసఙ్ఖాతస్స సత్తునో మద్దనే అభిముఖచిత్తస్స తస్స సత్థునో **ఉపకారికా** ఆరద్ధమారవిజయస్స ఉపత్థమ్భికా అయం మహామహీ **మహారావం** మారస్స హదయవత్థుం మద్దన్తో [మద్దన్తీ (?)] వియ సహితుమసక్కుణేయ్యం మహానాదం **రవీ** అకాసి. ఏత్థ మారభఙ్గజననం సత్థూహి ఆరద్ధకారియం, తస్సేవ సిద్ధియా హేతుభూతం అఞ్ఞకారణం నామ మహీరావో. మారో ఏవ అరి సత్తూతి చ, తస్స భఙ్గోతి చ, తస్మిం అభిముఖం మనం యస్సేతి చ, మహన్తీ చ సా మహీ చేతి చ విగ్గహో.

౨౭౭. అవత్వా'భిమతం తస్స, సిద్ధియా దస్సన'ఞ్ఞథా;

వదన్తి తం పరియాయ-వుత్తీతి సుచిబుద్ధయో.

౨౭౭. పరియాయవుత్తిం పటిపాదేతి ''**అవత్వా**''ఇచ్చాదినా. **అభిమతం** కిఞ్చి అత్థం ధనదానాదిలక్ఖణం **అవత్వా** అఞ్జసా వాచకబ్యాపారేన అనాఖ్యాయ **తస్సాభిమతస్సత్థస్స సిద్ధియా** నిప్ఫాదనత్థం **అఞ్ఞథా** అఞ్ఞేన పకారేన

తన్నిబ్బత్తిఅనుగుణేన యం **దస్సనం** వచనం, తం సుచిబుద్ధయో పరియాయవుత్తీతి వదన్తి. పరియాయేన వచనం **పరియాయవుత్తీ**తి.

౨౬౭. ఇదాని పరియాయవుత్తిం దస్సేతి "**అవత్వా**"ఇచ్చాదినా. **అభిమతం** ఇట్ఠం ధనదానాదిసరూపం [ధనధఞ్ఞాదిం (సీహళబ్యాఖ్యాయం)] యం కిఞ్చి అత్థం **అవత్వా** ఉజుమకథేత్వా **తస్స** అభిమతత్థస్స **సిద్ధియా** నిప్ఫత్తియా **అఞ్ఞథా** వత్తుమిచ్ఛితత్థస్సానురూపేనాఞ్ఞప్పకారేన **దస్సనం** యం కిఞ్చి దస్సనం కథనమత్థి, సుచిబుద్ధయో పరియాయవుత్తీతి తం వదన్తి. పరియాయేన వుత్తి కథనమితి చ, సుచి బుద్ధి యేసమితి చ వాక్యం.

౨౬౮.వివటఙ్గణనిక్ఖిత్తం, ధన'మారక్ఖవజ్జితం;
ధనకామ యథాకామం, తువం గచ్ఛ యది'చ్ఛసి.

౨౬౮. ఉదాహరతి "**వివటఙ్గణే**"చ్చాది. ధనం **వివటే** కేనచి అనావటత్తా **అఙ్గణే** పకాసప్పదేసే నిక్ఖిత్తం అథ చ పన ఆరక్ఖవజ్జితం. **ధనం** కామేతీతి **ధనకామా**తి ఆమన్తనం. తువం యది ఇచ్ఛసి గన్తుం ధనం వా, యథాకామం గచ్ఛేతి ధనావహరణమిచ్ఛితమఞ్ఞసా అవత్వా తంసిద్ధియా బ్యాజేన వదతి. పరియాయవుత్తి.

౨౬౮. ఉదాహరతి "**వివట**"మిచ్చాదినా. **ధనం** ముత్తామణిఆది **వివటఙ్గణనిక్ఖిత్తం** పాకారాదిపరిక్ఖేపరహితత్తా నిరావరణట్ఠానే యేన కేనచి ఠపితం అపిచ ఆరక్ఖవజ్జితం. భో **ధనకామ** తువం యదిచ్ఛసి ధనం గమనం వా, యథాకామం గచ్ఛాతి చిత్తేనిచ్ఛితధనావహరణవిధానం "ధనమాహరా"తి ఉజుమవత్వా ఏవం బ్యాజేన వుత్తత్తా ఇదం పరియాయవుత్తి నామ. వివటఞ్చ తం అఙ్గణఞ్చేతి చ, తస్మిం నిక్ఖిత్తన్తి చ, ఆరక్ఖేన వజ్జితమితి చ, ధనం కామేతీతి చ, కామం తణ్హం తంసమ్పయుత్తం వా చిత్తమనతిక్కమ్మాతి చ వాక్యం.

౨౬౯.థుతిం కరోతి నిన్దన్తో, వియ తం బ్యాజవణ్ణనం;
దోసాభాసా గుణా ఏవ, యన్తి సన్నిధి'మత్రహి.

౨౬౯. బ్యాజవణ్ణనం వణ్ణేతి "**థుతి**"మిచ్చాదినా. **నిన్దన్తో వియ** దోసం నిదస్సేన్తో వియ **థుతిం కరోతి** వణ్ణం భాసతి, తం బ్యాజథుతిలక్ఖణం బ్యాజవణ్ణనం నామ. కథమేత్థ గుణా పతీయన్తీతి ఆహ "**దోసి**"చ్చాది. **అత్ర** వుత్తివిసేసే దోసా వియ ఆభాసన్తి పటిభన్తి. తాదిసపదాదినా **దోసాభాసా** గుణా ఏవ ఇద్ధిమన్తతాదయో న దోసోపి కోచి **సన్నిధి**మవట్ఠానం యన్తి. హీతి అవధారణే అత్ర బ్యాజవణ్ణనమేవిదం, న నిన్దకమితి.

౨౬౯. ఇదాని బ్యాజవణ్ణనం దస్సేతి "**థుతి**"చ్చాదినా. **నిన్దన్తో వియ** దోసం దస్సేన్తో వియ **థుతిం కరోతి** వణ్ణనం కరోతి, **తం** వణ్ణనాకరణం బ్యాజవణ్ణనం నామ హోతి. నిన్దాసభావేన పవత్తథుతిత్తా నిన్దా ఏవేతి చే? అత్ర అస్మిం వుత్తివిసేసే **దోసాభాసా** దోసా వియ పటిభాసమానా **గుణా ఏవ** తాదిసపదప్పయోగేన ఇద్ధిమన్తతాదయో గుణావ **సన్నిధిం** గుణసభావావట్ఠానం **యన్తి** పాపుణన్తీతి. బ్యాజేన వణ్ణనమితి చ, దోసా ఇవ ఆభాసన్తి పటిభాసన్తీతి చ వాక్యం.

౨౭౦.సఞ్చాలేతు'మలం త్వం'సి, భుసం కువలయా'ఖిలం;
విసేసం తావతా నాథ, గుణానం తే వదామ కిం.

౨౮౦. ఉదాహరతి ‘‘**సఞ్చాలేతు**’’మిచ్చాదినా. నాథ త్వం అఖిలం **కువలయం** ఉప్పలం పథవీవలయఞ్చేతి సిలిట్ఠం **సఞ్చాలేతుం** భమయితుమితో చితో చ **భుస**మచ్చన్తం **అలం** సమత్థోపి **తావతా** తంమత్తేన తే గుణానం **విసేసం** అతిసయలక్ఖణం **కిం** కేన కారణేన వదామ. ఇహ ఉప్పలచాలనసామత్థియవిభావనవసేన నిన్దతి, తావ నిఖిలభూమణ్డలసఞ్చాలావికరణతో పరమాయ థుతియా సంయోజితోయం భగవా మహానుభావం విచితవాతి భువనమణ్డలసిఖామణీతి. బ్యాజవణ్ణనమీదిసమచ్చన్తం రమణీయం, తదిదఞ్చ సబ్బథా సిలేసముపజీవతి.

౨౮౦. ఇదాని ఉదాహరతి ‘‘**సఞ్చాలేతు**’’మిచ్చాదినా. నాథ త్వం **అఖిలం కువలయం** నిస్సేసం నీలుప్పలవనం పథవీమణ్డలం వా **సఞ్చాలేతుం** కమ్పేతుం **భుస**మతిసయేన **అలం** సమత్థో, తావతా తే గుణానం **విసేస**మతిసయం **కిం వదామ** కథం భణామాతి. **కువలయ**సద్దస్స ఉప్పలవిసేసవాచకత్తా పఠమం నిన్దావ, తస్సేవ సద్దస్స పథవీమణ్డలవాచకత్తా ‘‘ఇద్ధిమతో తవ ఇదం కిం విసేస’’న్తి ఉత్తమగుణవణ్ణనా కతా హోతి. ఈదిసా బ్యాజవణ్ణనా పసత్థా, సా చ సబ్బథా సిలేసం నిస్సాయ పవత్తతీతి. కుయా పథవియా వలయం మణ్డలమితి సమాసో.

౨౮౧ విసేసి’చ్ఛాయం దబ్బస్స, క్రియాజాతిగుణస్స చ;
వేకల్లదస్సనం యత్ర, విసేసో నామ’యం భవే.

౨౮౧. విసేసవుత్తిం వత్తేతి ‘‘**విసేసిచ్ఛాయ**’’మిచ్చాదినా. **విసేసే** అతిసయే కిస్మిఞ్చిపి కారియవిసేసే ఇచ్ఛాయం దబ్బాదీనం యత్ర **వేకల్లస్స** అభావస్స **దస్సనం** వచనం, అయం **విసేసో నామ** విసేసవుత్తి నామ భవే.

౨౮౧. ఇదాని విసేసాలఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**విసేసి**’’చ్చాదినా. **విసేసిచ్ఛాయం** అతిసయే కారియవిసేసే ఇచ్ఛాయం సతి దబ్బస్స చ క్రియాజాతిగుణస్స చ **యత్ర** యస్మిం వుత్తివిసేసే **వేకల్లదస్సనం** అభావకథనమత్థి, అయం **విసేసో** నామ **భవే** విసేసవుత్తి నామ సియాతి. వికలస్స భావోతి చ, తస్స దస్సనమితి చ వాక్యం.

౨౮౨ న రథా న చ మాతఙ్గా, న హయా న పదాతయో;
జితో మారారి మునినా, సమ్భారావజ్జనేన హి.

దబ్బవిసేసవుత్తి.

౨౮౨. ఉదాహరతి ‘‘**న రథా**’’ఇచ్చాది. సుబోధం. అత్ర చ విజయోపకరణచతురఙ్గానీకలక్ఖణదబ్బాభావేన సమతింసపారమితాసఙ్ఖతసమ్భారావజ్జనస్సేవ మారారివిజయలక్ఖణో విసేసో వుత్తో.

౨౮౨. ‘‘**న రథా**’’ఇచ్చాది. **రథా తయో** అన్తమసో సపరివారానం తిణ్ణం రథానం అనీకవోహారతో తాదిసా తయో రథా చ నత్థి. **మాతఙ్గా తయో** వుత్తనయేన అనీకసఙ్ఖాతా తయో మాతఙ్గా చ నత్థి. **న హయా తయో** తాదిసా అనీకసఙ్ఖాతా తయో అస్సా చ నత్థి. **పదా న** అన్తమసో సాయుధానం చతున్నం పురిసానం అనీకవోహారతో తాదిసా చత్తారో పురిసా పదా చ నత్థి. తథాపి మునినా **సమ్భారావజ్జనేన హి** సమతింసపారమిధమ్మానం ఆభోగకరణేనేవ **మారారి** మారపచ్చత్థికో **జితో** అభిభవితో. ఇహ జయోపకరణభావేన రితానం రథానీకాదీనం దబ్బానం వేకల్లం దస్సేత్వా సత్తువిజయసభావానం సమ్భారానం ఆవజ్జనవిసేసస్స వుత్తత్తా ఏసా దబ్బవిసేసవుత్తి నామ. రథో నామ చతుపురిసపరివారో, తాదిసం రథత్తయం

రథానీకం నామ. హత్థీ పన ద్వాదసపురిసపరివారో హోతి, తాదిసం హత్థిత్తయం హత్థానీకం నామ. అస్సో తిపురిసపరివారో, తాదిసం హయత్తయం హయానీకం నామ. సాయుధా చత్తారో పురిసా పదానీకం నామ. ఇహ రథాదీసు రితా వియ సీఘం పాదబలేన గన్త్వా యుజ్ఝమానా పురిసా పాదోపచారేన "పాదా"తి వుత్తా. రథాదీనం పమాణం తయోతి అనీకట్ఠానే దస్సేత్వా పురిసపమాణస్సావుత్తేపి అన్తమసో చత్తారో పురిసా అనీకం నామ హోన్తీతి పకరణతో చత్తారోతి ఞాయతి. నో చే? సావుధపురిసవాచకస్స **పదాతి**సద్దస్స "పదాతయో"తి బహువచనేన రూపసమ్భవతో "రథా న, మాతఙ్గా న, హయా న, పదాతయో న" ఇతి సమ్బన్ధో. **దబ్బవిసేసవుత్తి** దబ్బేన దబ్బపటిసేధనతో విసేసకథనం విసేసస్స వుత్తీతి చ, దబ్బేన దబ్బపటిసేధేన విసేసవుత్తీతి చ వాక్యం. క్రియావిసేసవుత్యాదిత్తయమ్పి ఏవమేవ దట్ఠబ్బం.

౨౮౩.న బద్ధా భూకుటినేవ, ఫురితో దసనచ్ఛదో;

మారారిభఙ్గఞ్చా'కాసి, మునివీరో వరో సయం.

క్రియావిసేసవుత్తి.

౨౮౩. ''**న బద్ధా**''ఇచ్చాది. **భూకుటి** భముభఙ్గో కోపజనితో **న బద్ధా** న రచితా, **దసనచ్ఛదో** చాధరో **నేవ ఫురితో** నేవ కమ్పితో కోపేన. తథాపి చ **వరో** ఉత్తమో మునివీరో సయం మారారినో **భఙ్గం** పరాజయం అకాసీతి. భూకుటిబన్ధనాదిక్రియావిగమేన నిబ్బికారవిజయలక్ఖణో విసేసో దస్సితో.

౨౮౩. ''**న బద్ధా**''ఇచ్చాది. **భూకుటి** కోపవికారభూతో భముభఙ్గోపి **న బద్ధా** న కతా, **దసనచ్ఛదో** దన్తావరణో **నేవ ఫురితో** న కమ్పాపితో. తథాపి **వరో** ఉత్తమో **మునివీరో** మునిగుణవీరగుణయుత్తో తథాగతో సయం మారారిభఙ్గఞ్చ అకాసీతి. ఏత్థ భముభఙ్గరచనాదికం క్రియం అకత్వా నిబ్బికారస్స మారభఙ్గసభావవిసేసస్స [నిబ్బికారమారభఙ్గస్స (క.)] వుత్తత్తా ఏసా **క్రియావిసేసవుత్తి** నామ. భూనం కుటి వఙ్కతాతి చ, మారో ఏవ అరీతి చ, తేసం భఙ్గోతి చ వాక్యం.

౨౮౪న దిసాసు బ్యత్తా [తతా (సీ.)] రంసి,

నా'లోకో లోకపత్థటో;

తథాప్య'న్ధతమహరం,

పరం సాధుసుభాసితం.

జాతివిసేసవుత్తి.

౨౮౪. ''**ని**''చ్చాది. **దిసాసు** దససు **బ్యత్తా** పత్థటా రంసి న భవతి. **లోకే** సకలస్మిం **పత్థటో** విత్థతో ఆలోకోన భవతి. **తథాపీ**తి విసేసనిచ్ఛాయం, తజ్జాతికత్తాభావేపి సాధూనం **సుభాసితం** సద్ధమ్మసఙ్ఖాతం **పర**మచ్ఛన్తమేవ అన్ధతమం ఇట్ఠానిట్ఠావేకల్లతో పఞ్ఞాచక్ఖుస్స అన్ధకారం మోహన్ధకారం హరతీతి **అన్ధతమహర**న్తి. రంసియా అన్ధకారాపహారసమత్థాయ నివత్తియా విసేసో సుభాసితస్స దస్సితో.

౨౮౪. ''**న దిసాసు**''ఇచ్చాది. దిసాసు బ్యత్తా పత్థటా రంసిపి నత్థి, **లోకపత్థటో** ఆలోకోపి నత్థి. తథాపి **సాధుసుభాసితం** సద్ధమ్మో **పర**మచ్ఛన్తం **అన్ధతమహరం** అత్థానత్థతీరణక్ఖమస్స పఞ్ఞాచక్ఖుస్స అన్ధకారకమోహతమం హరం హోతీతి. ఇధ

అన్ధకారవిద్ధంసనే సమత్థం రంసిజాత్యాదికం పటిసేధేత్వా సుభాసితస్స అన్ధకారాపహరణసఙ్ఖాతస్స విసేసస్స వుత్తత్తా అయం **జాతివిసేసవుత్తి** నామ. లోకే పత్థటోతి చ, అన్ధేతీతి అన్ధో మోహో, తమసదిసత్తా అన్ధోయేవ తమోతి చ, తం హరతీతి చ, సాధూనం సుభాసితమితి చ వాక్యం.

౨౮౩.న ఖరం న హి వా థద్ధం, మునిన్ద వచనం తవ;

తథాపి గాళ్హం ఖనతి, నిమ్మూలం జనతామదం.

గుణవిసేసవుత్తి.

౨౮౩. ‘‘**న ఖర**’’మిచ్చాది. మునిన్ద తవ వచనం **న ఖరం** న లూఖం, **న థద్ధం వా** కఠినఞ్చ న హి. **తథాపి** తాదిసఖరత్తాదిగుణాభావేపి **జనతాయ** జనసమూహస్స **మదం గాళ్హం** దళ్హం [తణ్హం (క.)] కత్వా నిమ్మూలం ఖనతీతి. అయోసఙ్కుమ్హి పసిద్ధఖరత్తాదిగుణనిసేధేన మునిన్దవచనస్స విసేసో ఆవికతో.

౨౮౩. ‘‘**న ఖర**’’మిచ్చాది. హే **మునిన్ద** తవ వచనం **ఖరం** కక్కసం న హోతి, థద్ధం వా న హోతి. తథాపి **జనతామదం** జనసమూహస్స జాత్యాదిం నిస్సాయ పవత్తం గబ్బం **గాళ్హం** దళ్హం కత్వా **నిమ్మూలం** మూలమసేసేత్వా ఖనతీతి. ఖణనక్ఖమఅయోసఙ్కుఆదీసు లబ్భమానం ఖరత్తాదిగుణం పటిసేధేత్వా బుద్ధవచనస్స మదఖణనసభావసఙ్ఖాతస్స విసేసస్స వుత్తత్తా అయం **గుణవిసేసవుత్తి** నామ హోతి. నత్థి మూలమస్స ఖణనస్సాతి చ, జనానం సమూహోతి చ, తాయ మదోతి చ విగ్గహో. “గాళ్హం నిమ్మూల”న్తి ఖణనక్రియాయ విసేసనత్తా గాళ్హం నిమ్మూలం ఖణనం కరోతీతి యోజనా.

౨౮౬.దస్సీయతే’తిదిత్తం [...తిరిత్తం (క.)] **తు,**

సూరవీరత్తనం యహిం;

వదన్తి విఞ్ఞూ వచనం,

రుళ్హాహఙ్కారమీదిసం.

౨౮౬. రుళ్హాహఙ్కారం వదన్తి.

౨౮౬. ఇదాని రుళ్హాహఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**దస్సీయతే**’’ ఇచ్చాదినా. **సూరవీరత్తనం** సూరభావవీరభావం **అతిదిత్తం తు** అతిసయేన పన దిత్తం **యహిం** వాక్యే దస్సీయతే, ఈదిసం వచనం **విఞ్ఞూ** కవయో రుళ్హాహఙ్కారమితి వదన్తీతి. సూరో చ వీరో చాతి చ, తేసం భావోతి చ, రుళ్హో ఉగ్గతో అహఙ్కారో ఏత్థ వుత్తివిసేసేతి చ వాక్యం.

౨౮౭.దమే నన్దోపనన్దస్స,

కిం మే బ్యాపారదస్సనా;

పుత్తా మే పాదసమ్భత్తా,

సజ్జా సన్తేవ తాదిసే.

౨౮౭. ఉదాహరతి ‘‘**దమే**’’ఇచ్చాదినా. **నన్దోపనన్దస్స** నాగరాజస్స అప్పమేయ్యమహానుభావస్స **దమే** దమనే **మే** మమ నిరవధిసరన్తిప్పమేయ్యప్పభావానుచరితకిత్తినోపి పరస్స **బ్యాపారదస్సనా** పయోగపటిపాదనేన **కిం** పయోజనం, న కిఞ్చి, యతో మే **పాదసమ్భత్తా** పాదావనతా **తాదిసే** కమ్మని **సజ్జా** బద్ధకచ్ఛా **సన్తేవ** విజ్జన్తేవ, తతోతి యోజనీయం.

౨౮౭. ‘‘**దమే**’’చ్చాది. **నన్దోపనన్దస్స** నాగరఞ్ఞో **దమే** దమకరణే **బ్యాపారదస్సనా** భువనత్తయే పవత్తమానఆనుభావేన చ సమ్పవత్తితకిత్తిసమూహేన చ సమన్నాగతస్స మయ్హం తాదిసపయోగదస్సనేన **కిం** పయోజనం. యస్మా **మే పాదసమ్భత్తా** మయ్హం చరణావనతా **తాదిసే** కిచ్చే **సజ్జా** సన్నద్ధా **పుత్తా** బహవో సన్తి ఏవ, తస్మాతి. చేతోవసితాయ సూరవీరభావో ఇహ అతిదిత్తో దస్సితో హోతి. బ్యాపారస్స దస్సనమితి చ, పాదేసు సమ్భత్తాతి చ వాక్యం.

౨౮౮ సిలేసో వచనా’నేకా-

భిధేయ్యే’కపదాయుతం;

అభిన్నపదవాక్యాది-

వసా తేధా’య’మీరితో.

౨౮౮. సిలేసం నిద్దిసతి ‘‘**సిలేసో**’’ఇచ్చాదినా. అనేకం భిన్నమభిధేయ్యత్థో యస్సాత్యనే**కాభిధేయ్యం. ఏకేన** సమానేన **పదేన** సరూపేన **ఆయుత**మన్వితం యం **వచనం** వుత్తీతి అనువదిత్వా సో సిలేసోతి విధీయతే, యేన కేనచి రూపేన ఉపమానోపమేయ్యలక్ఖణత్థానం సిలేసనతో. **అయ**ఞ్చేవంలక్ఖణో సిలేసో తేధా ఈరితో. కథం? **అభిన్నపదవాక్యాదివసా** అభిన్నమేకం పదం స్యాద్యన్తత్యాద్యన్తరూపం యత్ర, తమేవ వాక్యం వాక్యలక్ఖణోపేతత్తా. తం ఆది యేసం, తేసం వసాతి అత్థో.

౨౮౮. ఇదాని సిలేసాలఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**సిలేసో**’’చ్చాదినా. అనేకాభిధేయ్యం **ఏకపదాయుతం** ఉభయత్థ సాధారణత్తా తుల్యేన సద్దరూపేన యుత్తం యం వచనం అత్థి, సో సిలేసో నామ. సో పన యేన కేనచి సాధమ్మరూపేన ఉపమానోపమేయ్యభూతానమత్థానం సిలిట్ఠత్తా అఞ్ఞమఞ్ఞం ఫుసిత్వా ఠితత్తా **సిలేసో** నామ. **అయం** వుత్తలక్ఖణో సిలేసో **అభిన్నపదవాక్యాదివసా** అకతవికారానం స్యాద్యన్తత్యాద్యన్తపదసమన్నాగతానం వాక్యలక్ఖణోపేతవాక్యానం పభేదేన తేధా ఈరితోతి. అనేకమభిధేయ్యం యస్సేతి చ, ఏకఞ్చ తం పదఞ్చేతి చ, తేన ఆయుతన్తి చ, అభిన్నాని పదాని యస్మిన్తి చ, తఞ్చ తం వాక్యఞ్చాతి చ, తం ఆది యేసం అభిన్నపదవాక్యానన్తి చ, తేసం వసో భేదోతి చ వాక్యం.

౨౮౯ అన్ధన్తమహరో హారీ, సమారుళ్హో మహోదయం;

రాజతే రంసిమాలీ’యం, భగవా బోధయం జనే.

అభిన్నపదవాక్యసిలేసో.

౨౮౯. ఉదాహరతి ‘‘**అన్ధన్తమి**’’చ్చాది. **అయం భగవా** సూరియో మహాముని చ. తత్థ సూరియో తావ **అన్ధన్తమహరో** పకతియన్ధకారోపహారీ, మహాముని తు అన్ధకారమోహతమాపహారీ. **హారీ** మనుఞ్ఞో సూరియో మహాముని చ, సూరియో **మహోదయం** మహన్తం ఉదయం పబ్బతం సమారుళ్హో, మహాముని తు **మహోదయం** మహన్తమబ్భుదయం సమ్మాసమ్బోధిసమధిగమరూపం **సమారుళ్హో** పత్తో. రంసీనం మాలా, సా అస్స అత్థీతి **రంసిమాలీ,** సూరియో మహాముని

చ. జనే **బోధయం** నిద్దాపగమనేన కిలేసనిద్దాపగమనేన వా పబోధయన్తో **రాజతే** దిబ్బతీతి. **అభిన్నపదవాక్యసిలేసో** భఙ్గేన వినా యథావట్ఠానముభయత్థ పదయోజనతో.

౨౮౯. ఇదాని ఉదాహరతి ''**అన్ధ**''మిచ్చాదినా. **మహోదయం** మహన్తం ఉదయం పబ్బతం, సబ్బఞ్ఞుపదవిసఙ్ఖాతమహాభివుద్ధిం వా **సమారుళ్హో** ఆరుళ్హో, సమ్పత్తో వా, **అన్ధన్తమహారో** చక్కవాళగబ్భే పత్థటపకతిఘనన్ధకారస్స, ఞాణలోచనస్స అన్ధకరణతో అన్ధకారోతి వుత్తమోహస్స వా విద్ధంసకో, **హారీ** తేనేవ మనుఞ్ఞో **రంసిమాలీ** అత్తనో రంసిమాలాయ సమన్నాగతో **జనే** పకతినిద్దాయ కిలేసనిద్దాయ వా సమన్నాగతే సత్తే **బోధయం** బోధయన్తో **అయం భగవా** దివాకరో, ఛహి భగధమ్మేహి సమన్నాగతో బుద్ధో వా **రాజతే** దిబ్బతీతి. ద్వీసు పక్ఖేసు పదానం సమానభావేన ఠితత్తా అయం **అభిన్నపదవాక్యసిలేసో**. అన్ధో చ సో తమో చేతి చ, తం హరతీతి చ, మహన్తో చ సో ఉదయో పబ్బతో చాతి చ, మహన్తో చ సో ఉదయో అబ్భుదయో అభివుద్ధి చాతి చ, రంసీనం మాలాతి చ, సా అస్స అత్థీతి చ, భగో సిరీ అస్స సూరియస్స అత్థీతి చ, భగో సిరీకామపయతనాదిప్పకారో అస్స సత్థునో అత్థీతి చ విగ్గహో.
అభిన్నపదవాక్యసఙ్ఖాతో సిలేసో. అపరోపి అత్థో ఏత్థ సిలిస్సతీతి **సిలేసో**. "భిన్నపదవాక్యసిలేసో"తిఆదికమ్పి ఇమినా నయేన ఞాతబ్బం.

౨౯౦.సారదామలకాభాసో, సమానీతపరిక్ఖయో;

కుముదాకరసమ్బోధో, పీణేతి జనతం సుధీ.

భిన్నపదవాక్యసిలేసో.

౨౯౦. ''**సారదే**''చ్చాది. సుధా అస్స అత్థీతి **సుధీ,** చన్దో. సోభనా సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణరూపం బుద్ధి అస్స అత్థీతి **సుధీ,** సమ్మాసమ్బుద్ధో. **సారదో** సరదకాలే సమ్భూతో **అమలకో** నిమ్మలో **ఆభా** సోభా యస్స సో, చన్దో. పరేసం నిబ్బానసారం దదాతీతి **సారదో,** అమలకో ఆభాసో, అమలకస్స హత్థామలకస్సేవ వా ఆభాసో అసేసఞేయ్యావబోధో యస్స సో, సమ్మాసమ్బుద్ధో. **సం** సమ్మా కమేనానీయమానత్తా ఆనీతో **పరిక్ఖయో** కణ్హపక్ఖో యేన సో, చన్దో. **సమం** వూపసమం ఆనీతో **పరిక్ఖయో** హాని కిలేససత్తుకతో అధిగతక్ఖయత్తా యేనసో, సమ్మాసమ్బుద్ధో. కుముదాకరస్స కుముదస్స రంసియా సమ్బోధి వికాసో యస్స [రంసియో సమ్బోధి వికాస'స్స (క.)] సో, చన్దో. కుయా పథవియా ముదం పీతిం కరోతీతి **కుముదాకరో, సమ్బోధో** చతుసచ్చావబోధో యస్స సో, సమ్మాసమ్బుద్ధో, **జనతం** జనసమూహం పీణేతీతి. అయం **భిన్నపదవాక్యసిలేసో** వుత్తేన విధినా పదానం భిన్నత్తా.

౨౯౦. ''**సార**''ఇచ్చాది. **సారదో** సరదకాలే సమ్భూతో, వేనేయ్యానం నిబ్బానసారదాయకో వా, **అమలకాభాసో** నిమ్మలసోభో, నిమ్మలకేతుమాలాసమన్నాగతత్తా తాదిసమత్థకసోభో వా, అథ వా **సారదామలకాభాసో** సరదకాలే సఞ్జాతనిమ్మలసోభో, వేనేయ్యానం నిబ్బానసారదాయకనిమ్మలసోభో వా, అథ వా **సారదఅమలకఆభాసో** నిబ్బానసారదాయకహత్థామలకసదిసఞేయ్యావబోధో. **సమానీతపరిక్ఖయో** కణ్హపక్ఖే సుట్ఠు కమేన ఆనీతో పరిక్ఖయో పరిపుణ్ణో వా చన్దో, సమసఙ్ఖతసన్తిం ఆనీతకిలేసపరిహానిసఙ్ఖాతపరిక్ఖయో వా. **కుముదాకరసమ్బోధో** కుముదవికాసనేన సమన్నాగతో, కుసఙ్ఖాతపథవీనిస్సితానం జనానం పీతిజననచతుసచ్చావబోధేన సమన్నాగతో వా. **సుధీ** సుధాసఙ్ఖాతఅమతవన్తతాయ తన్నామకో చన్దో, సున్దరపఞ్ఞవన్తతాయ తన్నామకో సమ్మాసమ్బుద్ధో వా. **జనతం** జనసమూహం పీణేతీతి. ఉభయపక్ఖేసు

పదం భిన్దిత్వా అత్థస్స యోజనతో అయం **భిన్నపదవాక్యసిలేసో**. సరదే భవో సారదో, చన్దో. సారం దదాతీతి సారదో, భగవా. “సారదో”తి ఇదం “ఆభానో”తి పదస్స విసేసనం హోతి. అమలకోనిమ్మలో ఆభానో అస్స చన్దస్సాతి చ, కమ్హి మత్థకే ఆభానోతి చ, అమలో కాభానో అస్స సత్థునోతి చ, సారదో అమలకో ఆభానో యస్స చన్దస్స భగవతో వాతి చ, సారదో ఆమలకస్స వియ ఆభానో ఞేయ్యావబోధో అస్స భగవతోతి చ, సం సమ్మా ఆనీతో పరిక్ఖయో కలాహాని అనేనేతి చ, సమం వూపసమం ఆనీతో పరిక్ఖయో హాని కిలేససత్తుతో యేనేతి చ, కుముదానం ఆకరోతి చ, తేసం సమ్బోధో వికాసో యస్సేతి చ, ముదం పీతిం కరోతీతి ముదాకరో. కుయా పథవియా ముదాకరోతి చ, సో సమ్బోధో చతుసచ్చావబోధో యస్సేతి చ, సుధా అమతం అస్స చన్దస్స అత్థీతి చ, సు సోభనా ధీ బుద్ధి అస్స సమ్బుద్ధస్సాతి చ విగ్గహో.

౨౯౧.సమాహితత్తవినయో, అహీనమదమద్దనో;

సుగతో విసదం పాతు, పాణినం నో వినాయకో.

భిన్నాభిన్నపదవాక్యసిలేసో.

౨౯౧. ‘‘**సమాహితే**’’చ్చాది. **సం** సమ్మా **ఆహితో** పతిట్ఠాపితో అత్తస్స **వినయో** వినయనం సబ్బత్థ సవిసయే అప్పటిహతచారవసేన యస్స సో, గరుళో. **వినయనం** పవివిత్తకాయచిత్తప్పవత్తివసేన దమనం యస్స సో, సమ్మాసమ్బుద్ధో. ఇతి అభిన్నపదం. అహీనం సప్పానం ఇనా నాయకా, తేసం మదం మద్దతీతి **అహీనమదమద్దనో,** గరుళో. అహీనానముత్తమపురిసానమ్పి మహాబ్రహ్మాదీనం మదం మద్దతీతి **అహీనమదమద్దనో,** సమ్మాసమ్బుద్ధో. సున్దరం గతం గమనం సముద్దం భిన్దిత్వా జలసఙ్గమతో పఠమమేవఉగ్గమనసామత్థియయోగతో యస్స సో, గరుళో. సున్దరం గమనమస్స నాగవిక్కన్తచారత్తా **సుగతో,** సమ్మాసమ్బుద్ధో. అభిన్నపదం. **నో** వీనం పక్ఖీనం నాయకో, గరుళో. విసం దదాతీతి **విసదం** **పాణినం** నాగలోకం **పాతు** అహింసనవసేన పాలయతు, **నో** వినేతి వేనేయ్యేతి **వినాయకో,** సమ్మాసమ్బుద్ధో. **పాణినం** సకలసత్తలోకం **విసదం** అసల్లీనం పాతు. **భిన్నాభిన్నపదవాక్యసిలేసోయం** వుత్తనయేన పదానం [పన (క.)] ఉభయమిస్సత్తా.

౨౯౧. ‘‘**సమాహితే**’’చ్చాది. **సమాహితత్తవినయో** సమ్మా ఆహితాయ ఠపితాయ సరీరస్స సవిసయే గతియా సమన్నాగతో, సమ్మా ఆహితేన ఠపితేన చిత్తదమనేన సమన్నాగతో వా, **అహీనమదమద్దనో** నాగరాజూనం మదమద్దనో, అహీనానం ఉత్తమానం బకబ్రహ్మాదీనమ్పి మదమద్దనో వా, **సుగతో** పక్ఖవాతవేగేన సముద్దజలం ద్విధా కత్వా తస్మిం జలే అనేకీభూతేయేవ నాగభవనం గన్త్వా నాగే గహేత్వా గమనే సమత్థత్తా సున్దరగమనో, సమన్తభద్దకఅనేకప్పకారగమనో వా, **వినాయకో** పక్ఖీనం నాయకో **నో** గరుళరాజా **విసదం** ఘోరవిసత్తా విసదాయకం **పాణినం** నాగలోకం **పాతు** అహింసనవసేన పాలేతు. నో చే, **వినాయకో** వేనేయ్యే వినేన్తో **నో** సమ్మాసమ్బుద్ధో **పాణినం** సకలసత్తలోకం **విసదం** విసారదం కత్వా **పాతు** అహితాపనయనహితోపనయనేన రక్ఖతూతి. ఉభయపక్ఖేసు “అహీనమదమద్దనో”ఇచ్చాదికేహి భిన్నేహి చ “సమాహితత్తవినయో”ఇచ్చాదికేహి అభిన్నేహి చ పదేహి సమన్నాగతత్తా అయం **భిన్నాభిన్నపదవాక్యసిలేసో**. అత్తస్స వినయోతి చ, సమాహితో అత్తవినయో యస్స గరుళస్స తథాగతస్స వాతి చ, అహీనం ఇనా నాయకాతి చ, అహీనానం నాగరాజూనం మదోతి చ, హీనేహి అఞ్ఞే అహీనా ఉత్తమా, తేసం మదోతి చ, తం మద్దతీతి చ, వీనం పక్ఖీనం నాయకోతి చ, వేనేయ్యజనే వినేతీతి చ వాక్యం. దుతియపక్ఖే “విసద”న్తి క్రియావిసేసనం.

౨౯౨. **విరుద్ధావిరుద్ధాభిన్న-కమ్మా నియమవా పరో;**

నియమక్ఖేపవచనో, అవిరోధీ విరోధ్య’పి.

౨౯౩. **ఓచిత్యసమ్పోసకాది, సిలేసో పదజాది’తి** [పదజాతిపి (క.)];

ఏసం నిదస్సనేస్వేవ, రూప’మావిభవిస్సతి.

౨౯౨-౩. సిలేసభేదమఞ్ఞథాపి దస్సేతుమాహ ‘‘**విరుద్ధ**’’ఇచ్చాది. విరుద్ధాని చావిరుద్ధాని చ అఞ్ఞమభిన్నానిచ్చ, తానియేవ **కమ్మాని** క్రియాని యేసం, తే తయో సిలేసా. నియమో’వధారణమస్మిం అత్థీతి **నియమవా, పరో** అఞ్ఞో సిలేసోపి. నియమస్స **అక్ఖేపో** నిసేధనం యస్స, తం **వచన**మభిధానం యస్స, తాదిసోపి. నాస్స విరోధో అత్థీత్య**విరోధీ,** సోపి. విరోధో అసఙ్గతి ఏత్థ విజ్జతీతి **విరోధీ,** సోపి. ఓచిత్యం సమ్పోసేతీతి ఓచిత్యసమ్పోసకో, సో ఆది యస్స అలఙ్కారన్తరగోచరస్స సిలేసస్స, సో పదతో జాతాదిసిలేసోపి. **ఇతి**తే పరేపి సిలేసభేదా సన్తి. **ఏసం** యథావుత్తానం **నిదస్సనేసు** పయోగేస్వేవ **రూపం** సభావో లక్ఖణం ఆవిభవిస్సతీతి.

౨౯౨-౩. అవుత్తసిలేసవిసేసే దస్సేతుం ఉద్దిసతి ‘‘**విరుద్ధా**’’ఇచ్చాది. **విరుద్ధావిరుద్ధాభిన్నకమ్మా అపి** ఉభయత్థస్స విరుద్ధేన చ అవిరుద్ధేన చ అభిన్నేన చ కమ్మేన సమన్నితా తయో సిలేసా చ, **పరో** అఞ్ఞో **నియమవాపి** అవధారణేన యుత్తసిలేసో చ, **నియమక్ఖేపవచనోపి** అవధారణస్స పటిసేధపకాసకాభిధానసిలేసో చ, **అవిరోధీపి** ఉభయపక్ఖావిరోధిసిలేసో చ, **విరోధీఅపి** ఉభయత్థస్స విరోధిసిలేసో చ, **పదజాది** పదేన జాతో వాక్యేన జాతో ఓచిత్యసమ్పోసకాదిసిలేసోపీతి **ఏసం** సిలేసానం **నిదస్సనేస్వేవ** నిదస్సనసఙ్ఖతఉదాహరణేస్వేవ **రూపం** సరూపం తేసం లక్ఖణం వా ఆవిభవిస్సతి, నిదస్సియమానఉదాహరణేనేవ లక్ఖణస్స గమ్మమానత్తా విసుం న కథేస్సామీతి అధిప్పాయో. విరుద్ధాని చ అవిరుద్ధాని చ అభిన్నానిచ్చేతి చ, తమేవ కమ్మం క్రియా యేసం సిలేసానమితి చ, నియమో అవధారణం అస్మిం అత్థీతి చ, నియమస్స అక్ఖేపో పటిసేధో అస్స అత్థీతి చ, తం వచనం అభిధానం యస్స సిలేసస్సాతి చ, నాస్స విరోధో అత్థీతి చ, ఓచిత్యం సమ్పోసేతీతి చ, సో ఆది యస్స ఉపమాసిలేసాదినోతి చ, పదతో జాతోతి చ, సో ఆది యస్స వాక్యస్సాతి చ విగ్గహో.

విరుద్ధకమ్మసిలేస

౨౯౪. **సవసే వత్తయం లోకం, అఖిలం కల్లవిగ్గహో** [కలవిగ్గహో (సీ.)];

పరాభవతి మారారి, ధమ్మరాజా విజమ్భతే.

౨౯౪. తతో కమేన తేదస్సీయన్తి ‘‘**సవసే**’’ఇచ్చాది. అఖిలం లోకం సవసే వత్తయం మారారి ధమ్మరాజా చ, **కల్లో** మనుఞ్ఞో **విగ్గహో** కలహో యస్స మారారినో, **విగ్గహో** సరీరసమ్పదా యస్స ధమ్మరాజస్స, తేసు మారారి **పరాభవతి** పరాభవమపేతి బోధియం పటిలద్ధపరాజయవసేన, **ధమ్మరాజా** సమన్తభద్దో తు **విజమ్భతే** లోకత్తయబ్యాపిసముల్లపితవిజయద్ధనిపవత్తివసేన సమం భవతీతి అయం విరుద్ధకమ్మసిలేసో పరాభవవిజమ్భనానమఞ్ఞోఞ్ఞవిరోధతో.

౨౯౪. ఇదాని ఉద్దేసక్కమేన ఉదాహరతి ‘‘**సవసే**’’ఇచ్చాది. అఖిలం లోకం **సవసే వత్తయం** అనత్థే యుఞ్జనతో అత్తనో వసే వత్తయన్తో, నో చే, సకలలోకం హితే యుఞ్జనతో అత్తనో వసే వత్తయన్తో **కల్లవిగ్గహో** మనుఞ్ఞకలహో, నో చే, మనుఞ్ఞసరీరసమ్పత్తియుత్తో మారారి **పరాభవతి** బోధిమూలే లద్ధపరాజయవసేన పరాభవం పాపుణాతి, **ధమ్మరాజా** తథాగతో పన **విజమ్భతే** లోకత్తయే పత్థటజయఘోసవసేన విజమ్భతీతి. పరాభవనవిజమ్భనక్రియానం అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధత్తా అయం విరుద్ధకమ్మసిలేసో నామ. సస్స అత్తనో వసో ఇస్సరియమితి చ, కల్లో మనుఞ్ఞో విగ్గహో వివాదో దేహో వా యస్సేతి చ వాక్యం.

అవిరుద్ధకమ్మసిలేస

౨౯౫.సభావమధురం పుఞ్ఞ-విసేసోదయసమ్భవం;

సుణన్తి వాచం మునినో, జనా పస్సన్తి చా’మతం.

౨౯౫. ‘‘**సభావే**’’చ్చాది. సభావేనేవ **మధురా** పియా వాచా, మధురం అమతం, పుఞ్ఞవిసేసస్స **ఉదయో** అభివడ్ఢి, తేన సమ్భవో, యస్స వా తం, **మునినో వాచం** సద్ధమ్మసఙ్ఖాతం జనా సుణన్తి, తస్సాయం అమతఞ్చ [తస్స చ నిస్సయం అమతన్తి (క॰)] పస్సన్తీతి అయమవిరుద్ధకమ్మసిలేసో సవనదస్సనానం అవిరుద్ధత్తాతి.

౨౯౫. ‘‘**సభావ**’’మిచ్చాది. **సభావమధురం** “వాచామధురం కరిస్సామీ”తి కత్తబ్బపయోగం వినాపి మధురత్తా పకతిమధురం, నో చే, కేనచి పచ్చయేన అనుప్పన్నత్తా సఙ్ఖరవిసేసం వినాపి పకతిపణీతం, **పుఞ్ఞవిసేసోదయసమ్భవం** పుఞ్ఞవిసేసదేసకస్స మునినో కస్సచి కుసలవిసేసస్స అభివుద్ధియా సమ్భూతం, నో చే, వేనేయ్యజనానం నిబ్బానాధిప్పాయేన కతకుసలవిసేసస్స అభివుద్ధియా ఆరమ్మణత్తేన పటిలద్ధం **మునినో వాచం** సద్ధమ్మసఙ్ఖాతం సుణన్తి, **అమతం** నిబ్బానఞ్చ **జనా** వేనేయ్యజనా పస్సన్తీతి. సవనదస్సనక్రియానం అఞ్ఞమఞ్ఞావిరుద్ధత్తా అయం అవిరుద్ధకమ్మసిలేసో. సస్స అత్తనో భావోతి చ, తేన మధురా, మధురమితి చ, పుఞ్ఞమేవ విసేసోతి చ, తస్సోదయోతి చ, తేన సమ్భవో యస్సేతి చ విగ్గహో.

అభిన్నకమ్మసిలేస

౨౯౬.అన్ధకారాపహారాయ,

సభావమధురాయ చ;

మనో పీణేతి [ధినోతి (సీ॰ అభినవటీకా చ)] **జన్తూనం,**

జినో వాచాయ భాయ చ.

౨౯౬. ‘‘**అన్ధకారే**’’చ్చాది. అన్ధకారం మోహసఙ్ఖాతం పకతిఅన్ధకారం వా అపహరతీతి **అన్ధకారాపహారా,** వాచా, భా చ. తాయ సభావభాసాయ, సోభాయ చ జినో జన్తూనం **మనో** చిత్తం పీణేతీతి అయమభిన్నకమ్మసిలేసో పీణనలక్ఖణాయేకాయ క్రియాయ వాచాయ భాయ చ సమ్పన్నోతి.

౨౯౬. ‘‘**అన్ధకారా**’’ఇచ్చాది. **అన్ధకారాపహారాయ** మోహన్ధకారం పకతిఅన్ధకారం వా అపహరణాయ **సభావమధురాయ** చ సభావతో కణ్ణసుఖాయ, సభావతో నేత్తాభిరామాయ **వాచాయ భాయ** సరీరకన్తియా చ జినో జన్తూనం **మనో** చిత్తం **ధినోతి** పీణేతీతి. పీణయనసభావాయ ఏకాయ క్రియాయ సద్ధిం కరణభూతానం ద్విన్నం వాచాభానం యోజితత్తా అయం అభిన్నకమ్మసిలేసో. అన్ధకార'మపహరతీతి చ, సభావేన మధురాతి చ వాక్యం.

నియమవన్తసిలేస

౨౯౭.కేసక్ఖీనంవ కణ్హత్తం, సమూనంయేవ వఙ్కతా;
పాణిపాదాధరానంవ, మునిన్దస్సా'తిరత్తతా.

౨౯౭. ‘‘**కేసి**’’చ్చాది. కణ్హత్తం కేసక్ఖీనంయేవ, న మనసి, కణ్హత్తగుణో పాపత్తఞ్చ సిలిట్ఠం. వఙ్కతా భమూనంయేవ, న అజ్ఝాసయే, వఙ్కతానతత్తం సరత్తఞ్చ సిలిట్ఠం. అతిరత్తతా పాణిపాదాధరానంయేవ, న చిత్తే, అతిరత్తతాగుణో రాగో చ సిలిస్సతే. “మునిన్దస్సా”తి “కణ్హత్త”న్తిఆదీసు సబ్బత్థ సమ్బన్ధనీయం. నియమవా సిలేసో కేసక్ఖీనంవాతి అవధారణప్పయోగాతి.

౨౯౭. ‘‘**కేసక్ఖీన**’’మిచ్చాది. మునిన్దస్స కణ్హత్తం కేసక్ఖీనం ఏవ హోతి, కణ్హత్తసఙ్ఖతమకుసలం న చిత్తే. వఙ్కతా భమూనంయేవ, నజ్ఝాసయే. అతిరత్తతా పాణిపాదాధరానం ఏవ, న కేసుచి వత్థూసూతి. “కేసక్ఖీనంవా”తిఆదీసు నియమసఙ్ఖాతఅవధారణపదస్స విజ్జమానత్తా కణ్హభావేన సద్ధిం పాపత్తస్స చ, వఙ్కగుణేన సద్ధిం సాఠేయ్యస్స చ, రత్తగుణేన సద్ధిం రాగస్స చ సిలిట్ఠత్తా అయం నియమవన్తసిలేసో నామ. కేసాని చ అక్ఖీని చేతి చ, కణ్హస్స భావోతి చ, వఙ్కస్స భావోతి చ, పాణయో చ పాదాని చ అధరాని చాతి చ, అతిరత్తస్స భావోతి చ విగ్గహో.

నియమక్ఖేపసిలేస

౨౯౮.పాణిపాదాధరేస్వేవ, సారాగో తవ దిస్సతి;
దిస్సతే సో'య'మథ వా, నాథ సాధుగుణేస్వపి.

౨౯౮. ‘‘**పాణి**’’చ్చాది. నాథ తవ పాణిపాదాధరేస్వేవ **సారాగో** సోభనో రత్తవణ్ణో దిస్సతి, న చిత్తే, సారాగో రత్తవణ్ణో ఛన్దరాగో చాతి సిలిట్ఠం. అయం నియమో అక్ఖిప్యతే. **అథ వా** కథం నియమ్యతే, యతో **సో అయం** సారాగో సాధూనం గుణేస్వేవ విరాగలక్ఖణో దిస్సతే ఇతి. తస్మా కథమవధారీయతీతి నియమక్ఖేపవచనో సిలేసోయం.

౨౯౮. ‘‘**పాణి**’’చ్చాది. హే **నాథ** తవ **సారాగో** సోభనో రత్తవణ్ణో పాణిపాదాధరేస్వేవ దిస్సతి, చిత్తే లోభో పన న దిస్సతి. అథ వా **సో అయం** సారాగో కత్తుకమ్యతాకుసలచ్ఛన్దభూతో **సాధుగుణేస్వపి** సజ్జనానం సీలాదిగుణేసుపి దిస్సతి. “ఏవా”తి దిస్సితనియమస్స పటిసేధకేన ‘‘**అథ వా**’’తి వచనేన సమన్నాగతత్తా రత్తవణ్ణసఙ్ఖాతరాగేన లోభస్స సిలిట్ఠత్తా చ అయం నియమక్ఖేపవచనసిలేసో. సం సోభనో రాగోతి విగ్గహో.

అవిరోధిసిలేస

౨౯౯.సలక్ఖణో’తిసుభగో,

తేజస్సీ నియతోదయో;

లోకేసో జితసంక్లేసో,

విభాతి సమణిస్సరో.

౨౯౯. ‘‘**సలక్ఖణో**’’ఇచ్చాది. సహ లక్ఖణేన ససరూపేన ద్వత్తింస వరపురిసలక్ఖణేన వా వత్తమానో **సలక్ఖణో,** చన్దో మునిన్దో చ, అతిసుభగో సో చ, **తేజస్సీ** సూరియో పభావిసేసయుత్తో చ, నియతో పతిదినముదయో పభాలక్ఖణో యస్స సో **నియతోదయో,** సూరియో, నియతో థిరో ఉదయో సమ్మాసమ్బుద్ధో సమ్బోధిరూపో యస్స సో **నియతోదయో,** మునిన్దో, **లోకేసో** బ్రహ్మా మునిన్దో చ, జితో సంక్లేసో ఝానరతివసేన కాయచిత్తాబాధో యేన సో, బ్రహ్మా, జితో సంక్లేసో దసవిధో అగ్గమగ్గఞ్ఞాణలాభా యేన సో. సో మణీనం ఇస్సరో ఉపమణి [ఉత్తమమణి (?)], సమణానం ఇస్సరో మునిన్దో విభాతీతి యోజ్జం. అయమవిరోధిసిలేసో లక్ఖణసుభగాదీనముభయత్థాపి అబ్యవహితత్తా.

౨౯౯. ‘‘**సలక్ఖణో**’’ఇచ్చాది. **సలక్ఖణో** లక్ఖణేన సహితో, **అతిసుభగో** అతిసున్దరాయ లక్ఖియా సమన్నాగతో, నో చే, ద్వత్తింసమహాపురిసలక్ఖణేహి సహితో అతివియ సోభాదీహి యుత్తో, **తేజస్సీ** అన్ధకారవిధమనసఙ్ఖతమహానుభావేన యుత్తో, **నియతోదయో** పతిదినం పుబ్బణ్హకాలే నియమితగగనుగ్గమనో, నో చే, నిరన్తరపవత్తబుద్ధతేజసా యుత్తో థిరసబ్బఞ్ఞుపదవిసఙ్ఖాతాభివుడ్ఢియా సమన్నాగతో, **లోకేసో** బ్రహ్మభూతో, **జితసంక్లేసో** ఝానపీతియా విజితకాయచిత్తదరథో, నో చే, తిలోకస్స ఇస్సరభూతో చతుత్థమగ్గఞ్ఞాణేన హతదసవిధసంకిలేసో, **సమణిస్సరో** సో ఉత్తమో మణి **విభాతి** సోభతి, నో చే, సమణానం ఇస్సరో **విభాతి** దిబ్బతీతి. ‘‘సలక్ఖణో సుభగో’’ఇచ్చాదికానం ద్విన్నం పదానం అవిరుద్ధత్తా చ, పఠమపాదే చన్దేన దుతియే సూరియేన తతియే బ్రహ్మునా చతుత్థే మణినా చ సబ్బఞ్ఞుపదత్థస్స సిలిట్ఠత్తా చ అయం అవిరోధిసిలేసో నామ. సహ లక్ఖణేన వత్తమానోతి చ, అతిసోభనో భగో సిరీ వా సిరీకామపయతనాదికో వా అస్సాతి చ, తేజో అస్స అత్థీతి చ, నియతో ఉదయో అస్సేతి చ, లోకస్స ఇసో ఇస్సరోతి చ, జితో సంక్లేసో యేనేతి చ, మణీనం సమణానం వా ఇస్సరోతి చ వాక్యం.

విరోధిసిలేస

౩౦౦. అసమోపి సమో లోకే,

లోకేసోపి నరుత్తమో;

సదయోప్య’దయో పాపే,

చిత్తా’యం మునినో గతి.

౩౦౦. ‘‘**అసమోపి**’’చ్చాది. నత్థి సమో రాజగుణాదీహి అస్సాతి **అసమో,** కోచి రాజాది, ‘‘అసమో’’తి లోకేకసిఖామణిభావేన ముని. తత్థ యదా అసమో రాజాది, తదా లోకే సమోతి విరుద్ధం అసమత్తా తస్స. **అపిసద్దో** విరోధం జోతేతి. పక్ఖన్తరే త్వవిరుద్ధం, లోకే దేవదత్తాదీనం విరోధిసత్తానం రాహులాదీనం అవిరోధిసత్తానఞ్చ సమత్తా, తతోయేవాయం విరోధాభాసానఞ్చసా విరోధోయేవ. **లోకేసో** బ్రహ్మా ముని చ. తత్థ ‘‘బ్రహ్మా నరుత్తమో’’తి విరుద్ధం దిబ్బయోనిత్తా తస్స. పక్ఖన్తరే త్వబ్యాఘాతో ఉత్తమనరత్తా తస్స. దయో దానం, సహ దయేనాతి **సదయో,** కోచి పురిసో. సహ దయాయ వత్తతీతి

సదయో, ముని. తత్థ పురిసో దాయకో పాపే జనే కథమదయోతి విరుజ్ఝతి. ముని పాపే రాగాదికే అదయోతి విరుజ్ఝతి. తస్మా మునినో **అయం** యథావుత్తా **గతి** పవత్తి **చిత్తా** అబ్భుతాతి అయం వుత్తనయేన విరోధిసిలేసో ఉదాహటో.

౩౦౦. ''**అసమో**''ఇచ్చాది. **అసమోపి** అతుల్యోపి కోచి రాజాదికో లోకే **సమో** తుల్యో, నో చే, సదిసపుగ్గలరహితో ఏవ రాహులభద్రదేవదత్తాదిసబ్బలోకే అనునయపటిఘాభావేన సమో హోతి. **లోకేసోపి** బ్రహ్మాభూతోపి **నరుత్తమో** నరవరో హోతి, నో చే, సకలలోకాధిపతి హుత్వా ఏవ నరుత్తమో. **సదయోపి** యాచకేసు దయసఙ్ఖాతేన దానేన యుత్తోపి **పాపే** పాపిట్ఠే **అదయో** దానరహితో, నో చే, దయాసహితో ఏవ అకుసలే నిద్దయో. మునినో అయం **గతి** పవత్తి **చిత్తా** విచిత్తాతి రాజాదినో అసమసమతా చ, బ్రహ్మా హుత్వా ఉత్తమనరభావో చ, దానసహితస్స కస్సచి పురిసస్స దానరహితభావో చ విరుద్ధో హోతి. తస్మా రాజబ్రహ్మాపురిసేహి మునినో సిలిట్ఠత్తా అయం విరోధిసిలేసో నామ. పుబ్బపుబ్బపక్ఖే విరోధో అపరాపరపక్ఖేహి నిరాకతో హోతి. పుబ్బపక్ఖే **అపి**సద్దో విరోధం జోతేతి, అపరపక్ఖే అవధారణన్తి. నత్థి సమో యస్సేతి చ, నరో చ సో ఉత్తమో చేతి చ, సహ దయేన దయాయ వా వత్తమానోతి చ, నత్థి దయో దయా వా అస్సేతి చ విగ్గహో.

ఓచిత్యసమ్పోసకపదసిలేస

౩౦౧. సంసారదుక్ఖోపహతా-వనతా జనతా త్వయి;
సుఖ'మిచ్ఛిత'మచ్చన్తం, అమతన్దద విన్దతి.

౩౦౧. ఉదాహరతి ''**సంసారే**''చ్చాది. **సంసారో** అబ్బోచ్ఛిన్నం వత్తమానా ఖన్ధపటిపాటియేవ **దుక్ఖం** దుక్ఖమత్తాదినా, తేన **ఉపహతా** పహటా జనతా, అమతం సుఖం అమతం వా నిబ్బానం దదాతీతి **అమతన్దదా**తి ఆమన్తనం, త్వయి **అవనతా** పణామవసేన **ఇచ్ఛిత**మతిమతం దుక్ఖాపగమనిబ్బత్తం కాయికం చేతసికఞ్చ **సుఖం** అచ్చన్తం **విన్దతి** పటిలభతీతి. ఏత్థ అమతం సుధా నిబ్బానఞ్చ, అమతన్దదో దుక్ఖోపహతే సుఖయతీతి ఉచితన్తి "అమతం దదాతీ"తి పదమధిగతే వత్థుని ఓచిత్యం సమ్పోసయతీతి ఓచిత్యసమ్పోసకో పదసిలేసోయం. **ఆది**సద్దేన "సుగన్ధిసోభాసమ్బన్ధీ"త్యాద్యుపమాసిలేసాదయో సఙ్గహితాతి.

౩౦౧. ''**సంసార**''ఇచ్చాది. **సంసారదుక్ఖోపహతా** ఖన్ధధాతుఆయతనానం నిరన్తరపవత్తిసఙ్ఖాతేన దుక్ఖేన ఉపహతా జనతా, **అమతన్దద** హే సుధాదాయక నో చే, నిబ్బానదాయక తథాగత త్వయి **అవనతా** పణమనవసేన ఓనతా **ఇచ్ఛితం** అభిమతం **సుఖం** కాయికచేతసికసుఖం **అచ్చన్తం** అతిసయేన **విన్దతి** సేవతీతి. అమతదాయకా దుక్ఖితే సుఖితే కరోన్తీతి ఇదం ఉచితమేవేతి ఉభయత్థస్సాపి వాచకం "అమతం దదాతీ"తి పదం తాదిసజనస్స సుఖదానే ఓచిత్యం పోసేతీతి అయం ఓచిత్యసమ్పోసకపదసిలేసో. సంసారోయేవ దుక్ఖన్తి చ, తేన ఉపహతాతి చ, అమతం సుధం నిబ్బానం వా దదాతీతి చ వాక్యం.

౩౦౨.గుణయుత్తేహి వత్థూహి, సమం కత్వాన కస్సచి;
సంకిత్తనం భవతి యం, సా మతా తుల్యయోగితా.

౩౦౨. తుల్యయోగితం యోజయతి ''**గుణే**''చ్చాదినా. **గుణో** ధమ్మో సాధు అసాధు వా, తేన యుత్తేహి వత్థూహి సహ **సమం కత్వాన** వత్థుతో అసామ్యేపి తథాభావమారోప్య **కస్సచి** పురిసాదినో థుతినిన్దత్థం యం **కిత్తన**మాఖ్యానం, **సా**

తుల్యక్ఖణా తుల్యయోగితా మతా, వత్తుమిచ్ఛితేన గుణేన తాదిసానం తుల్యయోగితాపటిపాదనతో తదత్థియేన తుల్యయోగితా తథా ద్విధా వత్తతి.

౩౦౨. ఇదాని తుల్యయోగితాలఙ్కారం దస్సేతి ''**గుణయుత్తేహి**''ఇచ్చాదినా. **గుణయుత్తేహి** సున్దరాసున్దరేహి యేహి కేహిచి గుణేహి యుత్తేహి వత్థూహి, **సమం కత్వాన** తత్వతో అసమానేసుపి సమానత్తబుద్ధియా ఆరోపనం కత్వా, **కస్సచి** పురిసాదినో థుతిం నిన్దం వా నిస్సాయ యం **సంకిత్తనం** గుణాగుణకథనం భవతి, సా తుల్యయోగితాతి మతాతి. గుణేహి యుత్తాతి చ, తుల్యేన గుణేన సహ యోగోతి చ, సో ఏతేసం రంసిమాలీభగవన్తాదీనమత్థీతి చ, తేసం భావో తుల్యగుణసమ్బన్ధోతి చ విగ్గహో. ఏత్థ తుల్యగుణయుత్తపదత్థానం తగ్గుణసమ్బన్ధస్స తుల్యయోగితాభావతో తప్పటిపాదకో ఉత్తివిసేసో తదత్థియేన తుల్యయోగితాతి ఞేయ్యా.

౩౦౩. **సమ్పత్తసమ్మదో లోకో,**
సమ్పత్తాలోకసమ్పదో;
ఉభోహి రంసిమాలీ చ,
భగవా చ తమోనుదో.

౩౦౩. ఉదాహరతి ''**సమ్పత్తే**''చ్చాది. తమం నుదతీతి **తమోనుదో. రంసిమాలీ** సూరియో చ, అథ వా సమ్మాసమ్బుద్ధో చాతి **ఉభోహి** కరణభూతేహి హేతుభూతేహి వా **లోకో** సత్తలోకో, సమ్పత్తో సమ్మదో పీతి యేన తథావిధో చ, సమ్పత్తో ఆలోకస్స సమ్పదా యేన తథావిధో చాపీతి. ఏత్థ పీతిదానాదిగుణయుత్తేన రంసిమాలినా సమం కత్వా భగవతో థుతివసేన కిత్తనన్తి లక్ఖణం యోజనీయం.

౩౦౩. ఇదాని ఉదాహరతి ''**సమ్పత్తి**''చ్చాదినా. **తమోనుదో** అన్ధకారం పహరన్తో రంసిమాలీ చ భగవా చ **ఉభోహి** కరణభూతేహి హేతుభూతేహి వా, **లోకో** సత్తలోకో **సమ్పత్తసమ్మదో** పటిలద్ధపీతికో చ సమ్పత్తాలోకసమ్పదా చ హోతీతి. ఏత్థ పీతిదానాలోకకరణసఙ్ఖాతగుణయుత్తేన సూరియేన తుల్యం కత్వా భగవతో థుతివసేన గుణకథనం హోతి. సమ్పత్తో సమ్మదో పీతి యేనేతి చ, ఆలోకస్స సమ్పదాతి చ, సమ్పత్తా ఆలోకసమ్పదా యేనేతి చ, తమం నుదతీతి చ వాక్యం. ఉదాహరణే అదస్సితేపి అసాధుగుణయుత్తేన కేనచి వత్థునా సమం కత్వా కస్సచి కాతబ్బనిన్దాపి ఏవమేవ దట్ఠబ్బా.

౩౦౪. **అత్థన్తరం సాధయతా, కిఞ్చి తంసదిసం ఫలం;**
దస్సీయతే అసన్తం వా, సన్తం వా తం నిదస్సనం.

౩౦౪. నిదస్సనం పదస్సేతి ''**అత్థన్తర**''మిచ్చాదినా. **అత్థన్తరం** నిదస్సేతబ్బాపేక్ఖాయ అఞ్ఞం కిఞ్చి ఉచితం కారియం **సాధయతా** కేనచి వత్థునా హేతుభూతేన, తేన అత్థన్తరేనేవ **సదిసం** తుల్యం ఫలం కిఞ్చి **అసన్తం** అనిట్ఠం వా **సన్తం** ఇట్ఠం వా **దస్సీయతే** పటిపాదీయతే, తం ఏవంలక్ఖణం నిదస్సనం సియా.

౩౦౪. ఇదాని నిదస్సనాలఙ్కారం నిదస్సేతి ''**అత్థన్తరి**''చ్చాదినా. **అత్థన్తరం** నిద్దిసితబ్బతో అఞ్ఞం ఉచితకారియసఙ్ఖాతమత్థం [ఉచితకిచ్చ… (క.)] **సాధయతా** సాధయన్తేన కేనచి వత్థునా **తంసదిసం** తేన అత్థన్తరేన

సమానం **అసన్తం** అనిట్ఠం వా **సన్తం** ఇట్ఠం వా కిఞ్చి ఫలం **దస్సీయతే** వత్థూహి పటిపాదీయతే, **తం** తాదిసం ఫలం నిదస్సనం నామాతి. అత్థో చ సో అన్తరో అఞ్ఞో చాతి చ, తేన అత్థన్తరేన సదిసమితి చ, నిదస్సీయతేతి చ విగ్గహో.

అసన్తఫలనిదస్సన

३०३.ఉదయా సమణిన్దస్స, యన్తి పాపా పరాభవం;

ధమ్మరాజవిరుద్ధానం, సూచయన్తా [దీపయన్తా (సీ.)] **దురన్తతం.**

३०३. ''**ఉదయా**''ఇచ్చాది. **సమణిన్దస్స** మహాముని‌నో **ఉదయా** పాతుభావేన **పాపా** లోభాదయో **పరాభవం** నిధనం యన్తి, పరాభవన్తీతి వుత్తం హోతి. ఉదయపుబ్బకేన పాపపరాభవనత్థన్తరేన సదిసం ఫలం నిదస్సేతి. కిం కరోన్తా? **ధమ్మరాజా** ధమ్మేనుపేతో రాజా, మునిన్దో చాతి సిలిట్ఠం, తేన విరుద్ధానం, దుట్ఠో విరుద్ధో అన్తో అవసానం యస్స, తస్స భావో, తం సూచయన్తాతి ధమ్మరాజవిరోధహేతుకం అసన్తఫలమేతం నిదస్సనం పరాభవస్సానిట్ఠత్తా.

३०३. ఇదాని ఉదాహరతి ''**ఉదయా**''ఇచ్చాదినా. **సమణిన్దస్స** మునిన్దస్స **ఉదయా** లోకే పాతుభావేన **పాపా** లోభాదయో **ధమ్మరాజవిరుద్ధానం** రాజధమ్మేహి సమన్నాగతరాజూహి, ధమ్మాధిపతినా మునిన్దేన వా విరుద్ధానం **దురన్తతం** అనిట్ఠావసానతం **సూచయన్తా** పకాసేన్తో **పరాభవం** పరిహానిం **యన్తి** పాపుణన్తీతి. ఏత్థ పుబ్బద్ధేన ఉదయపుబ్బకో పాపపరాభవనసఙ్ఖాతో అత్థన్తరో దస్సితో, అపరద్ధేన తంసదిసవిరోధహేతుకం దురన్తసఙ్ఖాతం అసన్తఫలం దస్సేతి. ధమ్మరాజవిరోధహేతుకం అసన్తఫలమేతం పరాభవస్సానిట్ఠత్తా. సమణానమిన్దోతి చ, ధమ్మేన యుత్తో రాజాతి వా ధమ్మేసు రాజాతి వాతి చ, తేన విరుద్ధాతి చ, దుట్ఠో విరూపో అన్తో పరియోసానం యేసమితి చ, తేసం భావోతి చ వాక్యం.

సన్తఫలనిదస్సన

३०६. సిరోనిక్ఖిత్తచరణో-
చ్ఛరియాన'మ్బుజాన'యం;
పరమబ్భుతతం లోకే,
విఞ్ఞాపేత'త్తనో జినో.

३०६. ''**సిరో**''చ్చాది. **అచ్ఛరియానం** భగవతో చరణారవిన్దద్వన్దసమ్పటిగ్గహణత్థం పథవిం భిన్దిత్వా సముగ్గతానమచ్ఛరియగుణోపేతానమమ్బుజానం **సిరసి** మత్థకే నిక్ఖిత్తా చరణా యేన సో జినో. అమ్బుజోపరిచరణనిక్ఖేపలక్ఖణేనత్థన్తరేన సదిసం ఫలం దస్సేతి. అత్తనో పరమచ్ఛరియభావం విఞ్ఞాపేతి. సన్తఫలమిదం నిదస్సనం జినబ్భుతత్థదీపనస్స ఇట్ఠత్తాతి.

३०६. ''**సిరో**''ఇచ్చాది. అయం జినో **అచ్ఛరియానం** అత్తనో పాదపటిగ్గహణత్థం పథవిం భిన్దిత్వా ఉగ్గతత్తా అచ్ఛరాపహరణయోగ్గానం అమ్బుజానం **సిరోనిక్ఖిత్తచరణో** మత్థకే ఠపితపాదో **లోకే** సత్తలోకే అత్తనో **పరమబ్భుతతం** అతిఅచ్ఛరియగుణం **విఞ్ఞాపేతి** అవబోధేతీతి. ఏత్థ అచ్ఛరియపదుమానం మత్థకే చరణనిక్ఖేపసఙ్ఖాతేన అత్థన్తరేన

పరమబ్భుతతం విఞ్ఞాపేతీతి అయం సదిససన్తఫలం జినబ్భుతత్థదీపనస్స ఇట్ఠత్తా. సిరసి నిక్ఖిత్తాని చరణాని యేసేతి చ, అచ్ఛరం అచ్ఛరాసఙ్ఘాతం అరహన్తీతి చ, పరమో ఉత్తమో అబ్భుతో గుణో అస్సేతి చ, తస్స భావోతి చ విగ్గహో.

౩౦౭. విభూతియామహన్తత్తం, అధిప్పాయస్స వా సియా;

పరముక్కంసతం యాతం, తం మహన్తత్త’మీరితం.

౩౦౭. మహన్తత్తముపదస్సేతి ‘‘**విభూతియా**’’ఇచ్చాదినా. **విభూతియా** సమ్పత్తియా **అధిప్పాయస్స వా** అజ్ఝాసయస్స వా **పరముక్కంసతం** పరమాతిసయభావం **యాతం** ఉపగతం మహన్తత్తం నామ **ఈరితం** కథితం.

౩౦౭. ఇదాని మహన్తత్తాలఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**విభూతి**’’ ఇచ్చాదినా. **విభూతియా** సమ్పత్తియా వా **అధిప్పాయస్స** అజ్ఝాసయస్స వా **పరముక్కంసతం** అత్యుక్కంసభావం **యాతం** యం మహన్తత్తం సియా, **తం** మహన్తత్తమితి ఈరితన్తి. మహతో భావోతి చ, పరమో ఉక్కంసో అతిసయో యస్సేతి చ, తస్స భావోతి చ వాక్యం.

విభూతిమహన్తత్త

౩౦౮. కిరీటరతనచ్ఛాయా-నువిద్ధాతపవారణో;

పురా పరం సిరిం విన్ది, బోధిసత్తో’భినిక్ఖమా.

౩౦౮. ఉదాహరతి ‘‘**కిరీటే**’’చ్చాది. అభినిక్ఖమా **పురా** పుబ్బే **బోధిసత్తో** మాయాదేవియా పుత్తో **పరముక్కట్ఠం** అనఞ్ఞసాధారణం **సిరిం** విభూతిం **విన్ది** పటిలభి. కీదిసో? **కిరీటే** మకుటే రతనానం **ఛాయాహి** సోభాహి **అనువిద్ధో** ఛురితో **ఆతపవారణో** సేతచ్ఛత్తం యస్స సో తాదిసోతి విభూతియా మహన్తత్తం వుత్తం “ఆతపవారణో రతనచ్ఛాయానువిద్ధో”తి.

౩౦౮. ఇదాని ఉదాహరతి ‘‘**కిరీట**’’ఇచ్చాదినా. **బోధిసత్తో** అన్తిమజాతియం మహాబోధిసత్తో **అభినిక్ఖమా** అభినిక్ఖమనతో **పురా** పుబ్బే **కిరీటరతనచ్ఛాయానువిద్ధాతపవారణో** మోలిరతనరంసీహి రఞ్జితసేతచ్ఛత్తో **పరముక్కట్ఠం** **సిరిం** విభూతిం **విన్ది** అనుభవీతి. ఏత్థ మోలిరతనకన్తియా సేతచ్ఛత్తస్స ఓవిద్ధభావకథనేన విభూతియా మహన్తత్తం హోతి. కిరీటే రతనానీతి చ, తేసం ఛాయాయోతి చ, తాహి అనువిద్ధో ఛురితో ఆతపవారణో యస్సేతి చ వాక్యం.

అధిప్పాయమహన్తత్త

౩౦౯. సత్తో సమ్బోధియం బోధి-

సత్తో సత్తహితాయ సో;

హిత్వా స్నేహరసాబద్ధ-

మపి రాహులమాతరం.

౩౦౯. ‘‘**సత్తో**’’ఇచ్చాది. **స్నేహేన** పియభావేన జాతేన **రసేన** రాగేన ఆబద్ధమత్తని **రాహులమాతరం** బిమ్బాదేవిమ్పి, కిముతఞ్ఞం యువతిజనం, **హిత్వా** అనపేక్ఖిత్వా అనాసత్తో హుత్వా **సత్తానం** **హితాయ** లోకియలోకుత్తరాయ వడ్ఢియా

బోధిసత్తో సిద్ధత్థో **సమ్బోధియం** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేయేవ **సత్తో** ఆసత్తో, తత్థేవ లగ్గోతి అధిప్పాయో. మహన్తత్తముక్కట్ఠం తాదిసవనితారతనానాసజ్జనలక్ఖణమాలక్ఖీయతీతి.

౩౦౯. ''**సత్తో**''ఇచ్చాది. సో బోధిసత్తో **స్నేహరసాబద్ధం** పియభావసఞ్జాతరాగేన ఆబద్ధం **రాహులమాతరం అపి** బిమ్బాదేవిమ్పి హిత్వా **సత్తహితాయ** సత్తానం లోకియలోకుత్తరత్థాయ **సమ్బోధియం** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణేయేవ **సత్తో** లగ్గోతి. తాదిసఇత్థిరతనేపి అలగ్గతాకథనేన బోధిసత్తస్స ఉక్కట్ఠజ్ఝాసయమహన్తత్తం వుత్తం హోతి. సమ్మా బుజ్ఝతి ఏతాయాతి చ, బోధియం సత్తో లగ్గోతి చ, సత్తానం హితమితి చ, స్నేహేన పియభావేన జాతో రసో రాగోతి చ, తేన ఆబద్ధాతి చ విగ్గహో.

౩౧౦. **గోపేత్వా వణ్ణనీయం యం,**
కిఞ్చి దస్సీయతే పరం;
అసమం వా సమం తస్స,
యది సా వఞ్చనా మతా.

౩౧౦. వఞ్చనం వదతి ''**గోపేత్వా**''ఇచ్చాదినా, **వణ్ణనీయం** కిఞ్చి వత్థుం **గోపేత్వా** నిరంకత్వా **తస్స** వణ్ణనీయస్స **అసమం** విసమం విసదిసం **పరమఞ్ఞం యం కిఞ్చి** వత్థు యది దస్సీయతే కవినాతి అనువదిత్వా సా వఞ్చనా మతాతి విధీయతే.

౩౧౦. ఇదాని వఞ్చనాలఙ్కారం దస్సేతి ''**గోపేత్వా**''ఇచ్చాదినా. **వణ్ణనీయం** కిఞ్చి వత్థుం గోపేత్వా **తస్స** వణ్ణనీయస్స **సమం** సదిసం వా **అసమం** విసదిసం వా **పరం యం కిఞ్చి** వత్థు యది దస్సీయతే కవినా, సా వఞ్చనాఇతి మతాతి. వఞ్చేతి వణ్ణనీయం ఏతాయ వుత్తియాతి వాక్యం.

అసమవఞ్చనా

౩౧౧. **పురతో న సహస్సేసు,**
న పచ్ఛేసు చ తాదినో;
మారో పరేసు తస్సే'సం,
సహస్సం దసవడ్ఢితం.

౩౧౧. ఉదాహరతి ''**పురతో**''ఇచ్చాది. **మారో** కామో **తాదినో** లోభాదీసు తాదిసత్తా మునినో **పురతో** సమ్ముఖే సహస్సం ఇసవో అస్సాతి **సహస్సేసు** చ న హోతి. పఞ్చ ఇసవో అస్సాతి **పఞ్చేసు** చ న హోతీతి వణ్ణనీయో మారోత్ర గోప్యతే. **తస్స** యో తిభువనం జయీ. **పరేసు** అఞ్ఞసత్తేసు సరాగేసు **ఏసమిసూనం దసవడ్ఢితం** దసహి గుణితం సహస్సం, కథమఞ్ఞథాభువనత్తయం జయేయ్యాతి మారం గోపేత్వా దససహస్సోపలక్ఖితవత్థన్తరస్స దస్సితత్తా అసమవఞ్చనాయం.

౩౧౧. ఇదాని ఉదాహరతి ''**పురతో**''ఇచ్చాదినా. మారో **తాదినో** లాభాలాభాదీసు అవికారినో తథాగతస్స **పురతో** అభిముఖే **సహస్సేసు** చ సహస్ససరోపి న హోతి, **పఞ్చేసు** పఞ్చ ఇసు చ తాదిసే ఠపేత్వా పఞ్చ ఇసు న హోతి. **పరేసు** సుగతసమ్ముఖే ఈదిసేసుపి అఞ్ఞేసు సంకిలేసేసు **తస్స** తిలోకజేతునో మారస్స **ఏసం** సరానం **దసవడ్ఢితం** దసగణనాయ

వడ్ఢితం **సహస్సం** హోతి దససహస్సం హోతీతి. వణ్ణనీయం మారం గోపేత్వా దససహస్ససఙ్ఖ్యాహి గణితస్స అఙ్గస్స సరసఙ్ఖాతవత్థునో దస్సితత్తా అయం అసమవఞ్చనా నామ. సహస్సం ఇసవో అస్సేతి చ, పఞ్చ ఇసవో అస్సేతి చ, దసహి వడ్ఢితన్తి చ వాక్యం.

సమవఞ్చనా

౩౧౨.వివాద’మనుయుఞ్జన్తో,

మునిన్దవదనిన్దునా;

సమ్పుణ్ణో చన్దిమా నా’యం;

ఛత్త’మేతం మనోభునో.

౩౧౨. ‘‘**వివాద**’’మిచ్చాది. **మనోభునో**తి కామస్స. సమవఞ్చనాయం పుణ్ణచన్దం నిరంకత్వా ఛత్తస్స దస్సితత్తా.

౩౧౨. ‘‘**వివాద**’’ఇచ్చాది. **మునిన్దవదనిన్దునా** సబ్బఞ్ఞునో ముఖచన్దేన వివాదం అనుయుఞ్జన్తో సమ్పుణ్ణో **అయం** పచ్చక్ఖో చన్దిమా న హోతి. కిఞ్చరహి **ఏతం** చన్దమణ్డలం **మనోభునో** అనఙ్గస్స ఉబ్భూతియం **ఛత్తం** సముస్సితసేతచ్ఛత్తన్తి. వణ్ణనీయం చన్దమణ్డలం ఠపేత్వా తతో అఞ్ఞస్స చన్దసదిసస్స ఛత్తస్స దస్సితత్తా అయం వుత్తి సమవఞ్చనా నామ. మునీనం ఇన్దోతి చ, తస్స వదనమితి చ, ఇన్దుసదిసో ఇన్దు, మునిన్దవదనమేవ ఇన్దూతి చ, సమన్తతో పుణ్ణోతి చ, మనసి భూతోతి చ విగ్గహో.

౩౧౩. పరానువత్తనాదీహి, నిబ్బిన్దేని’హ యా కతా;

థుతిర’ప్పకతే సా’యం, సియా అప్పకతత్థుతి.

౩౧౩. అప్పకతత్థుతిం పకాసేతి ‘‘**పరి**’’చ్చాదినా. **పరేసం** యేసం కేసఞ్చి **అనువత్తనం** సేవా, తమాది యేసం తేహి **నిబ్బిన్దేన** విరత్తేన **అప్పకతే** అసన్నిహితే బుద్ధివిసయేయేవ **ఇహ** కిస్మిఞ్చి వత్థుమ్హి కతా యా **థుతి** సంరాధనం, సాయం అప్పకతత్థుతి సియా.

౩౧౩. ఇదాని అప్పకతత్థుతిం దస్సేతి ‘‘**పరాను**’’చ్చాదినా. **పరానువత్తనాదీహి** అఞ్ఞస్స యస్స కస్సచి అనువత్తనాదీహి **నిబ్బిన్దేన** ఉబ్బేగం పత్తేన **అప్పకతే** అనధిగతే బుద్ధివిసయే ఏవ **ఇహ** ఇమస్మిం కిస్మిఞ్చి వత్థుమ్హి కతా యా **థుతి** సంరాధనసఙ్ఖాతా పసంసా అత్థి, సా అయం అప్పకతత్థుతి నామ సియాతి. పరేసమనువత్తనమితి చ, తం ఆది యేసం పరపీళాదీనమితి చ, న పకతోతి చ, రకారో సన్ధిజో, అప్పకతే కతా థుతీతి చ వాక్యం.

౩౧౪.సుఖం జీవన్తి హరిణా, వనేస్వ’పరసేవినో;

అనాయాసోపలాభేహి, జలదబ్బఙ్కురాదిభి.

౩౧౪. ఉదాహరతి ‘‘**సుఖ**’’మిచ్చాది. జలేహి **దబ్బఙ్కురేహి** దబ్బతిణుగ్గమేహి. **ఆది**సద్దేన తరుపల్లవాదీహి. కీదిసేహి? **అనాయాసేన** సేవాపరిక్లేసాదినా వినా **ఉపలాభేహి** పాపుణితబ్బేహి. పరమఞ్ఞం కిఞ్చి న సేవన్తి సీలేనేతి **అపరసేవినో**.

పరచిత్తారాధనబ్యసనపరమ్ముఖా హరిణా వనేసు **సుఖం** నిరాకులం జీవన్తీతి. ఏత్థ రాజానువత్తనక్లేసనిబ్బిన్దేన సన్నిహితా మిగవుత్తి పసంసితాతి.

౩౧౪. ఇదాని ఉదాహరతి ''**సుఖ**''మిచ్చాదినా. **హరిణా** మిగా **అపరసేవినో** వుత్తిం నిస్సాయ పరం అసేవమానా **అనాయాసోపలాభేహి** పరపరిగ్గహాభావతో పరసేవాపరిస్సమం వినా లబ్భనీయేహి **జలదబ్భఙ్కురాదిభి** ఉదకదబ్భఙ్కురరుక్ఖలతాపల్లవాదీహి **వనేసు** ఇచ్ఛితిచ్ఛితారఞ్ఞేసు **సుఖం జీవన్తి** సుఖజీవనం కరోన్తీతి. ఏత్థ రాజసేవాబ్యసనప్పత్తేన కేనచి అనధిగతాపి మిగజీవికా పసంసితా హోతి. పరం న సేవన్తి సీలేనాతి చ, అభావో ఆయాసస్సేతి చ, తేన ఉపలభితబ్బాతి చ, దబ్బానం అఙ్కురానీతి చ, జలఞ్చ దబ్భఙ్కురాని చేతి చ, తాని ఆది యేసం పల్లవాదీనమితి చ విగ్గహో.

౩౧౫.ఉత్తరం ఉత్తరం యత్థ, పుబ్బపుబ్బవిసేసనం;

సియా ఏకావలీ సా'యం, ద్విధా విధినిసేధతో.

౩౧౫. ఏకావలిం కథయతి ''**ఉత్తర**''మిచ్చాదినా. **యత్థ** వుత్తియం **ఉత్తరం ఉత్తరం** ఉపరిట్ఠానముపరిట్ఠానం పుబ్బస్స పుబ్బస్స విసేసనం విధినిసేధనవసేన ఏకావలి నామ సియా. **అయం** ఏకావలి **విధినిసేధతో** విధివసేన నిసేధనవసేన చ ద్విధా.

౩౧౫. ఇదాని ఏకావలిం దస్సేతి ''**ఉత్తర**''మిచ్చాదినా. **యత్థ** ఉత్తియం **ఉత్తరం ఉత్తరం** ఉపరూపరిభవం పదం **పుబ్బపుబ్బవిసేసనం** పుబ్బపుబ్బపదస్స విధినిసేధనవసేన విసేసనం హోతి, సా ఏకావలి నామ సియా. **అయం** ఏకావలి **విధినిసేధతో** విధినిసేధవసేన ద్విధా హోతీతి. ఉత్తరం పుబ్బన్తి ఠానూపచారేన ఠానీభూతం పదమేవ వుచ్చతి. పుబ్బస్స పుబ్బస్స విసేసనమితి చ, ఏకతో ఆవలియన్తి సంవలియన్తి పదాని ఏతాయాతి చ, విధివిధానఞ్చ నిసేధో పటిసేధో చాతి చ వాక్యం. ఏత్థ "ఉత్తరం ఉత్తర"న్తి చ "పుబ్బస్స పుబ్బస్స"ఇతి చ కమేన విసేసనవిసేస్యగుణేన బ్యాపనిచ్ఛాయం నిబ్బచనం, విసేస్యగుణం గమ్మమానమేవ.

విధిఏకావలి

౩౧౬. పాదా నఖాలిరుచిరా,

నఖాలీ రంసిభాసురా;

రంసీ తమోపహానేక [...పహారేక (సీ.)] -

రసా సోభన్తి సత్థునో.

౩౧౬. ఉదాహరతి ''**పాదా**''ఇచ్చాది. సుగమ్మం. ఏత్థ పాదాదీనం విసేస్యానం నఖాలిరుచిరత్తాదివిధానేన విసేసనేన విసేసితబ్బత్తా అయం విధిఏకావలి.

౩౧౬. ఇదాని ఉదాహరతి ''**పాదా**''ఇచ్చాదినా. సత్థునో పాదా **నఖాలిరుచిరా** నఖపన్తీహి మనుఞ్ఞా **నఖాలీ** నఖపన్తియో **రంసిభాసురా** రంసీహి దిబ్బమానా **రంసీ** కన్తియో **తమోపహానేకరసా** అన్ధకారవిధమనే అసహాయకిచ్చా హుత్వా సోభన్తీతి.

ఏత్థ పాదాదీనం పుబ్బపదానం నఖాలిరుచిరత్తాదివిధాయకేహి ఉత్తరఉత్తరవిసేసనేహి విసేసితత్తా అయం విధిఏకావలి నామ. నఖానం ఆలి పాళీతి చ, నఖాలీహి రుచిరాతి చ, రంసీహి భాసురాతి చ, తమసో అపహారో అపహరణమితి చ, సో ఏకో రసో కిచ్చం ఏతాసం రంసీనమితి చ విగ్గహో.

నిసేధఏకావలి

౩౧౭. అసన్తుట్ఠో యతీ నేవ,
సన్తోసో నా'లయాహతో;
నా'లయో యో సజన్తూనం,
నా'నన్తబ్యసనావహో.

౩౧౭. ‘‘**అసన్తుట్ఠో**’’ఇచ్చాది. **అసన్తుట్ఠో** చతుపచ్చయసన్తోసవసేన యో కోచి యతి నామ నేవ సియా. **ఆలయేన** తణ్హాయ ఆహతో చ యో, సో సన్తోసో నామ న హోతి. యో **జన్తూనం** సత్తానం అనన్తబ్యసనావహో న హోతి, సో ఆలయో నామ న భవతీతి. అసన్తుట్ఠాదీనం యతిత్తాదినిసేధనవసేన విసేసనానం పవత్తియా నిసేధఏకావలి అయం.

౩౧౭. ‘‘**అసన్తుట్ఠో**’’ఇచ్చాది. **అసన్తుట్ఠో** చీవరాదీసు చతూసు పచ్చయేసు దస్సితద్వాదసవిధసన్తోసానం అఞ్ఞతరేన అసన్తుట్ఠో **యతి న ఏవ** భిక్ఖు నామ న హోతి. **ఆలయాహతో** తణ్హాయ పహతో సన్తోసో న హోతి. యో జన్తూనం **అనన్తబ్యసనావహో న** యో సత్తానం అపరియన్తపీళాపాపకో న హోతి, సో ఆలయో న హోతీతి. అసన్తుట్ఠాదీనం యతిభావాదిపటిసేధవసేన విసేసనానం పవత్తత్తా అయం నిసేధఏకావలి నామ. అసన్తుట్ఠపదం యతిసహితసకలసత్తసముదాయస్స సాధారణభావేన ఠితం, యతి న భవతీతి యతితో అఞ్ఞేసు సకలసత్తసఙ్ఖాతేసు అవయవేసు పతిట్ఠాపనతో “అసన్తుట్ఠో”తి విసేస్యో, “యతి నే”తి ఇదం విసేసనం. సేసేసుపి విసేసనవిసేస్యత్తం వుత్తనియామేన యథారహం యోజేతబ్బం. న సన్తుస్సతీతి చ, ఆలయేన హతోతి చ, నత్థి అన్తో ఏతేసమితి చ, తాని చ తాని బ్యసనాని చేతి చ, తాని ఆవహతీతి చ వాక్యం.

౩౧౮. యహిం భూసియభూసత్తం, అఞ్ఞమఞ్ఞం తు వత్థునం;
వినావ సదిసత్తం తం, అఞ్ఞమఞ్ఞవిభూసనం.

౩౧౮. అఞ్ఞమఞ్ఞమాహ ‘‘**యహి**’’మిచ్చాదినా. యహిం సదిసత్తం వినా ఏవ **వత్థునం** పదత్థానం అఞ్ఞమఞ్ఞం భూసియభూసత్తం, తం అఞ్ఞమఞ్ఞం నామ విభూసనమలఙ్కారోతి.

౩౧౮. ఇదాని అఞ్ఞమఞ్ఞాలఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**యహి**’’మిచ్చాదినా. **యహిం** అలఙ్కారే సదిసత్తం వినా ఏవ వత్థునం అఞ్ఞమఞ్ఞం తు **భూసియభూసత్తం** అలఙ్కారియఅలఙ్కారత్తం హోతి, **తం** అఞ్ఞమఞ్ఞవిభూసనం హోతీతి. భూసియఞ్చ భూసా చాతి చ, తాసం భావోతి చ, అఞ్ఞఞ్చ అఞ్ఞఞ్చాతి చ విగ్గహో. “అఞ్ఞమఞ్ఞ”న్తి ఏత్థ ఛట్ఠున్తఅసఙ్ఖ్యమబ్యయం, ససఙ్ఖ్యే చేతి “భూసియభూసత్త”న్తి ఇమస్స విసేసనం కత్వా వత్తబ్బం. అలఙ్కారియమపేక్ఖాయ అలఙ్కారవత్థు చ, తమపేక్ఖాయ అలఙ్కారియవత్థు చ అఞ్ఞమఞ్ఞం నామ. తన్దీపకాలఙ్కారోపి తదత్థియేన తన్నామకో హోతి.

౩౧౯. బ్యామంసుమణ్డలం తేన, మునినా లోకబన్ధునా;

మహన్తిం విన్దతీ కన్తిం, సోపి తేసేవ తాదిసిం.

౩౧౯. ఉదాహరతి ‘‘**బ్యామంసు**’’ఇచ్చాదినా. సుబోధం.

౩౧౯. ఇదాని ఉదాహరతి ‘‘**బ్యామంసు**’’ఇచ్చాదినా. **బ్యామంసుమణ్డలం** బ్యామపభామణ్డలం **లోకబన్ధునా తేన మునినా** కరణభూతేన **మహన్తిం** మహతిం పూజనీయం వా **కన్తిం** సోభం **విన్దతి** సేవతి, **సోపి** ముని **తేన ఏవ** బ్యామంసుమణ్డలేన తాదిసిం కన్తిం విన్దతీతి. అఞ్ఞమఞ్ఞం అసదిసానం బ్యామంసుమణ్డలమునిసఙ్ఖాతానం ద్విన్నం వత్థూనం బ్యామంసుమణ్డలం పఠమవాక్యే అలఙ్కారియం హోతి, మునిపదత్థో అలఙ్కారో హోతి. అపరవాక్యే ఇమే ద్వే విపల్లాసేన అలఙ్కారియఅలఙ్కారా హోన్తి. అంసూనం మణ్డలమితి చ, బ్యామం ఏవ అంసుమణ్డలమితి చ, లోకో బన్ధు అస్సేతి చ, సా వియ దిస్సతీతి చ విగ్గహో.

౩౨౦. కథనం సహభావస్స, క్రియాయ చ గుణస్స చ;

సహవుత్తీతి విఞ్ఞేయ్యం, తదుదాహరణం యథా.

౩౨౦. సహవుత్తిం వదతి ‘‘**కథన**’’మిచ్చాదినా. సుబోధం.

౩౨౦. ఇదాని సహవుత్తిం దస్సేతి ‘‘**కథన**’’మిచ్చాదినా. క్రియాయ గుణస్స చాతి ద్విన్నం **సహభావస్స** సహత్తస్స కథనం సహవుత్తీతి విఞ్ఞేయ్యం. **తదుదాహరణం యథా** తస్స ఉదాహరణం ఏవం వక్ఖమాననయేన దట్ఠబ్బన్తి. సహ సద్ధిం భవనమితి చ, సహభావస్స వుత్తి కథనమితి చ, తస్స ఉదాహరణమితి చ విగ్గహో. సహభావో చన్దరస్మినఖంసుఆదీనం పదత్థానం. ఏవం సన్తేపి తేసం తంసహత్తం యస్సం క్రియాయం గుణే వా భవతీతి సహత్తం క్రియాగుణానం హోతీతి కత్వా “కథనం సహభావస్స క్రియాయ చ గుణస్స చా”తి వుత్తం.

క్రియాసహవుత్తి

౩౨౧. జలన్తి చన్దరంసీహి, సమం సత్థు నఖంసవో;

విజమ్భతి చ చన్దేన, సమం తమ్ముఖచన్దిమా.

౩౨౧. ‘‘**జలన్తి**’’ఇచ్చాది. సమన్తి సహ, తస్స సత్థునో ముఖచన్దిమా. సేసం సుబోధం. ఏత్థ జలనవిజమ్భనానం ఉభయసాధారణానం క్రియానం సహభావో విహితోతి క్రియాసహవుత్తి అయన్తి.

౩౨౧. ఇదాని యథాపటిఞ్ఞాతఉదాహరణం దస్సేతి ‘‘**జలన్తి**’’ఇచ్చాదినా. **సత్థు** సత్థునో **నఖంసవో** నఖకిరణా చన్దరంసీహి సమం జలన్తి, తమ్ముఖచన్దిమా చ చన్దేన సమం విజమ్భతీతి. ఏత్థ ఉభయపదత్థానం సాధారణభూతజలనవిజమ్భనక్రియానం సహభావస్స వుత్తత్తా ఏసా క్రియాసహవుత్తి నామ. చన్దస్స రంసియోతి చ, నఖానం అంసవోతి చ, తస్స సత్థునో ముఖన్తి చ, తమేవ చన్దిమసదిసత్తా చన్దిమాతి చ వాక్యం. **సమం**ఇతి **సహ**పరియాయో నిపాతో.

గుణసహవుత్తి

౩౨౨.జినోదయేన మలినం, సహ దుజ్జనచేతసా;

పాపం దిసా సువిమలా, సహ సజ్జనచేతసా.

౩౨౨. ‘‘**జినోదయేన**’’చ్చాది. **జినోదయేన** కరణభూతేన, హేతుభూతేన వా దుజ్జనచేతసా సహ పాపం **మలినం** కిలిట్ఠం, **సజ్జనచేతసా** సహ **దిసా** దసవిధాపి **సువిమలా** అచ్చన్తనిమ్మలా సువిమలయసోమాలావలయితత్తా సజ్జనచేతో పాపాపగమేనేతి. ఏత్థ మలినత్తస్స చ సువిమలత్తస్స ఞాయసమ్బన్ధినో సహభావో వుత్తోతి అయం గుణసహవుత్తి.

౩౨౨. ‘‘**జినో**’’ఇచ్చాది. **జినోదయేన** జితమారస్స భగవతో పాతుభావేన, కరణభూతేన హేతుభూతేన వా **పాపం** లోభాదిధమ్మం **దుజ్జనచేతసా** దుజ్జనానం చిత్తేన సహ **మలినం** కిలిట్ఠం హోతి. ఇమినాయేవ జినోదయేన **దిసా** దస దిసాయో **సజ్జనచేతసా సహ సువిమలా** సజ్జనచేతసన్తానతో పాపానం అపగమేన కిత్తిమాలాయ భువనత్తయే పత్థటత్తా అతినిమ్మలాతి ఉభయపదత్థానం సాధారణభూతమలినభావసువిమలభావసఙ్ఖాతస్స గుణస్స సహభావస్స వుత్తత్తా ఏసా గుణసహవుత్తి నామ. జినస్స ఉదయోతి చ, దుజ్జనానం చేతోతి చ, విగతం మలం ఏతాహీతి చ, సు అతిసయేన విమలాతి చ, సన్తో చ తే జనా చేతి చ, తేసం చేతోతి చ వాక్యం.

౩౨౩. విరోధీనం పదత్థానం, యత్థ సంసగ్గదస్సనం;

సముక్కంసాభిధానత్థం, మతా సా’యం విరోధితా.

౩౨౩. విరోధం విభావేతి ‘‘**విరోధీన**’’మిచ్చాది. **విరోధీనం** అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధానం క్రియాదీనం **యత్థ** వుత్తివిసేసే **సంసగ్గస్స** సన్నిధినో దస్సనం, కిమత్థం? **సముక్కంసస్స** అతిసయస్స **అభిధానత్థం** కథనత్థాయ, సా అయం **విరోధితా** విరోధీతి మతా.

౩౨౩. ఇదాని విరోధాలఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**విరోధీన**’’మిచ్చాదినా. **యత్థ** ఉత్తివిసేసే **సముక్కంసాభిధానత్థం** వణ్ణనీయవత్థుగతఅధికకథనాయ **విరోధీనం** అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధానం **పదత్థానం** క్రియాగుణాదీనం **సంసగ్గదస్సనం** సన్నిట్ఠానదస్సనం సమ్బన్ధదస్సనం హోతి, **సా అయం** ఉత్తి విరోధితాతి మతాతి. విరోధో ఏతేసం గుణాదీనం అత్థీతి చ, సంసగ్గస్స సమ్బన్ధస్స దస్సనమితి చ, సముక్కంసస్స అధికస్స అభిధానన్తి చ, విరోధీనం భావో అసఙ్గహితోతి చ వాక్యం. విరోధితాదీపకవుత్తి తదత్థేన తన్నామికా హోతి.

౩౨౪.గుణా సభావమధురా, అపి లోకేకబన్ధునో;

సేవితా పాపసేవీనం, సమ్పదూసేన్తి [సమ్పదూసన్తి (క.)] **మానసం.**

౩౨౪. ఉదాహరతి ‘‘**గుణా**’’ఇచ్చాది. **లోకేకబన్ధునో** లోకనాథస్స **సభావమధురా** సాధుజనసమ్పీణనేకచాతురా అపి **గుణా** అరహన్తతాదయో **సేవితా** పాపసేవీహి తేసం పాపసేవీనం మానసం **సమ్పదూసేన్తి** దోసదుట్ఠాపాదనవసేనావికరోన్తి ‘‘తాదిసో గుణాతిసయో తస్సా’’తి. ఏత్థ గుణానం సభావమధురానం పీతివిసేసుప్పాదనయోగ్గానం సమ్పదూసనేన సహ విరోధోతి దట్ఠబ్బం.

౩.౨౪. ఉదాహరతి ''**గుణా**''ఇచ్చాదినా. **లోకేకబన్ధునో** బుద్ధస్స **గుణా** అరహత్తాదయో **సభావమధురా అపి** పకతిమధురా అపి **సేవితా** పాపసేవీహి సేవితా సమానా పాపసేవీనం మానసం **సమ్పదూసేన్తి** అతిసయేన కోపేన్తీతి. ఏవం హీనాధిముత్తికేహి సహితుమసక్కుణేయ్యో తస్స గుణాతిసయో వత్తతి. నను సభావమధురో గుణో పీతిం వినా సమ్పదూసనం న కరేయ్య, సమ్పదూసనమ్పి తాదిససభావమధురం వినా న భవేయ్యాతి అఞ్ఞోఞ్ఞవిరుద్ధానమేసం మధురగుణసమ్పదూసనక్రియానం సంసగ్గగుణాధికదస్సనత్థన్తి లక్ఖణేన యోజేతబ్బం. **అపి**సద్దో విరోధత్థే వత్తతే. సభావేన మధురాతి చ, ఏకో చ సో బన్ధు చాతి చ, లోకస్స ఏకబన్ధూతి చ, పాపం సేవన్తి సీలేనాతి చ వాక్యం.

౩.౨౫.యస్స కస్సచి దానేన, యస్స కస్సచి వత్థునో;

విసిట్ఠస్స య'మాదానం, పరివుత్తీతి సా మతా.

౩.౨౫. పరివుత్తిం పవత్తేతి ''**యస్స**''ఇచ్చాదినా. **యస్స కస్సచీ**తి పటిగ్గాహకం దస్సేతి. విసిట్ఠస్స యం ఆదానన్తి సమ్బన్ధో. సేసం సుబోధం.

౩.౨౫. ఇదాని పరివుత్తిం దస్సేతి ''**యస్స కస్సచి**''చ్చాదినా. **యస్స కస్సచి వత్థునో** ఖుద్దకవత్థునో **యస్స కస్సచి** పటిగ్గాహకస్స **దానేన** హేతుభూతేన **విసిట్ఠస్స** ఉత్తమవత్థునో యం **ఆదానం** గహణం అత్థి, సా పరివుత్తీతి మతాతి. దానగ్గహణపరివుత్తత్తా పరివుత్తి నామ.

౩.౨౬.పురా పరేసం దత్వాన, మనుఞ్ఞం నయనాదికం;

మునినా సమనుప్పత్తా, దాని సబ్బఞ్ఞుతాసిరీ [మునిన్ద సమనుప్పత్తా, దాని సబ్బఞ్ఞుతాసిరిం (క.)].

౩.౨౬. ఉదాహరతి ''**పురా**''ఇచ్చాది. సుబోధం. ఏత్థ నయనాదిదానేన సబ్బఞ్ఞుతాసిరియా ఆదానన్తి పరివుత్తి అయం.

౩.౨౬. ఇదాని ఉదాహరతి ''**పురా**''ఇచ్చాదినా. మునినా **పురా** పుబ్బే పరేసం మనుఞ్ఞం నయనాదికం దత్వాన ఇదాని **సబ్బఞ్ఞుతాసిరీ** సబ్బఞ్ఞుతాసఙ్ఖాతా అనఞ్ఞసాధారణా సిరీ సమనుపత్తాతి. ఇహ యస్స దిన్నం తతో ఏవ గహణే పరివుత్తిసద్దస్స నిరుళ్హత్తా నయనాదీనం దానేన సబ్బఞ్ఞుతాసిరియా ఆదానతో, దానాభావే ఆదానాభావతో చ పటిగ్గాహకజనే అవిజ్జమానేపి సబ్బఞ్ఞుతా విజ్జమానత్తేన పరికప్పితాతి పరివుత్తి హోతి. తేనేవ దణ్డియం–

''సత్థప్పహారణం దత్వా, భుజేన తవ రాజునం;
చిరం చితాభటో తేసం, యసో కుముదపణ్డరో''తి [కావ్యాదాస ౨.౩౫౬].

ఇమస్మిం ఉదాహరణే పచ్చత్థికానం ఆయుధప్పహారం దత్వా తవ బాహునా తేసం రాజూనం చిరం రాసికతో కేరవనిమ్మలో యసో ఆభటోతి. దదాతి కమ్మయుత్తతో ఏవ ఆదానం దస్సేత్వా పరివుత్తిపుటా కతా. నయనాని ఆదీని యస్స ఉత్తమఙ్గాదినోతి చ, సబ్బం జానాతీతి చ, తస్స భావోతి చ వాక్యం.

౩.౨౭.కిఞ్చి దిస్వాన విఞ్ఞాతా,

పటిపజ్జతి తంసమం;

సంసయాపగతం వత్థుం,

యత్థ సో’యం భమో మతో.

౩౨౭. భమం సమ్భావేతి ‘‘**కిఞ్చీ**’’తిఆదినా. **విఞ్ఞాతా** పురిసో **కిఞ్చి దిస్వా** ఉజ్జలనాదికం దిస్వాన **తంసమం** తస్స పురే దిస్సమానస్స పదత్థస్స సదిసమఞ్ఞం వత్థుం **సంసయాపగతం** అసన్నిధిం కత్వా **పటిపజ్జతి** జానాతి **యత్థ** విసేసే, సాయం భమో మతో.

౩౨౭. ఇదాని భమాలఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**కిఞ్చి**’’ఇచ్చాదినా. **యత్థ** ఉత్తివిసేసే **విఞ్ఞాతా** అవబోధకారకో **కిఞ్చి** దిసావిలోచనాదికం దిస్వాన **తంసమం** వత్థుం తేన దిస్సమానవత్థునా తుల్యమఞ్ఞం వత్థుం **సంసయాపగతం** నిస్సంసయం కత్వా **పటిపజ్జతి** జానాతి, **సో అయం** అలఙ్కారో భమోతి మతోతి. తేన తస్స వా సమన్తి చ, సంసయో అపగతో ఏతస్మాతి చ, భమనం అనవట్ఠానం వత్థూనన్తి చ విగ్గహో. సంసయాపగతన్తి క్రియావిసేసనం.

౩౨౮.**సమం దిసాసు’జ్జలాసు, జినపాదనఖంసునా;**

పస్సన్తా అభినన్దన్తి, చన్దాతపమనా జనా.

౩౨౮. ఉదాహరతి ‘‘**సమ**’’మిచ్చాది. జినస్స పాదేసు నఖంసునా **దిసాసు** సబ్బాసు **సమం** ఏకతో **ఉజ్జలాసు** సజోతీసు తా ఉజ్జలా దిసా పస్సన్తా జనా, చన్దాతపోతి మనో యేసం తే తథావిధా. **అభినన్దన్తి** సన్తుస్సన్తీతి.

౩౨౮. ఇదాని ఉదాహరతి ‘‘**సమ**’’మిచ్చాదినా. **జినపాదనఖంసునా** కరణభూతేన **దిసాసు** దససు **సమం** ఏకక్ఖణే ఉజ్జలాసు తా ఉజ్జలా దిసా పస్సన్తా జనా **చన్దాతపమనా** చన్దాతపోతి పవత్తచిత్తా అభినన్దన్తీతి. విజ్జమాననఖమరీచియం బుద్ధిమకత్వా చన్దాతపే బుద్ధియా పవత్తాపనతో భమో నామ. **సమన్తి** అసఙ్ఖ్యం. చన్దాతపోఇతి మనో యేసన్తి వాక్యం.

౩౨౯.**పవుచ్చతే యం నామాది,**

కవీనం భావబోధనం;

యేన కేనచి వణ్ణేన,

భావోనామా’య’మీరితో.

౩౨౯. భావం భావేతి ‘‘**పవుచ్చతే**’’చ్చాదినా. కవీనం **భావో** అధిప్పాయో, తం బోధేతీతి **భావబోధనం** యం నామాది. **ఆది**సద్దేన విసేసనవాక్యానం గహణం. **యేన కేనచి** నిసేధనరూపేన ఆకారేన పవుచ్చతే, అయం భావో నామ ఈరితోతి.

౩౨౯. ఇదాని భావాలఙ్కారం దస్సేతి ‘‘**పవుచ్చతే**’’ ఇచ్చాదినా. కవీనం వత్తూనం **భావబోధనం** అధిప్పాయపకాసకం యం **నామాది** నామపదవిసేసనపదాది యేన కేనచి **వణ్ణేన** ఆకారేన సాగరాదిఅత్థన్తరం పటిసేధేత్వా వా నో వా పవుచ్చతే, అయం భావో నామాతి ఈరితోతి. నామం ఆది యస్స విసేసనవాక్యద్వయస్సేతి చ, భావం బోధేతీతి చ వాక్యం. కవీనం అధిప్పాయసఙ్ఖాతభావపకాసకో ఉత్తివిసేసో తదత్థేన భావో నామ, తస్స నిస్సయభూతం నామాదిపదసన్తానం ఇహ నిస్సితోపచారేన భావో నామాతి ఈరితం.

330. **ననుు తేయే’వ సన్తా నో,**

సాగరా న కులాచలా;

మనమ్పి మరియాదం యే,

సంవట్టేపి జహన్తి నో.

౩౩౦. ఉదాహరతి "**నను**"చ్చాది. **మనమ్పీతి** ఈసకమ్పి. **మరియాదన్తి** అత్తనో ఆచారసీమం, **సంవట్టేపి** పలయకాలేపి. సేసం సుబోధం. ఏత్థ న ఇమే పకతిసముద్దాదయో సముద్దాదయో హోన్తి, యే పలయకాలే అత్తనో వేలానుల్లఙ్ఘనసఙ్ఖాతం అచలత్తసఙ్ఖాతఞ్చ మరియాదం పరిచ్చజన్తి. కిఞ్చరహి సన్తా ఏవేతే సముద్దాదయో, యే యది పలయకాలేపి సమాపతేయ్యుం, తదాపి అత్తనో మరియాదం న ముఞ్చన్తి. కోచి విపత్తిం పత్తో నిరతిసయం ధీరత్తమత్తనోవబోధేతీతి అఞ్ఞనిసేధేన కథితం నామం కవిసభావం యథావుత్తం బోధేతీతి భావోయమితి.

౩౩౦. ఇదాని ఉదాహరతి "**నను**"చ్చాదినా. **సాగరా** సంవట్టకాలే తీరమరియాదం అతిక్కమేన్తా పకతిసముద్దా సాగరా న భవన్తి. **కులాచలా** తాదిసకాలే అచలసఙ్ఖాతమరియాదమతిక్కమేన్తా సత్త కులపబ్బతా కులాచలా నామ న భవన్తి. కిఞ్చరహి సాగరాదయో. **యే** సాధవో **సంవట్టేపి** సబ్బవత్థువినాసకకప్పవినాసకాలేపి **మరియాదం** అత్తనో ఆచారమరియాదం **మనమ్పి** ఈసకమ్పి నో జహన్తి. సన్తా ఏవ తే సాగరాదయో నామ హోన్తి ననూతి. కోచి బ్యసనం పత్తో అత్తనో అనఞ్ఞసాధారణం ధీరత్తం పకాసేతీతి ఇహ సాగరాదిఅత్థన్తరపటిసేధరూపేన దస్సితసాగరాదినా వత్థునో అకమ్పనాధిప్పాయం అవబోధేతీతి అయం భావాలఙ్కారో నామ. **మనన్తి** అప్పకాలవాచకమసఙ్ఖ్యం. **అపీతి** సమ్భావనే.

౩౩౧. అఙ్గఙ్గీభావా సదిస-బలభావా చ బన్ధనే;

సంసగ్గో'లఙ్కతీనం యో, తం మిస్సన్తి పవుచ్చతి.

౩౩౧. మిస్సం దస్సేతి "**అఙ్గ**"ఇచ్చాదినా. **అఙ్గ**ముపకారకం, **అఙ్గీ** ఉపకారియం, తేసం భావో **అఙ్గఙ్గిభావో** సాధియసాధనత్తం, తతో చ. సదిసం సమం బలం యేసం తే, తేసం భావో అఙ్గఙ్గిభావమన్తరేన అప్పధానభావేనావట్ఠానం తతో చ హేతుతో. **బన్ధనే** విసయే, యో అలఙ్కతీనం **సంసగ్గో** ఏకత్థ సన్నిధానం, తం మిస్సన్తి పవుచ్చతి.

౩౩౧. ఇదాని మిస్సాలఙ్కారం దస్సేతి "**అఙ్గఙ్గీ**"చ్చాదినా. **అఙ్గఙ్గీభావా** ఉపకారకఉపకారియసఙ్ఖాతపటిపాదకపటిపాదనీయసభావేన హేతుభూతేన **సదిసబలభావా** చ సాధియసాధనభావం వినా సమానబలవన్తభావేన చ **బన్ధనే** పజ్జాదిబన్ధనవిసయే **అలఙ్కతీనం** అలఙ్కారానం యో **సంసగ్గో** సన్నిధానం, తం మిస్సన్తి పవుచ్చతీతి. అఙ్గం సాధనం అస్స సాధియస్స అత్థీతి చ, అఙ్గఞ్చ అఙ్గీ చేతి చ, తేసం భావో సాధియసాధనసఙ్ఖాతో సమ్బన్ధోతి చ, సదిసం బలం యేసమలఙ్కారానమితి చ, తేసం భావో అఞ్ఞమఞ్ఞనిరపేక్ఖతాతి చ, మిస్సనం మిస్సీభవనమితి చ వాక్యం.

అఙ్గఙ్గిభావమిస్స

౩౩౨. పసత్థా మునినో పాద-నఖరంసిమహానదీ;

అహో గాళ్హం నిముగ్గేపి, సుఖయత్యే'వ తే జనే.

౩౩౨. ఉదాహరతి ‘‘**పసత్థాముని**’’చ్చాది. మునినో పాదేసు నఖా తేసం రంసి ఏవ మహానదీసదిసత్తా **మహానదీ**, సా **పసత్థా** అచ్ఛరియప్పత్తిసబ్భావతో **గాళ్హ**మచ్చన్తం నిముగ్గేపి తే జనే సుఖయత్యేవ, **అహో** అచ్ఛరియం యతో సేసనదీవిధురం. “అయం అత్తని గాళ్హం నిముగ్గేపి సుఖయతీ”తి ఏత్థ “నిముగ్గేపీ”తి సమాధినో సాధియత్తేనఙ్గితాయావట్ఠితస్స “పాదనఖరంసిమహానదీ”తి రూపకం సాధనత్తేనఙ్గతాయావట్ఠితన్తి మిస్సమిదమలఙ్కారణం.

౩౩౨. ఇదాని ఉదాహరతి ‘‘**పసత్థా**’’ ఇచ్చాదినా. **మునినో పసత్థా** అచ్ఛరియత్తా పసంసనీయా **పాదనఖరంసిమహానదీ** చరణనఖకిరణసఙ్ఖాతమహాగఙ్గా **గాళ్హం** అతిసయేన నిముగ్గేపి **తే జనే** సాధుసప్పురిసే **సుఖయతి ఏవ** సుఖితే కతో ఏవ. **అహో** అచ్ఛరియం సేసనదీనమేసా పవత్తి విరుద్ధాతి. ఏత్థ సాధనీయభావేన అఙ్గినో “నిముగ్గే”తి సమాధిఅలఙ్కారస్స “పాదనఖరంసిమహానదీ”తి రూపకాలఙ్కారో సాధనభావేన అఙ్గన్తి కత్వా అఙ్గాఅఙ్గీభావేన ఇమేసం అలఙ్కారానం మిస్సితా. పాదేసు నఖాతి చ, తేసం రంసీతి చ, మహతీ చ సా నదీ చేతి చ, మహానదీ వియ మహానదీ పాదనఖరంసియో ఏవ మహానదీతి చ వాక్యం. **గాళ్హన్తి** క్రియావిసేసనం. గాళ్హం నిముజ్జనం యే అకంసు, తేపీతి యోజనా. సుఖసమఙ్గినో జనా సుఖితే సుఖే కరోతీతి వాక్యం.

సదిసబలభావమిస్స

౩౩౩. వేసో సభావమధురో, రూపం నేత్తరసాయనం;
మధూవమునినో వాచా, న సమ్పీణేతి కం జనం.

౩౩౩. ‘‘**వేసో**’’ఇచ్చాది సుబోధం. ఇదం పన సమాధిరూపకోపమామిస్ససదిసబలన్తి.

౩౩౩. ‘‘**వేసో**’’ఇచ్చాది. మునినో **సభావమధురో** పకతిమధురో **వేసో** జినావేణికో బుద్ధవేసో చ **నేత్తరసాయనం రూపం** లక్ఖణానుబ్యఞ్జనసమ్పన్నం రూపఞ్చ **మధూవ** మధురత్తేన మధుసమానా **వాచా** భారతీ చ కం జనం న సమ్పీణేతీతి. “సభావమధురో”తి సమాధిఅలఙ్కారో చ, “నేత్తరసాయన”న్తి రూపకాలఙ్కారో చ, “మధూవా”తి ఉపమాలఙ్కారో చాతి ఇమే తయో పీణనే అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖరహితత్తా తుల్యబలాతి ఇమేసం మిస్సత్తం హోతి. సభావేన మధురోతి చ, రసీయతి అస్సాదీయతీతి చ, రసో రసభూతో ఆయనం గతి పవత్తి అస్సాతి రసాయనం, రసవత్థు. రసాయనమివ రూపం రసాయనం, నేత్తానం రసాయనన్తి చ వాక్యం.

౩౩౪. ఆసీ నామ సియా’త్థస్స,
ఇట్ఠస్సా’సీసనం యథా;
తిలోకేకగతీ నాథో,
పాతు లోక’మపాయతో.

౩౩౪. ఆసిం దస్సేతి ‘‘**ఆసి**’’చ్చాదినా. **ఇట్ఠస్స** అభిమతస్స వత్థునో **ఆసీసనం** పత్థనమిత్యనువదిత్వా ఆసీ నామ సియాతి విధీయతే. ‘‘**యథే**’’త్యుదాహరతి. **తిలోకస్స** లోకత్తయవత్తినో జనస్స **ఏకగతి** అసహాయగతి పటిసరణభూతో నాథో **లోకం** సత్తలోకం అపాయతో **పాతు** పాలేతూతి. ఏత్థాతిలసితం పాలనమాసీసితన్తి.

౩౩౪. ఇదాని ఆసీఅలఙ్కారం దస్సేతి ''**ఆసీ**'' ఇచ్చాదినా. **ఇట్ఠస్స అత్థస్స** ఇచ్ఛితవత్థునో **ఆసీసనా** పత్థనా ఆసీ నామ సియా. **యథా** తత్థోదాహరణమేవం. **తిలోకేకగతి** తిభవస్స అసహాయసరణభూతో **నాథో** లోకసామి **లోకం** సత్తలోకం అపాయతో **పాతు** రక్ఖతూతి. ఆసీ నామ పత్థనా, తద్దీపికాపి ఉత్తి తన్నామికావ హోతి. "తిలోకేకగతీ"తి ఇమస్మిం ఉదాహరణే పాలనం ఆసీసితం. తిణ్ణం లోకానం సమాహారోతి చ, ఏకోయేవ గతి పటిసరణన్తి చ, తిలోకస్స ఏకగతీతి చ వాక్యం.

౩౩౫. రసప్పతీతిజనకం, జాయతే యం విభూసనం;

రసవన్తన్తి తం ఞేయ్యం, రసవన్తవిధానతో.

౩౩౫. రసవన్తముదాహరతి ''**రస**''ఇచ్చాదినా. **యం విభూసన**మలఙ్కరణం రసాభాసాదినో **పతీతిజనకం** అవగమసమ్పాదకం జాయతే, **తం** విభూసనం **రసవన్తవిధానతో** సమ్పాదనతో "రసవన్త"న్తి విఞ్ఞేయ్యం యథా అత్థప్పతీతి జనకో సద్దో "అత్థవా"తి.

౩౩౫. ఉద్దేసే రసీతి ఉద్దిట్ఠరసాలఙ్కారం దస్సేతి ''**రస**''ఇచ్చాదినా. **యం విభూసనం** వుత్తాలఙ్కారానమన్తరే యో కోచి అలఙ్కారో **రసప్పతీతిజనకం** సిఙ్గారాదినవవిధరసేసు ఏకస్స రసస్స వా తస్సేవ రసాభాసస్స వా అవబోధనం సమ్పాదేన్తో జాయతే, **తం** విభూసనం **రసవన్తవిధానతో** అత్తనో రససహితభావస్స పకాసనతో **రసవన్తన్తి** రసీతి ఞేయ్యన్తి. యథా అత్థప్పతీతిజనకో సద్దో "అత్థవా"తి వుచ్చతి, ఏవం రసప్పతీతిజనకో అలఙ్కారో రసవన్తో "రసీ"తి చ వుచ్చతి. రసస్స పతీతి చ, తం జనేతీతి చ, రసో అస్స అత్థీతి చ, రసవతో భావోతి చ, తస్స విధానం సమ్పాదనన్తి చ వాక్యం.

౩౩౬. రాగానతబ్భుతసరోజముఖం ధరాయ,

పాదా తిలోకగురునో'ధికబద్ధరాగా;

ఆదాయ నిచ్చసరసేన కరేన గాళ్హం,

సఞ్చుమ్బయన్తి సతతాహితసమ్భమేన.

౩౩౬. ఉదాహరతి ''**రాగ**''ఇచ్చాది. **ధరాయ** పథవీఅఙ్గనాయ రాగేన ఆనతం, ముఖం. **రాగం** రత్తవణ్ణం **ఆనతం** నిన్నమితం, సరోజం. పఠమే అబ్భుతసరోజసదిసతాయ ముఖం, తేన సమానాధికరణన్తి రాగానతేన సమాసో. దుతియే తు రాగానతఞ్చ తం అబ్భుతసరోజం పథవిం భిన్దిత్వా సిరీపాదసమ్పటిగ్గహణత్థం ఉట్ఠహమచ్ఛరియపదుమఞ్చ, తమేవ తస్సా ముఖసదిసత్తా ముఖన్తి **రాగానతబ్భుతసరోజముఖం. తిలోకగురునో** సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పాదా. కీదిసా? అధికబన్ధో **రాగో** అనురాగో, రత్తవణ్ణో వా యేసం తే, తథావిధా. **నిచ్చ**మనవరతం **సరసేన** రసవతా **కరేన** హత్థేన, రంసినా వా గాళ్హం **ఆదాయ** గహేత్వా **సతతం** నిచ్చం ఆహితో **సమ్భమో** ఆదరో, తదభిముఖతా వా, తేన సఞ్చుమ్బయన్తి, నిక్ఖిపన్తి వా. ఏత్థ సిలేసరూపకేహి సమ్భోగసిఙ్గారరసాభాసో జన్యతే. సిఙ్గారో దువిధో విప్పలమ్భో, సమ్భోగో చేతి. తేసు విప్పలమ్భోవ సమగ్గవణ్ణనాధారత్తా మనోహరో, నేదిసో సమ్భోగో. సమ్భోగాభాసే తు వత్తబ్బమేవ నత్థి. తథాపి'హా'ధిగతం సమ్భోగాభాసోదాహరణం బాలప్పబోధనత్థం కిఞ్చి విచారేస్సామ. తత్ర పాదానం కాముకత్తం ధరాయ కామినిత్తఞ్చ వాక్యసామత్థియా విఞ్ఞాయతే. సద్దేన వుచ్చమానం పున వుత్తం సియా. అత్ర పాదానం తం విఞ్ఞేయ్యం, రత్యుక్కంసాభాసో యది కవినా పటిపాదేతబ్బో న భవేయ్య, తదా గాథాయమననుపపన్నం సియాతి ఏవంవిధవచనతోవ పాదా రత్యాభాసవన్తోతి గమ్యతే. రతియా ఆలమ్బణవిభావాభాసో ధరాకామిని, రమ్మదేసాదివిసేసాభావే

అచ్ఛరియపదుముగ్గమనాభావతో అబ్భుతసరోజసద్దసవసేన గమ్మమానా రమ్మదేసాదయో ఉద్దీపనవిభావాభాసా, బ్యభిచారీభావాభాసబోధకాని కవివచనాని అనుభావాభాసో. తథా హి "నిచ్చసరసేన కరేన గాళ్హం ఆదాయా"తి కరస్స సరసతాగాళ్హగ్గహణకథనేన హరిసాదయో గమ్మన్తే. "సతతాహితసమ్భమేనా"తి ఇమినా ఉస్సుక్కత్తాదయో పహీయన్తీతి ఏవం బన్ధవుత్తీతి విభావాదీహి బన్ధత్థాభాసానం మనసి యో ఉప్పజ్జతి ఆనన్దాభాసో, సో రసాభాసో సమ్భోగరసాభాసో వుత్తోతి.

౩౩౬. ఇదాని ఉదాహరణం దస్సేన్తో ఉత్తరిపి దస్సేతబ్బసిఙ్గారహస్సకరుణాదిరసుద్దేసస్స అనురూపతో సిఙ్గారరసయుత్తమేవ దస్సేతి **"రాగా"**ఇచ్చాదినా. **ధరాయ** మహీఅఙ్గనాయ **రాగానతబ్భుతసరోజముఖం** రాగేన అనురాగేన అభిముఖం కత్వా నమితం అచ్ఛరియగుణోపేతపదుమసదిసాననం నో చే, రత్తవణ్ణం ఆనతం అబ్భుతసరోజసఙ్ఖతముఖం **తిలోకగురునో** భువనత్తయానుసాసకస్స సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పాదా **అధికబద్ధరాగా** అధికబద్ధానురాగవన్తా నో చే, పుబ్బకమ్మేన కతఅధికరత్తవణ్ణా **నిచ్చసరసేన కరేన** సతతానురాగయుత్తేన హత్థేన నో చే, అవికలత్తా సతతసమ్పత్తిసహితేన కిరణేన **గాళ్హం ఆదాయ** గాళ్హం గహేత్వా నో చే, ఫుసిత్వా **సతతాహితసమ్భమేన** నిచ్చం కతాదరేన నో చే, నిరన్తరాహితఅభిముఖభావేన **సఞ్చుమ్బయన్తి** చుమ్బన్తి నో చే, రతిక్రియాసాధనత్తేన ఫుసన్తీతి.

రాగేన అనురాగేన ఆనతం అభిముఖీకతమితి చ, అబ్భుతఞ్చ తం సరోజఞ్చేతి చ, తేన సదిసతాయ అబ్భుతసరోజఞ్చ తం ముఖఞ్చేతి చ, రాగానతఞ్చ తం అబ్భుతసరోజముఖఞ్చేతి చ, రాగం రత్తవణ్ణం ఆనతం నిన్నమితి చ, తఞ్చ తం అబ్భుతసరోజఞ్చేతి చ, తమేవ తాదిసముఖసదిసత్తా ముఖమితి చ, తిలోకస్స గురూతి చ, అధికం కత్వా బద్ధో, అత్తనో పుబ్బకమ్మేన వా కతో, రాగో అనురాగో రత్తవణ్ణో వా యేసమితి చ, రసేన అనురాగేన సమ్పత్తియా వా సహ వత్తమానోతి చ, ఆహితో విహితో చ సో సమ్భమో ఆదరో తదభిముఖభావో వా చేతి చ విగ్గహో.

ఏత్థ "రాగానతా"తిఆదికేన సిలేసాలఙ్కారేన చ "అబ్భుతసరోజముఖ"న్తి రూపకాలఙ్కారేన చ సమ్భోగసిఙ్గారరసాభాసో ఉప్పాదీయతి. తాదిసం ఇత్థిపురిసానం సమ్భోగాభావేన, తదాకారేన చ కప్పితత్తా రసాభాసో నామాతి దట్ఠబ్బో. సిఙ్గారస్స ఆయోగవిప్పయోగసమ్భోగవసేన తివిధత్తేపి ఆయోగవిప్పయోగద్వయం విప్పలమ్భమేవాతి విప్పలమ్భో, సమ్భోగో చేతి దువిధో హోతి. తేసు విప్పలమ్భోవ అనూనవణ్ణనాయ భూమిత్తా మనోహరో. సమ్భోగో పన తాదిసో న హోతి. సమ్భోగాభాసోపి హీనో హోతి. ఏవం సన్తే పయోగం కత్వా కురుమానాయ వణ్ణనాయ ఉచితభావేన ఇహాధిగతసమ్భోగసిఙ్గారరసాభాసేన రసిభూతాలఙ్కారస్స ఉదాహరణే రసాభాసో ఏవం వేదితబ్బో. పాదానం కాముకభావాభాసే చ ధరాయ కామినీభావాభాసే చ వాచకపదేన అవుత్తేపి "ధరాయ పాదా తిలోకగురునో"తి ఇదం ఠపేత్వా పాణిధమ్మపకాసకేహి అవసేసపదేహి ఞాయతే.

ద్విన్నం అఞ్ఞమఞ్ఞం రతిఆభాసో "అధికబద్ధరాగా రాగానత"న్తి ఇమేహి వుత్తో. అయం రతిఆభాసో ఇధ ఠాయీభావో పురిసరతియా ఇత్థియా చ, ఇత్థిరతియా పురిసస్స చ ఆలమ్బణత్తా పాదకాముకధరాకామినియో ద్వే అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆలమ్బణవిభావాభాసా హోన్తి. రమ్మదేసాదివిసేసం వినా అచ్ఛరియపదుమోదయస్స అభావతో అబ్భుతసరోజసద్దస్స ఉచ్చారణేన గమ్మమానా రమ్మదేసాదయో రతిం ఉద్దీపయన్తీతి ఉద్దీపనవిభావాభాసా నామ. "నిచ్చసరసేన కరేన గాళ్హమాదాయా"తి ఇమినా కరస్స సరసభావస్స చ గాళ్హం గహణస్స చ వుత్తత్తా హరిసాదయో ఞాయన్తే. "సతతాహితసమ్భమేనా"తి ఇమినా ఉస్సాహాదయో ఞాయన్తి. తత్థ హరిసఉస్సాహాదయో బ్యభిచారీభావాభాసా నామ హోన్తి.

తే బ్యభిచారీభావాభాసే పకాసేన్తాని యథావుత్తకవివచనాని అనుభావాభాసా నామాతి ఏవం బన్ధే దిస్సమానఠాయీభావబ్యభిచారీభావవిభావఅనుభావేహి అత్థావబోధం కరోన్తానం పణ్డితానం ఉప్పజ్జమానో యో సన్తోసాభాససఙ్ఖాతో రసాభాసో అత్థి, సో ఇధ సమ్భోగరసాభాసోతి కథితోతి. ఠాయీభావాదయో ఉపరి ఆవిభవిస్సన్తి.

332. ఇచ్చా'నుగమ్మ పురిమాచరియానుభావం,

సఙ్ఖేపతో నిగదితో'య'మలఙ్కతీనం;

భేదో'పరూపరి కవీహి వికప్పియానం,

కో నామ పస్సితు'మలం ఖలు తాస'మన్తం.

ఇతి సఙ్ఘరక్ఖితమహాసామిపాదవిరచితే

సుబోధాలఙ్కారే

అత్థాలఙ్కారావబోధో నామ

చతుత్థో పరిచ్ఛేదో.

332. ఏవముద్దేసానుక్కమేన యథాపటిఞ్ఞాతం నిట్ఠపేత్వా ఇదాని నిగమనపుబ్బకం బహుత్తమేసం నిద్దిసితుమాహ ''**ఇచ్చి**''చ్చాది. **ఇతి** ఇమినా వుత్తప్పకారేన పురిమానం దణ్డీఆదీనం **ఆచరియానం ఆనుభావం** బన్ధలక్ఖణాని **అనుగమ్మ** అనుగన్త్వా **అలఙ్కతీన**మలఙ్కారానం అయం భేదో సఙ్ఖేపతో **నిగదితో** కథితో. సఙ్ఖేపతోతి వుత్తో, కస్మాతి ఆహ ''**ఉపరూపరీ**''తిఆది. **ఉపరూపరి** దీఘకాలమారబ్భ యావేదాని మత్థకమత్థకే కవీహి **వికప్పియానం** పభేదియమానానం **తాస**మలఙ్కతీనం **అన్తం** పరియన్తం పస్సితుం **ఖలు ఏకన్తేన కో నామ** జనో **అలం** సమత్థో.

ఇతి మహాసామినామికాయం సుబోధాలఙ్కారటీకాయం

చతుత్థో పరిచ్ఛేదో.

332. ఏవం ఉద్దేసక్కమేన యథాపటిఞ్ఞాతే అత్థాలఙ్కారే నిట్ఠపేత్వా ఇదాని నిగమనముఖేన ఏసం అత్థాలఙ్కారానం బహుభావం దస్సేతి ''**ఇచ్చానుగమ్మ**''ఇచ్చాదినా. **ఇతి** యథావుత్తనయేన **పురిమాచరియానుభావం** పుబ్బకాలికానం దణ్డిభద్దపాణాదీనం అలఙ్కారసత్థసఙ్ఖాతానుభావం అనుగమ్మ అలఙ్కతీనం అయం భేదో **సఙ్ఖేపతో నిగదితో** మయా వుత్తో సఙ్గహితో. కస్మాతి చే? **ఉపరూపరి** దీఘకాలతో పట్ఠాయ యావజ్జతనా **కవీహి** రచనాకత్తారేహి **వికప్పియానం** అనేకప్పకారతో కప్పియమానత్తా పుథక్కరియమానానం **తాస**మలఙ్కతీనం **అన్తం** పరియన్తం పస్సితుం **ఖలు** ఏకన్తేన **కో నామ** పుగ్గలో **అలం** సమత్థోతి. సఙ్గహమనాదియిత్వా కేనాపి పరియన్తం అధిగన్తుం న సక్కాతి అధిప్పాయో. పురే భవాతి చ, పురిమా చ తే ఆచరియా చేతి చ, తేసమానుభావోతి చ, విసేసతో అసఙ్కరతో కప్పియన్తి చ వాక్యం.

ఇతి సుబోధాలఙ్కారనిస్సయే

చతుర్థో పరిచ్ఛేదో.

౩. భావావబోధపరిచ్ఛేద

౩౩౮. **పటిభానవతా లోక-వోహార’మనుసారినా;**

తతో’చిత్యసముల్లాస-వేదినా కవినా పరం.

౩౩౮. తదేవ యథాపటిఞ్ఞాతమలఙ్కారవిభాగం బోధేత్వా సమ్పతి రసవన్తాలఙ్కారప్పసఙ్గేనాధిగతం రసం సకల సంసారదుక్ఖనిస్స రణేకనిమిత్తవిముత్తిరసేకరసవిసుద్ధసద్ధమ్మాగమవిగ్గాహసప్పీణనోణతమతీనం పరమసద్ధాలూనమనధిగతత్తేపి లక్ఖణమత్తేన లోకవోహారకోసల్లమత్తపరిగ్గహాయ కిఞ్చిమత్తముపదిసితుం న సాకల్లేన ‘‘**పటిభానవతా**’’తిఆదిమాహ. **పటిభానం** తంతంఠానానురూపప్పవత్తా పఞ్ఞా. సా హి సరసరచనాయచ్చన్తోపకారికా, తతోవ కబ్బం “పటిభాన”న్తి వుచ్చతి. తేనాహ ‘‘**పటిభానవతా**’’తి. కవినా లోకవోహారానుగన్తబ్బో. యో హి సకలం లోకవోహారం నానుసరతి, నో కవియేవ న హోతి. తేనాహ ‘‘**లోకవోహారమనుసారినా**’’తి. యతో ఓచిత్యం నామ కవీనం పరమం రహస్సం లోకవోహారేపి ఉచితఞ్ఞాయేవ పసంసీయతే, సముచితలోకవోహారానుసారేనేవ చ వక్ఖమానానుక్కమేన విరచితా రచనా సచేతనానం రసస్సాదాయ సమ్పజ్జతే, తస్మా ఓచిత్యే సముల్లసత్తం దిత్తం ఘుటమేవ బన్ధనం కాతుం వట్టతి. తతోవచ్చన్తమోచిత్యసముల్లాసవేదినా కవినా భవితబ్బం. తేనాహ ‘‘**పరం ఓచిత్యసముల్లాసవేదినా**’’తి. సబ్బఞ్చేతం “కవినా”తి ఏత్థ విసేసనం, ‘‘**కవినా**’’తి చేతం “నిబన్ధా”తి ఏత్థ అవుత్తో కత్తా.

౩౩౮. ఏవం యథాపటిఞ్ఞాతానమలఙ్కారానం దస్సనావసరే రసవన్తాలఙ్కారప్పసఙ్గేనాధిగతనవవిధసిఙ్గారాదిరసే సకలసంసారదుక్ఖనిస్సరణఅసహాయకరణభూతవిముత్తిరసేన ఏకరసభూతే అతిపణీతే సద్ధమ్మామతరసేయేవ లుద్ధానం సద్ధాబాహుల్లసుద్ధసంయమానం విముఖేపి లక్ఖణమత్తపరిఞ్ఞాణేన లోకవోహారేసు అసమ్మోహత్థం సఙ్ఖేపేన దస్సేతుకామో ఇదాని ‘‘**పటిభానవతా**’’ఇచ్చాదిమాహ. **పటిభానవతా** సరసరచనాయ అచ్చన్తోపకారట్ఠానోచితపఞ్ఞావిసేసవతా **లోకవోహారమనుసారినా** సకలలోకే వోహారానురూపమనుగతేన **తతో** యస్మా ఓచిత్యం నామ హదయతో అబహి కాతబ్బం, రహస్సమివ బన్ధతో వియోజనీయం న హోతి. తస్మా **పరమతిసయేన** **ఓచిత్యసముల్లాసవేదినా** ఉచితభావేన వత్థుమిచ్ఛితత్థస్స ఉద్దీపనస్సేవ అనురూపప్పకారేన ఇట్ఠత్థస్స సముల్లాసనం దిత్తిం జానన్తేన **కవినా** బన్ధకారకేన నిబన్ధాతి సమ్బన్ధో. పటిభా పటిభానన్తి పఞ్ఞాయేతం నామం, తతో జాతకబ్బస్సపి పటిభాతి వుచ్చమానత్తా అయం పఞ్ఞావిసేసో రచనాయ అచ్చన్తోపకారోతి ఞాతబ్బో. పటిభానమస్సత్థీతి చ, లోకస్స వోహారోతి చ, తం అనుగచ్ఛతి సీలేనాతి చ, ఓచిత్యేన సముల్లాసోతి చ, తం విజానాతి సీలేనాతి చ విగ్గహో.

౩౩౯. **ఠాయీసమ్బన్ధినో భావ-విభావా సానుభావకా;**

సమ్పజ్జన్తి నిబన్ధా తే, రసస్సాదాయ సాధునం.

౩౩౯. ‘‘**ఠాయి**’’చ్చాది. ఠాయినో వక్ఖమానరత్యాదయో తేహి సహ సమ్బన్ధో విభావాదీహి యోగే రత్యాదీనమస్సాదియత్తమానీయమానత్తా ఏతేసమత్థీతి **ఠాయీసమ్బన్ధినో**. సహ అనుభావేహి వక్ఖమానలక్ఖణేహీతి **సానుభావకా,** భావో విభావో చ, వక్ఖమానో భావేన భావాభాసోపి ఇమినావ సఙ్గహితో, రసస్సాదాయ సమ్పజ్జన్తీతి సమ్బన్ధో.

౩౩౯. ''**ఠాయి**''చ్చాది. **ఠాయీసమ్బన్ధినో** ఠాయీపదేన, తేన వాచ్చరతిహాసాదిఅత్థేన వా సమ్బన్ధుపగతా **సానుభావకా** వక్ఖమానానుభావేహి సహ పవత్తా **భావవిభావా** వక్ఖమానభావవిభావా **నిబన్ధా** వుత్తగుణోపేతకవినా బన్ధితా ఏకత్థ ఆహరిత్వా దస్సితా **సాధునం** ఇస్సాదిదోసరహితానం సజ్జనానం **రసస్సాదాయ** సిఙ్గారాదివక్ఖమానరసస్స అస్సాదనత్థం **సమ్పజ్జన్తి** పవత్తన్తీతి. ఇమాయ గాథాయ ఠాయీభావో బ్యభిచారీభావో కేవలభావో విభావో అనుభావో రసో చేతి ఇమే ఉద్దిట్ఠా భవన్తి, కథన్తి చే? భావవిభావానం "ఠాయీసమ్బన్ధినో"తి విసేసనం భవతి, తేన భావస్స ఠాయీ చ సో భావో చేతి చ ఠాయీపదేన సమ్బన్ధత్తా ఠాయీభావో చ, పున బ్యభిచారీభావే సతి "ఠాయీభావో"తి ఇమస్స సాధకత్తా ఇమస్సేవ ఠాయీభావపదస్స పయోగసామత్థియేన గమ్మమానో బ్యభిచారీభావో చ, పున ఠాయీపదేన సమాసమకత్వా విసుం దస్సితభావసద్దసుతియా ఠాయీభావబ్యభిచారీభావేహి అఞ్ఞో భావో చ, తథా ఏవ ఠాయీపదేన వాచ్చరతిహాసాదిఅత్థస్స ఉప్పత్తిఉద్దీపనద్వయం విభూతం కత్వా సఙ్ఖేత్వా ఠితత్తా తేహి రతిహాసాదీహి అత్థేహి సమ్బన్ధినో ఆలమ్బణఉద్దీపనసఙ్ఖతవివిధవిభావా చ, ఏవమేవ సానుభావకపదేన సమాయోగేన దస్సితానుభావో చ, "రసస్సాదాయా"తి ఇమినా నిద్దిట్ఠరసో చాతి ఏవమిమే ఠాయీభావాదయో ఉద్దిట్ఠా హోన్తి. ఠాయినా సహ సమ్బన్ధోతి చ, సో ఏతేసమత్థీతి చ, భావో చ విభావో చేతి చ, సహ అనుభావేహి వత్తన్తీతి చ, రసస్స అస్సాదోతి చ వాక్యం.

భావఅధిప్పాయ

౩౪౦. చిత్తవుత్తివిసేసా తు, భావయన్తి రసే యతో;

రత్యాదయో తతో భావ-సద్దేన పరికిత్తితా.

౩౪౦. ఇదాని యథాఉద్దిట్ఠేసు ఠాయాదీహి భావవిభావానుభావరసేసు పఠమం భావం విభావేతుం భావసద్దమన్వత్థయతి ''**చిత్త**''ఇచ్చాదినా. చిత్తస్స వుత్తియో రమణహసనాదిఆకారేన పవత్తియో, తావ విసేసా విసిట్ఠసభావత్థాతి **చిత్తవుత్తివిసేసా. రత్యాదయో** ఠాయీబ్యభిచారీసాత్తికా. **తు**సద్దో విసేసే. యతో **రసే** సిఙ్గారాదయో **భావయన్తి** నిప్ఫాదేన్తి. తతో భావసద్దేన **పరికిత్తితా** భరతాదీహి కథితా. ఏత్థ హి ణ్యన్తో భూధాతు కరణే వత్తతే. యతో చాయం న కేవలం కరణేయేవ వత్తతే, అథ ఖో బ్యాపనే, పటిపాదనే చ, తస్మాస్స పటిభానం చిత్తం భావయన్తి బ్యాపేన్తి. అథ వా కవినో లోకట్ఠితిఞాణలక్ఖణం అధిప్పాయం భావయన్తి పటిపాదేన్తీతి **భావా**తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

౩౪౦. ఇదాని ఉద్దిట్ఠేసు ఠాయీభావాదీసు ఠాయీఆదీనం [ఠాయీభావాదీనం (క.)] తిణ్ణం సాధారణో భావో నామ ఏసోతి దస్సేన్తో అన్వత్థవసేన దస్సేతి ''**చిత్త**''ఇచ్చాది. **చిత్తవుత్తివిసేసా తు** చిత్తస్స ఉత్తరి వక్ఖమానారమ్మణహసననోచనాదీహి, నిబ్బేదాదీహి, థమ్భాదీహి చ ఆకారేహి పవత్తిసఙ్ఖాతా అఞ్ఞమఞ్ఞం అసఙ్కరాకారసఙ్ఖాతా విసేసా పన ఠాయీబ్యభిచారీసాత్తికా **యతో** యస్మా **రసే** సిఙ్గారాదిరసే **భావయన్తి** నిప్ఫాదేన్తి కరోన్తి. నో చే, **రసే** సిఙ్గారాదిరసవిసయే పణ్డితానం చిత్తం **భావయన్తి** బ్యాపనం కరోన్తి. నో చే, తస్మింయేవ రసవిసయే కవినో లోకసభావం విసయం కత్వా పవత్తఞాణలక్ఖణం అధిప్పాయం **భావయన్తి** పటిపాదనం కరోన్తి. తతో **భావసద్దేన** హేతుకత్తరి నిప్ఫన్నేన **రత్యాదయో** రతిహాసాదయో **పరికిత్తితా** భరతాదీహి వుత్తా హోన్తీతి. "రత్యాదయో"తి ఏత్థ **ఆది**సద్దేన హాసాదయో ఠాయీభావా చ, నిబ్బేదాదయో బ్యభిచారీభావా చ, థమ్భపలయాదయో సాత్తికభావా చ సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా. చిత్తస్స వుత్తియోతి చ, తా ఏవ విసేసాతి చ, భావో ఇతి సద్దోతి చ వాక్యం.

ఠాయీభావఅధిప్పాయ

౩౪౧. విరోధినా'ఙ్ఞభావేన,

యో భావో న తిరోహితో;

సీలేన తిట్ఠతి'చ్చే'సో,

ఠాయీభావోతి సద్దితో.

౩౪౧. ఠాయాదికే తివిధే భావే కమేనాహ "**విరోధినా**"ఇచ్చాదినా. విరోధినా **అఞ్ఞేన** జిగుచ్ఛాదినా భావేన **యో భావో** రత్యాదికో **న తిరోహితో** నచ్ఛాదితో, **ఏసో** భావో అనుచ్ఛిజ్జమానత్తా ఏవ తిట్ఠతి సీలేనాతి, ఠాయీ ఏవ భావోతి **ఠాయీభావోతి సద్దితో** కథితో. యో భావాదీహి ఆలోకితస్సాదం నీతో సమానీతో, సో సామాజికేహి అస్సాదియమానత్తా రసోతి వుచ్చతి. వక్ఖతి హి "సవిభావ"ఇచ్చాది.

౩౪౧. ఇదాని ఠాయీఆదికే తివిధభావే కమేన నిద్దిసతి "**విరోధి**"ఇచ్చాదినా. **విరోధినా అఞ్ఞభావేన** రతిహాసాదీనం విరుద్ధేన జిగుచ్ఛాదినా అఞ్ఞభావేన **యో భావో** రతిహాసాదికో **తిరోహితో న** బ్యవహితో న హోతి, **ఏసో** విరుద్ధభావేన అబ్యవహితో భావో తిట్ఠతి సీలేనాతి ఇమినా అత్థేన ఠాయీ నామ హోతీతి కత్వా **ఠాయీభావోతి సద్దితో** కథితోతి. యో విభావానుభావాదీహి అస్సాదనీయత్తం పాపితో సబ్బేహి అస్సాదనీయత్తా రసోతి వుచ్చతి, సో ఠాయీ నామాతి వుచ్చతి. అఞ్ఞో చ సో భావో చేతి చ, తిరో కయిరిత్థాతి చ, ఠాయీ చ సో భావో చేతి చ విగ్గహో.

ఠాయీభావప్పభేదఉద్దేస

౩౪౨.రతిహాసా చ సోకో చ,

కోధుస్సాహభయ'మ్పి చ;

జిగుచ్ఛావిమ్హయా చేవ,

సమో చ నవ ఠాయినో.

౩౪౨. రత్యాదీనం నవన్నమేవ ఠాయిత్తం సమ్భవతీత్యాహ "**రతి**"చ్చాది. సమో చేతి ఏవం ఠాయినో నవాతి యోజనా. నవపేతే సకసకవిభావానుభావేహి సముల్లాసితా విసుమ్పి బన్ధితబ్బా కవినా, అభినేతబ్బా చ నటేన, తథా సేసభావాపి. తత్థ యది పనాయం రతి అసేసఇత్థిపురిసగుణయుత్తానం ఇత్థిపురిసానం అఞ్ఞమఞ్ఞం జనితా, చన్దాదీహి ఉద్దీపనవిభావేహి ఉద్దీపితా, ఉస్సుక్కతాదిబాధకేహి అనుభావేహి పరిపోసితా, సకసకానుభావసామత్థియా పతీయమానేహి అనేకరూపేహి బ్యభిచారీహి చిత్తతా సియా, తదా తు ఠాయీ రతి నటాభినయేన, సుబన్ధసవనేన వా సబ్బేహి అస్సాదియమానా సిఙ్గారరసత్తమాపజ్జతే. ఏవం యథాయోగం హాసాదిఠాయీభావానం హస్సరసాదిభావాపజ్జనే యుత్తిం సమన్నేయ్య.

౩౪౨. ఠాయీభావో నామ రత్యాదయో నవపేతి దస్సేతుం "**రతిహాసా**"తిఆదిమాహ. రతిహాసా చ సోకో చ కోధుస్సాహభయమ్పి చ జిగుచ్ఛావిమ్హయా చేవ **సమో** సన్తగుణో చాతి ఏవం ఠాయినో నవ హోన్తి. ఇమేసం రత్యాదీనం నవన్నం సరూపకథనం "సిఙ్గారహస్సకరుణా"తిఆదికాయ ఉద్దేసగాథాయ అనన్తరే నిద్దేసే పాకటో హోతి. రతి చ హాసో చాతి చ, కోధో చ ఉస్సాహో చ భయఞ్చేతి చ, జిగుచ్ఛా చ విమ్హయో చేతి చ వాక్యం. ఇమే నవ చ ఏవం

బ్యభిచారీభావసాత్తికాభావో చేతి ఇమే యథాసకమనురూపవిభావానుభావేహి దిత్తం కత్వా పచ్చేకం కవినా బన్ధితబ్బా, నటేన గహేత్వా దస్సితబ్బా చ. ఇమేసు తివిధభావేసు అయం రతి అసేసపుమిత్థిగుణేహి యుత్తేహి నరనారీహి అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉప్పాదితా, చన్దాదీహి ఉద్దీపనవిభావేహి ఉద్దీపితా, ఉస్సాహాదిపకాసకకాయికవాచసికపయోగసఙ్ఖాతానుభావేన పోసితా, సకసకానుభావసామత్థియేహి గమ్మమానానేకప్పకారబ్యభిచారీభావేహి విచిత్తకతా హోతి. ఈదిసా'యం రతి నటస్స అభినయేన చ పసత్థబన్ధసవసేన చ సబ్బేహి అస్సాదియమానసిఙ్గారాదిరసత్తం పాపుణాతీతి విఞ్ఞాతబ్బా. హాసాదీనం సేసఠాయీభావానం హస్సరసాదిభావాపత్తియం యుత్తి ఏవం యథారహం వేదితబ్బాతి.

బ్యభిచారీభావఅధిప్పాయ

౩౪౩. తిరోభావావిభావాది-
విసేసేనా'భిముఖ్యతో;
యేతే చరన్తి సీలేన,
తే హోన్తి బ్యభిచారినో.

౩౪౩. బ్యభిచారినో ఆహ "**తిరోభావ**"ఇచ్చాదినా. **తిరోభావో** ఠాయీనం ఏకస్సాపి భావస్స నిబ్బేదాదినో అచిరట్ఠాయితా చ **ఆవిభావో** పాకటతా చ నానారసనిస్సయత్తా తే ఆదయో యస్స. **ఆది**సద్దేన ఠాయీధమ్మస్స సుఖదుక్ఖాదిరూపస్స గహణం, సోవ విసేసో, తేన. ఠాయీధమ్మస్స సుఖదుక్ఖరూపస్స గహణం, అత్తనో ధమ్మస్స సుఖదుక్ఖరూపస్స ఠాయిని సమారోపనఞ్చా**భిముఖ్యం.** తథా హి రతియం పరిసమో సుఖానువిద్ధో భవతి, సోకే దుక్ఖానువిద్ధో. రతియం సుఖసభావాపి గిలానిప్పభుతయో బ్యభిచారినో సకమ్మం దుక్ఖమిమం సమారోపయన్తేవ. తతో తేన అభిముఖభావేన **యే ఏతే** భావా సీలేన **చరన్తి** పవత్తన్తి, తే బ్యభిచారినో హోన్తీతి.

౩౪౩. ఇదాని ఉద్దేసక్కమేన బ్యభిచారీభావే లక్ఖణతో దస్సేతి "**తిరోభావా**"ఇచ్చాదినా. **తిరోభావావిభావాదివిసేసేన** బ్యభిచారీభావానం అత్తనో అనేకరసం నిస్సాయ పవత్తత్తా, లోకస్స భిన్నరుచికత్తా చ కిస్మిఞ్చి ఠాయీభావే బ్యభిచారీభావానమత్తనో గుణస్స లీనత్తఞ్చ కిస్మిఞ్చి తస్సేవ గుణస్స పాకటత్తఞ్చాతిఆదికేన విసేసేన **అభిముఖ్యతో** ఠాయీభావానం సుఖదుక్ఖరూపం అత్తని చ అత్తనో సుఖదుక్ఖరూపం ఠాయీభావేసు చ ఆరోపనసఙ్ఖాతేన అభిముఖభావేన **యేతే** భావా **సీలేన చరన్తి** పకతియా పవత్తన్తి, **తే** భావా బ్యభిచారినో నామ హోన్తీతి. ఏవమేవ [ఏవరూపా (క.)] పీళా సరూపేన ఏకో పరిసమసఙ్ఖతబ్యభిచారీభావో రతియం సగుణేన లీనో సుఖానువిద్ధో హుత్వా, సోకే సగుణేన పాకటో దుక్ఖానువిద్ధో చ హుత్వా పవత్తతే. ఏవమేవ సుఖసభావరతియం గిలానాదయో బ్యభిచారినో సకియం దుక్ఖసరూపం ఆరోపేన్తీతి కత్వా తిరోభావవిభావాదివిసేసేన అభిముఖం పవత్తన్తి. తిరోభవనమితి చ, ఆవిభవనమితి చ, తిరోభావో చ ఆవిభావో చేతి చ, తే ఆదయో యస్స ఠాయీభావేసు విజ్జమానానం సుఖదుక్ఖసభావానం అత్తని ఆరోపనస్సేతి చ, సోయేవ విసేసోతి చ, అభిముఖానం భావోతి చ విగ్గహో. బ్యభిచారీపదే **వి**సద్దో విసేసత్థే **అభి**సద్దో అభిముఖభావే వత్తతి.

బ్యభిచారీభావప్పభేద

౩౪౪.నిబ్బేదో తక్కసఙ్కా సమ-

ధితిజళతా దీనతుగ్గాలసత్తం,

సుత్తం తానో గిలాను'స్సుకహరిస-

సతిస్సావిసాదాబహిత్థా.

చిన్తా గబ్బా'పమారో'మరిసమద-

మతుమ్మాదమోహా విబోధో,

నిద్దావేగా సబిళం మరణ-

సచపలాబ్యాధి తేత్తింసమే'తే.

౩౪౪. తే దస్సేతి "**నిబ్బేదో**"ఇచ్చాదినా. **దీనతుగ్గాలసత్త**న్తి దీనతా చ ఉగ్గతఞ్చ ఆలసత్తఞ్చ, గిలాని **ఉస్సుక**ఇతి ఉస్సుక్కం. చపలఇతి చాపల్లం, సహ చపలేన సచపలో, సో చాయం బ్యాధి చ, మరణఞ్చ సచపలబ్యాధి చ సమాహారే. తఞ్చ సహ బిళాయ వత్తతీతి **సబిళ**న్తి **ఏతే** యథావుత్తబ్యభిచారీభావా తేత్తింస హోన్తీతి. ఉస్సాహవతా వీరరసో తంవసేనేవ అస్సాదీయతి. భీరునా తు సోవ భయానకరసవసేనేతి లోకసభావస్స అనేకత్తా తదత్థమేతే బ్యభిచారినో ఏకేకస్సరసస్స బహవో వణ్ణనీయా, యతో తంవణ్ణనాద్వారేన సబ్బోపి తేసు కిఞ్చి అస్సాదేతీతి. తత్థ యస్మా పన మారణోపగతవేరిదస్సనమేకమేవ తక్ఖణేయేవ భిన్నం పకతివసేన భీరునో భయస్స హేతు, సఙ్గామలోలస్స తు ఉస్సాహనిమిత్తం సియా. తథా నటేన కతం వికతమాభరణం క్రియావా నీచపకతీనం ఠాయినో హాసస్స హేతు, గమ్భీరపకతీనం బ్యభిచారినో హాసస్స, తస్మా భావే వణ్ణయతా కవినా భావా తథా వణ్ణనీయా, యథోచిత్యపరిపోసో సియా. ఓచిత్యభఙ్గో తు మహతా వాయామేన పరిహరితబ్బో.

తేసు **నిబ్బేదో** అత్తావమాననం. తస్స చ ఇత్థీనఞ్చ నీచానఞ్చ దాలిద్దియం విభావో, యోగీనం తు తత్వసంవేదనం విభావో, అస్సుపతనచిన్తాదయో ఏత్థ అనుభావా.

తక్కో వితక్కనం. తస్స సన్దేహో విభావో, సిరోకమ్పాది అనుభావో.

సఙ్కాయ విరుద్ధచరణం విభావో, కమ్పాదయో అనుభావో.

సమో ఖేదో. తత్థ గత్యాది విభావో, సేదాది అనుభావో.

ధితి సన్తోసో. ఞాణాది విభావో, అనుభావో భోగాలోలతాది.

జళతా అప్పటిపత్తి. తస్సా ఇట్ఠానిట్ఠదస్సనాది విభావో, అనిమిసనయనాలోచనాది అనుభావో.

దీనతా చేతసో అనోజతా. తస్సా విభావో దుగ్గతతాది, అనుభావో మలినవత్థతాది.

ఉగ్గతా దారుణత్తం. తస్సా విభావో బలవాపరాధాది, తస్స అనుభావో తజ్జనాది.

ఆలసత్తస్స పరిసమాది విభావో, జిమ్భితాది అనుభావో.

సుత్తస్స నిద్దా విభావో, తస్సాదాదయో అనుభావో.

తాసో చిత్తక్ఖోభో. విభావో అస్స గజ్జితాది, కమ్పనాది అనుభావో.

ఆయాసపిపాసాది విభావో **గిలానియా,** వివణ్ణతాదయో అనుభావో.

కాలక్ఖమతా **ఉస్సుకం**. విభావో తస్స రమణీయదస్సనిచ్ఛాది, అనుభావో తురితతాది.

చేతోపసాదో **హరితో**. తత్ర ఉస్సవాది విభావో, అస్సుసేదాదయో అనుభావో.

సదిసదస్సనాది విభావో **సతి**యా, అనుభావో భముసమున్నమనాది.

పరేసముక్కంసాసహనతా **ఇస్సా**. తస్సా దుజ్జనత్తగబ్బాదయో విభావో, దోసకథనావజాననాదయో అనుభావో.

విసాదో ఖేదో. విభావో తస్స ఆరద్ధకారియాసిద్ధాది, బాధయతాపాది అనుభావో.

అబహిత్థా కాయసంవరణం. తస్సా విభావో లజ్జాది, అనుభావో'ఙ్గవిక్రియా.

చిన్తా ఇట్ఠాలాభాదీహి, అనుభావో ముకులితనయనాది.

గబ్బో అభిమానో. విభావోస్స ఇస్సరియాది, అనుభావో అవజాననాది.

అపమారో గాహరుక్ఖాదీహి [గాహరుక్ఖపతనాదీహి (?)], భూపాతాదయో ఏత్థ అనుభావో.

అమరిసో అక్ఖమతా. విభావో అస్సావమాననాది, సిరోకమ్పనతజ్జనాదయో అనుభావో.

మదో పమాదుక్కంసో. తస్స విభావో పానం, చలమానఙ్గవచోగతిహాసాదయో అనుభావో.

మతి కఙ్ఖచ్ఛేదో. ఉపదేసాది విభావో, ముఖవికాసాది ఏత్థ అనుభావో.

అసమేక్ఖితకారితా **ఉమ్మాదో**. తస్స విభావో సన్నిపాతగహణాది, అట్ఠానరుదితగీతహాసాదయో అనుభావో.

మోహో భయాదీహి, అనుభావో థమ్భకమ్పాది.

దురాచారాదీహి **బిళం,** అధోముఖతాది అనుభావో.

మరణం విభావఅనుభావేహి సుపసిద్ధం.

చపలతా రాగదోసాదీహి, సచ్ఛన్దచరణాది అనుభావో. **బ్యాధి** పాకటో.

యే వా పనఞ్ఞే ఇధ నిద్దిట్ఠా చిత్తవుత్తివిసేసాపి సంవిజ్జన్తి సుఖుమభేదా, తేసు కేచి వుత్తేస్వన్తోగధా హోన్తి. యథా హి ఇచ్ఛాసభావా సబ్బే కామా రతియం అన్తోగధా, తథా దోసప్పకారా కోధా మరిసఇస్సాదీస్వన్తోగధా, దుక్ఖసభావా సోకసమబ్యాధిగిలాని విసాదాదీస్వన్తోగధా. పీత్యాదయో సుఖసభావా హరిసేతి దట్ఠబ్బం. తేసు భయా తాసో అఞ్ఞో, సఙ్కా తథా అమరిసో. తస్మా ఇస్సా, తథా గిలానితో సమో, నిద్దాయ సుత్తం, ఉస్సుకా చపలతా, తథా మోహా పలయో వక్ఖమానో అఞ్ఞోతి మన్తబ్బం.

౩౪౪. ఇదాని తే బ్యభిచారీభావే సరూపేన దస్సేతి "**నిబ్బేదో**"ఇచ్చాదినా. **నిబ్బేదో** అత్తనిన్దాసఙ్ఖతో చ, తక్కసఙ్కా చ, **సమధితిజళతా** పరిసమో సన్తోసలక్ఖణా ధితి జళతా చ, **దీనతుగ్గాలసత్తం** దీనభావదారుణభావఅలసభావా చ, **సుత్తం** సయనఞ్చ, **తాసో** చిత్తక్ఖోభో చ, గిలానపరిమద్దితభావో చ, **ఉస్సుకహరిససతిస్సావిసాదాబహిత్థా** ఉస్సాహపితిసతిఇస్సాఖేదఆకారసంవరా చ, చిన్తా చ, **గబ్బో** అభిమానో చ, అపమారో చ, **అమరిసమదమతుమ్మాదమోహా** అక్ఖన్తిపమాదాధిక్కా కఙ్ఖచ్ఛేదఉమ్మాదమోహా చ, **విబోధో** పబోధో చ, **నిద్దావేగా** నిద్దా చ, ఆవేగసఙ్ఖాతో సమ్భమో చ, **సబిళం** లజ్జాసహితం **మరణసచపలాబ్యాధి** మరణఞ్చ చాపల్యసహితా బ్యాధి చేతి. **ఏతే తేత్తింస** బ్యభిచారీభావా నామ హోన్తి. తక్కో చ సఙ్కా చేతి చ, సమో చ ధితి చ జళతా చేతి చ, దీనతా చ ఉగ్గో చ అలసత్తఞ్చాతి చ, ఉస్సుకఞ్చహరిసో చ సతి చ ఇస్సా చ విసాదో చ అబహిత్థా చేతి చ, అమరిసో చ మదో చ మతి చ ఉమ్మాదో చ మోహో చేతి చ, నిద్దా చ ఆవేగో చేతి చ, సహ బిళాయ వత్తతీతి చ, సహ చపలేన చాపల్యేన వత్తతీతి చ, సచపలో చ సో బ్యాధిచేతి చ, మరణఞ్చ సచపలబ్యాధి చేతి చ వాక్యం. మరణసచపలాబ్యాధీతి సమాహారద్వన్దో. తస్మా "సబిళ"న్తి పదం ఏతస్స విసేసనం హోతి.

లోకసభావస్స అనేకవిధత్తా ఏకోయేవ వీరరసో ఉస్సాహవతా వీరరసాకారేన అస్సాదనీయో హోతి, సోయేవ భీరునా భయాకారేన అస్సాదనీయో హోతి. తస్మా ఏకేకస్స రసస్స ఇమే బహూ బ్యభిచారినో వణ్ణేతబ్బా హోన్తి. ఏవం సతి అనేకాధిప్పాయకో లోకో తేసు కిఞ్చి అస్సాదేతి. ఏవం సతి బన్ధో సబ్బజనస్స కన్తో హోతి. తస్సం భావవణ్ణనాయం యస్మా మారేతుమాగచ్ఛన్తానం సత్తూనం దస్సనమేకమేవ తక్ఖణే జనాధిప్పాయతో భిజ్జిత్వా పకతిభీరూనం పురిసానం భయస్స చ యుద్ధలోలస్స ఉస్సాహనస్స చ కారణం హోతి. ఏవం నటేన హసనత్థం కతవికతమాభరణఞ్చ తాదిసకిరియా చ ఉత్తానపకతికానం పురిసానం తాయీహాసస్స చ గమ్భీరపకతికానం బ్యభిచారీహాసస్స చ హేతు భవేయ్య. తస్మా భావే వణ్ణేన్తేన కవినా ఓచిత్యభఙ్గమకత్వా సక్కచ్చమోచిత్యం సజ్జేత్వా భావప్పకాసకాని సవిభావానుభావకవివచనాని వణ్ణేతబ్బాని. ఏత్థ భావావబోధకవిభావాదీనం జానితబ్బత్తా తేహి తేహి భావేహి సద్ధిం ఏవం వేదితబ్బా.

తేసు భావేసు అత్తావమాననలక్ఖణో **నిబ్బేదో**. ఇత్థీనం, హీనానం [హీనాచారానం (క.)] వా ఉప్పజ్జతి చే, దాలిద్దియం ఆలమ్బణవిభావో నామ, యోగీనం చే, తథావబోధో ఆలమ్బణవిభావో, ఏత్థ అస్సుపతనచిన్తాదికం అనుభావో నామ.

వితక్కస్స సన్దేహో ఉద్దీపనవిభావో నామ, సిరోకమ్పాదికం అనుభావో నామ.

సఙ్కాయ విరుద్ధప్పవత్తి ఉద్దీపనవిభావో, కమ్పాదికో అనుభావో. ఉపరి "విభావో"తి వుత్తే ఆలమ్బణుద్దీపనేసు ద్వీసు యం యుజ్జతి, తం గహేతబ్బం.

ఖేదలక్ఖణస్స **సమస్స** గమనాదికం విభావో, సేదాది అనుభావో.

సన్తోసలక్ఖణాయ **ధితియా** ఞాణాది విభావో, భోగేసు అలోలభావాది అనుభావో.

అయోగ్గతాలక్ఖణాయ **జళతా**య ఇట్ఠానిట్ఠానం అజాననాది విభావో, వివటనయనేహి అభిముఖవిలోకనతాది అనుభావో.

చిత్తస్సనిత్తేజలక్ఖణాయ **దీనతా**య దుగ్గతతాది విభావో, మలినవత్థతాది అనుభావో.

దారుణతాలక్ఖణస్స **ఉగ్గ**భావస్సాతిసయాపరాధాది విభావో, తజ్జనాది అనుభావో.

అలసత్తస్స అట్ఠానపరిసమాది విభావో, వజ్కికభావో అనుభావో.

సయనసఙ్ఖాతస్స **సుత్త**స్స నిద్దాది విభావో, అస్సాదాది అనుభావో. ఏత్థ అస్సాదనం నామ సేయ్యసుఖపస్ససుఖాదికం.

చిత్తక్ఖోభసఙ్ఖాతస్స **తాసస్స** గజ్జితాది విభావో, గజ్జితం నామ భయజనకవచనం. కోపేన కమ్పనా అనుభావో.

పీళాసఙ్ఖాతస్స **గిలాన**స్స ఆయాసపిపాసాది విభావో, దుబ్బణ్ణతాది అనుభావో.

అనురూపకాలస్స అనోలోకనస్స ఉస్సుక్కస్స రమ్మవత్థుదస్సనిచ్ఛాది విభావో, తురితతాది అనుభావో.

చేతోపసాదలక్ఖణస్స **హరిస**స్స మఙ్గలకీళాది విభావో, సన్తోసవచనాది అనుభావో.

సరణలక్ఖణాయ **సతి**యా సఞ్ఞాణదస్సనాది విభావో, భముక్ఖేపాది అనుభావో.

పరసమ్పత్తిఅసహనలక్ఖణాయ **ఇస్సా**య దుజ్జనభావగబ్బాది విభావో, దోసకథనావజాననాది అనుభవో.

ఖేదలక్ఖణస్స **విసాద**స్స ఆరద్ధకారియాసిద్ధికారియబ్యాపత్తిఆది విభావో, మనోసన్తాపాది అనుభావో.

ఆకారసంవరణలక్ఖణాయ, రససభావపటిచ్ఛాదనలక్ఖణాయ వా అబహిత్థయలజ్జాది విభావో, తదఞ్ఞక్రియాకరణం, అధోముఖకరణం, పాదేహి భూమిఖణనన్తిఆది అనుభావో.

చిన్తాయ ఇట్ఠత్థాలాభాదీ విభావో, మకులితనయనాది అధోఖిత్తచక్ఖాది వా అనుభావో.

గబ్బస్స ఇస్సరియాది విభావో, అవజాననాది అనుభావో.

అపమారస్స యక్ఖపీళాది విభావో, భూమిపతనాదయో అనుభావో.

అక్ఖమలక్ఖణస్స **అమరిస**స్స అవమాననాది విభావో, సిరోకమ్పనతజ్జనాది అనుభావో.

పమాదాధిక్కలక్ఖణస్స **మద**స్స సన్తోసపానం విభావో, కమ్పమానహత్థపాదవచనగమనహాసాదీ అనుభావో.

కఙ్ఖాచ్ఛేదనలక్ఖణాయ **మతి**యా ఉపదేసాది విభావో, ముఖసన్తోసాది అనుభావో.

అనుపపరిక్ఖకారితాలక్ఖణస్స **ఉమ్మాదస్స** సన్నిపాతజ్జరయక్ఖాది విభావో, అకారణరోదనహసనాది అనుభావో.

ముయ్హనలక్ఖణస్స **మోహస్స** అధికభయాది విభావో, సభావానవబోధనాది అనుభావో.

నిద్దాపగమసఙ్ఖాతస్స **విబోధస్స** కాలపరిణామాది ఆలోకసరణాది వా విభావో, అక్ఖిమద్దనాది అనుభావో.

మనోసమ్మీళనలక్ఖణాయ **నిద్దాయ** కస్సచి అచిన్తనఅకరణాది విభావో, అక్ఖిపిదహనాది అనుభావో.

భయాగమనలక్ఖణస్స **ఆవేగస్స** పచ్చత్థికదస్సనాది విభావో, ఉత్రాసకమ్పాది అనుభావో.

లజ్జాలక్ఖణాయ **బిళాయ** దురాచారాది విభావో, అధోముఖతాది అనుభావో.

మరణస్స సత్థపహారరోగాది విభావో, ముఖవికారాది అనుభావో.

చాపల్లస్స రాగదోసాది విభావో, అత్తనో సచ్ఛన్దచరణాది అనుభావో.

బ్యాధియా వాతపిత్తాదీనం ఉస్సదభావాది విభావో, నిత్థుననాది అనుభావో.

ఇమస్మిం సుబోధాలఙ్కారే అదస్సితసుఖుమభేదా అఞ్ఞాపి చిత్తవుత్తివిసేసా సన్తి, తేసు ఇచ్చాసభావా సబ్బే భేదా కామరతియఞ్చ, దోసపకారా కోధఅమరిసఇస్సాదీసు చ, దుక్ఖసభావా సోకసమబ్యాధిగిలానవిసాదాదీసు చ, పితిఆదయో హరిసే చ అన్తోగధాతి వేదితబ్బా. ఏవం సమానానం సఙ్గహే సతిపి తాసతో భయస్స చ, సఙ్కాయ అమరిస్స చ, అమరిసతో ఇస్సాయ చ, గిలానతో సమస్స చ, నిద్దాయ సుత్తస్స చ, ఉస్సుక్కతో చపలతాయ చ, మోహతో వక్ఖమానపలయస్స చ పాకటవిసేసేన అఞ్ఞథా విసుం విసుం దస్సితన్తి దట్ఠబ్బం.

సాత్తికభావఅధిప్పాయ

౩౪౨.సమాహితత్తప్పభవం, సత్తం తేనో’పపాదితా;

సాత్తికా’ప్య’నుభావత్తే, విసుం భావాభవన్తి తే.

౩౪౨. సాత్తికే వదతి ‘‘**సమాహితే**’’చ్చాదినా. **సమాహితో** ఏకగ్గతాభావాపాదనేన కతసమాధానో **అత్తా** చిత్తం తతో **పభవం** ఉప్పన్నం యం, తం సత్తం నామ. **తేన** సత్తేన **ఉపపాదితా** నిబ్బత్తితా థమ్భాదయో సాత్తికా వుచ్చన్తే. తే చ పున అనుభావాపి భవన్తి థమ్భాదిభావసంసూచనసభావవికారరూపత్తా. తఞ్చ “చిత్తవుత్తివిసేసత్తా”ఇచ్చాదినా వక్ఖతి. తేనాహ ‘‘**అనుభావత్తేపీ**’’తి. ఏవం సత్యపి తే సాత్తికా **విసుం** పుథగేవ భావా భవన్తి, వుత్తనయేన చిత్తభవత్తవిరూపత్తా తేసన్తి.

౩౪౨. ఇదాని ఉద్దేసక్కమేనాధిగతకేవలభావసఙ్ఖాతం సాత్తికాభావం దస్సేతి ‘‘**సమాహిత**’’ఇచ్చాదినా. **సమాహితత్తప్పభవం** ఏకగ్గతాభావాపాదనేన కతసమాధానచిత్తతో సమ్భూతం సత్తం నామ హోతి. **తేన** లాభాలాభాదీసు ఏకాకారస్స హేతునా థిరభావేన **ఉపపాదితా** నిప్ఫాదితా థమ్భాదయో సాత్తికా నామ భవన్తి. **తే** సాత్తికా **అనుభావత్తేపి** చిత్తాకారసఙ్ఖాతథమ్భాదిపకాసనసభావవికారసరూపత్తా అత్తనో అనుభావత్తే సతిపి విసుం **భావా భవన్తి** యథావుత్త

“చిత్తవుత్తివిసేసా తు, భావయన్తి రసే యతో”తిఆదినా భావా నామ హోన్తీతి. ఇమే సాత్తికాభావానుభావవసేన దువిధా హోన్తి. సమాహితో చ సో అత్తా చేతి చ, తతో పభవమితి చ, సన్తో ఉపసన్తో చ సో అత్తా చేతి చ, సత్తతో భవన్తీతి చ, సత్తేన ఉప్పాదితాతి చ, అనుభావానం భావోతి చ వాక్యం. **అపీతి** అనుగ్గహత్థే నిపాతో.

సాత్తికభావప్పభేద

౩౪౬. థమ్భో పలయరోమఞ్చా,

తథా సేదస్సువేపథు;

వేవణ్ణియం విస్సరతా,

భావా’ట్ఠే’తే తు సాత్తికా.

౩౪౬. తే దస్సేతి ‘‘**థమ్భో**’’ఇచ్చాదినా. ఏత్థ **థమ్భో** అవిస్సరకాయచిత్తతా. **పలయో** అస్సాసపస్సాసమత్తావసేసో సుత్తావత్థాసభావో నిద్దాపభవో. సుబ్యత్తలక్ఖణా సేసా.

౩౪౬. ఇదాని సాత్తికే దస్సేతి ‘‘**థమ్భో**’’ఇచ్చాదినా. **థమ్భో** కాయచిత్తానం అవిసరభావసఙ్ఖాతో చ **పలయరోమఞ్చా** నిద్దాయ ఉప్పజ్జమానఅస్సాసపస్సాసమత్తాతిరిత్తసుత్తావత్థా చ పసాదాదిసమ్భవో రోముగ్గమో చ **తథా** ఏవం **సేదస్సువేపథు** చ భయాదీహి ఉప్పజ్జమానదాహో చ సన్తోసాదీహి ఉప్పజ్జమానఅస్సు చ కమ్పో చ **వేవణ్ణియం** విరూపతా చ **విస్సరతా** విరూపసద్దతా చాతి ఏతే అట్ఠ సాత్తికా భావా నామ హోన్తి. రోమానం అఞ్చో ఉగ్గమోతి చ, పలయో చ రోమఞ్చో చేతి చ, వేపనం కమ్పనమితి చ, సేదో చ అస్సు చ వేపథు చాతి చ, విరూపో వణ్ణో అస్సేతి చ, తస్స భావోతి చ, విరూపో సరో అస్సేతి చ, తస్స భావోతి చ వాక్యం.

౩౪౭. యదా రత్యాదయో భావా,

ఠితిసీలా న హోన్తి చే;

తదా సబ్బేపి తే భావా,

భవన్తి బ్యభిచారినో.

౩౪౭. న కేవలం వుత్తాయేవ బ్యభిచారినో, రత్యాదయోపీతి ఆహ ‘‘**యదా**’’ఇచ్చాది. **భవన్తి బ్యభిచారినోతి** యథాయోగం యథాసమ్బన్ధం బ్యభిచారినో హోన్తీతి అత్థో. సేసం సుబోధం.

౩౪౭. ఇదాని నిబ్బేదాదయో వియ రతిహాసాదయోపి కిస్మిఞ్చి కాలే బ్యభిచారినోపి హోన్తీతి దస్సేతి ‘‘**యదా**’’ ఇచ్చాదినా. **రత్యాదయో** రతిహాసాదయో **భావా** నవ ఠాయీభావా యదా **ఠితిసీలా న హోన్తి చే** విరోధీహి తేహి తేహి భావన్తరేహి బ్యవహితత్తా సభావతో ఠితిసభావా యది న హోన్తి, తదా **తే భావా** రత్యాదయో సబ్బేపి బ్యభిచారినో భవన్తీతి. యథాసకం బ్యభిచారితానురూపవిభావానుభావానం యోగానురూపేన బ్యభిచారీభావా హోన్తి. రతిఆది యేసం హాసాదీనమితి చ, ఠితి సీలం యేసం రత్యాదీనమితి చ విగ్గహో.

౩౪౮.విభావో కారణం తేసు’-

ప్పత్తియు'ద్దీపనే తథా;
యో సియా బోధకో తేస-
మనుభావో'య'మీరితో.

౩౪౮. ఇదాని విభావానుభావే దస్సేతి "**విభావో**"ఇచ్చాదినా. **తేసం** రత్యాదీనం భావానం ఉప్పత్తియా, తథా ఉద్దీపనే చ **కారణం** ఆలమ్బణఉద్దీపనవసేన దువిధో విభావో నామ. తత్థ ఆలమ్బణవిభావో కన్తాది, ఉద్దీపనవిభావో చన్దాది. తేసం **బోధకో** ఞాపకో కాయికో చ వాచసికో చ బ్యాపారో సియా, అయం అనుభావో ఈరితో.

౩౪౮. ఇదాని విభావానుభావే దస్సేతి "**విభావో**"ఇచ్చాదినా. **తేసం** ఠాయీభావాదీనం తిణ్ణం ఉప్పత్తియా చ తథా **ఉద్దీపనే చ** ఉప్పన్నానం దీపనే చ **కారణం** ఆలమ్బణఉద్దీపనవసేన దువిధో హేతు విభావో నామ, **తేసం** ఠాయీభావాదీనం **బోధకో** కాయికవాచసికో **యో సియా** నటకవీనం బ్యాపారో అత్థి, అయం అనుభావోతి ఈరితోతి. విసేసేన భావేతి వడ్ఢేతీతి **విభావో**. అనుభావేతి బోధేతీతి **అనుభావో**. ఏత్థ **విభావో** నామ రతివిసయే నరనారీనం అఞ్ఞమఞ్ఞం ఆలమ్బణవిభావో, చన్దరమ్మదేసాది ఉద్దీపనవిభావో చేతి దువిధో. హాసాదీనమ్పి దువిధవిభావం యథారహం యోజేతబ్బం. **అనుభావో** నామ ఠాయీభావాదీనం తేసం తేసం భావానం పకాసకవాచసికబ్యాపారసఙ్ఖాతకవిపయోగో చ కాయికపయోగభూతో నటానం అభినయసఙ్ఖాతో తంతంభావసరూపనిరూపకో చేతి దువిధో బ్యాపారో.

౩౪౯. **నేకహేతుం మనోవుత్తి-విసేసఞ్చ విభావితుం;**
భావం విభావానుభావా, వణ్ణియా బన్ధనే ఫుటం.

౩౪౯. విభావాదివణ్ణనాయమేవ భావవిసేసావబోధో సియా, అఞ్ఞథా "దేవదత్తస్స సాస్సులోచనయుగం సఞ్జాత"మితి వుత్తే సోకా ఆనన్దా రోగా చేతి కో నామ సక్కోతి కారణం నిచ్ఛితుం, చిత్తవుత్తివిసేసఞ్చ భావం వినా విభావానుభావం కవి వణ్ణేతుం నటోభినేతుం సామజ్జికో వా విఞ్ఞాతుం కో సక్కోతీతి దస్సేతుమాహ "**నేక**"ఇచ్చాది. **నేకహేతుం** బహుహేతుం మనోవుత్తివిసేసఞ్చ భావం **విభావితుం** పకాసేతుం **విభావానుభావా** వుత్తలక్ఖణా **బన్ధనే** సభావనిరూపకపదే ఫుటం వణ్ణనీయా, విభావాదిరూపకేనేవ అవుత్తమ్పి కిఞ్చి పతీయతే.

౩౪౯. "దేవదత్తస్స చక్ఖూని అస్సుపుణ్ణానీ"తి వుత్తే సోకేన సన్తోసేన రోగేన వాతి యథా అస్సుకారణకథనం వినా న జానాతి, ఏవం చిత్తస్స పవత్తిసఙ్ఖాతా రతిహాసాదయో తే తే భావా అత్తనో పతీతియానురూపం విభావానుభావకథనం వినా కవీహి వణ్ణేతబ్బా, నటేహి దస్సేతబ్బా, సబ్భేహి అస్సాదనీయా నత్థీతి ఠాయీఆదీనం వణ్ణనమేవ కాతబ్బన్తి ఇదాని అనుసాసన్తో ఆహ "**నేక**"ఇచ్చాది. **నేకహేతుం** తేసం తేసం భావానం ఉప్పత్త్యాదో ఆలమ్బణవిభావాదిబహుకారణవన్తం **మనోవుత్తివిసేసం భావఞ్చ** చిత్తస్స పవత్తివిసేససఙ్ఖాతభావఞ్చ **విభావితుం** పకాసేతుం **విభావానుభావా** అనన్తరనిద్దిట్ఠా **బన్ధనే** రసభావప్పకాసనే **ఫుటం** పకాసం కత్వా **వణ్ణియా** కవినా వణ్ణనీయా హోన్తీతి. న ఏకోతి చ, సో హేతు అస్సేతి చ, మనసో వుత్తీతి చ, తాయ విసేసోతి చ, విభావో చ అనుభావో చేతి చ వాక్యం.

౩౫౦. **సవిభావానుభావేహి, భావా తే తే యథారహం;**
వణ్ణనీయా యథోచిత్యం, లోకరూపానుగామినా.

౩౩౦. ఇదాని తే భావా లోకసభావానతిక్కమేన విభావాదీహి వణ్ణనీయాతి ఆహ "**సవిభావే**"చ్చాది. సహ విభావేహి సవిభావా, తే చ తే అనుభావా చ, తేహి. **యథారహన్తి** అత్తనో సమ్బన్ధీనం వసేన యథారహం వణ్ణనీయా.

౩౩౦. ఇదాని విభావానుభావే నిస్సాయ వణ్ణనీయా తే భావా లోకసభావమనతిక్కమ్మ కాతబ్బాతి అనుసాసన్తో ఆహ "**సవిభావా**"ఇచ్చాది. **లోకరూపానుగామినా** లోకవోహారమనువత్తమానేన **తే తే భావా** ఠాయీభావాదయో తయో **యథోచిత్యం** ఓచిత్యానురూపం **సవిభావానుభావేహి** విభావసహితేహి అనుభావేహి కరణభూతేహి **యథారహం** తేహి తేహి భావేహి సమ్బన్ధీనం విభావాదీనం వసేన అనురూపతో **వణ్ణనీయా** వణ్ణేతబ్బా హోన్తీతి. విభావేహి సహ యే వత్తన్తీతి చ, తే చ తే అనుభావా చేతి చ, అనతిక్కమ్మ అరహన్తి చ, అనతిక్కమ్మ ఓచిత్యమితి చ, లోకస్స రూపం సరూపమితి చ, తం అనుగచ్ఛతి సీలేనాతి చ విగ్గహో.

౩౩౧.చిత్తవుత్తి విసేసత్తా, మానసా సాత్తిక'ఙ్గతో;
బహినిస్సటసేదాది-అనుభావేహి వణ్ణియా.

౩౩౧. సాత్తికా కథం వణ్ణనీయాతి ఆహ "**చిత్తే**"చ్చాది. చిత్తస్స వుత్తివిసేసో యేసం, తేసం భావో, తస్మా **మానసా** మనసి భవా సాత్తికా **అఙ్గతో** సరీరతో **బహినిస్సటేహి** నిగ్గతేహి సేదాదీహి అనుభావేహి వణ్ణనీయా, న పన సేదసలిలమేవ భావోతి అధిప్పాయో.

౩౩౧. ఏవం సామఞ్ఞేన భావవణ్ణనక్కమం దస్సేత్వా ఇదాని విసేసేన సాత్తికభావవణ్ణనా ఈదిసాతి దస్సేతి "**చిత్త**"ఇచ్చాదినా. **చిత్తవుత్తివిసేసత్తా** చిత్తస్స పవత్తివిసేసత్తా **మానసా** చిత్తే భవా సాత్తికాభావా **అఙ్గతో** సరీరతో **బహినిస్సటసేదాదిఅనుభావేహి** బహినిక్ఖన్తసేదాదీహి అనుభావేహి కరణభూతేహి **వణ్ణియా** వణ్ణనీయా హోన్తీతి, అఙ్గతో బహి నిస్సటన్తి విసేసనేన విసిట్ఠభూతసేదాదీనమేవ భావానుభావత్తం వినా కేవలం సేదాదయో వుత్తా సమానా భావాదయో నామ న హోన్తీతి అధిప్పాయో. చిత్తస్స వుత్తీతి చ, సా ఏవ విసేసో యేసం సాత్తికానమితి చ, తేసం భావోతి చ, మనసి భవాతి చ, సేదో ఆది యేసం ఖేళాదీనమితి చ, నిస్సటా నిగ్గతా చ తే సేదాదయో చేతి చ, తే ఏవ అనుభావాతి చ వాక్యం.

రసఅధిప్పాయ

౩౩౨.సామజ్జికాన'మానన్దో, యో బన్ధత్థానుసారినం;
రసీయతీతి తఞ్ఞూహి, రసో నామా'య'మీరితో.

౩౩౨. ఇదాని "రసస్సాదాయ సాధూన"న్తి వుత్తత్తా రసే నిద్దిసన్తో ఆహ "**సామజ్జికాన**"మిచ్చాది. బన్ధస్స అత్థో, తదనుస్సరన్తి మనోభావనావసేనాతి **బన్ధత్థానుసారినో,** తేసం **సామజ్జికానం** సబ్భానం మనసి యో ఆనన్దో, అయం లోకమధురాదిరసో వియ బన్ధే సిఙ్గారాది రసో నామ ఈరితో **తఞ్ఞూహి** రసఞ్ఞూహి. కథమిత్యాహ "**రసీయతీ**"తి, అస్సాదీయతీతి అత్థో. కిఞ్చ? యథా నానాబ్యఞ్జనసఙ్ఖతమన్నం భుఞ్జమానా రసే అస్సాదియన్తి సుమానసా పురిసా సన్తోసఞ్చాధిగచ్ఛన్తి, తథా నానాభినయబ్యఞ్జితే వాచఙ్గసత్థోపేతే ఠాయీభావే అస్సాదేన్తి సుమానసాపేక్ఖకా, తస్మా ఏతే నాట్యాతిపి వుచ్చన్తి.

౩౫౨. ఇదాని "రసస్సాదాయ సాధూన"న్తి వత్వా ఉద్దిట్ఠక్కమేన సమ్పత్తం రసం దస్సేతి ''**సామ**''ఇచ్చాదినా. **బన్ధత్థానుసారినం** బన్ధస్స అత్థానురూపసారీనం బుద్ధియా పవత్తానం **సామజ్జికానం** సబ్భానం చిత్తే భవో యో **ఆనన్దో** సన్తోసో అత్థి, అయం లోకే మధురాదిరసో వియ అస్సాదనీయో హోతీతి అత్థయుత్తేన "రసీయతీ"తి ఇమినా వచనత్థేన రసో నామాతి **తఞ్ఞూహిరసఞ్ఞూహి ఈరితో** కథితోతి. సమజ్జాయం నియుత్తాతి చ, బన్ధస్స అత్థోతి చ, తం అనుస్సరన్తీతి చ, తం జానన్తీతి చ వాక్యం. యథా నానాబ్యఞ్జనేహి అభిసఙ్ఖతమాహారం పరిభుఞ్జన్తా సత్తా లవణమ్బిలాదయో తే తే రసే అస్సాదేయ్యుం, సన్తుట్ఠా చ భవేయ్యుం, ఏవమేవ నానప్పకారఅభినయేహి పకాసితవణ్ణనాయ అఙ్గభూతేహి అనురూపేహి సత్థేహి యుత్తే ఠాయీభావే ఇస్సాదిరహితపఞ్ఞవన్తా అస్సాదేన్తి, తస్మా ఇమే ఠాయీభావా నటాభినయేహి బ్యఞ్జితత్తా చ సబ్భానం సన్తోససఙ్ఖతరసస్స హేతుత్తా చ నటరసాతిపి వుచ్చన్తి.

రసప్పభేద

౩౫౩. **సవిభావానుభావేహి,**

సాత్తికాబ్యభిచారిహి;

అస్సాదియత్త'మానీయ-

మానో ఠాయేవ సో రసో.

౩౫౩. ఠాయీనమేవ రసత్తాపత్తిమాహ ''**సవిభావే**''చ్చాదినా. **ఠాయేవ సో**తి సో యథావుత్తో రసో ఠాయీభావోయేవ, నాఞ్ఞోతి అత్థో.

౩౫౩. ఇదాని ఠాయీభావానమేవ రససరూపస్స పాపుణనత్థం విభావేతి ''**సవిభావా**''ఇచ్చాదినా. **సో రసో** అనన్తరనిద్దిట్ఠో **సవిభావానుభావేహి** తేసం తేసం ఠాయీనం అనురూపేహి విభావసహితేహి అనుభావేహి చ, **సాత్తికాబ్యభిచారిహి** పకాసేతబ్బఠాయీభావస్సేవ అనుకూలసాత్తికభావబ్యభిచారీభావేహి కరణభూతేహి **అస్సాదియత్తం ఆనీయమానో** కవినో సామత్థియా పాపుణియమానో **ఠాయేవ** ఠాయీభావో ఏవాతి కారియోపచారేన రసో నామాతి వేదితబ్బోతి. సహ భావేహి పవత్తన్తీతి చ, సవిభావా చ తే అనుభావా చేతి చ, సాత్తికా చ బ్యభిచారినో చేతి చ, అస్సాదియస్స భావోతి చ వాక్యం.

౩౫౪.**సిఙ్గారహస్సకరుణా, రుద్దవీరభయానకా;**

బీభచ్ఛబ్భుతసన్తా చ, రసా ఠాయీన'నుక్కమా.

౩౫౪. తేసం నామవసేన విభాగమాహ ''**సిఙ్గారే**''చ్చాదినా. **ఠాయీననుక్కమా**తి "రతిహాసా చ సోకో చా"తిఆదినా వుత్తానం ఠాయీభావానం అనుక్కమా, పటిపాటియాతి అత్థో.

౩౫౪. రసావత్థాసమ్పత్తరతిహాసాదీనం ఠాయీభావానం ఇదాని కమేన నామన్తరం దస్సేతి ''**సిఙ్గార**''ఇచ్చాదినా. **ఠాయీనం** హేట్ఠా వుత్తానం రతిహాసాదిఠాయీభావానం **అనుక్కమా** పటిపాటియా **సిఙ్గారహస్సకరుణా** సిఙ్గారో హస్సో కరుణా చ **రుద్దవీరభయానకా** రుద్దో వీరో భయానకో చ **బీభచ్ఛబ్భుతసన్తా చ** బిభచ్ఛో అబ్భుతో సన్తో చేతి నవ రసా నామ హోన్తీతి.

సిఙ్గారరసో హస్సరసోతిఆదినా **రససద్దో** పచ్చేకం యోజేతబ్బో. సిఙ్గారో చ హస్సో చ కరుణా చేతి చ విగ్గహో. సేసేసుపి లిఙ్గసమాసా ఇమేయేవ. ఇమే సిఙ్గారాదీనం రత్యాదీహి అనఞ్ఞత్తా ఉపరి రత్యాదివివరణేయేవ ఞాతబ్బా.

౩౫౫.దుక్ఖరూపే'య'మానన్దో,

కథం ను కరుణాదికే;

సియా సోతూన'మానన్దో,

సోకో వేస్సన్తరస్స హి.

౩౫౫. సోకాదిరూపోకరుణాది కథం రసో సియాతి ఆహ ''**దుక్ఖే**''చ్చాది. వేస్సన్తరస్స పుత్తదారవియోగా కరుణా సోకరూపో దుక్ఖమేవ అహోసి, సమ్పతి పన **సోతూనం** సబ్బానం ఆనన్దోయేవాతి ఏత్థాధిప్పాయో.

౩౫౫. హేట్ఠా వుత్తరసో సన్తోసోవ, సోకకోధాదిలక్ఖణో కరుణారుద్దాదికో కథం రసో నామ భవేయ్యాతి ఆసఙ్కాయమాహ ''**దుక్ఖరూపే**''ఇచ్చాది. **అయం ఆనన్దో** "సామజ్జికానమానన్దో"తిఆదినా నిద్దిట్ఠో **దుక్ఖరూపే** దుక్ఖలక్ఖణే **కరుణాదికే** కరుణారుద్దాదికే విసయే కథం భవేయ్యాతి చే, నేస దోసో **హి** తథేవ **వేస్సన్తరస్స** బోధిసత్తస్స **సోకో** పుత్తదారవిరహతో జాతసోకో **సోతూనం** ఇదాని సుణన్తానం సబ్బానం **ఆనన్దో సియా** ఆనన్దస్స కారణత్తా కారియోపచారేన సన్తోసో నామ భవేయ్యాతి. వత్తునో సామత్థియా కరుణారసాదికం పాపేత్వా పకాసియమానస్స సోకాదికస్స దుక్ఖరూపేన ఠితత్తా సుణన్తానం పీతి ఉప్పాదియతేవాతి అధిప్పాయో. దుక్ఖం రూపం సభావో యస్స కరుణాదినోతి చ, కరుణా ఆది యస్స రుద్దాదినోతి చ వాక్యం.

ఠాయీభావనిద్దేస

రతిఠాయీభావ

౩౫౬.రమ్మదేసకలాకాల-వేసాదిపటిసేవనా;

యువాన'ఞ్ఞోఞ్ఞరత్తానం, పమోదోరతి రుచ్చతే.

౩౫౬. సిఙ్గారాదయో విభాగతో దస్సేతుమాహ ''**రమ్మే**''చ్చాది. తత్థ ''**రమ్మదేస**''ఇచ్చాదినా ఉద్దీపనవిభావా దస్సితా. ''**యువాన**''న్తి ఇమినా ఆలమ్బణవిభావో. ఇత్థీ హి పురిసస్స, పురిసో ఇత్థియా ఆలమ్బణవిభావో. **పమోదో**తి అఞ్ఞమఞ్ఞాభిరమణవసేన ఆమోదరూపో.

౩౫౬. ఇదాని సిఙ్గారాదినామకే తేరత్యాదికే కమేన నిద్దిసతి ''**రమ్మ**''ఇచ్చాదినా. **రమ్మదేసకలాకాలవేసాదిపటిసేవనా** రమణీయనిరావరణసుచిపవిత్తవాసారహదేసో రమ్మగీతికాదికలా రతిజనకవసన్తాదిఅనురూపకాలో మాలాగన్ధాది ఉపసోభితకిరియాది మనుఞ్ఞవేసో, **ఆది**సద్దేన నిద్దిట్ఠభాసితమిహితాదిచేతి ఇమేసం దిట్ఠసుతముతాదీసు దిట్ఠాదిమత్తమకత్వా పఞ్ఞాయ తేన తేనాకారేన పునప్పునానుభవనేన **అఞ్ఞోఞ్ఞరత్తానం** అఞ్ఞమఞ్ఞం నిమిత్తానుబ్యఞ్జనసఙ్కప్పవసేనాతిరత్తానం **యువానం** తరుణిత్థి పురిసానం **పమోదో** అభిరమణవసేన సన్తోసో పీతి **రతి రుచ్చతే** రుచ్చనతో "రతీ"తి వుచ్చతీతి. ఇమస్మిం పక్ఖే రకారో సన్ధిజో. దేసో చ కలా చ కాలో చ వేసో చేతి చ, తే ఆదయో యేసమితి చ, రమ్మా చ తే దేస...పే.... వేసాదయో చేతి చ, తేసం పటి పునప్పునం సేవనమితి చ, అఞ్ఞో చ అఞ్ఞో చేతి చ, తేసు రత్తాతి చ వాక్యం.

౩౫౭. యుత్యా భావానుభావా తే,

నిబన్ధా పోసయన్తి నం;

సోప్యా'యోగవిప్పయోగ-

సమ్భోగానం వసా తిధా.

౩౫౭. ''**యుత్యా**''ఇచ్చాది. **తే** యథావుత్తా **భావానుభావా యుత్యా** ఆలసియఉగ్గతాజిగుచ్ఛావజ్జితా యే సఙ్కాఉస్సుక్కాదయో భావా తంబ్యఞ్జకా తదనురూపా అనుభావా చ అయోగాదికే సిఙ్గారే యథా యథా యుఞ్జన్తి, తాదిసియావ యుత్తియా నిబన్ధా **నం** రతిం సమ్పోసయన్తి, **సో**యేవమేవం పోసితో సిఙ్గారో నామ రసో సమ్పజ్జతే. సోపి తిధాతి సమ్బన్ధో. తత్థ **అయోగో** నామ పుబ్బే అసఙ్గతానం అనురాగేన సఙ్గమమిచ్ఛన్తానం ఇత్థిపురిసానమసఙ్గమో. అతిసయవిరుళ్హపేమానముభిన్నమ్పి సిలేసో **విప్పయోగో**. బలవకామావేసవిసేసానం కామీనం దస్సనాదిసమఞ్జనం **సమ్భోగో**.

౩౫౭. ఇదాని రతియా పుట్ఠకారణం పుట్ఠపయోగఞ్చ దస్సేతి ''**యుత్యా**''ఇచ్చాదినా. **తే భావానుభావా** నిద్దిట్ఠబ్యభిచారీభావేసు రత్యానురూపబ్యభిచారీభావో తప్పకాసకో అనుభావో చేతి ఇమే ద్వే **యుత్యా** హేతుభూతాయ అయోగవిప్పయోగసమ్భోగసఙ్ఖతానం తిణ్ణం సిఙ్గారానం అనుకూలత్థేన రతియా విరుద్ధత్తా ఆలసియఉగ్గజిగుచ్ఛాదికే

పరివజ్జేత్వా సజ్ఝాఉస్సుక్కాదీనం రత్యానుకూలభావానం వసేన యథాయోగం **నిబన్ధా** కవీహి బన్ధా **నం** రతిం **పోసయన్తి** యథా తప్పకాససేన పూరేన్తి సజ్జేన్తి, ఏవం సజ్జితో రతిసిఙ్గారో నామ రసో హోతి. **సోపి** సామఞ్ఞేన నిద్దిట్ఠసిఙ్గారరసోపి **అయోగవిప్పయోగసమ్భోగానం** సిఙ్గారానం **వసా** భేదేన తిధా భవతీతి. తత్థ **అయోగో** నామ పుబ్బే అఞ్ఞమఞ్ఞసఙ్గమరహితానం అభినవానురాగబలేన సఙ్గమం పత్థేన్తానం థీపుమానం అసఙ్గమో. **విప్పయోగో** నామ సఙ్గమాతిసయేన విరుళ్హపేమానం థీపుమానం అఞ్ఞమఞ్ఞవిసిలేసో. **సమ్భోగో** నామ బలవకామతణ్హావిసేసవసేన యుత్తానం కామినికాముకానం అఞ్ఞమఞ్ఞం దస్సనాదిఅస్సాదో. భావో చ అనుభావో చేతి చ, అయోగో చ విప్పయోగో చ సమ్భోగో చేతి చ వాక్యం.

ఇమమలఙ్కారం కరోన్తేన ఆచరియసఙ్ఘరక్ఖితమహాసామిపాదేన పన పరమమధురసద్ధమ్మామతలుద్ధసుద్ధసన్తానానం తపోధనానం అఞ్ఞరసావబోధనే పయోజనాభావేపి లోకియేసు తేసు తేసు వోహారేసు అసమ్మోహత్థం సిఙ్గారాదినవవిధరసానం లక్ఖణమత్తస్సేవ దస్సితత్తా తదనురూపలక్ఖియపరిగ్గహే అసతి లక్ఖణావబోధస్స సుబ్యత్తాభావతో వుత్తలక్ఖణావబోధత్థం తంతంలక్ఖణకథనానన్తరం తస్స తస్స లక్ఖియస్స ముఖమత్తం దస్సేతబ్బం హోతి. హేట్ఠా “రాగానతబ్భుతసరోజముఖం ధరాయా”తిఆదినా నిద్దిట్ఠసమ్భోగసిఙ్గారరసాభాసేనేవ హసాభాసాదీనం అట్ఠన్నం రసాభాసరూపస్స భావాభాసస్స, విభావాభాసస్స, అనుభావాభాసస్స చ ఞాతబ్బత్తా సిఙ్గారరసస్స లక్ఖియమేవం వేదితబ్బం.

గీతస్సరేన ఉపకడ్ఢియ నేత్తరస్మి-
బన్ధం కరంవ వివసఞ్చ కరగ్గహేన;
యా తాదిసేపి వినియోజయి దుక్కరే మం,
సేరన్దతీ అధిగతా విధినా మయజ్జాతి.

గీతస్సరేన హత్థీనం గీతికాయ పియత్తా గీతికాధనినా **ఉపకడ్ఢియ** అత్తనో సమీపం ఆకడ్ఢిత్వా **నేత్తరస్మిబన్ధం** నేత్తసఙ్ఖాతహత్థాచరియస్స రజ్జునా బన్ధం **కరగ్గహేన** హత్థగ్గాహేన సోణ్డగ్గహణేన **వివసఞ్చ** అపగతఇచ్ఛాచారం పరవసం **కరం ఇవ** హత్థిం ఇవ **గీతస్సరేన** అత్తనో లీలోపేతగీతికాధనినా **ఉపకడ్ఢియ** అత్తనో సమీపం నేత్వా **నేత్తరస్మిబన్ధం** అత్తనో నయనకన్తియా పటిబన్ధం **కరగ్గహేన** హత్థగ్గాహేన వివసఞ్చ అపగతధితిం మూళ్హం **మం యా** కఞ్ఞా తాదిసేపి దుక్కరే వినియోజయి, **సా ఇరన్దతీ** ఇరన్దతీ నామ నాగమానవికా మయా అజ్జ **విధినా** భాగ్యేన **అధిగతా** లద్ధాతి.

ఏత్థ గీతస్సరనేత్తరస్మికరగ్గహసఙ్ఖతాహి ఇమాహి పదావలీహి ఉద్దీపనవిభావో దస్సితో. థియా పురిసో చ, పురిసస్స థీ చ ఆలమ్బణం హోతీతి “సా ఇరన్దతీ మయా”తి ఇమినా ఆరమ్మణవిభావో దస్సితో. “ఉపకడ్ఢియ బన్ధం వివస”న్తి ఇమేహి కామేన ఉద్దీపితథాయీభావసఙ్ఖతా రతి దస్సితా. “తాదిసేపి దుక్కరే వినియోజయీ”తి ఇమేహి ఉస్సాహాదికా చ “విధినా అధిగతా మయజ్జా”తి ఇమేహి హరిసాదికా చ బ్యభిచారీభావా దస్సితా. రతియా విరుద్ధే నిబ్బేదఆలసియఉగ్గతజిగుచ్ఛాదికే బ్యభిచారీభావే వజ్జేత్వా వుత్తప్పకారవిభావాదికే పకాసన్తో “గీతస్సరేనే”చ్చాదికా రతిప్పతీతియా అనురూపం పయుత్తా కవిప్పయోగా ఇధ అనుభావా నామ హోన్తి. నాటకాదిదస్సనీయసత్థే అభినయో అనుభావో.
రమ్మదేసరమ్మకాలరమ్మవేసాదయో తదభావే రతియా అనుప్పజ్జనతో సామత్థియా గమ్యా భవన్తీతి ఏవం

లక్ఖణానుగతలక్ఖియపరిగ్గాహో సబ్బత్థ కాతబ్బో. ఏవం సతిబన్ధత్థావబోధకానం సద్దానం ఉప్పజ్జమానాయపీతియా కారణత్తా కారియోపచారేన ఏసో బన్ధో రసో నామ హోతీతి. ఉపరిపి ఏవమేవ.

హస్సథాయీభావ

౩౫౮.వికారాకతిఆదీహి,

అత్తనో’థ పరస్స వా;

హాసో నిద్దా సమాలస్య-

ముచ్ఛాదిబ్యభిచారిభి;

పరిపోసే సియా హస్సో,

భియ్యో’త్థిపభుతీన సో.

౩౫౮. ‘‘**వికారే**’’చ్చాది. **వికారాకతి** దేసవయాదీనం విపరీతో కేసబన్ధనాది, సో ఆది యేసం అఙ్గాకత్యాదినచ్చనాదీనం, తేహి విభావేహి **హాసో** చేతోవికాసో, సోపి అత్తనో సమ్బన్ధీ వా అథ పరస్స సమ్బన్ధీ వా, తత్థ యో విభావసామత్థియాయేవాభిబ్యత్తిం యాతి, సో అత్తట్ఠో. యో పన విభావదస్సనా ఉప్పన్నోపి పురిసస్స గమ్భీరత్తాదినా ఛాదితో సమానో పురిసన్తరే హసత్యాభిబ్యత్తో, సో పరట్ఠో. సో హాసో నిద్దాదీహి బ్యభిచారీహియేవ, అనుభావపక్ఖే **ఆది**సద్దేన అక్ఖిఫన్దనాదయో గహితా. పరిపోసే సతి హస్సో నామ రసో సియా. సో హస్సో భియ్యో ఇత్థిపభుతీనం సియాతి సమ్బన్ధో. ఏత్థ **పభుతి**సద్దేన నీచపకతయో సఙ్గణ్హాన్తి.

౩౫౮. ఇదాని హస్సరసస్స పోసనాకారం దస్సేతుమాహ ‘‘**వికార**’’ఇచ్చాది. **వికారాకతిఆదీహి** దేసవయోలిఙ్గానం విపరీతేహి కేసబన్ధగతిట్ఠితిఆదికేహి, నచ్చగీతఆదికేహి చ దువిధేహి ఆకతిసఙ్ఖతేహి హేతుభూతేహి అత్తనో వా అథ పరస్స వా సమ్బన్ధీ సో **హాసో** చేతో వికాసలక్ఖణో **నిద్దాసమాలస్యముచ్ఛాదిబ్యభిచారిభి** నిద్దాసమఆలస్యముచ్ఛాఅక్ఖిఫన్దనాదీహి అనుభావేహి సుతసమ్బన్ధేన తేహేవ నిద్దాసమాలస్యముచ్ఛాసఙ్ఖతబ్యభిచారీహి కరణభూతేహి పరిపోసే సతి **హస్సో** హస్సో నామ రసో సియా, **సో** హస్సో భియ్యో ఇత్థిపభుతీనం, నీచపకతీనఞ్చ సియాతి. వికారా చ సా ఆకతి చేతి చ, సో ఆది యేసన్తి చ, నిద్దా చ సమో చ ఆలస్యఞ్చ ముచ్ఛా చేతి చ, తే ఆది యేసం అక్ఖిఫన్దనాదీనం అనుభావానన్తి చ, తే చ బ్యభిచారినో చేతి చ, ఇత్థీ పభుతి యేసం నీచపకతీనన్తి చ వాక్యం.

హస్సప్పభేద

౩౫౯.సితమిహ వికాసినయనం,

కిఞ్చి’లక్ఖియదిజన్తు తం హసితం;

మధురస్సరం విహసితం,

సంససిరోకమ్పముపహసితం.

౩౬౦. అపహసితం సఙ్గల’క్ఖి,

విక్ఖిత్తఙ్గం భవత్య’తిహసితం;

ద్వే ద్వే హస్సా కథితా చే’సం,

జేట్ఠ మజ్ఝే’ధమేపి చ కమసో.

౩౯౫-౩౯౦. హస్సే భేదమాహ “**సిత**”మిచ్చాదినా. **ఇహ** హస్సే వికాసీని నయనాని యస్స తం సితం, కిఞ్చి ఆలక్ఖియా **దిజా** దన్తా యస్స తం హసితం. ఏవం మధురో సరో సద్దో యస్స తం విహసితం. అంససిరోకమ్పేన సహ వత్తమానం ఉపహసితం, సహ **జలేన** అస్సునా వత్తమానాని అక్ఖీని యస్స తం అపహసితం. విక్ఖిత్తాని ఇతో తతో పసారితాని అఙ్గాని యస్స తం అతిహసితం నామ. ఏసఞ్చ సితాదీనం మజ్ఝే ద్వే ద్వే హస్సా ఆదితో పట్ఠాయ **కమసో** యథాక్కమేన జేట్ఠే మజ్ఝే అధమేపి చ కథితాతి సమ్బన్ధో. పురాతనేహీతి విఞ్ఞాయతి.

౩౯౫-౩౯౦. ఇదాని హస్సభేదం దస్సేతి “**సిత**”మిచ్చాదినా. **ఇహ** ఇమస్మిం హస్సవిసయే **వికాసినయనం** వివటనయనం సితం నామ. **కిఞ్చి ఆలక్ఖియదిజం తు** కిఞ్చి దిస్సమానదన్తం, తం హసితం నామ. **మధురస్సరం** మధురనాదం విహసితం నామ. **సంససిరోకమ్పం** అంససిరోకమ్పసహితం ఉపహసితం నామ. **సజలక్ఖి** అస్సువిలోచనసహితం అపహసితం నామ. **విక్ఖిత్తఙ్గం** అట్టాసే పసారణవసేన విక్ఖిత్తహత్థపాదాదిఅవయవవన్తం అతిహసితం నామ భవతి. **ఏసం** ఛన్నం **కమసో** కమేన ద్వే ద్వే జేట్ఠే మజ్ఝే అధమేపి విసయే కథితా పురాతనేహి భాసితాతి. వికాసీని నయనాని అస్సేతి చ, కిఞ్చి ఈసకం ఆలక్ఖియా దిజా యస్సేతి చ, మధురో సరో అస్సేతి చ, అంసో చ సిరో చేతి చ, అంససిరనో కమ్పోతి చ, తేన సహ వత్తతీతి చ, సహ జలేన వత్తమానాని అక్ఖీని యస్సేతి చ, అనుస్సరాగమో. విక్ఖిత్తాని అఙ్గాని యస్సేతి చ వాక్యం. సితహసితద్వయం ఉత్తమే, విహసితఉపహసితద్వయం మజ్ఝిమే, అపహసితఅతిహసితద్వయం అధమే వత్తతే. ఏవం సితాదయో అనురూపవిభావాదినా పయుత్తా ఇమే రసా’వత్థం పాపుణన్తీతి అధిప్పాయో.

హస్సరసస్స ఏవముదాహరణం ఞాతబ్బం –

పూజేసి కణ్ఠమణినా అపి యో పసన్నో,

ధమ్మే పురా’సమధురం విధురం స హన్తుం;

గోపేన్తియాపి వచనేన థియా సభావం;

భత్తిం అకాసి ఫరుసే మయి నాగరాజాతి.

యో **పురా** పుబ్బే **ధమ్మే** తస్స ధమ్మకథనే **పసన్నో కణ్ఠమణినా అపి** అత్తనో అనగ్ఘకణ్ఠమణినాపి తం పూజేసి, **సో** నాగరాజా **సభావం** అత్తనో అధిప్పాయం గోపేన్తియా అపి థియా **వచనేన** ఇత్థియా వచనేన **అసమధురం** తుల్యరహితం **విధురం** విధురపణ్డితం **హన్తుం** వినాసనత్థం **ఫరుసే** చణ్డే మయి భత్తిం అకాసీతి. ఇహ ఏకస్మింయేవ వత్థుని నాగరాజస్స పసాదవధవిధానాదివిపరీతప్పవత్తి ఆలమ్బణవిభావో, పఠమం అనగ్ఘపియవత్థూహి పూజితభావో చ బోధిసత్తస్స అతుల్యభావో చ ఇత్థివచనస్స సమ్పటిచ్ఛనభావో చ తస్సాధిప్పాయస్స అఞ్ఞాతభావో చ పుణ్ణకస్స చణ్డభావో చేతి ఇమేహి సబ్బవచనేహి ఉద్దీపనవిభావో దస్సితో. ఇమేహి ఉద్దీపితథాయిభావసఙ్ఖతో హాసో వాక్యసామత్థియా పకాసితో హాసవిరోధినిబ్బేదాదివజ్జితా సమాలసియసన్తోసఅస్సుపేపథాదికా బ్యభిచారీభావా సాత్తికాభావా చ ఏవం సామత్థియేన దీపితా. తదనురూపవిభావాదిపకాసకా యథావుత్తకవిప్పయోగా అనుభావా నామ హోన్తి. హస్సభేదేన మజ్ఝిమే పురిసే వత్తబ్బాపి హసితఉపహసితా ద్వే ఇమా దట్ఠబ్బా.

కరుణాతాయిభావ

౩౬౧. సోకరూపో తు కరుణో-

నిట్ఠపత్తిట్ఠనాసతో;

తత్థా’నుభావా రుదిత-

పలయత్థమ్భకాదయో;

విసాదాలస్యమరణ-

చిన్తాదీ బ్యభిచారినో.

౩౬౧. ‘‘**సోకే**’’చ్చాది. **అనిట్ఠస్స** పుత్తవియోగాదినో దేసనిక్కడ్ఢనాదినో పత్తి చ **ఇట్ఠస్స** ధమ్మస్స, ధనాదినో వా నాసో చ తతో విభావభూతేహి సమ్పన్నో **సోకరూపో** సోకసభావో తు కరుణో రసో నామ. తత్థ ఉత్తమానం సోకో పుత్తవియోగాదిఅనిట్ఠుప్పత్తితో, ధమ్మాదిఇట్ఠనాసతో చ జాయతే. నీచానం తు దేసనిక్కడ్ఢనాదిఅనిట్ఠుప్పత్తితో, ధనాదిఇట్ఠనాసతో చ, పరేసం ధనాదినాసతో తు ఉత్తమస్సేవ మహాకారుణికత్తా, సేసం సుబోధం. అనుభావో పనేత్థ యథోచిత్యం నిరూపయితబ్బో.

౩౬౧. ఇదాని కరుణారసపోసనక్కమం దస్సేతి ‘‘**సోక**’’ఇచ్చాదినా. **అనిట్ఠప్పత్తిట్ఠనాసతో** పుత్తవియోగాదినో, దేసచాగాదినో వా అనిట్ఠస్స ఉప్పత్తి చ సీలాదినో, ధనాదినో వా **ఇట్ఠస్స** కన్తివత్థునో వినాసో చాతి ఇమేహి ఆలమ్బణవిభావేహి కరణభూతేహి ఉప్పన్నో **సోకరూపో తు** సోకసభావో పన **కరుణో** కరుణారసో నామ హోతి. **తత్థ** కరుణారసే **రుదితపలయత్థమ్భకాదయో** రుదితో పలయో థమ్భోతిఆదయో అనుభావా నామ భవన్తీతి. థమ్భాదీనం సరూపో హేట్ఠా వుత్తోవ. విసాదఆలస్యమరణచిన్తాదయో బ్యభిచారినో తస్మింయేవ బ్యభిచారినో భవన్తి. ఇహ పుత్తవియోగాదిఅనిట్ఠప్పత్తియా చ సీలధమ్మాదిఇట్ఠనాసనేన చ ఉత్తమానం సోకో ఉప్పజ్జతి, దేసచాగాదిఅనిట్ఠప్పత్తియా చ ధనాదిఇట్ఠనాసనేన చ నీచానం. అఞ్ఞేసం ధనాదివినాసనేన పన మహాకరుణికత్తా ఉత్తమస్సేవ ఉప్పజ్జతి. తస్మిం విసయే నో సోకో సేసానం నుప్పజ్జతి. తస్మా యథారహం పయోగో కాతబ్బో. సోకస్స రూపో సభావోతి చ, అనిట్ఠస్స పత్తీతి చ, ఇట్ఠస్స నాసోతి చ, అనిట్ఠప్పత్తి చ ఇట్ఠనాసో చేతి చ, రుదితఞ్చ పలయో చ థమ్భకో చేతి చ, తే ఆది యేసమితి చ, విసాదో చ ఆలస్యఞ్చ మరణఞ్చ చిన్తా చేతి చ, తా ఆది యేసమితి చ వాక్యం. ఇమస్స కరుణారసస్స లక్ఖియమేవం దట్ఠబ్బం –

ఆకడ్ఢితే’కసతరాజపురక్ఖతో యో,
ధమ్మేన ఆసనమలంకురుతే జినోవ;
సో అస్సవాలమవలమ్బియ దాని నీతో,
యక్ఖేన లోకతిలకో కురుతే కిమేకోతి.

యో **ఏకసతరాజపురక్ఖతో** రాజూనం ఏకసతేన పరివారితో **జినో ఇవ** బుద్ధో ఇవ **ధమ్మేన** మధురధమ్మకథనేన **ఆసనం** ధమ్మాసనం **అలంకురుతే** సజ్జేతి, **లోకతిలకో** లోకస్స పియతాయ తిలకాలఙ్కారభూతో **సో** విధురపణ్డితో **యక్ఖేన** పుణ్ణకేన ఆకడ్ఢితో హుత్వా నీతో అస్సవాలం అవలమ్బియ ఇదాని ఏకో కిం కురుతేతి. ఇహనీతోతి దస్సితపియవత్థువియోగో సోకస్స ఆలమ్బణవిభావో హోతి. ‘‘ఆకడ్ఢితేకసతరాజే’’చ్చాదినా సకలేన వాక్యేన ఉద్దీపనవిభావో దస్సితో,

ఉద్దీపితసోకసఙ్ఖాతథాయీభావో చ విసాదాలస్యచిన్తాదికో బ్యభిచారీభావో చ రుదితపలయథమ్భకాదికా విభావాదిబోధకఅనుభావా చ వాక్యసామత్థియేన దీపితా హోన్తి.

రుద్దథాయీభావ

౩౬౨. కోధో మచ్ఛరియాదీహి, పోసే తాసమదాదిభి;

నయనారుణతాదీహి, రుద్దో నామ రసో భవే.

౩౬౨. "**కోధో**"ఇచ్చాది, సుబోధం. ఏత్థ పఠమేన **ఆది**సద్దేన అవిక్ఖేపఉపహాసాదయో విభావా గహితా, దుతియేన ఉగ్గసమ్భమాదయో బ్యభిచారినో, తతియేన భూకుటిపురణఓట్ఠనిప్పీళనాదయో అనుభావా.

౩౬౨. ఇదాని రుద్దరసస్స పోసనక్కమం దస్సేతి "**కోధో**"ఇచ్చాదినా. కోధో **మచ్ఛరియాదీహి** మచ్ఛరియఅవిక్ఖేపఉపహాసాదీహి ఆలమ్బణాదీహి విభావేహి చ హేతుభూతేహి **తాసమదాదీహి** తాసమదఉగ్గతసమ్భమాదీహి బ్యభిచారీభావేహి **చ నయనారుణతాదీహి** నేత్తరత్తసుభఙ్గఓట్ఠపీళనాదీహి అనుభావేహి చ కరణభూతేహి పోసే సతి రుద్దో నామ రసో భవేతి. మచ్ఛరియం ఆది యేసన్తి చ, తాసో చ మదో చేతి చ, తే ఆది యేసమితి చ, నయనాని చ తాని అరుణాని చాతి చ, తేసం భావోతి చ, సా ఆది యేసమితి చ వాక్యం.

రుద్దరసస్స ఉదాహరణమేవం దట్ఠబ్బం –

యక్ఖేన భో అధిగతోసి మనుస్సభక్ఖే,
నా'స్సస్స వాల'మవలమ్బ పురం అపేక్ఖ;
వేరమ్బవాతముఖచుణ్ణితసబ్బగత్తో,
మచ్ఛో కథం పునపి పస్సతి జీవలోకన్తి.

భో మనుస్సభక్ఖేన యక్ఖేన **అధిగతోసి** గహితో అసి, అస్సస్స **వాలమవలమ్బ** వాలధిం గహేత్వా ఇదానేవ **పురం అపేక్ఖ** తుయ్హం నగరం ఓలోకేహి, తథేవ హి **వేరమ్బవాతముఖచుణ్ణితసబ్బగత్తో** వేరమ్బవాతస్స అభిముఖిచుణ్ణితసకలసరీరో **మచ్ఛో** మనుస్సో **జీవలోకం** సత్తలోకం పునపి కథం పస్సతీతి. ఇహ మచ్ఛరియాదివిభావా చ కోధాదిసఙ్ఖాతో థాయీభావో చ వాక్యసామత్థియా దీపితా హోన్తి, అపరద్ధేన తాసమదఉగ్గతాదిబ్యభిచారీభావా విభావితా హోన్తి. సముదాయేన నయనారుణతాదయో అనుభావా సూచితా హోన్తి.

వీరథాయీభావ

౩౬౩. పతాపవిక్కమాదీహు-స్సాహో వీరోతి సఙ్ఖితో;

రణదానదయాయోగా, వీరో'యం తివిధో భవే;

తేవా'నుభావా ధితిమ-త్యాదయో బ్యభిచారినో.

౩౬౩. ''**పతాపి**''చ్చాది. **పతాపో** సత్తుసన్తాపకారీ తేజో, **విక్కమో** పరమణ్డలక్కమన్తం, **తే** ఆదయో యేసం బలావిక్ఖపాదీనం పటిపుగ్గలగతానం విభావానం, తేహి జాతో **ఉస్సాహో** రసత్తమాపన్నో వీరో రసోతి సఞ్ఞితో, అయం వీరో రణదానదయాయోగా తివిధో భవే యుద్ధవీరో దానవీరో దయావీరోతి, **తే** యుద్ధకరణాదయో ఏవ తత్థ అనుభావా భవన్తి. ధితిమతిఉగ్గతాదయో బ్యభిచారినో భవన్తీతి.

౩౬౩. ఇదాని వీరరసభేదం, పోసనక్కమఞ్చ దస్సేతి ''**పతాప**''ఇచ్చాదినా. **పతాపవిక్కమాదీహి** అఞ్ఞరాజూనం దణ్డజతేజసఙ్ఖతపతాపో, తేసమేవ పరమణ్డలక్కమనసఙ్ఖాతవిక్కమో ఫలభేదో చేతిఆదీహి ఉప్పన్నో ఉస్సాహో **వీరోతి** వీరరసోతి **సఞ్ఞితో** కవీహి ఞాతో, అయం వీరరసో **రణదానదయాయోగా** యుద్ధచాగకరుణాయోగేన హేతుభూతేన తివిధో భవే. **తే ఏవ** రణదానదయా ఏవ ఇమా అనుభావా నామ హోన్తి. **ధితిమత్యాదయో** ధితిమతిఉగ్గతగబ్బాదయో బ్యభిచారినో భావా హోన్తీతి. యుద్ధవీరదానవీరదయావీరవసేన వీరరసో తివిధో హోతి. పతాపో చ విక్కమో చేతి చ, తే ఆది యేసమితి చ, రణో చ దానఞ్చ దయా చేతి చ, తాహి యోగోతి చ, తయో విధా పకారా అస్సాతి చ, ధితి చ మతి చేతి చ, తా ఆది యేసమితి చ వాక్యం.

వీరరసస్స ఉదాహరణమేవం దట్ఠబ్బం –

విఞ్ఞాపేత్వా కువేరం సుమహతి-
మపి చేకోవకుమ్భణ్డసేనం,
ఉత్తాసేత్వా గహేత్వా మణిరతనవరం
లక్ఖమాధాయ జూతే;
జేత్వా కోరబ్యరాజం సచివరతన-
ముద్ధచ్చ రఞ్ఞం సతమ్హా,
ఏత్థానేత్వా'దియిస్సం సుయువతిరతనం
కో మమే'త్థ'త్థి భారోతి.

కువేరం వేస్సవణమహారాజం **విఞ్ఞాపేత్వా** బోధేత్వా **సుమహతిమపి కుమ్భణ్డసేనం** అతిమహన్తిం కుమ్భణ్డసేనం ఏకోవ **ఉత్తాసేత్వా** భయం జనేత్వా మణిరతనవరం గహేత్వా **జూతే** అక్ఖకీళాయం లక్ఖం **ఆధాయ** ఠపేత్వా కోరబ్యరాజం **జేత్వా రఞ్ఞం సతమ్హా** రాజసమ్బన్ధినా సతేన **సచివరతనం** అమచ్చరతనం **ఉద్ధచ్చ** ఉద్ధరిత్వా ఏత్థానేత్వా **సుయువతిరతనం** సోభనఇత్థిరతనం **ఆదియిస్సం** గణ్హిస్సామి, **ఏత్థ** యథావుత్తేసు మమ కో భారో అత్థీతి. ఏత్థ "కో మమేత్థత్థి భారో"తి ఇమినా ఉస్సాహసఙ్ఖాతో ఠాయీభావో పకాసితో. ఏతస్స ఉప్పత్తిఉద్దీపనేసు కారణభూతస్స ఇత్థిరతనస్స ఆదానఖ్యాతనాగరాజగతపతాపవిక్కమాదివిభావో చ, తంతంరూపప్పకాసకకవివచనసఙ్ఖాతానుభావో చ "విఞ్ఞాపేత్వా"ఇచ్చాదినా వాక్యసామత్థియేన పటిపాదనీయా హోన్తి. "సుమహతిమపి కుమ్భణ్డసేనం ఏకో"తి చ, "రఞ్ఞం సతమ్హా సచివరతనముద్ధచ్చా"తి చ ఇమేహి ధితిఉగ్గతగబ్బాదయో చ, "విఞ్ఞాపేత్వా కువేర"న్తి చ, "ఉత్తాసేత్వా కోరబ్యరాజ"న్తి చ, "ఏత్థానేత్వా ఇచ్చాదయో"తి చ ఇమేహి మత్యాదయో చ బ్యభిచారినో భావా విభావితా హోన్తి. ఇమేహి విభావానుభావబ్యభిచారీభావేహి యుద్ధవీరరసో పోసితోతి దట్ఠబ్బో. ఇమినాయేవ నయేన దానవీరాదయో విఞ్ఞాతబ్బా.

భయథాయీభావ

౩౬౪. వికారిసనసత్తాది-

భయుక్కంసో భయానకో;

సేదాదయో’నుభావే’త్థ,

తాసాదీ బ్యభిచారినో.

౩౬౪. **“వికారి”**చ్చాది. **వికారి** అసభావప్పవత్తో విరుద్ధో **సనో** సద్దో సత్తో చ, తే ఆదయో యేసం సుణ్ణాగారణ్ణాదీనం ఇత్థినీచప్పకతిసమ్భవన్తానం, విభావానం, గురుఆదీనం వా ఉత్తమానం, తేహి జాతస్స భయస్స, కిత్తిమస్స వా ఉక్కంసో భయానకో నామ రసో. ఏత్థ సేదకమ్పనపాదచలనాదయో అనుభావా, తాసాదయో బ్యభిచారినో.

౩౬౪. ఇదాని భయానకరసస్స పోసనక్కమం దస్సేతి **“వికారి”**చ్చాదినా. **వికారిసనసత్తాదిభయుక్కంసో** పకతివిరహేన వికారవన్తేహి విరుద్ధేహి అసనిసద్దాదిసద్దేహి, రక్ఖసాదిసత్తేహి వా విభావేహి హేతుభూతేహి సఞ్జాతో సాభావికో, కిత్తిమో వా భయపటిబన్ధో ఉక్కంసో భయానకరసో నామ హోతి. **ఏత్థ** భయానకరసవిసయే **సేదాదయో** దాహసరీరకమ్పనాదయో **అనుభావా** కాయికవాచసికప్పయోగసఙ్ఖతా అనుభావా హోన్తి. **తాసాదీ బ్యభిచారినో** తాససఙ్కాదయో ఇహ బ్యభిచారీభావా హోన్తీతి. సనో చ సత్తో చేతి చ, వికారో ఏతేసం అత్థీతి చ, వికారినో చ తే సనసత్తా చేతి చ, తే ఆదయో యేసం సుణ్ణాగారణ్ణాదీనమితి చ, తేహి జాతం భయమితి చ, మజ్ఝే పదలోపో, తస్స ఉక్కంసోతి చ, సేదో ఆది యేసం కమ్పనాదీనమితి చ, తాసో ఆది యేసం సఙ్కాదీనమితి చ వాక్యం. ఇత్థినీచప్పకతికానం భయహేతు వికారిసనసత్తాది, ఉత్తమానం గురుఆది.

ఏత్థ లక్ఖియమేవం వేదితబ్బం –

యం దిట్ఠిసత్థపతనేన పరిప్ఫురన్తీ,
కుమ్భణ్డరక్ఖసచమూ గమితా సమన్తా;
ఆచక్కవాళనగ’మస్సగతం పురీవ,
భోతో ముహుం ముహు’మపస్సి స పుణ్ణకో’హన్తి.

దిట్ఠిసత్థపతనేన దిట్ఠిసల్లసమ్పాతనేన **పరిప్ఫురన్తీ** కమ్పమానా **సమన్తా** పరిసమన్తతో **ఆచక్కవాళనగం** చక్కవాళపబ్బతావధి **గమితా** పలాపితా **కుమ్భణ్డరక్ఖసచమూ** కుమ్భణ్డరక్ఖసానం సేనా యం **అస్సగతం** అస్సపిట్ఠే నిసిన్నకం **భోతో** భవతం తుమ్హాకం **పురీ ఇవ** పురియా దస్సనమివ **ముహుం ముహుం అపస్సి** ఖణే ఖణే అపస్సిత్థ, **సో** అహం పుణ్ణకో నామ యక్ఖోతి. ఏత్థ “దిట్ఠిసత్థపతనేనా”తి దిట్ఠిసత్థారోపనేన చ “స పుణ్ణకో అహ”న్తి ఇమినా చ భయజననస్స హేతుభూతవిరుద్ధసత్తసఙ్ఖాతా విభావా నిద్దిట్ఠా, “ముహుం ముహు’మపస్సీ”తి రసావత్థసమ్పత్తభయుక్కంససఙ్ఖతో థాయీభావో విభావితో, “కుమ్భణ్డరక్ఖసచమూ గమితా సమన్తా ఆచక్కవాళనగ”న్తి తాససఙ్కాదికా బ్యభిచారినో భావా జోతితా. “పరిప్ఫురన్తీ”తి సేదకమ్పాదయో అనుభావా దస్సితా హోన్తి.

జిగుచ్ఛాథాయీభావ

౩౬౫.జిగుచ్ఛా రుధిరాదీహి,

పూత్యాదీహి విరాగతో;

బీభచ్ఛో ఖోభను'బ్బేగీ,

కమేన కరుణాయుతో;

నాసావికుననాదీహి,

సఙ్కాదీహి'స్స పోసనం.

౩౬౫. ''**జిగుచ్ఛా**''ఇచ్చాది. రుధిరన్తాదీహి పూతికిమిఆదీహి విరాగతో చ జాతా **జిగుచ్ఛా** గరహా కమేన ఖోభనో ఉబ్బేగీ కరుణాయుతో చ బీభచ్ఛో భవతి, నాసావికుననముఖచ్ఛదనాదీహి అనుభావేహి, సఙ్కావేగాదీహి బ్యభిచారీహి చ అస్స పోసనం భవతీతి.

౩౬౫. ఇదాని బీభచ్ఛరసస్స పోసనక్కమం దస్సేతి ''**జిగుచ్ఛా**''ఇచ్చాదినా. **రుధిరాదీహి** రత్తన్తగుణాదీహి చ, **పూత్యాదీహి** పూతికిమిఆదీహి చ, **విరాగతో** విరత్తభావేన చాతి ఇమేహి తీహి విభావేహి హేతుభూతేహి ఉప్పజ్జమానా జిగుచ్ఛా **కమేన** రుధిరాదీనం తిణ్ణం విభావానం పటిపాటియా **ఖోభనో** అనవట్ఠానో అసమాహితో **ఉబ్బేగీ** ఉబ్బేగవా **కరుణాయుతో** సోకరూపేన సహితో చాతి ఏవం బీభచ్ఛో రసో నామ హోతి. **నాసావికుననాదీహి** నాససఙ్కోచనముఖపిదహనాదీహి అనుభావేహి చ **సఙ్కాదీహి** చ సఙ్కాఆవేగాదీహి బ్యభిచారీభావేహి చ కరణభూతేహి **అస్స** బీభచ్ఛరసస్స పోసనం హోతీతి. రుధిరాదీసు తీసు పదేసు, ఖోభనాదీసు తీసు చ గమ్యమానత్తా అవుత్తోపి **చ**సద్దో యోజేతబ్బో, తస్మా ఖోభనాదీహి తీహి యుత్తోవ బీభచ్ఛరసో నామాతి దట్ఠబ్బో. రుధిరం ఆది యేసం అన్తాదీనమితి చ, పూతిఆది యేసం కిమిఆదీనమితి చ, ఉబ్బేగో అస్స బీభచ్ఛస్స అత్థీతి చ, కరుణేన ఆయుతోతి చ, నాసాయ వికుననం సఙ్కోచనమితి చ, తం ఆది యేసం ముఖచ్ఛాదనాదీనమితి చ, సఙ్కా ఆది యేసం ఆవేగాదీనమితి చ వాక్యం.

ఇమస్స బీభచ్ఛస్సోదాహరణమేవం వేదితబ్బం –

యక్ఖా మచ్చకరఙ్కకఙ్కనధరా యే నిమ్మితా పుణ్ణకే-
ను'త్తంసీకతపాణిపల్లవధరా హారీకతన్తోరగా;
లిత్తా లోహితకుఙ్కుమేహి విధురేనే'తే పివన్తా వసా-
మజ్జం సీసకపాలపాతిహి పురే ధుత్తా వియో'పేక్ఖితాతి.

పుణ్ణకేన యక్ఖేన నిమ్మితా **మచ్చకరఙ్కకఙ్కనధరా** మనుస్సట్ఠిసఙ్ఖాతకరభూసనధారినో **ఉత్తంసీకతపాణిపల్లవధరా** మత్థకమాలికతహత్థతలసఙ్ఖతపల్లవధారినో **హారీకతన్తోరగా** ముత్తాహారీకతమనుస్సన్తసఙ్ఖాతఉరగసమ్పయుత్తా **లోహితకుఙ్కుమేహి** రుధిరసఙ్ఖాతకుఙ్కుమకక్కేహి లిత్తా **సీసకపాలపాతిహి** సీసకపాలసఙ్ఖాతేహి సరావేహి **వసామజ్జం** వసాసఙ్ఖాతసురం **పురే** అభిముఖే పివన్తా యే యక్ఖా సియుం, ఏతే యక్ఖా **విధురేన** పణ్డితేన **ధుత్తా వియ** నగరే సురాధుత్తా వియ ఉపేక్ఖితా హోన్తీతి. ఇహ "లిత్తా లోహితకుఙ్కుమేహీ"తి చ "ఉత్తంసీకతపాణిపల్లవధరా"తి చ "హారీకతన్తోరగా"తి చ ఇమేహి చిత్తక్ఖోభకారణభూతో రుధిరాదివిభావో చ, "మచ్చకరఙ్కకఙ్కనరో"తి చ "సీసకపాలపాతిహి వసామజ్జం పివన్తా"తి చ ఇమేహి ఉబ్బేగవన్తసభావస్స హేతుభూతో పూత్యాదివిభావో చ పకాసితో. కరుణాయుతసభావస్స కారణభూతవిరజ్జనవిభావో

చ నాసావికుననాదిఅనుభావో చ సజ్ఝావేగాదిబ్యభిచారీభావో చ బీభచ్ఛసఙ్ఖాతథాయీభావో చాతి ఇమే సబ్బే వాక్యసామత్థియేన గమ్మాతి వేదితబ్బా.

విమ్హయథాయీభావ

३६६. అతిలోకపదత్థేహి,
విమ్హయో’యం రసో’బ్భుతో;
తస్సా’నుభావా సేదస్సు-
సాధువాదాదయో సియుం;
తాసావేగధితిప్పఞ్ఞా,
హోన్తే’త్థ బ్యభిచారినో.

३६६. ‘‘**అతి**’’చ్చాది. **అతిలోకేహి** లోకాతివుత్తీహి మాయాదిబ్బగేహారామాదీహి పదత్థేహి జాతో అయం **విమ్హయో** చిత్తవికారసఙ్ఖాతో థాయీభావో అబ్భుతో రసో నామ. సేదఅస్సుసాధువాదరోమఞ్చాదయో తస్స అనుభావా సియుం, తాసాదయో బ్యభిచారినో హోన్తీతి.

३६६. ఇదాని విమ్హయరసస్స వోసనక్కమం దస్సేతి ‘‘**అతి**’’ఇచ్చాదినా. **అతిలోకపదత్థేహి** లోకట్ఠితిమతిక్కమ్మ పవత్తేహి మాయాదిబ్బభవనఆరామవిమానాదిపదత్థేహి హేతుభూతేహి ఉప్పజ్జమానో అయం **విమ్హయో** చిత్తబ్యాపనసఙ్ఖాతో థాయీభావో **అబ్భుతో రసో** అబ్భుతరసో నామ భవే, సేదస్సుసాధువాదాదయో **తస్స** అబ్భుతరసస్స అనుభావా సియుం, తాసావేగధితిప్పఞ్ఞా **ఏత్థ** అబ్భుతరసవిసయే బ్యభిచారినో భావా హోన్తీతి. అతిక్కన్తా లోకమితి చ, తే చ తే పదత్థా చేతి చ, సాధుఇతి వాదోతి చ, సేదో చ అస్సు చ సాధువాదో చేతి చ, తే ఆది యేసం రోమఞ్చాదీనమితి చ, తాసో చ ఆవేగో చ ధితి చ పఞ్ఞా చేతి చ వాక్యం.

ఇమస్స అబ్భుతరసస్సోదాహరణమేవం దట్ఠబ్బం –

స పుణ్ణకేనా’హటనేకభింసనే-
స్వ’హో నటేనేవ సునిచ్చలో’చలా;
నిపాతితో తేన అవంసిరోపతం,
అసన్తసం తం మిని దిట్ఠియట్ఠియాతి.

సో విధురపణ్డితో **పుణ్ణకేన** యక్ఖేన **నటేన** ఇవ అనేకవికారదస్సనకేన నాటకేన వియ **ఆహటనేకభింసనేసు** భయత్తమానీతానేకవిధభింసనేసు వత్తమానేసు సునిచ్చలో **తేన** పుణ్ణకేన **అచలా** సట్ఠియోజనుబ్బేధకాళాగిరిపబ్బతమత్థకతో నిపాతితో **అవంసిరోపతం** అధోసీసం పతన్తో **అసన్తసం** ఏవం అప్పతిట్ఠేపి అనుత్తసన్తో **తం** పబ్బతం దిట్ఠియట్ఠియా **మిని** పమాణమకాసి, **అహో** అచ్ఛరియన్తి. ఏత్థ భయహేతుమ్హి సతి భీతియా చ తత్థ పరిజాననాభావస్స చ లోకసభావత్తా తమతిక్కమ్మ భయకరణే అసన్తాసస్స చ దిట్ఠియా పబ్బతమిననస్స చ పవత్తభావకథనేన లోకాతిక్కన్తపదత్థసఙ్ఖాతో విభావో “అసన్తసం తం మిని దిట్ఠియట్ఠియా”తి ఇమినా పకాసితో. “అహో”తి

వచనేన, తస్స సామత్థియేన చ సాధువాదసేదఅస్సుఆదయో అనుభావా విభావితా. తాసఆవేగధితిచ్చాదిబ్యభిచారీభావా, విమ్హయసఙ్ఖాతథాయీభావో చ సముదితవాక్యసామత్థియేన జోతితో.

సమథాయీభావ

३६२. థాయీభావో సమో మేత్తా-

దయామోదాదిసమ్భవో;

భావాదీహి తదు'క్కంసో,

సన్తో సన్తనిసేవితో.

ఇతి సఙ్ఘరక్ఖితమహాసామిపాదవిరచితే

సుబోధాలఙ్కారే

రసభావావబోధో నామ పఞ్చమో పరిచ్ఛేదో.

సుబోధాలఙ్కారో సమత్తో.

३६२. "**థాయి**"చ్చాది. మేత్తాదిసమ్భవో **సమో** ఉపసమసఙ్ఖాతో థాయీభావో భవతి, తదనురూపేహి భావానుభావేహి తస్స ఉక్కంసో యస్స, సో సన్తో నామ రసో భవతి, సో చ సన్తనిసేవితోతి.

ఇతి సుబోధాలఙ్కారే మహాసామినామికాయం టీకాయం

రసభావావబోధో పఞ్చమో పరిచ్ఛేదో.

३६२. ఇదాని సన్తరసస్స పోసనక్కమం దస్సేతి "**థాయి**"చ్చాదినా. **మేత్తాదయామోదాదిసమ్భవో** మేత్తాకరుణాపీతిఆదివిభావేహి సమ్భూతో **సమో** కాయచిత్తోపసమో థాయీభావో నామ హోతి, **భావాదీహి** బ్యభిచారీభావాదీహి కరణభూతేహి, అపిచ తస్స సమస్స అనురూపేహి బ్యభిచారీభావానుభావేహి **తదుక్కంసో** తస్స థాయీభావస్స ఉక్కంసయుత్తో **సన్తనిసేవితో** సాధూహి సేవితో **సన్తో** సన్తరసో నామ హోతీతి. మేత్తా చ దయా చ మోదో చేతి చ, తే ఆదయో యేసమితి చ, తేహి సమ్భవో యస్సేతి చ, తస్స ఉక్కంసో అస్స సన్తస్సేతి చ, సతం నిసేవితోతి చ వాక్యం.

అస్స సన్తరసస్సోదాహరణమేవం దట్ఠబ్బం –

ఏన్తేసు కేసరికరీస్వ'పి వేరయన్తే,
నాగే నగం మదగజే వియ వేళుగుమ్బం;
యక్ఖే విచాలయతి నోచలి ఈసకమ్పి,
సన్తిం గతోవ విధురో మధురాపి భావోతి.

కేసరికరీసు సీహహత్థీసు **ఏన్తేసు అపి** భింసనాకారేన సమీపమాగచ్ఛన్తేసుపి **నాగే వేఠయన్తేపి** నాగేసు సరీరం వేఠయన్తేసుపి. జాత్యాపేక్ఖాయేకవచనం, వేళుగుమ్బం **మదగజే వియ విచాలయతి** మదగళితహత్థిమ్హి చాలేన్తే ఇవ **యక్ఖే** పుణ్ణకే **నగం** కాళాగిరిపబ్బతం **విచాలయతిపి** అనేకప్పకారే చాలేన్తేపి **విధురో** పణ్డితో **సన్తిం గతోవ** నిబ్బానం ఆలమ్బణకరణవసేన సమ్పత్తో వియ ఫలసమాపత్తిసమాపన్నో ఇవ అథ వా దిట్ఠధమ్మనిబ్బానసఙ్ఖతనిరోధసమాపత్తిసమాపన్నో వియ **ఈసకమ్పి** అప్పకమ్పి **మధురా భావా అపి** మధురసభావతోపి నో చలి, నిసిన్నట్ఠానతో పగేవాతి అధిప్పాయో. ఏత్థ ధావనరోదనకమ్పనాదీనం కరణభూతం సీహాదీనమాగమనం నాగవేఠనం పబ్బతకమ్పనన్తిఆదీసు వత్తమానేసుపి నిబ్బికారత్తేన సన్తిం గతోతి ఇమినా సన్తరసస్స పకతిభూతే ఉద్దేసే దస్సితో నవమో ఠాయీభావో దస్సితో హోతి, ఏతస్స ఉప్పత్తిఉద్దీపనానం కారణభూతా మేత్తాదయామోదాదివిభావా సామత్థియా దస్సితా హోన్తీతి. ధితిమతిసతిఆదయో తదనురూపబ్యభిచారీభావా చ తాదిసానుభావా చ “ఏన్తేసు వేఠయన్తే విచాలయతీ”తి ఇమినా, సకలవాక్యసామత్థియేన చ పకాసితాతి దట్ఠబ్బా.

ఇతి సుబోధాలఙ్కారనిస్సయే

రసభావావబోధో నామ పఞ్చమో పరిచ్ఛేదో.

సుబోధాలఙ్కారటీకా సమత్తా.